

Марија Ђинђић

СЕМАНТИЧКО-ДЕРИВАЦИОНА АНАЛИЗА ТУРЦИЗАМА
У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

INSTITUTE FOR THE SERBIAN LANGUAGE OF SASA
MONOGRAPHS 37

Marija Đinđić

A SEMANTICO-DERIVATIONAL
ANALYSIS OF TURKISMS
IN THE CONTEMPORARY
SERBIAN LANGUAGE

BELGRADE
2023

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ
МОНОГРАФИЈЕ 37

Марија Ћинђић

СЕМАНТИЧКО-ДЕРИВАЦИОНА
АНАЛИЗА ТУРЦИЗАМА
У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ
ЈЕЗИКУ

БЕОГРАД
2023

Едиција *Монографије*

Књига 37

Марија Ђинђић

СЕМАНТИЧКО-ДЕРИВАЦИОНА АНАЛИЗА ТУРЦИЗАМА
У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Издаје

Институт за српски језик САНУ, Кнеза Михаила 36, Београд

За издавача

Др Софија Милорадовић

директор Института за српски језик САНУ

Уређивачки одбор: др Јасна Влајић-Поповић, др Наташа Вуловић-Емонтс,
др Владан Јовановић, академик Александар Лома, др Марина Николић,
др Драгана Радовановић

Уредник серије

Др Владан Јовановић

Рецензенти

Проф. др Дарко Танасковић

Проф. др Рајна Драгићевић

Др Снежана Петровић, научни саветник

Коректура

Др Марина Спасојевић и аутор

Књига је прихваћена за штампу на седници Научног већа Института за српски језик САНУ одржаној 16. јуна 2023. године.

Компјутерска припрема

Давор Палчић

Ликовно решење корица

Лепосава Кнежевић, Чигоја штампа

Штампа

Бирограф, Београд

Тираж: 300

ISBN 978-86-82873-98-3

© Институт за српски језик САНУ, 2023.

Ову књигу финансирало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије према Уговору број 451-03-47/2023-01/200174, који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

Мајци Снежани

САДРЖАЈ

Реч аутора	9
I. УВОД	11
УВОДНА РАЗМАТРАЊА: ЦИЉЕВИ И КОРПУС	11
ИСТОРИЈАТ ТЕМЕ	16
СРПСКИ И ТУРСКИ – (НЕКАДАШЊИ) ЈЕЗИЦИ У КОНТАКТУ	19
О ТЕРМИНИМА <i>ПОЗАЈМЉЕНИЦА</i> И <i>ТУРЦИЗАМ</i>	23
II. СТАТУС ТУРЦИЗАМА У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ КЊИЖЕВНОМ ЈЕЗИКУ (са фреквенцијском листом)	27
III. СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА	63
ПОЛИСЕМАНТИЧНЕ ЛЕКСЕМЕ	63
СЕМАНТИЧКА АДАПТАЦИЈА	69
Нулта семантичка екстензија	70
Суужење значења	72
Проширење броја значења	76
Губљење семантичке везе између модела и реплике	85
Семантичка промена кроз промену граматичке категорије	87
Застареле речи у турском језику	88
ТЕМАТСКЕ ГРУПЕ	90
IV. ДЕРИВАЦИОНА АНАЛИЗА	107
ЛЕКСЕМЕ СА НАЈБОГАТИЈИМ ДЕРИВАЦИОНИМ ГНЕЗДИМА	107
ЛЕКСЕМЕ БЕЗ ДЕРИВАЦИОНИХ ГНЕЗДА	110
Лексеме без полисемије и деривације	157
Лексеме са полисемијом а без деривације	162
О ТУРСКИМ СУФИКСИМА	167
Суфикс <i>-чија/-шија</i>	169
Суфикс <i>-лук</i>	174
Суфикс <i>-лија</i>	178
Суфикс <i>-ана</i>	180
Суфикс <i>-суз</i>	182

Суфикс <i>-мик</i>	183
Суфикс <i>-иле</i>	185
Суфикс <i>-дар/-йар</i>	185
Суфикс <i>-ли</i>	186
Суфикс <i>-баша</i>	187
ДОМАЋИ СУФИКСИ	189
Именички суфикси	189
Придевски суфикси	191
Глаголски суфикси	191
Прилошки суфикси	193
ПРЕФИКСАЛНА ТВОРБА	193
ИМЕНИЧКЕ СЛОЖЕНИЦЕ	194
СЛОЖЕНИ ПРИЛОЗИ	200
ГЛАГОЛСКИ ИЗРАЗИ	200
V. ТУРЦИЗМИ У КЊИЖЕВНИМ ДЕЛИМА ДАНАС	205
VI. МЕТОДОЛОГИЈА И КОНЦЕПЦИЈА ИЗРАДЕ СД РЕЧНИКА ТУРЦИЗАМА	211
VII. ЛЕГЕНДА И СКРАЋЕНИЦЕ	217
ЛЕГЕНДА	217
СКРАЋЕНИЦЕ	218
VIII. СЕМАНТИЧКО-ДЕРИВАЦИОНИ РЕЧНИК ТУРЦИЗАМА	221
IX. ЗАКЉУЧАК	553
Извори	561
Литература	563
A Semantico-Derivational Analysis of Turkisms in the Contemporary Serbian Language (Summary)	577
Семантичко-деривациони анализ турцизова в современном сербском языке (Резюме)	580
Çağdaş Sırp Dilinde Türkçe Alımların Anlam Bilimsel-Türevsel Analizi (Öz)	583
Појмовни регистар	585
Именски регистар	592
О аутору	595

РЕЧ АУТОРА

Ова књига представља прерађену и допуњену верзију докторске дисертације под насловом *Турцизми у савременом српском књижевном језику (семантичко-деривациона анализа)*, одбрањене 22. јануара 2014. године на Филолошком факултету Универзитета у Београду, пред комисијом коју су сачињавали: проф. др Рајна Драгићевић (ментор), проф. др Дарко Танасковић, проф. др Првослав Радић и др Снежана Петровић, научни саветник.

Рукопис књиге је структурно битно измењен, јер су из семантичко-деривационог речника турцизама изостављени они турцизми који нису развили деривацију, а њихов комплетан списак дат је у оквиру поглавља посвећеног лексемама без деривационих гнезда са циљем да се прикаже цео инвентар турцизама у савременом српском језику. Ова лексика је углавном данас застарела. Даље, турцизми су у циљу добијања што актуелнијих резултата у вези са њиховим статусом поново прегледани у Корпусу српскога језика (СрпКор) с обзиром на накнадно урађену лематизацију. Нова етимолошка сазнања утицала су на то да одређени турцизми изостану из рада, јер за њих постоји другачије етимолошко тумачење. С друге стране, поједини делови рукописа књиге су и прерађени и обогаћени на основу објављених научних радова, што је назначено на одговарајућим местима у монографији.

Посебну захвалност дугујем ментору и рецензенту проф. др Рајни Драгићевић на дугогодишњој сарадњи, бројним саветима и смерницама у истраживачком раду. Огромну захвалност дугујем рецензенту проф. др Дарку Танасковићу на безрезервној стручној и „адамској“ подршци у мом животу. Др Снежани Петровић, рецензенту ове књиге, најсрдачније се захваљујем на корисним и стручним сугестијама у налажењу решења за етимологије појединих турцизама. Такође се захваљујем и члану комисије проф. др Првославу Радићу, који ми је дао више корисних препорука које сам уважила.

Несебичан колегијалан и пријатељски труд уложила је др Марина Спасојевић у ишчитавању теоријског дела књиге и давању бројних

стручних напомена, на чему сам јој бескрајно захвална. Велику захвалност дугујем уреднику едиције, др Владану Јовановићу, који ме је подстакао на то да ова књига буде приређена и који је уз то и дао корисне примедбе у вези са сегментацијом лексема и другим творбеним питањима у вези са Семантичко-деривационим речником турцизама.

На техничкој подршци у уређењу и припреми текста захваљујем Давору Палчићу, без чијег труда ова књига не би имала овакав изглед. Такође, захвалност дугујем и колегама из Института и Научном већу Института за српски језик САНУ, које је уврстило ову монографију у свој издавачки план, као и надлежном министарству, које је финансира-ло њено штампање.

На крају, ове књиге не би ни било у оваквом облику да ме на њен настанак није инспирисао семантичко-деривациони приступ проучавању лексема у српском језику проф. др Даринке Гортан-Премк, од које учим од свог доласка у Институт до данас, како у речничкој обради лексике тако и у њеној лексиколошкој анализи.

У Београду, октобра 2023. године

Марија Ђинђић

I. УВОД

УВОДНА РАЗМАТРАЊА: ЦИЉЕВИ И КОРПУС

Проблематика турцизама, који чине интегрални део лексичког фонда и уједно спадају у најбројније позајмљенице у српском језику, предмет је проучавања истраживача различитих лингвистичких профила од времена Вука Караџића до данас. Бројни су радови који су посвећени изучавању турцизама из граматичког, лексикографског, лексиколошког, стилистичког, прагматичког, контактолошког угла, али њихова међузависна полисемија и деривациони потенцијал у српском језику нису исцрпно истражени. Због тога основни циљ ове монографије представља системски опис свих турцизама у савременом српском језику из угла творбе речи и, посебно, семантике, уз одређивање њиховог статуса у савременом српском језику. Анализа турцизама обухватиће детаљнију анализу специфичних семантичко-деривационих обележја турцизама, која би подразумевала: 1) утврђивање семантичких разлика између турцизама у српском језику и њихових еквивалената у турском језику на синхронијском нивоу, упоређивањем модела из савременог турског језика и репликае из савременог српског језика; 2) регистрацију турцизама и регистрацију тематских група речи (покућство, земљорадња, занатство, родбински односи, коњарство, војна терминологија, кулинарство, биљке, животиње, занимања, титуле и сл.) у којима се они јављају, а на основу чега се може утврдити из којих тематских група лексеме имају најразвијенија гнезда; 3) испитивање губљења турцизама у књижевном језику, посебно у испитивању тематских група у којима долази до губљења турцизама; 4) утврђивање статуса турцизама, којим би се показало који су турцизми одомаћени и активни у српском лексичком фонду на основу њихове фреквенције у релевантном рачунарском корпусу и заступљености у делима савремених српских писаца.

Турцизми у савременом српском језику презентовани су у форми семантичко-деривационог речника. Ову форму смо изабрали као

најпрегледнију за одређивање статуса, адаптираности, односно неадаптираности турцизама као основних речи и турцизама као деривата од тих основних речи. За семантичко-деривациони речник определили смо се из неколико разлога: 1) да би се видело из којих лексичко-семантичких група лексеме имају најразвијенија гнезда; 2) да би се утврдило који творбени форманти учествују у творби деривата од турских основа; 3) да би се потврдила претпоставка да адаптиране лексеме имају богатију полисемантичну структуру и богатија гнезда; 4) да би се потврдила претпоставка да неадаптиране лексеме углавном немају развијену полисемију и развијена гнезда; 5) да би се утврдило које лексеме су међу турцизмима способније за формирање композита.

Основну грађу за наше формирање корпуса Семантичко-деривационог речника турцизама¹ чини шестотомни Речник српскохрватскога књижевног језика². Из овог речника ексцерпирани су најпре лексеме које су квалификоване као турцизми. Овај речник бележи око 2.500 хиљада лексема са турском етимолошком ознаком. Тај број је далеко већи и премашује цифру од 7.500 када се узму у обзир сви деривати и фонетске варијанте одређених турцизама. Регистрован је, такође, и извешан број лексема код којих се у Речнику МС не обележава њихово турско порекло. У Речнику МС следећи турцизми су наведени без етимолошке ознаке: *абонос, адамлук, айлас, бамња, бар/барем, диринчи-џи/диринчиџи, домазлук, инџирица, јарма, јасмин, кана, крџа, куџија, леш, лола, мајмун, мана, нана, наџак, ојнак, окагача, џајдаш, џелџек, џуфлак, разџелдисаџи, саниџур, сојџарија, џарак, џерлема/џерлемача, џој, хај, чагаљ, чалакаџи, шашав, шебој.*

У грађу су уврштене све лексеме турског порекла – не само оне које су квалификоване као турцизми већ и оне код којих је изостао овај етимолошки квалификатор а јесу турцизми, с једне стране, и не само оне које припадају општем лексичком фонду већ и оне које су у речнику стилски маркиране као покрајинске, застареле, индивидуалне и сл., с друге стране. Код сваке лексеме је извршено проверавање њеног статуса у стандардном језику, зато што се статус турцизама у великој мери променио од објављивања Речника МС.

Као контролни корпус послужио је, с једне стране, једнотомни Речник српскога језика³. Овај речник није укључио покрајинску лексику турскога порекла, као и већи број застарелих речи које бележи

¹ У даљем тексту СД речник турцизама.

² У даљем тексту Речник МС.

³ У даљем тексту РСЈ.

Речник МС РСЈ бележи 815 лексема означених као турцизми, а заједно са њиховим дериватима тај број износи око 2100 речи. Знатно мањи број забележених турцизама у РСЈ у односу на Речник МС је и очекиван, с обзиром на то да је у шестотомни речник ушао и изванредан број покрајинских речи које су постале део књижевног израза, а посебно зато што је РСЈ, да тако кажемо, више од пола века млађи од Речника МС. У РСЈ постоје турцизми који нису оквалификовани као речи турског порекла: *абонос, анасон, ашиковати, балдисати, бедуин, гајде, галама, дежмек(аси), диринчићи, дугме, јањичар, јасмин, кабаси, калаштура, кана, кеса, кесен, киоск, кревети, криа, лем, намфор, наранџа, њајџаши, њајагај, њајазјанија, њара, њекмез, њихије, њабла, њаличан, њишраи се, њош, њушкати, хај, хаис, хорда, њилиш, шашав*. Речничка грађа је допуњена и извесним дериватима којих нема у Речнику МС, а који су забележени у РСЈ (нпр. *газелин, дуванџијски, душечић, ђубреџарски, ергелски, кашичић, канираиши, њијџишски*).⁴

У Речнику МС навођен је изворни језик из којег обрађивана реч води порекло (арапски, персијски односно турски језик). Ми се тога нисмо придржавали, јер смо под турцизмима подразумевали речи које су пореклом турске или које су посредством турског језика дошле у српски језик. Приликом ексцерпције и стварања регистра турцизама сусретали смо се са извесним недостацима у вези са етимолошким обележјима речи. Немогуће је на основу великих описних речника побројати све позајмљенице јер се уз деривате истог корена квалификатор о пореклу изоставља (Васић 1996: 89). Уз одређени број лексема изостаје етимолошка идентификација, што је и очекивано, будући да је Речник МС описни речник. С друге стране, код одређеног броја турцизама наведена је погрешна етимолошка ознака: нпр. *киоск* (француски), *лем* (немачки), *њиринач* (грчки) и сл.

Треба, такође, условно гледати на начин нормативног представљања турцизама у консултованим описним речницима српскога језика ако се узме у обзир лични суд лексикографа о одређеним лексемама⁵, као и чињеница да се описни речници раде дужи временски период, што подразумева и интервенције и измене у концепцији израде и, самим тим, разлике у квалитету (Радовић-Тешић 1982: 262).

⁴ Све лексеме преузете из РСЈ означене су звездicom (*).

⁵ У РСЈ своје место нашле су лексеме попут: *њкија, ђушџек, њехер, њешана*, које нису оквалификоване као застареле и код којих изостаје навођење било којег другог квалификатора, а резултати анкете показују да су оне непознате говорницима српског језика.

Приликом формирања корпуса издвојио се велики број лексема које нису нашле своје место у Шкаљићевом речнику: *авај, аван, авлајисаји, ајнак, акар, акмак, аламан, анасана, арак, арај, Арајин, аршлама, балдисаји, берија, беслемаћ, бијача, бимбер-грожђе / бимберово грожђе, бијизар, бојни, бурум, бурурей, галајан, гонце, даљан, дамар, дара, драњулија, дујисаји, дулведу, ђезајлук, ђенђер, ђулашик/ ђулашин, ђулишијак, ђунђибер, ђусијек, егије, ејалаји, ерлија, замей, занай, звекир, иђији, инди, инџирица, јал, јова, каган, каней, кајмаџија, кайун, кекез, келим, керајјана, кревей, кулаб, лобод, мавлуша, мукада, мукевији, мунтав, муселам, најерсуме, њењерлија, равак, рс, сакије, сан, сарф, сахара, серсам/серсан, сулајисаји, ташили, тељбиз, тељеј, тељинији, тељзруфа/тељзрух, ћерана, ћусла, улама, умајија, френга, хајдамак, хакан, халајка, хамја, хаф, цагрије, цар, циврија, чаме, чам-йраге, чамуља, чай, чайијија, чарлама, черевиз, чимбар, чукур/чукура, шиле, цулус, шаман, шемшеја, шехри рамазан, шијији, шкемлија.*

Треба напоменути да нису све речи означене као турцизми у Речнику МС ушле у наш регистар; из њега су изостале оне за које постоји другачије етимолошко тумачење (нпр. *аздија, алгебра, аџијазма, бајаји, балван, бре, ваја, губа, ћерам, јарак, јаруга⁶, кавијар, каки, калавар, калији, канура, карабин, којиле, којоран, ризма, тајабун, тајарифа, тајган, тајир, тајрамја, фрљији, чукун⁷, шајка, шуга, шукун*) или оне чије је порекло недовољно јасно и чијом се етимологијом тек треба бавити, а то није наш примарни задатак (нпр. *авей, алајача, амза, баква, буца, геца, ћола, јал, кавада, каса, кейец, кинџал, кичма, кошава, кукма, макуј, мангуј, њексин, њонехари, реалгар, салаберисаји, сараор, сукија, тајлија, тајндирик, тајмбе, улан, фуњара, херији, џиџија, чиба, чик, чича/чика, чичак, џомба*).

Затим, у складу са одабраном лексикографском методологијом обраде овог лексичког слоја у нашем раду, поред турцизама који представљају основинске речи и носиоце семантичко-деривационих гнезда, у ову групу ћемо уврстити и анализирати све деривате од турских основа са турским суфиксима, као и деривате са словенским суфиксима и префиксима и бројне композите. Овакав приступ проучавању турцизама искључује у нашем раду бројне хибриде који представљају спојеве основа словенског порекла и турских суфикса. У сваком случају, подела на домаћи слој и

⁶ Лексеме *јарак* и *јаруга* у много ранијем периоду и другачијим путевима су ушле у словенске језике и нису резултат директног позајмљивања из турског у српски језик (исп. Петровић 2022: 255–268).

⁷ Најновија истраживања указују на то да се ради о јужнословенској речи, а не о речи турског порекла (према тур. *kökün* „темељ, основа, корен“); исп. Бјелетић 2022: 83–85.

слој турцизама у лексичком фонду српског језика није лако изводива, а усложњавању приликом одређивања граница доприносе бројни хибриди⁸, под којима се подразумевају: а. лексеме код којих је основински део турског порекла, а формантски домаћег (*бадемов, бакаран, нишаниџи, ориџакиња*); б. лексеме код којих је основински део домаћег порекла, а формантски турског (*безобразлук, дугајлија, бунџија, љумџија*). Под хибридима се подразумевају и ређи примери у којима је основа турска, а формантски део је страног порекла (*исламистџа, исламизам, кубураџија, бурџијада*). У исту групу спадају чести примери из наше грађе у којима су и основински и формантски део турскога порекла, а којима ће бити посвећена посебна пажња у одељку у ком се обрађују турским суфиксима. Постоје аутори који се баве турцизмима и који су термин *џурџизам* схватили на исти начин као и ми, искључујући из анализе хибриде са словенском основом и турским формантом. На овакав начин А. Пецо (1987б) анализира турцизме у Вуковим речницима, не бавећи се описом хибридних речи насталих од домаће основе и турских суфикса. А. Шкаљић није у речник уврстио овакве хибридне речи од домаћих основа, већ само најубичајеније и најфреквентније по употреби изведенице од основа турскога порекла, док је М. Носић (Nosić 2005) у речнички инвентар укључио и бројна хибридна образовања. Разумљиво је да постоје и другачији приступи проистекли из потребе описа одређених појава у вези са турцизмима. П. Радић (2001) посебно обрађује хибридне речи као важну и веома распрострањену творбену категорију када су у питању турски суфикси. Х. Глибановић-Вајзовић (Glibanović-Vajzović 1990: 29) под турцизмима подразумева све речи које имају макар један елемент оријенталног порекла: деривати чија је основа оријенталног порекла, затим речи неоријенталних основа са оријенталним суфиксима.

СД речник турцизама обухвата укупно 1091 семантичко-деривационо гнездо, у којима је забележено 4908 деривата, затим посебан списак од 1462 лексеме које се нису деривационо развијале, што збирно чини укупно 7461 обрађену реч.

За две године навршиће се тачно шездесет година од изласка првог штампаног издања Шкаљићевог речника турцизама у српскохрватском језику. Статус турцизама се за пола века у великој мери променио. И горе наведени списак турцизама који нису забележени у Шкаљићевом речнику указује на то да би било корисно направити нови речник турцизама у српском језику. Треба истаћи да је недостатност овог речника не

⁸ Б. Ћорић (2008: 118) указује на то да терминолошки проблеми приликом дефинисања речи страног порекла у србистици проистичу и из тога што није лако тачно одредити која су страна језичка средства више, а која мање адаптирана у српском језику.

само проток времена из савремене перспективе, него и то што није узета у обзир целокупна језичка територија у време када је настао. Корпус Шкаљићевог речника ограничен је углавном на територију Босне и Херцеговине, а грађу је ексцерпирало из народних говора и књижевних дела. Очекивано је да број турцизама у Босни и Херцеговини буде далеко већи него у Србији, с обзиром на то да је део живља примио ислам, што је резултирало отварањем верских школа, медреса и других институција у којима су се поред арапског језика учили и турски и персијски језик. Као друго, треба имати у виду и то да изван број турцизама из јужне Србије не постоји у Шкаљићевом речнику. С. Ђинђић (1974: 116–119) приликом тумачења турцизама у делима Боре Станковића издваја мањи број речи, од којих се већина не налази у Шкаљићевом речнику или оне имају неко друго значење у односу на она наведена у речнику. Овакви резултати указују и на потребу да се турцизми у различитим говорима са територије целе Србије детаљно региструју и опишу.

Уколико се пође од хипотезе да турцизми нестају из језика, неопходно их је побројати, али и описати их, видети за које су сфере друштвеног живота они највише везани. Број турцизама се смањило у односу на број турцизама из Шкаљићевог речника, у коме их је 8742, а у вези са тим важан задатак представља утврђивање колики је тај број у савременом српском језику. У последњим деценијама статус турцизама се знатно променио, доста лексике се повукло из активне употребе и турцизама је свакако мање него раније. Међутим, доста лексике турског порекла и даље је у употреби, а код неких лексема долази до потпуне семантичке адаптације, до развијања нових значења и нових деривата (исп. Ђинђић 2010: 59). Потребно је утврдити колики је број турцизама обрађених у Шкаљићевом речнику који се данас користи, односно колики је број лексема турског порекла у лексичком систему српског књижевног језика, јер сем претпоставки изнетих у неким радовима⁹, не постоје чињеницама поткрепљени конкретни закључци који би могли да буду основа за доношење научног суда о актуалном статусу овог лексичког слоја.

ИСТОРИЈАТ ТЕМЕ

Интересовање за проучавање турцизама у србистици датира од времена Вука Караџића и оно је резултирало настанком великог

⁹ М. И. Лекомцева (1977) наводи податак да се сматра да у српском књижевном језику има нешто више од 2000 турцизама забележених у Шкаљићевом речнику. М. Ђинђић (2010) износи хипотезу да број турцизама у савременом српском књижевном језику не досеже до броја од 3000.

броја студија, расправа, радова, збирки речи турцизама и речника. Од објављивања Вуковог *Српског рјечника* из 1818. године до 1993. године објављено је близу 250 радова и лексикографских приручника који се баве турцизмима у српско-хрватском језику, углавном у књижевном српско-хрватском језику.¹⁰

У последњих тридесет година објављено је педесетак радова који се баве турцизмима, што указује на то да и данас постоји живо интересовање за турцизме у српском језику. У овим радовима турцизми су обрађивани са етимолошког, творбеног, фонетског и семантичког аспекта на одређеним, углавном мањим корпусима. Од лексикографских приручника најважнији је свакако речник *Турцизми у српскохрватском језику*¹¹ А. Шкаљића из 1965. године, чији корпус броји 8742 речи. И поред извесних регистрованих недоследности, Шкаљићев речник и после шездесетак година представља за турцизме један од основних извора при изради *Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*¹² и *Етимолошког речника српског језика*¹³, као и уопште при научном проучавању турцизама на свим језичким нивоима. Извор који би ваљало консултовати приликом проучавања турцизама представља и *Рјечник posuđenica iz turskoga jezika* М. Носића из 2005. године (Nosić 2005), који бележи богату грађу, представљену кроз троструко већи број речничких одредница у односу на број одредница забележених у Шкаљићевом речнику.¹⁴ Када су у питању проучавања турцизама у другим језицима у Републици Турској, треба поменути прво лексикографско дело овога типа, речник *Türkçe Verintiler Sözlüğü* (Караагаç 2008), аутора Г. Караагача, које представља резултат вишегодишњег бављења лексичким утицајима турског језика на све језике са којима је био у

¹⁰ За детаљне податке у вези са објављеним радовима и уопште о историјату проучавања турцизама до 1993. године в. Петровић (1993: 120–127).

¹¹ Шкаљићев речник се најпре појавио у шапирографском издању 1957. године, под насловом *Turcizmi u narodnom govoru i narodnoj književnosti Bosne i Hercegovine*. Потоња речничка издања нису битно измењена у односу на ово издање.

¹² У даљем тексту Речник САНУ.

¹³ У даљем тексту ЕРСЈ.

¹⁴ У овом речнику, који наводи 22.221 одредницу, под турцизмима се подразумевају речи преузете у целини директно или индиректно из турског језика, али и речи које у својој структури имају какав несамостални турски творбени елеменат: творбену основу или творбени формант. Тако су нпр. у речнику обрађене речи преузете у целисти: *бадем*, *бедемли*, *бадемезма*, али и речи *бадемасиј*, *бадемњак*, *бадемов*, *бадемовача*, *бадемовина*, које су настале у творбеном процесу додавањем домаћег суфикса на турску творбену основу *бадем*-. У речник су ушли и бројни хибриди, речи са домаћом основном и турским творбеним формантима, нпр. *хришћанлук*, *дусајлија*, *џировација*, *филмаџија*, *кукавичлук*, *шалџиџија* (Ђинђић 2010: 59).

контакту.¹⁵ Постоје бројни радови и студије који анализирају турцизме у српско-хрватском језику са фонетског и морфолошког аспекта, а овом приликом поменућемо само најзначајније. Фонетским аспектом турцизама баве се Н. Дмитриев (1928–1929), А. Шмаус (Schmaus 1955), Г. Хазаи (Hazai 1961), А. Пецо (1967), М. Адамовић (Adamović 1972–1973), С. Стаховски (Stachowski 1973), Д. Танасковић (1975), С. Петровић (Petrović 2000), А. Митровић (2012); морфолошким аспектом баве се Ф. Миклошић (Miklosich 1890), Б. Марков (1957), С. Стаховски (Stachowski 1961), А. Шмаус (Schmaus 1961–1962), Г. Хазаи (Hazai 1964). Међу радовима који представљају новије прилоге проучавању творбених елемената издвајају се Х. Глибановић-Вајзовић (Glibanović-Vajzović 1997) и Радић (2001). Постоје и значајни радови који проучавају турцизме са етимолошког аспекта (Skok 1937–1938; Stachowski 1967; Адамовић 1970; Vjeletic 1995; Петровић 1996; Petrović 2003, 2017). Као резултат проучавања турцизама у оквиру одређеног дијалекта настала је етимолошка студија С. Петровић (2012), која представља значајан допринос проучавању турцизама у дијалектима и пружа модел за слична истраживања, у циљу стварања и комплетирања корпуса турцизама у свим народним говорима. Већи део радова базира се на мањим корпусима турцизама, као они који се баве анализом лексике одређеног писца (писаца) (Ђинђић С. 1974; Ђинђић С. 1976; Halilović 1980; Glibanović-Vajzović 1999; Ђинђић–Радоњић 2012) или лексемама ексцерпираним из одређених речника (Пецо 1987б; Ђинђић 2009а) и сл.

За разлику од веома плодних фонетских и морфолошких проучавања, семантичко проучавање турцизама готово да до сада није било предмет посебног научног интересовања. Прилози из ове области углавном су се базирали на давању статистичких прегледа турцизама који подразумевају поделу по семантичким групама, док су семантичке

¹⁵ У уводном делу речника, под називом *Türkçe ve Komşu Diller (Турски и комшијски језици)*, прегледно су приказани турско-српскохрватски међујезички односи, са освртом на историју односа, међусобне утицаје, као и најважније монографије које се баве овом тематиком. Такође, наведене су и турске морфолошке позајмљенице (суфикси за творбу речи), одређене сложенице, глаголски изрази и фразеолошке позајмљенице. Аутор даје један општи преглед базиран на Шкаљићевом речнику, без додатне анализе. У речнику, односно у оквиру оних речничких одредница које постоје и у српско-хрватском језику навођене су потврде из неколико етимолошких речника. На исти начин приказани су језички односи турског језика и свих осталих језика на које је турски вршио утицај, а то су кинески, персијски, урду, арапски, руски, украјински, јерменски, мађарски, фински, румунски, бугарски, пољски, чешки, италијански, албански, македонски и грчки језик. Г. Караагач (Karaağaç 2008) уводи и термин *verinti*, којим се именује реч коју један језик даје другом језику. Детаљније о овој студији в. Ercilasun 2008.

анализе изостајале (нпр. Кнежевић 1962; Муџић 1968–1969; Шкалјић 1973) (исп. Петровић 1993: 109). Од новијих радова семантичким аспектом баве се М. Ђинђић (2010) и Х. Глибановић-Вајзовић (Glibanović-Vajzović 1996, 1999). Анализа семантичких разлика између турцизама и еквивалентних речи у турском језику представља неистражену област.

СРПСКИ И ТУРСКИ – (НЕКАДАШЊИ) ЈЕЗИЦИ У КОНТАКТУ

Историја језика, поред осталог, указује и на континуирано присуство позајмљеница, адаптираних речи преузетих из суседних или удаљенијих језичких система. Сазнање да не постоје језици који су лишени утицаја других језика подстакло је научнике да почну да се интересују за језичке контакте. Упоредо са почетком развоја дијахронијског метода проучавања језика, предмет научних истраживања постаје и питање језичког позајмљивања. Међутим, о оквиру за утемељење теорије језика у контакту не може се говорити пре педесетих година прошлога века, односно пре објављивања студије У. Вајнрајха (Weinreich 1953). Његово дело, као и дело Е. Хаугена (Haugen 1953) и бројних других истраживача, феномен позајмљивања анализира на различитим језичким нивоима. Из оваквих радова проистекла су и каснија социолингвистичка бављења различитим проблемима у оквирима контактне лингвистике.¹⁶ Термин *језици у конџакџу* (*languages in contact*) од објављивања Вајнрајхове књиге широко је прихваћен у научним круговима који се баве језичким контактима. Други термин који се користи до данас јесте термин *лингвистичко њозајмљивање* (*linguistic borrowing*), који је представио Е. Хауген у својој књизи. Термин *њозајмљивање* су пре Е. Хаугена у својим делима употребили и Е. Сапир (Sapir 1921) и Л. Блумфилд (Bloomfield 1933). Л. Блумфилд (Bloomfield 1933: 444–475) разликује три типа позајмљивања: *кулџурно*, *инџимно* и *дијалекаџско њозајмљивање* и њима посвећује три поглавља своје монографије. Под појмом *кулџурног њозајмљивања* подразумева речи које су позајмљене у циљу именовања нових појмова, предмета и идеја, док *инџимно њозајмљивање* коегзистира у непосредном додиру двају језика у истом географском ареалу или истој политичкој заједници, где језик са слабијим социолингвистичким статусом позајмљује од доминантнијег језика. Л. Блумфилд сматра *кулџурно њозајмљивање* у већој или мањој мери двосмерним процесом. Постојање контакта између двају

¹⁶ Детаљан преглед различитих дефиниџа појма *језички конџакџ*, као и хронолошки преглед најважнијих студија из ове области, даје Ј. Ајдуковић (2004).

језика је основни предуслов за лексичко позајмљивање. Сама природа међујезичког контакта (освајање територија, трговина, суседство, заједничко место настањивања и сл.) утиче на то која лексика ће бити позајмљена, у којој мери, затим на који начин ће бити адаптирана. Р. Филиповић је први лингвиста на јужнословенском простору који се бави проблемом међујезичких утицаја на примеру енглеско-српскохрватских језичких додира.¹⁷ Он је допунио Хауген-Вајнрајхову теорију увођењем поделе на примарну и секундарну адаптацију¹⁸, као и појмовима посредно и непосредно позајмљивање. Посредно позајмљивање заснива се на језику посреднику, преко којег језик давалац долази у додир с језиком примаоцем, док се непосредно позајмљивање врши без језика посредника, у контакту говорника језика даваоца с говорницима језика примаоца (Filipović 1986: 50).

Досадашња истраживања указују на то да интензитет контакта између двају језика утиче на то шта се и како позајмљује. Н. Борецки и Б. Игла (Boretzky–Iгла 1994), потом С. Томасон (Thomason 2001) и Џ. Милрој (Milroy 2003) у својим студијама указују на важност екстралингвистичких, друштвених фактора као важних параметара за утврђивање степена језичког контакта и природе његовог лингвистичког исхода. С. Томасон и Т. Кауфман (Thomason, Kaufman 1988: 74–76) предложили су пробну листу фактора који утичу на природу позајмљивања. Фактори су представљени у виду скале:

- 1) повремени контакт,
- 2) нешто интензивнији контакт,
- 3) интензивнији контакт,
- 4) снажан културни притисак,
- 5) веома снажан културни притисак.

Према овој скали, што је већи степен контакта између двају језика, очекивано је обимније позајмљивање.¹⁹ То потврђује и ситуација у српском језику у вези са турцизмима. Екстралингвистички фактори (дужина трајања контакта, путеви уласка лексике: писмено, усмено; место настајања језичких контакта, културни престиж и сл.) и у случају турцизама у српском језику утицали су у великој мери на њихово усвајање и ширење, затим на њихову адаптацију и њихов

¹⁷ Исп. Филиповић (Filipović 1986, 1990).

¹⁸ О примарној и секундарној адаптацији на примеру турцизама в. одељак о семантичкој адаптацији на стр. 69–90.

¹⁹ Крајем 20. века анализа фактора који утичу на позајмљивање била је чест предмет истраживања. Листу фактора дају и Борецки и Игла (Boretzky, Iгла 1994: 118–119).

статус у српскоме језику. Турски језик је извршио снажан утицај на српски језик, што је и разумљиво с обзиром на дужину трајања контакта. Оно што се показало у бројним међујезичким контактима, потврђују и турско-српски односи; турски језик као доминантни језик извориште је главног подстицаја за позајмљивање. Интензивни и директни језички контакти почињу у 15. веку, када Турци Османлије на Балкану освајају територије на којима су живели јужнословенски народи.²⁰ Из тих веза проистекла су и лексичка позајмљивања и велики прилив позајмљеница. Престиж који су у контактима имале Османлије омогућио је брзо ширење културно-цивилизацијских тековина, а са њима, како нових појмова, тако и нових речи.

Српскохрватски језик је усвојио из османског књижевног језика мали број речи, које се углавном односе на званичне називе Османлијског царства и на термине исламске религије. Већина турцизама вуче дијалекатско порекло, а доказивањем дијалекатског порекла турцизама изводи се закључак да је српскохрватски језик примио несразмерно више речи путем непосредних контаката говорника него путем писане речи (исп. Адамовић 1973: 236). Значајан део ових турцизама преузет је из турских анадолских народних говора. Турцизми су у великој мери заступљени у појединим народним говорима. Тако, Речник САНУ обухвата велики број лексема турскога порекла забележених у народним говорима и представља важан извор за испитивање турцизама.²¹ Само у првих 20 томова има преко 4500 одредница које су оквалификоване као турцизми (Ђинђић 2019: 442). У 17. тому Речника САНУ забележено је око 230 речи турскога порекла, од којих је више од половине означено квалификатором *јокр*. (Ђинђић 2009б: 110–114). Од анализираних 230 лексема, Речник МС бележи само десет лексема са квалификатором *покр*: *одзаманде, ојнак, окабулији, окагача, окарији, окречайи, оксуз, окусаји, олукли, ојајучији се*. Ово је и очекивано с обзиром на то да је Речник МС речник књижевног језика, а у књижевном језику је далеко мање турцизама него у народним говорима. М. Ђинђић (2009б: 111), у циљу стицања увида у стање ове лексике у народним говорима, консултовала је постојеће дијалекатске речнике

²⁰ Исп. Skok 1935: 585–598.

²¹ Дијалекатске збирке речи из којих је ексерпирана грађа за Речник САНУ настале су у временском распону од краја 19. века до средине 20. века. Због тога овај речник уз новије дијалекатске речнике представља важан извор за проучавање дијалекатских турцизама у српском језику. О значају Речника САНУ за проучавање турцизама, као и значају дијалекатских речника из јужне и југоисточне Србије за комплетирање корпуса турцизама, в. Петровић 1994: 428–431.

новијих датума и констатовала да је мали број турцизама забележен у тим речницима.²² Остали су незабележени из јужне Србије бројни турцизми који се користе у врањском, нишком, топличком и лесковачком крају. Велики утицај који је извршио турски језик у овим крајевима заснива се на чињеници да је он у овом региону трајао све до ослобођења јужне Србије српско-турским ратом 1877–1878. Турцизми су у овим крајевима усвајани у директним језичким контактима и указују на блискост фонетског састава са изворном турском лексиком, чиме се чувају оригинални фонетски ликови (исп. Ђинђић С. 1974: 113–120). За свеобухватна истраживања турцизама и стварање речника турцизама који би обухватио све турцизме из књижевног и народног језика неопходна је њихова ексцерпција из свих новијих дијалекатских речника, затим Речника САНУ, као и бележење на терену оних турцизама који нису нашли своје место у речницима.

И османски језик је био отворен за усвајање нових речи из језика с којима је долазио у додир, али је у овом двосмерном процесу, у поређењу са бројем речи које су доспеле у српски језик из турског, што је и очекивано, знатно мањи број речи нашао своје место у њему. У савременом турском језику постоји укупно око стотинак речи пореклом из словенских језика. Већи број словенизама у турском језику данас се не користи често, јер појмови које ове лексеме именују нису више актуални и спадају у домен лексике која се односи на јело, одевање, земљорадњу и сл. (*semaver* „самовар“, *kuluçka* „квочка“ и сл.). Један број лексема припада општем лексичком фонду, као *kral* „краљ“, *vişne* „вишња“, *şapka* „шапка“, *çete* „чета“, *mazot* „мазот“.²³ Број речи словенског порекла већи је у дијалектима, односно у оним областима Републике Турске у којима живе досељеници чији је матерњи језик неки од словенских језика. И слоју народне лексике словенског порекла прети ишчезавање, те би за турске лингвисте био важан задатак њено пописивање и детаљна анализа. Интересантно је да савремени турски језик као еортоним (назив православног празника) православних хришћана чува изворно српску

²² Ауторка закључује да се на основу увида у један мањи сегмент анализиране лексике уочава и приметно губљење турцизама из народних говора. С друге стране, напомиње да се мала посведоченост турцизама може донекле објаснити и селективним приступом аутора приликом ексцерпције грађе, пошто аутори нису уносили општепознате турцизме како би избегли навођење лексике која постоји и у другим речницима.

²³ О историјату бављења овом проблематиком у турском језику в. М. Ђинђић (2006: 281–289). Преглед лексике словенског порекла у савременом турском језику по лексичко-семантичким групама в. на стр. 90.

реч *Божих* (тур. *Vosuk*), која сведочи о реткој интерференцији српског језика на турски.²⁴

Директни језички контакти турског и српског језика, као и фаза лексичког позајмљивања, дијахронијски престају с окончањем османске епохе. Турцизми се могу посматрати у две фазе: 1) док су језички контакти трајали и 2) када су директни језички контакти окончани. Након престанка директних језичких контаката па све до данас, турцизми су с временом мењали свој статус. Њихова синхронијска посведоченост показује да је одређен број турцизама део стандарда савременог српског језика. Анализом на синхронијском, хоризонталном пресеку покушаћемо да изнађемо одговоре који би водили ка опису овог слоја лексике, чиме би се увидели резултати процеса кроз вертикалну, дијахронијску раван. Фокусирање на синхронијском нивоу никако не искључује временску раван, јер испитивања језичких контаката управо показују да синхронијска и дијахронијска димензија никако нису независне. Синхронијско стање турцизама утврђује њихов дијахронијски развој.

О ТЕРМИНИМА ПОЗАЈМЉЕНИЦА И ТУРЦИЗАМ

У српском језику најчешће коришћен и најадекватнији термин за именовање речи из страних језика представља термин *позајмљеница*.²⁵ У вези са разматраним, осврнућемо се на термин *alinti*²⁶, који у турском језику представља еквивалент српском термину *позајмљеница*, а који представља боље решење уколико се узме у обзир и сагледа његова семантичка нијанса. Овај термин изведен је од пасивног глагола *alınmak*, који има значење „бити узет, примљен“, чиме је семантички акценат стављен на акт примања речи, а не на акт позајмљивања.

Лексички ниво је најрепрезентативнији показатељ језичких контаката, јер су лексичке позајмљенице далеко бројније у односу на позајмљенице на осталим језичким нивоима (фонетском, морфолошком,

²⁴ Проблематично је утврдити када је и где лексема *Божих* тачно усвојена, тј. када је заживела у турском језику. Остаје као отворено научно питање да ли се то може довести у везу са вековним принудним досељавањем српског становништва на ту територију, затим да ли је од тих исељеника остао тај назив у народном говору или он своју употребу дугује присуству у званичним документима попут дефтера (Вуловић–Бинђић 2015: 16–18).

²⁵ У нашој литератури јављају се и термини *стїране речи*, *речи стїраног ѱорекла*, *иџуџица* и *варваризам* (Бугарски 1996: 18).

²⁶ Исп. Korkmaz 2007: 16.

синтаксичком). Турцизми представљају значајан лексички слој у подсистему позајмљеница, јер спадају у најбројније позајмљенице у српском језику (исп. Ђинђић 2007: 45–46).

Под термином *џурцизам* у српском језику не подразумевају се само речи позајмљене из турског језика, већ и речи из других језика (арапског, персијског језика, грчког²⁷ и др.) које су посредством турско-османског језика примљене у српски језик. И поред употребе других термина у радовима различитих аутора, као што су: турске и друге источанске речи, османизми, оријентализми, ријечи оријенталног поријекла, оријенталне посуђенице, источњачки елементи итд., термин турцизам се најчешће користи у научној и популарној литератури, без обзира на извесне термилошке неодређености. Бројни су фактори који утичу на језичко позајмљивање, као што су најчешће културно-историјски, географски и политички. Управо овакви фактори утичу и на одређивање самог појма *џурцизам*, јер, како се процес језичког позајмљивања базира на лингвистичким факторима, тако се и појам *џурцизам* не одређује лингвистичким критеријумом (исп. Tanasković 1983: 95–115). Поставља се питање да ли је упутно користити назив турцизам за најбројније позајмљенице, тј. оне које су усвајане у време Османлијског царства. Турски језик тога периода назива се османлијски или османски језик (*Osmanlica*) и представља идиом у коме су се измењала три језика: турски, арапски и персијски. Д. Танасковић (Tanasković 1983, 2011) у вези са разматраном терминологијом раздваја термин *османизам*, који би се односио на позајмљенице примљене посредством османског језика током османске власти, где је једино релевантан језик преносник као носилац одређене културе, а не изворна етимологија. *Турцизам* би, с друге стране, представљао позајмљеницу пореклом из турског језика. Термин *џурски језик* данас представља званични, службени језик Републике Турске.

У дијахроничком пресеку, процес лексичког позајмљивања завршен је с крајем османске владавине на нашим просторима. За тај слој лексике могао би се применити термин *османизам*. И после османске епохе забележена су, додуше, у далеко умањеним размерама, позајмљивања лексема из турског, арапског и персијског језика. Гледано из синхроничке перспективе, поставља се питање да ли и како треба именовати такве позајмљенице. У сваком случају термин *османизам*

²⁷ У литератури се индиректни грецизми, односно они грецизми који су посредством турског језика ушли у српски језик, називају турским грецизмима (Влајић-Поповић 2009: 391), као нпр. *авлија*, *димије*, *ђугум/ђугун*, *ђунија*, *кревеј*, *мазгал/мазгала*, *сунђер*, *ђујрија* и сл.

не може бити адекватан. Ми смо и такве, малобројне речи укључили у нашу грађу, руководећи се прихваћеним термином *турцизам*, иако су путеви њиховог уласка у српски језик различити и често неутврдиви. Турцизми би данас, методолошки гледано, биле само оне речи које су дошле директно из турског језика, док би оне из персијског и арапског могле бити назване фарсизмима, односно арабизмима (исп. Ђинђић 2016: 43–45). Дакле, под термином турцизам подразумевамо реч која је пореклом турска или која је посредством турског османског језика дошла у српски језик из неког другог језика, најчешће арапског, персијског, грчког и сл.

II. СТАТУС ТУРЦИЗАМА У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ КЊИЖЕВНОМ ЈЕЗИКУ (са фреквенцијском листом)

Сваки језик, као жив организам, подложен је променама. У оквиру тих промена незаобилазно је прихватање лексике из страних језика, јер језик не може увек да изнађе домаћу реч када се за тим укаже потреба. То никако не значи да страна лексика угрожава корпус језика примаоца. Српском језичком корпусу не прети опасност од повлачења пред страним лексичким наносима, јер је српски језик природно укорјењен код сваког свог говорника (Фекете 1996: 56).

У последње време често се пише о надирању страних речи у српски језик. Тенденција увођења англицизама у јавни језик (политички говори, медији, популарни јавни дискурс и др.) последњих година говори о језичкој моди, која се углавном јавља као пратилац друштвено-политичких промена. Управо динамичне промене у лексичком фонду језика, као и сталне промене у значењима речи, често одражавају друштвене промене. Лексички слој је најсклонији променама од свих аспеката језика – лексика се богати, једне се речи замењују другима, долази до промена у значењима и сл. У вези са тим, код англицизама је процес лексичког трансфера у току, док је код турцизама тај процес одавно окончан. Самим тим, турцизми, за разлику од англицизама, данас не представљају предмет пуристичких расправа међу лингвистима.

У исто време, занемарује се питање ишчезавања одређених страних речи, између осталих и турцизама. Одласком Османлија са Балкана и снажењем државе и националне самосталности, објављен је рат турцизмима. Српска интелигенција је желела да из свог језика истера „лексичке улезе“ који су подсећали на дане робовања. Наравно, негде је лако било наћи замену у виду домаће речи (нпр. *йећ* за *фуруну*), а неретко је било немогуће извршити пуристички рез, јер постоје и такви турцизми који представљају „уникатне лексичке ознаке“, чиме су заштићене од пуританских стремљења (Ивић М. 1996: 12–13). Данас, турцизми не представљају предмет нормативистичких спорова, будући да, хронолошки гледано, представљају позајмљенице чији је процес

преузимања одавно окончан. Већ од почетка 20. века турцизми су ушли у процес повлачења на целокупном српскохрватском говорном подручју (Tanasković 1983: 104) и нашли су се на супротном крају у погледу актуалности, бројности у односу на англицизме.²⁸

Неопходно је на синхронијском плану одредити статус турцизама у стандардном језику. У прегледу страних лексичких утицаја на српски језик истиче се отвореност српског језичког стандарда према лексичким утицајима са стране у периоду после Другог светског рата. Турцизми у том смислу више нису актуални. И. Клајн (1996: 42) наводи да турцизме карактерише тенденција замењивања домаћим речима. У прву групу издваја турцизме који су дефинитивно застарели, као *чирак* (свећњак), *џенџер* (прозор), *џефџиер* (бележница), *адеџи* (обичај), *хасна* (корист); затим наводи оне који су по употреби, по њему, знатно ређи у односу на домаће еквивалентне речи: *авлија* (двориште), *дућан* (продавница, трговина), *бакишии* (напојница), *оџак* (димњак), *оџачар* (димничар), *сајџија* (часовничар). Када су у питању турцизми који поседују домаћи синоним, треба бити обазрив у доношењу закључака у вези са њиховом употребом. Неретко говорници српског језика познају и турцизам и његов домаћи синоним, а избор ће зависити од идиолекатских особина појединца, односно од језичких особина заједнице којој појединац припада (Глибановић-Вајзовић 1986: 143). То је случај и код синонимског пара *оџачар*–*димничар*, где су ове лексеме семантички равноправне и где им је и употреба у стандардном језику такође равноправна. Што се тиче лексеме *бакишии*, не можемо се сложити с констатацијом да је домаћи синоним *напојница* чешћи у употреби. Најпре ћемо се осврнути на дефиниције лексеме *бакишии* у Речнику МС и РСЈ. Речник МС дефинише *бакишии* навођењем синонима: *бакишии* м „напојница; поклон; мито“. С друге стране, РСЈ даје комбиновану дефиницију у чијем синонимском делу стоји лексема напојница: *бакишии* м „новац који се даје као награда за учињену услугу (преко утврђене цене), напојница; дар, поклон за услуге; мито“. Оправданија је дефиниција дата у РСЈ, јер резултати спроведене анкете у вези са овом лексемом указују на две ствари. Као прво, лексема *бакишии* је уобичајена, позната је свим анкетираним лицима, без обзира на узраст, место рођења, пол и степен образовања.²⁹ У рестора-

²⁸ С друге стране, након распада СФРЈ и стварања бошњачког језика, лексичке промене деведесетих година прошлога века карактерише динамика промена употребних карактеристика речи, која се у највећој мери огледа у уласку раније супстандардних турцизама (нпр. *амица*, *даица*, *џоселамџиџи*) у босанскомуслиманским срединама (Шипка 2004: 107).

²⁹ Анкетирано је 332 испитаника, од којих је само 54 навело као синоним *напојницу*. Међу одговорима 247 испитаника наша су се различита објашњења за

ну, кафићу свако ће конобару дати *бакишиш*, а не *најојницу*. Овакав пример указује на релативност статуса лексема. Синонимски односи у које се укључују лексеме нису статична категорија, односи су подложни језичким и екстралингвистичким утицајима; у неким случајевима синонимски однос се губи, а у другим случајевима се успоставља, као на пример у различитим стилско-семантичким процесима. Стилска маркираност долази до изражаја код бројних турцизама за које постоји домаћи семантички еквивалент, нпр.: *дерџи*, *душманин*, *сокак*, *барјак*, *севдах*, *механа*, *ћуџирија*, *авлија*, *берићеџи*, *кавга* и сл.

Када се говори о страниј лексци, према Д. Шипки треба разликовати категорије субјективне фреквенције од стварне фреквенције, где се под субјективном фреквенцијом подразумева представа говорника језика о фреквенцији одређених речи или лексичких слојева. Код англицизама посматраних на овај начин може се говорити о томе да имају вишу субјективну фреквенцију од фактичке (Шипка 2002: 44–45). У случају турцизама као старијег лексичког слоја субјективна фреквенција би била знатно нижа у односу на фактичку, јер се турцизми који су потпуно одомаћене и стилски неутралне речи не препознају као стране речи.³⁰ Говорници српског језика их без обзира на факторе какви су године старости, пол, припадност одређеном крају, одређеном друштвеном слоју и професији користе учестало, нпр.: *аждаја*, *бајаџи*, *баксуз*, *бакар*, *баруџи*, *бибер*, *боја*, *бубрег*, *будала*, *буђ*, *бунар*, *бурџија*, *гајџан*, *галама*, *див*, *дуван*, *дугме*, *дурбин*, *душек*, *ћеврек*, *ћубре*, *инаџи*, *јасџук*, *јорган*, *јоргован*, *јурџи*, *каши*, *кајсија*, *каџија*, *кафа*, *кашика*, *кеса*, *кесџен*, *ковџа*, *кревеџи*, *креч*, *кусур*, *куџија*, *лейеза*, *лимун*, *мајмун*, *маказе*, *марама*, *мердевине*, *минћуша*, *намћор*, *олук*, *џамук*, *џаџуча*, *џара*, *џарче*, *џаџиџан*, *џекмез*, *џешкир*, *џиринач*, *џиџа*, *ракија*, *русвај*, *ришум*, *саксија*, *сандук*, *сарма*, *саџи*, *сирће*, *скела*, *сулџан*, *сунћер*, *сурла*, *џабан*, *џаван*, *џезга*, *џеџија*, *џесџера*, *џоџи*, *џорба*, *џурџија*, *џуриџија*, *ћеваџи*, *ћумур*, *ћуџи*, *фењер*, *фиџиџиљ*, *хајдук*, *хир*, *чај*, *чараџа*, *чарка*, *чаршав*,

бакишиш, најчешће *кусур*, *часџи*, *чаићавање*, *џеџараџ*, *награда*, *џоклон*, *сиџишиш*, *сића*, *сиџан новаџ*, затим описни одговори као *новаџ који дајемо неком*, *осџављање новџа конобару*, *новаџ као неки додаџак*, *сиџан новаџ који се осџавља*, *неузимање кусура од сџране муџџерије*, *давање више него шџо је цена*, *осџаџак од џазара*, *награда у новџу због задовољсџтва*, *осџављање вишка новџа* и сл. Само један испитаник је навео *миџо*, док 31 испитаник није навео одговор.

³⁰ За бројне одомаћене турцизме највише би одговарао термин *домаћа реч сџираног џорекла* (в. Бугарски 1996: 19).

*чекић, челик, чесма, чизма, чорба, џаба, џезва, џеј, џин, џумбус, шал, шамар, шайбор, шах, шашав, шећер.*³¹

Анализирајући судбину народне лексике Душановог законика на основу грађе *Српског рјечника*, М. Поповић (Роровић 1983: 50) изводи закључак да: „судећи по законнику, српске речи, нарочито кључни правни и друштвено-политички термини, брже су изумирале у народу под Турцима него ли турцизми после ослобођења од Турака у српскохрватском књижевном језику“. А то у коликој су мери турцизми издржали пробу времена, потврђује податак да је од око 1750 турцизама, колико је регистровано у *Српском рјечнику* из 1852. године, своје место у Речнику МС нашло око 1500 турцизама. На оваквом примеру се може увидети да су лексичке промене и њихов динамизам често непредвидиве, јер би било очекивано да је процес губљења домаће лексике из лексичког фонда био знатно успоренији у односу на губљење турцизама као страног лексичког слоја у српском језику. Турцизми којима су се именовале реалије које нису до тада биле познате и који представљају делове различитих термилолошких система опстајали су у језику, није им претило ишчезавање. Такође, Вук Караџић је у самом предговору *Српског рјечника* из 1818. године написао да не сматра да турске речи погане српски језик, чиме је показао својеврстан благонаклон став према турцизмима.³²

У оквиру различитих процеса који су укључивали друштвено-економске промене, затим научно-техничке промене, рат, као и стварање нових држава и нових стандарда након распада СФРЈ, утицали су на функционално раслојавање турцизама. Унутрашње лексичке промене код турцизама показале су у последњих шездесетак година динамику која се огледала у стварању нових значења (*маказе, џеј, боја, гајџан, драњулија*), нових деривата (*амбарчић, бакровић, душечић, кајсијевача, кречав, кулучарски, мамузина*), настајању нових варијантних фразеологизама (нпр. *ујала му кашика у мед*), као и различитих употребних промена (конотације, контекстуалне рестрикције и сл.), као у случају

³¹ Резултати анкете у којој су се нашли ови одомаћени турцизми показали су да деца узраста између шест и десет година у највећем броју случајева познају готово свих 106 понуђених лексема. Изузеци су најчешће биле следеће лексеме: *ришум, чарка, хир*.

³² Благонаклоност према турцизмима Вук Караџић је показао и у преводу *Новог завјешта* са рускословенског на књижевни језик на народној основици. У том преводу систематски је избацивао русизме, али је, с друге стране, употребио тридесетак турцизама: *аждаха, долама, кеса, ленгер, неимар, соба, хајдук, бадава, креч, басамак, чаришија* и сл. (Роровић 1983: 30).

лексема *џалија*³³, која је данас готово део стандарда.³⁴ Турцизми, као и остале лексеми, под утицајем оваквих промена не напуштају лексички систем, већ им се мења статус у активном, односно пасивном лексичком фонду: у највећем броју случајева турцизми су застаревали, ређе су бивали ревитализовани. Лексеми из пасивног фонда могу се поново активирати у одређеном функционалном стилу када се за тим укаже потреба. Најфреквентније речи су свакако најближе уласку у активни лексикон, док оне мање фреквентне остају на периферији.

Како бисмо добили што јаснији увид у статус турцизама у савременом српском језику, односно утврдили који су турцизми активни и одомаћени, извршили смо проверу свих лексема које бележи РСЈ³⁵ у *Корпусу савременог српског језика* (СрпКор 2013).³⁶ Овај корпус је настао као резултат рада на пројекту *Математичка и рачунарска лингвистика 1981.* под вођством Душка Витаса. Проверу смо вршили на делу корпуса који броји преко 121 милион речи и омогућава претрагу извора на интернету. Изворе чине дела домаћих књижевника, преведена књижевна дела, штампа, научна проза и разна упутства, која су углавном настала после 1950. године (в. Vitas et al. 2003; Krstev et al. 2008). Корпусни приступ се показао као примењив за анализу фреквентности, дистрибуцију и улогу овог лексичког слоја у српском језику.

На основу провере сваке лексеми у *Корпусу* начињен је статистички преглед турцизама базиран на учесталости јављања лексеми, односно њиховог укупног броја појављивања.³⁷ У овом статистичком прегледу, какав је случај у највећем броју фреквенцијских речника, основне речи су дате са скупном фреквенцијом опадајућим редом.

³³ В. фусноту бр. 941.

³⁴ О унутрашњој и спољној лексичкој динамици детаљно в. Шипка 2002: 39–47.

³⁵ Нису све лексеми које су означене као турцизми у РСЈ нашле своје место у фреквенцијској листи; из ње су изостале оне за које постоји другачије етимолошко тумачење или оне чије је порекло недовољно јасно и чијом се етимологијом тек треба бавити, а то су: *доксај*, *калији*, *лала*², *мушмула*, *џалија*, *сурдук/сурдујина*, *џабла*, *џумбе*, *ћувик*, *фермаји*, *хај*, *хараји*, *чабар*, *чанираји*, *чума*, *џева*, *шуга*.

³⁶ У даљем тексту *Корпус*. *Корпус* се израђује на Математичком факултету у Београду (JeRTeh – Друштво за језичке технологије и ресурсе).

³⁷ *Корпус* је за потребе истраживања први пут прегледан 2013. године, а десет година касније су поново прегледани турцизми с обзиром на накнадну лематизацију *Корпуса*. Упркос олакшаним претрагама, код доста турцизама било је и даље неопходно ручно пребројавање резултата због преклапања са хомонимима, разним скраћеницама, страним именима, презименима, топонимима и сл.

Табела бр. 1

Редни број	Лексема	Број потврда
1.	чак	68768
2.	саг	35691
3.	бар/барем	25532
4.	боја	16616
5.	пара	7862
6.	кревет	5502
7.	капија	5299
8.	кафа	5152
9.	цеп	5077
10.	башта	4926
11.	комшија	4722
12.	пазар	4715
13.	кула	4433
14.	кутија	4212
15.	дуван	3802
16.	шећер	3754
17.	топ	3585
18.	ракија	3096
19.	хајдук	2990
20.	ада	2606
21.	санџак	2504
22.	хајде	2474
23.	торба	2387
24.	леш	2381
25.	занат	2372
26.	џамија	2235
27.	кеса	2190
28.	сандук	2190
29.	челик	2184
30.	бакар	2176
31.	ислам	2125

32.	мана	1910
33.	газела	1759
34.	ћуприја	1743
35.	алат	1730
36.	чизма	1602
37.	чанак	1598
38.	бунар	1580
39.	бубрег	1531
40.	муштерија	1514
41.	теразије	1470
42.	чарапа	1464
43.	табор	1457
44.	конак	1404
45.	шатор	1382
46.	будала	1285
47.	бедем	1279
48.	хаџи ³⁸	1268
49.	јастук	1265
50.	муфтија	1222
51.	ама	1219
52.	султан	1214
53.	кадар	1209
54.	чорба	1185
55.	кашика	1108
56.	дућан	1086
57.	чаршија	1079
58.	киоск	1069
59.	памук	1065
60.	марама	1035
61.	тузла	1025
62.	караван	1022

³⁸ Употреба лексеме хаџи је колокацијски условљена и њеној високој фреквенцији доприноси употреба у сталним спојевима са именима.

63.	чесма	1009
64.	скела	1006
65.	хан ¹	1000
66.	кавез	982
67.	ћошак	976
68.	каиш	967
69.	таман	963
70.	капак	946
71.	везир	942
72.	одаја	928
73.	дугме	927
74.	делија	877
75.	барут	849
76.	мајмун	849
77.	чекић	782
78.	мегдан	769
79.	ћилим	756
80.	неимар	752
81.	ташмајдан	723
82.	мермер	701
83.	јуриш	699
84.	шамар	674
85.	Бајрам	652
86.	лула	640
87.	кирија	637
88.	инат	630
89.	кајмак	589
90.	сирће	588
91.	бибер	587
92.	ортак	570
93.	фењер	568
94.	пешкир	545
95.	сокак	540

96.	таван	539
97.	целат	521
98.	авлија	510
99.	џин	504
100.	ћорсокак	500
101.	казан	494
102.	чаршав	493
103.	ћебе	487
104.	калдрма	479
105.	нишан	473
106.	маказе	468
107.	папагај	467
108.	аршин	464
109.	кестен	459
110.	канџа	459
111.	раф	458
112.	калуп	456
113.	ексер	452
114.	табак	452
115.	див	450
116.	џабе	449
117.	саксија	437
118.	авај	432
119.	папуча	429
120.	чакшире	428
121.	лепеза	426
122.	мираз	412
123.	пита	412
124.	касаба	412
125.	шегрт	409
126.	јогурт	408
127.	чинија	400
128.	тестера	399

129.	диван	399
130.	ем	398
131.	вајда	385
132.	базар	385
133.	механа	380
134.	јатак	379
135.	ђубре	376
136.	еснаф	372
137.	бег	370
138.	сијасет	367
139.	барјак	357
140.	паша	349
141.	текија	349
142.	Алах ³⁹	347
143.	амбар	345
144.	ђон	336
145.	јок	334
146.	копча	324
147.	пашалук	324
148.	душек	324
149.	спахија	320
150.	галама	311
151.	креч	310
152.	бурек	309
153.	ајвар	304
154.	аманет	300
155.	бут	299
156.	кадија	297
157.	нахија	296
158.	ергела	293
159.	чобан(ин)	289

³⁹ На списку су се нашле и именице ширег културног и цивилизацијског значаја, попут Алах, Куран и Мевлуд.

160.	Куран	287
161.	катран	286
162.	зејтин	285
163.	фитиљ	285
164.	цигерица	275
165.	ћуп	273
166.	сунђер	270
167.	кајсија	269
168.	софа	269
169.	минђуша	268
170.	имам	267
171.	дадиља	265
172.	кундак	263
173.	хир	263
174.	хорда	259
175.	бадем	257
176.	дервиш	257
177.	калај	256
178.	куршум	253
179.	лала	248
180.	вилајет	248
181.	сунит	247
182.	мајдан	247
183.	караула	244
184.	мамурлук	244
185.	кусур	242
186.	татар(ин)	235
187.	махала	233
188.	олук	233
189.	јасмин	233
190.	јањичар	232
191.	тумбас	232
192.	мумија	229

193.	цаба	229
194.	чарка	229
195.	дуд	226
196.	мердевине	226
197.	оцак	226
198.	сој	225
199.	мелем	225
200.	гајтан	222
201.	вала	221
202.	кофа	221
203.	јагма	221
204.	реис-ул-улема	220
205.	нана	218
206.	тапија	216
207.	баштован	215
208.	хоџа	214
209.	амајлија	213
210.	ага	208
211.	дахија	208
212.	ћевап	207
213.	сарма	202
214.	берберин	198
215.	аждаја	194
216.	рамазан	192
217.	бајаги	191
218.	лагум	190
219.	медреса	190
220.	чардак	190
221.	кубура	184
222.	јоргован	181
223.	парче	180
224.	ујдурма	179
225.	табан	177

226.	тас	175
227.	буцак	174
228.	харем	170
229.	лагумџија	170
230.	турбан	167
231.	лакрдџија	166
232.	душман(ин)	165
233.	хашиш	164
234.	ефендија	162
235.	раја	160
236.	тараба	159
237.	јорган	157
238.	фереџа	157
239.	пекмез	154
240.	софра	153
241.	халабука	152
242.	боранија	152
243.	бадава	151
244.	бакшиш	151
245.	реис	149
246.	кантар	148
247.	кидисати	148
248.	чокот	147
249.	мула	145
250.	ћилибар	144
251.	вересија	142
252.	наранџа	136
253.	мамуза	136
254.	сердар	133
255.	севдах	132
256.	дурбин	131
257.	сачма	131
258.	алев	129

259.	натенане	127
260.	корбач	126
261.	зулум	126
262.	каранфил	125
263.	кабаст	125
264.	узенгија	124
265.	јавашлук	123
266.	бурма	123
267.	дирек	123
268.	хамам	122
269.	патлиџан	121
270.	харач	121
271.	кавга	121
272.	еликсир	120
273.	сантрач	119
274.	улема	118
275.	шашав	118
276.	алка	116
277.	касапин	116
278.	тепсија	115
279.	ортаклук	114
280.	читлук	113
281.	фес	112
282.	будак	112
283.	хација	111
284.	вакуф	110
285.	бакрач	110
286.	гајде	109
287.	нар	108
288.	ћела	108
289.	туршија	107
290.	асура	105
291.	калфа	105

292.	барјактар	105
293.	јатаган	104
294.	бостан	104
295.	барутана	104
296.	аман	104
297.	вајат	104
298.	баксуз	103
299.	јелек	102
300.	сурла	102
301.	буђ	100
302.	чутура	100
303.	ферман	99
304.	гунгула	99
305.	хаџилук	99
306.	ороз	98
307.	чекрк	98
308.	ћеф	95
309.	фуруна	94
310.	кајгана	93
311.	калиф	92
312.	тамбура	92
313.	магаза	91
314.	низам	90
315.	качамак	90
316.	амам	89
317.	кадифа	88
318.	шаман	87
319.	коврца	86
320.	чибук	86
321.	кајас	85
322.	бајат	85
323.	кулук	85
324.	бусија	84

325.	ћумур	83
326.	харамбаша	83
327.	буразер	82
328.	зумбул	81
329.	титрати (се)	81
330.	ширит	80
331.	берићет	80
332.	мамуран	78
333.	седеф	77
334.	прангија	76
335.	тазе	76
336.	топуз	76
337.	мемла	76
338.	ћепенак	76
339.	шап	76
340.	теревенка	74
341.	фишек	74
342.	срма	74
343.	алва	73
344.	талпа	73
345.	шалваре	72
346.	зубун	71
347.	буљук	71
348.	чалма	70
349.	нишанџија	70
350.	сатара	69
351.	тестија	69
352.	безистан	69
353.	ренде	69
354.	ђердан	68
355.	шега	68
356.	мангал	68
357.	мелез	67

358.	буздован	67
359.	сач	67
360.	хатишериф	66
361.	пајташ	66
362.	балчак	66
363.	ћуфте	66
364.	јогунаст	66
365.	мезе	65
366.	черга	65
367.	сакат	65
368.	бакалин	64
369.	сарај	63
370.	улар	62
371.	мушема	60
372.	перчин	60
373.	тимар	60
374.	курбан	59
375.	марифетлук	59
376.	угурсуз	59
377.	џезва	59
378.	баталити	58
379.	мерак	58
380.	турпија	57
381.	дерг	57
382.	чирак	56
383.	бурмут	55
384.	кириџија	55
385.	ћумез	55
386.	ибрик	55
387.	чочек	55
388.	пихтије	54
389.	сејмен(ин)	54
390.	сахат	54

391.	оклагија	53
392.	чадор	53
393.	тане	53
394.	долама	52
395.	баклава	51
396.	дувар	51
397.	тефтер	50
398.	бекрија	50
399.	рабација	50
400.	бећар	50
401.	намћор	50
402.	дењак	50
403.	белај	49
404.	челебија	49
405.	ћурак	49
406.	таламбас	49
407.	ћерпич	49
408.	фукара	48
409.	ратлук	48
410.	русвај	48
411.	папазјанија	48
412.	каваз	48
413.	дежмекаст	48
414.	долап	47
415.	нанула	47
416.	буљубаша	47
417.	муселим	46
418.	аван	46
419.	ћурчија	46
420.	бургија	45
421.	шимшир	45
422.	крнтија	45
423.	ђувеч	45

424.	дармар	44
425.	чоха	44
426.	шећерлема	43
427.	перваз	43
428.	бедуин	42
429.	дорат	42
430.	пеш	42
431.	пенцер	42
432.	боза	41
433.	цада	41
434.	турбе	41
435.	кујунџија	40
436.	џумбус	40
437.	ханџар	39
438.	ђеврек	39
439.	була	39
440.	берат	38
441.	калауз	37
442.	диздар	37
443.	шира	36
444.	ђуле	36
445.	зулуф	36
446.	колан	36
447.	тур	36
448.	ћифта	36
449.	чатрља	36
450.	кавгација	36
451.	зурла	35
452.	субаша	35
453.	бакалук	35
454.	ђем	34
455.	димије	34
456.	ћаса	34

457.	абонос	33
458.	таличан	33
459.	сајџија	33
460.	пилав	32
461.	лиман	31
462.	цемат	30
463.	ђутуре	30
464.	сарач	30
465.	бамија/бамња	30
466.	бехар	30
467.	заптија	29
468.	леблебија	29
469.	зембил/зембиљ	29
470.	хан ²	29
471.	даире	29
472.	валија	28
473.	сабајле	28
474.	намаз	27
475.	факир	27
476.	шербет	27
477.	сутлијаш	27
478.	звекир	27
479.	ајгир	27
480.	марголоз	27
481.	шербет	27
482.	џамбас	27
483.	калпак	27
484.	телал	27
485.	мујезин	26
486.	туткало	26
487.	казанџија	26
488.	букагије	26
489.	севап	26

490.	пеливан	26
491.	тава	26
492.	чардаклија	26
493.	реза	25
494.	кама	25
495.	кирајдија	25
496.	сомун	25
497.	кајмакам	25
498.	крца	25
499.	зулумћар	25
500.	филџан	25
501.	терзија	25
502.	шебој	24
503.	мераклија	24
504.	кулаш	24
505.	кијамет	23
506.	нафака	23
507.	бадавација	23
508.	алат	23
509.	чивија	23
510.	теферич	23
511.	тарана	23
512.	мусака	22
513.	камиш	22
514.	мудерис	22
515.	учкур	22
516.	саргија	22
517.	барабар	22
518.	ђувегија	22
519.	таин	22
520.	јаран	22
521.	чауш	22
522.	каришик	22

523.	ханума	21
524.	сеиз	21
525.	цимрија	21
526.	зифт	20
527.	сулундар	20
528.	ока	20
529.	шаргија	19
530.	хапс	19
531.	јорганџија	18
532.	кабадахија	18
533.	чокањ	18
534.	шехер	18
535.	ћускија	17
536.	башка	17
537.	канџија	17
538.	сепет	17
539.	челенка	17
540.	менгеле	17
541.	суџук	17
542.	џанарика	17
543.	дева	17
544.	инаџија	16
545.	ункаш	16
546.	бедевија	16
547.	пата	15
548.	акреп	15
549.	зевзек	15
550.	сахан	15
551.	сахат-кула	14
552.	кече	14
553.	ћеваџија	14
554.	суват	14
555.	џемадан	14

556.	лола	14
557.	теркија	14
558.	дудук	14
559.	ћемер	14
560.	читлук-сахибија	14
561.	џума	13
562.	бимбаша	13
563.	ценаза	13
564.	курталисати	13
565.	шкембе	13
566.	башибозук	13
567.	черек	13
568.	калкан	13
569.	лимунтос/лимунтусс	13
570.	ћемане	12
571.	каур	12
572.	качак	12
573.	беглербег	12
574.	дибидус	12
575.	тарапана	12
576.	симит	12
577.	тулум	12
578.	бунарџија	12
579.	ђаур(ин)	11
580.	зорт	11
581.	пастрма	11
582.	теслимити	11
583.	ленгер	11
584.	гурабија	11
585.	синија	11
586.	капама	11
587.	наџак	10
588.	салеп	10

589.	јуфка	10
590.	ђевђир	10
591.	чивит	10
592.	канат	10
593.	наут	10
594.	цибра	10
595.	минаре	9
596.	кадилук	9
597.	ибришим	9
598.	мектеб	9
599.	измећар	9
600.	ахмедија	9
601.	билмез	9
602.	сиктер	9
603.	бурунџија	9
604.	ђерђеф	9
605.	самур	9
606.	муштулук	9
607.	кавурма	9
608.	ашиковати	9
609.	бостанџија	9
610.	кованлук	9
611.	дизгин	8
612.	шиш	8
613.	езан	8
614.	калаштура	8
615.	зар	8
616.	пресалдумити	8
617.	арпацик	8
618.	тепелук	8
619.	анасон	8
620.	диринчити	8
621.	каћун	8

622.	тока	7
623.	хасна	7
624.	роспија	7
625.	чешагија	7
626.	гримиз	7
627.	харамија	7
628.	бурегџија	7
629.	ћетен	7
630.	ат	7
631.	кавал	7
632.	нишадор	7
633.	дембел	7
634.	деф	7
635.	скерлет	7
636.	авдес(т)/абдест	7
637.	цилит	7
638.	бабо	6
639.	беглербеглук	6
640.	амалин	6
641.	акшам	6
642.	паламар	6
643.	карабатак	6
644.	шићар	6
645.	сунет	6
646.	ћаге	6
647.	бамбадава	6
648.	парампарче	5
649.	џица	5
650.	балдисати	5
651.	пачавра	5
652.	сакагија	5
653.	мафиш	5
654.	шенлук	5

655.	ћутук	5
656.	зарф	5
657.	мезелук	5
658.	атлас	5
659.	баца	5
660.	богаз	4
661.	ћилер	4
662.	ченгел	4
663.	локум	4
664.	хасура	4
665.	дулум	4
666.	батлија	4
667.	пенџе	4
668.	сефте	4
669.	салаука	4
670.	шехит	4
671.	кесер	4
672.	бозација	4
673.	алајбег	4
674.	сахиб(ија)	3
675.	сераскер	3
676.	лем	3
677.	цида	3
678.	ћитаб	3
679.	чифчија	3
680.	муфљуз	3
681.	синџир	3
682.	кускун	3
683.	фајда	3
684.	долма	3
685.	драм	3
686.	ћутек	3
687.	хамајлија	3

688.	земан	3
689.	хатиб	3
690.	јанцик	3
691.	крмез	3
692.	делибаша	3
693.	мандал	2
694.	сабах	2
695.	мукада	2
696.	ђогат	2
697.	кат	2
698.	ћулах	2
699.	афион	2
700.	кадуна	2
701.	калабалук	2
702.	оварисати	2
703.	попишманити се	2
704.	гуланфер	2
705.	карабоја	2
706.	скрлет	2
707.	ценет	2
708.	ћустек	2
709.	хак	2
710.	зумба	2
711.	поша	2
712.	кајда	2
713.	амбра	1
714.	кана	1
715.	шех	1
716.	дара	1
717.	дустабан	1
718.	цефердар	1
719.	пексимит	1
720.	коцабаша	1

721.	салебџија	1
722.	чибугџија	1
723.	аршлама	1
724.	ђечерма	1
725.	зера	1
726.	кубурлија	1
727.	мосур	1
728.	мукте	1
729.	левента	1
730.	Мевлуд	1
731.	пајанта	1
732.	тоз	1
733.	турђијат	1
734.	ћорда	1
735.	баждар	1
736.	ујдурисати	1
737.	ћитаба	1
738.	кушак	1
739.	маскара	1
740.	сахачија/сахација	1
741.	чагаљ	1
742.	јенђа/јенђибула	1
743.	кујунџилук	1
744.	чапраздиван	1
745.	чам	0
746.	макара	0
747.	пирјан	0
748.	ђа	0
749.	самсар	0
750.	јарма	0
751.	џуџа	0
752.	иман	0
753.	ћулбастија	0

754.	тулуз/тулузина	0
755.	токмак	0
756.	сенабија	0
757.	бена	0
758.	биљур	0
759.	каља	0
760.	ограјисати	0
761.	титиз	0
762.	чапраздиван	0
763.	лала ³	0
764.	ћџшак	0
765.	бага	0
766.	баџа/баџо	0
767.	ђулабија	0
768.	ђулбастија	0
769.	загар	0
770.	зират	0
771.	зор	0
772.	кна	0
773.	пуља	0
774.	пусула	0
775.	пуфлак	0
776.	пушћул	0
777.	раскалашити	0
778.	рефена	0
779.	рс	0
780.	салта	0
781.	сарук	0
782.	терзијан	0
783.	тетриван	0
784.	тузга	0
785.	тузлук	0
786.	ћерамиџија	0

787.	уварисати	0
788.	уђутуре	0
789.	уисати	0
790.	шешана	0
791.	шкија	0
792.	цега	0
793.	јалијаш	0
794.	осевапити се	0
795.	осунетити	0
796.	хамалин	0
797.	цамадан	0
798.	урезилити	0
799.	устра	0
800.	маша	0
801.	дада	0
802.	маја	0
803.	таслак	0
804.	телуће	0
805.	сепија	0
806.	скастити	0
807.	ђене-ђене	0
808.	орендисати	0
809.	чапраздиванити	0
810.	читлугџија	0
811.	чохација	0
812.	ћемер ¹	0
813.	хаброноша	0
814.	ћарџија	0
815.	хајвар	0

Одређени закључци могу се извести на основу фреквентности турцизама у *Корпусу*. Фреквенција језичких јединица представља основни параметар законитости у оквиру корпуса и омогућава статистичку анализу. Треба узети у обзир и чињеницу да сваки језички корпус

представља мањи или већи пресек свеукупног дискурса, али је корпусни приступ свакако пружио увид у чињенице до којих би било тешко доћи на други начин. Статистичка анализа је послужила као основа за доношење закључака о статусу турцизама.

Обрађено је укупно 815 лексема. На врху фреквенцијске листе налази се речца *чак* са убедљиво највише појављивања. Међу десет најфреквентнијих речи своје место је нашла још једна речца турскога порекла, речца *бар/барем*, која такође има велики број потврда. Далеко је најфреквентнија именица *саӣ*, а затим следе именице *боја*, *џара*, *кревџӣ*, *кајиџа*, *кафа*, *џеӣ*, *башиџа*. Међу најфреквентнијима налази се 65 лексема које имају преко 1000 потврда у *Корџусу*. Ови турцизми се могу сматрати веома активним. У следећу групу би спадало 237 лексема које имају од 100 до 1000 потврда у *Корџусу*. Затим следи група од 442 лексема које имају од једне до 100 потврда.

Најфреквентније лексеме јесу најубичајеније, али и међу мање фреквентнима има оних које стабилно стоје у лексичком систему, као *намџор* (50), *баклава* (51), *џурџиџа* (57), *џезва* (59), *бајџӣ* (85), *ковџа* (86), *кајгана* (93), *буџ* (100) и сл. Број појављивања није увек апсолутни параметар за убичајеност. Тако историзми *везир* и *бег* имају високу фреквентност захваљујући томе што су у изворе ушла Андрићева дела и бројна историјска стручна литература.

Групу турцизама за које се може са сигурношћу тврдити да припадају пасивном фонду чини 71 турцизам који нема ниједну потврду у *Корџусу*. Глагол *раскалашиџӣ* није потврђен, али је забележено 51 потврда за *раскалашиносџӣ* и *раскалашен*. Забележено је још случајева да се основне речи не појављују, већ само њихови деривати: *зираџӣни* (← *зират*) и *рефенски* (← *рефена*). За непотврђене турцизме *џене-џене*, *чајраздиваниџӣ* може се рећи да се често користе у разговорном језику. Лексеме *кариџиџ*, *куџак*, *лаџумџиџа*, *чагаљ*, *џумбас*, *алаџбег* потврђене су само у презименима *Кариџиџ*, *Куџак*, *Лаџумџиџа*, *Чагаљ*, *Тумбас* и *Алаџбег*. Ове лексеме, које су нашле своје место у РСЈ, свакако треба да буду у највећем броју случајева оквалификоване као застареле. *Корџус* је потврдио резултате спроведене анкете за лексеме *џиџа*, *џусџек*, *џеџер*, *џешана* (исп. фусноту бр. 5).

Као нискофреквентне показало се и 148 лексема које имају од једне до десет потврда. Ове лексеме такође углавном припадају пасивном лексичком фонду. Код неких од њих, као што је то случај са лексемом *баџдар*, одређени деривати се јављају чешће него основна реч. Лексема *баџдар* је забележена са једном потврдом, док се глагол

баждариџи јавља 16 пута. Треба имати у виду и то да се многе од њих и даље користе активно у појединим народним говорима, као лексема: *џенџер*, *баџиџија*, *џуџук*, *џанарика* и сл.

Приликом провере наишли смо на извесна имена кафана и сл. локалитета која представљају турске називе иако те турске речи више не живе у језику. Таква је лексема *шехер* или *безистан*. Лексема *шехер* је само у једном примеру коришћен у значењу „град, варош“, док се остале потврде односе на назив познате београдске кафане. Лексема *безистан* јавља се углавном у називу познатог београдског пролаза на Теразијама. С друге стране, неке лексеме бележе високу фреквенцију, јер се њима именују познати локалитети у Београду. Такав је случај са лексемом *џеразије*⁴⁰, која има преко 90% потврда за *Теразије*, део Београда, као и са лексемом *газела*, чији се највећи број потврда односи на најпрометнији београдски мост изнад реке Саве. Лексема *џашмајдан* потврђена је у преко 700 појављивања искључиво да именује Ташмајдан, део града Београда. Бројни су турцизми који се уз основно значење јављају у *Корџусу* као макро или микро топоними, нпр. *Гаџан*, *Чокоџи*, *Чиџук*, *Бусија*, *Таламбас*, *Текија*.

Занимљиво је и то да корпус сведочи о томе да је *јорганџија* као занатлија који праве и продајају јоргане све мање, али се *јорганџијама* називају навијачи познатог шпанског клуба „Атлетико“ из Мадрида. Забележили смо и то да *лала* није само цвет, већ и назив за играче националног тима Холандије, као и назив за навијаче фудбалског клуба „Ајакс“ из исте земље. Реч *мераклија*, поред тога што означава особу која воли и уме да ужива у нечему, уједно представља и назив за навијача ФК „Раднички“ из Ниша.

Деривати су у знатно мањој мери заступљени. Проверу смо извршили за деривате првих петнаест најфреквентнијих именица. Једини изузетак представља лексема *кафана*, која има 6088 потврда, док *кафа* као основна реч бележи 5152 потврда. Деривати најфреквентније именице *саџи* у корпусу бележе мали број потврда: *саџија* (33), *саџијски* (4). Преко хиљаду потврда имају деривати *дувански* (2382) и *шећеран* (1030).

Корпусни приступ даје податке и о семантици анализираних турцизама, чиме се добија слика о тенденцијама у семантичким развојима појединих речи. Лексема *акреј* јавља се осам пута са вредношћу основне

⁴⁰ Иако је лексема *џеразије* у значењу „вага“ у малом проценту заступљена у *Корџусу*, резултати анкете показују да је она у високом проценту позната говорницима српског језика. Од 75 испитаника, само један испитаник није знао шта значи лексема *џеразије*. Очекивало би се да би се већи део одговора односио на познати београдски микротопоним.

семантичке реализације лексеме *шкорџија*, док се у осталих седам потврда јавља у значењу „ружна особа“. Извори потврђују резултате анкете спроведене у вези са овом лексемом (в. стр. 164), а то је да је основно значење мање фреквентно у односу на секундарно, као и то да се *акрејом* не именује искључиво или обично женска особа, већ и мушка:

Јасно, који акреп је луд да шаље своје слике једној таквој риби – зеза ме Аца (Ђурђевић, Мирјана. *Трећи сектор*, Корпус). Предавао ми је један матори акреп. „Никада нисам ишла на његове часове“ – рече Необична Корњача, уздахнувши (Керол, Луис. *Алиса у земљи чуда*, Корпус).

Оно што је карактеристично јесте то да су турцизми под утицајем различитих нејезичких фактора утицали на различите делове српског лексичког фонда. У вези с тим може се направити дистинкција између „културног“ вокабулара (нпр. називи за занимања, звања, титуле, институције, одећу, родбинске односе и сл.) и оног који остаје ван сфере утицаја материјалне културе (делови тела, природне појаве, модалне речи). М. Сведиш (Swadesh 1955: 125) сматра да свака реч може да има културну импликацију, али да је могуће упоредити интензитет утицаја и интеграције термина материјалне културе и оних који остају ван те сфере, наводећи да се термини материјалне културе у далеко већој мери и лакше позајмљују у односу на оне друге, јер се њима испуњава потреба за именовањем нових, дотад непознатих реалија. Сличан закључак се доноси и у вези са турцизмима у српском језику. Међу најфреквентнијим турцизмима најбројнији су турцизми из следећих сфера живота, односно следећих тематских група: *кућа*, *йокућсиво*, *окућница*, *грађевине*, *објекти*, затим следе лексеме из тематске групе *одећа*, *обућа*, *тканине* и тематске групе *јело*, *ишће*, *дуван*. Међутим, оно што је важно истаћи јесте то да се о дубини турског лексичког утицаја може доста закључити управо на основу не тако малог броја одомаћених назива за делове тела, узвика или везника, као и назива за особе одређених карактерних особина, о чему сведочи и њихова висока фреквентност. Поред већ истакнуте најфреквентније речце *чак*, на листи међу турцизмима високе фреквенције нашли су се и *барем* и *ама*, затим *будала*.

Фреквенцијска листа добијена срањивањем грађе са електронским корпусом у сваком случају не представља верну презентацију стања турцизама у српском језику⁴¹ када је реч о општој употреби

⁴¹ На примеру резултата за лексеме *сарма*, *ћевај* и сл., које су ниже позициониране на фреквенцијској листи, могао би се извести погрешан закључак да су то речи које излазе из опште употребе.

језика, али та статистика указује на фреквентну лексику и приближно стање турцизама у савременом стандардном језику.⁴² Квантитативном анализом тежиште је постављено на фреквентност турцизама и послужило је за проверу теоријских претпоставки о губљењу турцизама из српског језика.⁴³ Преко 25% анализираних турцизама спада у пасивни фонд.⁴⁴ С обзиром на то да нам је као полазиште послужило РСЈ, најрепрезентативнији речник савременог српског језика, овај проценат је изузетно висок. Што се тиче одомаћених турцизама тешко је подвући границу и утврдити тачан број.

У сваком случају, најмање за трећину анализираних лексема може се рећи да веома активно живе у српском језику, да су одомаћене и да им је обезбеђен стабилан статус у лексичком фонду српског језика.

С обзиром на то да су се одређени турцизми изборили за своје место у оквиру основног лексичког фонда⁴⁵, мало је вероватно да им прети ишчезавање из српског језика.⁴⁶ Уколико бисмо на основу

⁴² У појединим стиливима, тематски условљено, поједини турцизми могу да представљају активну лексику, нпр. називи за титуле, попут *ага*, *бег*, *везир* и сл. у историјској литератури, у књижевном стваралаштву. Многи турцизми се јављају као компоненте у фразеолошким и паремиолошким јединицама, попут *живи као бег*, *глуи као ћускија*, *глуи као дудук*, *џијан као ћускија*, *сјиреји као фуруна*, *не зна ракија шито је кадија*, у *сјитаром душманину нема новог џиријашеља*, *хрсузин хрсузина ласно џозна* и сл.

⁴³ Лексема *делија* са 877 потврда у *Корпусу* припада групи високофреквентних лексема. Примери се у највећем броју односе на значење *навијач сјорџског клуба Црвена звезда*. У лексикографској обради ово значење би требало да буде наведено као разговорно у савременом речнику српског језика. Метафоричне асоцијације по особинама које су ратници делије поседовале биле су индуктор нових семантичких реализација попут овог неутралног значења чиме је обезбеђен стабилан статус лексеме *делија* у српском лексичком систему (исп. Ђинђић 2022: 16).

⁴⁴ У питању је 71 турцизам који нема ниједну потврду у *Корпусу*, као и они који имају само једну до десет потврда. У пасивни фонд улазе бројни историзми, архаичне и застареле речи које се знају из литературе или од старијих рођака.

⁴⁵ У основни лексички фонд улазе лексеме које означавају делове тела, боје, звуке, облике, сродство, емоције, особине, простор, време, нације, језике, политику, историју, националну културу, савремену науку, савремену технику, храну и пиће, а што се тиче њиховог порекла, највећи је број простих речи прасловенског порекла (Драгићевић 2007: 122, 130). У турском језику значајно место у основном лексичком фонду заузимају и глаголи којима се именују основне људске радње (Şahin 2006: 124). Илустрације ради, глагол *gelmek* „доћи, долазити“ има 36 семантичких реализација; глагол *gitmek* „ићи“⁴⁴ 22, док глагол *vurmak* „ударити, ударати“ има 31 семантичку реализацију.

⁴⁶ О. Башкан је, анализирајући динамику промена у оквиру општег лексичког фонда, у монографији под називом *Лингвистички метод* (Linguistik Metodu) дошао до закључка да за временски период од хиљаду година 19% општег лексичког фонда претрпи промене, а оне се огледају у губљењу лексике, затим семантичким и фонетским променама (Başkan 1967: 160–164).

фреквенцијских података направили поређење са Шкаљићевим речником, могли бисмо да изведемо закључак да се од укупно 8742 речи обрађених у Шкаљићевом речнику, данас веома активно користи око 1800 турцизама (основних речи и њихових деривата), односно око 20% турцизама. Даље, укупан број турцизама у српском језику износи нешто преко 3000. До тог броја смо дошли када смо укупном броју турцизама обрађених у фреквенцијској листи додали око 2200 изведеница које се често користе. На основу оваквих података, закључујемо да је активних, одомаћених турцизама свакако више у односу на турцизме који нису део активног фонда, јер њихов број премашује половину укупног броја турцизама у савременом српском књижевном језику.

III. СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА

ПОЛИСЕМАНТИЧНЕ ЛЕКСЕМЕ

Полисемија је способност једне лексеме да има више семантичких реализација, односно да има више значења. Сложен однос између речи и њиховог значења први су уочили стоици (Robins 1967). Они су запазили да један појам може бити објашњен са неколико различитих речи (синонимија), али да, насупрот томе, једна реч може имати различита значења (полисемија). Бављење проблемом полисемије, односно вишезначности има своју дугу историју у филозофији језика, лингвистици, филозофији и култури (Ravin, Leacock 2000: 1). Овој појави у српском језику Д. Гортан-Премк (1997) посветила је целу монографију. Вишезначне речи су својствене свим језицима. Оне представљају важан део лексичког фонда сваког језика. Тако, на пример, седмо издање речника енглеског језика *Webster* има 60000 одредница, од којих 21488 одредница или скоро 40% има два или више значења (Byrd et al. 1987). У циљу пружања што веродостојније слике у вези са местом полисемантичних речи у различитим језицима статистички смо анализирали број полисемантичних речи и у турском језику. Једнотомни речник савременог турског језика (*Türkçe Sözlük*)⁴⁷ има 63818 одредница, лема. Од тога је 14051 реч која поседује два и више значења, што представља око 22% од укупног броја речи. На основу оваквог податка могао би се извести закључак да је у турском број вишезначних речи далеко мањи него у енглеском, али такве закључке треба узимати са резервом, јер је полисемија језичка универзалија. Пример турскога језика потврђује указивање Р. Драгићевић (2007: 128) на чињеницу да се неретко број вишезначних речи прецењује. Као потврду томе наводи податак руског лингвисте Ф. П. Фиљина да су у руском језику две трећине лексема једнозначне. Није познато колики би био њихов број у српском језику,

⁴⁷ У даљем тексту TS (1998, 2005, 2011, 2023).

али може се претпоставити да би резултат био сличан ономе који се односи на руски језик. Број моносемантичних речи увећавају бројни деривати, у српском су то нпр. релациони, квалитативни, посесивни придеви (на *-ев*, *-ов* и сл.) настали у процесу граматичке деривације, даље, то су атрибутивне именице, затим термини. С друге стране, број моносемантичних речи у турском језику уз друге деривате, повећавају и бројне глаголске именице (*-та/-те*) од различитих глаголских ликова (фактив-каузатив, рефлексив, пасив, реципрок). Глаголске именице (*-та/-те*) фреквентне су и имају велики број синтаксичких функција. Велики је број и глаголских именица на *-иш*, којима се означава начин вршења радње (нпр. *cırlayış* „начин пиштања; начин скичања, цвиљења“).

Међу турцизмима српскога језика има и моносемантичних и полисемантичних речи. Као што је и очекивано, далеко је мање полисемантичних речи. Навешћемо лексеме са богатијом полисемантичном структуром, односно оне које имају четири и више семантичких реализација: *бадава*, *базар*, *барјак*, *башлук*, *боја*, *ђубре*, *јасиук*, *кавез*, *казан*, *каши*, *калуј*, *канай*, *кашика*, *кеса*, *маказе*, *мамузе*, *мосур*, *ојак*, *џазар*, *џајуча*, *џармак*, *џерваз*, *реза*, *сачма*, *срма*, *џабор*, *џаман*, *џој*, *хајдук*, *челик*, *чибук*, *џеј*, *шах*.

Полисемантичне структуре ових турцизама указују на то да су секундарна значења настала обично од основног значења, односно у процесу радијалне полисемије, а према универзалним принципима индукције (метонимијом, метафором и синегдохом).⁴⁸ Као пример наводимо полисемантичне структуре лексема *кавез* и *џеј*.

Примарно значење лексема *кавез* је „кућица за птице којој су стране од дрвених или металних решетака“. Секундарна значења су: 2. „јаким гвозденим решеткама ограђен простор у коме се држе дивље крволочне животиње“; 3. „соба у старих муслиманских кућа, затворена дрвеним решеткама на прозорима да се не би видела женска лица у соби“; 4. „строго контролисани простор у коме се ко креће и живи“.

Примарно значење лексема *џеј* је „прорез са кесицом, врећицом на одећи у којој се носе ситније ствари и новац“. Секундарна значења су: 2. фиг. а. „имовно стање“; б. „новац, готовина“; 3. вој. „простор на коме је део непријатељске војске опкољен са свих страна“; 4. анат. „простор који се ствара у ткиву и пуни нечим“.

Међу полисемантичним турцизмима највише је примера радијалне полисемије. Ланчана полисемија, коју карактерише настајање секун-

⁴⁸ О механизмима настајања секундарних значења лексема в. Драгићевић 2003: 221–229.

дарног значења из примарног, а затим терцијарног из секундарног, ретко се јавља у језику. Издваја се један пример који илуструје ланчану полисемију, а то је лексема *оџак*. Према Речнику МС, основно значење лексеме *оџак* је „димњак“. Од примарног значења настало је секундарно значење „огњиште у зиду које је непосредно повезано с димњаком, камин“. Од тог секундарног значења настало је значење „кућа, дом“, а од њега даље метонимијом значење „род, породица (обично угледнија)“. Ова значења су настала ланчано. Ланчана полисемија се неретко укршта са радијалном, па тако настаје радијално-ланчана полисемија. Последње у речнику наведено значење, „јамица у земљи за сађење каквог семена, кућица“, настало је метафорички, од значења „кућа, дом“.

Међу турцизмима који имају полисемантичне структуре највише је именица, тачније само две лексеме не припадају именичкој групи, а то су прилог *бадава* и речца *џаман*. Код лексеме *бадава*, поред лексичке полисемије, јавља се и лексичко-граматичка полисемија, чиме овај прилог прелази у другу граматичку категорију, у речцу:

бадава прил. 1. а. „бесплатно, без икакве награде“; б. „будзашто, у бесцење“; 2. „узалуд, без успеха“; 3. „без разлога“; 4. „бескорисно, без посла“; 5. речца за појачавање: „нема шта, није друкчије, мора се признати“.

Речца *џаман* јавља се и у придевској служби: „који је одговарајуће величине, мере (обично о одећи, обући)“, затим као узвик у служби реченице: „никако, нипошто“.

У српској лингвистици о појави када једна врста речи прелази у другу врсту речи писала је темељно прва И. Грицкат (1967: 226); она је ту појаву назвала граматикална полисемија. И. Грицкат увела је и нови термин ситуациона полисемија (Грицкат 1967: 227), подразумевајући под тим случајеве отворене метафоричке индукције, када једна лексема метафорички мења значење према области радне праксе и интересовања. Међу полисемантичним турцизмима такве су лексеме *џајуча* и *кашика*, које именују у секундарним семантичким реализацијама разне делове уређаја, машина, направа:

џајуча 2. „направа у облику хоризонталне степенице на коју се стаје кад се улази у какво возило (вагон, трамвај, кочију и сл.) или кад се из њих излази“; 3. а. „коритаста кочница која се подмеће под точак“; б. „метална плоча која се причвршћује уз точкове локомотива да се точкови при вожњи не клижу“; 4. „шупља железна направа на широкој подлози у коју се утакне мотка да може усправно стајати“;

кашика 3. „на воденичном колу удубљена даска у коју удара водени млаз те покреће коло“; 4. „на грађевинским машинама направа с оштрим кљуном која копа, граби и преноси земљу и др.“; 5. „врста вештачке меке на пецаљки у облику кашике“.

Вишезначне лексеме с временом су претрпеле промене – неке од њих се значењски богате, као што је то случај нпр. са лексемом *маказе*. У Речнику МС *маказе* имају следећа значења:

маказе, маказа ж мн. 1. „алатка, оруђе од два ножа причвршћена један за други завртњем а са дршкама подешеним за увлачење прстију којима се отварају и затварају при сечењу чега, ножице“; 2. „истовремена опасност са две супротне стране, безизлазан положај“; 3. „врста дечје игре“; 4. спорт. „врста захвата при рвању“. Изр. *уйасиши у маказе* „упасти у безизлазну ситуацију“.

РСЈ бележи знатно богатију полисемантичну структуру код одреднице *маказе*:

маказе, маказа ж мн. 1. „метална алатка за резање материјала (тканина, папира, танког лима, жице и др.), косе, вуне, ноктију и др., коју чине две укрштене оштрице (спојене осовином) са дршкама на којима су отвори за прсте, ножице“; 2. зоол. анат. „двокраки орган код ракова сличан маказама (1), штисаљка, клешта“; 3. фиг. (обично у устаљеним обртима: „(у)пасти (ући) у маказе, наћи се (налазити се) у маказама и сл.“) а. „положај када возило при претицању доспе између два возила која се крећу у супротним смеровима, положај, стање када возилу које претиче у сусрет наилази друго возило пре него што је претицање сасвим завршено“; б. вој. „положај војних јединица стешњених са страна противничким трупама распоређеним у два крака који се сужавају у облику оштрица маказа (1); војне јединице распоређене са страна противника у два крака, клешта“; в. „тежак положај уопште (обично с истовременом опасношћу с двеју страна), шкрипац“; 4. спорт. а. „ситуација при којој два играча непрописно затварају пут противничком играчу (у фудбалу)“; б. „врста ударца у фудбалу који се изводи кад је лопта у ваздуху, као и обе ноге играча који је шутира, при чему праве угао као маказе (1) када се отварају, маказице“; в. „врста захвата у рвању“; г. „положај смучки на снегу када су њихови врхови растављени а задњи крајеви састављени“; д. „положај пешака у шаху који истовремено напада две противничке фигуре“.

Када су у питању спортска термилошка значења лексеме *маказе*, запажамо видљиво семантичко богаћење у оквиру значењске струк-

туре. Ова лексема из општег фонда искоришћена је у више спортских домена као термин.

Пре педесетак година, *маказе* као спортски термин односиле су се само на рвање, односно рвачки захват, док су данас незаобилазне и у фудбалу, скијању, шаху. Сва значења заснивају се на асоцијативној вези између основног значења лексеме *маказе* и различитих спортских радњи које су описане у дефиницијама секундарних значења. *Маказе* као фудбалски термин, представљају новији и општераширен термин у многим језицима (енг. *Scissors*, нем. *Schere* и сл.).⁴⁹ На брзо ширење овог термина утиче велика популарност фудбала. TS из 2005. године не бележи овај фудбалски термин, док је он нашао своје место у издању TS из 2010. године:

makas им. ар. 1. „маказе“; 2. „скретница“; 3. „железничка укрсница“; 4. „федер, опруга“; 5. „део кровне конструкције или конструкције на мосту“; 6. „маказе, врста металног окова за намештај“; 7. фиг. „крађа, поткресивање“; 8. архит. „гред, носач, конзола“; исп. *dirsek*; 9. пом. „справа за подизање терета“; 10. зоол. „клешта“; 11. спорт. „маказе у фудбалу“.

У српском језику, ово секундарно метафоричко значење, као и сва друга секундарна значења, остварује се у маркираној семантичкој позицији. Тако, у примеру: *Мийровићева сива нога се нашла у „макази“*. *Дали су га оне „йосекле“ или је йокушао да извуче „инвалиднину“* *йо је сивар Мажићеве йроцене*⁵⁰ предлошко-падежна конструкција „у макази“ представља детерминатор за идентификацију употребљеног значења.

Једно од важних обележја термилошких јединица јесте да се од њих, док су оне у својим затвореним системима, не могу метафорички развити нова значења (Гортан-Премк 1997: 124); нова се значења развијају тек онда када оне преко публицистике пређу у општи лексички фонд. У турском језику се у вези са овим запажа једна појава, управо на примеру спортских термина. Карактеристично је то да поједини спортски термини, најчешће су то глаголски изрази, прелазе из термилошког у општи лексички фонд и развијају метафором нова значења, врло фреквентна у свакодневном говору. Таквих је израза највише у вези са рвањем, што је и очекивано с обзиром на његову старину у Турској, али

⁴⁹ У том смислу, *маказе* као спортски термин представљају семантички калк са енглеског или немачког у српском и турском језику.

⁵⁰ <http://srbin.info/2013/04/gde-grese-srpski-fudbaleri-trenira-se-da-se-to-ne-bi-desavalo-analiza/>.

се јављају и у вези са новијим спортским дисциплинама, као што је бокс (Aksan 1996: 37). Глаголски израз *havlu atmak* је из основног, терминолошког значења спорт. „бацити, бацати пешкир, преда(ва)ти борбу у боксу“ развио и секундарно значење „прихватити, прихватити пораз“.

У другом случају долази до нестајања појединих значења, јер нестају појмови или појаве који су им у основи. Тако, рецимо, од три значења која бележи Речник МС за лексему *sofa*: 1. „широка, тапацирана клупа са наслоном, покривена тканином или кожом, канабе“; 2. „уздигнути простор пред џамијом уза зид на коме се клања“; 3. „леја“, у РСЈ је забележено само прво значење ове лексеме.

Увидом у СД речник турцизама можемо закључити и то да је мало деривата који имају три и више значења: *арайка*, *баждарина*, *бајалица*, *барјакџар*, *обайталиџи*, *баца/бацо*, *беглук*, *бећарац*, *обојен*, *обојиџи*, *бургџиџи*, *делија*, *јасџучак*, *јасџучић*, *јуриџаџи*, *калаџиџи*, *кашикар*, *коврчав*, *заковрчиџи*, *коџилица*, *коџчаџи*, *укоџчаџи*, *окречиџи*, *оџаклија*, *џаџучар*, *џашалук*, *суџана*, *џорбар*, *џурски*, *џифџарисаџи*, *харамбаџа*, *чардаклија*, *чаркаџи*, *ушећериџи*.

Оно што им је заједничко јесте то да су у највећем броју случајева то деривати настали у процесу деривације од потпуно адаптираних турцизама. Далеко је највише првостепених именичких деривата, неки од њих су префиксирани глаголи, затим следе трпни придеви од префиксираних глагола, првостепени придевски деривати и сл. Већи број ових полисемантичних деривата развио је своју полисемантичну структуру на сличан начин као и мотивна реч од које је настао: 0 *џорба* ж 1. „врећица, кеса која се обично носи о рамену или у руци: школска ~, војничка ~, ручна ~“; 2. „кеса на трбуху код торбара, у којој жена носи младунце откад се роде док не ојачају, тоболац“; 1₂ < 0 *џорб-ар* м 1. „онај који прави, израђује и продаје торбе“; 2. „онај који у торби или чему другом носи разну робу и продаје по кућама (обично по селима), покућарац“; 3. мн. зоол. „ред и подразред сисара чији се младунци развијају без постељице, а у већине врста женка их неко време по рођењу носи у нарочитој кеси на трбуху, тоболчари, Marsupialia“. Иако је ово најчешћи начин на који деривати могу да развију полисемантичну структуру, међу турцизмима има и оних лексема које представљају изузетак на који је указао П. Радић (1997), а то је да одређени деминутиви развијају терминолошка значења која немају непосредне везе са мотивним речима: *чобан-чица* ж 1. „дем. ← чобанка“; 2. бот. покр. „в. црвени глог (уз глог, изр.)“; *каранфил-ић* м 1. „дем. ← каранфил“; 2.

бот. „тропско дрво *Eugenia caryophyllata* из пор. смрча чији се осушени цветни пупољци употребљавају као зачин и лек и сл.“.

Издвојили бисмо и полисемантичне деривате *беглук* и *џашалук*:

0 *бег* м „муслимански племић, велики поседник у турском царству“; $1_2 < 0$ *бег-лук*⁵¹ м 1. „бегова земља, бегов посед“; 2. „крај, подручје којим управља бег“; 3. „обавезан рад на беговској земљи“;

0 *џаша* м ист. „титула високих војних и цивилних достојанственика у Османлијском царству, у Египту и неким другим муслиманским државама; особа која носи такву титулу“; $1_2 < 0$ *џаш-алук*⁵² м 1. а. „највећа управно-територијална јединица у Османлијском царству, чији је главар паша био непосредно подређен царској влади или Порти“; б. „област у којој се влада окрутно и самовољно“; 2. покр. „војска која се покупи у подручју једнога паше“; 3. „пашинство, пашина власт“.

Обе лексеме у СД речнику турцизама обрађене су као изведенице, јер није могуће, с обзиром на продуктивност турских творбених форманата у српском језику, тачно тврдити да ли су ове лексеме неизведене, тј. фонетски и морфолошки адаптиране турске речи или су настале као резултат наших творбених процеса. Увидом у значењске структуре ових основних и изведених речи примећује се да деривати имају више значења него основне речи, што би можда могло да укаже и на њихов независан семантички и деривациони развој.

Анализирајући грађу, дошли смо до одређених закључака:

1. међу полисемантичним речима највише је именица;
2. највише значења имају стожери гнезда, просте речи, док је полисемија ређе заступљена код изведеница и сложеница;
3. вишезначне речи углавном припадају семантичким пољима која се односе на човека и његов живот, покућство, одевне предмете, друштвени живот и сл. Турцизми потврђују закључак до кога је дошао М. Дешић (Dešić 1990: 3–9) да су семантички најбогатије лексеме које се односе на човека;
4. око 23% турцизама у нашој грађи спадају у полисемантичне речи.

СЕМАНТИЧКА АДАПТАЦИЈА

Важан аспект семантичког проучавања турцизама представља анализа њихове семантичке адаптације, која пружа увид у начин

⁵¹ Тур. beylik.

⁵² Тур. paşalık.

формирања значења турцизама приликом интеграције у српски лексички систем, а у вези са тим и које се семантичке промене и какви се значењски односи јављају између турцизама и њихових еквивалената у турском језику. Овакве семантичке анализе углавном су се радиле на веома ограниченом корпусу, без дубљих семантичких поређења лексема у српском и турском језику.⁵³ Семантички аспект позајмљеница је у односу на фонолошки и морфолошки у знатно мањој мери био предмет истраживања у оквиру феномена лексичког позајмљивања.

Корпус турцизама у српском језику је веома богат и семантички разнородан и његова анализа би захтевала посебну студију, у којој би се свака реч понаособ подвргла анализи уз поштовање дијахронијског приступа и праћења развоја значења како у турском, тако и у српском језику. У том смислу тешко је утврдити редослед преношења значења, јер развој значења у српском не мора нужно да прати развој значења одређене речи у турском језику.

У нашем даљем раду ћемо се ограничити на репрезентативне примере у циљу давања увида у семантичку адаптацију турцизама, анализирајући турску реч (модел) и српску реч (реплику) на синхронијском нивоу. Р. Филиповић (Filipović 1986: 161–178) разликује примарну и секундарну адаптацију на семантичком нивоу. Под примарном адаптацијом подразумевају се оне промене које настају приликом трансфера речи из језика даваоца у језик прималац, док се даље семантичке промене речи у процесу интеграције везују за секундарну адаптацију. У оквиру семантичке адаптације издваја следеће промене: 1. нулту семантичку екстензију; 2. сужење значења: а. сужење броја значења и б. сужење значењског поља; 3. проширење значења: а. проширење броја значења и б. проширење значењског поља.

Нулта семантичка екстензија

Нулта семантичка екстензија јавља се када значење турцизма остаје непромењено и у потпуности одговара значењу модела, турске речи. У нашој грађи то се односи на бројне моносемантичне речи које припадају одређеним терминолошким системима, нпр.:

биљке:

(Т) *batya* = (С) *бамња*

(Т) *erguvan* = (С) *јоргован*

⁵³ В. Glibanović-Vajzović 1990: 220–229; Šito 1988: 159–168.

- (T) *nane* = (C) нана
 (T) *nar* = (C) нар
 (T) *şebboş* = (C) шебој

јело и њиће:

- (T) *baklava* = (C) баклава
 (T) *kadayıf* = (C) кадаиф
 (T) *keşkek* = (C) кешке
 (T) *külbastı* = (C) ћулбасџија
 (T) *helva* = (C) алва

занимања и занатли:

- (T) *hamal* = (C) амал
 (T) *balıkçı* = (C) балугџија
 (T) *karatacı* = (C) каџамаџија
 (T) *tercümân* = (C) џерџуман

државна администрација, уџрава, џиџџуле:

- (T) *binbaşı* = (C) бимбаџа
 (T) *emin* = (C) џемин
 (T) *kaşmakçı* = (C) каџмакач
 (T) *kaptañ paşa* = (C) каџуданџаџа
 (T) *karikâhуası* = (C) каџућехаџа
 (T) *muallim* = (C) муалим
 (T) *müderriş* = (C) мудерис
 (T) *müezzin* = (C) муџезин
 (T) *muhtar* = (C) мућџар
 (T) *muhafız* = (C) мућаџиз

мере:

- (T) *şinik* = (C) џиник
 (T) *okka* = (C) ока
 (T) *ölçek* = (C) улчек

релиџија, веровања, миџологија:

- (T) *ikindi* = (C) икиндија
 (T) *cenaze* = (C) џеназа
 (T) *peygamber* = (C) џеџгамбер
 (T) *ezan* = (C) езан

новац:

(T) *mahmudiye* = (C) *махмудија*

(T) *findikli* = (C) *фундаклија*

оружје:

(T) *lobut* = (C) *лобод*

(T) *harbi* = (C) *харбија*

(T) *şişhane* = (C) *шешана*

обућа:

(T) *nalın* = (C) *нанула*

кућа и њокућсѝво:

(T) *pencere* = (C) *ѝенѝер*

(T) *testere* = (C) *ѝесѝера*

(T) *satır* = (C) *саѝара*.

Код наведених лексема није дошло до даљег семантичког развитака, а увидом у њихов статус јасно је да до тога у највећем броју случајева неће ни доћи, јер већи део ове лексике припада или пасивном лексичком фонду или терминолошком фонду.

Суужење значења

Суужење значења представља најчешћу промену у процесу језичког позајмљивања.⁵⁴ Речи се позајмљују у циљу именовања новог појма или предмета специфичног за културу језика даваоца и тада долази до тога да се од свих значења модела преноси само оно које је у вези са специфичним контекстом. С обзиром на то да речи обично имају више од једног значења, најчешћа промена приликом лексичког позајмљивања јесте суужење значења (Filipović 1986: 164).

Извршићемо семантичку анализу турцизама у српском језику на одабраном узорку, како би се стекао увид у ову врсту семантичке промене, односно увид на који начин долази до суужења значења, као и то која значења се преносе у језик прималац. Као полазиште за анализу модела послужио

⁵⁴ У турском језику раширена је употреба термина *суужење значења* (*anlam daralması*) (исп. Aksan 1995: 537; Korkmaz 2007: 19; Hatiboğlu 1972: 14; Topaloğlu 1989: 25).

нам је TS, јер је он најобухватнији речник савременог турског језика. Овај речник издаје Турско лингвистичко друштво од 1945. године. Крајем 2010. године изашло је и обновљено и обogaћено 11. издање.⁵⁵ Поседује лексички фонд од 122.423 речи, термина, израза, афикса и значења. У њему се налазе 92.292 лексичке јединице. Речи су поткрепљене са 34.672 примера, ексцерпирана из књижевних дела. У тексту речника укупно има 1.454.903 речи. Број значења наведених у овом речнику представља полазиште за праћење значења која одређена реч има у српском језику. Код модела ће бити у загради наведен укупан број значења, док ће код реплике бити наведен редни број или словна ознака преузетог значења. Тиме се даје преглед односа значења модела и реплике:

Нпр.:

(T) *sarma* (6) (C) *sarma* (5. значење = кув. „јело од пиринча и сецканог меса увијеног у лишће (киселог) купуса или у виново лишће“).⁵⁶

Турцизми који бележе само једно значење модела:

(T) *mum* (4) (C) *мум* (1. прво значење = покр. „свећа“)
 (T) *misafir* (2) (C) *мусафир* (1. значење = покр. „гост, путник-намерник“)
 (T) *kurşun* (2) (C) *курушум* (2. значење = „пушчано или слично зрно, тане, метак“)
 (T) *taze* (5) (C) *џазе* (1. значење = прид. непром. „свеж: ~ пециво, ~ вода“)
 (T) *uzun* (4) (C) *узун* (1. значење = заст. „висок, дуг, велик“)
 (T) *kismet* (5) (C) *кисмеџ* (1. значење = покр. „судбина, удес“)
 (T) *kaş* (5) (C) *каш* (2. значење = покр. „ункаш, облук“)
 (T) *kuşluk* (3) (C) *кушлук* (1. значење = покр. „доручак, ручак“)
 (T) *mülk* (3) (C) *мулк* (1. значење = ист. покр. „облик приватне земљишне својине у феудално доба“; исп. милћ, милће, миљак)
 (T) *nimet* (4) (C) *нимеџ* (1. значење = покр. „божја благодат, божји дар“)

⁵⁵ У време завршетка овог рукописа изашло је и 12. издање овог речника.

⁵⁶ При преводу лексема из TS користили смо: Ђинђић–Теодосијевић–Танасковић 1997 и Ђинђић 2014.

- (Т) *musandira* (2) (С) *мусандер/мусандера/мусандра* (1. значење = покр. „велики ормар у зиду с преграцима, украшеним резбаријама (обично за смештај постелине)“)
- (Т) *senet* (2) (С) *сеней* (1. значење = покр. „исправа, документ; потврда“)
- (Т) *paçalık* (4) (С) *ѡачалук* (1. значење = покр. „доњи део новгавице око чланака у турских чакшира или димија“)
- (Т) *meze* (2) (С) *мезе* (1. значење = „јестиво (салата, сир, месо и сл.) од кога се помало узима уз пиће, закуска уз пиће“).

Као што се види из наведених примера, најчешће је преузето основно значење. Један од изузетака представља лексема *курушум*, која у српском језику има оно значење које је секундарно значење у турском језику. Изгледа да језик прималац позајмљује секундарно значење неке лексеме у случају када сам поседује лексему за именовање онога појма који представља основно значење ове лексеме у турском језику:

курушум м „пушчано или сл. зрно, тане, метак“; Изр. *омасѡиће* ~ „биће убијен“;

kurşun 1. *isim, kimya* „Atom numarası 82, atom ağırlığı 207,21, yoğunluğu 11,3 olan, 327,4 °C’de eriyen, yumuşak ve bükülgen, mavimtrak esmer renkte bir element (simgesi Pb)“ = „олово“; 2. „Tüfek, tabanca vb. hafif ateşli silahlarda kullanılan mermi“ = „метак, зрно“.

Судећи по старини лексеме *олово* у српском језику и њеном прасловенском пореклу (Skok 2: 554), могуће је да је из турског преузето само секундарно значење. Међутим, постоји и могућност за једно другачије тумачење, тумачење које би укључило могућност да је и примарно значење *олово* постојало у српском језику⁵⁷ и да се у некој фази изгубило из језика, да га је потпуно потиснула домаћа лексема *олово*. У прилог томе иде застарела полусложеничка реч *курушум-шећер*, коју бележи Речник САНУ и чији први део означава *олово*:

⁵⁷ Дијалекатска ситуација код нас указује на значења која се односе на белу, тј. сиву пепељасту боју: *курушуми* прид. непром. (тур. *kurşuni*) покр. „олован (о боји), сив, пепељаст“ (Речник САНУ); *курушумија* ж покр. 1. „врста чохе сиве, оловне боје“ (Речник САНУ); *курушумли* прид. непром. „који је оловне боје“ (Речник МС). Некадашњи ојконим Бела Црква турцизиран је у време Османлија у *Kurşunlu Kilise* (црква са кровом од олова), односно *Куршумлију*.

курушум-шећер м хем. заст. „оловни ацетат чији се бели кристали растварају у води дајући раствор слатког укуса, оловно белило“.

Управо овакав пример говори о томе да код семантичке адаптације турцизама треба опрезно користити термин сужење значења, јер они су, хронолошки гледано, старе позајмљенице, код којих се не може искључиво на основу стања на синхронијском пресеку донети поуздан закључак о свеукупном семантичком статусу. Међутим, може се говорити о посебном акту позајмљивања за свако значење, што резултира тиме да је одређена реч позајмљена у одређеним значењима. И. Клајн (Клајн 1971: 174–175) указује на то да са опрезом треба схватати увржени термин *сужење значења* „као да се једна реч позајмљује комплетно са свим својим значењима, па се накнадно диференцира и специјализује, одбацујући садржаје који су већ покривени домаћим изразима. То не би било могућно јер се реч не преноси из речника већ из одређених контекста у којима има само једно значење“.

Постоје и турцизми који су задржали више од једног значења, нпр.:

(Т) <i>horoz</i> (4)	(С) <i>хороз</i> (1. значење = „петао“)
(2. значење = „окидач на пушци и сл. оружју“)
(Т) <i>iskele</i> (7)	(С) <i>скела</i> (2) (1. значење = „брод, сплав или нарочито подешена лађа која се креће или дуж јаког ужета или помоћу мотора, а служи за превоз људи, стоке и др. на местима где нема моста, трајект; место (на реци, мореузу) где се врши такав превоз“)
(5. значење = (обично мн.) грађ. „помоћна конструкција која се привремено подиже при грађењу или рушењу објеката“)
(Т) <i>sucuk</i> (2)	(С) <i>суџук</i> (2) (1. значење = „кобасица од брављег (овчјег) или говеђег меса“)
(2. значење = „слаткиш од брашна, шећера и згуснуте шире у облику кобасице“)
(Т) <i>taban</i> (14)	(С) <i>табан</i> (1. значење = „доња страна стопала, потплат“)
(5. значење: „дно“)
(Т) <i>top</i> (8)	(С) <i>топ</i> (8. значење: војн. „врста артиљеријског оруђа, ватрено оружје сразмерно широке, у новије време редовно изолучене цеви, којим се обично на веће даљине испалају експлозивни

хици (гранате): далекометни ~, бестрзајни ~, противавионски ~, брдски ~, брзометни ~“) (4. значење: „труба тканине“).

Код другог преузетог значења, „труба тканине“, дошло је до сужења у значењском пољу, јер у турском језику топ означава било коју ролну, нпр. *kâğıt topları*, ролне папира, али и трубу тканине: *kumaş tori*.

Није ретка појава да одређени турцизми поред тога што имају мањи број значења у односу на одговарајућу реч у турском језику, бележе и сужење у преузетом пољу значења. Лексема *ada* у српском језику има само једно значење:

ada ж „речно острво, речни оток“.

Ово значење представља основно значење лексеме *ada* у турском језику, уз напомену да је у српском језику дошло до сужења у значењском пољу, јер *ada* означава само речно острво, а не острво уопште као у турском:

Т *ada* (4) (С) *ada* (1. значење сужено = „само речно острво“).

С друге стране, лексема *чанџира* има, као и у турском језику, једно значење, али је у процесу семантичког прилагођавања дошло до сужења у значењском пољу:

чанџира ж заст. „омања кожна торба која се обично носи обешена о раме, кеса, бисаге“;

çanta им. „торба, ташна; кофер“.

Проширење броја значења⁵⁸

Немали је број турцизама који су се у процесу секундарне адаптације семантички даље развијали и постали полисемантични:

КАŞIK – КАШИКА

Лексема *кашика* изведена је од турског модела *kaşık* и представља добро адаптирану лексему са богатом полисемантичном структуром. У

⁵⁸ У турском језику раширена је употреба термина *проширење значења* (*anlam genişlemesi*) (исп. Aksan 1995: 538; Korkmaz 2007: 20; Hatiboğlu 1972: 14; Topaloğlu 1989: 26).

Речнику МС забележене су следеће семантичке реализације ове лексе-
ме:

кашика ж 1. „предмет којим се захвата житко јело“; 2. „количи-
на чега колико може стати у једну кашику“; 3. „на воденичном колу
удубљена даска у коју удара водени млаз те покреће коло“; 4. „на
грађевинским машинама направа с оштрим кљуном која копа, граби и
преноси земљу и др.“; 5. „врста вештачке меке на пецаљки у облику
кашике“.

Реч *kaşık* забележена је у *Divanü Lüğati't-Türk* (Зборник *џурског
језика*),⁵⁹ чији је аутор К. Махмуд. Овај речник представља први писани
речник турскога језика и прву турску граматику из 11. века и садржи
7500 речи и њихових арапских еквивалената. Забележеност у овом реч-
нику сведочи о њеној старини, као и о томе да је ово изворно турска реч.

У TS ова лексема бележи следеће семантичке реализације:

kaşık 1. *isim* „Sulu veya bazı ufak taneli yiyecekleri ağza götürmeye
arayayan saplı sofraya“ (= „кашика“);

2. „Ucu iğneli kaşık biçimindeki olta“ (= „пецаљка у облику каши-
ке“).

Поређењем значења лексеме *кашика* у српском и турском језику
изводи се закључак да су прво и пето значење резултат примарне
адаптације (оба значења модела су преузета у реплици), док друго,
треће и четврто значење представљају проширење значења у процесу
секундарне адаптације:

(Т) *kaşık* (2) (С) *кашика* I (прво и пето значење)
II (+ друго, треће и четврто значење).

GÜBRE – ЋУБРЕ

Лексема *ђубре* изведена је од турског модела *gübre*. Бележи четири
семантичке реализације и веома је фреквентна по употреби у српском
језику:

ђубре, -ета с 1. „смеће, нечистоћа, отпаци: сандук за ~, избаци-
ти ~“; 2. „устајали и нагомилани сточни измет, балега, стајско гнојиво
које служи за ђубрење земље: стајско ~, коњско ~“; 3. „→ ђубриште:
бацили на ~“; 4. (и зб.) експр. а. (зб. ђубрад) „рђава, неморална особа,

⁵⁹ Kaşgarlı 1989: 383.

односно рђаве, неморалне особе, олош: белосветско ~, ђубрад једна!⁶⁰; б. „безначајна, безвредна ствар (нпр. лоша књига, слаба, неквалитетна храна и сл.)“.

Ова лексема представља турцизам грчкога порекла (Skok 1: 482), а у самом турском језику није се даље семантички развијала – моносемантична је, поседује само једно значење.⁶⁰

gübre isim „Verimini artırmak için toprağa dökülen her türlü hayvan dışkısı, kimyasal veya bitkisel madde, kemre“ (= „устајали и нагомилани сточни измет, балега, стајско гнојиво које служи за ђубрење земље“).

Процес примарне и секундарне адаптације лексеме *ђубре* може се приказати на следећи начин:

примарна адаптација:

(Т) *gübre* = (С) *ђубре* I (друго значење)

секундарна адаптација:

(Т) *gübre* (С) *ђубре* II (+ прво, треће и четврто значење).

Четврто значење лексеме *ђубре* је пример пејоризације, семантичке промене до које долази у процесу секундарне семантичке адаптације. До развоја пејоративних значења долази када је реч интегрисана у језику примаоцу, а на развој оваквих значења утичу бројни лингвистички, а и екстралингвистички фактори. Једна од особина турцизама јесте развијање експресивних значења која не постоје у турском језику.⁶¹ Лексема *ђубре* показује висок степен експресивности. Као прво, именује

⁶⁰ Ова лексема учествује у творби одређног броја сложеница: *gübre böceği, gübre gazi, samanlı gübre, suni gübre, yarma gübre*.

⁶¹ Бројни су примери где се у процесу семантичке деривације развијају нова значења која због експресивности имају одређену стилску функцију. Турцизми са таквим значењима постају део жаргона: *буђави* („родитељи“), *буразер* („брат“), *чобан(ин)* („прост, примитиван човек“), *фурунција* („хомосексуалац“), *кеса* („глупа особа“), *џекмез* („размажена особа“), *џешкир (џешко)* („хомосексуалац“), *џрангијаш* („музичар, свирач“), *сунђер* („алкохоличар“), *џој* („глува особа“), *џуришија* („досадна особа“), *џулијан* („глупа, ограничена особа“) и сл. О раширеној употреби погрдних речи турскога порекла у свакодневном говору, нарочито у сфери популарне културе уз позиционирање у језику кроз друштвени, културолошки, историјски и антрополошки контекст, в. Ђинђић–Петровић 2013: 405–417.

неморалну особу, а затим и ствари лоше по квалитету. Експресив *ђубре* показује континуитет на дијакронијском плану, део је наслеђене експресивне лексике, а уједно има стабилан статус фреквентног експресива на синхронијском плану.⁶² Лексички експресив *ђубре* често се среће у савременом књижевном дискурсу. Писци овај експресив, као и експресиве уопште, користе у циљу изражавања одређене емоције, чиме постижу одређене стилске ефекте:

– Шта је ђубре? – поздравио је Дуплог Абага (Пиштало 2000: 50). Срам те било, ђубре балаво – чуо сам са свога прозора како јој говори Дагановић (Селенић 2002: 290). За Њемце, ђубре, голотрбо играло! (Селенић 2002: 365).

KAZAN – КАЗАН

Лексема *казан* добијена је од турског *kazan*. Бележи четири семантичке реализације:

казан м 1. „већи метални суд који служи за загревање, кување и сл., котао: бакарни ~, војнички ~“; 2. а. „уређај за печење ракије“; б. техн. „затворени котао у коме се загревањем вода претвара у пару“; 3. фиг. „заједничка масовна исхрана: ићи на казан“; 4. фолкл. „врста игре: играли се казана“.

У турском језику ова лексема има два значења:

kazan 1. *isim* „Çok miktarda yemek pişirmeye veya bir şey kaynatmaya yarayan büyük, derin kap“ (= „већи метални суд који служи за загревање, кување и сл., котао: бакарни ~, војнички ~“);

2. „Buhar makinelerinde, kalorifer tesisatında, suyun kaynatıldığı büyük derin kap“ (= „затворени котао у коме се загревањем вода претвара у пару“).

Учестала употреба пејоратива је позната особина жаргона. Љубазност није карактеристична за жаргон, јер га карактерише генерално одсуство поштовања за друге, услед чега се суптилне и нежне емоције вешто скривају (De Klerk 1992: 281), док се негативне емоције неспутано испољавају.

⁶² С. Ристић (2004: 169–185) извршила је испоређење наслеђене и савремене експресивне лексике на основу списка из часописа *Скорошечка* из 1844. године и најновијег омладинског жаргона, где је као главни корпус послужило *Речник ђачког жаргона* из Вршца и спискови жаргонске лексике објављени у *Пејиничким свескама. Грађа* (историјска грађа стране, несловенске лексике српског књижевног језика у временском распону од 1660. до 1817) показује да турцизми доминирају у експресивној лексици тога времена (Ристић 2006: 150–151).

Резултати примарне и секундарне адаптације могу се приказати на следећи начин:

примарна адаптација:

(Т) *kazan* = (С) *казан* I (прво и друго б) значење)

секундарна адаптација:

(Т) *kazan* (С) *казан* II (+ друго а) значење, треће и четврто значење).

KAYIŞ – КАИШ

Лексема *каиш* у српском језику има пет значења:

каиш м 1. „дуга трака од коже (ређе од чврсте тканине) која служи као појас или за везивање“; 2. „оно што има облик каиша“; 3. пом. „једна од дасака којима се покривају бокови лађе“; 4. „лихва, зеленашење, каишарлук“; 5. „превара, подвала“.

У турском језику лексема *kayış* поседује три значења:

kayış 1. *isim* „Bağlamak, tutmak veya sıkmak amacıyla kullanılan, dar ve uzun kösele dilimi“ (= „каиш, ремен“);

2. „Kol saatinin bileğe bağlanmasını sağlayan, deriden yapılmış gereç“ (= „каиш за ручни сат“);

3. „Ustura bilenen cilalı kösele“ (= „каиш за оштрење“).

Поступак презентације полисемантичне структуре лексеме *каиш* друкчије је у српском и турском речнику. Значења добијена метафором на основу облика дата су као посебна значења у турском језику, док су у речнику српског језика она дата као отворен систем под једном дефиницијом („оно што има облик каиша“). У процесу секундарне адаптације развијена су још три нова значења.

TABUR – ТАБОР

Лексема *табор* има у српском језику богату полисемантичну структуру:

шабор м 1. а. „једна (било која) од двеју сукобљених војски, зараћених одн. непријатељских страна, сила“; б. „уопште једна од двеју сукобљених група, противничких страна“; 2. а. „место са разапетим шаторима, уређено за становање људства (обично војске), логор; улогорена војска, караван и сл.“; б. зб. „људи који бораве на тако уређеном месту, логор: козачки ~, цигански ~“; 3. а. „већа војна јединица, батаљон“; б. ист. „усташка општинска организација у Независној Држави Хрватској у доба II светског рата“; 4. „група истомишљеника, интересима, ставовима и сл. међусобно повезаних људи, савез“.

У турском језику лексема *tabur* бележи две семантичке реализације:

tabur 1. *isim, askerlik* „Dört bölükten kurulan, bir binbaşının komutasındaki asker birliği“ (= „батаљон“);

2. „Küme, uğın, grup“ (= „маса, светина; група“).

Лексема *шабор* позајмљена је у примарном значењу које има у турском језику, у значењу „већа војна јединица, батаљон“; оно у савременом српском језику не представља основно значење:

примарна адаптација:

(Т) *tabur* = (С) *шабор* I (треће значење)

секундарна адаптација:

(Т) *tabur* (С) *шабор* II (+ прво а) и б) значење, друго а) и б) значење, треће б) значење и четврто значење).

HAJDUT – ХАЈДУК

Лексема *хајдук* је у српском језику у основној семантичкој реализацији историзам, док је друго значење оно значење које је презето из турског језика. Као што се види на основу полисемантичне структуре, лексема *хајдук* семантички се богато развила:

хајдук м (вок. хајдуче; мн. хајдуци) 1. ист. „одметник од турске власти и члан дружина које су штитиле народ борећи се против турског насиља“; 2. а. „одметник уопште, разбојник“; б. „препредењак, превејанац; лопов, таг“; 3. заст. покр. „пандур“; 4. покр. „натега, напра-

ва за вађење течности из суда“; 5. бот. „назив за биљке црвеног, жутог, белог или шареног цвета који се ноћу развија, ноћурак“.

У турском речнику (TS) ова лексема је моносемантична:
haydut, -du isim „Silahlı soğun yaran, yol kesen kimse“ (= „одметник, разбојник“).

примарна адаптација:

(T) *haydut* = (C) *хајдук* I (друго а) значење)

секундарна адаптација:

(T) *haydut* (C) *хајдук* II (+ прво, друго б) значење, треће, четврто и пето значење).

REZE – PEZA

Српски језик је код лексеме *peza* из турскога језика позајмио само друго значење, односно позајмљена је само у значењу „засун“, које у српском језику представља основно значење:

peza ж 1. а. „уска гвоздена плочица којом се затварају врата са унутрашње стране, заворница, преворница, засун“; б. „затварач на вратима железничких вагона који се диже и спушта приликом отварања и затварања“; 2. „језичак у брави којим се помоћу кључа закључавају врата“; 3. „бразда, усек, засек“; 4. бот. „в. хајдучка трава (под хајдук“.

reze 1. isim „Menteşe“ (= „шарка“);

2. „Karıyı içeriden ve dışarıdan açır kapamaaya yarayan ve başparmakla basılarak işletilen düzen“ (= „засун“).

ÇANAK – ЧАНАК

Праћење семантичког развоја може дати различите резултате код различитих лексема. Резултати семантичких промена указују на то да често једна лексема у српском језику има потпуно другачији развој од одговарајуће лексеме у турском језику, тј. да ширење семантичког поља и развитак нових значења немају међусобне везе. Као илустрацију навешћемо лексему *чанак*.

чанак, -нка м 1. а. „чинија, здела за јело (обично дрвена)“; б. „здела или кутија у којој се држи ситан новац“; 2. „у старинској пушци кремењачи место где се сипа барут, прашник“; 3. „кориташце испод воденичког коша из којег жито пада на жрвањ“.

çanak, -ği 1. *isim* „Toprak, metal vb. bir maddeden yapılmış yauvan, çukurca kap“ (= „чанак, чинија за јело (земљана, метална и сл.“); 2. *bitki bilimi* „Çiçeğin en dışında bulunan yeşil yaprakların tümü“ (= бот. „чашица цвета“); 3. *coğrafya* „Çevresine göre alçakta bulunan, derinliği genişliğinden az olan arazi“ (= геог. „котлина, удолина“); 4. „Göz çukuru“ (= „очна дупља“).

У српском језику основно значење представља делимично сужење у односу на значење турског модела, јер је *чанак* обично дрвен. Нова значења лексеме *чанак* представљају резултат уопштавања, генерализације који почива на асоцијативним односима, односно на принципу метафоре, реализоване у одређеној семантичкој позицији. Из основног значења развила су се друга значења. По истом принципу су се развијала секундарна значења и у турском језику, с тим што се секундарна значења ни у једној реализацији значењски не поклапају у српском и турском језику.

Сличан пример пружа нам и лексема *çey*:

çey м 1. „прорез са кесицом, врећицом на одећи у којој се носе ситније ствари и новац: ~ на капуту, ~ на хаљини, извући новчаник из цепа, ставити у ~“; 2. фиг. а. „имовно стање: угрозити нечији ~“. б. „новац, готовина: не жалити свој ~ за нешто“; 3. војн. „простор на коме је део непријатељске војске опкољен са свих страна: упасти у ~, извући се из цепа“; 4. анат. „простор који се ствара у ткиву и пуни нечим: парадентозни ~“.

çep, -bi *im. ar.* 1. „Genellikle bir şey koymaya yarayan, giysinin belli bir yeri açılarak içine yerleştirilen astardan yapılmış parça“ (= „цеп“); 2. „Trafığı kolaylaştırmak, araçların durabilmesine olanak sağlamak için yaya kaldırımları veya şehirler arası yolların kenarlarında bulunan taşıt yavaşlama yeri“ (= „проширење пута за краће паркирање, за краће задржавање аутомобила“); 3. „çep telefonu“ (= „мобилни телефон“); 4. *askerlik* „Savaş alanının bir yerinde düşmanın geriletilmesiyle ortaya çıkan taktik durum, çökertme“ (= вој. „уклињавање“); 5. спорт. „Otomobil yarışlarında arabalarının yarışa başladıkları nokta“ (= „стартна линија аутомобила на аутомобилским тркама“).

Оно што је уочљиво у обема полисемним структурама наведених речи јесте то да се у српском и турском језику јавља иста продуктивна сема која даје различите семантичке садржаје. Продуктивна сема је она која се односи на облик *мeйa*. Њеном продуктивношћу настала су нека од секундарних значења у српском („простор на коме је део непријатељске војске опкољен са свих страна“; анат. „простор који се ствара у ткиву и пуни нечим“), као и у турском језику („проширење пута за краће паркирање, за краће задржавање аутомобила“; „стартна линија аутомобила на аутомобилским тркама“).

Метафоричком индукцијом према семантичкој компоненти која се односи на намену могу се тумачити семантичке реализације у српском језику: фиг. а. „имовно стање: угрозити нечији ~“; б. „новац, готовина: не жалити свој ~ за нешто“.

Лексема *сер* се у турској литератури наводи као аутентичан пример речи која различитим принципима развија нова значења. Б. Сав (Sav 2003: 160) издваја два значења лексеме *сер*, једно хронолошки гледано новије, настало елипсом (*сер* ← *сер* *telefonu*), којим се именује мобилни телефон, као и значење добијено метафоризацијом „проширење пута за краће паркирање, за краће задржавање аутомобила“, за које аутор сматра да је добијено метонимијом. Значење „мобилни телефон“ први пут се јавља у 9. издању TS из 1998. године: 5. „*kablosuz telefon*“ (= „бежични телефон“). У најновијем, 12. издању овога речника као синоним је наведен и *mobil telefon* (= мобилни телефон), који није фреквентан по употреби.

Иако су се секундарна значења у оба језика развијала према углавном истим моделима, поставља се питање који су разлози настанка сасвим различитих значења у оквиру сваке полисемантичне структуре понаособ. Узроке за овакве семантичке разлике треба тражити и у лингвистичким и у нелингвистичким факторима, социолингвистичким, психолошким, културно-антрополошким, историјским и сл. Нова значења се формирају пратећи друштвени развој, постојеће речи се користе у новим контекстима, чиме се лексика стално прилагођава и мења у актуалним друштвено-политичким околностима, остављајући траг кроз време о економској, културној и социјалној историји двају народа, односно њихових говорника.

Д. Шито (Šito 1988: 159–168) врши анализу семантичких померања у употреби турцизама у савременом говору узимајући за полазиште дефиниције из Шкаљићевог речника, што резултира тиме да се промене прате без контактолошког аспекта, односно без увида у стање у тур-

ском језику, али се пружа увид у развој и промене значења на домаћем терену. У раду се наводи да су само две лексеми из Шкаљићевог речника забележиле сужење у значењском пољу: *буџа*⁶³, *сокак* (Исто: 163). Лексема *сокак* је врло илустративан пример, јер гледано дијахронијски, код ове лексеми је у процесу адаптације дошло до сужења у значењском пољу, јер је лексема *sokak* у турском значила било коју улицу. Лексема *sokak* је под утицајем временских и социјалних фактора променила, сузила значење и означава данас мању, уску улицу, док *bulvar* означава дугачку, широку улицу. Сличан развој имамо и у српском језику, у коме се данас користе учестало лексеми *улица*, односно *булевар*. Нове реалије потискују старе, самим тим се због језичке економије статус сваке лексеми може посматрати као привремен. Семантички развоји су одвојиви у двама језицима, српски неретко чува и старо стање, стање које је имала лексема приликом преузимања. У српском језику данас *сокак* није фреквентна лексема, стилски је маркирана у књижевној употреби. Овакав пример управо показује колико су дијахронијски и синхронијски приступ међусобно повезани у доношењу закључака у семантичким анализама, као и то да статус лексеми варира.

У циљу одређивања семантичког статуса, извршили смо анализу 60 најфреквентнијих турцизама у српском језику⁶⁴ њиховим поређењем са турским моделом. На тај начин добили смо статистичке податке који показују да је процентуално највише лексеми (38%) које имају мањи број значења у односу на еквивалентне речи у турском језику. Овакав резултат је и очекиван, јер се сужење значења најчешће јавља приликом адаптације значења. Оно што се издваја је висок, готово исти проценат лексеми које имају исти број значења као у турском језику (37%), док чак 15% лексеми има више значења у односу на турски модел. Добијени резултати су и очекивани, с обзиром на то да се ради о високофреквентним турцизмима у савременом српском језику. Висока семантичка адаптираност анализаног узорка потврђује стабилност ових лексеми, њихов чврст и веома активан статус.

Губљење семантичке везе између модела и реплике

Постоји изванредан број примера код којих се значење у реплици у потпуности разликује од значења које одређена реч има у језику давао-

⁶³ Лексема *буџа* спада у групу лексеми нејасног порекла, чијом етимологијом се тек треба бавити.

⁶⁴ В. фреквенцијску листу на стр. 32–33.

цу. Илустративан пример представља лексема *сијасеџи*. У Речнику МС дефинисана је као:

сијасеџи м 1. „мноштво, велика множина, сила чега“; 2. а. „неприлика, беда, зло, напаст“; б. „бука галама“; 3. „казна“.

У савременом турском језику, ова реч арапског порекла дефинисана је на следећи начин:

siyaset, -ti *им. ап.* 1. „политика“; 2. „дипломатија“.⁶⁵

У циљу проналажења евентуалног значењског еквивалента у арапском језику, као изворном за лексему *сијасеџи*, дошли смо до податка да у арапском језику именица *Siyāsa* има слично значење онемо значењу које има у турском језику лексема *siyaset*:

Siyāsa – „upravljanje, vođenje; konjušarstvo; politika; diplomacija“ (Muftić 1973: 1614).

Такође, семантички садржај лексеме *девер* не може се довести везу са турским етимоном *devir*:

девер м покр. „мука, нужда, кубурење“.

У турском језику лексема *devir*, пореклом из арапског језика, толико се семантички развила, што је резултирало стварањем хомонимних лексема, јер се семантички садржај не може довести у међусобни однос:

devir, -vri¹ *им. ап.* „период, доба, епоха“;

devir, -vri² *им. ап.* 1. „окретање, обртање, кружно кретање, ротација“; 2. „преношење, пребацивање, транспорт“; 3. „уступање, пренос права или имовине“; 4. „предаја послова, дужности“; 5. „етапа, фаза, стадијум“; 6. физ. „фаза“; 7. заст. „обилазак“.

У арапском речнику сва значења су обједињена под истом речничком одредницом:

Dawr – „obrtaj, okretanje; obilazak; kretanje; krug; tura; turnus; runda; partija (šaha); ciklus, period, razdoblje, doba, epoha; etapa, faza, stadij(um); stupanj, stepen; red; kat, sprat; sjednica, zasedanje; kitica, strofa; pjesma; arija; tačka (programa); komad (muzički); uloga, rola; napad (groznice); mijena, izmjena; smjena; svijet; zavod; topionica“ (Muftić 1973: 1081).

⁶⁵ П. Скок (Skok 3: 230) наводи и покрајинско значење „беда, незгода, неприлика, напаст“. Г. Елезовић (II: 222–223) образлаже данас примарно значење ове лексеме тиме „што се свакад при извршавању смртне или друге какве свирепе казне купио свет да гледа“.

Пример лексеме *девр* говори у прилог томе да испитивање етимологије није једини и најподеснији критеријум за утврђивање да ли су две лексеме у хомонимном односу или је у питању полисемија. Д. Гортан-Премк (1997: 151) у вези са тим износи следеће мишљење: „И полисемија и хомонимија факта су језичке синхроније; према томе, и критерији за њихово одређивање морају бити засновани на елементима који су евидентни у синхроничном стању (дијахронијски и компаративни елементи, посебно етимологија – помоћна су мерила)“.

Наводимо још један пример из наше грађе. Именица *саганак* дефинисана је на следећи начин у Речнику МС:

саганак, -нка м покр. а. „прекид, мах“; б. „поветарац“.

У савременом турском језику именица *sağanak* има једну семантичку реализацију:

sağanak, -ği им. „провала облака, пљусак“.

Семантичка промена кроз промену граматичке категорије

Известан број турцизама је другачијег значења у односу на модел зато што у српском језику ти турцизми имају другачију функцију, односно представљају другу врсту речи. Углавном турски придеви прелазе у категорију именичких речи у српском језику. Навешћемо неколико таквих примера:

BÖN – БЕНА

С *бена* ж „будала, луда“.

Т *bön sıfat* „budala, saf, avanak, ahmak“ (= „будаласт, глуп, тупав, блесав“).

TEMBEL – ДЕМБЕЛ/ДЕМБЕЛАН

С *дембел/дембелан* м „лења особа, ленштина, лењивац, нерадник; готован“.

Т *tembel* 1. *sıfat* „İş görmeyi, çalışmayı sevmeyen, çaba göstermekten, sıkıntıdan kaçan (kimse), üşengeç“ (= „лењ, тром, спор, инертан, индолентан, равнодушан“); 2. *tip* „Fonksiyonunu yerine getirmede yavaşlık gösteren (organ)“ (= мед. „успорен, који показује спорост у функционисању (о органу)“).

BATIL – БАТИЛ

С *байтил* м покр. „покварењак, неваљалац“.

Т *batıl* 1. *sıfat* „İnançlar bakımından gerçek olmayan“ (= „нестваран, неоснован, лажан, неодржив“); 2. „Çürük, temelsiz, asılsız“ (= „труо, гњио; слаб, ломан, крхак“); 3. „Boş, beyhude“ (= „бескористан, узалудан“); 4. „Geçersiz“ (= „који је ван снаге, неважећи, некурентан“).

SARHOŞ – САРОШ

С *сарош* м покр. „пијанац, бекрија“.

Т *sarhoş* I. 1. *sıfat* „Alkollü içki veya keyif verici bir madde sebebiyle kendini bilmeyecek durumda olan (kimse), esrik, mest, sermest, başı dumanlı, kafası bulutlu, kafası iyi, kafası dumanlı, kafası kayak“ (= „пијан, напиток“); 2. „Bir şeyden çok fazla mutluluk duyan“ (= „опијен, занесен“); II. *zarf* „Hoşa giden bir etki ile kendinden geçmiş olarak, esrik“ (= „опијено, занесено“).

Застареле речи у турском језику

Да су позајмљенице из неког језика у другим језицима значајан извор за проучавање историје језика даваоца, сведоче и одређени турцизми у српском језику. Наиме, неки турцизми који су део стандардног српског језика потпуно изгубиле из турског језика, као што је реч *дуван* (тур. *duhan*), *алаша* (тур. *alaşa*), *базулмеи* (тур. *bazubend*), *чилаш*⁶⁶ (тур. *çil at*), *чуси* (тур. *çüst*). Њих не бележи ТС. Ово је и очекивано с обзиром на то да у језику даваоцу, у овом случају турском језику, речи могу и да се временом изгубе из употребе, док у српском језику, као језику примаоцу, оне задржавају првобитно значење. Лексема *дуван* има стабилну употребу у српском језику (исп. СДГ *дуван*). У турском језику ову лексему арапског порекла не бележи ТС и она је много пре Ататуркове језичке реформе замењена речју *tütün* у турском језику.⁶⁷

Такође, лексема *чилаш* се и даље налази у речнику стандардног српског језика захваљујући употреби у народној књижевности, док лек-

⁶⁶ О тумачењу етимологије назива *чилаш* в. Ђинђић (2009а: 242–243).

⁶⁷ За лексему *duhan* у етимолошком речнику турског језика као потврда наведен је само један извор, и то из 16. века (Tietze II: 489). Такође, речник који бележи лексички фонд турског језика 17. века има одредницу *duhan* (Tulum 2011), што такође представља старију потврду ове лексеме. Арабизам *duhan* одавно је потиснут турском лексемом *tütün*. Детаљније о лексеми *дуван* в. Ђинђић 2020: 30–34.

семе *алаша*, *базулмеѝ*, *чусѝ* нису део стандардне лексике и, разуме се, нису нашле своје место у РСЈ.

Немали број речи које су застареле у српском језику припада застарелој лексички и у турском језику: *ајан* (тур. âyan), *акар* (тур. akar), *базарџан* (тур. bezirgân), *баљемез* (тур. balyemez), *безисѝан* (тур. bedesten), *гунгула* (тур. gulgule), *дармар* (тур. tarumar), *диба* (тур. diba), *дундар* (тур. dümdar), *есѝаѝ* (тур. esbar), *зијанџер* (тур. ziyankâr), *канара* (тур. kanara), *мазбаѝа* (тур. mazbata), *мангура* (тур. mangır), *мараз* (тур. maraz), *махмудија* (тур. mahmudiye), *миралај* (тур. miralay), *мирија* (тур. mirî), *мукадем* (тур. mukaddem), *мулазим* (тур. mülâzım), *мурафа* (тур. murafaa), *муселез* (тур. müselles), *муѝесариџ* (тур. mutasarrıf), *мухасера* (тур. muhasara), *мухаџиз* (тур. muhafız), *муѝир* (тур. müşir), *неџер* (тур. nefer), *ѝешкеѝ* (тур. peşkeş), *редиџ* (тур. redif), *риџал* (тур. rical), *руџдија* (тур. rüştiye), *руџеѝ* (тур. hırfet), *салѝа* (тур. salta), *сарџ* (тур. sarf), *соџѝа* (тур. softa), *суџара* (тур. supara), *ѝаџѝија* (тур. sahtıyan), *ѝевабија* (тур. tevabi), *ѝевдил* (према тур. tebdil), *ѝезгере* (тур. teskere), *ѝекавуд* (тур. tekaüdiye), *ѝелбиз* (тур. telvis), *ѝемеруѝ* (тур. temerrüt), *ѝемре* (тур. temren), *ѝеѝриван* (тур. tahtrevan), *ѝеџмил* (тур. teknil), *ѝеџерич* (тур. teferrüç), *ѝувана* (тур. tûvana), *ѝуџан* (тур. tuğyan), *ѝумбеџија/ѝумбеџина* (тур. tömbeki), *ѝуѝија* (тур. tutya), *хара* (тур. hare), *харар* (*арар*) (тур. harar), *харба* (тур. harbe), *хаѝула* (*аѝула*) (тур. hatıl), *хаѝер* (тур. haşır), *џамадан* (тур. camadan), *џанџез* (тур. canfes), *џеба* (тур. cebe), *џелей* (тур. celep), *џерида/џериде* (тур. seride), *џерима* (тур. sereme), *џегрѝ* (тур. şakirt), *џемшеѝа* (тур. şemse), *џешана* (тур. şışhane)⁶⁸, *џиџар* (тур. şıkâr).

Наведене речи су махом арапског и персијског порекла. Њихова етимологија може бити индикатор њиховог застарелог статуса, будући да је замена лексичког слоја из ова два језика била један од важних задатака Ататурковог језичког пуризма у оквиру спровођења језичке реформе.⁶⁹ И поред интензивних пуристичких настојања, резултати на лексичком нивоу нису сматрани задовољавајућима. Данас савремени турски језик и даље бележи на хиљаде персијских и арапских речи. У

⁶⁸ Лексему *џешана* без квалификатора заст. бележи РСЈ. Анкета којом је испитано 52 студента Факултета политичких наука и Православног богословског факултета Универзитета у Београду показала је да нико од испитаника није знао да одговори на питање шта значи *џешана*. Лексема *şışhane* јавља се у турском језику још у једној варијанти, ближеј изворном етимону *şeşhane*, и то само у изразу *altı kaval, üstü şeşhane* „вук у јагњећој кожи“.

⁶⁹ О Ататурковом језичком пуризму и историјату рада Турског лингвистичког друштва в. Тап 2001: 1–18.

најновијем издању TS забележено је 11187 речи пореклом из арапског језика и 2654 речи пореклом из персијског језика (TS 2023).

Овај мали сегмент лексике који смо приказали показује да су бројне лексеме део пасивног лексичког фонда у турском језику, у речнику су дефинисане углавном навођењем турских синонима.

ТЕМАТСКЕ ГРУПЕ

Једно од подручја где је обављен мали број систематских истраживања јесте оно које се односи на лексичко-семантичка поља у које долазе позајмљенице у језик прималац, односно из којих долазе позајмљенице у језику даваоцу.

Без обзира на то, јасно је да ту постоје многе правилности. На пример, освајачи ће позајмљивати имена места, имена за локалне биљне и животињске врсте, а језици покорених народа ће засигурно прихватати војне термине (исп. Vennemann 2000).⁷⁰ Турски језик, рецимо, као језик освајачког народа, када је у питању лексика словенскога порекла бележи невелики број лексема које се могу сврстати у следеће лексичко-семантичке групе: 1) титуле и институције локалне власти: *ban* „бан“, *Bolşevik* „бољшевик“, *boyar* „бојарин“, *çar* „цар“ (*çareviç*, *çariçe*), *Duma* „Дума“, *komita* „комитет“, *kral* „краљ“ (*kraliçe*), *Menşevik* „мењшевик“, *sovhoz* „совхоз“, *soldat* „солдат“, *Sovyet* „совјет“, *voyvoda* „војвода“; 2) јело, намирнице, пиће и предмети домаћинства: *borç* „врста јела од цвекле и купуса“, *çuşka* „љута црвена паприка“, *iştir* „блитва“, *kumpir* „кромпир печен у љусци“, *piruhi* „бурек“, *razmol* „крупно брашно“, *şaşlık* „врста јела од јагњећег меса“, *vişne* „вишња“, *votka* „вотка“, *semaver* „самовар“, *palaska* „плоска“; 3) сеоска превозна средства и земљорадничке алатке: *brička* „покривена коњска кола“, *çirnik* „врста бродића“, *kaleska* „коњска кола са четири точка“, *kosa* „коса“, *pulluk* „плуг“, *talika* „таљига“, *troyka* „тројка“, *zanka* „санке које вуку два коња“; 4) одевни предмети: *vatka* „нараменица“, *şapka* „шапка“, *gocuk* „кожух“; 5) новчане јединице: *zloti* „злот“, *ruble* „рубља“, *kopek* „копечка“, *dinar* „динар“; 6) животиње: *kuluçka* „квочка“, *som* „сом“, *soyka* „сојка“, *yarka* „велико пиле“; 7) народне игре: *mazurka* „мазурка“, *polka* „полка“, *kazaska* „врста народне игре“; 8) географски појмови: *step* „степа“, *tayga* „тајга“, *patika* „козја стаза“.⁷¹

⁷⁰ И у српском језику тематска група *војска* представља важан сегмент турцизама.

⁷¹ Детаљније о лексици словенскога порекла у турском језику в. Ђинђић 2006: 281–289.

Лексичко-семантичком анализом турцизама која се базира на формирању семантичких поља могу се извести закључци о месту овог лексичког слоја у српском језику. Семантичко поље представља комплексну функционалну јединицу лексичко-семантичког нивоа. Елементе семантичког поља чине речи са својом семантичком структуром. Речи у оквиру семантичког поља повезане су заједничком концептуалном подлогом и њихове семантичке реализације чине основу релација у оквиру семантичког поља.

Семантичка подела извршена је на сличан начин како је то рађено у радовима блиске тематике (исп. Škaljić 1973; Пецо 1987б; Ђинђић 2010; Петровић 2012 и сл.). Турцизми припадају низу семантичких категорија. Лексеме су условно подељене на тематске групе.⁷² Подела по групама се заснива на дељењу лексема са истом архисемом. У ову поделу уврштене су пунозначне, аутосемантичне речи: именице, придеви, глаголи, док су сви забележени прилози, којих је, разуме се, мањи број, издвојени у посебну групу, као и остале синсемантичне речи. Подела је вршена на основу основне семантичке реализације сваке лексеме, која представља стожер семантичко-деривационог гнезда. Овакав начин дељења би постао сложен уколико би се узимала у обзир и остала значења полисемантичних лексема, јер би то значило да такве лексеме припадају различитим семантичким групама. Одређене лексеме могле би да припадају и двома различитим групама и на основу примарног значења. На пример, лексема *гајџан* структурално представља комад тканине, а функционално се односи на украшавање, али смо је ми сврстали у групу која се односи на тканине.⁷³ С друге стране, трудили смо се да поделом буду обухваћене све лексеме, па су тако посебно издвојене по групама синсемантичне речи: речце, везници, узвици.⁷⁴ Српски језик је позајмљивао и лексичке јединице овога типа, чиме се није попуњавала лексичка празнина, већ су се њима богатила лексичка средства за исказивање различитих емотивних ставова говорника према ономе о чему се говори, као и остваривање креативности у стилском изражавању.

⁷² Тематске групе у граматичком смислу карактерише то да речи припадају истој граматичкој врсти, као и то да имају различиту или исту творбену основу (Драгићевић 1996: 99). У неким тематским групама било је нужно укључити и друге врсте речи (исп. тематску групу *стања*, *радње* (активне и медијалне), *јонашања*, *осећања*, *околности*). Детаљно о подели лексичких скупова према општости в. Драгићевић 2007: 234–241.

⁷³ На овај начин стварају се тзв. „замршене хијерархије“ (tangled hierarchy) (Fahlman 1979).

⁷⁴ О семантичкој класификацији врста речи в. Гортан Премк 1997: 20–21.

У грађи постоје и такве лексеме које нису везане ни за једну тематску групу и које су дате као нераспоређене у одвојеном списку.

Оваквом поделом лексема пружа се увид у којим терминолошким системима је највећи прилив лексичких јединица којима су се денотирале нове реалије и где је био највећи утицај турског језика као доминантног језика у друштвеним оквирима. Издвојили смо 42 тематске групе.

Религија, веровања, обичаји, митологија

авдесџи, аждаја (аждрахил), азраил, ала, алал, аламеџи, алах, амаџија, аман, Бајрам, бекџиаш, ваиз, вакуф, дервиш, див, дин, дова, ђаур(ин), ђунах, еблис, езан, емил, зеџаџи, ибреџи, икиндија, имам, иман, инџи(је)л, ислам, јаџија, караконџула, каурин, кијамеџи, кисмеџи, киџаб, ку(ј)исаџи, Куран, курбан, Мевлуд/Мевлуђ, мезар, меџиџи, мелеђ, месела, мечеџи, минаре, мудериз/мудерис, мујезин, мукевиџи, мумија, мусаф, муселам, муслиман, налеџи, намаз, нафака, нимеџи, нур, ограјисаџи, оку(ј)исаџи, џејгамбер, рамазан, рахмеџи, реџаџи, руја, салаваџи, селам, селамеџи, сеџада/сеџаде, сихир, суна, сунеџи, сунџи, џабир, џабирнама, џабуџи, џаксирџи, џандариха, џекија, џенешир, џеравија, џесџих, џеђбир, џилисум, џоба/џобе, џурбе, џаба, џафир, џефин, џиџаб, улема, умеџи-Мухамед, харам, хаџиџи, хаџима, хафиз/хафис, хиџра, хоџа, худба, хурија, џамија, џемаџи, џеназа, џенеџи, џехенем, џин, џихад, џума/џумај/џумаја, шаман, шеџиџан, шеријаџи, шех, шехадеџи, шехиџи, шехри рамазан, џан, џиџиџи

Јело, пиће, дуван

ајвар, алва, алмасија, арак, базламача, баклава, башиџа, бенђелук, боза, булумађ/булумач, бунгур, бурек, бурмуџи, гида, гурабија, долма, дуван, ђаврк, ђеврек, ђувеч, ђузлема/ђузлеме, екмек, заира, зеџиџин, зерде, зиџиџи, јагла, јанија, јарма, јемек, јериџиџе, јеџек, јогурџи, јуџка, кавурма, кадаџи, кајгана, кајмак, каља, каџама, качамак, кешке, крџа, кушлук, лимунџос, локма, локум, маја, маџиџи, маџун, мезе, мусака, муселез, нишеџи /нишеџиџе, нобе-шеђер, џаџазјанија, џасџирма, џаче, џекмез, џексимеџи, џендевиџи, џењерлија, џилав, џирџан, џиџа, џихџиџе, раванија, ракија, раџилук, реџељ, сарма, симџиџи/симџиџа, сирђе, сомун, сулџиџиџиџа, суџиџиџа, суџиџија/суџиџијаџи, суџук, џаин, џарана, џарџиџор, џарџуг, џахан-халва, џелфа, џириџиџи, џузла, џулумба, џумбеђија/џумбеђина, џуфахија, џуриџија, џуџун, џахија, џеваб/џеваџи, џулбасџија, џуџиџа/џуџиџе, џуџиџер, улуџма, урда, хошаф, чај, червиџи, через, чимбур, чо-

лама, чорба, џибра, шарлаган, шербе/шербеѝ, шећер, шећерлама/шећерлема, шира, шкембе, икија, шуруѝ

Биљке

абонос, авајлија/авајлика, анасон, ардал, арѝаџик, арилама, афион, бадем, бајам, балук/балукаѝ/балукоѝ, бамња (бамѝа/бамја/бамља), бехар, бибер, бимбер-грожђе / бимберово грожђе, боранија, босѝан, буђ (буђа), васлеђен, веслиген/веслиђан/веслиђен, гонџе, дуд, дулек, ђезаѝлук, ђул, ђулабија, ђулашик/ђулашин, ђулишиѝак, ђунђибер, евенха/евења, замбак, зерделија, зерзевайѝ, зерин/зерина/зеринкада, зумбул, игда, иђироѝ, инџириџа, исоиѝ, јайрак, јасмин, јерибасма, јоргован, кавак, кајсија, кана, карамуѝ, каранфил, карѝуз/карѝуза, кайѝмер, кађун, кафа, кесѝен, лала, леблебија, лимун, мајдонос, мелекша, нана, нар, наранџа, науѝ, ѝамук, ѝайѝлиџан, ѝиринач¹, саганлија, салеј, сарансак, селвија, сенабија, ѝарчин, ѝерлема/ѝерлемача, ѝурунџа, ђеѝен, феслиген/феслиђан/феслиђен, фидан, хашиш, чалија, чам, чанибула, черевиз, чичек, чокоѝ, џанарика, џанибула, шамдуд, шафран, шебој, шефѝелија/шевиѝелија/шейѝелија, шимишир

Особине предмета, појмова уопште

бајайѝ, ексик, ерлав, кабасѝ, колај, максуз, мамур, ѝађ, рабаѝан, ѝавли, ѝазе, ѝаѝѝли, ѝаѝѝли, ѝемиз, ѝурли, хасул

Људске особине, именована према овим особинама, људи посебних особина

абраш, аван, азгин, акмак, аламан, алчак, асија, аџамија, баксуз, баѝѝил, бена, беслемађ, билмез, биџа, бојни, будала, буѝрасѝѝ, гаѝѝ, га-лаѝан, гариб, гуланфер, гурбеѝ, дежмек, дели, дембел/дембелан, дикли, ђахил, ђиди, ђизла/ђизлија, ђузел, ђуѝурум, егав, ерав, зевзек, зенђил, зуђур, зулумђар, иђиѝѝ, јарамаз, јогун, јоѝѝаз, кадар, каѝл, калаѝи, калѝѝозан, карађоз, караман, карли, кайѝѝил, кекез, крџјалан, левенѝѝа, лола, мазлум, мамуран, маѝѝух, махниѝѝ, муханайѝ, мана, маѝѝух, мурдар, муриѝайѝ(ин), муфљуз, намђор, ѝалавра, ѝуфлак, ѝезевенк, ѝелѝѝек, ѝишман, ѝуѝиѝѝ, рази, росѝѝија, сароѝи, севли, сојѝѝарија, ѝелбиз, ѝемеруѝѝ, ѝирѝјађија, ѝиѝѝѝиз, ѝѝоѝѝал, ѝѝорлак, ѝуѝѝѝкун, ђескин, ђибар, ђос, ђусла/ђусло, угурсуз, узун, факир, фиѝѝѝмија/фиѝѝѝнија, хаин, хајђиди, хајлаз, харамазада, хаѝѝарија, хезела, хорјаѝѝ(ин), хрсуз, чакарасѝѝ, чалиѝан, чо-

лак, чулук, чувсӣ, џенабеӣ, џимрија, џуџа, шашав, шашкин, шебек, шен, шеремеӣ, шерей̄, шишко

Стања, радње (активне и медијалне), понашања, осећања, околности

авлајисаӣи, анлајисаӣи, ар, балдисаӣи, басӣисаӣи, баӣерисаӣи, баӣисаӣи, баӣли, бахӣи, бевуӣ, белај, беслеисаӣи, бӣӣисаӣи, бонлук, варисаӣи, вен̄ӣ, верак, гајреӣ, галама, гунгула, дармар, девер, дер̄ӣ, диринчӣӣи/диринчӣӣи, докундисаӣи, дослук/дослук, дранчӣӣи, дубара, дујисаӣи се, њебердисаӣи, њор, ејлук, ешак, зарар, за(х)меӣ, зевак, зијан, зијанњер, зор, зорӣ, зулум, инаӣ, ин̄ӣачӣӣи се, ин̄ар, ишарей̄, ишӣал, јагма, јазук, јал, јемин, јордам, кабајей̄, кабул, кајарӣӣи, калабалук, калӣ, карар, карасевдах, кахар, ке(х)исаӣи, кидисаӣи, крдисаӣи, кубура, кувей̄, курдисаӣи, курисаӣи, курӣалисаӣи, курӣарӣи, лакрдија, лаф, леш, маскара, мерак, мусаведа, муханей̄, нам, намуз/намус, нијеӣ, осан(д)исаӣи (се), џачариз/џачарис, џердашӣӣи, разњелдисаӣи, рахаӣ, резалеӣ, резил, рз, рс, русвај, риум, салдумӣӣи, салӣ, сал̄ӣаней̄, сах̄или, севай̄, севдах, севей̄, сеир/сејир/сехир, сила/силе, сулајисаӣи, суй̄урисаӣи, џабијаӣ, џалих, џамин, џарайана, џаслаисаӣи, џахмин, џедаруњ, џекмил, џеминӣӣи, џеоба, џӣӣраӣи, њемал, њеф, узур, уисаӣи, ујдурма, уӣлеисаӣи, фајда, фурсаӣ, хаир, хал, халабука, хасна, хаӣар, хашер, хелањ, хила, хир, хрз, хуја, чакнуӣӣи, чалакаӣӣи, чалекаӣӣи се, чарлама, чек̄ӣисаӣи, чикарма, џеваб/џевай̄, џумбус, шамар, шан, шега, шер, шу(х)ва

Социјални односи, социјални статус

ахбаб, аџуван, бењар, герз, дилбер, досӣ, душман(ин), њерз, њувегија, ефендија, јаран, јауклија, јеӣим, јолдаш, јолџија, кавга, карахабер, кардаш, комишја, мегдан, мусафир, мухабей̄, мушӣулук, џајдаш, рефена, оксуз, садака, сахиб(ија), џевабија, џугјан, хабер, халајка, халк, ханума, хемшерија, чаме, челеби(ја), шабан

Људско тело

бен, бубрег, буӣ, далак, дамар, зулуфи/золуфи, коврча/коврџа, кркма, џерчин, џабан, њела, чайра, шивей̄а

Родбински односи

адеш, акреба, амица, баба/бабо, баја, баџанак, буразер, дада, даица, евлад, нена, њеза

Човек уопште

адамлук, бијача, була, дуњалук, инсан, ихџијар, максум, мелез, милеј, сибијан, сој, фукара, хадум

Одећа, обућа, тканине

аба, анџерија, арка, асџур(а), асџар, асура, айџлас, ахмедија, басма, башлик(а), без, бенсилах, биџиш, бошча, бурнус, бурунџук, буџма, васџан, гајџан, далаган, диба (дива), дизга, дизлуке, дим(л)ије, дозлуци, долама, домбак, дувак, дугме, ђеисџа, ђезија, ђечерма, ђозлуци, ђон, ђоџлук, зар, зех, зобун (зубун), ибришим, илик(а), ихрам, јаглук, јанкеса, јанџик, јайуџе, јашмак, јеменија, јеменије, јума-басма/јумбасма, кабаре, кадифа, каши, калџак, калчине, каџун, каук, кафџан, кече, колија, колчак, кондура, койча, крклама, кубруз, кумаиш, кујџија, кушак, либаде, мавез, мавлуџа, марама, месџва, минџан, мукадем, муџај/муџаф, џајуча, џачалук, џашмаг(а), џенџе, џеш, џоша, џушџул, ракчин, рида, саја, салџа, сандал, сандала, сарџија, сарук, саџбаг, силах, сџер/сџерак/сџерчиџ, ск(е)рлеј, џалаган, џараболос/џарабулуз, џафџи, џеџел, џерлидиба/џерлидива, џерлук, џира, џирше, џифџиџик, џозлуке/џозлуци, џока, џојук, џраболос/џраболос, џулбен, џунос/џунофес, џур, џурбан, џелејош/џелејуш, џереџа/џереџе, џесма, џулах, џурак, џурдија, улама, умајија, учкур, фереџа, фермен, фес, фирале, фисџан, фуџа, хавлија, халаџи, халва, хамџамук, хара, харванија, хаф, хрка, чакише, чалма, чамџраге, чамуџа, чанџра, чајџија, чараја, чаруг, чајџија/чајџија/чајџиџа, чевра/чевре, чембер, ченар, чизма, чиџи, чиџима, чиџиџане, чоха, џамадан/џемадан, џанфез, џеј, џока, џуба/џубе, џуздан, џуј, шајак, шал, шалвар, шалваре, шамалаџа, шамија, шемшеџа, шириџи

Кућа, покућство, окућница, грађевине, објекти различитих намена

аван, агршак, албашча, алка, амбар, аралук, ардија, ар-кајџија, айџлукана, баглама, бадија, бакрач, бардак, басамак, баскија, баџа,

башџа, бедем, бесџара, бешика, бина, бој, боклук, бунар, вајат, ваџан, дагара, дебе, деме, дењак, дивџи, дирек, долија, домазлук, дувар, душек, душема, ђевџир, ђердек, ђубре, ђугум/ђугун, ђусџек, ексер, зарф, звекир, зембил/зембиљ, ибрик, ирам, јабана, јасџук, јайџа, јендек, јорган, казан, кавез, канара, канџи, кайак, кайџа, караула, кџи, кауш, кашика, келим, кераџџана, кеса, кефа, киљер, кован, конак, кофа, кревеџи, крндџа/крндџија, кубе, кула, кулаб, куџија, леген, луџум, мајдан, макаре, мангал(а), мандал, маџара, машала, машиџе, машиџрафа, мердевине, мерџек, механа, милџ(е), миљак, миндер, мум, мусандер/мусандера/мусандра, муџвак, мушебак, мушема, одаја, окагача, оклаџија, олук, оранија, оџлукана, оџак, џ(а)анџа, џаланга, џармак, џачавра/џачаура, џенџер, џерда, џешкир, џешџахџа, џешџемаљ, раф(а), реза, савак, сајван, сака, сакџа, саланџак, сандук, санџрач, сарај, саџара, сахан, сач, саџак, сеџеџи, серџен/серџер, сеџара, силиџик, синџа, синџир, скемџија, софа, софџа, срча, сулдрма, сулундар, џабија, џабла, џава, џаван, џалаш/џалаша/џалашика, џандара, џараба, џараф(х)ана, џарих, џас, џаслак, џахџа, џашмајдан, џебешир, џекне, џенеф, џенџера, џеџија, џераџије, џесџија, џоџраг/џоџрак, џрабозан/џробозан, џулум, џаса, џебе, џемер, џенифа, џеџенак, џерана, џерџи, џерџич, џерџиво, џибреџи/џибриџи, џилер, џилим, џошак¹, џошак², џуџи, џуџија, џуџиак/џуџук, уџија, уџера, феџер, филџан, фисџија, фиџиљ, фучија, хазбаџча, хајат, хала, халваџи, халија, (х)амам, хан, харанија, харар, харем, хаџула, хевзеџана, хуџера, чадор, чанак, чаџи, чардак, чаршав, чаџал, чаџма, чаџра, чекма, чекмеџа, чекмеџе, черга, чесма, чивија, чинџа, чирак, чокањ, чуџура, џам, џезва, шаџор, шедрван, шемџија, шиџџе, шиџ², шиџа¹, шиџа², шиџе¹, шиџе², шиџе³, шкемџија

Вршиоци радње, занимања, занати

амал(ин), аргаџин, баждар, базарџан, бакал, бербер(ин), босџанџибаџа, дунџер(ин), ђуwendија, ебејка, еснаф, заирџија, занџи, измеџи, јайџак, казас, калуџи, касџи(ин), мемур, калфа, налбанџа/налбанџин, немар, одабаџа/одобаџа, џеливан, руфџеџи, самсар, сараф, сараџ, саџија, се(ј)из, сеџија, суварија, џабак, џерџибаџа, џерџија, џерџуман, џаџиџи/џаџиџи, џифџа, хаџим, хеџим, улак, ченџија, чирак, чобан(ин), џелаџи, шеџриџи

Бројне су у овој тематској групи именице на -џија/-џија којима се именују различите занатлије, вршиоци радње, носиоци занимања.

*неї̄, сердар, серхай̄, сїахија, срклеї̄, субаша, сулїан, сургун, суруџија, ıанзимаї̄, ıаї̄ар(ин), ıахї̄, ıац, ıембих, ıемесук/ıемесућ, ıескес-
ра, ıеслим, ıесїир, ıефїиши, ıїура, ћефил, ћефи, ћехаја, учїїуглија, фелах, ферман, феї̄ва, хазна, хајдук, хакан, халиф(а), хан, хайс, хас, хайїишериф, хућумей̄, церибаша, чийлук, чифчија, џамахирија, шах*

Коњарство

*ајгир, акар, алаша, арум, ай̄, ахар, бедевија, бејаз, билав, бињаџија, бињекїаш, бињеџија, букаџије, дизгин, дорай̄, љебра, љем, љенђер, љогаї̄, егбе, ергела, јагрз, јарачиїи, једек, јова, јорга, кајас, ка-
їарма, каш, колан, кошија, кулаш, курада, кускун, мамуза, мензел, нал-
ча, обдуља, ıајван, ıуљай̄, рахван, рахї̄, сејсана, серсам/серсан, ıавла, ıеркија, ıимар, ıїуг, ћусїек, узенгија/узенђија, улар, ункаш, фушкија, фушкија, хамїа, чамїаре, чайкун, чешагија, чилаш, чифїа, чул, џамбас, целей̄*

Мере

*аршин, бучуг/бучук, дара, драм, дулум/дунум, ендезе, зурла, јунга/
јуња, канїар, ока, сијасей̄, ıабак, ıесїе, улчек, улчија, фира, черек/
черег, шиник*

Музика; музички инструменти

*борија, газела, гајде, дабул(х)ана, даире, даулбас, деф, дудук, зиле,
кајда, каришик, нај, накара, ıерзијан, ıурђија, ћемане*

Болести (људске и животињске)

*баг(а), вренга, дамла, дусїабан, каракуш, мараз, сакаг(иј)а,
санџије, сараџа, френга, харарей̄, хасїа, чурук, шай̄*

Животиње

*акмаџа, акрей̄, арслан, багана, балабан, башуна, булбул, газела,
дева, доган, домуз, ешек, загар, зердав, канџа, кайлан, карабайак, ка-
ракул, кумра/кумрија/кумрикуша, курјук, лејлек, мајмун, нафа, ıанџа,*

йайагај, равак, самур, сунђер, сурла, ћојек, фил, фурда, хајван, (х)ороз, циврија, чагаљ, чорћан, чула, цингафа, шакал, шахин

Оружје

балџа, балчак, баљемез/баљамез/баљумез, баруџи, бичкија, буздован, везма, демескиња/демешкиња, јалман, јайаган, кавал, калкан, кама, камза, канија, кайџије, кубуз, кубура, кумбара, кундак, куришум, лобод, миздрак, наџак, нишан, њала, њаразлама, њафџа, њрангија, њусаџи, сагрија, салма, сачма, џабаџије, џане, џеџиш, џокмак, џој, џојуз, џуфек, ћила, ћорда, ћулум, фаља, фишек, хазна, ханџар, харба, харбија, харешли, цагрије, чарак, џеба, џефердан/џефердар, џида, џилиџи, џешана

Метали, минерали, (драго) камење, хемијске супстанце и сл.

алем, алмаз, амбра, бакар, биљур, варак, демир, ћумиш, кайран, калај, креч, лем, мермер/мрамор, нишадор, њиринач², њируз, рубин, саваџи, седеф, срма, џел, џенећа/џенеће, џомбак, џузуруфа/џузурух, џуџија, ћафурија, ћезај, ћилибар, ћумур, хакик, челик, џевер, џехенџаџи, шај

Накиџ; козметика; хигијена; украси

адићар, башлија, белензук(а), бурма, драгулија, ћердан, ћулс, зећир, исџифан, јуксук, мерџан, минћуша, миск, њерваз, њеришан, њирлиџи, џули, џулчаз, решма, сурма, џакум, џелеј, ћимлија, филдиш, хала-ла, чекме, челенка, чебра, џиџа

Природа, околина

ада, азур, баир, бенџи, богаз(а), бугија, бурум, далга, думан, ћердеј, ћериз/џериз, јалија, јендек, каја, кум, кумсал, лиман, мемла, мераја, орман, сахара, суваџи, џеје, џоз, ћувик, ћул, хава, чаир, чимен, чеврџија, џивар

Војска

алај, аскер, башибоз(л)ук, бимбаша, делија, дундар, индаџи, јањичар, јарак, јузбаша, јуриш, лагум, мазгал/мазгала, мејериз, муџа-

фез, мухасера, низам, ограшје, ордија, ѿаша, редиф, сераскер, ѿабор, ѿалум, ѿобѿибаша, ѿобѿија, ѿоѿник, хорда, чарка, чауш, ѿењак

Друштвени живот, игре

абер, аваз, адеѿ, ајнак, акрам/акран, аманеѿ, армаган, аѿуван, бакиши, барбуѿ, башабаши, дернек, еглен, зијафеѿ, јенђа, карађоз/ карађол, каршилама, каршилук, кура, маѿ, мираз, мубаређ, ниђах, ојнак, ормаган, ѿаѿа, ѿекшиеш, собеѿ, ѿавла, ѿеревенка, ѿеферич, хедија, цар, чеиз, чочек, шеш-беш

Боје

боја, агазија, алдум, алев, бакам, гримиз, крмез, мор, ѿембав, чивѿ

Време; временске прилике

акшам, буљук, вада, вакаѿ, декика, земан, кијамеѿ, саба, сабах, сабајле, самум

Трговина, место трговине

алишверши/алиш-верши, базар, безисѿан/безисѿен, биѿѿазар, вересија, гурема, дуђан, есѿаѿ, караван, киоск, магаза, мушѿерија, орѿак, ѿазар, сефѿе, смарлама, ѿезга, ѿефѿер, ћар, ушур, хесаѿ, хисе, цифра

Новац

акча, бешлук, игрмилук, каима, мангура, махмудија, меѿедија/ меѿидија, ѿара, ѿуља, рубија, рушѿ(иј)а, фундаклија

Расходи, дохоци, имовина

ајлук, ирад, кирија, кусур, мал, ѿишерма, сермија, ѿакрир, ѿаѿија, ѿекавуд, ћелеѿир, улева/улефа, харч, хасаба, хаилук, ѿерима, шићар

Урбани живот

дорћол, ерлија, илица, калдрма, касаба, махала, мерћез, сокак, чаршија, џерида/џериде (ћериде), џада, шехер

Образовање

елиф, јазија, медреса, мејџеф, муалим, руждија, сарф, софџа, сувал, суфара, џалиб, џербије, џагара

Судство

кадија, мешћем(а), мурасела, мурафа, синџилаџи, сиџил, хаџим, шахиџи

Порез, порески систем

верџија, крме, мирија, џуземин, хаџ, харач, џулус

Сеоски живот

берићейи, зираџи, муша, ћојлија, ћојлук, ћумез

Лекови

мелем, еликсир, илаџ/илаџи, јаџија, хаџи(а)

Отрови

зехер, сичан

Батине

дегенек, канџија, корбач, соџа, ћуџек, хајдамак

Рибарство

даљан, серџме

Астрономија

надир

Поморство, бродарство

алајли, баш, думен, егије, елћен, казук, каик, ленгер, њаламар, ђемија, њаламар, скела, њумбас, харли

Појединачне негруписане лексеме

бајдала, буџак, ганилук, дера, дерман, диз/диза/дизија, зера, јафџа, јерлија, каришик, кокија, мурећей/мурећеф, њај, њараћесик, њарче, њарамџарче, реван, саганак, сени, сура, суреџ, сурунџија, џафџија, џекрар, џерџиб, џећмил, џехџерван, џаге, џенар, џириш, чифџи

Посебно су издвојене синсемантичне речи, које су груписане према врстама речи.

Прилози⁷⁵

барабар, баџал, башка, бели, белћим, бирдем/бирден, бумбарећ, буџумиле, дабеџер, демек, џа, џаиз, џене-џене, џоја, џорћорице, џуџуре, ич, јаваш, јандал/јандан, јексик, јок, касџен/касџиле/касџилице, коџа, мазул, мећер, мукџе, муџлак, муфџе, наџенане (наџенани, наџенану, наџенахни), наџерсуме, санћим, сербез/сербес, џахмина, џевдил, џуванана, ујмаз, усулане, чак, чок, џаба, џиле, џумле

Узвици или семантичке речи у функцији узвика

авај, анасана, аферим, бака, берија, билај/билахи, бисмилај/бисмилах, буџрум, вај, дајана, дишер, дур(а), џела, џерчек, ејвала, ефендум / ефендум бенум, ешкуна, јала(х), јурум/јурун, машала(х), медеџи, мерхаба, оџур, џеке/џеки, сикџер, џандр, џоз, хазурала, хаирала, хај, хајде, хаша, хеј, чала, шућур

Речце

бар(ем), вала(ј), валах/валаха/валахи, елбеџи/елбеџе(на), еле, ја, џаман, хич

⁷⁵ За прилошке позајмљенице карактеристично је да се директно преузимају из турског језика, а не настају конверзијом од придева.

Везници

ама, бирдем/бирден, ем, инди, хеле

Анализа тематских група у погледу статуса чланова група на плану савременог српског језика показује да највећи број лексема забележених у Речнику МС припада прошлости, историји језика или стилски обојеној лексици. Уз њих је нужно одређивање статуса лексичким нормирањем, које подразумева навођење неког од квалификатора временске и стилске омеђености: историјски, архаично, а најчешће застарело. Поставља се онда питање у којим групама су се турцизми највише задржали и зашто.

Турски језик је извршио најснажнији утицај у следећим пољима: јело, пиће, биљке; вршиоци радње, занимања, занати; кућа, покућство, окућница, грађевине, објекти; државна администрација, управа, титуле; војска; оружје; религија, веровања, обичаји, митологија, коњарство. Ове тематске групе бележе највећи број лексема.⁷⁶ Бројност чланова одређене групе у великој мери кореспондира са релевантношћу и важношћу лексичког утицаја у припадајућим пољима. Велики број турцизама је ишчезао из употребе заједно са реалијама које су означавале. Друштвеним и језичким развојем стварају се нове лексеме које потискују старе лексеме. На синхронијском плану може се условно говорити о губитку лексичких јединица или група речи, јер историја језика показује да се оне могу поново активирати кроз функционално-стилску употребу архаизама, историзама и сл. (исп. Ристић 2006: 20). Међу побројаним групама репрезентативан је пример тематске групе државна администрација, управа, титуле, коју са аспекта лексичког нормирања чине историзми. Неке групе лексема припадају супстандарду данас, као, нпр. термини из тематске групе сродство који се нису у великој мери интегрисали у систем терминологије сродства, нити су истиснули домаће термине. Они представљају синониме за постојеће домаће називе. У жаргонској употреби је широко распрострањен назив *буразер*, који има статус нестандартне лексике. Из активне употре-

⁷⁶ Према подели оријентализама по лексичко-семантичким групама у савременом бугарском језику коју је направила Бајрамова (Бајрамова 2007: 36–117) изводи се закључак да је турски лексички утицај био доминантан у истим сферама као и у српском језику. Оријентализми су представљени у четрнаест лексичко-семантичких група: 1. соматизми, делови тела; 2. здравље, болести, лекарство; 3. јело, пиће, продукти; 4. написи; 5. портрет човека; 6. одело; 7. украси, накит; 8. музички инструменти, мелодије, песме; 9. новац, расходи, дохоци, дуговања, отплата, таксе, порез; 10. статус човека (социјални, адимистративно-друштвени, професионални, војни); 11. негативне људске особине; 12. природа; 13. биљке, дрвеће и плодови; 14. фауна.

бе ишчезле су читаве тематске групе турцизама: мере, новац, судство, природа, околина, порез, образовање, астрономија, бродарство и сл. Бројне нестандартне лексичке јединице мање фреквентне или ограничене употребе упућују се на стандардније и дефинишу се синонимима. Ограниченост њихове употребе исказује се навођењем неког од квалификатора. Оваквих је турцизама у готово свим тематским групама. Тематска група занати и занимања показује постојање великог броја лексема, што указује на то да је у терминолошком систему заната преовладала лексика турског порекла.⁷⁷ Са становишта савременог српског језика највећи број ових лексема може се окарактерисати као застарео.

Управо су градске, а нарочито сеоске занатлије имале кључну улогу у продирању оријенталне културе и цивилизације на Балкан. Занатлије су, као и трговци, били главна спона између града и села и заслужни су за рушење барикада између хришћана сељака и муслимана у градским срединама, створених на основу религијских, класних, друштвених и сл. разлика. Сељаци занатлије су у своја села доносили разна занатска умећа из турских средина, а са њима и турске речи, као и бројне обичаје (Роровић 1983: 116).

Лексика која припада пољу коњарства била је у прошлости у општој употреби, док се данас већи део ове лексике не употребљава, јер појмови које именују дате речи више нису актуални. Један мали део ове лексике припада општем фонду, док је међу њима много већи број стилски маркираних лексема.⁷⁸

⁷⁷ Илустрације ради, четрнаест година након Велике сеобе попис српског живља у Табану из 1704. године показује преовладавање занатске терминологије турског порекла. Знатан број лексема које означавају занате, занимања и звања представљају турцизми: *абација, бакалин, балугија, барјакшар, бећар, бозација, бојација, дунђер, калајија, каймаџија, кашикчија, кујунџија, лулеџија, симџија, субаша, шабак, шаћаџија, шелал, ћебеџија, ћурчија, хајдук, харамбаша, чобан, чорбација*. И у каснијим пописима из 1737. и 1740. године јављају се одређени називи за занимања турског порекла који нису забележени у попису из 1704. године: *берберин, дуванија, калфа, кафеџија, мумџија, раџија, сајунџија, шерџија, шорбар, чизмаџија, шегри*. Пописи из 1738. и 1740. године бележе одређени број презимена насталих од турских назива за занимања, као што су презимена *Бузација, Табак, Терзија, Торбар* и *Ћурчија*. Презимена којима је мотив номинације извесно занимање у попису из 1704. године представљала су надимке, односно занимање је навођено уз име у циљу ближег описа његовог носиоца, диференцирајући га од других истоимених особа. Издвајају се и презимена *Тојал, Тојаловић* и *Чолаковић*, којима су као основ за патронимизацију на основу неког физичког недостатка послужили турцизми *шојал* и *чолак*, који су данас застареле речи. На основу оваквих презимена којима је у основи апелативна лексика, односно надимак, може се говорити о релативно великој старини ових презимена, односно о раном установљавању презимена у овим крајевима у односу на неке друге области (исп. Ђинђић-Радоњић 2014: 55–63).

⁷⁸ Турцизми су најбројнији међу позајмљеницама у оквиру терминологије коњарства. Заступљени су са 28%, док су лексеме из других језика заступљене са 5%. У

Увидом у статус и заступљеност стране лексике на дијакронијском плану, у књижевном језику предвуковског периода (1660–1817. године), дошло се до закључка да међу њима преовлађују турцизми чак у осам лексичко-семантичких група (занати, занимања, покућство, кулинарство, одећа и тканине, накит и украсни предмети, боје, аграрне културе и домаће животиње) од укупно једанаест анализираних група, као и то да их карактерише стабилност и висок степен адаптације. О високом степену семантичке адаптације сведоче и бројне лексеме које садрже експресивно-емотивне компоненте, чијом се употребом постижу стилски ефекти, тј. које се користе као средства за пејоративизацију, еуфемизацију и сл. (исп. Ристић 2006: 137–167). Управо ови турцизми, који припадају сфери која се односи на човека, задржали су свој статус и фреквентност у српском језику до данас.⁷⁹ Данас, статус стандардне лексике у оквиру лексичког система српскога језика има углавном одређени број турцизама који припадају истим тематским групама којима су припадали у предвуковском периоду: одећа, обућа, тканине; јело, пиће, дуван; биљке⁸⁰; кућа, покућство, окућница, грађевине, објекти; као и тематским групама алати, прибор, справе, направе, предмети, лични предмети; анатомија; метали, минерали, драго камење,

одређеним тематским групама преовлађују турцизми, као у тематској групи називи предмета за тимарење, негу коња: *гебре*, *ђебра*, *ђебраић*, *ђебре*, *кашагија*, *чешагија*, затим у тематској групи називи за коња одређене боје: *агаз*, *дорайић*, *ђогаић*, *јагаз*, *јагрз*, *крхаић* (*краић*), *кулаиш*, (*х*)*алаић*, *чилиш* (*ћилаиш*). Знатан број турских облика има у другом делу реч *аић* (коњ): *алаић*, *дорайић*, *ђогаић*, *краић*. Оно што карактерише ове лексеме јесте то да се оне користе искључиво за именовање коња према боји, за разлику од бројних домаћих лексема које се користе и за именовање других животиња, нпр. *белац*, *жуџица*, *жуџко* и сл. Детаљније о турцизмима у терминологији коњарства в. Винђић 2009а: 229–352.

⁷⁹ Лексеме *будала*, *намћор* и *баксуз* добро су уклопљене у лексички систем и поседују семантичко-деривациона гнезда. Гнездо лексеме *будала* обухвата 21 дериват, гнездо лексеме *баксуз* 5 деривата, док гнездо лексеме *намћор* обухвата 4 деривата. Према фреквенцијској листи, управо се лексема *будала* налази међу најфреквентнијим лексемама, затим следе лексеме *баксуз* и *намћор*. Овакав статус у корелацији је са богатством семантичко-деривационих гнезда разматраних пејоративних речи (исп. Ђинђић–Петровић 2013: 405–417).

⁸⁰ Када је у питању лексика која се односи на жива бића, у српском језику ботанички термини су показали далеко већи степен позајмљивања и адаптације у односу на зоолошке термине, што би се могло објаснити чињеницом да су Турци имали великог удела у унапређивању и ширењу воћарства, ратарства (Filipović М. 1970: 111). Таква је ситуација у вези са овим тематским групама и у бугарском језику (Байрамова 2007: 107–116). Друкчији резултати могу бити очекивани у другим језицима. С. Браун (Brown 1999) направио је листу од 77 појмова акултурације (ствари/концепата) који нису били познати америчким староседеоцима пре европске инвазије у 292 језика америчких домородаца. Резултати су показали да су зоолошки термини знатно заступљенији у односу на ботаничке (Brown 1999: 66).

хемијске супстанце и сл. У тематским групама ређе су заступљени прави термини чије се значење подударно са научним појмом; то су углавном ботанички термини, неколико хемијских и зоолошких. Чешћи су случајеви да турцизми имају и општа, нетерминолошка значења.

Посебно бисмо издвојили тематску групу делови људског тела. Најчешће се делови људског тела именују домаћим лексемама, али српски језик бележи неколико именица турскога порекла за које, изузев лексема *далак* и *дамар*, не постоје домаћи еквиваленти (*бубрег*⁸¹, *буји*, *далак*, *дамар*, *шабан*).⁸² Још раније је постављено питање како је могуће да су страни називи могли да истисну домаћу лексичку у овако битној тематској групи која се односи на човечије тело.⁸³ У српском језику значајан је слој усвојене лексике која остаје ван домена лексике која се односи на материјалну културу и историју (делови тела, природне појаве, везници, узвици, речце, особине),⁸⁴ а основни услов за овакву врсту утицаја јесте дужина међујезичког контакта. Сигурно је да постоји више разлога за овакву језичку појаву и потребно је и значајно у даљим истраживањима наћи неопходне одговоре.

⁸¹ Лексема *бубрег* представља предосманску позајмљеницу с обзиром на постојање различитих фонетских варијанти у српско-хрватском језику, док се неки облици попут *бубрек* због подударности фонетског лика са турским дијалекатским предлошком (*bübrek*) тумаче као османска позајмљеница (исп. Адамовић 1969: 289–290; Петровић 2012: 88).

⁸² Насупрот стању у српском језику, турски језик у свом инвентару назива за људске органе бележи само домаће називе, углавном старе и заједничке за све туркијске језике (Başdaş 2004: 53). У српским народним говорима постоји још неколико лексема које воде порекло од турских назива за неки људски орган, као нпр. *миде* (тур. *mide*) „стомак, трбух“. Лексема *баиш* (тур. *baş* „глава“), *бурун* (тур. *burun* „нос“), *баџак* (тур. *bacak* „нога“), *кулак* (тур. *kulak* „ухо“) и *богаз* (тур. *boğaz* „грло“) бележе само метафором развијена значења. Постоје две хипотезе у вези са овом појавом, прва и мање вероватна је да су се из турског усвојила секундарна значења, а друга је да су се усвојиле лексема у основним значењима, а да су се у језику задржала метафором развијена значења, док су се основна значења изгубила (в. детаљније о овој теми Ђинђић 2022: 908–912).

⁸³ У вези са овим феноменом тешко је и објаснити чињеницу да се као покрајинске речи у *Српском рјечнику* јављају домаће речи *јејџра* и *илућа*, док је основни облик турцизама *џигерица* (црна и бела) (исп. Dešić 1990: 71).

⁸⁴ Поред поменутог Блумфилдовога културног и интимног позајмљивања (исп. стр. 19–20 у Уводу), у литератури се овакве лексема називају и етно-историјским позајмљеницама, док се лексема којима се именују нове реалије називају културно-историјским позајмљеницама (в. Десницкая 1988: 134–136).

IV. ДЕРИВАЦИОНА АНАЛИЗА

ЛЕКСЕМЕ СА НАЈБОГАТИЈИМ ДЕРИВАЦИОНИМ ГНЕЗДИМА

Грађа СД речника турцизама броји 1091 гнездо. Анализом нису обухваћена она микрогнезда која укључују само придевске деривате (посесивни, квалитативни и релациони придеви) настале граматичком полисемијом од именичке творбене основе, нпр. *јањичар* (јањичарев, јањичаров, јањичарски); *сарај* (сарајски); *ћафир* (ћафирски). Такође, анализом нису обухваћена ни она гнезда чији деривати углавном представљају именице субјективне оцене, нпр. *јелек* (јелече, јелечић); *долама* (доламетина, доламица, доламчина); *шалваре* (шалваретине, шалварице, шалварчине), иако носиоци гнезда могу представљати једине номинационе јединице у лексичком систему којима се именује одређени појам.

Гнезда која укључују придевске деривате и именице субјективне оцене јесу најбројнија у СД речнику турцизама и она указују на то да се граматичко варирање полазног семантичког садржаја по правилу изражава деривационим средствима⁸⁵; у тим микрогнездима деривација се развија закључно са другостепеним именичким и придевским дериватима, нпр. *диздар* ($1_1 < 0$ диздар-ац; $1_2 < 0$ диздар-ев; $2_1 < 1_2$ диздарев-ица; $1_3 < 0$ диздар-ка; $1_4 < 0$ диздар-ов; $2_2 < 1_4$ диздаров-ица; $1_5 < 0$ диздар-ски); *мајдан* ($1_1 < 0$ мајдан-ски; $1_2 < 0$ мајдан-чић); *дорат* ($1_1 < 0$ дорат-аст; $1_2 < 0$ дорат-ина; $1_3 < 0$ дорат-ић; $1_4 < 0$ дорат-ов; $1_5 < 0$ дора-че; $1_6 < 0$ дора-чић). Најбројнији су међу њима првостепени суфиксни деривати, који у себи носе цео семантички садржај творбене основе (и архисеме и семе нижег ранга).

Нашом анализом обухваћена су она гнезда која су састављена од пет и више деривата, и то она гнезда која немају само граматичку деривацију, већ код којих се јавља и семантичка деривација⁸⁶:

⁸⁵ Изузетак представља конверзија придева у прилог, прилога у речцу и сл.

⁸⁶ Под семантичком деривацијом подразумева се семантичко варирање између двеју лексема из истог деривационог система, и то оних од којих је друга дериват прве, изведеница од прве (Гортан-Премк 1997: 137).

аба, абонос, авдесѝ, авлија, ага, ајгир, ајлук, акшам, ала, алак, алаѝ, Араѝин, аргаѝ/аргаѝар, ашик, ашчија, баба/бабо, баг/бага, бадава, бадем, баждар, Бајрам, бакал/бакалин, бакар, баксуз, балкан, барјак, баруѝ, башиѝа, бег, бекрија, бена, бербер/берберин, бећар, бехар, бибер, боја, босѝан, бубрег, будала, бунар, бургија, бурек, вересија, гајѝан, гурбеѝ, даѝца, дели, дембел/дембелан, диван, дуван, дугме, дуд, дунђер, дућан, душман, ћогаѝ, ћубре, ћумрук, ћуѝуре, ефенди, занай, зевзек, зејѝин, измеѝ, инаѝ, ислам, јаваш, јаран, јасѝук, јогун, јорган, јуриш, кафа (кава), кавга, кадија, кадифа, казан, каш, кајсија, калај, калауз, калдрма, калем, калуѝ, калфа, канѝар, кайѝја, касабa, касай/касаяин, кайѝран, каћун, каур/каурин, кашика, кеса, кесѝен, кирија, кован, коврча (коврѝа), комишија, конак, койча, кревеѝ, креч, кубура, кујунѝија, кулаш, кулук, кундак, лагум, лакрдија, лейеза, лимун, лула, маѝаза, мајмун, мамуза, мамуран, мезе, мелез, мелем, мерак, механа, мираз, Мисир, мукѝе, мула, мумија, мурдар, муслим, Мухамед, нишан, орѝак, оѝак, ѝазар, ѝајѝаш, ѝамук, ѝаѝуча, ѝарче, ѝаша, ѝекмез, ѝенѝер, ѝешкир, ѝишман, рабаѝија, раја, ракија, рахай, ренде, сакаѝ, самсар, сандук, сарач, сай, севдах, седеф, сеѝеѝ, сердар, симѝѝ, сирђе, скела, скрлеѝ, сокак, сѝахија, сулѝан, сунђер, сунеѝ, ѝабак², ѝабан, ѝабор, ѝаван, ѝамбура, ѝандр/ѝандрк, ѝаѝар, ѝезга, ѝелал, ѝерзија, ѝесѝера, ѝеферич, ѝефѝер, ѝимар, ѝиѝраѝи, ѝоѝ, ѝорба, ѝулум, ѝурѝија, Турчин, ћар, ћайѝиб, ћеваѝ, ћела, ћеф, ћилим, ћифѝа, ћор, ћос, ћошак, ћумур, ћуѝ, ћурак, узур, фиѝиљ, фукара, фуруна, хаир, хајдук, хан, хайс, харам, харач, хасна, хаѝ, чај, чам, чанак, чайкун, чарайа, чардак, чарка, чаришија, чекић, челик, черга, черек, чибук, чивија, чивѝѝ, Чивуѝ/Чивуѝин (Чифуѝ/Чифурин), чизма, чийлук, чифѝа, чобан, чокањ, чорба, чоха, ѝаба, ѝамбас, ѝеѝ, ѝигера, ѝилиѝ, ѝимрисаѝи, ѝин, ѝумбус, шајак, шамар, шаѝор, шафран, шах, шашав, шега, шегрѝ, шен, шерѝѝ, шећер, шићар.

С обзиром на то да деривати могу да дају важне информације о статусу турцизама од којих су настали, издвојићемо у посебну групу турцизме који имају богато развијену деривацију и на основу њих покушаћемо да донесемо извесне закључке у вези са њиховим статусом, местом које заузимају у оквиру лексичког система. С веома богатим гнездима издвајају се следећи турцизми:

*бакар, боја, будала, вересија, дуд, ћубре, каш, кашика, кеса, кесѝен, креч, орѝак, ракија, сулѝан, ѝаван, ѝорба, ћилим, ћурак, хајдук, чарайа, чизма, чобан, чорба, ѝеѝ, шегрѝ, шећер.*⁸⁷

⁸⁷ Међу лексемама страног порекла у српском језику које имају изражену полисемѝу највише је турцизама (Миланов 2021: 60).

Деривациони критеријум потврдио је и на примеру турцизама претпоставку о зависности између броја и типа деривата у једноме гнезду и семантичког потенцијала основне лексеме:

О *каши* м 1. „дуга трака од коже (ређе од чврсте тканине) која служи као појас или за везивање“; 2. „оно што има облик каиша“; 3. пом. „једна од дасака којима се покривају бокови лађе“; 4. „лихва, зеленашење, каишарлук“; 5. „превара, подвала“. Изр. *сѣзайти* ~ „скромније живети“; *ударити коме* ~ „преварити кога“; $2_1 < 1_2$ *каиша-ње* с „гл. им. ← каишати (се)“; $1_1 < 0$ *каши-ар* м 1. „онај који прави каише“; 2. „онај који се при пословању служи преваром, подвалом; лихвар, зеленаш, каматник“; $2_2 < 1_1$ *каишар-ев*, -а, -о = каишаров „који припада каишару“; $3_1 < 2_3$ *каишаре-ње* с „гл. им. ← каишарити“; $2_3 < 1_1$ *каишар-ити*, -им импф. „бавити се каишарским пословима, каматовати, варати; поступати као каишар (2)“; $2_4 < 1_1$ *каишар-лук* м „каишарски поступак, превара, подвала; лихварство, зеленаштво, каишарство“; $2_5 < 1_1$ *каишар-ов*, -а, -о = „каишарев“; $2_6 < 1_1$ *каишар-ски*, -а, -о „који се односи на каишаре и на каишарство: ~ интерес“; $3_2 < 2_6$ *каишарски* прил. „попут каишара“; $2_7 < 1_1$ *каишар-ситво* с „каишарлук“; $1_2 < 0$ *каши-аџи*, -ам импф. I. 1. „резати на каише (нпр. кожу, сланину)“; 2. „браздити“; II. ~ се 1. „кидати се“; 2. „вијугати се“; $1_3 < 0$ *каши-аџ*, -шца м „дем. ← каиш, каишић“; $1_4 < 0$ *каши-ити*, -им импф. „→ каишати“; $1_5 < 0$ *каши-ић* м „дем. ← каиш“; $1_6 < 0$ *каши-лија* (у атрибутској служби) м „направљен од каиша“; $1_7 < 0$ *каши-ни*, -а, -о „који се односи на каише“; $1_8 < 0$ *каши-чић** м „дем. и хип. ← каиш“; ПР $1_1 < 2_3$ *ис-каишарити*, -им пф. „стећи каишарењем, преваром, заваривањем измамити (нпр. новце)“; ПР $1_2 < 1_2$ *ис-каишайти*, -ам пф. 1. „исећи на каише, на траке, раскомадати, распарати, поцепати“; 2. „изударати каишем“; ПР $1_3 < 1_4$ *рас-каишиити*, -им пф. необ. „ресећи на каишеве, поцепати, исцепати, раздерати“; ПР $1_4 < 2_3$ *у-каишарити*, -им пф. „преварити (на мери, у плаћању), закинути“.

Гнездо лексеме *каши* показује значајан утицај творбене основе на значење деривата. Семантички садржај мотивне именице углавном се потпуно прелива у деривате или се развија по општим законима полисемантичног ширења.⁸⁸ Такође, форманти утичу својим значењем на семантику деривата. Творбени форманти у овом гнезду су домаћег порекла, са изузетком форманта *-лук* код именице *каишарлук*. Овим формантом се појачава пејоративност основе, односно наглашава се негативно значење основинске речи. У прилог томе иде и именица *каишарситво*, изведена

⁸⁸ О томе на који начин се остварује семантички однос деривата према творбеној основи в. Гортан-Премк 1987: 101–107.

помоћу конкурентног суфикса *-сiivo*, која се упућује на *каишарлук*, што указује на изразитију експресивну вредност суфикса *-лук*.

У гнездима је, што је и очекивано, највећи број првостепених деривата, деривата насталих од простих речи. Присутни су у значајном броју и другостепени деривати, а они су углавном настали као резултат граматичке трансформације (нпр. *чизм-ар* → *чизмер-ев*; *чизмар-ија*; *чизмар-ити*; *чизмар-ица*; *чизмар-ка*; *чизмар-ов*; *чизмар-ски*; *чизмар-ство*).

Трећестепени деривати се ретко појављују (исп. гнезда *бакар*, *боја*, *каиш*, *креч*, *ѿорба*, *чизма*, *чорба*) и они су резултат радијалне граматичке деривације, с обзиром на то да у творбеној основи носе најчешће цео садржај лексеме која је стожер гнезда.

Деривати добијени ланчаном деривацијом су више резултат граматичке него семантичке деривације, јер у својој творбеној основи имају цео, или готово цео, семантички садржај иницијалне лексеме (*ѿорбар-ѿорбарка*); ланчаном деривацијом настају и деминутиви од деминутива (*ѿорбица-ѿорбичица*).

Закључујемо да ови турцизми припадају општем лексичком фонду. Такође, закључујемо да имају централно место у лексичком систему из два разлога: као прво, поседују богата деривациона гнезда; као друго, показали су највећу способност индуровања семантичких процеса у деривацији.⁸⁹

ЛЕКСЕМЕ БЕЗ ДЕРИВАЦИОНИХ ГНЕЗДА

У турцизме који немају деривациона гнезда спадају: 1. они који су прихваћени као термини: *безисѿан*, *боранија*, *наргиле*, *ђевђир*, *качамак*, *девишрма* и сл., 2. они који су сами деривати неких лексема, а осамоста-

⁸⁹ Важно је напоменути и то да се код одређеног броја лексема са широком полисемантичном структуром уочава слаб деривациони потенцијал. Нпр. *ѿервас* м 1. „оно чиме је нешто опточено или обрубљено, обруб, опток, опшав, поруб“; 2. „украсни венцац“; 3. „руб, ивица као граница нечега“; 4. „наслон на прозору, прозорска даска“; 5. „ограда, прсобран“.

Деривати: *ѿервазиѿи*, *оѿервазиѿи*.

Међу турцизмима знатан број лексема има богату деривацију, а само једно забележено значење. Такве су лексеме *бибер*, *кесѿен*, *креч*, *куѿија*, *ракија*, *сокак*, *чараја*, *ѿешкир*, *чорба*. Разлог за то лежи у чињеници да су ови турцизми део одређеног терминолошког система и да за њих не постоји синоним домаћег порекла. Нпр. *бибер* м бот. „тропска биљка чији се зрнасти плод употребљава као зачин Piper; плод те биљке“.

Деривати: *биберача*, *биберисаѿи*, *биберѿи*, *биберли*, *биберни*, *биберник*, *биберница*, *биберњак*, *биберњача*, *биберов*, *забибераваѿи*, *забиберѿи*, *набиберисаѿи*, *обиберѿи*, *ѿобиберѿи*.

лили су се, па су прихваћени као примарне речи: *делибашиа*, *диванхана* и сл. Већина ових лексема је застарела, што такође оправдава њихову стерилност у српском језику:⁹⁰

абар „в. хабар“; *абахија* „в. абаија (под СДГ аба)“; *авај (авах)* (тур. *vaу*)⁹¹ 1. „узвик за изражавање бола, патње, очајања, жаљења и сл.: јао“; исп. вај. 2. (у именичкој служби) „јаук, вапај“; *авајлија/авајлика*⁹² (према тур. *avallı*) покр. „врста јабуке укуса сличног дуњи“; *авал* „в. алев“; *аван¹ (хаван)* (тур. *havan*) „посуда за туцање, ситњење чега“; *авах* „в. авај“; *аверим* „в. аферим (под СДГ аферим)“; *авлајисаји*⁹³ (тур. *anlamak*) заст. „разуме(ва)ти, схватити, схватати“; *адамлук*⁹⁴ (тур. *adamlık*) заст. „човечност“; *адеји (хадеји)* (тур. *âdet*) заст. „обичај, навика“; *адеш* (тур. *adaş*) заст. „брат“; *аждрахил* покр. „в. аждаја (под СДГ аждаја)“; *азија* „в. јазија (под СДГ јазија)“; *азраил* (тур. *Azrail*) „анђео смрти“; *азурала(ј)* „в. хазурала(ј)“; *аин(ин)* „в. хаин(ин) (под СДГ хаин)“; *аирала* „в. хаирала“; *ајан* (тур. *âyan*) заст. „старешина; првак, угледан човек“; *ајаји* „в. хајат (под СДГ хајат)“; *ајван* „в. хајван (под СДГ хајван)“; *ајд* „в. хајд“; *ајда* „в. хајда“; *ајдук-* „в. хајдук-“; *ајдуч-* „в. хајдуч-“; *ајнак (хајнак)*⁹⁵ заст. покр. „шала, зановетање“; *ајшар* „в. хајтар“; *ак* „в. хак (под СДГ хак)“; *акар*⁹⁶ (тур. *akar*) покр. „кућа с окућницом и споредним зградама“⁹⁷; *акмак*⁹⁸ (тур. *ahmak*) покр. „будала, глупак“; *акмаца* (тур. *atmasa*) заст. „млад соко или кобац“; *акреба* (тур. *akraba*) покр. „породица, родбина, својта“; *акреј (јакреј)* (тур. *akger*) 1. покр. „шкорпија, штитовац“; 2. (Акреп) астр. „сазвежђе Скорпиону зодијаку“; 3. „мршава, ружна особа (обично жена)“; *акча* (тур. *akçe*) заст. „некадашњи ситан турски сребрни новац, аспра“; *ал* „в. хал“; *алај* „в. халал (под СДГ халал)“; *алајка* „в. халајка“; *алајли* (тур. *alayı*) покр. „сјајан, раскошан“; *алала* „в. хала-

⁹⁰ Када се речи са листе упућују на стандардну реч или се испоређују са неком речју која се налази у СД речнику турцизама, у заградама се то назначује.

⁹¹ Ову лексему не бележи А. Шкалајић (Škaljić 1973).

⁹² Како би се у потпуности приказао постојећи инвентар турцизама у српском језику, одлучили смо се да у овом потпоглављу прикажемо и лексику која не ступа у деривационе односе.

⁹³ Ову лексему не бележи А. Шкалајић (Škaljić 1973), већ само *анлајисаји*. Глагол *анлајисаји* бележи Речник МС.

⁹⁴ Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС. Не бележи је ни А. Шкалајић (1973), док бележи лексему *адам*, човек, људско биће.

⁹⁵ ЕРСЈ (1: 82) наводи два могућа етимона: *ahenk* „слога, хармонија“ или *оупак* „непоуздан човек“.

⁹⁶ Ову лексему не бележи А. Шкалајић (Škaljić 1973).

⁹⁷ Лексема *акар* је застарела у савременом турском језику и означава земљиште, посед, некретнине, непокретну имовину.

⁹⁸ Овај облик не бележи А. Шкалајић (Škaljić 1973), већ облик *акмак*.

ла“; *аламеџ* (*еламеџ*) (тур. *alâmet*) покр. 1. „проклетство“; 2. (у прилошкој служби) „проклето“; Изр. ~ *му било* „проклето му било“; *ал-башча* (тур. *al bahçe*) заст. покр. „ружињак, цветњак“; исп. башча; *ал-дум*⁹⁹ (тур. *altın*) заст. „златан“; *алев* (*авал, алов*) (тур. *alev*) „који има боју пламена, црвен, румен“: ~ паприка; *алим* (тур. *âlim*) покр. „учењак, учен човек“; *алишверџи/алиш-верџи* (тур. *alışveriş*) заст. „трговина, пазар, зарада у трговини“; *алмасија* (тур. *elmasiye*) покр. „врста слатког желатина“; *алов* „в. алев“; *ама* (*хама*) (тур. *amma*) 1. везн. а. за истицање супротности: „али, већ, а“; б. за појачавање: „баш, управо“; в. „бар, барем“; 2. речца за појачавање а. неког тврђења или одрицања; б. питања, чуђења, заповедања; *амајлија* (*хамајлија*) (тур. *hamaliye*) „запис или мали предмет који празноверни људи носе уза се верујући да ће их штитити од зла, несреће, талисман; омот у коме се он носи“; *амал/амалин* (*хамал/хамалин*) (тур. *hamal*) заст. „носач“; *аман* (тур. *hemen*)¹⁰⁰ „таман, баш, управо“; *аманџ* „в. аманет (под СДГ аманет)“; *амбар/амбер* (*хамбер*) „в. амбра (под СДГ амбра)“; Изр. *амбер-дрво* бот. „дрво тропских крајева од кога се добија амбра *Styrax officinalis*“; *амбер-душа* „мирисна душа“; *анасана / ана сана*¹⁰¹ (тур. *yaş anasına*) заст. покр. „бестрага, дођавола“; *анлајисаџи* (тур. *anlamak*) заст. покр. „разуме(ва)ти, схватити, схватати“; *анџија* „в. ханџија (под СДГ хан)“; *арак* (тур. *arak*)¹⁰² покр. „врста јаке ракије од пиринча, риже“; *аралук* (тур. *aralık*) заст. покр. „кућни међупростор, предсобље“; *арамзада* „в. харамзада“; *аранија* „в. харанија“; *арар* „в. харар (под СДГ харар)“; *ардал* (тур. *hardal*) покр. 1. бот. „горушица *Sinapis arvensis*“; 2. „јело или пиће зачињено ардалом“; *ардија* (тур. *ardıye*) заст. покр. „одељење иза дућана, магаза“; *арем* „в. харем (под СДГ харем)“; *арзувал/арзухал* (тур. *arzuhal*) заст. „писмена молба; представка“; *арка* (тур. *arka*) заст. „леђа (на одељу)“; *ар-каџија* (тур. *art kapı*) заст. „споредна кућна врата, споредан улаз“; исп. капија (под СДГ капија); *армаган* (тур. *armağan*) заст. покр. „дар, поклон“; *арџаџик* (тур. *arçasık*) „ситан црни лук за сађење; лук сејанац“; *аршлама*¹⁰³ (*ашшлама*) (тур. *aşılama*) 1. агр. покр. „врста трешње“; 2. бот. „врста зимског црног лука дугуљастих главица *Allium*

⁹⁹ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

¹⁰⁰ Застарели и дијалекатски облик: (*h*)*aman* (EPCJ 1: 142).

¹⁰¹ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973). У консултованим етимолошким речницима ова лексема није била предмет етимолошке анализе. Вероватно је у питању етимон *yaş anasına*, који је сличног значења у турском језику.

¹⁰² Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973). У савременом турском ово је застарела реч пореклом из арапског.

¹⁰³ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

fistulosum“; Изр. *црна* ~ агр. „подврста аршламе, хруштавац“; *аршлук* „в. хашлук (под СДГ хашлук)“; *асли* (тур. aslı) заст. 1. „сасвим, потпуно“; 2. „прави, истински“; *асџур/асџура* (тур. aspur)¹⁰⁴ заст. „врста црвеног ланеног платна; танка црвена марама“; *асџа* „в. хаста (под СДГ хаста)“; *асџар* (тур. astar) заст. „памучно платно, постава“; *асура (хасура)* (тур. hasır) „простирка исплетена од рогозине, рогозина“; *аџар* „в. хатар (под СДГ хатар)“; *аџер* „в. хатар (под СДГ хатар)“; *аџлукана* (тур. otlukhane) покр. „таван у шупи и у сенари, отлукана“; *аџор* „в. хатор (под СДГ хатор)“; *аџула* „в. хатула“; *аф* „в. хаф“; *афион* (тур. afyon) покр. „мак; беличаст сок из зелених чахура мака, опијум“; *ахмедија* (тур. ahmediye) заст. „бели платнени шал којим се обавија фес, чалма, турбан“; *ачик* (тур. açık) покр. 1. „отворен, јасан“; 2. „отворено“; *аџа* „в. хаџа (под СДГ хаџ)“; *аџи* „в. хаџи (под СДГ хаџ)“; *аџија* „в. хаџија (под СДГ хаџ)“; *аџо* „в. хаџо (под СДГ хаџ)“; *аџуван*¹⁰⁵ заст. „љубимац, мољеник“; *ашарија* „в. хашарија (под СДГ хашарија)“; *ашаџи* „в. хашати (под СДГ хаша)“; *ашлама* „в. аршлама“; *баг* (тур. bağ) покр. „ланац, ланчић, верижица“; *бадија*¹⁰⁶ (тур. badya?) покр. „дрвени суд, чабрица“; *бадијава* покр. „в. бадава (под СДГ бадава)“; *баер* покр. „в. баир“; *базламача* (тур. bazlamaç) покр. „пита од сира, јаја и брашна, уљевуша“; *базулмеџи* (тур. bazubent) заст. „кутија у којој се држе записи од урока, хамаџлија“; *баир* (баер, бајер) (тур. bayır) покр. 1. „брег“; 2. „обала, страна“; *баја* „в. абаија (под СДГ аба)“; *бајер* „в. баир“; *бака* (тур. bak) покр. „гле, види, нута, ено“; *баклава* (тур. baklava) „лисната слатка пита од ораха, бадема или лешника, преливена растопљеним шећером или медом“; *бакиши* (тур. bahşiş) „напојница; поклон; мито“; *балабан* (тур. balaban) покр. 1. „дресиран медвед“; 2. „огроман човек; крупна животиња, нпр. петао“; 3. „штап којим се удара у бубањ“; *балдисаџи* (тур. balıdıcı)¹⁰⁷ „малаксати, изнемоћи, много се уморити“; *балугџија/балубџија* (тур. balıkcı) заст. „рибар“; *балчак* (тур. balçak) „дршка мача, сабље, буздована, копља, гусала“; Изр. *доџерати до* ~ „доћи, дотерати до краја; упропастити

¹⁰⁴ Лексема арапског порекла *aspur (asfur)* у турском језику именује биљку шафранику, дивљи шафран (*Carthamus tinctorius*). Од ове биљке се прави црвена боја, о овој лексеми в. Tietze I: 452.

¹⁰⁵ За ову лексему предложена су различита тумачења. А. Шкаљић (Škaljić 1973) наводи да је од тур. *escivan* јоргован, без појашњавања семантичког развоја. Речник САНУ наводи тур. *civan* леп младић, П. Скок (Skok 1: 11) даје персијску етимологију *gūwān* младић. Нејасно је порекло ове лексеми према ЕРСЈ 1: 249. А. Тице (Tietze II: 106) за турско *civan* наводи персијско *savān* у истом значењу.

¹⁰⁶ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

¹⁰⁷ Овај облик не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973). Забележен је облик *бајил(д)и-саџи се*.

све“; *баљемез/баљамез/баљумез* (тур. *balyemez*) заст. покр. „велики старински топ“; *бамџа/бамја/бамља* покр. „в. бамња“; *бамња* (тур. *batuа*) „зељаста биљка чије се зелене махуне једу као поврће *Hibiscus esculentus*“; *банбадава* „в. бамбадава (под СДГ бамбадава)“; *бар/барем* (тур. *bari(m)*, дијал. *bare(m)*)¹⁰⁸ речца за изузимање и ограничавање, за истицање речи уз које стоји: „у најмању руку; ако не што друго“; *барбуџ* (тур. *barbut*) заст. „врста игре коцкама“; *барјам* „в. бајрам (под СДГ бајрам)“; *басамак* (тур. *basamak*) покр. 1. а. „степеница“; б. фиг. мн. „редови косе (на лоше ошишаној глави)“; 2. а. (само мн.) „лестве“; б. „пречага на лествама“; 3. „хоризонтална или лако нагнута раван на некој узвишици, тераса“; Изр. *на басамак* „неравно, степенасто (нпр. шишати)“; *бастисаџи* (тур. *basti*) покр. „покварити, погазити, уништити“; *батил* (тур. *batil*) покр. „покварењак, неваљалац“; *батмисаџи* (тур. *batmak*) покр. 1. „упропастити, погазити, покварити“; 2. „липсати, цркнути“; *башабаш*¹⁰⁹ (тур. *başabaş*) заст. покр. „вођа, старешина у игри“; *башица* (према тур. *baş*, почетак)¹¹⁰ покр. „прва ракија из казана кад се пече, првенац“; *башлија* (тур. *başlı*) покр. „украсна игла прибадача“; *башлук*¹¹¹ (тур. *başlık*) покр. 1. „муслимански надгробни камен, нишан“; 2. „оглав(ник), улар“; 3. „башлик (1)“; 4. „горњи део преслице“; *башлик/башлика* покр. 1. „капуљача с дугачким крајевима који се омотавају око врата“; 2. „в. башлук (1)“; *бе* (тур. *be*)¹¹² а. за одобравање (обично са „аферим“)“; б. за појачавање: „та, е“; *бедел/бедељ* (тур. *bedel*) заст. а. „плаћени заменик за службу у војсци“; б. „заменик уопште“; *беден* „в. бедем (под СДГ бедем)“; *безбели* (тур. *besbelli*) покр. 1. „сигурно, заиста, дакако, наравно“; 2. „мирно“; *безисџан/безисџен* (тур. *bedesten*)¹¹³ покр. 1. „покривена трговачка улица са дућанима“; 2. „дућан у коме се продају тканине и разне ситнице“; *беј* „в. бег (под СДГ

¹⁰⁸ Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС.

¹⁰⁹ А. Шкаљић (Škaljić 1973) наводи значење *глава за главу, једно за друго (када се нешто њрамџи, мења без њрида)*. Потврда само код Л. Лазаревића. Семантика не дозвољава да се за непосредни етимон узме тур. *başa baş* сасвим, потпуно; равноправно, подједнако (исп. ЕРСЈ 2: 277).

¹¹⁰ ЕРСЈ (2: 279) наводи да је порекло ове речи вероватно од *baş*, почетак.

¹¹¹ А. Шкаљић (Škaljić 1973) бележи само *башлук*. У турском *başlık* има следећа значења: 1. „klobuk, кара, povezača“; 2. „kukuljača, kapuljača“; 3. „kapitel stuba, obluk na stubu“; 4. „zaglavlje (na koverti, ime i adresa)“; 5. „naslov, zaglavlje“; 6. „otkupnina neveste (običaj koji se zadržao u nekim krajevima)“; 7. „kaciĝa, šlem“; 8. „kapak, poklopac“.

¹¹² Вероватно је од тур. *be*. У турском је нејасног порекла (Tietze I: 624). Детаљно о пореклу в. ЕРСЈ (3: 17).

¹¹³ А. Шкаљић (Škaljić 1973) наводи погрешан етимон: *bezistan*.

бег“; *бејаз* (*бехаз*) (тур. beyaz)¹¹⁴ покр. 1. а. „бео коњ, белац“; б. „бео голуб“; 2. (у атрибутској служби) непром. „бео“; *бејар* „в. бехар (под СДГ бехар)“; *беледија* (тур. belediye) заст. покр. „општина“; *белензук/белензука* (тур. bilezik) 1. покр. „наруквица, гривна“; 2. мн. покр. „окови (за руке), лисице“; 3. нар. песн. „карика, украс на пушци или на јатагану“; *бели* (тур. belli) заст. покр. „заиста, одиста“; *белћим* (тур. belki) заст. покр. „ваљда, можда, по свој прилици“; *бен*¹¹⁵ (тур. ben) заст. „младеж“; *бенсилах*¹¹⁶ (тур. belsilâhi) покр. „широк појас са преградама (обично од коже)“; *бенџ* (тур. bent) покр. 1. а. „брана (на води), устава, насип; преграда“; б. „јарак, јаз“; 2. „параграф“; *беслеисаџи се* (тур. beslemek) покр. „издржавати се, хранити се, трошкарити се“; *беслемаћ*¹¹⁷ (тур. besleme) покр. „будала, блесан, суклата“; *бесџара* (тур. besrâresi) заст. покр. „крпа за прање судова, судопера, пачавра“; *беуџ* „в. бевут (под СДГ бевут)“; *бехаз* „в. бејаз (2)“; *бешлак* „в. бешлук“; *бешлија* (тур. beşli) ист. „најамни турски војник“; *бешлук* (*бешлак*) (тур. beşlik) ист. „стари сребрни турски новац од пет гроша“; *бијача*¹¹⁸ (тур. büyükane) покр. „стара жена, старица, баба“; *билав* (тур. bilan) заст. „трокраки каиш који, намештен преко коњских груди, причвршћује седло“; *билај/билах(и)* (тур. billahi) (обично појачано са „вала(ј)“/„валах(и)“) покр. „тако ми бога, заиста“; *билмез* (тур. bilmez) 1. „глупак, будала“; 2. „ленштина, нерадник“; *бимбаша* (*бинбаша*) (тур. binbaşı) ист. а. „војни заповедник над хиљаду људи“; б. „војни и административни старешина за време дахија и за време првог српског устанка“; *бимбер-грожђе / бимберово грожђе*¹¹⁹ 1. бот. „рибизла“; 2. агр. „врста миришљавог грожђа“; исп. бибер; *бинбаша* „в. бимбаша“; *биниш* „в. бињиш“; *бињакџаиш* „в. бињекташ“; *бињаџаиш* „в. бињекташ“; *бињација* (*бињеџија*) (тур. binici) заст. „добар коњаник“; *бињекџаиш* (тур. binek taş) заст. „камен с кога се узјахује на коња“; *бињекџеш* „в. бињекташ“; *бињикџаиш* „в. бињекташ“; *бињиш* (*биниш*) (тур. binış) заст. „огртач, плашт“; *бирдем/бирден* (тур. birden) покр. „одмах; тек што, чим, истом“; *бирзман* (тур. bir zaman) заст. „старо, некадашње време, давнина“; исп. зман (под СДГ зман);

¹¹⁴ У турском језику лексемом *beyaz* не именују се животиње, већ човек беле расе, белац.

¹¹⁵ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

¹¹⁶ Ова лексема није обележена као тур. у Речнику МС.

¹¹⁷ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

¹¹⁸ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973). Етимологија је преузета из Речника САНУ.

¹¹⁹ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973). ЕРСЈ (3: 266) наводи да је порекло нејасно. Речник САНУ наводи *бимбер* који је упућен на *бибер*. Вероватно се може довести у везу са *бибер*, са уметнутим -м.

бисмилај/бисмилах (тур. bismillah) „у име бож(и)је“; *биџисаџи* (према тур. bitti)¹²⁰ „проћи, нестати; умрети; пропасти“; Изр. *било и биџисало* „било па прошло“; *биџијазар*¹²¹ (тур. bitpazarı) покр. „пијаца, трг где се продају старе ствари“; *бичкија* (тур. bıçkı) заст. „нож са полукружним сечивом“; *биџа* (тур. bücür) 1. „човечуљак, мали закржљао човек; кепец“; исп. баџа; 2. „мали коњ, коњић“; *боклук* (тур. bokluk) заст. покр. „неред, прљавштина, ђубре, смеће, нечистоћа“; *бокчалук* „в. бошчалук (под СДГ бошча)“; *боллук* (тур. bolluk) покр. „благостање“; *боранија* (тур. bıranı) 1. „недозрео пасуљ, грах у махуни, употребљава се као поврће, махуне“; 2. а. (често уз прид. ситан) „мали безначајни људи“; б. „безначајна ствар, ситница“; *борија* (тур. boğu) заст. „врста трубе“; *бош* (тур. boş) заст. „бадава, узалуд“; Изр. ~ *џосла*, ~ *џруд* „узалудно је, не вреди“; *будак* (тур. budak) 1. „једнокрака или двокрака алатка за копање земље, трнокоп, пијук“; 2. погрд. „глупак“; Изр. *будаком у ледину* „почети нешто радити, отпочети негде живети“; *кад џукне* ~ *више главе* „кад дође смрт“; *буздохан* „в. буздован (под СДГ буздован)“; *бујрулдија* „в. бурунџија“; *бујрум* (тур. buyrun) покр. „изволи(те), заповедај(те)“; *бујрунџија* „в. бурунџија“; *букаџије* (тур. bukağı) „окови за ноге, негве, путо“; Изр. *носиџи* ~ „бити на робији“; *булумаћ/булумач* (тур. bulamaç) „густа чорба од брашна и сира; брашно смешано с водом, чиме пекари мажу хлеб пре печења“; *бумбарек* (тур. mübarek) покр. 1. (у функцији речце као поздрав) „срећно, честитам“; 2. м (и бумбарекс) „честитање“; *бумбашир* (тур. mübaşir) заст. „изасланик“; *бумбул* „в. булбул (под СДГ булбул)“; *буразер* (тур. bigader) 1. „брат“; 2. фам. „друг, пријатељ“; *бурнус* (тур. bornoz)¹²² заст. „бео арапски огртач без рукава с капуљачом“; *бурум*¹²³ (тур. buyun) покр. „рт, гребен“; *бурунџија* (тур. buyultu) ист. „писмена заповест, наредба, одобрење, указ“; *буруреџ* (тур. büğüdet)¹²⁴ заст. „несвестица, пометња“; *буџрасџи* (према тур. bodur)¹²⁵ покр. „буцмаст“; *буџум/буџун* (тур. bütün) покр. а. „сав, цео“; б. „редом, листом, потпуно“; *буџумиле* (према тур. bütün и -ile, са) покр. „листом, све, уједно“; *бућма* (тур. bükme) покр. „усукан и оплетен конач за вез“; *вада*

¹²⁰ Овај глагол је од тур. bitti, 3. л. синг. перфекта глагола *bitmek*.

¹²¹ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

¹²² У савременом турском језику ова лексема означава *баде-манџил*.

¹²³ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

¹²⁴ А. Шкаљић (Škaljić 1973) наводи два значења код одреднице *буруреџ*: 1. „поремећај, пометња“; 2. „свађа, узбуна“. У Речнику САНУ су наведена следећа значења: 1. „ларма, неред, свађа“; 2. фиг. „вртоглавица, несвест“.

¹²⁵ Етимон *badur*, који наводи А. Шкаљић (Škaljić 1973), није потврђен у турским речницима. У TS придев *bodur* има следећа значења: „кратак, кратконог, који је ниског раста“; „патуљаст, закржљао (о биљкама)“.

(тур. *vâde*) заст. „рок, време“; *ваиз* (тур. *vaiz*) „муслимански верски проповедник“; *вај*¹²⁶ (тур. *vay*) „узвик за изражавање туге: јао“; исп. авај; *вала(ј)* (тур. *vallahı*) „речца за потврђивање заиста, доиста, богме“; *валаке* „в. фалаке“; *валах/валаха/валахи* „в. вала(ј)“; *ваља* (тур. *falya*) „рупница на пушци или старинском топу где се врши паљење, фаља¹²⁷“; *вардак* „в. бардак (под СДГ бардак)“; *васлеђен* (тур. *fesleğen*) покр. „босиљак“; *васџан*¹²⁸ (тур. *fistan*) покр. „мушка ланена кошуља до колена, у струку јако наборана“; *вахай* покр. „в. вакат (под СДГ вакат)“; *везма* (тур. *vezne*) покр. 1. „барутњача, spremница за пушчани прах“; 2. „мала троугласта кутија од сребра у којој се држи запис“; *вени*¹²⁹ покр. „изговор, излика; претварање“; Изр. *вениа ради* „тобоже, привидно“; *верак*¹³⁰ заст. „нарав; расположење“; *вереца* покр. „в. фереца“; *вес* покр. „в. фес (под СДГ фес)“; *веслиген/веслићан/веслићен*¹³¹ (тур. *fesleğen*) покр. „босиљак“; исп. феслиген, феслићан, феслићен; *већил* (тур. *vekil*) заст. „заступник, намесник, заменик владара“; *висџан* „в. фистан“; *вурда* „в. урда“; *вурсај* „в. фурсат (2)“; *вуруна* покр. „в. фуруна (под СДГ фуруна)“; *вучија* „в. фучија (под СДГ фучија)“; *вушкија* покр. „в. фушкија“; *газела*² (тур. *gazel*) „метричка врста лирске песме“; *гај* (тур. *gair*)¹³² покр. „невидљив, одсутан; сакривен“; Изр. *учиниџи се* ~ „нестати, изгубити се“; *гајреј* (тур. *gayret*) заст. покр. „потпора, помоћ; помагање, услужност“; *галаџан*¹³³ заст. покр. „непристојан“; *ганилук* (тур. *ganilik*) заст. покр. „богатство, изобиље“; *гариб* (тур. *gairip*) покр. „странац; сиромах, по спољашњем изгледу бедна особа“; *гердан* покр. „в. ђердан (под СДГ ђердан)“; *герз* (према тур. *gürbüz*) покр. „момак; ђида, делија; исп. ђерз“; *гида* (тур. *gıda*) заст. покр. 1. „мера, порција, оброк“; 2. „време, рок“; *гонце*¹³⁴ (тур. *gopca*) заст. покр. а. „(ружин) пупољак“; б. фиг. (у тепању) „дете, девојче“; *гулавер* покр. „в. гуланфер“; *гунгула*

¹²⁶ Ова лексема није обележена као турцизам у Речнику МС.

¹²⁷ У Речнику МС под *фаља* наведена је италијанска етимологија.

¹²⁸ А. Шкаљић (Škaljić 1973) не бележи овај облик, већ *фисџан* и *висџан*.

¹²⁹ А. Шкаљић (Škaljić 1973) не бележи ову лексему. Могло би бити изведено од тур. *fent* „подвала, превара“.

¹³⁰ А. Шкаљић (Škaljić 1973) не бележи ову лексему. Речник САНУ наводи етимон *fark* „разлика, одлика“. Постоји и могућност да је од *вера*.

¹³¹ А. Шкаљић (Škaljić 1973) не наводи ове облике, већ *феслићан*, *феслићен* и *феслиген*.

¹³² А. Шкаљић (Škaljić 1973) наводи *гаиб*.

¹³³ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973). П. Скок (Skok 1: 546) наводи да је *галаџан* балкански турцизам арапског порекла: ар. > тур. *ghalat* „просташтво“. Изведеница од овог придева има много у јужним српским дијалектима. Можда би се могла довести и у везу са тур. *galat*: 1. „грешка у говору“; 2. „грешка, заблуда“.

¹³⁴ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

(тур. *gulgule*) а. „мноштво, гомила света који се тиска, комеша; врева, гужва, метеж“; б. „неред“; *гурема* (тур. *gurema, gurama*) заст. покр. 1. „пропорционална сразмерна подела трошкова између дужника и повериоца“; 2. „они који имају потраживања из оставштине умрлога“; 3. „велика количина; гомила, гужва“; Изр. *йлаийийи йо гурем* „платити подједнако, колико на кога падне“; *дабетер* (тур. *dağa beter*) покр. „још горе; још веће зло“; *дабулана/дабулхана* (тур. *davulhane*) заст. „војна музика у Турака“; *дагара* (тур. *dağar*) заст. покр. „посуда у коју се ставља жеравица да се греје соба, мангал“; *дагма* (тур. *damga*) заст. 1. „в. данга“; 2. „ожиљак“; *даија* „в. дахија (под СДГ дахија)“; *даиница* „в. даициница“ (под даица); *даире/дахире* (тур. *daire*) „бубњић с прапорцима у који се уз певање и плес удара руком, тамбурин“; *далаган* (тур. *talagan*) покр. „кратак чулав огргач, талаган“; *далга* (тур. *dalga*) покр. „вал, талас; бура (на мору)“; *даљан*¹³⁵ (тур. *dalyan*) покр. „преграда у води од стубова, између којих се наместе мреже за хватање риба“; *дамаскија/дамаскиња* „в. демескиња (под СДГ демескиња)“; *демескиња (демешкиња, дамаскија, дамаскиња, димишкиња)* (тур. *dimişki*) ист. „врста тешке, криве сабље какве су се ковале некад у граду Дамаску“; *дамбулхана* „в. дабулана“; *данга (дагма)* (тур. *damga*) заст. „справа којом се жигоше; жиг“; *дара*¹³⁶ (тур. *đara*) 1. „разлика у тежини између чисте робе и суда или амбалаже у којој се роба налази, тара“; 2. „оно у шта је роба запакована, амбалажа“; Изр. *одбиийи коме иийо на дару* „одбити му на лудост, опростити“; *йревришила (йревагнула, йрейтерала, йрешила) ~ меру* „пре-терало се (у чему)“; *скупља ~ него масло (мера)* „већи трошак него корист“; *дармар* (тур. *dağmar*) „велики неред; збрка, метеж; несклад“; *даулбас* (тур. *davulbaz*) заст. „омањи бубањ, таламбас“; *дахире* „в. даире“; *дебе* (тур. *debe*) покр. „пљоснат дрвен суд с поклопцем, начињен од једног комада“; *девендел* (тур. *devam*)¹³⁷ покр. у изразу: од девендела „одвајкада, од Кулина бана“; *девлеј (довлеј)* (тур. *devlet*) 1. ист. „царство, држава; царска власт, султанова власт“; 2. покр. „срећа, благостање“; *девишрма*¹³⁸ (тур. *devşirme*) ист. „данак у крви“; *декика* (тур. *dağika*) покр. „часак, тренутак, минут(а)“; *деме* (тур. *demet*) покр. „нарамак, сноп, свежањ, време“; *демек* (тур. *demek*) покр. „дакле, што

¹³⁵ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

¹³⁶ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

¹³⁷ П. Скок (Skok 1: 397) наводи да је од тур. *develden* „од среће“, али ова реч није забележена у турским речницима. М. Носић (Nosić 2005) доводи је у везу са *devam* „трајање“. Мишљења смо да би се могло довести у везу са тур. *evelden* „некад, раније, давно“, пошто у српском језику постоји и *евендел* у истом значењу.

¹³⁸ Историзам *девишрма* забележен је само код М. Носића (Nosić 2005).

се каже“; *деpa*¹³⁹ покр. 1. а. „рупа“; б. „проваљено место у огради, плоту, струга“; 2. „тор за овце“; *дерман* (тур. *derman*) покр. „лек, спас, помоћ“; *деф* (тур. *def*) „музички инструмент с напетом кожом само с једне стране по којој се удара дланом, даире, тамбурин“; *диба* (тур. *diba*) покр. „свилена тканина проткана златним и сребрним жицама, брокат“; *дибидуз/дибидус* (тур. *dibidüz*)¹⁴⁰ „сасвим, потпуно“; *дива* покр. „в. диба“; *дивийи* (тур. *divit*) заст. „кутија са стварима за писање; мастионица, писаћи прибор“; *диз/диза* (тур. *dizi*) покр. „оно што је повезано у један ред, низ(а), ниска“; *дизга* (тур. *dizge*) покр. „окобрајак, одрезак чохе или сукна“; *диздум* покр. „в. дизгин (под СДГ дизгин)“; *дизија* „в. диз(а)“; *дизлуке/дизлуци* (тур. *dizlik*) покр. „доколенице од сукна“; *дикли* (тур. *dikili*) покр. 1. „поносит, дичан, пркосан“; 2. „дично“; *дилчик* (тур. *dilcik*) покр. 1. „држак на преслици“; 2. „полуга на кантару“; *димшикиња* „в. демескиња (под СДГ демескиња)“; *дирек* (тур. *direk*) „стуб, ступац“; *диринчији/диринчији*¹⁴¹ (тур. *didinmek*)¹⁴² „вршити тешке послове, напорно радити“; *дихвана/дихванана* „в. дивана, диванана (под СДГ диван)“; *дова* (тур. *dua*) „молитва“; *довлеи*¹⁴³ (тур. *devlet*) 1. „в. девлет“; 2. „част, поштовање“; *доган* (тур. *doğan*) покр. „врста сокола којим се некад ловило“; *дозлуци* (тур. *dizlik*) покр. „доколенице“; исп. тозлуци; *докундисаји* (тур. *dokunmak*) покр. „додијати, досадити“; *долаф* „в. долап (под СДГ долап)“; *домазлук*¹⁴⁴ (тур. *damızlık*)¹⁴⁵ покр. 1. „домаћинство, домаће господарство“; 2. „испасиште где се пушта стока, благо“; 3. „део стоке који се не продаје, који остаје за запат“; *домбак* (тур. *don bağı*) покр. „свитњак, учкур од гаћа, шалвара и др.“; *домуз* (тур. *domuz*) покр. 1. „свиња, прасац, крмак“; 2. „коњска болест на

¹³⁹ А. Шкаљић (Škaljić 1973) наводи *деpa* у значењу „поток“, што и одговара значењу турског етимона *dere*, док *деpa* коју наводи Речник МС као турцизам вероватно има везе са глаголом *деpaи*.

¹⁴⁰ У питању је апсолутни суперлатив од тур. *düz* (в. Петровић 2012: 112–113). С. Ђинђић (1974: 115) истиче како је погрешно код тумачења етимологије давати по сваку цену данашњи фонетски лик као што је то учинио А. Шкаљић (Škaljić 1973) (тур. *dübedüz*), јер је ова лексема усвојена из турског са истим фонетским ликом (*dibidüz*) какав и данас постоји у говорима Анадолије.

¹⁴¹ Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС.

¹⁴² А. Шкаљић (Škaljić 1973) наводи, чини се, сумњиву етимологију, тур. *der renc*. Мислимо да је пре од *didinmek* „тешко радити, напрезати се, мучити се, диринчити, црнчити“.

¹⁴³ А. Шкаљић (Škaljić 1973) бележи само облик *девлеи*.

¹⁴⁴ Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС.

¹⁴⁵ Основну реч *damız* не бележи турски језик.

слезини, бедреница *antrax*¹⁴⁶; *дорћол*¹⁴⁷ (тур. *dört yol*, раскршће) 1. „раскрсница, раскршће“; 2. (Дорћол) „стари део Београда близу Дунава“; *дослук* (тур. *dostluk*) „в. дослук“;¹⁴⁸ *дослук* „тајни договор, скривена повезаност, веза уопште, пријатељство“; *доси* (тур. *dost*) покр. „пријатељ“; *дрангулија*¹⁴⁹ (тур. *dirhemli gururlu*) 1. „предмет (обично мали) без вредности, ситна безвредна ствар; ситница, која обично служи као украс; јефтини накит, ђинђува: вашарске дрангулије“; 2. „безначајна ствар, тричарија, глупост“: преклапати о дрангулијама; *дранчији* (тур. *dilenmek*) покр. „просјачити“; *дубара* (тур. *dubara*) покр. 1. „подвала, варка“; 2. „двоструко два (израз у игри табле и домина)“;¹⁵⁰ *дублек* покр. „в. дулек (под СДГ дулек)“; *дувак* (тур. *duvak*) „копрена којом се невеста при свадби покрива преко лица, вео“; *дујсати* се¹⁵¹ покр. (према тур. *duymak* сазнавати; осетити; приметити, опажати) „досетити се, сетити се“; *дулведу*¹⁵² у изразу: ни у дулведу „кад ко не слуша што му се говори“; *дулум* (тур. *dönüm*) заст. „мера за површину земљишта (10 ари)“; *думан* (тур. *duman*) покр. „дим, магла, прашина“; *дундар* (тур. *dündar*) заст. „гомила људи, чета војске“; *дунум* покр. „в. дулум“; *дур/дура* (тур. *dur/dura*) покр. „стани“ (узвikuје се обично коњу да буде миран); *душема* (тур. *döşeme*) покр. „простирка; дрвени лежај“; *ђа* (удвојено *ђа ... ђа*) (*ђах*) (тур. *gâh*) „час ... час, сад ... сад“; *ђаврк* (тур. *gevrek*) покр. „велики комад хлеба“; *ђавурин* „в. ђаурин (под СДГ ђаурин)“; *ђауз* (тур. *caiz*) покр. „слободно, допуштено“; *ђах* (тур. *gâh*) покр. „в. ђа“; *ђахил* (тур. *sahil*)¹⁵³ покр. „незналица“; *ђебердисати* (тур. *gebermek*) покр. „липса(ва)ти, крепа(ва)ти“; *ђевђур* (тур. *kevgir*) покр. „кухињска посуда

¹⁴⁶ А. Шкаљић (Škaljić 1973) не бележи друго значење лексеме *домуз*. Речник МС их раздваја и даје у виду хомонимних лексема. Речник САНУ бележи и погрдно значење „тврдоглава и неуљудна особа, грубијан“. У овом погрдном значењу користи се и у савременом турском језику.

¹⁴⁷ Ову лексему не бележи Речник САНУ. Дефиниција је преузета из Клајн–Шипка 2006.

¹⁴⁸ Интересантно је да Речник САНУ упућује *дослук* на *дослук*: *дослук* м 1. „в. дослук“; 2. (обично пеј.) „тајне везе, тајна сарадња, шуровање“. *Дослук* је у Речнику САНУ дефинисан као: *дослук* м (тур. *dostluk*) 1. „пријатељски односи, пријатељство“; 2. „договор, саветовање; споразум“; 3. „в. дослук (2)“.

¹⁴⁹ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

¹⁵⁰ У ТS лексема *dubara* има иста значења као и у српском, с тим што је примарно значење у турском оно које је у српском секундарно.

¹⁵¹ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973). Могуће је да је од тур. *duymak* „сазнавати; осетити; приметити, опажати“.

¹⁵² Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973). П. Скок (Skok 1: 455) наводи као извешан само део речи, тур. *ve*, у значењу „и“.

¹⁵³ А. Шкаљић (Škaljić 1973) бележи само облик *цахил*.

за цеђење, цедило, цедиљка“; *ђеисија* (тур. *giysi*) покр. „одећа, особито празничка, свечана“; *ђезајлук*¹⁵⁴ покр. „биљка из пор. главочика *Srepis foetida*“; *ђезва* „в. цезва (под СДГ цезва)“; *ђезија* (тур. *gezi*) покр. „врста свилене тканине“; *ђел(а)* (тур. *gel*) покр. „хајде, дођи“; *ђем* (тур. *gem*) „гвоздена жвала која се ставља коњу у уста, а за коју је с оба краја причвршћена узда“; Изр. *скинујџи* ~ *са зуба* „ослободити се, рећи слободно своје мишљење“; *узетџи* ~ *на зуб* „озбиљно се прихватити посла (попут коња који вуче, иако га узде стежу)“; *ђенђер* (тур. *genger?*)¹⁵⁵ покр. „путо, сапон (што се ставља коњу на паши)“; *ђене-ђене* (тур. *gene gene*)¹⁵⁶ „још-још, још и којекako, колико-толико, може се поднети“; *ђердек* (тур. *gerdek*) покр. 1. „ложница у којој спавају младенци прве брачне ноћи, брачна ложница уопште“; 2. „прва брачна ноћ“; *ђерз* (тур. *gürz*) покр. „момак, младић“; исп. *ђерз*; *ђериде* покр. „в. цериде“; *ђериз* (тур. *geriz*) покр. „поточић који тече кроз дворишта и испира нужнике“; *ђерчек* (тур. *gerçek*) покр. „заиста, збиља, доиста (кад се ко сети чега што је у вези с оним о чему се говори)“; *ђибра* „в. џибра (под СДГ џибра)“; *ђизла/ђизлија (иизлија)* (тур. *gizli*) покр. „неморална жена, блудница“; *ђозлуци* (тур. *gözlük*) „наочари, наочале“; *ђоја* (тур. *güya*) покр. „као да, тобоже“; *ђорда* заст. „в. ћорда (под СДГ ћорда)“; *ђорђорице* (тур. *zorg ile*) покр. „једва једвице, на једвите јаде, с великом муком“; *ђојлук* (тур. *götlük*) покр. „стражња страна гаћа или чакшира, тур на гаћама, димијама“; *ђугум/ђугун* (тур. *güğüm*)¹⁵⁷ покр. „велики бакрени суд за воду са пошироким грлићем“; *ђузлема/ђузлеме* (тур. *gözleme*) покр. „врста домаће слатке пите“; *ђулабија* (тур. *gülabi*) покр. „врста сочне и слатке јабуке дугуљастог облика, при врху сужене“; исп. *ђулавка*; *ђулавка* „в. *ђулабија*“; *ђулашик/ђулашин*¹⁵⁸ покр. „биљка лепог цвета, огњац *Lychnis chalcedonica*“; *ђулбасџија* „в. *ђулбасџија*“; *ђулвезија/ђулвезлија* „в. *ђувезлија*“ (под СДГ *ђувез*); *ђулишиџак*¹⁵⁹ покр.

¹⁵⁴ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973). М. Носић (Nosić 2005) етимолошки је доводи у везу са *ђезај* (тур. *kezzar*) „азотна киселина“.

¹⁵⁵ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973). М. Носић (Nosić 2005) наводи сумњиви етимон *genger*.

¹⁵⁶ Уз прилог *ђене-ђене* навели смо квалификатор разг., јер у *Корџусу* не постоји потврда за ову лексему.

¹⁵⁷ А. Шкаљић (Škaljić 1973) бележи ову лексему, али не наводи етимон.

¹⁵⁸ Ова лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973). Она је квалификована као турцизам у Речнику МС и изведена је у српском језику, јер је турски језик не бележи. Настала је према тур. *gül + aşık*, док је *ђулашин* пресемантизована нашим суфиксом.

¹⁵⁹ Ова лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973). Вероватно има везе са турцизмом *ђул*, али је творба нестандартна.

„картоп“; *ђунах* (тур. *günah*) покр. „грех, погрешка“; *ђунђибер*¹⁶⁰ покр. „рибиз(ла) *Ribes rubrum*“; *ђунија* (тур. *gönye*) покр. „угломер (који употребљавају зидари и дрводеље за прављење углова)“; Изр. *доћи коме на ђунију* „доћи коме под руку“; *доџерајџи шџо на своју ђунију* „удесити што по својој вољи“; *ђусџек*¹⁶¹ заст. „кожни јастучић“; *ђуџурум* (тур. *götürüm*) покр. 1. „који је изнемогао, ороноу (због болести или старости), узет, непокретан; неспособан за рад“; 2. „онај који је ђутурум“; *ебејка* (тур. *ebe*) покр. а. „бабица, примаља“; б. „помајка“; *еблис*¹⁶² (тур. *iblis*) покр. 1. „ђаво“; 2. „пакао“; *евала(ј)* „в. ејвала“; *евенха/евењка* (тур. *hevenk*) покр. „кита сплетених гроздова или клипова кукуруза, обешених да се очувају или осуше“; *евлад* (тур. *evlâd*) покр. „пород, деца“; *егав* (тур. *eğri*) „крив, искривљен (о ногама)“; *егбе/егбеџа* (тур. *heube*) покр. „бисаге“; *егџе (јеџије)* (тур. *eğic*, грбина)¹⁶³ заст. „ребра у лађе или чамца“; *езан (језан)* (тур. *ezan*) „муслимански позив на молитву“; *ејалаџ*¹⁶⁴ (тур. *eyalat*) заст. „покрајина“; *ејвала* (тур. *eyvallah*) узвик за похваљивање: „честитам, браво; хвала“; *ејлук* (тур. *iyilik*) покр. „добро дело, добротинство, доброта, племенитост“; *еламеџ*¹⁶⁵ „в. аламет“; *елбеџ/елбеџе(на) (хелбеџ, хелбеџена)* (тур. *elbette*) покр. 1. речца за могућност, претпоставку: „можда“; 2. „угодан, леп живот, уживање“; *еле (хеле)* (тур. *hele*) покр. 1. речца за закључивање; „дакле, било шта било, али тек“; 2. (обично удвојено) „гле! види!“; *еликсир* (ар. *âl-iksir*) 1. „најфинији састојци извучени из биљних материја (употребљавају се у медицини, козметици и сл.), екстракт, есенција“; 2. „лек у течном, текућем стању“; 3. „еликсир живота“; Изр. ~ *живоџа, живоџини* ~, ~ *младосџи* „чудотворни напиток који су покушавали да произведу алхемичари да би продужили живот и постигли вечиту младост“; *елиф* (тур. *elif*) „назив за прво слово арапског алфабета“; Изр. покр. *на* ~ „у облику танке црте“; *не знаџи даље од елифа* „не знати ништа“; *елћен* (тур. *yelken*) покр. „једро“; *елчија* (тур. *elçi*) заст. „посланик на страни, амбасадор, изасланик“; *ем* (тур. *hem*) 1. (обично удвојено: ем ... ем) „и

¹⁶⁰ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973), док је М. Носић (Nosić 2005) наводи без етимологије. Забележен је и *ђунђибер* (Skok 1: 480), али није баш јасно да ли је грецизам или турцизам.

¹⁶¹ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973), док је М. Носић (Nosić 2005) наводи без етимологије. У Речнику САНУ је наведена потенцијална турска етимологија, али изостаје етимон.

¹⁶² А. Шкаљић (Škaljić 1973) бележи облик *иблис*.

¹⁶³ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973). Етимон је преузет из Речника САНУ.

¹⁶⁴ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

¹⁶⁵ А. Шкаљић (Škaljić 1973) не бележи овај облик.

... и опет; куд ... ту и“; 2. покр. „још“; *емер* (тур. emir) покр. „заповест, наредба; одредба“; *емернама* (тур. emirname) ист. „писмена заповест“;¹⁶⁶ *емил*¹⁶⁷ (према тур. emir) заст. покр. „задата реч; заклетва“; *емин*¹⁶⁸ „в. јемин (под СДГ јемин)“; *ендесе* (тур. endaze) заст. „мера за дужину, нешто краћа од аршина (0,65 м)“; *ендек* „в. јендек (под СДГ јендек)“; *ергела* „в. наргила“; *еренде* „в. ренде (под СДГ ренде)“;¹⁶⁹ *ерлав* (тур. eği) покр. „крив, искривљен“; *ерлија*¹⁷⁰ заст. „градски становник, грађанин“; *ес̄ай̄* (тур. esbar) покр. „предмети, роба за трговину“; *ефендум / ефендум бенум* (тур. efendim (benim)) покр. узречица у значењу: „господине мој“; *ешак* (тур. aşk) покр. „узбуђење, занос, усхићење“; *ешкија* (тур. eşkiya) заст. 1. „одметници, хајдуци, одметништво“; 2. „кријумчарена роба (обично дуван)“; *ешкуна*¹⁷¹ (тур. aşkına) покр. (при наздрављању) „уздравље, живели“; *забӣй̄* (тур. zâbit) ист. „управник административне области за турске власти“; *загар* (тур. zağar) „врста ловачког пса“; *залф* покр. „в. зарф“; *замбак* (тур. zambak) покр. „љилан, бели крин“; *замедија* „в. захмедија“ (под СДГ захмет); *зар* (тур. zar) 1. „вео, копрена коју жене у неким муслиманским државама и крајевима носе преко лица“; 2. „завеса, застор“; *зарф (залф)* (тур. zarf) покр. 1. „украшена метална посудица или чашица у којој стоји филцан“; 2. „корице, оклоп неког предмета“; *заф̄ӣија* „в. заптија“ (под СДГ запт); *збалач* заст. „в. балчак“; *збекир* (тур. zekir) „метална направа на улазним вратима у облику прстена, алке, којим се куца“; *зембил/зембиљ* (тур. zembil) „торба или мрежа за ношење мање количине намирница, цегер“; *зенгија/зенђија* „в. узенгија“; *зердав* (тур. zerdeva) покр. „врста куне златице, хермелин, самур; крзно те животиње“; *зерде* (тур. zerde) покр. „гушће варени пиринач, заслађен шећером и зачињен шафраном“;

¹⁶⁶ У турском језику су и даље присутне сложенице типа *емернама*. У тим сложеницама први део чини арапска именица, а други део персијска реч *наме* у значењу писмо. Речник САНУ бележи следеће речи које се завршавају на *нама*: *јилдузнама*, *џабирнама*, *васијајнама*, *џазејнама*, *васијејнама*, *изунама*, *канунама*, *вакуфнама*, док је у нашој грађи забележена само још једна реч: *џабирнама*. Реч *наме* (*нама*) у турском језику учествује у грађењу следећих твореница: *ahitname* ar. + pers. zast. „ugovor, konvencija; пакт“; *beyanname* ar. + pers. 1. „saopštenje, proglas, objava“; 2. „carinska deklaracija“; *emirname* ar. + pers. zast. „pismena naredba, ukaz“; *kanunname* ar. + pers. zast. „zbornik zakona, zakonik, zbirka zakona, kodeks“; *kararname* ar. + pers. 1. „dekret (o postavljenju)“; 2. „rešenje (pismeno)“; 3. „sudsko rešenje, presuda i sl.“.

¹⁶⁷ Ову лексему не бележи А. Шкалаћ (Škaljić 1973).

¹⁶⁸ Варијанту *емин* бележи само Речник САНУ.

¹⁶⁹ *Ерендисаји*.

¹⁷⁰ Овај облик не бележи А. Шкалаћ (Škaljić 1973), али бележи облик *јерлија*, који има исту етимологију, а другачије значење (исп. *јерлија*).

¹⁷¹ А. Шкалаћ (Škaljić 1973) не бележи овај облик, већ *ашкуна*.

зерделија (тур. zerdali) покр. а. „кајсија *Prunus armeniaca*“; б. „врста ране шљиве *Prunus pseudoarmeniaca*“; *зерзевати* (тур. zerzevat) покр. 1. „поврће, зелен“; 2. „ђаконија, фина ствар“; Изр. *знаџи сџо зерзевати*¹⁷² „све умети“; *зерин/зерина/зеринкада* (тур. zerrin) „нарцис, зеленкада“;¹⁷³ *зеџати* (тур. zekât) „милостиња коју је сваки имућнији муслиман обавезан давати сваке године“; *зеџир* (тур. zekir)¹⁷⁴ а. нар. песн. „прстен с каменом“; б. „четврти прст на руци на који се обично метне прстен“; *зех* (тур. zih) покр. „гајтан, ширит, врпца (од усукане свиле)“; *зехер* (тур. zehir) покр. „врста отрова“; *зехра* „в. зера (под СДГ зера)“; *зијафети* (тур. ziyafet) заст. покр. „гозба, част“; *зиндан* (тур. zindan) заст. „тамница“; *зофа* „в. софа“; *зуђур* (тур. zügürt) покр. „који нема новаца, сиромашан, бедан“; *зулови* покр. „в. золуфи“; *зулуфи/золуфи* (тур. zülûf) „залиски косе, пружени низ лице покрај ува“; исп. зулови, солуфи (под СДГ солуфи); *зурла* „в. зурна (под СДГ зурла)“; *игда* (тур. iğde) „дрво слично маслини, дафина *Elae agnus angustifolia*“; *игрмилук*¹⁷⁵ (тур. iğmilik) заст. „врста турског дуката“; *иђироџи* (тур. eğir otu) „лековита биљка ароматичног листа из пор. козлаца *Acorus calamus*“; *иђиџи*¹⁷⁶ (тур. yiğit) покр. „онај који измиче борби, кукавица“; *измеџи* (*хизмеџи*) (тур. hizmet) заст. „служба, послуживање“; *изум* „в. изун“; *икиндија* (тур. ikindi) а. „трећа муслиманска молитва која се клања између поднева и залаза Сунца“; б. „време кад се та молитва врши“; *иксан* (тур. insan) „в. инсан“; *илач/илаџи* (тур. ilaç) заст. „лек“; *илик/илика* (тур. ilik) покр. а. „сребрно или коситрено, калајно дугме“; б. „рупица или петља за закопчавање“; *иман* (тур. iman) „вера, закон“; *имбрик* „в. ибрик (под СДГ ибрик)“; *индаџи* (тур. imdad) заст. „помоћне чете; помоћ уопште, нарочито ратна“; *инди* (тур. indî)¹⁷⁷ покр. „дакле“; *инсан* (тур. insan) покр. „човек, чељаде, људски створ“; *инџиџел/инџил* (тур. incil) „света књига у муслимана,

¹⁷² Овај израз је пример фразеолошке јединице која у себи садржи застарео турцизам као компоненту израза у српском језику. Фразеологизми који садрже овакве лексеме су неретко и сами застарели и припадају категорији тзв. фразеолошких архаизама.

¹⁷³ *Зеленкада* је пример како је овај турцизам персијског порекла изменио свој облик путем пучке етимологије, удаљио се од етимона *zerrin*, тако да се њен први део тумачи као наш придев *зелен*, а други део као скраћени облик од *кадифиџа*. У народним говорима забележени су и следећи облици: *зерамкаде*, *зерекада*, *зулумкада* (Петровић 2001: 76).

¹⁷⁴ А. Шкаљић (Škaljić 1973) наводи ову етимологију, нема потврде у турском речнику.

¹⁷⁵ Исп. у Речнику САНУ *грмилук*, *јигрмилук*, *јермилук*.

¹⁷⁶ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973). Речник МС даје погрешну дефиницију. Речник САНУ је дефинише на следећи начин: а. „неустрашив човек, делија, јунак“; б. „својеглав, пргав, напрасит човек“.

¹⁷⁷ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

Коран“; *инџириџа*¹⁷⁸ (према тур. *incir*, смоква) покр. „врста крушке“; *ирад* (тур. *irad*) покр. „непокретно имање, доходак од имања“; *ирам/ирама*¹⁷⁹ (тур. *ihram*) покр. „врста ћилима“; *исан* (тур. *insan*) „в. инсан“; *исе* заст. „в. хисе“; *исиоџ* (тур. *isiot*) „назив за неке тропске биљке из пор. *Zingiberaceae* (*Curcuma zedoaria* i *Zingiber officinale*) и за зачин који се добива из тих биљака“; *исџаџ* (тур. *ispat*) покр. „доказ; сведок“; *исџифан* (тур. *istifan*) покр. „женски накит на глави“; *ићиндија* „в. икиндија“; *ићиџуглија* (тур. *iki tuğlu*) ист. „паша са два туга (одликовања)“; *ихрам* (тур. *ihram*) покр. „бели огртач муслиманских хаџија“; *ихџијар* (тур. *ihtiyar*) покр. „старац“; *ич* (тур. *hiç*)¹⁸⁰ покр. „ништа“; *ичага* (тур. *iç ağası*) ист. „високи службеник на турском двору, дворски маршал“; *ичоглан* (тур. *içoğlan*) заст. „дворанин, паж“; *ишарет* (тур. *işaret*) „миг, слутња“; *ишџал* (тур. *iştah*) заст. „тек, апетит“; *ја*¹⁸¹ (*jax*) (тур. *ya*) 1. речца за потврђивање (у одговору изриче слагање, слагласност, пристанак на што) „јест, да“; 2. раставни везник: „или ... или“; 3. узвик у чуђењу или дивљењу; *јазук* (тур. *uzuk*) 1. „штета, шкода“; 2. (у служби узвика) „на срамоту, на штету“; *јакија* (тур. *yakı*) покр. „мелем од сапуна, ракије и јаја за лечење рана на леђима коња“; *јакреј* „в. акреп“; *јакуџ* (тур. *yakut*) покр. „рубин“; *јалман* (тур. *yalman*) заст. „кундак на пушци“; *јамак* (тур. *yamak*) ист. 1. „барјактарев заменик“; 2. „регрут у јаничара“; 3. „помоћник мајстора, калфа“; *јандал/јандан* (тур. *yandan*) покр. а. „на страни, по страни, са стране, одвојено“; б. „на страну“; *јанија* (тур. *yahni*) покр. „врста јела од меса с различном зелени“; *јаничар* „в. јањичар (под СДГ јањичар)“; *јанџик* (тур. *yancık*) покр. „кожна торба која виси о рамену“; *јајрак* (тур. *yarak*) покр. а. „лист; лист од винове лозе“; б. „врста јела (млевено месо у листу винове лозе)“; *јајунџе* (тур. *yarpıca, yarpıca*) покр. „врста кабанице, огртач“; Изр. *јослије кише* ~ (*не џреба*) „касно је после свршеног чина предузимати мере да се оно што се догодило спречи“; *јар* „в. ахар (под

¹⁷⁸ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973) и она није означена као турцизам у Речнику МС. А. Шкаљић (1973) бележи лексему *инџир* смоква.

¹⁷⁹ А. Шкаљић (Škaljić 1973) бележи облик *ихрам*.

¹⁸⁰ А. Шкаљић (Škaljić 1973) бележи само *ич*.

¹⁸¹ Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС. У турском језику ово је речца следећих значења: *ya?* pers. реџа 1. *potvrđna*: за iskazivanje *potvrđnog odgovora* на *postavljeno pitanje*: „da, ja, jeste“: *Annemi çağırayım mı? Ya çağır. Da pozovem majku? Da, pozovi je.* 2. за *izražavanje* *čuđenja, zbnunjenosti*: „pa, ta“: *Ya bu adam kim? Pa ko je ovaj čovek?* 3. *upitna*: „šta ako“ ...? *Yetiřirim diyorsun, ya yetiřemezsen? Kažes da stižem, šta ako ne stignem?* 4. „jasno, naravno“: *Biz de gelelim mi? – Gelin ya. Da pođemo i mi? Pođite, naravno.* 5. за *potvrđivanje iskaza*: „istina, svakako“ 6. за *pojačavanje tvrdnje*, за *izražavanje* *čuđenja*: *Yediydin ya. Jeo si zaboga.*

СДГ ахар)“; *јарак* (тур. *yarak*) покр. „оружје“; *јајџаган* (тур. *yatağan*) „дуг савијен и оштар нож са великим дршком на два уха, који се носио за појасом“; Изр. *говориџи на јајџагану* „осорно, оштро говорити“; *јауклија* (тур. *yavuklu*) заст. „вереница, заручница, драга“; *јафџа* (тур. *yafıa*) покр. „део“; *јак* „в. ја“; *Јахудија* (тур. *Yahudi*) „Жидов“; *јачерма* „в. јечерма (под СДГ јечерма)“; *јашмак* (тур. *yaşmak*) покр. „марама, вео којим су муслиманке покривале главу и лице, женска повезача“; *јеге* (тур. *eğe*) „турпија“; *јегује*¹⁸² „в. егије“; *јеглен* „в. еглен (под СДГ еглен)“; *једек* (тур. *yedek*) покр. 1. „конопац, уже“; 2. „коњ у поводу, парадни коњ“; 3. „скуп предмета намењених за какву сврху, прибор (обично за јело); једик“;¹⁸³ *једик*¹⁸⁴ „в. једек (3)“; *језан* „в. езан“; *јексик* (тур. *eksik*) покр. „нетачно, криво“; *јемек* (тур. *yemek*) покр. а. „јело, храна“; б. „обед, гозба“; *јемелије* „в. јеменије (под СДГ Јемен)“; *јеменије* „в. јеменије (под СДГ Јемен)“; *јемин* (тур. *yemin*) покр. „присега, заклетва“; *јенгија* „в. јенђија (под СДГ јенђа)“; *јеничар* „в. јањичар (под СДГ јањичар)“; *јербасма* „в. јерибасма“; *јерибасма* (*јербасма*) (тур. *yere basmaz*) покр. „врста сочне крупне крушке, бљузгача, водењача“; *јеришије* (тур. *erişte*) покр. „домаћи резанци, танки и дугачки, од којих се прави пилав“; *јерлија* (тур. *yerli*) покр. „назив за Турчина који се од давнина населио у неком нашем крају“; *јесай* „в. хесап (под СДГ хесап)“; *јесаул* (тур. *yesaul*)¹⁸⁵ ист. „туркменистански официрски чин у некадашњим козачким војним јединицама, капетан“; *јесир* (тур. *esir*) покр. „заробљеник, сужањ“; *јетим* (тур. *yetim*) покр. „дете без једног или без оба родитеља, сирочче“; *јетим* покр. „в. хетим (под СДГ хетим)“; *Јехудија* (тур. *Yahudi*) „Жидов“; *јеџек* (тур. *yücesek*)¹⁸⁶ заст. покр. „јело, храна“; *јова*¹⁸⁷ (перс. *yâve*) покр. „кљусе, коњ без господара“; *јогури* (тур. *yoğurt*) „млеко укисељено помоћу нарочитог фермента“; *јок* (тур. *yok*) „не, није, никако“; Изр. ~ *вала(ј)*, ~ *хаша* покр. „не, боже сачувај!“; *јокџур* (тур. *yoktur*) у изразу: ударио ~ у кесу „нема ништа“; *јолдаш* (тур. *yoldaş*) покр. „друг, другар“; *јолџаз* (тур. *yolraz*) покр. „скитница, клатеж“; *јолџија* (тур. *yolcu*) покр. „путник“; исп. јолдаш; *јорга* (тур. *yorga*) заст. „коњ касач који у један мах диже обе десне или леве ноге“; *јордамџи* (*се*) (према тур. *yordam*) „охолити се, шепурити се“.

¹⁸² А. Шкаљић (Škaljić 1973) не бележи овај облик.

¹⁸³ У Речнику МС треће значење лексеме *једек* упућено је на *једик*.

¹⁸⁴ А. Шкаљић (Škaljić 1973) не бележи ову лексему.

¹⁸⁵ Ову лексему не бележи А. Шкаљић.

¹⁸⁶ А. Шкаљић (Škaljić 1973) наводи погрешан етимон *уеуесек*.

¹⁸⁷ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973). Доводи се у питање етимологија ове речи (в. Skok 1: 784).

јорданији (*се*) „в. јордамити (*се*)“; *јузбашиа* (тур. *yüzbaşı*) ист. „заповедник над стотином војника; капетан“; *јуксук* (тур. *yüksük*) покр. „напрстак, напршњак“; *јулар* покр. „в. улар (под СДГ улар)“;¹⁸⁸ *јулимбришим* покр. „в. ђул-имбришим (под СДГ ђул)“; *јумак* (тур. *uymak*) покр. „крупко, мали мосур, калем на који се намотава свила, златни или сребрни конач“; *јума-басма/јумбасма* (тур. *üym basma*) покр. „врста тканине која се обично употребљава за прављење душека“; исп. басма (под СДГ басма); *јунга/јуњага* (тур. *uymga*) покр. „стара мера за масло (подруг оке, ока и по)“; *јурдисаји* „в. јуришати (под СДГ јуриш)“; *јурум/јурун*¹⁸⁹ (тур. *yürüyün*) покр. „узвик за по(дс)тицање: навали! удри!“; *јуфка* (тур. *uyfka*) „танак лист развијеног теста за питу и сл., кора“; *кабајет* (тур. *kabahat*) покр. „кривица“; *кавак* (тур. *kavak*) покр. „топола“; *кавцаји се* покр. „в. кавжити се (под СДГ кавга)“; *кавцаји се* покр. „в. кавжити се (под СДГ кавга)“; *кавурма (каурма)* (тур. *kavurma*) „врста јела од исецканог дроба (овчјег, свињског и др.)“; *кавчине* „в. калчине“; *каган*¹⁹⁰ (тур. *kağan*) ист. „титула аварског вође“; *кадаиф* (тур. *kadayıf*) „посластица од финих тестених влакана, шећера и масла“; *каданџика* „в. кадунџика (под СДГ кадуна)“; *кадар* (тур. *kadir*) „способан, који може нешто учинити“; *каел* „в. каил“; *каза* (тур. *kaza*) ист. „управна јединица мања од округа, котар, срез, кадилук“; *казаз* „в. казас (под СДГ казас)“; *казма* (тур. *kazma*) покр. „трнокоп, будак, крамп“; *казук* (тур. *kazık*) покр. „колац усађен или учвршћен у земљу за који се веже лађа“; *каил* (тур. *kail*) покр. „расположен за нешто, рад, вољан“; *каима* (тур. *kaime*) ист. „турски папирни новац“; *каја* (тур. *kaşa*)¹⁹¹ покр. 1. „грумен“; 2. „цемент“; *кајарији* (према тур. *ayag*, подешавање, регулисање) покр. „проверавати меру, баждарити“; *кајас/кајаса* (тур. *kaşasa*) 1. (обично мн.) „каиш којим се управља коњем, узда“; 2. „каиш којим се причвршћује сабља, седло и сл.“; *кајиш* „в. каиш“; *кајмакам/кајмакан (кајмекам/кајмекан)* (тур. *kaşamak*) ист. „заменик великог везира; окружни главар; котарски, срески главар“; *кајмекам/кајмекан* „в. кајмакам“; *калабалук* (тур. *kalabalık*) заст. „мноштво, множина; гужва, метеж, неред“: ~ света; ~ по улици, прошао је ~; *калџ* (тур. *kalp*) заст. „лажан, патворен, неваљао“; *калчине* (тур. *kalçın*) заст. покр. „врста сукнених чарапа, доколенице“; *каља* (тур. *kaşa*) „јело од купуса или кром-

¹⁸⁸ Исп. у Речнику САНУ *зајулариии, одјулариии*.

¹⁸⁹ Овај облик представља 2. лице инфинитива од глагола *yürümek*. А. Шкаљић (Škaljić 1973) даје погрешан облик *yürün*.

¹⁹⁰ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

¹⁹¹ А. Шкаљић (Škaljić 1973) наводи значење *лијица, сџена, клисура*, уз навођење етимона *каша* „клисура“. *Каша* значи „стена“.

пира с попрженим луком и месом“; *камза* (тур. kabza) заст. „држак од сабље, ножа, ханџара и сл.“; *камџија* „в. канџија (под СДГ канџија)“; *канара* (тур. kanara) покр. „кланица, месара“; *канеџ*¹⁹² „в. канат (1) (под СДГ канат)“; *канија* (тур. kın) „корице за нож, ножница, ток за сабљу“; *канчело* (тур. kangal) покр. „повесмо, пасмо, витлић, свитак конца“; *каџама* (тур. karata) „кувано јело од јагњетине, зелена лука, зеља или других зачина“; *каџамаџија*¹⁹³ (тур. karatası) заст. „обртник, занатлија који прави покриваче“; *каџлан* (тур. karlan) „тигар“; *каџуданиџаша* (тур. kartan paşa) ист. „адмирал у турској морнарици“; *каџућехџаја* (тур. karukâhyası) ист. „страни дипломатски представник у некадашњој Турској“; *кара-* (тур. kara)¹⁹⁴ први део сложеница у значењу: „црн, црни: карабоја, карахабер, карасевдах итд.“; *карабаџак* (тур. karabatak) „горњи дебљи део ноге код животиње“; *карађоз*¹ (тур. Karagöz) „представа са обојеним фигурама од коже, марионетама; марионета; мађионичар, лакрдијаш“; *карађоз*² (тур. kara göz) 1. „црноок човек“; 2. „Циганин“; *карађол* „в. карађоз“; *каракил* „в. каракул (под СДГ каракул)“; *каракол* (тур. karakol) заст. „ноћна стража; патрола“; *караконџа/караконџула* (тур. karakoncolos) „вештица, авет, утвара“; *каракуш* (тур. karakuş) „запаљење костију скочног зглоба задње ноге у коња“; *карамџ* (тур. kara agmut) покр. „јесенска крушка (стабло и плод)“; *карамфил* „в. каранфил (под СДГ каранфил)“; *каранфил* „в. каранфил (под СДГ каранфил)“; *карасевдах* (тур. kara sevda) заст. „велика љубавна занесеност, љубавна меланхолија, тешка сета, страсна туга“; *карахабер* (тур. kara haber) покр. „црни глас (обично о смрти)“; *карван* „в. караван (под СДГ караван)“; *каришик*¹⁹⁵ (тур. karışık) заст. 1. „смеса, мешавина“; 2. бот. „мешавина од жита разне врсте (пола ражи, пола пшенице); пир“; 3. муз. „композиција разних песама (најчешће народних); потпури“; *карли* (тур. kahırlı) заст. „брижан, забринут“; *карџуз/карџуза* (тур. karğuz) покр. „лубеница“; *каришилама* (тур. karşılama) покр. „добродошлица“; *каришилук* (тур. karşılık) покр. „дочек, пријем; одговор“; *каџарма* (тур.

¹⁹² Овај облик не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

¹⁹³ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

¹⁹⁴ Придев *кара* јавља се у српском језику само као први део сложеница или полусложеница. У грађи су, поред наведених, директно преузетих из турскога језика, забележене и следеће сложенице: *каравранац*, -нца м „црни коњ, вранац“; *карађорђевац*, -евца и *карађорђевићевац*, -евца м „присталица Карађорђа и династије Карађорђевића“; *каракос*, -а, -о → „црнокос“; *карамрак* м покр. „црни мрак, густа помрчина, тмина“; *карамрачина* ж аугм. „← карамрак“. РСЈ не бележи придев *кара* (више о овоме в. Вуловић–Ђинђић 2012а: 412).

¹⁹⁵ Лексема *каришик* и поред своје полисемантичне структуре застарева у српском језику и извесно је да ће бити очувана у антропониму *Каришик*.

katarma) покр. „узда, поводац“; *кайије* (тур. katı) покр. „металне или кожне кутије за патроне“: припасати ~; *накайтрамаи* покр. „в. накатранити (под СДГ катран)“; *каурма* „в. кавурма“; *кауш/кауша* (тур. koğuş) заст. 1. „самица, ћелија у затвору“; 2. „велика војничка спаваоница у касарнама“; *кафаз* покр. „в. каваз (од СДГ каваз)“; *ка(х)ва* покр. „в. кафа (под СДГ кафа)“; *качак* (тур. kaçak) покр. „одметник од власти; разбојник“; *качмак* (тур. kaçamak) „јело од тврдо скувана кукурузног брашна, пура, жганци, палента“; *каш* (тур. kaş) покр. „ункаш, облук“; *кашагија* „в. чешагија“; *кедив* (тур. kıldiv) ист. „владарска титула у некадашњем турском Египту“; *кеисаи* (тур. kütamak) покр. а. „кидисати, навалити на кога“; б. (себи) „извршити самоубиство“; *кекез*¹⁹⁶ (тур. kekez) „хомосексуалац“; *келим* (тур. kilim)¹⁹⁷ покр. „врста ћилима; врста веза“; *керајџана*¹⁹⁸ заст. „радионица; радња, дућан“; *кехисаи* покр. „в. кеисати“; *кече (ћеча)* (тур. keçe) „мала, полулоптаста шиптарска капа од увалане вуне, бела или тамносмеђа“; *кешке* (тур. keşkek)¹⁹⁹ покр. „врста јела од овчјег или кокошјег меса и куване пшенице“; *кизлар-ага* (тур. kızlar ağası) ист. „старешина над евнусима, управитељ харема“; *киоск*²⁰⁰ (перс. kuşk) 1. „кућица са продавницом цигарета, новина и друге ситне трговачке робе постављена на тротоарима, трговима и сл.“; 2. „мала кућа, најчешће дрвена (у башти, винограду и сл.), одакле је леп изглед на све стране, чардак, павиљон“; *кисмеи (ксмей)* (тур. kismet) покр. „судбина, удес“; *киџаб* (тур. kitap) „в. ћитаб“; *кјайиџ* „в. ћатиџ (под СДГ ћатиџ)“; *кова* „в. кофа“; *кокија* (тур. коки) покр. „мирис; смрад, воњ“; *колан* (тур. kolan) 1. „појас који држи седло и самар чврсто уз коња, попруг“; 2. заст. „појас на оделу“; 3. заст. фиг. „веза“; Изр. *йоџуцали му сви колани* „све је код њега рђаво, све су га наде издале, постао је беспомоћан“; *колија* (према тур. kol, рука?) покр. „долама од танког црног сукна опшивена гајтаном, као део женске народне ношње“; *колчак* (тур. kolçak) заст. 1. „закрпа на чакширама“; 2. „гвозден рукав на оклопу“; 3. покр. „направа (обично од крзна) у облику цепа или врећице,

¹⁹⁶ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973), бележи је турски речник жаргона (Aktunç 2000).

¹⁹⁷ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973). У питању је вероватно неки хапакс.

¹⁹⁸ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973). Творбено није јасно, вероватно јесте у вези са лексемом *ћерана*; исп. *ћерана* (стр. 147).

¹⁹⁹ Лексема *keşkek* је оквалификована као народна у TS.

²⁰⁰ А. Шкаљић (Škaljić 1973) не бележи ову лексему. Речник MS наводи француско порекло. Ова персијска реч је ушла у српски или директно од фр. kiosque или посредством немачке речи Kiosk (Snoj 1997: 230). Приказали смо је због њеног порекла, као и због њене етимолошке повезаности са речју *ћошак* у значењу чардака; исп. *ћошак*².

отворене с обе стране, за грејање руку, муф“; *комиџација*²⁰¹ „комита“; *коран* „в. куран (под СДГ куран)“; *корда* „в. ћорда (под СДГ ћорда)“; *кофа* (*кова*) (тур. kova) „суд округле основице (често шири при врху), са полукружном дршком, који служи за вађење воде из бунара, за држање или преношење воде и других течних, ређе житких или растреситих материја, ведро, кабао“; *кошија* (тур. koşu) заст. 1. „трка, такмичење коња у брзини“; 2. „оно што се метне на циљ у трци, награда“; *крбач* „в. корбач (под СДГ корбач)“; *крдисаџи* (према тур. kırđı 3. л. синг. од гл. kırmak разбити) „уништити“; *кркјалан* (тур. kırk yalan) покр. „причало; шепртља“; *крначичак/крначић* (тур. kırna çıçeđi) „в. крна (б) (под СДГ крна)“; *крндија/крниџија* (тур. kırntı) а. „стара, дотрајала и од дуге употребе и дотрајалости неупотребљива или готово неупотребљива ствар, машина и др. (нпр. стари, покварени аутомобил и сл.)“; б. експр. „човек оронуо и онемоћао од старости или болести“; *крме*²⁰² (тур. kırım?) ист. „данак који се Турцима плаћао кад умре домаћин, мртвина“; *ксмей* „в. кисмет“; *кубе/кубе* (тур. kubbe)²⁰³ „свод у облику полукугле (особито на црквама), купола“; *кубуз* (тур. kuduz) заст. „врста топа, хаубица“; *кубур* „в. кубура¹ (1) (под СДГ кубура)“; ²⁰⁴ *кувлей* покр. „в. кувет (под СДГ кувет)“; *кулаб*²⁰⁵ (ар. қullab) покр. „грета у воденици која држи воденични камен“; *кулунција* „в. кујунџија (под СДГ кујунџија)“; *кум* (тур. kum) покр. „ситан песак“; *кумбура* покр. „в. кумбара (под СДГ кумбара)“; *кумсал* (тур. kumsal) покр. „ситан песак, пржина“; *кундра* покр. (обично мн.) „в. кондура (под СДГ кондура)“; *кура* (ар. qur'a) покр. 1. „коцка“; 2. „избор обвезника за војну службу, новачење, регрутација“; *курада* (тур. kurada) покр. „лош, рђав коњ, кљусе, рага“; *курдисаџи* (према тур. kırmak) покр. „намештати, правити“; *курдисоваџи* „в. курдисати“; *курисаџи* (према тур. kırmak) I. „наместити, поправити, уредити, приредити“; II. ~ се „наместити се, сместити се“; *куџа-рисаџи* (*се*) „в. курталисати (*се*) (под СДГ курталисати)“; *курџарџи* (тур. kurtarış) покр. „спас, избављење“; *куџнија* (тур. kutniye) покр. „врста источњачке памучне тканине, обично жућкасте, златне боје:

²⁰¹ TS код речи *комиџа* наводи српску етимологију. Код *комиџа* је у Речнику МС наведена латинска етимологија: *комиџа* м лат. „припадник оружаних формација које нису саставни делови регуларне војске, нерегуларни борац“.

²⁰² А. Шкаљић (Škaljić 1973) не бележи ову лексему.

²⁰³ РСЈ не бележи турско порекло ове лексеме.

²⁰⁴ У Речнику МС ова лексема дефинисана је као „мала пушка, пиштољ“.

²⁰⁵ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973) (в. Skok 2: 229).

шамска ~“; *кухвейи* „в. кувет (под СДГ кувет)“; *кушак* (тур. kuşak)²⁰⁶ заст. покр. 1. „дуго ткање које служи као појас“; 2. „подупирач, пречага, пречаница“; 3. „у мутабција комад дрвета којим се запиње уже кад се преде“; *кушлук* (тур. kuşluk) покр. „доручак, ручак“; *кушум* „в. куршум (под СДГ куршум)“; *лала* (тур. lala)²⁰⁷ ист. „турски великаш; султанов дворанин“; *лала/лале* (тур. lale)²⁰⁸ „биљка луковача из пор. љиљана, дугог сабљастог листа и крупног цвета, тулипан *Tulipa gesneriana*“; Изр. *као бела* ~ (*ће учиниџи њо*) „без одлагања, мораће (учинити)“; *леблебија* (тур. leblebi) а. „биљка из пор. лепирњача, наут, сланутак *Cicer arietinum*“; б. „семење те биљке, које се пржи и једе“; *леген* (тур. leğen) покр. „метални или емајлирани суд за умивање, лавор“; *лејлек* (тур. leylek) покр. „рода, штрк“; *лемон/лемун* покр. „в. лимун (под СДГ лимун)“; *либаде* (тур. libade) „свилена или сомотска, баршунска горња одећа до струка, широких рукава, као део старе српске женске градске одеће“; *лиман* (тур. liman) 1. „језеро с морском водом; потопљено ушће реке, рукавац мора, левкасти плитки залив или драга обично ограђена од мора спрудовима и пешчаним превлакама; лагуна“; 2. „мирна, обично дубока вода, издвојени део реке изван главне струје; дубоко место у реци, вир“; *лимуниџос*²⁰⁹ (тур. limon tozu) „лимонска киселина (*Acidum citricum*) у чврстом стању, у виду ситних кристала, која се употребљава у домаћинству, фармацији и др.“; *лобод*²¹⁰ (тур. lobut) заст. „буздован“; *луђум* (тур. lökün) заст. „врста лепила, кит“; *мавез* (тур. mavi bez) покр. „памучни конац плаве боје“; *мавлуџа*²¹¹ (тур. malluta?) покр. „огртач, кабаница“; *мазбаџа* (тур. mazbata) заст. „службени акт“; *мазгал/мазгала* (тур. mazgal) 1. заст. „пушкарница на кули; мали отвор“; 2. покр. „место на њиви где није ништа никло“; *мазлум* (тур. mazlum) покр. „луд; наиван“; *мазул* (тур. mazul) покр. „узалуд“; *маја* (тур. maya) 1. „квасац“: ~ за хлеб, крух; 2. заст. „вакцина, серум“; 3. заст. „барут за једно пуњење

²⁰⁶ Лексема *kuşak* даље се семантички развијала, тако да њена полисемантична структура бележи и неколико термилошких реализација, које су касније настајале у турском језику: *kuşak*, -ğī im. 1. „reman, opasač, pojas“; 2. „stega, spojnica, metalna pritegača; pojas na stubu“; 3. astr. „predeo, pojas, zona“; 4. geog. „sferični segment (pol; toplota, energija; pojas)“; 5. fil. „oblast, područje, delokrug“; 6. mat. „oblast, sektor, segment; količnik“; 7. film. telev. „kadar, sekvenca; spot, deo“; 8. telev. „vrsta, serijal; TV satnica“; 9. soc. „generacija, naraštaj, pokolenje, porod, podmladak, potomstvo“ (Đinđić 2014).

²⁰⁷ А. Шкаљић (Škaljić 1973) наводи погрешан облик етимона *lāla*.

²⁰⁸ А. Шкаљић (Škaljić 1973) наводи погрешан облик етимона *lāle*.

²⁰⁹ Ову лексему не бележи Речник МС.

²¹⁰ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

²¹¹ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973). Етимон је преузет из Речника САНУ.

пушке“; Изр. *ухвайиши мају* 1) „ускиснути (о тесту, млеку и сл.)“; 2) разг. „напити се“; 3) разг. „створити основни капитал, постићи прве успехе“; *мајдонос* (тур. *maıdanos*) „першун“; *мал* (тур. *mal*) покр. „имовина (обично покретна), роба, стока, благо“; Изр. ~ *му је* „тако му и треба, то је и заслужио“; *мала* покр. „в. махала (под СДГ махала)“; *мамудија* „в. махмудија“; *мамур* (тур. *matur*) покр. „у добром стању, уређен; богат“; *мангал/мангала* (тур. *mangal*) „метални суд у који се ставља распаљени дрвени угаљ или жар за загревање собе, јела и сл.“; *мангура* (тур. *mangır*) ист. „ситан турски бакарни новац; пара, новчић“; *мани* (тур. *mâni*)²¹² у изразу: бити коме ~ „завидети“; *мараз* (тур. *maraz*) заст. „болка, унутрашња болест, немоћ“; *марџолоз* (тур. *martoloz*) ист. „назив за хришћане који су у 16. и 17. ст. служили у турским пограничним градовима, хришћански граничар у турској војсци“; *марџоноша* (*мерџоноша*) „в. мартолоз“; *маскара* (тур. *maskara*)²¹³ 1. „шала, спрдња, ругање“; 2. „онај коме се због нечега подсмевају, ругају; накарада“; *маџара* (тур. *matara*) покр. „чутура, буклија“; *маџрак* (тур. *matrak*)²¹⁴ „батина, тољага“; *маџиш* (*мавиш*) (тур. *mafiş*) „врста колача“; *махмудија* (тур. *mahmudiye*) заст. „турски златан новац“; *мах(а)на* „в. мана (под СДГ мана)“; *махрама* „в. марама (под СДГ марама)“; *махсуз/махсус* покр. „в. максуз (под СДГ максуз)“; *маџун* (тур. *macun*) покр. 1. кув. „густо укувано заслађено воће, пекмез“; 2. „лек за јачање“; *маша* „в. машице“; *машала* (тур. *meşale*) покр. „бакља, зубља“; *машала(х)* (тур. *maşallah*) покр. „узвик за изражавање дивљења и допадања“; *маше* „в. машице“; *машице* (*маша, маше*) (тур. *maşe*) 1. „двокрака метална направа, штипалка за хватање и разгртање жара“; 2. експр. „онај који служи као оруђе за грубу и опасну употребу“; *маџирафа* (тур. *maşraba*) покр. „већа чаша с дршком; тегла“; *Мевлуд/Мевлуђ* (тур. *mevlid*) 1. „муслимански празник посвећен дану Мухамедовог рођења“; 2. (мевлуд и мевлуђ) „хвалоспев, похвала Мухамеду која се тим поводом рецитије, односно пева у џамијама и верским школама“; *медеџ* (тур. *medet*) покр. „узвик којим се дозива у помоћ“; *медреса* (тур. *medrese*) 1. „муслиманска верска (виша или средња) школа“; 2. „таква школа (у Југославији између I и II светског рата) у рангу више гимназије“; *међер* (тур. *meğer*) а. „заиста, збиља“; б. „дакле“; *мезил/мезул* „в. мензил (под СДГ мензил)“; *мејана* „в. механа (под СДГ механа)“; *мејиџ* (тур. *meuyit*) покр.

²¹² У савременом турском језику *mâni* има значење „препрека, сметња“.

²¹³ Речник САНУ и РСЈ наводе турско и италијанско порекло.

²¹⁴ Ову лексему Речник МС бележи као галицизам.

„мртвац“; *мекѿѿѿѿ*²¹⁵ „в. мејтеф (под СДГ мејтеф)“; *мелек* „в. мелећ“; *мелекшиа* (тур. *menekşe*) покр. „љубичица“; *мелећ* (*мелек*) (тур. *melek*) покр. „анђео“; *мем* покр. „в. мемла (под СДГ мемла)“; *мемлећейѿ* (тур. *memleket*) покр. „завичај, постојбина“; *мемур* (тур. *memur*) заст. покр. „чиновник“; *менгеле* (*менгели*, *менћеле*, *менћели*) (тур. *mengene*) „алат за стезање причвршћен за подлогу, стеге“; *менгели* „в. менгеле“; *менћеле/менћели* „в. менгеле“; *мензел* покр. 1. „в. мензил (под СДГ мензил)“; 2. „татарски поштански коњ“; *менћуша* „в. минћуша (под СДГ минћуша)“; *мераја* (тур. *meга*) покр. „ледина, пољана; пашњак“; *мерѿѿек* (тур. *mertek*) 1. покр. „дрвена грађа за кућу; дирек, греда, балван“; 2. „велики ексер, чавао, клин“; *мерѿѿоноша* „в. мартоноша“; *мерћез* (тур. *merkez*) заст. покр. „средиште, центар, седиште“; *мерхаба* (тур. *merhaba*) „муслимански поздрав при сусрету“; *месела* (тур. *mesele*) покр. „питање, проблем (нарочито верски)“; *месѿѿѿѿѿ* (тур. *mest*) заст. „кожни назувак или кожна чарапа, што се носила преко вунене чарапе или обојка; папуча“; *мечейѿ* (*мечийѿ*) (тур. *mescid*) „мања џамија“; *мечийѿ* „в. мечет“; *меѿѿѿѿѿѿѿ/меѿѿѿѿѿѿѿ* (тур. *mecidiye*) ист. „турски сребрн или златан новац (око половине 19. ст.)“; *меѿѿѿѿѿѿѿ/меѿѿѿѿѿѿѿѿ* (тур. *mahkeme*) покр. „суд, судница“; *миздрак* (тур. *mızrak*) 1. заст. „врста копља“; 2. покр. „клипан, велики момак“; *милейѿ* (тур. *millet*) покр. 1. „народ, нација“; 2. „многа деце“; 3. а. „сој, кот“; б. „особа лошег карактера, зла и настрана особа“; Изр. *милейѿ-баѿѿѿѿѿѿѿ* „јавни парк“; *милћ/милће* покр. „двориште, простор око куће, празно земљиште где се може подићи зграда, градилиште“; исп. мулк; *миљак* ист. „непокретно имање, комад земље“ исп. мулк; *минаре/минареѿѿ* (*мунар*, *мунара*, *мунаре*) (тур. *minare*) „торањ џамије са кога мујезин позива верне на молитву“; *минѿѿѿѿѿѿѿ* (тур. *mintan*) покр. „врста горње мушке и женске одеће с дугим уским рукавима“; *мирија* (тур. *miri*) заст. 1. „порез, данак“; 2. „земља, земљишна некретнина; држава“; *миск* (тур. *misk*) заст. „миришљава супстанца, мошус“; *мозор* „в. мосур (2б) (под СДГ мосур)“; *муалим* (тур. *muallim*) покр. „наставник; учитељ муслиманске основне верске школе, мектеба“; *муанайѿ* покр. „в. муханат“; *мудериз/мудерис* (тур. *müderis*) „наставник високе верске школе, медресе“; *мујезин* (тур. *müezzin*) „хоѿа или његов помоћник који с минарета позива вернике на молитву“; *мукада*²¹⁶ (тур. *mukataa*) „царски спахилук“; *мукадем* (тур. *mukaddem*) „појас од скупоцене тканине“; *мујезин* (тур. *müezzin*) „хоѿа

²¹⁵ РСЈ даје само *мекѿѿѿѿѿ* м „муслиманска нижа школа (са наглашеним верским образовањем)“.

²¹⁶ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

или његов помоћник који с минарета позива вернике на молитву“; *мукада*²¹⁷ (тур. mukataa) ист. „царски спахилук“; *мукадем* (обично у атрибутој служби, уз им. појас) покр. „појас од скупоцене тканине“; *мукевиџи*²¹⁸ (тур. muhkem?) „онај који тачно одређује час молитве“; *мукиџар* (*мухиџар*) (тур. muhtar) ист. „старешина махале у граду, сеоски старешина, управни чиновник“; *мулазим* (тур. mülazım) ист. покр. „поручник; млађи судски чиновник“; *мулк* (тур. mülk) „облик приватне земљишне својине у феудално доба“; исп. милћ, милће, миљак; *мумаказе* (тур. mum takası) покр. „усекач за свеће, направа у облику маказа којом се усекују свеће“; *мунар/мунара/мунаре* покр. „в. минаре“; *мунџав*²¹⁹ покр. „в. мутап“; *мурасела* (тур. mürasele) заст. а. „позивница на суд“; б. „службено писмо, исправа којом се нешто забрањује или дозвољава, допушта“; *мурафа* (тур. murafaа) заст. „судска расправа, парница“; *мурећей/мурећеф* (тур. mürekker) 1. заст. „мастило, црnilo, тинта“; 2. бот. „винобој“; *мусака* (тур. musakka) „јело од исецканог меса, кромпира, патлицана, парадајза или пиринча, риже“; *мусандер/мусандера/мусандра* (тур. musandıra) покр. „велики ормар у зиду с преградама, украшеним разбаријама (обично за смештај постелине)“; *мусаф* (тур. mushaf) „старозаветни део курана“; *муселам*²²⁰ (према скраћеном тур. (aleyku)muselam)) „поздрав међу муслиманима; мир с тобом“; *муселез* (тур. müselles) покр. а. „старо и добро вино“; б. „грождани мошт, шира“; *мустџајез* покр. „в. мустафез“; *мустџафез* (*мустџајез*) (тур. müstahfiz) покр. „позадински војник, трећепозивац“; *мутџај* (*муџаб*, *муџав*, *мунџав*) (тур. mutaf)²²¹ покр. 1. „покровац, покривач или простирка од козје длаке, кострети“; исп. мунтав; 2. „мутавција (под СДГ мутап)“; *муџаф* „в. мутап“; *муџвак* (тур. mutfak) покр. „кухиња; остава за јело, намирнице“;²²² *муџевелија* (тур. mütevelli) ист. „управник, управитељ

²¹⁷ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

²¹⁸ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973). Ову етимологију наводи М. Носић (Nosić 2005).

²¹⁹ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

²²⁰ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973). Етимон преузет из Речника САНУ.

²²¹ У турском језику ова реч је застарела и има следећа значења: *mutaf* im. pers. заст. 1. „mutavdžija, zanatlija koji izrađuje predmete od kozje dlake“; 2. „mutap, konjski pokrovac, vreća, torba od kozje dlake“. *Муџавција* је реч настала као резултат творбених процеса на нашем терену.

²²² У другом делу приповетке *Мара Миросница* И. Андрић употребљава лексему *муџвак* чак 19 пута, а приликом првог појављивања дефинише је у самом тексту: „На другом крају простране авлије био је *муџвак*, једноставна приземна зграда са кухињама, собама за остапу и становима за послугу“. Ово значење није забележено у консултованим дескриптивним речницима српскога језика (Ђинђић–Радоњић 2012: 463).

вакуфа, задужбинског имања“; *муѿесариф* (тур. mutasarrıf) ист. „обласни намесник, гувернер“; *муѿеселим* (тур. mütesellim) ист. „в. муселим (под СДГ муселим)“; *муѿлак* (тур. mutlaka) покр. „јамачно, заиста“; *муфлиз* покр. „в. муфљуз (под СДГ муфљуз)“; *муфѿѿак* покр. „в. мутвак“; *муханайѿ* (*муанайѿ*, *муханийѿ*) (тур. muhannet) покр. „који не подноси што, осетљив (на што)“; *муханеѿ* (тур. mihnet) покр. „туга, бол, јад“; *муханийѿ* покр. „в. муханат (о овци)“; *мухасера* (тур. muhasara) заст. „опсада, опседање, блокада“; *мухафиз* (тур. muhafiz) ист. „заповедник тврђаве, утврђеног града“; *мухѿѿар* „в. муктар“; *муша*²²³ (тур. müşa) покр. „земља за пашу, пашњак“; *мушаведа* покр. „в. мусаведа (под СДГ мусаведа)“; *мушебак* (тур. muşabak) покр. „дрвена решетка на прозорима старих муслиманских кућа“; *мушема* (тур. muşamba) „воском натопљено, навоштено или гумом и сл. импрегнирано непромочиво платно; столњак од таквог платна“; *мушир* (тур. müşir) ист. „војвода, заповедник“; *мушѿѿерија* (тур. müşteri) 1. „купац занатске и друге трговачке робе; корисник занатске или друге неке услуге; клијент, странка“; 2. „онај који жели нешто да добије, купи, интересент“; 3. (обично у изр. стара ~ (нечија, некоме) спорт. разг. „спортиста или спортска екипа која често губи од одређеног противника“; *надир* (тур. nazir) „замишљена тачка на небеској сфери насупрот зениту“; *наиб* (тур. naib) ист. „заменик кадије“; *нај* (тур. ney) „танка дугачка фрула на којој свирају дервиши“; *налеѿ* (тур. lanet?) покр. „ђаво, демон; проклетство“; Изр. ~ *ѿе било* „ђаво те однео, нека си проклет“; *налча* (тур. nalça) покр. „коњска поткова; железна потковица на пети мушке ципеле или чизме“; *нам* (тур. nam) нар. „глас, углед“; *намаз* (тур. namaz) „муслиманска молитва“; *намуз/намус* (тур. namus) покр. „част, поштење“; *нана* (тур. nane) „лековита биљка пријатна мириса из пор. уснатица, метвица *Mentha piperita*“;²²⁴ *нар* (тур. nar) „бодљикава биљка (грм или ниже дрво) која расте у топлијим крајевима *Punica granatum*; плод те биљке, врста јужног воћа, питоми шипак“; *наргила/наргиле* (тур. nargile) „источњачка направа за пушење, у којој дувански дим пролази кроз воду“; исп. ергела; *наѿенане* (*наѿенани*, *наѿенану*, *наѿенанни*) (према срп. на + тур. tenha сам, празан, пуст) „полако, мирно, без узбуђивања, без узнемиравања; до појединости, потанко, натанко, детаљно (испричати)“; *наѿерсуме*²²⁵ (тур. tersine) покр. „насумце, отприлике“; *науѿ* (тур. nohut) „сланутак, леблебија *Cicer arietinum*“; *нафа* (тур. nafe)

²²³ Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС.

²²⁴ Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС. Код речи *нана* у РСЈ наведено је турско порекло.

²²⁵ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

покр. „потрбушни део крзна лисице или друге дивљачи“; *нафака* (тур. *nafaka*)²²⁶ 1. а. „по исламском учењу, оно што је човеку (или животињи) одређено од бога да поједе и попије у току живота“; б. нар. „храна (јело и пиће)“; 2. „судбина, срећа, воља божја“; *невакай*²²⁷ „незгодно време, невреме“; *нена* (тур. *nine*) а. „мајка“; б. „баба, бака; старија жена“; *нефер* (тур. *nefer*) ист. „прост војник“; *нимей* (тур. *nimet*) покр. „божја благодат, божји дар“; *ниџах/ниџе* (тур. *nikâh*) 1. „брак, венчање: жена под ниџахом (венчана жена)“; 2. „имовина коју муж даје жени приликом склапања муслиманског брака“; *нишесџа/нишесџе* (тур. *nişasta*) покр. „врста пшеничног скроба у праху за слатка јела; врста теста, тарана“; *нобе-шеџер* (тур. *nebat şekerî*) „шеџер кандисани, жути шеџер“; *ограшје* (тур. *uğraş*) а. „окршај, битка, бој“; б. „бојно поље, бојиште“; *ода-баша/одобаша* (тур. *odabaşı*) 1. заст. „собар, портир у хану“; 2. ист. „старешина, командир јањичарског вода“; *одалиска* (тур. *odalık*) ист. „робиња у харему“; *одиџар* „в. адиџар (под СДГ адиџар)“; *ојнак*²²⁸ (према тур. *oynamak*, играти се) покр. „повећи орах којим деца у игри гађају гомилице ораха; игра орасима“; *окагача* (тур. *okağaç*) покр. „грета на таваници, која иде попреко испод других грета, тетива“; *оклагија* (тур. *oklava*) „дугуљасто, ваљкасто глатко дрво којим се тањи, развија тесто при мешењу“; *оксуз* (тур. *öksüz*) покр. „нежења, самац“; *оранија*²²⁹ (тур. *haranı*) покр. „велики котао без поклопца, казан“; *ордија (хордија)* (тур. *ordu*) 1. ист. „војска“; 2. покр. „гомила, руља“; *ормаган*²³⁰ (тур. *armağan*) покр. „дар, поклон“; исп. армаган; *орман* (тур. *orman*) покр. „шума“; *оросиџа*²³¹ „в. роспија (под СДГ роспија)“; *осандисаџи (се) / осанисаџи се* (тур. *usanmak*) покр. „провести дуго времена досађујући се, начекати се чамећи“; *оџлукана* (тур. *otlukhane*) покр. „зграда у којој се држи сено, сеник, сењак, штагаљ“; *оџур* (тур. *otur*) „седи“; *ошај/ошаф* покр. „в. хошаф“; *џазија* (тур. *razı*) покр. „блитва“; *џај* (тур. *rau*) покр. „део“; *џајван* (тур. *rauvant?*) покр. а. „уже којим се коњима на паши вежу ноге“; б. „уже уопште“; *џала* (тур. *rala*) заст. „кратак широк мач који најчешће има држак и корице оковане сребром“; *џалавра* (тур. *ralavra*) покр. „особа која много говори, брбљивац“;

²²⁶ Исп. Речник САНУ.

²²⁷ У Речнику МС ова лексема означена је као турцизам, настала је од срп. *не* и ар. *вакай* (време) = невреме.

²²⁸ Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС. А. Шкаљић (Škaljić 1973) наводи другачију етимологију у односу на П. Скока (Skok 2: 549): *оупак*.

²²⁹ А. Шкаљић (Škaljić 1973) не бележи овај облик.

²³⁰ А. Шкаљић (Škaljić 1973) не бележи овај облик.

²³¹ А. Шкаљић (Škaljić 1973) не бележи овај облик.

йаламар (тур. palamar) 1. пом. „дебело бродско уже, гумина“; 2. „клин, чавао“; *йаланга* (тур. palanga)²³² покр. 1. „полуга, озиб“; 2. ист. „мало дрвено утврђење на друмовима ради заштите путника“; *йанџа* „в. пајанта (под СДГ пајанта)“; *йанча* покр. „в. панца (под СДГ панца)“; *йайазјанија*²³³ (тур. parazit yahnisi) а. „чорбасто јело од меса и различитог поврћа“; б. експр. „збрка, дармар“; *йайџа* „в. пафта (под СДГ пафта)“; *йаразлама* (тур. parazitvana) заст. „прстен, карика као оков на пушчаној цеви“; *йараћесик* (према тур. para + kesik)²³⁴ покр. „комадић, парче“; *йараџик* (тур. parcesik) покр. „мотовило пређе“; *йасманџија* (према тур. razvant)²³⁵ покр. „ноћни чувар, стражар“; *йаџа**²³⁶ (тур. rata) у изр. *йаџа-карџе* а. карт. „нерешен исход у игри картама, потез који онемогућава даљу игру“; б. разг. „нерешена, неодлучна ситуација, нерешен исход неког сукоба, полемике и сл.“; *йаћ* (тур. rak) покр. „чист“; *йачавра/йачаура* (тур. raçavra) покр. 1. а. „крпа којом се што пере, чисти, судопера“; б. „уопште прљава крпа“; 2. „онај који ништа не значи, кога ни за шта не питају у колективу коме припада“; *йачалук* (тур. raçalık) покр. „доњи део ногавице око чланака у турских чакшира или димија“; *йачариз/йачарис* (тур. raçarız) покр. „штета, квар, неприлика; неред, збрка“; *йаче*²³⁷ (тур. raça) „хладетина, пихтије“; *йачмага* „в. пашмага (под СДГ пашмага)“; *йеик* (тур. reyk) заст. 1. „гласник, улак“; 2. „брз, окретан човек или животиња“; *йејгамбер* (тур. reugamber) „посланик божји, пророк“; *йеке/йеки* (тур. rek iyı) покр. „добро, лепо, важи, слажем се“; *йексимеј*²³⁸ (тур. reksimet) „добро испечен хлеб, који може дуго трајати да се не поквари, двопек“; *йембав* (тур. rembe) покр. „црвенкаст, руменкаст“; *йендевиш*²³⁹ (тур. bungeviş) покр. „врста прости кобасице“; *йењерлија*²⁴⁰ (тур. reynirli) покр. „врста колача са сиром“; *йерда* (тур. perde) 1. покр. „вео, завеса, застор“; Изр. *сијавиџи, мејнуџи коме йерду*

²³² То је најчешће грцизам, латинског порекла, али уједно и једна од оних речи које су разним путевима стизале у српски. П. Скок (Skok 2: 676) наводи да је у неким значењима преузета непосредно из турског. TS наводи италијанско порекло.

²³³ Ову лексему Речник МС бележи као грцизам. Мишљења смо да може да се третира као турцизам иако је први део евидентно грчког порекла.

²³⁴ А. Шкаљић (Škaljić 1973) наводи етимологију *parekesik*.

²³⁵ А. Шкаљић (Škaljić 1973) наводи непотврђени етимон *pasvançı*.

²³⁶ А. Шкаљић (Škaljić 1973) и П. Скок (Skok 2) не бележе ову лексему. Крајње порекло је италијанско, али нам је можда дошло преко турског, где постоји исти такав израз; детаљније о етимологији ове лексеме исп. Петровић 2012: 234.

²³⁷ Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС.

²³⁸ РСЈ бележи облик *йексимиј*.

²³⁹ Ова лексема није обележена као турцизам у Речнику МС.

²⁴⁰ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

на очи „залудити, обманути кога“; 2. а. „преграда, раздвојни зид (што дели нпр. једну просторију од друге); платнена настрешница“; б. „ограда“; 3. „четвртаст нарецкан испуст на кључу“; *йерде* 1. „в. перда (2)“; 2. заст. „мрена на оку“; 3. „на врату тамбуре преградица код које се притискају жице да се добије одређена нота“; *йеришан* (тур. *reğişan*) покр. „врста украсне игле за главу“; *йеш* (тур. *peş*) 1. „крај у одеће (обично капута), скут“; 2. покр. „у корита оно за што се рукама држи кад се корито носи“; *йешкун* (тур. *peşkun*) покр. „мали округли сто, обично лепо изрезбарен“; *йешиахџиа* (тур. *peştahta*) покр. „комад намештаја који служи као полица за књиге и као столић за писање“; исп. пеште; *йешџе* покр. „клуба“; *йешџемаљ* (тур. *peştamal*) покр. „убрус од памука за брисање после купања“; *йешџеш* покр. „в. пешкеш (под СДГ пешкеш)“; *йиринџа* покр. „в. пиринач²⁴²“; *йируз* (тур. *fiğuze*) покр. „аметист“; *йиџиа* (тур. *piça, pide*) „врста колача, начињеног од наслаганих или смотаних листова теста: слатка ~, слана ~, ~ гужвара, ~ зељаница, цинцарска ~“; Изр. *измесџиџи, смоџиаџи кога као Влах џиџиу* „пустити кога кроз руке, добро га измлатити, избити, изгравати“; *на здравље џи џиџиа!* „кад се неочекивано догоди што неугодно“; *йранџија* покр. „в. прангија (под СДГ прангија)“; *йулчаз* (према тур. *puç*)²⁴¹ покр. „метална плочица на јечерми као украс“; *йурли* заст. „в. пули (под СДГ пули)“; *йуља*²⁴² ист. „турски новац од шездесет пара“; *йуљаџи*²⁴³ (тур. *puçlu*) покр. „шарен, грошаст, пегаст; исп пулатаст (под пули)“; *йусула* (тур. *pusula*) „педуља, писамце, потврда“; *йушџул* (тур. *püşkül*) „кита на фесу“; *рааџи* покр. „в. рахат (под СДГ рахат)“; *рабаџан* (према тур. *harabat*, рушевине, руине) покр. „дотрајао, трошан, стар“; *равак*²⁴⁴ (тур. *gavak*) покр. а. „ћелије од воска које праве пчеле и осе за чување меда и постављање јаја, сат, саће“; б. „мед који се сам испеди из саћа“; *раваниџа* (тур. *revani*) покр. „врста слатког колача, патишпањ“; *разџелдисаџи*²⁴⁵ (тур. *gast gelmek*) покр. „дотерати, удесити, наместити“; *ракчин* (тур. *arakçın*) заст. „црногорско-херцеговачка округла капа“; *рамадан* „в. ра-

²⁴¹ А. Шкаљић (Škaljić 1973) наводи да је облик *йулчаз* искривљен од *йулчад*, зб. им. ← пулче „пулица“ < тур. *puçe*, деминутив од тур. *puç*.

²⁴² Ову лексему не бележе А. Шкаљић (Škaljić 1973) и П. Скок (Skok 3).

²⁴³ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973). Такође, није означена као турцизам у Речнику МС.

²⁴⁴ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973); за етимологију в. П. Скок (Skok 3: 113).

²⁴⁵ Ова лексема није обележена као турцизам у Речнику МС. Вероватно се може на основу семантике довести у везу са тур. *rast gelmek* 1) „(su)sresti se sa nekim slučajno“; 2) (nekome) „nečekivano pasti u deo, pripasti“; 3) „pogoditi, pogađati (cilj)“; 4) „podariti se, podudarati se, pasovati“.

мазан (под СДГ рамазан)²⁴⁶; *рамејли* „в. рахметли (под СДГ рахмет)“; *рајлук* м 1. „посластица (источњачког порекла) која се прави од пиринчаног брашна, меда и мирисних зачина; исп. рахат-локум (под СДГ рахат)“; 2. „в. рахатлук (под СДГ рахат)“; *раф/рафа* (тур. raf) „полица на зиду; преграда у орману, у сандуку“; *рахван (раван)* (тур. rahvan) „равномеран коњски ход при коме се јахач не труцка; коњ таквог хода“; *рахѿ* (тур. raht) заст. „коњска опрема, коњски накит“; *реван* покр. „носиљка у облику затворених кочија (без точкова) коју носе коњи или људи, тетриван“; *ревена* „в. рефена (под СДГ рефена)“; Изр. *јо ревени, ревенем* „по реду, редом“; *редива* „в. редифа (под СДГ редиф)“; *реза (ереза)* (тур. reze) 1. а. „уска гвоздена плочица којом се затварају врата са унутрашње стране, заворница, преворница, засун“; б. „затварач на вратима железничких вагона који се диже и спушта приликом отварања и затварања“; 2. „језичак у брави којим се помоћу кључа закључавају врата“; 3. „бразда, усек, засек“; 4. бот. „в. хајдучка трава (под СДГ хајдук)“; Изр. *мејнуѿи (коме) резу на усѿа* „не допустити (коме) да говори; не говорити, ћутати“; *резалеѿ* (тур. rezalet) покр. „срамота, брука“; *ресма* „в. решма (под СДГ решма)“; *реѿаѿ* (тур. rekât) „саставни део муслиманског молитвеног обреда (стајање, прегипање преко половине тела и падање ничице)“; *ре(хи)м* (тур. rehın) заст. „залог(а), хипотека“; *рехмејли* „в. рахметли (под СДГ рахмет)“; *ре(х)ум* „в. ре(хи)м“; *реѿел* (тур. reçel) покр. „медовина; пекmez, компот“; *рз* (тур. rz) покр. „поштење, образ, част“; *рида* (тур. rida) покр. 1. „марама за главу, повезача; рубац, убрус“; 2. „меснати део испод грла говечета“; *риѿал* (тур. rical) заст. „достојанственик, великаш, првак“; *рс*²⁴⁶ (тур. rırs) заст. „снага, сила, мушка снага“; *рсуз* „в. хрсуз (под СДГ хрсуз)“; *рубија* (тур. rubiye) покр. „ситан златан новац, врста малог дуката“; *рувеѿ* „в. руфет (под СДГ руфет)“; *руја* (тур. rüya) покр. „сан“; *руѿѿа/руѿѿија* (тур. ruşen) ист. „млетачки дукат, златник, цекин“; *руѿум* (хршум) (тур. rışım)²⁴⁷ 1. „повика, грдња“; 2. „напад разјареног човека или групе људи; бес, разјареност, љутња“²⁴⁸; *савак* (тур. savak) покр. „одводни канал, жлеб, јаз“; *саганак* (тур. saĝanak) покр. а. „прекид, мах“; б. „поветарац“; *саганлија* (према тур. saĝlam, здрав) покр. „пребрани грах, пасуљ, пребранац“; *сагрија* (тур. saĝrı) заст. „корице“; исп. цагрије; *садака* (тур. sadaka) покр. „милостиња“; *саз* (тур. saz) „врста источњачке мандолине“; *саѿија* „в. сахибија (под СДГ сахиб/сахибија)“; *сајван* (тур. saıvan)

²⁴⁶ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

²⁴⁷ Неке одреднице попут лексеме *руѿум* квалификоване су као застареле у Речнику МС, а данас то нису. РСЈ не бележи ову лексему.

²⁴⁸ Друго значење је презето из Клајн–Шипка 2006.

покр. „шатор; кишобран, сунцобран“; *сакије*²⁴⁹ (тур. *sakî*) покр. „направа за наводњавање која се састоји од великог точка са посудама, долап (2)“; *саклеџ* (тур. *siklet*) заст. „заповест“; *салаваџ* (тур. *salavat*) „позив на молитву“; *саламеџ* „в. селамет“; *саланџак* (тур. *salıncak*) покр. „љуљашка“; *салма* (тур. *salma*) заст. „врста старинског оружја с металном куглом на ланцу или каишу“; *салџа* (тур. *salta*) покр. „врста кратког капута“; *салџанеџ* (тур. *saltanat*) покр. „сјај, раскош, помпа, величанственост; луксуз“; *салџе* „в. салт (2) (под СДГ салт)“; *самум* (*самун*) (тур. *sam yeli*, ар. *sāmūm*) „врућ пустињски ветар који носи песак и облаке прашине“; *самун* покр. „в. сомун (под СДГ сомун)“; *сандал* (тур. *sandal*) „врста турског платна“; *санџрач* (тур. *santraç*) покр. 1. „дрвена ограда, нпр. око бунара“; 2. „игра која се игра за столом, шах“; *санџур*²⁵⁰ (тур. *santur*) „источњачки музички инструменат сличан цимбалу“; *санџим* (тур. *sankî*) покр. „тобоже, бајаги“; *санџије* (тур. *sancı*) покр. „пробадање, жигање у ребрима, пробади, протисли *pleuritis*“; *сарансак* (тур. *sarımsak*) покр. „бели лук, чешњак“; *сарџија* (тур. *sargı*) покр. „просто и јако платно за вреће“; *сарма* (тур. *sarma*)²⁵¹ „јело од пиринча и сецканог меса увијеног у лишће (киселог) купуса или у виново лишће“; *сарф*²⁵² (тур. *sarf*) заст. „граматика“; *саџим/саџин* (тур. *sakin*) покр. „миран, тих, непокретан“; *сахија* (тур. *saî*) ист. „гласник, књигоноша“; *сахџли* (тур. *sahtli*) покр. „невесео, брижан, тужан“; *сач* (тур. *saç*) 1. „гвоздени суд под којим се пече хлеб, кромпир и друга јела, пекач“; 2. бот. „биљка из пор. крсташица, сињ *Isatis tinctoria*“; *саџада* „в. серпада“; *саџак* (тур. *saç ayak*) покр. „метални треножац над ватром на који се ставља посуда за кување“; *саџбаг* (тур. *saç bağı*) покр. „врпца која се уплете у косу, перчин, уплетњак“; *севаб* „в. севап (под СДГ севап)“; *сеџменин* „в. сејменин“; *сејисана* „в. сеисана (под СДГ сеисана)“; *сејџмен* „в. сејмен(ин)“; *сејсана* (*сеисана*) (тур. *seysana*) покр. „товарни коњ; коњ натоварен девојачком опремом, водич таквих коња“; *селамеџ* (*саламеџ*) (тур. *selamet*) „спас, спасење, прави пут, срећа“; *селвија* (тур. *selvi*) покр. „чемпрес“; *сенабија* (тур. *sinobi*) покр. „врста јесење јабуке брашнава плода“; *сенеџ* (тур. *senet*) покр. „исправа, документ; потврда“; *сеиџа*

²⁴⁹ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

²⁵⁰ Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС.

²⁵¹ У турском језику терминолошко, кулинарско значење лексеме *sarma* није и примарно значење. *Сарма* је глаголска именица изведена од глагола *sarmak*: *sarma*: 1. „obavijaње, zavijaње, umotavaње; okruživaње, opkoljavaње; obuzimaње; prekrivaње; grljeње; namotavaње klupka; zavijaње cigarete; penjaње; dosađivaње; nametanaње; zama-raња; svidaње“; 2. „omot“; 3. војн. „opkoljavaње, обруч“; 4. kul. „sarma“.

²⁵² Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

(тур. *seri*) заст. а. „штављење коже“; б. „каца за штављење коже“; *серај* „в. сарај (под СДГ сарај)“; *сераклија* (*сераиџија*) „в. серхатлија (под СДГ серхат)“; *серахџија* „в. серхатлија (под СДГ серхат)“; *сераићер* „в. сераскер (под СДГ сераскер)“; *серђен/серђер* (тур. *sergen*) покр. „орман или полица у зиду“; *сермија* (тур. *sermaye*) покр. 1. „иметак, имовина“; 2. „благо, стока, марва уопште“; *серсам/серсан*²⁵³ (према тур. *sersem*, кутија за поткивачку опрему) заст. „коњска опрема“; *серџиме*²⁵⁴ (тур. *sergime*) заст. „врста рибарске мреже“; *серџада* (*саџада*)/*серџаде* „в. сеџада/сеџаде“; *сехара* (тур. *saħara*) покр. „дрвени сандук окован лимом и украшен кожом у коме се држи девојачка спрема“; *сеџада/сеџаде* (*серџада*, *серџаде*, *синџада*, *сиџаде*) (тур. *seccade*) „простирач на којем муслимани клањају намаз“; *сибијан* (тур. *sibyan?*) покр. „нејач, нејака деца“; *сијасеџи* (тур. *siyaset*)²⁵⁵ 1. „мноштво, велика множина, сила чега“; 2. а. „неприлика, беда, зло, напаст“; б. „бука галама“; 3. „казна“; *сила* (тур. *sille*) заст. „шамар, плјуска“; *силав/силај/силаф* „в. силах (под СДГ силах)“; *силе* „в. сила“; *силицик* (тур. *silicik*) покр. „дашчица којом се приликом мерења поравнава жито на мерици“; *синџада* „в. сеџада“; *сиџер/сиџерак/сиџерчић* (тур. *siper*) покр. „дугуљаст комад платна који се веже детету испод врата кад једе да се не покапље, опршњак, портикла“; *сичан* (тур. *siĉan*) покр. „јак отров, арсеник“; *сиџаде* „в. сеџаде“; *сиџил* (тур. *siĉil*) заст. „судско допуштење“; *скемџија* (тур. *iskemle*) покр. „клуба, столица“; *смарлама* (тур. *ismarlama*)²⁵⁶ заст. „наруџба, израда по наруџби“; *собеџи* (тур. *sohbet*) заст. 1. „гозба“; 2. „договор, веће“; *соџџарија* (тур. *soytarı*)²⁵⁷ заст. „шаљивчина, лакрдијаш“; *солуџи* „в. солуфи (под СДГ солуфи)“; *соџа* (тур. *sora*) покр. „батина, кијача“; *софа* (*зофа*) (тур. *sofa*) 1. „широка, тапещирана клупа са наслоном, покривена тканином или кожом, канабе“; 2. „уздигнути простор пред џамијом уза зид на коме се клања“; 3. „леја“; *срклеџи* (тур. *siklet*) заст. 1. „хитна заповест“; 2. „мука, тежба, невоља; нервоза“; *сулаџисаџи*²⁵⁸ (тур. *sivalamak*) покр. „испунити малтером саставке, углачати малтер на зиду“; *сулдрма* (тур. *sundurma*) покр. „наткривена, надограђена уз кућу просторија у

²⁵³ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973). *Српски рјечник* 1818 и П. Скок (Skok 3) не наводе етимон.

²⁵⁴ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

²⁵⁵ У савременом турском језику *siyaset* има следећа значења: 1. „политика“; 2. „дипломатија“.

²⁵⁶ А. Шкаљић (Škaljić 1973) наводи погрешан етимон *smarlama*.

²⁵⁷ Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС.

²⁵⁸ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973). Могло би бити у вези са *siva* „малтер, штукатура“, *sivalamak* „глачати малтером и сл.“, што је можда, а можда и није сродно са *su* „вода“.

*риха*²⁶¹ „место у рају; уживање мира и изобилја“; *ѿане* (тур. tane) „пушчано или топовско зрно“; *ѿанеће* „в. тенећа (под СДГ тенећа/тенеће)“; *ѿанзимай* (*ѿензимай*) (тур. tanzimat) заст. „реформа“; *ѿайија* (тур. tayı) „оверена исправа о власничком праву на некретнине“; Изр. *даѿи ѿайију од главе* „поверити велику тајну; приступити опасну послу“; *узѿи ѿайију на нешѿо* (*неки ѿоложај, ѿовластѿицу и сл.*) „дуго времена упорно држати (положај, повластицу)“; *ѿараболос/ѿарабулуз*²⁶² (тур. trablus şalı) заст. „свилен појас с кићанкама на крајевима, који понекад служи и као турбан“; *ѿарана* (тур. tarhana) покр. „тесто измрвљено на рендету у зрнасте мрвице“; Изр. *извући се као ~ из лонца* 1) „неопажено отићи из друштва“; 2) „вешто се ослободити какве обавезе“; *с неба ѿарану дохваѿиѿи* (*захваѿиѿи и сл.*) „моћи учинити немогуће“; *ѿарайана*¹ (тур. ?)²⁶³ „гомила, гужва; метеж“; *ѿарайана*² „в. тараф(х)ана“; *ѿарайор*²⁶⁴ (тур. tarator) „додатак јелу, салата од киселог млека, свежих краставаца и белог лука“; *ѿараф(х)ана* (тур. darphane) заст. „ковница новца“; *ѿарих* (тур. tarih) заст. „напис на згради или каквом другом објекту, обично задужбини, са подацима о објекту“; *ѿарчин* (тур. tarçın) покр. „цимет“; *ѿаћаѿија* (према тур. takke)²⁶⁵ заст. „мајстор који израђује кожне капе“; *ѿафѿија* (тур. sahtıyan) покр. „уштављена кожа“; *ѿахан-халва* (tahin helvası) „врста оријенталне послатице од сезамовог семена“; *ѿахмин* (тур. tahmin) покр. „процена одока; претпоставка“; *ѿахмина*²⁶⁶ (тур. tahminen) покр. „по свој прилици, извесно, вероватно“; *ѿахѿ* (тур. taht) заст. „престо, трон“; *ѿахѿа* (тур. tahta) заст. „даска“; Изр. *бир ~ ексик*²⁶⁷ „без једне даске у глави, мало ћакнут, луцнут“; *ѿаѿ* (тур. taş) „круна муслиманског владара“; *ѿаѿмајдан* (тур. taş madeni) 1. „каменолом“; 2. (Ташмајдан) „крај у ужем центру Београда“; *ѿебеѿиѿ*

²⁶¹ У Речнику МС наведена је арапско-персијска етимолошка ознака. А. Шкаљић (Škaljić 1973) и М. Носић (Nosić 2005) не бележе ову лексему.

²⁶² А. Шкаљић (Škaljić 1973) бележи облике *ѿраболос* и *ѿраболос*.

²⁶³ Речник МС наводи да је порекло ове лексеме турско. А. Шкаљић (Škaljić 1973) не наводи ову лексему, док је М. Носић (Nosić 2005) изводи према тур. *taraf* „страна“. Етимологија је нејасна.

²⁶⁴ Савремени речник турскога језика наводи да је ова реч грчког порекла. Можда је треба третирати као турски грецизам, изворно грчку реч непосредно позајмљену из турског језика као што су и *авлија, бибер, димије, ефендија, ђубре, калем, калуј, каран-фил, кесѿен* и сл.

²⁶⁵ Реч је настала као резултат наших творбених процеса.

²⁶⁶ Могло би се претпоставити, мада није вероватно да је *ѿахмина* настало од *ѿахмин* ретким творбеним формантом за творбу прилога *-а*. Међутим, ми мислимо да се овде ради о одвојеном позајмљивању.

²⁶⁷ Ово је једини пример у књижевном језику где је турски израз сачувао оригинални облик, значење и буквални превод.

(тур. *tebeşir*) покр. „креда“; *тџевабија* (тур. *tevabi*) покр. а. „пратња, свита; дружина“; б. „једномишљеници, следбеници, присталице“; *тџевдил* (према тур. *tebdil*) покр. „потајно, кришом“; *тџевсија* „в. тепсија (под СДГ тепсија)“; *тџевтџер* „в. тефтер (под СДГ тефтер)“; *тџеза* (тур. *teyze*) покр. „тетка, мајчина или очева сестра“; *тџезгере* (тур. *teskere*) покр. „носила на којима два човека преносе неки терет (обично материјал при зидању)“; *тџезјај* покр. „в. тезга (1) (под СДГ тезга)“; *тџекавуд* (тур. *tekaüdiye*) покр. „пензија, мировина“; *тџекија* (тур. *tekke*) 1. „зграда, муслимански манастир у коме дервиши обављају верске обреде“; 2. „капелица, маузолеј, гробница неког свеца“; 3. „извор, врело, студенац“; *тџекмил* (тур. *tekmil*) покр. I. „допуна, изравнање, довршење“; II. „потпуно, свршено, докраја, готово“; *тџекне* (тур. *tekne*) покр. I. „корито (суд)“; 2. „труп брода“; *тџекрар* (тур. *tekrar*) покр. I. „понављање, обнављање, репетиција“; II. „поново, изнова“; *тџелбиз*²⁶⁸ (тур. *telvis*) заст. „зао, покварен човек, варалица“; *тџелфа* (тур. *telve*) покр. „талог од куване кафе“; *тџембих* (тур. *tembih*) покр. „опомена, упозорење, саопштење; наредба, налог“; *тџемесук/тџемесух* (тур. *temessük*) покр. „писмена потврда, исправа“; *тџемиз* (тур. *temiz*) покр. „чист, уредан“; *тџемре* (тур. *temren*) покр. а. „држак, дршка, копље барјака, заставе“; б. „држак, дршка ђерђефа“; *тџенан* (*тџенхан/тџенхана*) „в. натенане“; *тџенећкар*²⁶⁹ покр. „в. тенећар, тенећеџија“; *тџенеф* (тур. *tenef*) покр. „конопац, уже, узица“; *тџенешир* (тур. *teneşir*) покр. 1. „дуги дрвени сто на коме муслимани купају покојника“; 2. „носила на којима муслимани носе покојника на гробље“; *тџензимај* покр. „в. танзимат“; *тџенхан/тџенхана* „в. тенан“; *тџеоба* (тур. *tövbe*) покр. „покајање; скрушеност“; Изр. *доћи тџеобе* „покајати се“; *тџеја* (тур. *tere*) покр. „брежуљак, брдашце“; *тџеравија* (тур. *teravi*) „ноћна рамазанска молитва“; *тџерак* (тур. *tırık*) покр. „калуп, модел; узорак, мустра“; *тџерђај/тџерђах* (тур. *tezgâh*) заст. 1. „занатлијски радни сто“; 2. „лончарско коло“; 3. „оквир од летава на коме се разапињу штављене коже“; *тџерезије* „в. теразије (под СДГ теразије)“; *тџереџа* (тур. *derese*) покр. 1. „занатлијски калуп, модел“; 2. „кутија за мерење барута“; *тџерзијан* (тур. *taziuane*) заст. „танка коштана плочица којом се удара у жице тамбуре, трзалица“; *тџеркија* (*тџерћија*) (тур. *terki*) заст. 1. „коњаников пртљаг (кабаница, ћебе и сл.) полукружно савијен око облучја на задњој страни седла и привезан каишевицама или смештен у торбу или завежљај учвршћен за облучје; каиш,

²⁶⁸ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

²⁶⁹ Посебно смо издвојили лексему *тџенећкар* због турског суфикса *-ћар/-ћер* из категорије вршилаца радње и носилаца особина.

ремен којим се тај пртљак везује“; 2. „женски украсни привесак од четири уска кожна дужа каишића, закачен са стране на појасу о коме се држе кључеви, ножић на склапање и др. ситни предмети свакодневне употребе или украси“; 3. „каиш на опанцима“; *т̄ерлема/т̄ерлемача*²⁷⁰ (тур. *terleme*) „одољен“; *т̄ерлидиба/т̄ерлидива* (тур. *telli diba*) покр. „тешка свилена тканина проткана златном или сребрном жицом; брокат“; *т̄ерлук* (тур. *terlik*) покр. 1. „лака женска кућна папуча од fine танке коже извезена златом, сребром или свилом“; 2. „назувак, обојак“; *т̄ерпхија* „в. теркија“; *т̄ерџуман* (тур. *tercüman*) заст. „преводиолац, тумач“; *т̄ескера* (тур. *tezkerе*) заст. „папир на коме је нешто написано, обично неко саопштење или порука, писмо; писмена исправа, докуменат“; *т̄еспих* (тур. *tespih*) „ниска муслиманских бројаница“; *т̄есџа* „в. тесте (под СДГ тесте)“; *т̄есџир* (тур. *testir*) заст. 1. „дозвола, допуштење“; 2. „докуменат, исправа о стручности, оспособљености за бављење неким занатом; мајсторско писмо“; *т̄етик* (тур. *tetik*) заст. 1. „оружје за одапињање стрела, лук“; 2. „обарач, окидач на пушци; исп. тефтик“; Изр. *држати на т̄етџику (некога)* „строго држати (некога)“; *т̄етџиван* (тур. *tahtirevan*)²⁷¹ заст. „затворска носиљка“; *т̄ећбир* (тур. *tekbir*) „муслиманска молитва“; *т̄ећмил* (тур. *tekmil*) заст. „допуна, накнада“; Изр. ~ *учини ти* „изравнати, намирити, накнадити“; *т̄ефџик* покр. „в. тетик (2)“; *т̄ехтџерван* (тур. *tahtirevan*) покр. „врста кола; исп. тетриван“; *т̄илиџрик* покр. „в. тириплик“; *т̄илисум* (*т̄илсум, т̄илсун*) (тур. *tılsım*) покр. „запис, хамајлија“; *т̄ира* (тур. *tire*) покр. „врста бољег предива; бели памучни конач за ткање; двоструко упредени памук“; *т̄ириџлик* (*т̄илиџрик*) (тур. *tire ipliği*) покр. „в. тира“; *т̄ириџ* (тур. *tirit*) покр. „врста надева од сира, јаја, кајмака, меса и сл.“; *т̄ирџакија* „в. тирџахија (под СДГ тирџахија)“; *т̄ирџе*²⁷² (тур. *tiğşe*) заст. 1. „танка кожица која се сече на врло уске каишиће за украшавање одеће; врста украсног појаса“; 2. „пергамен(а)т“; *т̄ифџик* (тур. *tiftik*) покр. „мавез; плави памук; чисто памучно платно“; *т̄оба/т̄обе* (тур. *tövbе*) заст. „завет“; *т̄оз* (тур. *toz*) покр. 1. „прах, прашина“; 2. „талог од кафе“; *т̄омбак* (тур. *tombak*) заст. „месинг“; *т̄оџук* (тур. *toruk*) покр. 1. „врста обуће“; 2. „потпетица на ципели“; *т̄рабозан/т̄рабозан* (тур. *tırabzan, tırabzun*) покр. 1. „ниска ограда од стубића на степеништу, на софи, испред олтара, око чардака и сл.“; 2. „доксат, трем“; *т̄раболоз/т̄раболос* (тур. *trablus*) покр. „свилени

²⁷⁰ Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС. Могуће је да има везе са *terleme* „знојење“, нарочито ако се користи против температуре и у медицинске сврхе.

²⁷¹ У савременом турском језику ова реч има другачије значење: „седло на слону или камили“.

²⁷² Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

ћахија)“; *ћаја* „в. ћехаја“; *ћаиџиј* „в. ћатиб (под СДГ ћатиб)“; *ћафурија* (тур. kâfur) покр. 1. „камфор“; 2. „врста биљке која мирише на камфор Camphorosma“; *ћев* „в. ћеф (под СДГ ћеф)“; *ћезај* (тур. kezzar) заст. „азотна, душична киселина“; *ћеиф* „в. ћеф (под СДГ ћеф)“; *ћелејош/ћелејуш* (тур. kelleruş) покр. 1. „народна капа од црвене чохе у Србији за турских времена“; 2. „капица за ћелу; капица коју духовници носе испод капе или шешира“; *ћелибар* „в. ћилибар (под СДГ ћилибар)“; *ћемал* (тур. kemal) покр. 1. „савршенство, потпуност“; 2. „физичка и умна зрелост“; *ћемане (ћимане)* (тур. keman) „гудачки инструменат са четири струне, виолина“; *ћенар* (тур. kenar) покр. 1. „крај, граница, ивица, руб; крај, крајина“; 2. „врста танког памучног платна украшеног на ивицама“; 3. „врста простирке, мањи ћилим којим се застиру крајеви собе“; *ћенифа* (тур. kenef, kenif) покр. „заход, нужник“; *ћерана*²⁸⁰ (тур. keghane) заст. 1. „радионица за израду сапуна, сапунара“; 2. „ужарска радионица“; 3. „циглана“; *ћерена* „в. ћерана (2)“; *ћерџи* (тур. kertik) покр. „урез, усек на греди брвнаре“; *ћерчиво* (тур. çeğçeve) покр. „прозорски оквир, оплата“; *ћеса* „в. кеса (под СДГ кеса)“; *ћескин* (тур. keskin) покр. „љут, оштар, ватрен“; *ћефенак* „в. ћепенак (под СДГ ћепенак)“; *ћефин* (тур. kefen) покр. „бело платно у које муслимани увијају покојника“; *ћефш (ћеш)* (тур. keşif) заст. „истрага, увиђај“; *ћехаја (ћаја)* (тур. kâhuя) ист. 1. „управитељ, надзорник имања (у двору турског цара или каквог великаша); заступник везира“; 2. „старешина чобана“; *ћеча* „в. кече“; *ћибар* (тур. kibar) покр. „онај који је поносит, достојанствен, отмен, елегантан“; *ћибреј/ћибриј* (тур. kibrit) покр. „шибица сумпорача“; *ћивџа* „в. ћифта (под СДГ ћифта)“; *ћила* (тур. kile) покр. „кеса за барут; лим на отвору те кесе“; *ћилиј* (тур. kilit) покр. „катанац, локот“; *ћимане* „в. ћемане“; *ћимлија* (према тур. çinili) покр. „врста украса урезана у облику игала на ножевима или другим предметима од метала“; *ћирибар* „в. ћилибар (под СДГ ћилибар)“; *ћириз* „в. ћириш (1)“; *ћириш (ћириз)* (тур. çiriş) заст. 1. „обућарско лепило“; 2. покр. „греда“; *ћиџаб* (тур. kitap) „књига која садржи верске догме муслиманске религије и муслиманске правне норме“; *ћиџај* „в. ћитаб“; *ћојлија* (тур. köylü) покр. „сељак“; *ћојлук* (тур. köylük) покр. „село, селиште“; *ћоџек* покр. „в. ћутек“; *ћошак*² (тур. köşk) покр. „балкон, доклат; чардак“; *ћувик* (тур. kûh?) „стрм, стрменит брежуљак, брдски вршак“; *ћул* (тур. kül) покр. „пепео, луг“; *ћулав* „в. ћулах“; *ћулаф* „в. ћулах“; *ћулах (ћулав, ћулаф)* (тур. külah) „мала капа од ваљаног сукна“; *ћулбасџија (ћулбасџија)* (тур. külbasti) покр. „одрезак мяса печен на жару“; *ћумез* (тур. kümes) 1. „живинарник

²⁸⁰ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

за кокоши, кокошињац“; 2. „запуштен, влажан и прљав стан или крчма“; *ћусегија* (тур. köseği) покр. „вагралъ, жарач“; *ћусџек* (тур. köstek) заст. „веза за сапињање предњих ногу у коња, путо, букагије“; Изр. *скок из ћусџека* „скок из места“; *из ћусџека* (*скочиџи и сл.*) „из места (скочити и сл.)“; *ћуџак* (тур. kütük) „кратак комад одрезана стабла, клада, пањ, трупац“; *ћуџек* (*ћоџек*) (тур. kötek) „батина, штап; ударац“; *ћуџук* 1. „в. ћутак“; 2. „глупа особа“; 3. „чета, гомила“; *ћуфџер* (тур. köfter) покр. „слатко или пекмез од грожђаног мошта (шире)“; *убаџуџиџи* покр. „в. убевутити се (под СДГ бевут)“; *узенгија/узенђија* (*зенгија, зенђија*) (тур. uzengi) а. „део јахаћег прибора у облику металне папуче која виси о каишу с обе стране седла, у коју јахач ставља ногу, стремен“; б. „каиш о коме виси узенгија (а)“; *узун* (тур. uzun) заст. „висок, дуг, велик“; *уисаџи* (тур. uşak) покр. „доликовати, приличити, пристајати“; *уја* „в. хуја“; *ујдисаџи* „в. уисаџи“; *ујмаз* (тур. uşmaz) заст. „недолично, недостојно“; *улак* (тур. ulak) заст. „гласник, гласоноша, писмоноша“; *улама*²⁸¹ (тур. ulama) покр. „златан вез у облику лозе на женској одећи“; *улева/улефа* (тур. ulûfe) заст. „новчана награда, плата“; *улема* (тур. ulema) 1. „муслимански учен свештеник и учен човек уопште, теолог“; 2. „муслиманско учено свештенство; муслимански богослови и пратици“; Изр. *реисул-улема* „врховни верски поглавар муслиманске заједнице у некој држави или већој аутономној заједници“; *улуџма* (према тур. unutmâ)²⁸² покр. „врста источњачког колача од умућених јаја, шећера, брашна и масла“; *уљек* (тур. ölçek) покр. „старинска запреминска мера за жито, брашно и сл., различите величине“; *уљчија* (тур. ölçek) покр. 1. „старинска дужинска мера, дашчица са ознакама мере“; 2. „штап којим се мери дужина мртваца да би се одредила величина гроба“; *умајџија*²⁸³ покр. „врста чврстог памучног платна“; *умеџи-Мухамед* (тур. ümmet-i Muhammed) „Мухамедов народ, муслимани“; *ункаш* (тур. önkaş) „предње облучје на седлу“; *урда* (*вурда*) (тур. hurda) покр. 1. „угрушано млеко, грушевина“; 2. „врста лошег сира; постан сир од куване сурутке“; *урнек* (тур. örneк) заст. „пример, узорак, образац“; *усџира* (тур. ustura) покр. „нож за бријање, бријач“; *усулане* (тур. asilâne) покр. „пристојно, уљудно“; *ућумаџи/ућумеџи*²⁸⁴ „в. хућумет“; *учџуџлија* (тур. üçtuğlu) ист. „паша или

²⁸¹ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

²⁸² А. Шкаљић (Škaljić 1973) наводи да је ова лексема вероватно од тур. *unutmâ benî* „не заборава ме“.

²⁸³ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973). М. Носић (Nosić 2005) наводи да је од тур. *hımaу?*

²⁸⁴ А. Шкаљић (Škaljić 1973) бележи само *хућумеџи*.

везир са три туга“; *ушур*²⁸⁵ (тур. öşür) 1. „накнада у брашну за млевење у воденици, млину, ушур“; 2. „део, проценат“; Изр. *узео бог (враг, ђаво, нечистииви)* *ушур од њега* „шенуо је, није читав, има какву ману“; *факкай* „в. вакат (под СДГ вакат)“; *фалаге/фалаке (валаке)* (тур. falaka) заст. „врста мучила која су се у ранија времена употребљавала за ударање по табанима“; *фереџа (вереџа)* (тур. ferace) „у муслиманској женској народној ношњи, дугачак огртач од црне или модре чохе, који се носио с тамном копреном преко лица“; *ферман* (тур. ferman) ист. „писмена наредба муслиманских владара, заповест, султанов декрет“; *фермен* (тур. fermen) „мушки прслук од чохе без рукава, обично украшен гајтанима, који се носи поврх копорана“; *феслиген/феслиџан/феслиџен* (тур. fesleğen) покр. „босиљак“; *фетва* (тур. fetva) „мишљење, пресуда, решење великога муфтије“; *фидан* (тур. fidan) покр. „биљка за цељење; садница, младица“; *фил* (тур. fil) „слон“; *филдиш* (тур. fildişi) „слонова кост, оно што је начињено, накит, украс од слонове кости“; *фиљ* „в. фил“; *финдика* покр. „в. фидан“; *фира* (тур. fîru) заст. „растур, одбитак од живе ваге; кало“; *фирале* (тур. filar) покр. „врста старинске мушке и женске плитке обуће без пете; ципеле, папуче“; *фискија* (тур. fiskiye) покр. „цев из које прска вода, млаз; пипа, славина“; *фистан (вистан, фустан)* (тур. fistan) заст. „некадашња женска или мушка хаљина са набораним доњим делом“; *фийнија* „в. фитмија (под СДГ фитмија)“; *фундаклија (фундуклија)* (тур. findıklı) ист. „врста старог турског дуката“; *фурда* (тур. hurde, hurda) покр. 1. „утроба, дроб, црева заклане животиње“; 2. „устришци што их кројачи одбацују, метални отпаци и одресци бакра код казанџија; кало, шкарт“; 3. „в. фукара (2) (под СДГ фукара)“; *фурсај (вурсај)* (тур. firsat) покр. 1. „згодна прилика“; 2. „самовоља, осиноност“; *фустан* (тур. fistan) „в. фистан“; *футта* (тур. futa) покр. „пречага, кецеља“; *фушкија* (тур. fişki) покр. „коњска изметина, балега“; *хабар* „в. хабер (под СДГ хабер)“; *хава* (тур. hava) покр. „ваздух, зрак“; *хавс/хавса* „в. хапс (под СДГ хапс)“; *хаван* „в. аван“; *хавлимахрама* „в. хавлија“; исп. махрама; *хавлија* (тур. havlu)²⁸⁶ „велика бела марама којом су удате муслиманке покривале лице“; *хавшиши* „в. авцити (под СДГ авџија)“; *хадеј* „в. адет“; *хаер* „в. хаир“; *хазар* „в. хазур (под СДГ хазур)“; *хазбашича* (тур. has bahçe) покр. „цветњак; перивој“; исп. башча (под СДГ башча); *хазурала (азурала)* (тур. hazır ola) покр. „спремај(те) се“; *хаир*² (тур. haır) покр. реч(ца) за одрицање: „не, није“; *хаирала (аирала)* (тур. haıröla) покр. „које добро; шта је“; *хај* (тур.

²⁸⁵ Ова лексема није обележена као турцизам у Речнику МС.

²⁸⁶ У турском језику ова лексема данас означава *йешкир*.

hay)²⁸⁷ 1. а. за дозивање и скретање пажње; б. за изражавање дивљења, раздраганости: „ах“; в. за изражавање очајања; 2. (поновљено више пута) за подражавање гласова при зевању; *хајд* „в. хајде (под СДГ хајде)“; *хајда* „в. хајде (под СДГ хајде)“; *хајдамак*²⁸⁸ (тур. haydamak) покр. 1. „батина, мотка“; 2. „окомак, шепурика од кукуруза“; *хајђиди* (тур. hey gidî) покр. 1. „прекрасан, изврстан“; исп. ђиди (под СДГ ђиди); 2. „прекрасно, изврсно“; *хајин(ин)* „в. хаин(ин) (под СДГ хаин)“; *хајнак* „в. ајнак“; *хајџар (ајџар)* „в. хатар (под СДГ хатар)“; *хајџер* „в. хатер (под СДГ хатер)“; *хакан*²⁸⁹ (тур. hakan) ист. „стара титула турских владара“; *хаким* (тур. hâkim) заст. „кадија, судија, судица“; *хал (ал)* (тур. hal) покр. „беда, зло, несрећа“; *хала* „в. ала (од СДГ ала)“; *хала* (тур. halâ) покр. „нужник, заход, клозет“; *халав* „в. алав“ (под СДГ ала); *халај* „в. алај¹ (под СДГ алај)“; *халајка*²⁹⁰ (*алајка*) (тур. halayık) покр. „невенчана жена; неваљалица, жена сумњива морала“; *халала (алала)* (тур. halhal) покр. „наруквица, гривна“; *халаи* „в. алат (под СДГ алат)“; *халаи* (тур. halat) покр. „широко кројен капут с рукавима“; *халва* покр. „марама у игри прстена“;²⁹¹ *халија* (тур. hali) покр. „скупоцен персијски ћилим, тепих, саг“; *халк* (тур. halk) покр. „људство, чељад“; *халовиј* „в. аловит (под СДГ ала)“; *хама* „в. ама“; *хаман* „в. аман (под СДГ аман)“; *хамбар* „в. амбар (под СДГ амбар)“; *хамбер* „в. амбер“; *хамбра* „в. амбра (под СДГ амбра)“; *хамџа*²⁹² (тур. hemra; дијал. hamra) покр. „чопор, ергела; гомила“; *хамџамук* (тур. hamramuk) покр. а. „вата, фини памук“; б. „најбрижљивија нега, удобност, добро“; исп. памук (под СДГ памук); *хан* (тур. han) „титула турских и татарских владара, кан“; *ханџерија* „в. антерија (под СДГ антерија)“; *хар* „в. ахар (под СДГ ахар)“; *хара* (тур. hare) покр. „врста свилене тканине“; *харамзада*²⁹³ (*арамзада*) (тур. haramzade) покр. „обешењак; мангуп; варалица“; *харанија (аранија)* (тур. haranı) покр. „бакрени kotaо“; исп. оранија; *харарет* (тур. hararet) покр. „грозница, врућица; жеђ, жеља“; *харач* заст. „в. харч (под СДГ харч)“; *харба* (тур. harbe) заст. „кратко копље“; *харбија* (тур. harbi) заст.

²⁸⁷ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973) и није обележена као турцизам у Речнику МС. У турском језику овај узвик има следеће значење: *hay* „узв. за изражавање различитих осећања и расположења: жеље, радости, огорчења, љутње и сл.: ’о! ох!’“

²⁸⁸ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

²⁸⁹ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

²⁹⁰ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

²⁹¹ Само *Српски рјечник* 1818 наводи ову реч. Етимологија је непозната.

²⁹² Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973), али је наводи као етимон одреднице *хамџација*.

²⁹³ Тур. *haramzade* „ванбрачно дете, копиле“.

„шипка којом се при пуњењу набија пушка“; *харванија* (тур. havanı, harvani)²⁹⁴ „врста огрточа који се у Босни јавио увођењем низама“; *харешли* (тур. hareli) покр. „који је дуг један лакат“;²⁹⁵ *харли* (тур. arlı) покр. „који је велике вредности“; *харум* „в. арум (под СДГ арум)“; *харџија* „в. арџија“ (под СДГ ар); *хас* (тур. has) заст. „царски или државни посед, власништво“; *хасаба* (тур. asabe)²⁹⁶ покр. „непокретна имовина коју може наследити само мушкарац“; *хасан* „в. хасна (под СДГ хасна)“; *хатџиб* (тур. hatip) „исламски вероучитељ и проповедник, имам“; *хатџишериф* (тур. hattışerif) ист. „султанов указ, повеља“; *хатџима* (тур. hatim) покр. „муслиманска заједничка, скупна молитва“; *хатџула* (*аџула*) (тур. hatıl) покр. 1. „банак, истурени део зида (са даскама преко њега)“; 2. „грета на зиду куће на коју се ослања кровна конструкција“; *хаф*²⁹⁷ (*аф*) (тур. hav) покр. „фине длачице на тканини“; *хафиз/хафис* (тур. hafiz) „човек који зна Куран напамет; учен човек, учењак, зналац“; *хаша* (*аша*) (тур. haşa) „в. абаија (под СДГ аба)“; *хашер* (тур. haşir) заст. „пропаст, уништење“; Изр. ~ *биџи* „страдати, пропасти“; ~ *учиниџи* „упропастити, уништити, разорити“; *хвајда* „в. фајда (под СДГ фајда)“; *хевзеџана* (тур. eczane)²⁹⁸ покр. „апотека“; *хевзеџија* (тур. eczanesi)²⁹⁹ покр. „апотекар“; *хегбе* „в. егбе“; *хедија* (тур. hedıye) покр. „дар, поклон“; *хезела* (тур. hazele) покр. „простаци, пропалице, ниткови“; *хеј* (тур. hey)³⁰⁰ 1. за изражавање различитих расположења: разочарења, дивљења, радости, задовољства, резигнације, незадовољства, бриге, сумње, претње и сл.; 2. (у прилошкој служби, често удвојено) „врло далеко, чак“; *хелаћ* (тур. helak) заст. „несрећа, пропаст, уништење“; *хелбеј/хелбејена* „в. елбет/елбетена“; *хеле* покр. „в. еле“; *хендек* „в. јендек (под СДГ јендек)“; *хефџа* (тур. hafta)³⁰¹ варв. „недеља дана, седмица“; *хизмеј* (тур. hizmet) заст. „в. измет“; Изр. ~ *чиниџи*³⁰² „служити, радити као кулучар“; *хила* (тур. hile) покр. „неправда, превара, лаж“;

²⁹⁴ А. Шкаљић (Škaljić 1973) доводи у везу са сиријским градом Харваном.

²⁹⁵ Погрешно дефинисана реч у Речнику МС, у питању је придев који значи „који има по себи вијуге (жлебове, канале, црте пруге)“. И сам пример потврђује да се ради о овом значењу: „И довати *харешли* шешану“.

²⁹⁶ А. Шкаљић (Škaljić 1973) бележи само облик *асаба*.

²⁹⁷ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

²⁹⁸ Тур. *eczane*.

²⁹⁹ Тур. *eczanesi*. Лексеме *хевзеџану* и *хевзеџију* смо приказали одвојено, јер су вероватно независно једна од друге адаптиране турске речи.

³⁰⁰ Ова лексема није обележена као турцизам у Речнику МС.

³⁰¹ Ова лексема је означена као гречизам у Речнику МС.

³⁰² У глаголском изразу *хизмеј чиниџи* глагол је преведен, а именица очувана као позајмљеница: тур. *hizmet etmek*.

хиса/хисе (*hise*) (тур. *hisse*) заст. „део, удео, квота“; *хич* (тур. *hiç*) разг. „ништа, нимало, ич“; *хиџра*³⁰³ (тур. *hicret*) „почетак рачунања муслиманске ере, 16. јула 622. г.н.е. (те године се Мухамед преселио из Меке у Медину)“; *хордија* „в. ордија“; *хошаф* (*ошай, ошаф*) (тур. *hoşaf*) покр. „кувано суво воће, компот“; *хрз* (тур. *ırz*) заст. „поштење, образ, част“; *хрзуз* „в. хреуз (под СДГ хреуз)“; *хрка* (тур. *hırka*) покр. 1. „дервишки огртач“; 2. „рита, прња“; *хришум* „в. ршум“; *худба* (тур. *hutbe*) „проповед коју држи имам петком у џамији пре клањања“; *хуја* (*уја*) (тур. *huu*) покр. „бес, срџба; зла воља“; *хурма* „в. урма (под СДГ урма)“; *хућумет* (*ућумай, ућумет*) (тур. *hükümet*) покр. „управна власт; зграда у којој се налазе органи власти“; *хуџера* (тур. *hücre*) покр. „колиба“; *џар*³⁰⁴ (тур. *car?*) покр. „врста коцке, ж(д)реб“; *џиврија*³⁰⁵ (тур. *sivri*) покр. 1. „немиран и љут пас“; 2. „клевшта за прављење копчи и сл. од жица“; *џагаљ*³⁰⁶ (тур. *çakal*) „врста дивљег пса, шакал *Canis aureus*“; *џаир* (*џаира, џахира*) (тур. *çayı*) покр. „ливада, пашњак, пољана“; *џаира* „в. џаир“; *џак* (тур. *çak*) за истицање прелажења оквира онога што би се очекивало, што се нормално претпоставља 1. а. за истицање просторне удаљености; за истицање великог димета, простирања: „све (до)“; б. за истицање временске одмаклости, дужине протеклог времена; в. за истицање количине; 2. (обично с везницима „и“, „ако“, „иако“) уопште за истицање високог степена или ширине обухватања нечега, ширине допуштања, претпоставке: „штавише“; *џакараси*³⁰⁷ (према тур. *çakır*) покр. а. „који има очи различите боје“; б. „разрок, зрикав“; *џакија* (тур. *çakı*) покр. „џепни ножић, перорез“; *џакма* покр. „в. џатма (1) (под СДГ џатма)“; *џакмак* (тур. *çaktak*) заст. 1. „кресиво, огњило, оцило“; 2. а. „уже којим се везује катарка за брод“; б. „целокупна опрема брода на једра, такелаж, снаст“; *џакмача* покр. „в. џатмара“ (под СДГ џатма); *џакнуџи*³⁰⁸ покр. „лако, слабо лупнути, куцнути, ударити кога“; *џала* (тур. *çala, çal*) покр. „удри, лупај“; *џалџиџија* (тур. *çalıcı*) заст. „свирач, музикант“; *џалекаџи се* (према тур. *çalma*, ударити, ударати; бацити, бацати (некога, нешто на земљу?)³⁰⁹) покр. „бранећи се одбијати ударце“;

³⁰³ Ову лексему не бележи Речник МС. Дефиниција је преузета из Клајн–Шипка 2006.

³⁰⁴ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

³⁰⁵ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

³⁰⁶ Ова лексема није обележена као турцизам у Речнику МС.

³⁰⁷ А. Шкаљић (Škaljić 1973) бележи и придев истога значења *џакар*.

³⁰⁸ А. Шкаљић (Škaljić 1973) не наводи овај глагол, могуће је да је у питању турска етимологија: *џакмак* 1. „закуца(ва)ти, забости, забадати“; 2. „ударити, ударати или куцнути, куцати једну ствар о другу“.

³⁰⁹ Ову лексему не бележе А. Шкаљић (Škaljić 1973) и М. Носић (Nosić 2005).

чалија (тур. çalı) покр. „драч(а), бодљикави грм“; *чалишан* (тур. çalıřkan) покр. „марљив, вредан“; *чаме*³¹⁰ (тур. çame) покр. „сироче“; *чамйара* (тур. çalрага) 1. „ланчић на узди који причвршћује ђем коњу испод браде“; 2. „врста музичког инструмента којим се звецка“; *чамйраге*³¹¹ (тур. çarгаз) заст. покр. „споне, копче“; *чамуља*³¹² заст. покр. „врста капе“; *чанибула*³¹³ покр. „булка, турчинак“; *чанира* (тур. çanta) заст. „омања кожна торба која се обично носи обешена о раме, кеса, бисаге“; *чай*³¹⁴ (тур. çar) „део, комад чатме, пресло“; *чайиџа*³¹⁵ (тур. çatki) покр. „свилена марама“; *чарак* (тур. çark) заст. 1. „на пушци кремењачи место код прашника где се напрезањем опруге и наглим ударцем ствара ватра“; 2. „купица, рожић којим се пушта крв“; *чарлама*³¹⁶ (тур. çarlama) заст. 1. „подвала, превара“; 2. „врста народне игре, музика за ту игру“; Изр. *ударити коме чарламу* „подвалити коме, изиграти кога“; *чаришаф* „в. чаршав (под СДГ чаршав)“; *чайија/чайикија/чайикиња* (тур. çatki) покр. „танка, обично црвена, свилена марама којом девојка или млада прекрива главу“; *чафран* „в. шафран (под СДГ шафран)“; *чахира* покр. „в. чаир“; *чеврма* покр. „в. чевра (под СДГ чевра)“; *чеврнџија* (тур. çevirinti) покр. „вртлог, вир“; *чеуз* (тур. çeuiz) покр. „девојачка спрема, девојачки дарови, мираз“; *чејрек* покр. „в. черек (под СДГ черек)“; *чекма* (тур. çekme) покр. 1. „фиока писаћег стола“; 2. „врста мањег прозорског крила на старинским босанским кућама“; *чекме*³¹⁷ (тур. çekme) покр. „ситне сребрне плочице на токама“; *чекмеже* покр. „в. чекмеце (под СДГ чекмеце)“; *чекџисаџи* (тур. çekmek) покр. „подносити, трпети“; *челенка* (тур. çelenk) 1. ист. „накит у облику перјанице од сребра или злата која се носила за калпаком или чалмом с предње стране (као одликовање за храброст)“; 2. „чеона кост с роговима скинута са срндаћа, јелена или друге рогате дивљачи као ловачки трофеј“; 3. а. „чело; глава, лобања“; б. „најистакнутија личност, првак, лидер, вођа“: ~ краљевине; *чембер* (тур. çember) покр. 1. „вео у муслиманке“; 2. „бело фино платно, шифон“; *чембра*³¹⁸ (тур. çember)

³¹⁰ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

³¹¹ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973), док је М. Носић (Nosić 2005) етимолошки доводи у везу са *чам*.

³¹² Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

³¹³ За етимологију ове речи исп. *чанибула*.

³¹⁴ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

³¹⁵ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

³¹⁶ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

³¹⁷ Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС.

³¹⁸ А. Шкаљић (Škaljić 1973) не бележи лексему *чембра*.

покр. „кита, реса“; *ченар*³¹⁹ (тур. kenar) покр. „врста беза, памучног платна, ћенар (2)“; *ченгел/ченгела* (тур. çengel) „гвоздена кука о коју се нешто веша или се њоме нешто спаја: обесити о ченгеле“; *червиш* (тур. çerviş) покр. „врста јела од пилећег или другог меса с белим луком“; *черевиз*³²⁰ (тур. kegeviz) покр. „целер“; *через* „в. черек (под СДГ черек)“; *через* (тур. çerez)³²¹ покр. „врста слаткиша“; *чесало* „в. чешагија“; *чехиз* „в. чеиз“; *чешагија (кашагија)* (тур. kaşağı) „метално оруђе с назубљеним гребенима којим се струже осушено блато и прљавштина с коже и длаке крупне стоке (обично коња и говеда)“; *чивлак* покр. „в. читлук (под СДГ читлук)“; *чивлук* „в. чифлук (под СДГ чифлук)“; *чивџ* покр. „в. чифт“; *чивџаџи се* „в. чифтати се (под СДГ чифта)“; *чивџе/чивџа* „в. чифте (под СДГ чифта)“; Изр. *окренуџи чивџе* „изменити се“; *чивџијане* покр. „в. чифтијане“; *чикарма* (тур. çikarma) покр. „подвала, сплетка, ујдурма“; *чимбар*³²² (тур. çinber) покр. „гвожђе које држи платно затегнуто на ткаљачком стану, разбоју“; *чимбур* (тур. çilbir) покр. „врста јела од јаја и скорупа“; *чиџчија* ист. „в. чифчија (под СДГ чифчија)“; *чиџ*¹ (тур. çit) покр. „шарено памучно платно за женске хаљине, циц“; *чиџ*² покр. „в. чифт“; *чиџџи (чивџџи)* (тур. çift) покр. „два истоврсна или слична предмета, пар“; *чиџџијане* (тур. çintiyan) покр. „врста димија, додатне ногавице при дну димија, односно чакшира у муслимана“; *чок* покр. „в. чокот (под СДГ чокот)“; *чок* (тур. çok) покр. „много, пуно“; *чокур* покр. „в. чукур/чукура (2)“; *чолак* (тур. çolak) заст. „човек без једне руке, једнорук, сакат човек, човек сакат у прст“; *чолама* (тур. çullama) покр. „врста јела од зечјег меса“; *чорайа* покр. „в. чарапа (под СДГ чарапа)“; *чошан* заст. „в. чохан (под СДГ чоха)“; *чувалдуз* (тур. çuvaldız) покр. „велика и јака игла којом се шију вреће и самари“; *чукур/чукура*³²³ (тур. çukur) покр. 1. „в. учкур (под СДГ учкур)“; 2. „чвор, кврга на дрвету“; *чулук* (тур. çolak) покр. 1. „човек, мушкарац који има само једну семену жлезду, једномудац“; 2. „сакат човек, богал“; исп. чуљко; *чуљав/чуљасџи* „в. чулав, чуласт (под СДГ чула)“; *чуљко* „в. чулук“; *чурук* (тур. çüçük) покр. 1. „телесни недостатак, мана“; 2. а. „покварен, лажан (о новцу), патворен; уопште покварен, мањкав“; б. „сулуд, ненормалан, нездрав; настран“; *чусџи* (тур. çust) покр. „хитар, спретан, окретан“; *џагара* (према тур. çağırnak) заст. „учионица у некадашњим манастирским

³¹⁹ А. Шкаљић (Škaljić 1973) бележи само облик *ћенар*.

³²⁰ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

³²¹ У турском језику *через* има следећа значења: *çerez* 1. „мезе, хладна закуска уз пиће (сир, маслине)“; 2. „суво мезе, грицкалице (пистаћи, лешници, кикирики)“.

³²² Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

³²³ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

школама“; *цада* (тур. *cadde*) „друм, пут“; Изр. *ухвайишии цаду* „побећи“; *цамадан/цемадан* (тур. *camadan*) „врста мушког затвореног прслука с рукавима“; *цан* (тур. *can*) „душа“; *цана* „в. цанарика“; *цанабет* „в. ценабет“; *цанак* заст. „в. цењак“; *цанарика (ценарика)* (тур. *can eriği*) „врста шљиве чији је плод округлао, црвенкасте боје“; исп. *цана*; *цанибула*³²⁴ покр. „в. чанибула“; *цанум* (тур. *canım*) покр. „душо моја, срце моје (узречица у присном ословљавању)“; *цеба/цебе* (тур. *cebe*) заст. „врста бојног оклопа с округлим металним плочицама; плочица на таквом оклопу или на ђечерми“; *цебана/цебехана* (тур. *serhane*) „муниција, стрелјиво“; *цејмен*³²⁵ покр. „в. цехенем (под СДГ цехенем)“; *целебија* покр. „в. челебија (под СДГ челеби)“; *цемедан* „в. цамадан“; *ценабет (цанабет)* (тур. *cenabet*) покр. „неваљалац, нитков, проклетник“; *ценаза* (тур. *cenaze*) 1. а. „погреб, сахрана, спровод“; б. „погребна, посмртна молитва са клањањем, која се обавља непосредно пре сахране“; 2. „мртвац“; *ценак* „в. цењак“; *ценарика* „в. цанарика“; *цењак (цанак, ценак)* (тур. *cenk*) заст. „бој, битка, окршај, борба“; *церида/цериде* (тур. *ceride*) заст. „новине; исп. ђериде“; *цериц* (тур. *geriz*) покр. „в. ђериз“; *церица* (тур. *cerime*) покр. „глоба, новчана казна“; *цехенемташ* (тур. *cehennem taşı*) заст. „лапис“; *цивар* (тур. *çivar*) ист. „околина насеља (села, града)“; *цизлија* „в. ђизлија“; *циле*³²⁶ (тур. *cile*) заст. „одмах, скоком“; *цингафа* (тур. *çilkava*) заст. „полеђина од лисичје коже (у крзнарству)“; *цока* (тур. *çuha*) покр. „горњи капут од грубог сукна; кабаница“; *цуба/цубе* (тур. *çübbe*) 1. „одора муслиманских свештеника, обично од црне чохе“; 2. покр. „мушка и женска дуга горња хаљина без рукава (или с кратким рукавима), зубун“; *цудан* (тур. *çüdan*) покр. „кеса за новце; новчаник“; *цилус*³²⁷ (тур. *çülüs*) ист. „врста пореза, намета који су у Србији плаћале цркве приликом ступања на престо новог султана (лисичје крзно, чарапе и нешто новца)“; *цума/цумај/цумаја* (тур. *çuma*) „свечана муслиманска молитва у цамији петком у подне“; *цумле* (тур. *çümle*) покр. „скупа, заједно“; *шадрван* „в. шедрван“; *шаин* „в. шахин (под СДГ шахин)“; *шалвар*³²⁸ покр. „шал за

³²⁴ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973). М. Носић (Nosić 2005) изводи од *can* и *buha*; исп. *цан* и *була*.

³²⁵ А. Шкаљић (Škaljić 1973) бележи само *цехенем*.

³²⁶ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973). М. Носић (Nosić 2005) наводи у турском непотврђен етимон *cile*. Можда је у питању и индивидуална творба, с обзиром на то да се јавља само код Ћопића.

³²⁷ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

³²⁸ Овај лексему бележи само Речник МС. Издвојили смо је, јер је не бележи ни турски језик у овом значењу.

обавијање око главе“; *шамалаца* (тур. *şam alacası*) покр. „шамска тканина за мушке антерије, жута са црвеним пругама, дамаст“; *шамдуд* (тур. *şam dudu*) покр. „врста дуда с црним плодом (пореклом из Шама)“; *шан* (тур. *şan*) покр. „добар глас, достојанство, углед“; *шај* (тур. *şar*) „стипса, алаун“; *шарлаган*³²⁹ (тур. *şırığan*) заст. „сезамово, сусамово уље“; *шахиј* (тур. *şahit*) покр. „сведок“; *шашкин* (тур. *şaşkın*) покр. 1. „лењивац“; 2. „неваљалац; глупан; сметењак“; *шебек* (тур. *şebek*)³³⁰ покр. „гад, ругоба; ђаво“; *шебој*³³¹ (*шембој*) (тур. *şebboj*) „баштенско цвеће пријатног мириса *Cheiranthus cheiri* из породице крсташица“: жути ~, црвени ~. ; *шефтелија* (тур. *şeftali*) „бресква“; исп. шефтелија (под СДГ шефтелија); *шедрван* (*шадрван*) (тур. *şadırgan*) „водоскок или чесма; обично са више лула, са базеном кружног или вишеугаоног облика“; *шеик/шеих* (*шејх*) (тур. *şeyh*) „старшина арапског племена; поглавар муслиманске верске заједнице, секте“; *шеишана* покр. „в. шешана“; *шек* „в. шех“; *шекерлама* „в. шећерлама (под СДГ шећерлама)“; *шешан*³³² „в. шен (под СДГ шен)“; *шембој* а. „в. шебој“; б. „врста веза којему је образац или узорак тај цвет“; *шемлук* покр. „в. шенлук (под СДГ шен)“; *шемсија* (тур. *şemsiye*) покр. „сунцобран; кишобран“; *шемшеј*³³³ (тур. *şemse*) покр. „украсни гајтани на предњем делу одеће“; *шејтелија* (тур. *şeftali*) „бресква“; исп. шефтелија (под СДГ шефтелија); *шер* „в. шехер (под СДГ шехер)“; *шер* (тур. *şer*) заст. 1. „зло, пакост; смутња“; 2. „лукав, препреден; зао, opak, пакостан“; *шеремет* (тур. *şeremet*?) 1. заст. „необичан, чудан човек“; 2. у многим народним загонеткама реч која у одгонечи може имати разна значења (мачка, метла, прстен итд.); *шерефа/шерефе* (тур. *şerefe*) „ограда и уски ограђени простор на џамијској мунари, одакле мујезин позива вернике на молитву“; *шерии* „в. ширит“; *шех* (шек) (тур. *şeyh*) 1. „старшина текије, првак дервиша једног реда“; 2. израз за напад на краљицу у шаховској игри; *шехадеј* (тур. *şehadet*) „смрт на бојном пољу у борби против неверника, због које погинули, према муслиманском веровању, одлази у рај“; *шехиј* (тур. *şehit*) „муслиман који погине као мученик за своју веру“; *шехри рамазан*³³⁴ (тур. *şehri ramazan*) „месец рамазан“; исп.

³²⁹ А. Шкаљић (Škaljić 1973) наводи погрешан етимон *şarlağan*.

³³⁰ У савременом турском језику *şebek* значи *мајмун*. А. Шкаљић (Škaljić 1973) бележи значење *мајмун*, док се временом ово значење изгубило, потиснуто је пејоративним значењем.

³³¹ Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС.

³³² А. Шкаљић (Škaljić 1973) не бележи овај облик.

³³³ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

³³⁴ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

рамазан; *шешана* (*шешана*, *шешара*, *шишана*) (тур. *şıřhane*) заст. „врста дуге пушке чији је унутарњи део цеви изолучен у шест пруга“; Изр. *го као* ~ „без игде ичега, пуки сиромас“;³³⁵ *шешара* „в. шешана“; *шеш-беш* (тур. *şeşbeş*) покр. „шест и пет (о положају у игри тавле)“;³³⁶ *шивейта* (тур. *şive*) заст. „ред танких витица, плетеница у које је коса сплетена; плетеница“; *шиљте* (тур. *şilte*) покр. „тањи четвороугласти душечих за седење испуњен вуном или памуком; танак дуг вунен душек прострт по сеђији“; *шиник* (тур. *şinik*) заст. „стара запреминска мера за жито и друге сипке материје, различне величине (10–25 кг)“; *шира* (тур. *şıra*) „слатки сок зрелог грожђа (или другог воћа) у коме још није почело алкохолно врење, мошт“; *шириј* (*шерий*) (тур. *şerit*) „обруб, украсни поруб, гајтан или перваз на одећи; украсна трака или гајтан на униформи као знак чина“; *шиш*² „в. шиша¹“; *шиша*¹ (тур. *şışe*) покр. „боца, стакленица“; *шиша*² (тур. *şışe*) покр. „таваница, строп“; *шишана* „в. шешана“; *шише*¹ покр. „шиша¹, боца“; *шише*³ „в. шиш¹ (3) (под СДГ шиш)“; *шишко* (тур. *şıško*)³³⁷ „шишкав мушкарац, дебелко“; *шкемлија*³³⁸ (тур. *iskemle*) покр. „столица; клупа“; *шкџа* (тур. *eşkiya*) покр. „кријумчарен дуван; исп. ешкија (2)“; *шубхели* покр. „в. шувели (под СДГ шува/шухва)“; *шуруј* (тур. *şurup*) „заслађен воћни сок (од малина, вишања и сл.)“; *шутлијаш* „в. сутлијаш“.

Лексеме без полисемије и деривације

Уобичајено је да лексеме које имају богату полисемију имају и богату деривацију. Ово правило генерално важи и за турцизме, јер досадашња анализа турцизама показује да семантички процеси у деривацији прате семантичке процесе у полисемији. Највише деривата имају они турцизми који имају и највише значења. Око 43% турцизама из нашег корпуса има деривацију, док се око 57% турцизама није даље творбено развијало. Најпре смо издвојили из СД речника турцизама све лексеме које немају ни полисемију ни деривацију:

³³⁵ Израз *го као шешана* представља поредбени фразеологизам у чијем се компаративном делу налази турцизам који има статус застареле лексике у српском језику.

³³⁶ У Речнику МС наведена је неодговарајућа дефиниција: „врста игре која се игра бацањем коцке“.

³³⁷ А. Шкаљић (Škaljić 1973) наводи као етимон тур. *şışkin* „отечен“.

³³⁸ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973). Моруће је да је од тур. *iskemle*.

авлајисаџи, адамлук, адеџи, адеш, азраил, ајан, ајнак, акар, акмак, акмаџа, акреба, алајли, албаишча, алдум, алев, алим, алишвериши/алиши-вериши, алмасија, амајлија, амал/амалин, анасана / ана сана, анлајисаџи, арак, аралук, ардија, арзувал/арзухал, арка, ар-каџија, армаган, арџаџик, асџур/асџура, асџар, асура, аџилукана, афион, ахмедија, аџуван, баг, бадија, базламача, базулмеџи, бака, баклава, бакиши, балдисаџи, балугџија/балубџија, балчак, баљемез/баљамез/баљумез, бамња, бар/барем, барбуџи, басџисаџи, баџил, башабаи, башиџа, башлија, башуна, беледија, бели, белџим, бен, бенсилах, беслеисаџи се, беслемаџи, бесџара, бешлија, бешилук, бијача, билав, билај/билах(и), бињаџија, бињекџаиш, бињиш, бирдем/бирден, бирземан, бисмилај/бисмилах, биџисаџи, биџџазар, бичкија, бојни, боклук, бонлук, борија, бош, бујрум, букаџије, булумаџи/булумач, бумбашир, бурнус, бурум, бурунџија, буруреџи, буџрасџи, буџумиле, буџма, вада, ваиз, вај, вала(ј), ваља, васлеџен, васџан, венџи, верак, веслиген/веслиџан/веслиџен, веџил, газела², гаџи, гајреџи, галаџан, ганилук, гариб, герз, дабейер, дабулана/дабулхана, дагара, дауре, далаган, далга, даљан, демескиња/демешкиња, данга, дармар, даулбас, дебе, девендел, девишрма, декика, деме, демек, дерман, деф, дибидуз/дибидус, дивџи, диз/диза/дизџија, дизга, дизлуке/дизлуџи, дирек, диринџиџи/диринџиџи, дова, доган, дозлуџи, докундисаџи, домбак, дослук/дослух, досџи, дранџиџи, дувак, дујисаџи се, дулведу, дулум, думан, дундар, дур/дура, душема, џа, џаврк, џаиз, џахил, џебердисаџи, џевџир, џеисџија, џезаџлук, џезија, џел(а), џем, џенџер, џене-џене, џерз, џериде, џериз, џерчек, џизла/џизлија, џозлуџи, џоја, џорџориџе, џоџилук, џугум/џугун, џузлема/џузлеме, џулабија, џулашик/џулашин, џулиџиџак, џунах, џунџибер, џунија, џусџек, евенха/евењка, евлад, егав, егбе, егџе, езан, ејалаџи, ејвала, ејлук, елиф, елџен, елџија, емер, емернама, емил, ендезе, ерав, ерлав, ерлија, есџаџи, ефендум / ефендум бенум, ешак, ешкуна, забиџи, загар, замбак, звекир, зембил/зембиљ, зердав, зерде, зерин/зерина/зеринкада, зеџаџи, зех, зехер, зијафеџи, зиндан, зуџур, зулуфи/золуфи, игда, игрмилук, измеџи, иџироџи, иџиџи, илач/илаџи, иман, индаџи, инди, инсан, инџиџел/инџил, инџириџа, ирад, ирам/ирама, исџоџи, исџаџи, исџифан, иџиџуглија, ихрам, ихџиџар, ич, ичага, ичоглан, ишарџи, ишџал, јакија, јал, јалман, јанија, јанџик, јаџунџе, јарак, јаџаган, јаџклија, јаџџа, Јахудија, јашмак, јеге, јексик, јемин, јерибасма, јериџиџе, јерлија, јесаул, јесир, јеџим, Јехудија, јеџек, јова, јогурџи, јок, јокџур, јолдаш, јолџаз, јолџија, јорга, јузбаиша, јуксук, јумак, јума-басма/јумбасма, јунга/јуњга, јурум/јурун, јуфка, кабајеџи, кавак, кавурма, каган, кадаџиф, кадар, каза, казма, казук, каил, каима, каја,

шабирнама, шабуи, шавла, шазе, шакрир, шаксирай, шалаган, шалаш/шалаша/шалашика, шамин, шандариха, шане, шанзимаи, шайија, шараболос/шарабулуз, шарана, шарайана¹, шарайор, шараф(х)ана, шарих, шарчин, шахаџија, шафџија, шахан-халва, шахмин, шахмина, шахи, шахиа, шаи, шаимајдан, шебешир, шевдил, шега, шезгере, шекавуд, шелбиз, шелфа, шембих, шемесук/шемесућ, шемиз, шемре, шенеф, шеоба, шейя, шеравија, шерак, шерзијан, шерлема/шерлемача, шерлидиба/шерлидива, шериуман, шескера, шесџих, шейриван, шећбир, шећмил, шехшербан, шилисум, шира, ширий, шифџик, шоба/шобе, шомбак, шараболоз/шараболос, шриџук, шувана, шугјан, шуземин, шузруфа/шузрух, шукмак, шуфахија, шумбеџија/шумбеџина, шунос/шунофес, шурбе, шурунџа, шуйџија, шуйкун, хезай, хемане, хенифа, херџи, херчиво, хескин, хефин, хефи, хибар, хибрей/хибриџи, хила, хилиџи, химлија, хојлија, хојлук, хошак², хувик, हुл, हुлах, हुлбасџија, хусегија, хусџек, хуџак, хуџек, хуфџер, узун, усаџи, ујмаз, улак, улама, улева/улефа, улуйма, улчек, умаџија, умџи-Мухамед, ункаш, урнек, усџира, усулане, учџуглија, фалаге/фалаке, фереџа, ферман, фермен, феслиген/феслиџан/феслиџен, феџва, фидан, фил, филџи, фира, фирале, фискија, фисџан, фундаклија, фуџа, фуџија, хава, хавлија, хазбаџи, хазурала, хаирала, хакан, хаким, хал, хала, халаџа, халала, халаџи, халва², халија, халк, хамџа, хан, хара, харамзада, харанија, харарей, харба, харбија, харванија, харешли, харли, хас, хасаба, хаџиџи, хаџиџиџер, хаџма, хаф, хафиз/хафис, хашер, хевзеџана, хевзеџија, хедија, хезела, хелаћ, хеџџа, хизмеџи, хила, хиса/хисе, хич, хиџра, хошаф, хрз, худба, хуја, хуџумеџи, хуџера, џар, чагаљ, чаир, чакарасџи, чакија, чакнуџи, чала, чалџиџија, чалекаџи се, чалија, чалиџан, чаме, чамџраге, чамуља, чанибула, чай, чайџија, чаџија/чаџиџија/чаџиџиџа, чеврџија, чеиз, чекме, чекџисаџи, чембра, ченар, ченгел/ченгела, червиџи, черевиз, через, чешаџија, чикарма, чимбар, чимбур, чиџи¹, чиџиџијане, чок, чолак, чолама, чувалдуз, чусџи, џагара, џада, џамадан, џамахирија, џан, џанарика, џанибула, џанум, џеба/џебе, џебана/џебехана, џенабей, џењак, џерида/џериде, џериз, џерима, џехенемџиџа, џивар, џиле, џингафа, џихад, џока, џуздан, џулус, џума/џумај/џумаја, џумле, шалвар, шамалаџа, шамдуд, шан, шай, шарлаган, шахиџи, шебек, шебој, шедрван, шеик/шеих, шемсија, шемшеџа, шейџелија, шерефа/шерефе, шехадеџи, шехиџи, шехри рамазан, шешана, шеи-беи, шивеџа, шиџиџе, шиник, шира, ширџиџи, шиџа¹, шиџа², шише, шшико, шкемџија, шкија, шуруџи.

Међу турцизмима који немају развијена деривациона гнезда најбројније су једнозначне, односно моносемантичне речи. Турцизми који немају полисемију и деривацију далеко су бројнија група у односу на полисемичне турцизме који немају развијену деривацију. Моносемантичност је једно од битних својстава позајмљеница. Д. Гортан-Премк (1997: 41) наглашава да позајмљенице имају смањену способност полисемантичне и деривационе дисперзије, јер оне улазе у језик као номинационе јединице са семантичким садржајем у коме је изражена појмовна вредност, док остали елементи значења углавном изостају. Турцизми као важан слој стране лексике у српском језику ово и потврђују: међу турцизмима који не поседују деривацију највећи је број оних који се нису семантички адаптирали, који не поседују богатство семантичких елемената у своје семантичком садржају. Њих карактерише одсуство антонимичности и, често, одсуство синонимичности, неспособност развијања деривације и неуклопљеност у семантичку структуру лексичког система.

Међу моносемантичним турцизмима доста је и термина из различитих термилолошких система и њих карактерише ограничена способност даље семантичке дисперзије, нпр. *јайаган*, *оклагија*, *узенгија*, *фереца*. Будући да су ови термини у највећем броју случајева застарели и да не припадају активном фонду, они се ни као термини ни као застареле речи не могу анализирати семски, нити се могу метафорички ширити.

С друге стране, термини могу да припадају специфичном лексичком фонду и у исто време да буду део општег лексичког фонда. Такви термини међу турцизмима су они који именују биљке, животиње, јела и они у својим основним реализацијама бивају уједно и термини и речи општег фонда: *акреј*, *науџ*, *шебој*, *леблебија*, *нар*, *баклава*, *јогурџ*³³⁹, *суџлијаи*.

Ови термини, као и сви остали термини, могу се донекле развијати, добијати секундарна значења метонимијом и синегдохом, како у турском језику, тако и у српском језику, као на пример у лексемама *науџ* (ноhut) или *нар* (nar) које означавају врсту биљке, као и плод те биљке.

³³⁹ У 19. веку јогурт је значао исто што и кисело млеко у српском језику, али се од средине 20. века ова именица употребљава у значењу 'млечни напиток', а данас јогурт представља производ потпуно различит од киселог млека. Лексема *јогурџ* може да се посматра као формални турцизам, али не и семантички балкански турцизам, јер именује реалију која није карактеристична за турски језички и културни простор, већ је ижеда преузета из влашке традиције у југословенском ареалу (Петровић–Ђинђић 2015: 261–262).

Лексема са полисемијом а без деривације

С обзиром на то да се приликом анализе издвојио један број турцизама који бележе више од једног значења, у посебну групу издвојили смо све турцизме који имају полисемију, а немају деривацију, јер то није уобичајена појава:

акреј, аламеј, ама, аман, амбар/амбер, ардал, арилама, асли, ачик, баир, балабан, басамак, бајписайи, башлук, башлик(а), бе, бедел/бедељ, безбели, безисјан/безисјен, бејаз, белензук(а), бенј, билмез, бимбаша, бимбер-грожђе / бимберово грожђе, бица, боранија, будак, бумбарех, буразер, бујум/бујун, везма, гида, гонце, гунгула, гурема, дагма, дара, девлеј, дера, дикли, дилчик, довлеј, домуз, дорћол, драгулија, дубара, ћердек, ћујурум, ебејка, елбеј/елбеје(на), еле, еликсир, ем, ешкија, зар, зарф, зерделија, зерзевай, зећир, икиндија, илик(а), ја, јазук, јамак, јандал/јандан, јайрак, једек, јемек, кајас(а), калашјур, караћоз², каришик, кауш(а), киоск, колан, колчак, кошија, крндија/крнјија, кура, кушак, леблебија, лиман, мазгал(а), маја, мана, маскара, мајун, машице, Мевлуд/Мевлућ, медреса, мећер, мензел, мерјек, миздрак, милеј, мирија, мурасела, мурећей/мурећеф, мујай, мушјерија, науј, нафака, нена, нићах/ниће, одабаша/одобаша, ордија, јаламар, јаланга, јайа, јачавра/јачаура, јек, јерда/јерде, јеш, равак, рајлук, реза, рида, рјум, саганак, санјрач, сач, сејија, сермија, сијасеј, собеј, софа, срклеј, сура, шакум, шевабија, шекија, шекмил, шекне, шекрар, шенешир, шерћај/шерћах, шереца, шеркија, шерлук, шесјир, шешик, ширше, шоз, шойук, шрабозан/шробозан, шулумба, шурђија, шурђијай, хаге, хафурија, хелейош/хелейуш, ћемал, ћенар, ћерана, ћехаја, ћириш, ћумез, ћујук, узенгија/узенђија, улема, улчија, урда, ушур, фурда, фурсај, хај, хајдамак, хајћиди, хамјамук, хайула, хеј, хрка, циврија, чак, чакмак, чамјаре, чарак, чарлама, чекма, челенка, чембер, чукур/чукура, чулук, чурук, ценаза, цуба/цубе, шашкин, шебој, шер, шермеј, шех.

Од укупног броја лексема које немају деривацију, око 13% је оних које имају полисемију, док око 87% припада онима које су једнозначне. Анализом вишезначних лексема установили смо да ове лексеме углавном имају слабије развијене полисемантичне структуре, у којима су најчешће у питању нијансе блиске по значењу даване у лексикографском опису под тачкама (а, б), а не под засебним тачкама:

крндија/крнјија ж а. „стара, дотрајала и од дуге употребе и дотрајалости неупотребљива или готово неупотребљива ствар, машина

и др. (нпр. стари, покварени аутомобил и сл.)“; б. експр. „човек оронуо и онемоћао од старости или болести“.

Ретке су лексеме које имају три и више значења, нпр. *муштерија*, *акреј*, *челенка*.

Издвојићемо пример лексеме *колан*. За њу се са сигурношћу може тврдити да је изашла из оквира затвореног термилошког система коњарства. Уколико се узме у обзир чињеница да термини не могу да остварују секундарна метафоричка, затим експресивна и фигуративна значења, лексема *колан* управо својим значењима указује и на своје место које заузима у лексичком фонду: као прво, својим основним значењем представља термин коњарства; као друго, секундарним значењима указује на некадашњу одомаћеност у систему српскога језика, посебно ако се узме у обзир да је лексема *колан* учествовала и у творби фразеологизма:

колан м 1. „појас који држи седло и самар чврсто уз коња, попруг“; 2. заст. „појас на оделу“; 3. заст. фиг. „веза“. Изр. *йојуцали му сви колани* „све је код њега рђаво, све су га наде издале, постао је беспомоћан“.

О томе како је у ранијој фази језика ова реч била жива и продуктивна, сведоче њени деривати који више нису у употреби: *коланина*, *коланићи*, *коланкиња*, *Колановић*, *колански*, *колансуз*, *коланче*, *коланчић*, *коланџија* (исп. Ђинђић 2010: 262).

Међу турцизмима који немају деривациона гнезда забележени су и случајеви у којима су неке реализације термилошке у оквиру полисемантичне структуре. У оваквим случајевима општа значења претходе термилошким, што је и оправдано, јер се из термина не могу развијати друге семантичке јединице (исп. Гортан-Премк 1997: 124). Као пример наводимо лексему *реза*, која има богату полисемантичну структуру:

реза ж 1. а. „уска гвоздена плочица којом се затварају врата са унутрашње стране, заворница, преворница, засун“; б. „затварач на вратима железничких вагона који се диже и спушта приликом отварања и затварања“; 2. „језичак у брави којим се помоћу кључа закључавају врата“; 3. „бразда, усек, засек“; 4. бот. „в. хајдучка трава (под хајдук)“. Изр. *мејнући (коме) резу на уста* „не допустити (коме) да говори; не говорити, ћутати“.

Навешћемо и полисемантичну структуру лексеме *акреј*:

акреј м 1. покр. „шкорпија, штипавац“; 2. (Акреп) астр. „сазвежђе Скорпион у зодијаку“; 3. „мршава, ружна особа (обично жена)“.

Мислимо да је у случају лексеме *акреј* требало поступити на начин како је то учињено у РСЈ:

акреј м тур. 1. нар. а. „скорпија, штипавац“; б. експр. „ружна, мршава особа (обично жена)“; 2. (Акреп) астр. „сазвежђе Скорпион у Зодијаку“.

Терминолошко значење свакако треба да буде наведено на крају, док значење настало метафоризацијом „ружна, мршава особа (обично жена)“ треба да стоји иза основног значења, које је и терминолошко и опште, јер је од њега и развијено. Овде се запажа још једна битна појава: метафоричко значење је, што се тиче употребе речи, и најфреквентније. Основно значење лексеме „скорпија, штипавац“ говорницима савременог српскога језика ретко је познато. На основу анкете спроведене међу испитаницима у Крагујевцу и околини (село Горња Сабанта), Младеновцу, Прокупљу и Грачаници,³⁴⁰ добијени су интересантни одговори у вези са питањем шта значи реч *акреј*? Само је тринаест испитаника одговорило да лексема *акреј* значи „скорпија“; свега шест испитаника није дало одговор; највећем броју испитаника је ова лексема позната у значењу „ружна особа“. Оно што је заједничко свим одговорима је то да нико није прецизирао да је то искључиво ружна женска особа. Уколико погледамо дефиниције у наведеним дескриптивним речницима, оне наводе као квалификацију и „мршава особа“. Само један одговор нам је потврдио ово значење. Било је и оних ретких, другачијих одговора, а свима је заједничко да су негативно конотирани, нпр. *неваљала особа, будала, баксуз, створење хорор њрироде, дебил, сноб, змија, ђаво, звер, њацов, даждевњак, лош човек, инсект, шњакор, наоњак човек, човек који није цењен у друшњиву, неурачунљива особа, габор, ругоба, наказа, авеј, стирашило*.

Поред пунозначних речи (именица, глагола, придева, прилога) забележене су и непупозначне речи. Међу турцизмима има и оних непупозначних речи које означавају релацију, а то су нпр. везници: *ама, бирдем/бирден, ем, инди, ја*. С друге стране, забележене су оне непупозначне, модалне речи које означавају став лица према ономе о чему се говори: речце: *ама, бар/барем, валај, елбеј/елбејше(на), еле, ја, хич*, као и узвици: *анасана (ана сана), бака, бе, билај/бијах, бисмилај/бисмилах, бујрум, дур(а), ђел(а), ђерчек, еле, ефендум (ефендум бенум), ешкунa, машала(х), медеј, мерхаба, ошур, хазурала, хаирала, хај, хеј, чала*. Неке од ових непупозначних речи се јављају у две, па чак и три функције:

³⁴⁰ Анкетом је обухваћено 117 испитаника (Младеновац 34, Грачаница 19, Прокупље 43, Крагујевац и Горња Сабанта 21).

ja 1. покр. речца за потврђивање (у одговору изриче слагање, сагласност, пристанак на што) „јест, да“; 2. раставни везник: „или ... или“; 3. узвик у чуђењу или дивљењу.

ама 1. везн. а. за истицање супротности: „али, већ, а“; б. а појачавање: „баш, управо“; в. „бар, барем“; 2. речца за појачавање а. неког тврђења или одрицања; б. питања, чуђења, заповедања.

Како бисмо стекли увид у то које су од ових лексема и даље активне данас, ексцерпирали смо из РСЈ турцизме који немају деривацију. РСЈ, као речник савременог српског језика, бележи само одређен број турцизама који немају деривацију:

алев, акреј, ама, амајлија, амал(ин), аман, амбар/амбер, ариџик, аршлама, асура, афион, ахмедија, баклава, бакиши, балдисаи, балчак, бамња, бар(ем), безисџан/безисџен, билмез, бимбаша, биџисаи, боранија, будак, букаџије, буразер, бурунџија, вај, вала, гунгула, даире, дара, дармар, дебе, деф, дибидуз/дибидус, дирек, диринџи/диринџиши, дослук, драњулија, дулум, ђа, ђевџир, ђем, ђене-ђене, ђулабија, езан, еликсир, ем, загар, зар, зарф, зекир, зембил/зембиљ, зулуфи/золуфи, иман, исои, ја, јанџик, јаџаган, јогурџи, јок, јуфка, кавурма, каган, кајас(а), кајмакам/кајмакан, калабалук, калашиџура, каља, кайама, карбаџак, карџик, качак, качамак, кече, киоск, колан, кофа, крнџија/крнџија, кубе, кушак, леблебија, либаде, лиман, лимунџос, маја, мана, мангал(а), марџолоз, маскара, маџиши, маџиџе, мевлуд/мевлуђ, медреса, менгеле, минаре(џи), мудериз/мудерис, муџезин, мукада, мусака, мушема, муџиџерија, надир, намаз, нар, наџенане, науџи, нафака, ока, оклаџија, џаламар, џаџазјанија, џаџа, џачавра/џачаура, џексимеџи, џерда/џерде, џеш, џиџа, џуља, џусула, џуџулул, рабаџан, раџилук, раф(а), реза, рс, салџа, самум, санџирач, сарџија, сарма, сач, сенабија, сеџија, сиџасеџи, софа, сулундар, суниџи, суџиџија(џи), џаџе, џане, џаџија, џарана, џарайана, џаџи, џаџиџаџан, џекија, џерџиџан, џеркија, џеџиџиван, џоџ, џурбе, џурџијаџи, џаџе, џемане, џошак², џувик, џулах, џулбасџија, џумез, џусџек, џуџак, џуџек, џуџук, узенџија/узенџија, уисаџи, улема, умаџија, ункаш, усџира, уџур, фереџа, ферман, хај, хан², хаџиџиб, хаџиџиџиџиџи, хеј, чагаљ, чак, челенка, ченгел(а), чеџаџија, џада, џамадан, џамаџирија, џанарика, џенаџа, џихад, џума/џумај/џумаја, шебој, шеџиџиџиџи, шеџиџиџи, шешана, џира, џириџиџи, џиџија.

У РСЈ нашло се само 14% оних лексема које немају СД гнезда. Ове лексеме углавном припадају активном лексичком фонду, а међу њима су ретке, али уједно и веома фреквентне лексеме са више значења, нпр. *џаџазјанија, боранија, драњулија*. Код активних лексема постоји

могућност даљег метафоричког ширења, какав је случај код лексеме *боранија*: 2. експр. (обично са атрибутом ситна) а. „безначајни људи“; б. „безначајна ствар, ситница“.

Код других неретко долази до смањења броја значења: нпр. *сијасеи* се данас користи само у значењу „мноштво, велика множина, сила чега“, док РСЈ не бележи секундарна значења ове лексеме забележена у Речнику МС: „неприлика, беда, зло, напаст“; „бука галама“; „казна“; *џекија* се користи у значењу „зграда, муслимански манастир у коме дервиши обављају верске обреде“, док значење „капелица, маузолеј, гробница неког свеца“ и значење „извор, врело, студенац“ више нису актуална. Код лексеме *ћумез* примарно значење „живинарник за кокоши, кокошињац“ потиснуто је секундарним значењем „запуштен, влажан и прљав стан или крчма“.

Увидом у турцизме у РСЈ који немају развијену деривациону способност, може се одредити статус свих забележених турцизама без деривационе способности у СД речнику турцизама:

– велики број речи више није део стандарда, оне углавном припадају пасивном фонду и губе се из језика;

– међу њима је највише застарелих речи: *алишверши*, *везма*, *венџи*, *довлеи*, *досџи*, *ђахил*, *качак*, *курада*, *кум*, *курџариши*, *куџнија*, *кушак*, *кушлук*, *мавез*, *хевзеџана* и сл.; затим следе термини попут: *кадаиф*, *каља*, *кајама*, *карамуџи*, *качамак*, *медреса*, *нана*, *нар*, *џулумба*, *џуфахија*, *хан*; забележени су и историзми: *јемин*, *јузбаша*, *каза*, *кајмакам*, *кајуданџаша*, *коџабаша*;

– међу речима које су и даље део активног фонда највећи је број стручних термина који припадају термилошким групама: јело, пиће, одевање, биљке, покућство, религија, док термини из области науке нису заступљени;

– одређен број непунозначних речи турскога порекла има стабилно место у савременом српском језику: *ама*, *ем*, *јок*, *чак* и сл.;

– мали број је вишезначних лексема које ретко бележе више од три значења;

– уколико нису термини, оне нису довољно адаптиране, бар не семантички, с обзиром на то да немају деривацију и развијену полисемију. Анализирани сегмент потврђује тврдњу да ако нека позајмљена реч има много деривата, она је уврежена и прихваћена у српском језику, а ако има сиромашну полисемију и деривацију, она није довољно адаптирана (Драгићевић 2007: 189).

О ТУРСКИМ СУФИКСИМА

Временом се из великог броја лексема турског порекла издвојио известан број суфикса који су се осамосталили и који учествују у формирању врло продуктивних творбених модела. Турски језик као аглутинативни језик поседује велики број суфикса који служе за творбу нових речи. За њега је карактеристична суфиксна творба речи код које се суфикси додају на корен или на основу речи (Ћаушевић 1996: 436–437). На тај начин изводе се од именица нове именице, придеви, глаголи, од глагола се изводе именице и сл. (Hengirmen 1999: 415). Ми се у нашем раду нећемо бавити детаљном анализом турских суфикса. Као прво, турски суфикси су детаљно обрађени у српском језику у новије време (Радић 2001).³⁴¹ Најважнији међу њима су суфикси *-чија/-чија*, *-лија*, *-лук*, *-ана*, који су због своје добре адаптираности и старине у неким изворима сврстани и међу домаће суфиксе (Клајн 2003: 218),³⁴² а који ће бити предмет одређене анализе уз све остале забележене суфиксе турског порекла. Као друго, наша анализа не обухвата сва хибридна образовања,³⁴³ већ искључиво образовања у којима су оба елемента турскога порекла, што утиче на обим и домете анализе.

Оно што ћемо у даљем разматрању код сваког суфикса понаособ истаћи односи се на суфиксални творбени начин у којем су турски суфикси послужили и за грађење нових именица с турском основом на основу аналогije, а које као такве не постоје данас у турском књижевном језику, нпр. *тџухафли* (*tur. tuhaf + li*) = *tuhaf*; *занаџлија* (*zanaat + li*) = *zanaatçı* и сл. (Ђинђић 2013: 236). Овде свакако не треба доносити коначан суд, јер се наше поређење своди на савремени, синхрониски пресек, што не искључује могућност да су неке од тих изведеница постојале у некој фази у турском језику, у неком од турских дијалеката, јер смо турцизме преузимали поглавито из турских дијалеката. Такође,

³⁴¹ О овој студији в. Радовић-Тешић 2001; Петровић 2002.

³⁴² Детаљном анализом најфреквентнијих суфикса П. Радић (2001:109–115) издваја суфиксне деривате: *-чија* (-ација, -анција, -еција, -енција, -иција), *-лија* (-алија, -анлија, -ајлија, -елија), *-лук* (-алук, -анлук, -енлук, -илук, -инлук).

³⁴³ Комбинацијом ових суфикса са домаћом основом настао је велики број хибридних речи (*рачуџија*, *клоџија*, *инџереџија*, *факулџеџија*, *џуберџеџија*, *дуџаџија*, *кукавичлук*, *џросџаклук*, *џиџаџилук*, *куглана*, *оружана*, *џоџлана*), чиме они постају средство стилистичке деривације (Ђорић 2008: 224). У речницима овакве изведенице се неједнако вреднују. Поједини аутори сматрају да и оваква хибридна образовања треба убрајати у турцизме, те је тако, на пример, Вук Ст. Караџић и речи попут *Мостарлија*, *Нишлија* (1818) обележио звездicom за означавање турцизама (исп. Пецо 1987а: 85).

осврнућемо се и на све оне суфиксе који су остварили мањи утицај, као што су именички суфикси *-баша* (уколико творенице са елементом *-баша* схватамо као изведенице), *-дар/-ћар*, *-суз* и *-џик*, придевски и прилошки суфикси попут *-ли*, *-иле*.

Данас је, гледано из синхронијске перспективе, тешко утврдити обим позајмљивања лексема изведених турским суфиксима, али се извесни закључци могу изводити руководећи се двама претпоставкама.

1. У првој фази, преузимање су и турске основинске речи, као и одређени деривати, који су за овдашње говорнике представљали немотивисане речи.

2. У другој фази, турски творбени форманти су се након адаптације у турским дериватима могли рано издвојити као посебне творбене јединице у односу на немотивисане турске речи.³⁴⁴

Постоји извештан број лексема за које се са сигурношћу може тврдити да су немотивисани турцизми, односно да су као такве и преузете, да нису настале као резултат домаћих творбених процеса од осамостаљених турских суфикса. Потврду томе налазимо у чињеници да код таквих речи први, основински део никад није као такав посведочен у српском језику:

а. суфикс *-лук*: *ајлук* (тур. ← ау, месец); *аралук* (тур. aralık ← ага, растојање, размак); *бенђелук/бенџелук* (тур. bengilik ← bengi, бесмртан, вечан); *дизлуке/дизлуци* (тур. dizlik ← diz, колено); *домазлук* (тур. damızlık ← damız, штала); *ејлук* (тур. iyilik ← iyi, добар); *игрмилук* (тур. yirmilik ← yirmi, двадесет); *калалук* (тур. kalabalık ← kalaba, мноштво); *каришлук* (тур. karşılık ← karşı, супротан, наспраман); *кушлук* (тур. kuşluk ← kuş, птица); *мушћулук* (тур. muştuluk ← muştu, радосна вест); *ћерлук* (тур. terlik ← ter, зној); *ћојлук* (тур. köylük ← köy, село); *чићлук/чифлук* (тур. çiftlik ← çift, орање);

б. суфикс *-џија*: *авџија* м (тур. avcı ← av, лов); *бињаџија* (тур. binici ← binî, пењање; узјаживање); *кујунџија* (тур. kuyumcu ← kuyum, накит,

³⁴⁴ Конкретно, Б. Ђорић (2008: 66) изводи закључак да се суфикс *-џија* рано могао осамосталити као творбена јединица у односу на основинске (немотивисане) турске речи. Потврду налази у грађи из дела Стевана Сремца, наводећи примере који не постоје у Шкалаћевом речнику, нпр. *бућмеџија*, *гајћанџија*, *ћеманеџија*, напомињући да основинске речи *бућма*, *гајћан* и *ћемане* бележи А. Шкалаћ. Хибриди са српском основом и турским суфиксима забележени су и доста раније, на пример код Гаврила Стефановића Венцловића (1680–1749). У неким речима турски суфикси *-џија*, *-лук* и *-ли* додавани су на српске основе: издаваџа, провадаџа, придоставаџа, п'шеницораздаваџа, оуправаџа, избор'ли (Стефановић-Бановић 2015: 182). Овакви закључци се могу применити и на све остале суфиксе који представљају отворене и продуктивне творбене типове.

златарска роба; накит са драгим камењем); *суруџија* (тур. *sürücü* ← *sürü*, стадо, крдо);

в. суфикс *-лија*: *ђизла/ђизлија* (тур. *gizli* ← *giz*, тајна); *јауклија* (тур. *yavuklu* ← *yavuk*, веридба); *(ј)ерлија* (тур. *yerli* ← *yer*, место); *џењерлија* (тур. *peynirli* ← *peynir*, сир); *ћојлија* (тур. *köylü* ← *köy*, село);

г. суфикс *-ли*: *џавли* (тур. *tavli* ← *tav*, влажност); *харешли* (тур. *hareli* ← *hare*, таласаста шара); *џурли* (тур. *türlü* ← *tür*, врста, тип);

д. суфикс *-ана*: *отлукана* (тур. *otlukhane* ← *otluk*, пласт сена); *шешана* (тур. *şişhane* ← *şeş*, шест); *џараф(х)ана* (тур. *darphane* ← *darğ*, ковање новца).

Као што смо већ напоменули, у даљој анализи акценат ћемо ставити на суфиксални творбени начин у којем су турски суфикси послужили и за грађење нових речи с турском основом на основу аналогije, а које као такве не постоје у турском књижевном језику.³⁴⁵ Такође, предмет наше анализе биће пружање увида у статус изведеница за турским суфиксима, а у вези са тим и компаративни преглед стања разматраних суфикса у турском језику.

Суфикс *-чија/-џија*

Суфикс *-чија/-џија* у турском језику има облике *-ci*, *-ci*, *-ci*, *-cü/-çi*, *-çı*, *-çi*, *-çü*; њима се изводе именице углавном од именичких, ређе придевских основа које означавају:

а. имена особа одређеног занимања: *tarihçi* „историчар“, *gazeteci* „новинар“, *işçi* „радник“;

б. имена особа са склоношћу ка нечему: *inatçı* „инација“, *yalancı* „лажов“, *şakacı* „шалџија“;

в. имена особа одређене идеолошке припадности, политичке припадности: *solcu* „левичар“, *sağcı* „десничар“;

г. особе са привременим статусом или својством: *davacı* „тужилац“, *şikayetçi* „жалилац“, *yolcu* „путник“ (исп. Čaušević 1996: 438; Banguoğlu 2011: 164–165; Đinđić 2012: 171–172).

У српском језику овај суфикс спада у најпродуктивније међу турским суфиксима. У фонду Речника МС налазе се бројне именице на *-џија*:³⁴⁶

³⁴⁵ Не може се искључити могућност да такве речи можда постоје, или су постојале, у турским балканским дијалектима.

³⁴⁶ Највећи број именица изводи се од именичке основинске речи. Од глагола се суфиксом *-џија* изводе стилски маркиране именице којима се именују особе, најчешће

абаџија, авџија, алваџија, арџија, арабаџија, ашигџија (ашикџија), бадаваџија, балугџија, бардагџија, басмаџија, башишованџија, бињаџија, бојаџија, бунарџија, бурмуџија, гаџиџанџија, галамџија, гурбеџија, диванџија, дуванџија, дућанџија, ђевреџија, егленџија, екмеџија, занџија, зулумџија, зурлаџија, инаџија, јабанџија, јанкесеџија, јолџија, јорганџија, кавџија, кавеџија, кавгаџија, каиџија, калдрџија, калиџаџија, камаџија, кантиџија, канџија, каймаџија, кайџија, кафеџија, кесеџија, кесџенџија, кираџија, кириџија, ковџија, конаџија, конаџија, куџунџија, кумбараџија, кундуриџија, лагумџија, магаџија, мезилџија, мегданџија, мераџија, механџија, мираџија, мукџија, мумџија, муџабџија, муџавџија, муфџија, муџиџулугџија, нануџија, одаџија, џазарџија, џараџија, џасманџија, сакаџија, салеџија, салџија, саџија, саџија, сеирџија, сеџија, сеџија, сомунџија, сунџија, суруџија, џабирџија, џаинџија, џамбуриџија, џаџија, џелџија, џенеџија, џобџија, џуџунџија, џуџеџија, џаџија, џебаџија, џириџија, феџија, хаберџија, хаирџија, халваџија, хамаџија, ханџија, ханџија, хасурџија, хевзеџија, чалџија, чамџија, чаркаџија, чаруџија, чекрџија, чеџија, чизмеџија, чоканџија, чорбаџија, чуџија, целџија, шербеџија, шеџерлеџија, шиџија.

Суфикс *-џија* представља дијалекатску варијанту од суфикса *-џија* (Клајн 2003: 208). Изведенице у којима се налази углавном представљају синониме за уобичајеније изведенице са *-џија*:³⁴⁷

ашикџија → ашигџија, екмеџија/екмеџија → екмеџија, мирашџија → мираџија, салеџија → салеџија, целџија → целџија.

Одређене лексеме са суфиксима *-џија/-џија* се у лексикографској пракси у Речнику МС представљају као дублети у једнакој употреби:

калпакџија = калпаџија, муштулукџија = муштулугџија, туфџија = туфџија, чибукџија = чибугџија.

Као дублетни представљене су и истокоренске изведенице са суфиксима *-џија* и *-лија*:

џумбушџија = џумбушлија.

Неколико је турцизама који се јављају само са суфиксом *-џија*:

зато што је и основна реч негативно маркирана: нпр. *галамџија, инаџија* (исп. Babić 2002: 222). Стилски су обележене и именице изведене од прилога: *бадаваџија* и *мукџија*.

³⁴⁷ С. Стаховски (Stachowski 1961: 26) истиче да је варијанта *-џија* далеко фреквентнија у односу на *-џија*, чак и у случајевима када јој не би било место у самој турској речи, нпр. *буреџија* од тур. *börekçi*, где долази до озвучавања претходног консонанта.

*ајлукчија, аишчија, каукчија, нобечија, севајчија, ћурчија*³⁴⁸, *чифчија*.

Многе од ових именица се данас не употребљавају, припадају пасивном лексичком фонду и у највећем броју случајева маркиране су неким од квалификатора којим се ове лексеме обележавају као застареле, покрајинске, индивидуалне и сл. П. Радић (2001: 17–22) изведенице овога творбеног модела издваја у три семантичке категорије: 1) изведенице које именују вршиоца радње, пре свега особу одређеног занимања (*дућанчија, тџобчија*); 2) изведенице које именују особу са каквом доминантном особином (*бадаваџија, галамџија*); 3) изведенице које именују особу са израженом цртом припадања, односно учествовања у нечему (*џајролџија*).

Бројна су образовања са турском основинском речју и суфиксом *-џија* које не бележи савремени турски књижевни језик:

аршинџија (← тур. arşın) м а. „онај који мери аршином“; б. фиг. „онај који се не сналази у ономе што је ново; онај који не схвата ново доба“;

ашиџија (ашикчија) (← тур. âşik) м „онај који ашикује, који води љубав, љубавник“;

буздованџија (← тур. bozdoğan) м → „буздован“;

бунарџија (← тур. pınar) м „стручњак за копање бунара“;

гајџанџија (← тур. kaytan) м „занатлија који израђује гајтане“;

галамџија (← тур. ağlama) м „онај који галами, лармаџија; разметљивац“;

диванџија (← тур. divan) м 1. „онај који суделује, учествује у дивану (2)“; 2. „разговоран човек“;

дуванџија (духанџија) (← тур. duhan) м 1. „продавац дувана“; 2. „страстан пушач дувана“;

егленџија (← тур. eğlen) м „говорник, забављач“;

зиџија (← тур. zil) м „занатлија који израђује зиле и друге предмете“;

зулумџија (← тур. zulüm) м „→ зулумћар“;

јордамџија (← тур. yordam) м „онај који јордами, охол, умишљен човек“;

кованџија (← тур. kovan) м „пчелар“;

мераџија (← тур. merak) м „→ мераклија“;

³⁴⁸ Б. Ђорић (2008: 44–45) наводи да се именица *ћурчија* може посматрати као неизведена, фонетски и морфолошки адаптирана од тур. *kürkçü*, али и да се може говорити и о суфиксу *-џија* са аломорфном основом *ћурчија* (← *ћурак*).

- муктаџија* (← тур. müft) м „→ мукташ“;
- мутавџија* (← тур. mutaf) м „занатлија који израђује мутапе, покровце или простирке од козје длаке, струнар, мутаџија“;
- муфтџија* (← тур. müft) м „→ муктаџија“;
- муштулугџија* (← тур. muştuluk) м „особа која прва донесе, јави радосну вест, добар глас“;
- пиширџија* (← тур. pişirme) м заст. „пећар, хлебар који и јело готови и продаје“;
- сакаџија* (← тур. saka) м „онај који у сакама развози и продаје воду“;
- салиџија* (← тур. salta) м „возач који вози само људе (а не робу или пртљаг)“;
- сефтџија* (← тур. siftah) м „први купац“;
- скелеџија* (← тур. iskele) м „скелар“;
- сомунџија* (← тур. somun) м „пекар који пече и продаје сомуне“;
- сувалџија* (← тур. sual) м „испитивалац, судија“;
- табирџија* (← тур. tabir) м покр. „тумач снова“;
- таинџија* (← тур. tayin) м „војни интендант за храну“;
- таћаџија* (← тур. takke) м заст. „мајстор који израђује кожне капе“;
- телалџија* (← тур. telal) м „→ телал“;
- ћарџија* (← тур. kâr) м 1. „онај који је лаком на добитак, зараду“;
2. заст. „трговац“;
- хаирџија* (← тур. hayır) м покр. „добротвор, дародавац“;
- хајсанџија* (← тур. hapıs) м „чувар хапса, затвора“;
- хаџарџија* (← тур. hatır) м „онај који ради према наклоности, пристрастан човек“;
- чуџурџија* (← тур. çotra) м „занатлија који израђује чутуре“;
- челеџија* (← тур. celep) м „трговац стоком“;
- шићарџија* (← тур. şikâr) м „безобзиран човек увек спреман да извуче шићар, лакомац на добит без труда; пљачкаш, гуликожа“.
- За одређене творбене типове са суфиксом *-џија* постоје конкурентни, продуктивнији нетурски форманти исте творбене категорије:³⁴⁹
- ар: *баруџија/баруџар*, *бојаџија/бојар*, *гајџанџија/гајџанар*, *дућанар/дућанџија*, *калдрмар/калдрмџија*, *кесџенџија/кесџенар*, *џајџија/џајџар*, *скелеџија/скелар*, *чаркаџија/чаркар*, *чизмеџија/чизмар*, *чиџлугџија/чиџлугар*, *чохаџија/чохар*³⁵⁰;

³⁴⁹ Детаљан попис свих конкурентних суфикса даје Радић 2001: 141–144.

³⁵⁰ У Речнику МС лексема *чохаџија* није упућена на лексему *чохар*, већ се обе дефинишу. Савремено стање у вези са овим лексемама је измењено, што потврђује РСЈ, у коме се лексема *чохаџија* упућује на лексему *чохар*.

-ач: *кавгаџија/кавгач*;

-аш: *зурлаџија/зурлаш*, *кириџија/кириџаш*, *мукџаџија/мукџаш*,
ћумурџија/ћумураш;

-ник: *хаберџија/хаберник*.

Такође, јавља се као конкурентан и суфикс *-лија*:

мераџија/мераклија;

сунетлија/сунеџија;

занаџија/занатлија.

У неким случајевима суфикс *-џија* одговара нултом суфиксу (- \emptyset) и ова образовања на *-џија* упућују се на она која се завршавају нултим суфиксом (- \emptyset):

ћелалџија м „→ телал“.

Суфикс *-џи* је веома продуктиван суфикс у турском језику и покрива више творбених и семантичких категорија. Овај суфикс се јавља као конкурентан за одређени број персијских и арапских суфикса у турском језику (Banguoğlu 2011: 163). Пре свега конкурентност се односи на персијски суфикс *-dar* (исп. поглавље Суфикс *-дар*):

türbedar > türbeci = „чувар турбета“;

veznedar > vezneci = „благајник“;

kindar > kinci = „злурад, злобан, пакостан“.

Затим конкурентски однос гради и са персијским суфиксом *-kâr*:³⁵¹

bestekar > besteci = „композитор“;

sahtekar > sahteci = „преварант, варалица“.

Такође, придевским образовањима са арапским суфиксом *-i* као конкурентска и примарнија јављају се образовања са суфиксом *-џи*:

hesabi > hesapçı = „економичан, штедљив“.

³⁵¹ Српски књижевни језик бележи суфикс *-ћар/-ћер* у именицама *зудумћар* и *хизмећар*. Овај суфикс има значење вршиоца радње или носиоца особине и забележен је још у неколико именица у народним говорима (исп. Радић 2001: 107, у фусноти). И. Клајн (2003) не наводи овај суфикс, док га С. Бабић (Babić 2002: 129) наводи дајући пример *зудумћар*, али без етимолошке ознаке. Без обзира на неодомаћеност суфикса *-ћар/-ћер* у српском језику, истокоренски облици *зудумџија* и *зудумаџ* нису успели да потисну лексему *зудумћар*, која је највероватније због своје стилске употребе очувала свој статус. Српски језик чува и облик *ћенећкар*, који данас не бележе турски речници, јер га је временом вероватно потиснуло образовање са домаћим суфиксом *-џи*: *tenekesi* „лимар“. У Речнику МС лексема *ћенећкар* је дефинисана лексемама *лимар* и *ћенећеџија*. У српском језику забележена је једна хибридна лексема, а то је лексема *ћоганћер*, коју наводи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

Суфикс *-и* је део одређеног броја придевских образовања у српским народним говорима (нпр. *крмези*, *курушуми*, *лимуни*), док грађа Речника МС не бележи ниједан непроменљив придев оваквог порекла.³⁵²

У процесу секундарне адаптације лексеме деривирани суфиксом *-иџа*,³⁵³ као и свим осталим суфиксима турског порекла, ступају у даље деривационе односе, те имамо примере другостепених и трећестепених деривата:

башићованџијски, *босићанџијски*, *бунарџијски*, *бурегџијски*, *дућанџијски*, *ћумрукџијски*, *еснафлијски*, *јавашлијски*, *јуршилијски*, *сиахилучки*, *беглучки*, *дуњалучки*, *кречански* и сл.

Суфикс *-лук*

У савременом турском језику суфикс *-лук* јавља се у четири аломорфна лика (*-lik*, *-lık*, *-luk*, *-lük*), док се у српском књижевном језику јавља само варијанта *-лук*.

У корпусу су забележени следећи примери са суфиксом *-лук*. То су углавном застареле лексеме, најчешће зато јер реалије које се њима именују нису више актуалне.³⁵⁴

абаџилук, *агалук*, *адамлук*, *ајлук*, *акшамлук*, *алчаклук*, *аралук*, *аргајлук*, *аскерлук*, *ахаралук*, *ашиклук*, *бадаваџилук*, *бајајлук*, *бајрамлук*, *бакалук*, *баксузлук*, *башалук*, *башибозлук*, *баикалук*, *башлук*, *башићованлук*, *башићованџилук*, *баишчелук*, *беглук*, *беглербеглук*, *бекрилук*, *бенћелук*, *бешлук*, *боклук*, *бокчалук*, *бонлук*, *босићанлук*, *бошчалук*, *ганилук*, *грсузлук*, *гурбешлук*, *дахилук*, *дизлук(е)*, *димијалук*, *домазлук*, *дослук*, *дуњалук*, *душеклук*, *ђезајлук*, *ђојлук*, *ејлук*,

³⁵² Детаљније о суфиксу *-и* в. Радић 2001: 101–102.

³⁵³ Анализом СД речника турцизама стиче се увид у то да су међу дериватима најзаступљенија образовања са суфиксом *-иџа*.

³⁵⁴ Међу њима има оних који су носиоци гнезда, као и оних који су приказани у гнездима као деривати одређених турцизама. Именице се најчешће јављају у улози основинске речи. Известан је број именица које имају придевску основу: *јогунлук*, *мамурлук*. У нашем корпусу издвајају се и две именице у чијим је основама прилошка реч: *баикалук*, *јавашилук*. У турском језику ове две изведенице имају на плану садржаја сасвим очекиван мотивациони однос са основинском речју: *başka* „други, другачији, посебан, својеврстан“ → *başkalık* „својеврсност, особеност“; *yavaş* „споро“ → *yavaşlık* „спорост, тромост“. У српском језику ситуација је другачија, семантички однос између основинске речи и изведенице је ослабљен: *баика* 1. прил. „напосе, одвојено, посебно“; 2. прид. непром. „другчији“ → *баикалук* м „оно што је одвојено; засебна просторија или кућа; одвојен живот, одвојеност“; *јаваш* прил. покр. „полако, лакше, без журбе; немарно“ → *јаваш-лук* „лењост, немар, неуредност (у послу)“.

ексиклук, ешеклук, зулумћарлук, игрмилук, јавашилук, јаглук, јарамазлук, јеминлук, јенђилук, јогунлук, јорганлук, кабадахилук, кадилук, казанлук, казанџилук, кашиарлук, калабалук, каршилук, каурлук, кириџилук, кованџилук, колајлук, кујунџилук, кулук, кушлук, мајмунлук, мамелук, мамурлук, марифеџилук, мегданлук, мезарлук, мезелук, механџилук, миндерлук, мудирлук, мурдарлук, мурџаџилук, муџавџилук, муфџилук, мухаџирлук, мушџилук, орџаклук, џазарлук, џаџучлук, џаџуџилук, џачалук, џеливанлук, џишманлук, рабаџилук, раванлук, раџилук, резилук, рахаџилук, росџилук, сарафлук, сарачлук, селамлук, сџахилук, сулџанлук, џабаклук, џеџелук, џерлук, џиџизлук, џобџилук, џозлук(е), џуџунлук, џојлук, џоџеклук, џурџилук, угурсузлук, учкурлук, фираунлук, хаирлук, хајванлук, хајдуклук, халвалук, харемлук, хасџалук, хаџилук, хашилук, хрсузлук, чајкунлук, чибуклук, чивилук, чиџилук (чиџлук), чорбалук, џабалук, џеџашилук, шеџриџилук, шеџџанлук, шенлук, шерџилук, ширџилук, шићарлук.

Суфикс *-лук* се укључио у творбени систем српског књижевног језика. Бројне су изведенице од домаћих именичких, придевских и ређе глаголских основа које припадају различитим семантичким категоријама: изведенице различитих апстрактних значења (*несџашилук, бахаџилук*); изведенице које значе место (*војводалук, минисџарлук*); изведенице које значе збир особа (*својаџилук, хришићанлук*); изведенице у значењу предмета (*бравалук, цигаралук*) (Радић 2001: 64–78). Оваква образовања семантички се у највећем броју случајева поклапају са таквим образовањима у турском језику. Семантичка категорија изведеница које значе збир особа знатно је чешћа у српском језику него у турском.³⁵⁵ Тако *џашалук* припада семантичкој категорији изведеница које значе место и уједно, метонимијски збир особа:

џашалук: 1. „највећа управно-територијална јединица у османлијском царству, чији је главар паша био непосредно подређен царској влади или Порти“; 2. покр. „војска која се покупи у подручју једнога паше“.

У турском језику, с друге стране, семантички се није развило значење збира особа:

paşalık: 1. „чин, достојанство паше, пашинство“; 2. ист. „највећа административна јединица под управом паше, пашалук. *Belgrad – I* Београдски пашалук“.

Исту ситуацију имамо рецимо и код именица *комишилук*:

³⁵⁵ Бангуоглу (Banguoğlu 2011: 195) наводи да је ова семантичка категорија ретка.

комшиилук м тур. а. „суседне, оближње куће, суседство: отићи у комшиилук, доћи из комшилука“; б. „комшије, суседи“;

komşuluk, -ği им. 1. „суседство, комшиилук; околина, близина“; 2. „добросуседски односи“.

У турском језику овај суфикс служи за извођење именица и придева различитих семантичких категорија. Ту спадају 1. апстрактни појмови: *güzellik* „лепота“, *kahramanlık* „јунаштво“; 2. а. место или предмет у којем се нешто налази: *zeytinlik* „маслињак“, *tuzluk* „сланик“; б. употребни предмет одређене намене: *yağmurluk* „кишна кабаница“; 3. временски период: *haftalık* „период од недељу дана“; 4. занимање, служба; звање: *doktorluk* „лекарска професија“, *askerlik* „војна служба“, *asistanlık* „асистентура“; 5. идеолошки правац: *ırkçılık* „расизам“; 6. збир особа: *gençlik* „омладина, младеж“; 7. монета: *onluk* „десетица“ (исп. Ђаушевић 1996: 437–438; Ergin 1989: 146; Banguoğlu 193–196).

У турском језику суфикс *-lik* може у процесу даље суфиксалне творбе да се везује за деривате изведене помоћу суфикса *-siz*, *-li*, *-ci*.³⁵⁶ Као примере готових позајмљеница оваквог сложеног образовања у српском наводимо следеће примере у следећим значењима:

– начин понашања: *бадаваџилук* (тур. *bedavacılık*);

– занат или занимање: *башџованџилук* (тур. *bahçecilik*), *кириџилук* (тур. *kıracılık*), *механџилук* (тур. *mevhanecilik*), *џаџуџилук* (тур. *rabuççuluk*);

– карактерна особина: *угурсузлук* (тур. *uğursuzluk*).

Издвајамо и аналогно изведене следеће лексеме *кованџилук*, *муџавџилук*, изведене од *кованџије* и *муџавџије* као резултат наших творбених процеса.

Посебно ћемо издвојити изведенице од турске (углавном именичке) основе и суфикса *-лук*, које као такве не постоје у турском књижевном језику, односно које у већини случајева представљају резултат наших творбених процеса:

ахаралук (← тур. *ahır*) м „→ ахар (2)“;

башалук (← тур. *başa*) м „достојанство баше; владавина, моћ баше; подручје, посед којим баша управља“;

бошчалук / *бокчалук* (← тур. *bohça*) м „дар, обично од једног пара рубља, увијен у мараму (бошчу), какав најчешће дарива млада“;

димијалук (← тур. *dimi*) м „латно од којег се праве димије; комад тог платна“;

³⁵⁶ Исп. Ђинђић 2012: 179. Основу за даљу деривацију представља она реч која је и сама изведеница: *mevhaneci* + *lik* = *мејханџилук*.

душеклук (← тур. *döşek*) м „орман у којем се дању држе душеци“;
јеминлук (← тур. *emin*) м „подручје, низ села под јеминовом влашћу“;

јорганлук (← тур. *yorgan*) м „латно које служи као лице у јоргана“;
казанлук (← тур. *kazan*) м „→ казаница“;

марифеџлук (← тур. *marifet*) м „вештина, мајсторија, лукавштина, лукавост; подвала, шала, обешешаштво“;

миндерлук (← тур. *minder*) м покр. а. „диван, софа, канабе“; б. „латно које се употребљава за миндер“;

муселимлук (← *müsellim*) м 1. „муселимска служба, муселимско звање, муселимство“; 2. „област, подручје којим је управљао муселим“;

муфџалук (← тур. *müft*) м „оно што је муфте, мукте, бесплатно“;

севдалук (← тур. *sevda*) м „заљубљеност, љубавна чежња“;

хаирлук (← тур. *hayır*) м покр. „радост, задовољство“;

*цабалук*³⁵⁷ (← тур. *saba*) м а. „јефтиноћа“; б. „оно што је добивено цаба“;

шегрџлук (← тур. *şakirt*) м 1. а. „време учења заната, обрта, шегртско доба; учење заната, шегртовање“; б. „в. шегртство“; 2. „шегртски поступак; шегртска неуглађеност, непристојност“;

шићарлук (← тур. *şikâr*) м „шићарцијско, безобзирно, лакомо стицање имовине; имовина стечена шићарењем“.

Као што се може видети из наведених примера, уз изведенице се наводе описне дефиниције или се оне дефинишу навођењем синонима. Суфикс *-лук* у малом броју образовања са турском основом има конкурентне домаће суфиксе, а у већини случајева таква образовања су често стилски неутралнија:³⁵⁸

-ство: шегртлук/шегртство, зулумћарлук/зулумћарство, јогунлук/јогунство;

-ица: казанлук/казаница;

-ње: ашиклук/ашиковање, бекрилук/бекријање;

-ат: султанлук/султанат, беглербеглук/беглербегат³⁵⁹;

-иште: бостанлук/бостаниште;

-ост: јогунлук/јогуност, бајатлук/бајатост.

³⁵⁷ Ово је једини пример да је од прилошке основе изведена именица (исп. Клајн 2002: 154).

³⁵⁸ Детаљно о конкурентним суфиксима в. Радић 2001: 46–148. Изведенице које имају конкурентна образовања са домаћим суфиксима данас су њима и потиснута, а РСЈ их не бележи. Управо захваљујући синонимним образовањима настављају семантички да постоје у српском језику.

³⁵⁹ У Речнику МС лексема *беглербегат* упућује се на *беглербеглук*.

Често суфикс *-лук* одговара нултом суфиксу (*-ø*), односно у лексикографској пракси образовања на *-лук* упућују се на она која се завршавају нултим суфиксом (*-ø*):

мезелук м → мезе;

пазарлук м → пазар;

харемлук м → харем;

раванлук м → рахван.

Овакве изведенице представљају резултат отворених и врло продуктивних творбених процеса у којима учествује суфикс *-лук* и указују на то да није лако утврдити њихово порекло када су у питању турске основе. Еквивалентна образовања *mezelik* (оно што се једе као мезе), *pazarlık* (погађање, цењање приликом куповине), *haremlik* (обавезе, положај супруге) имају у мањој или већој мери другачији семантички статус у турском језику.

Суфикс *-лија*

Именички суфикс *-лија* представља поименичену форму придевског суфикса *-ли* и у односу на њега знатно је фреквентнији. Радић (2001: 35–39) образовања са суфиксом *-лија* сврстава у четири семантичке категорије: изведенице које именују особу са каквом израженом духовном или психичком особином (*џајлицианлија*, *ћефлија*); изведенице које именују особе на основу каквог спољног квалитета (*дусџабанлија*, *џерчинлија*); изведенице које именују особу на основу припадања каквом насељу, области (*вилајетлија*, *чаршилија*); изведенице које именују вршиоца радње (*занайлија*).³⁶⁰

Највећи број оваквих образовања на синхронном плану већином представљају немотивисане турцизме, који су данас застареле речи, историзми или покрајнизми:³⁶¹

авајлија, *анасонлија*, *арайлија*, *аргајлија*, *ајлија*, *ашиклија*, *бакарлија*, *бакрачлија*, *Башилија*, *берайлија*, *бешлија*, *бојлија*, *бурунџуклија*, *буџаклија*, *вилајетлија*, *вишеклија*, *драмлија*, *дрангулија*, *дусџабанлија*, *ђизлија* (*џизлија*), *ђувеглија*, *ђувезлија* (*ђулвезија*, *ђулвезлија*), *ђумишилија*, *ерлија*, *еснафлија*, *заирлија*, *занайлија*, *зијаметлија*, *иђиџуглија*, *јабанлија*, *јавашлија*, *јалија*, *јауклија*, *јерлија*,

³⁶⁰ Уколико се овим именицама означавају особе, оне су мушког рода, а уколико означавају предмете, појаве и сл., онда су женског рода (исп. Клајн 2003: 145; Ђибановић-Вајзовић 1990: 203).

³⁶¹ Б. Марков (1957: 162) наводи да суфикс *-лија* није у потпуности изгубио своју продуктивност, поготово на стилском плану.

јуришлија, кадифлија, каишлија, кајмаклија, калајлија, касабалија (касаблија), криалија, кубурлија, куран-хамајлија, куришумлија, мезелија, мераклија, мисирлија, муџевелија, низамлија, оџаклија, љавџалија, љазарлија, љамуклија, љајучлија, љарајлија³⁶², љајлицианлија, љафџалија (љавџалија), љашијлија/љашалија, љенџерлија, љењерлија, љерчинлија, рахмејлија, редифлија, решмалија/решманлија, руфејлија, саганлија, сајалија, самурлија, Санџаклија³⁶³, севајлија, севадалија/севдахлија, севделија, седефлија, серхајлија (сераклија, серајлија, серахлија), синџирлија, сојлија, срмалија, срмајлија, сунешлија, сурџунлија, сурдулија, љавлија, љејсија демирлија, љокалија, љојузлија, љуџлија, љурбанлија, љурлија, љемерлија, љерећелија, љефлија, љимлија, љојлија, узурлија, учџуџлија, фишеклија/вишеклија, фундаклија/фундуклија, хаирлија, харачлија, харчалија, чардаклија, чаршилија, чаршинлија, чаршлија, чекрклија, чокалија, џеверлија, џемајлија, џехенемлија, џумбуслија (џумбушлија), шамајлија, шербејлија, шећерлија, шехерлија.

У одређеним случајевима суфикс *-лија* се везује за турске основе изводећи именице које као такве не постоје у турском језику, односно у турском књижевном језику се суфикс *-li* не везује за те именице:

аргајлија (← тур. *ırgat*) м „→ аргатин“;

берајлија (← тур. *berat*) м „онај који је постављен бератом, који је добио неке повластице бератом“;

вилајетлија (← тур. *vilayet*) м „човек из истога вилајета, земљак“;

дустабанлија (← тур. *düztaban*) м „онај који има дустабан“;

еснафлија (← тур. *esnaf*) м „члан еснафа, занатлија“;

заирлија (← тур. *zahire*) м покр. „човек који води бригу о заири, храни“;

занајлија (← тур. *zanaat*) м 1. „онај који се бави неким занатом, обртник“; 2. „човек од струке, звања, професије“;³⁶⁴

јабанлија (← тур. *yaban*) м „в. јабанац“;

јавашлија (← тур. *yavaş*) м „онај који ради јаваш, лен, немаран човек“;

³⁶² Лексема *љарајлија* је у живој употреби.

³⁶³ Суфиксом *-лија* граде се изведенице у значењу становника. *Санџаклија* не бележи дублет у српским правописним речницима. За нормативистичка решења за изведенице овога типа в. Радић 2001: 54–55.

³⁶⁴ Лексема *занајлија* је један од ретких примера образовања са *-лија* које није застарело. Лексемом *zanaatçı* именује се *занајлија* у турском језику. Управо је суфикс *-лија* онај код кога се јавља поуздана домаћа творба, као што је случај код лексеме *занајлија* и *јабанлија*.

кадифлија (← тур. kadife) (у атрибутој служби) ж „која је од кадифе“;

каишлија (← тур. kaşı) (у атрибутој служби) м „направљен од каиша“;

кубурлија (← тур. kubur) ж 1. „→ кубура¹ (1)“; 2. „→ кубура¹ (2а)“;

курумлија (← тур. kurşun) ж „зграда која је покривена оловом (цамија, медреса, хамам и др.)“;

решмалија (← тур. reşme) ж (у атрибутој служби) „украшена решмом, сва у решмама“;

руфеџлија (← тур. hırfet) м „припадник руфета, еснафлија“;

сајалија (← тур. saya) ж а. „→ саја“; б. (у атрибутој служби) „сајали“;

севалија (← тур. sevar) м „= севапчија онај који чини севапе, добра дела, добротвор“;

сургулија (← тур. sürgün) м „прогнаник, изгнаник“;

тиурбанлија (← тур. türban) ж бот. „врста тикве *Cucurbita melopepo*“;

цехенемлија (← тур. cehennem) м „онај који ће у цехенем, који заслужује цехенем; грешник“.

Суфикс *-лија* у комбинацији са турском основом у малом броју примера има конкурентне домаће суфиксе:

-(а)ц: јабанлија/јабанац;

-ник: јуришлија/јуришник;

-ар: папучлија/папучар; топузлија/топузар;

-(ов)ић: оцаклија/оцаковић;

-(ев)ић: сојлија/сојевић.

У одређеним примерима као конкурентни суфикси могу се јавити два турска суфикса:

севаплија/севапчија;

сунетлија/сунеција;

јабанлија/јабанција.

Суфикс *-ана*

Суфикс *-ана* води порекло од персијске речи *hanē* „кућа“, која је посведочена у средњоперсијском. У турском језику реч *hane* има богату полисемантичну структуру и означава у општеупотребном домену: кућу, дом; укућане; просторију, одељење куће, а у терминолошком: у математици – место, у музици – део. Најчешће се јавља као други део сложенице, у значењу места где се обавља, ради оно што означава први

део сложенице: *balıkhane* (*balık*, риба + *hane*) рибарница; *tophane* (*top*, топ + *hane*).³⁶⁵ У *Турском обраћеном речнику* (ТСТД: 122–123) регистровано је око 160 сложеница.³⁶⁶

У корпусу се издвајају следеће лексеме:

авдесана (*авдесџихана*, *авдесхана*), *баруџана*, *дабулана/дабулхана*, *дамбулхана*, *дембелана*, *диванана* (*диванхана*), *дихвана(на)*, *ђумрукана*, *ексерана*, *кавана/кафана*, *кречана*, *мезилана*, *мезул(х)ана*, *мејана*, *мензулана*, *механа*, *мусафирхана*, *оџилукана*, *ракијана*, *сарачана*, *сирђеџана*, *џабак(х)ана*, *џамбулана*, *џарафхана*, *џомрукхана*, *џоџихана*, *ђерана*, *ђумурана*, *хајсана*, *хевзеџана*, *чајана*, *челичана*, *џебана*, *шеђерана*, *шешана*.

Највећи број именица које бележи наша грађа припадају данас застарелој лексици, потиснуте су из употребе синонимима. Лексема *џабакана* је потиснута лексемом *кожара*, лексема *џоџихана* је замењена лексемом *џоџоливноџом*, уместо лексеме *хевзеџана* данас се користи лексема *аџоџека*, уместо лексеме *оџилукана* у употреби је лексема *сеник*, а лексема *ђумрукхана* је замењена лексемом *царинарница*. Оне углавном представљају готове позајмљенице, мада се и међу њима издвајају и оне које су настале као резултат творбе именица од турских основа и суфикса *-ана*: *ђумрукана* ж „царинарница, трошаринска станица“ (= тур. *gümruk*); *ексерана* ж „радионица за израду ексера“; *кречана* ж 1. „јама за гашење креча“; 2. „пећ у којој се пали креч, вапненица“³⁶⁷ (= тур. *kireç ocağı*); *ракијана* ж „ракијашница“ (= тур. *rakı fabrikası*); *шеђерана* ж „фабрика шећера“ (= тур. *şeker fabrikası*).

Речник МС бележи и три именице које су у турском језику потиснуте именицама са истом основом и нултим суфиксом (-ø):

³⁶⁵ Детаљније о суфиксу *-ана* у јужнословенским језицима в. Матешић 1966: 78–88.

³⁶⁶ У турском језику бројни су примери сложеница у којима први део представља турски, арапски или други страни елемент. Таква је сложеница *kuluçkahane* „инкубатор“, чији први део представља реч словенског порекла: *kuluçka* „квочка“. На примеру ове сложенице види се тенденција пробијања конкурентног суфикса *-lik*, што потврђује речничко представљање упућивањем на облик са конкурентнијим, домаћим суфиксом: *kuluçkahane* im. bug. + pers. zast. „v. kuluçkalık“. Што се тиче самог статуса ових сложеница у турском језику, издвајају се, као њима конкурентне, сложенице са лексемом *ev* „кућа“. Лексичким нормирањем често се сложенице са *hane* упућују на њих, нарочито уколико оне именују и данас актуалне реалије, нпр. *doğumhane* im. tur. + pers. „v. doğumevi“ (= породилиште); *misafirhane* im. ar. + pers. „v. konukevi“ (= гостионица); *kesimhane* im. tur. + pers. „v. kesimevi“ (= кланица); *çayhane* im. tur. + pers. zast. „v. çayevi“ (= чајџиница).

³⁶⁷ Лексема *кречана* је примарна у односу на *кречара*; исп. СДГ креч.

мензулана ж „турска поштанска станица, где су се мењали коњи“ (тур. *menzil* ← *menzilhane*);

ѿомрукхана ж „тамница, затвор у који се стављају они који су осуђени на казну да буду у томруцима“ (*tomruk* ← *tomrukthane*);

кафана ж „гостионица“ (*kahve* ← *kahvehane*).³⁶⁸

Именички суфикс *-x(ана)* у српском језику везује се за извештан број домаћих основа: *елекѿирана*, *ѿилана*, *сумѿорана*, *уљана* и сл. (Радић 2001: 80). Ретки су конкурентни домаћи суфикси. Конкурентне суфиксе готово да не познају ни бројна новија, хибридна образовања у српском језику (Радић 2001: 148). Издваја се мали број изведеница које имају конкурентне именичке суфиксе међу разматраним образовањима, нпр.:

-ара: *кречана/кречара*;

-ашница: *ракијана/ракијашница*.

О продуктивности овог суфикса у српском језику говори и развијање семантичке категорије која је ретка у турском језику,³⁶⁹ која се „развила из категорије места, померањем семантичког тежишта према категорији средства“. Овој семантичкој категорији припадају именице које означавају какав предмет, односно средство за одређену намену (нпр. *дробилана*, *циглана*, *ледана*) (Радић 2001: 82).

Суфикс *-суз*

Ова творбена морфема бележи четири аломорфна облика у савременом турском језику: *-siz/-siz/-suz/-süz* и представља деноминални суфикс који служи за грађење именица и придева. У највећем броју случајева везује се за именичке основе и гради придеве привативног, одричног значења:³⁷⁰ *borçsuz* „који је без дуга, незадужен“; *boysuz* „низак, здепаст“; *bulutsuz* „ведар, који је без облака“; *huzursuz* „неспокојан, немиран“; *konforsuz* „некомфоран, неудобан“; *korkusuz* 1. „смео, неустрашив, срчан, храбар“; 2. „безопасан, без ризика, сигуран“; *namussuz* „непоштен, нечастан“; *onursuz* „бешчастан, недостојанствен; непоштован“; *sorumsuz* „неодговоран“ и сл. Ређе се везује за придевске основе

³⁶⁸ Лексема *kahvehane* упућује се на стандарднију лексему *kahve* у TS.

³⁶⁹ Таква је, рецимо, персијска позајмљеница *şişhane* „шешана, врста пушке“.

³⁷⁰ Неке турске граматике новијег датума, као и већина припремног материјала за полагање пријемних испита из турског језика на универзитетима у Републици Турској, неоправдано приписују овом суфиксу негативно значење. М. Ертен (Erten 2007: 1168–1173) даје преглед начина дефинисања суфикса *-суз* од Ататурковог времена до данас, закључујући да је погрешно овај суфикс називати негативним (*olumsuzluk eki*), јер се њиме исказује одсуство, непостојање онога што је исказано основинском речи или супротност у односу на оно што је исказано основинском речи.

(Banguoğlu 2011: 202) и у том случају семантичка функција се своди на исказивање супротности онога што означава придев за који се везује: *uygunsuz* 1. „неприкладан, неодговарајући; нескладан“; 2. „непристојан, недоличан“; *yetersiz* 1. „неспособан, немеродаван“; 2. „недовољан“; 3. „некомпетентан, неквалификован“; 4. „неодговарајући, неадекватан“; *tekinsiz* I. 1. „несрећан, злослутан“; 2. „непоуздан, неподесан, неповољан, несигуран (о особи, о месту)“; II. „табу“; *hoşnutsuz* „незадовољан“.³⁷¹

У српском језику јавља се у варијанти *-суз*. Суфикс *-суз* није показао већу продуктивност у српском језику. У грађи је забележено свега неколико примера: *баксуз*, *оксуз*, *угурсуз* (*грсуз*), *хаирсуз*, *хрсуз* (*рсуз*, *хрзуз*).³⁷² Лексеме *баксуз* и *угурсуз* су и даље фреквентне по употреби, док су лексеме *оксуз*, *хаирсуз* и *хрсуз* застареле, не бележи их РСЈ. Једино се лексема *хрсуз* значењски поклапа са еквивалентном лексемом *hırsız*. У оба језика у питању је именица која означава *лојова*, *крадљивица*. Код именице *оксуз* дошло је до померања у значењу и њоме се у српском језику именује „нежења, самац“, док се у турском језику *öksüz* она користи у значењу „сироче“. Код осталих лексема долази или до промена значења или промене категорије речи, а неретко је у питању комбинација обе промене:

С: *баксуз* м 1. „онај који нема успеха, који доноси несрећу себи и другоме; супр. батлија“; 2. „несрећа, невоља, неуспех“; 3. прид. непром. „в. баксузан“;

Т: *bahtsız üpid.* „несрећан, злосрећан“;

С: *угурсуз* м а. „неваљалац; зао, opak човек“; б. хип. „обешењак, мангуп, лола, враголан, спадало“;

Т: *uğursuz üpid.* „злослутан; несрећан“;

С: *хаирсуз* м покр. 1. „онај који нема среће, несрећник“; 2. (у атрибутској служби) „злосрећан, несрећан“;

Т: *hayırsız üpid.* 1. „бескористан, безвредан, лош“; – *evlat* „лоше дете“; 2. „неверан“.

Суфикс *-цик*

Творбена морфема *-цик* у савременом турском језику бележи четири варијанте: *-cik/-çik/-cuk/-cük*, док се у српском јавља само у варијанти *-цик*.

³⁷¹ У османском турском језику оваква употреба суфикса *-суз* била је веома раширена (Banguoğlu 2011: 202).

³⁷² Оваква образовања су превасходно својствена народним говорима и ретко се јављају у хибридном образовањима (Радић 2001: 106).

Овај суфикс у турском језику служи најчешће за извођење деминутива: *bağcık* „везица, врпца; пертла“; *kanalcık* 1. „мањи канал, прокоп“; 2. „каналчић (у организму)“; *körfezcik* геог. „мали залив, заливчић“; *odacık* „собица“; *pusulacık* 1. „мала цедуља, писамце, белешка“; 2. „самолепљив папирчић за писање белешки, порука или подсетника“; *tanecik* 1. „зрнце, комадић“; 2. физ. „честица и сл.“.

Од њега се изводе и придевске умањенице (исп. Čaušević 1996: 439; Banguoğlu 2011: 164–165): *minicik* „мајушан, малецки“; *daracık* „веома узан, тесан“; *incecik* „веома танак, танушан“; *ufacık* „веома мали, минијатуран, мајушан“.

Овај суфикс продуктиван је и у извођењу именица које представљају називе биљака (*bardacık* „врста смокве из околине Измира“; *meşecik* „дубачац (*Teucrium*)“); анатомске термине (*bademcik* „крајник“; *beyincik* „мали мозак“; *damarcık* „жилица“; *elmacık* „јагодица“; *kemircik* „хрскавица (ушне шкољке, носа)“; *kirbacık* „мешчић, мали мех, утрикулус“; *metecik* „брадавица“); зоолошке термине (*emircik* „водомамар, зимород“; *iplicik* „плућни паразит (код говеда) (*Dictyocaulus viviparus*)“); топониме (*Kalecik*, *Ovacık*, *Ayvacık*) и сл.

Српски књижевни језик бележи неколико именица са овим суфиксом:

арџаџиџ, јанџиџ, каџиџиџ, њараџиџ, хамаџиџ.

Ове именице су настале као резултат турских творбених процеса и као готова образовања су и усвојене. Суфикс *-џиџ* се није творбено осамосталио у српском књижевном језику. С друге стране, у косметским народним говорима јавља се у деминутивно-хипокористичкој функцији у хибридном именима одређених дечијих игара, нпр. *гуџаџиџ, њлочаџиџ, снашаџиџ, челаџиџ* (Елезовић 1932–1935). Забележен је у моционој форми *-џика* (Радић 2001: 107) код именица *кадунџика* и *миражџика*. Именица *арџаџиџ* води порекло од турске именице *arpacık*³⁷³ *soğanı* (ЕРСЈ 1: 213).

Савремени турски књижевни језик не бележи *карџиџ* у деминутивном значењу које има у српском језику: „мала врата на огради између суседних кућа“, већ само термилошко значење, до кога је, вероватно, дошло преко деминутивног: „отвор на јажним опнама неких животиња (шкољки, инсеката и сл.) који служи за оплођавање, дисање и храњење, микропила“.

³⁷³ У турском језику лексема *arpacık* има следећа значења: 1. мед. „чмичак“; 2. „мушица, предњи нишан“.

Суфикс *-иле*

Суфикс *-иле* представља турску постпозицију за инструментал *иле* (са), којом се означава средство, оруђе или заједништво, друштво. У турском језику може се писати састављено са речју на коју се односи или одвојено (*arkadaşla* или *arkadaş ile* са пријатељем). Додавањем суфикса *-иле* најчешће на именичку основу добијају се изведенице са прилошким значењем.³⁷⁴ У нашој грађи забележено је неколико примера, који представљају готова турска образовања:

авазиле „гласно“, *бујџумиле* „листом, све, уједно“, *земанле* „некада“, *касџиле* „намерно“, *сабахиле* „рано јутро, зором“, *џемаџиле* „заједно, скупно“.

Суфикс *-дар/-џар*

Овај суфикс персијског порекла није фреквантан ни у турском језику, али се укључио у турски деривациони систем извођењем невеликог броја речи у чијој се основи налази турска реч, нпр.:

bayraktar (тур. bayrak + перс. dār); *emektar* (тур. emek + перс. dār).³⁷⁵

Суфикс *-дар/-џар* спада у ређе суфиксе у српском језику. Суфикс *-дар/-џар* јавља се у највећем броју случајева у изведеницама од именичких основа са значењем вршиоца радње, а ретко и наменских предмета (средстава) (исп. Радић 2001:104):

барјакџар (*бајракџар*) (тур. bayraktar), *мухурдар* (тур. mühürdar), *силахдар* (тур. silahtar) *џефџедар* (*џефџердар*) (тур. defterdar), *џишекџар*³⁷⁶, *хабердар* (тур. haberdar), *хазнадар* (*азнадар*) (тур. hazinedar), *џефердар* (тур. cevherdar).

У народним говорима број оваквих образовања је већи (Радић 2002: 104).³⁷⁷

³⁷⁴ Суфикс *-иле* продро је и у српскохрватске народне говоре у оквиру готових турских позајмљеница, нпр. *адеџиле* „по обичају, уобичајено“, *акасџиле* „хотимице, намерно“, *вакџиле* „некад, у старо време“, *заманиле* „у право време, у своје време; зарана“, *сабахиле/сабаиле/сабајле* „зором, у зору“ и сл. (Радић 2001: 103).

³⁷⁵ О творбеним моделима у којима учествују фарсизми у турском језику в. Dursunoğlu 2009: 131–142.

³⁷⁶ Овај облик не бележе речници савременог турског језика.

³⁷⁷ И. Клајн (2003) не региструје овај суфикс. С. Бабић (Бабић 2002: 130) наводи га у варијанти *-џар*, дајући потврду само у *барјакџар*. Постоји и одређени број образовања од домаћих основа које чине, поред именица, и друге врсте речи (в. Радић 2001: 105).

Суфикс *-ли*

Суфикс *-ли* је један од најважнијих деноминалних суфикса у турском језику. Придеви изведени овим суфиксом у турском језику означавају: 1. присвојност (посесивност), нпр. *bahçeli* „који је са баштом, који има башту“; *damli* „који има кров, који је са кровом“; 2. „својство“, нпр. *tozlu* „прашњав, запрашен“; *tuzlu* „слан“. Овим суфиксом изводе се и именице које именују житеља, држављанство и сл.: *şehirli* „грађанин“.

Он се у српском језику углавном задржао као морфолошка адаптација *-лија*, али одређени народни говори и даље чувају изворни облик на *-ли* (Радић 2001: 95).³⁷⁸ Речник МС бележи знатан број примера:

агазли, алали, алајли, алмазли, айласли, бадемли, байли, бахли, биберли, бурунџкли, варакли, гајџанли, дибейли, дикли, ђузли, ђумишли, зејџунли, зорли, јагрзли, јордамли, кадивли (кадифли), кадифели, карли, кајмерли, кахарли, ковчали, крмезли, кумашили, крушумли, меракли, мермерли, џамукли, џиринчали, џули, рахмейли, сајали, самурли, сахли, седефли, сирћейли, скрли, срмали, срчајли, срчали, џавли, џашили, џедарућли, џербијели, џербијейли, џеферичли, џурли, џухафли, џемерли, џерећели, џефли, (х)аирли, хакикли, харешли, чајали, чекркли, челикли, чивийли, чојали, чохали, џанфезли, шајакли, шенли, шећерли, шехерли, шикли, шимишрли, шу(х)вели.

Посебно ћемо издвојити придеве који су творени од турске основе и суфикса *-ли*,³⁷⁹ а које не региструје ТС:

агазли, алали, айласли, јагрзли, јордамли, кадивли (кадифли), кадифели, сајали, самурли, срчали, џеферичли, џухафли, хакикли, џанфезли, шајакли, шенли, шехерли, шикли, шимишрли.

Ови су придеви изведени од именица и непроменљиви су.³⁸⁰

Ове изведенице семантички се могу поделити у две групе:

1. придеви који означавају присвојност: *биберли, кајмерли*;
2. придеви који означавају одређено својство, квалитативност: *џербијели/џербијейли, меракли, рахмейли.*

³⁷⁸ С. Бабић (Babić 2002) не региструје суфикс *-ли*, већ само именички суфикс *-лија*.

³⁷⁹ Оваква образовања постала су модел по којем су се творили бројни придеви не само са турском и српском основном (исп. Радић 2001: 95–98; Ивић 1966: 133) већ и са другим страним основама (исп. Николић 1996: 39).

³⁸⁰ У турском језику придеви представљају непроменљиву врсту речи, не поседују род, број ни падеж, нити конгруирају у било чему са именицом уз коју стоје.

Неки од њих могу двојако да се окарактеришу, као присвојни и квалитативни придеви, нпр. *бадемли*, *шећерли*, *мермерли* и сл.

Придеви на *-ли* су најбројнији међу непроменљивим придевским речима страног порекла у српском језику (Николић 1996: 37). С обзиром на њихово обележје непроменљивости, овај суфикс развио је релативну продуктивност у творбеном систему српског језика. Придеви на *-ли* били су одређено време у појединим народним говорима прилично заступљени и постали су модел по којем се образују придеви не само са турском већ и са српском основом, нпр. *бисерли*, *гвозденли*, *голубли*, *злаишали*, *џајрикали*, *мирсли*, *џирошкали* и сл. (Николић 1996: 39). П. Скок посебно истиче дескриптивну употребу придева на *-ли* (нпр. *мермерли*, *костирејли*, *злаишали*, *џерли*, *крсишали*) у народним песмама, у којима се употребом ових придеви постиже посебан стилски колорит и избегава прозаичност десетерца (Skok 1948: 39–40).

Изведенице са суфиксом *-ли* су са синхронијског становишта застареле, стилски обојене лексеме. Уколико се њихове мотивне речи и даље активно употребљавају у језику, временом су се развила конкурентна образовања са домаћим суфиксима, што потврђује начин дефинисања у Речнику МС:

кадифли прид. непром. → кадифан; *џамукли* заст. → памучан; *седефли* прид. непром. → седефан; *сирћејли* прид. непром. → сирћетав.

Придев *шећерли* се не упућује на конкурентан облик *шећеран* у Речнику МС, већ се посебно сваки дефинише, док РСЈ не бележи *шећерли*, као ни остале придеве образоване суфиксом *-ли*.

Суфикс *-баиша*

У турском језику *баиша* не представља суфикс, већ лексему (тур. *baş*),³⁸¹ која често учествује и у творби сложеница:

³⁸¹ Значења су следећа: *baş* I. im. 1. anat. „glava (čoveka, životinje)“; 2. „starešina, šef, rukovodilac; predvodnik u društvu; glava“; 3. „početak“. ay –1 početak meseca. satir –1 početak reda. yılbaş –1 početak godine; 4. „osnov, osnovica, temelj, postolje; baza, fundament“; 5. „vrh, vis, slime“; dağın –1 planinski vis. tepenin –1 vrh brda; 6. „okruglast vrh, glava, glavica, glavici (igle, eksera, špenadle)“; toplu iğne –1 glava špenadle; 7. „vrh, vršak (nečega)“; 8. „glava, grlo, brav (stoke); glava, glavica (luka, kupusa i sl.), glava, grumen (šćecera)“. on – siğir deset grla goveda. üç – soğan tri glavice crnog luka. yirmi – koyun dvadeset brava ovaca; 9. zast. „apsces, čir“; 10. „provizija, menjačka taksa, ažija, višak“; 11. „ono što se nalazi uz nešto, pored nečega“; 12. „kao prvi deo imeničkih složenica označava da je ono što je iskazano drugim delom glavno, važno“: npr. başhekim, glavni lekar; başkent, glavni grad; başrol, glavna uloga; 13. pom. „pramac broad“; II. prid. „stariji; glavni, vodeći“; III. u

1. у функцији управног члана (именица) у именичким фразама: *yüzbaşı*, јузбаша.³⁸² У *Образном речнику турског језика* (TSTD: 174–175) регистровано је 76 именичких фраза. Највећи број има значење главног вршиоца радње, као што је случај и у српском језику (Радић 2001: 99). Значење оваквих именица одређено је секундарним значењем лексеме *baş* „старешина, руководилац; предводник у друштву; глава“.

2. у функцији детерминатора (придев), као први део именичких сложеница означава да је оно што је исказано другим делом главно, важно, нпр. *başhekim* „главни лекар“; *başkent* „главни град“; *başrol* „главна улога“.

У Речнику МС постоје следећи облици:

базарђанбаша (*базерђанбаша*, *базрђанбаша*), *бербер-баша*, *бим-баша* (*бинбаша*), *босијанџибаша*, *буљубаша* (*буљугбаша*, *буљумбаша*), *делибаша*, *долибаша*, *ђидибаша*, *јузбаша*, *кавазбаша*, *кајиџибаша*, *каурбаша*, *коџабаша*, *одабаша/одобаша*, *сеизбаша* (*сејизбаша*), *субаша*, *џерзибаша*, *џесџебаша*, *џобџибаша* (*џојчибаша*), *џулумбаша*, *ђурчибаша*, *харамбаша* (*арамбаша*), *џерибаша*, *џобанбаша*, *џемадбаша*, *шахинџибаша*.

У српском језику разликујемо две лексеме са истим кореном *баши-*. Најпре је то лексема *баши* (тур. *baş*) у значењу „предњи крај лађе“, које бележи и турски језик као једно од секундарних значења³⁸³, затим лексема *баша* (тур. *başa*) у значењу „старешина, поглавар, глава“ и покрајинском значењу „свекар“.³⁸⁴

У домаћој литератури *-баша* се у речима типа *џерзибаша* и *харам-баша* сврстава у суфиксе јер се од самосталне речи развио у творбени морфем (исп. Радић 2001: 99–101).³⁸⁵ Можда би прецизније одређење овог творбеног елемента било да се ту ради о другом делу сложеница које носи лексичко значење „старешина, руководилац“. У прилог овоме

funkciji sastavljenih postpozicija: (-in) -ina „za, po“: -inda „na čelu; na, u, za, pokraj, oko“: masa -i za stolom. -indan „od početka“: -sonuna kadar od početka do kraja (Ђинђић 2014).

³⁸² Овакве именичке фразе представљају неодређени изафет (другу генитивну везу) којом се изражава категоријално значење. Први члан ове генитивне везе стоји у апсолутном падежу, а други именички члан добија присвојни суфикс трећег лица: *yüz + baş + i*.

³⁸³ Лексема *баши* јавља се и у придевској функцији у полусложеницама у значењу „главни, најстарији“: *баши-чаршија*, *баши-чауш*.

³⁸⁴ Детаљније о етимологији лексеме *баша* в. ЕРСЈ 2: 276–277.

³⁸⁵ И. Клајн (2003) и С. Бабић (Бабић 2002) у својима студијама посвећеним творби речи не сврставају речи са *-баша* у творенице.

иду образовања која су настала од турских основа и *-баша* (тур. *baş*) која не постоје у савременом турском језику:³⁸⁶

базарђанбаша (*базерђанбаша*, *базрђанбаша*), *бербер-баша*, *босијанџибаша*, *делибаша*, *долибаша*, *ђидибаша*, *кавазбаша*, *кайиџибаша*, *каурбаша*, *сеизбаша* (*сејизбаша*), *џерзибаша*, *џестебаша*, *џулумбаша*, *ђурчибаша*, *харамбаша* (*арамбаша*), *чобанбаша*, *шахинџибаша*.

ДОМАЋИ СУФИКСИ

Турске речи су постале основе за извођење бројних именица, придева, глагола и прилога, што указује на њихову интегрисаност у српском језику.

Посебно смо издвојили све домаће именичке, придевске, глаголске и прилошке суфиксе који се јављају у СД речнику турцизама. Међу њима је, поред простих, и један број сложених суфикса, као и један број страних суфикса. Неки од њих јављају се само у једној речи, али смо се определили да и такве суфиксе наведемо. Разнородност и богатство издвојених суфикса указују на то да су у процесу секундарне адаптације домаћом суфиксацијом извођене бројне речи.

Именички суфикси

-а (лимун-а); -авина (буђ-авина); -авица (креч-авица); -ад (мајмунч-ад); -ада (накар-ада); -ај (ограјис-ај); -ајко (баб-ајко); -аќ (дудињ-аќ); -аковић (будал-аковић); -алица (копч-алица); -ало (чарк-ало); -аљка (коврч-аљка); -ан (копил-ан); -ан(а)ц (мухамед-анац); -аница (ђубр-аница); -анер (авлиј-анер); -аник (ок-аник); -анин (Арабљ-анин); -аница (ђубр-аница); -анка (кајд-анка); -анство (мухамед-анство); -ант (кубур-ант); -анче (паш-анче); -аоница (кашик-аоница); -ар (кашик-ар); -ара (кашик-ара); -ар(а)ц (цеп-арац); -арија (шегрт-арија); -арина (ђерм-арина); -арица (зумб-арица); -арка (чекић-арка); -арош (чорб-арош); -ат (шејх-ат); -аћ (бен-аћ); -ах (темен-ах); -ац (бен-ац); -ација (кубур-ација); -ач (торб-ач); -ача (фитиљ-ача); -ачина (шег-ачина); -ачица (бадав-ачица); -ачница (бојадисачница); -аца (торб-аца)³⁸⁷; -аш (фитиљ-аш);

³⁸⁶ Постоји и одређен број образовања изведених од домаће основе, као *вукобаша*, *дивбаша*, *чисиџибаша* и сл. (Радић 2001: 100–101).

³⁸⁷ И. Клајн (2003: 206) наводи да суфикс *-ца* спада у новије појаве у српском језику, као део жаргонске лексике: *динџа*, *џивџа*, *слаџа* и сл. Сматрамо да се овде ипак ради о суфиксу *-аца*.

-аша (сунђер-аша); -ашица (фукар-ашица); -ашница (ракиј-ашница); -аштина (будал-аштина); -ашче (шатр-ашче); -бина (ортаџ-бина); -га (врењ-га); -дан (цевер-дан); -дак (хабер-дак)³⁸⁸; -евац (наранч-евац); -евача (кајсиј-евача); -евина (камиш-евина); -евић (сој-евић); -еике (титр-еике); -екања (лул-екања); -елак (теп-елак); -елета (џуп-елета); -еник (тавл-еник); -еница (потурч-еница); -енка (чизм-енка); -еног (паш-еног); -еност (убевуђ-еност); -енце (дугм-енце); -ењак (ђубр-ењак); -ењача (сачм-ењача); -есина (Турк-есина); -есиња (Турк-есиња); -есница (Турк-есница); -етин (рај-етин); -етина (ракиј-етина); -ећина (мул-ећина); -еша (ћор-еша); -ешања (Турк-ешања); -ешевина (мукт-ешевина); -ешина (ракиј-ешина); -ешка (ђубр-ешка); -ешце (дугм-ешце); -иво (ђубр-иво); -из(а)м (ислам-изам); -ија (јенђ-ија); -ије (бехар-ије); -ијада (балкан-ијада); -ијан (пекс-ијан); -ијанка (шамл-ијанка); -ијаш (мав-ијаш); -ика (сараџ-ика); -илица (ђубр-илица); -ило (ћор-ило); -иља (дад-иља); -ик (јаран-ик); -ин (кул-ин); -ина (мамуз-ина); -инак (турч-инак); -ин(а)џ (паш-инаџ); -иница (салеџ-иница); -инка (севдал-инка); -иња (Турк-иња); -ињак (чив-ињак); -ионица (кал-ионица); -иот (тимар-иот); -ист(а) (ислам-ист(а)); -истика (ислам-истика); -ић (кавез-ић); -ица (кадив-ица); -ичар (кес-ичар); -ичина (торб-ичина); -иш (мукт-иш); -иште (пазар-иште); -ја (аба-ја); -је (азур-је); -јо (ба-јо); -ка (бадавациј-ка); -кан (ћор-кан); -киња (хорјат-киња); -ко (шашав-ко); -ле (чата-ле); -лић (ороз-лић); -лица (терзи-лица); -ло (ренде-ло); -љанин (шехер-љанин); -љика (алат-љика); -ник (аманет-ник); -ница (баждар-ница); -ња (чатр-ња); -ње (челебија-ње); -њак (чивит-њак); -њача (џигер-њача); -о (шкџ-о); -ов(а)џ (бајам-оваџ); -овача (дуд-овача); -овина (кав-овина); -овић (оџак-овић); -овица (бадем-овица); -овље (дуд-овље); -овник (ђубр-овник); -оница (бојадиса-оница); -оња (торб-оња); -ос (пајт-ос); -ост (сакат-ост); -оћа (бенаст-оћа); -оч (турк-оч); -ош (тезгар-ош); -ство (туркофил-ство); -та (тулбен-та); -тан (чул-тан); -тво (тулумаш-тво); -тина (аргаџ-тина); -уља (турк-уља); -уљак (чорб-уљак); -уљина (чорб-уљина); -уна (бат-уна); -урина (чорб-урина); -уша (цевер-уша); -ушка (тарчуг-ушка); -ца (тестиј-ца); -ча (ћел-ча); -чар (јаџи-чар); -че (ћилер-че); -чина (чарап-чина); -чић (чобан-чић); -ша (лу-ша); шки (гурсу-шки); -штина (мајмун-штина).

Највећи је број именичких суфикса у корпусу, односно највећи је број именица изведених од турске основе различитим домаћим творбеним суфиксима. Најфреквентнији именички суфикси су: *-ица*, *-ка*, *-ин*, *-аш*, *-аџ*. Убедљиво најфреквентнији је суфикс *-ица*, а изведенице

³⁸⁸ Овај творбени формант није забележен у консултованој литератури, али смо се одлучили да га творбено прикажемо.

од турских основа потврђују тврдњу М. Стевановића (1964: 551) да овај наставак спада међу најпродуктивније наставке у српскохрватском језику.

Велики је број именица субјективне оцене, нарочито деминутива и аугментатива изведених следећим суфиксима: *-ак*, *-ац*, *-енце*, *-ешина*, *-ина*, *-ица*, *-че*, *-чић*.

Придевски суфикси

-ав (ал-ав); -амит (коц-амит); -ан (берићет-ан); -ани (пиринч-ани); -ански (руждиј-ански); -аст (сунђер-аст); -ат (ћос-ат); -атаст (пул-атаст); -ачки (аг-ачки); -ашки (шах-ашки)³⁸⁹; -ев (барјактар-ев); -евит (ђубр-евит); -ен (бој-ен); -ени (сачм-ени); -енски (ћаб-енски); -ећи (баган-ећи); -ив (мемљ-ив); -ијски (аждах-ијски); -ински (будал-ински); -ин (аждај-ин); -ит (ајвар-ит); -ич(а)н (тал-ичан); -ичаст (кес-ичаст); -ички (шахист-ички); -иш(а)н (тал-ишан); -ки (киријаш-ки); -љав (барут-љав); -љив (барут-љив); -ни (барут-ни); -нут (ђор-нут); -њаст (креч-њаст); -ов (кулучар-ов); -овски (мухамед-овски); -овни (ашиковни); -овит (креч-овит); -ски (крцалиј-ски).

Бројни су придеви добијени у процесу секундарне адаптације од турских именица, придева, глагола и прилога. Далеко најпродуктивнији суфикс јесте суфикс *-ски*, којим се изводе многи придеви од именичких основа. Затим, веома су продуктивни и суфикси *-ин* и *-ов/-ев* за грађење присвојних придева.

Глаголски суфикси

-авати (нађубр-авати); -адисати (бој-адисати); -акати (хајд-акати); -аисати (цаб-аисати); -акнути (фрљ-акнути); -арисати (ћифт-арисати); -арити (парчет-арити); -ати (парчет-ати); -ачити (фрљ-ачити); -ацати (фрљ-ацати); -ацити (фрљ-ацити); -еисати (кркл-еисати); -екати (будал-екати); -есати (тумб-есати); -етати (чифт-етати се); -ети (мав-ети се); -ивати (пазар-ивати); -изирати (араб-изирати); -изовати (араб-изовати); -икати (алал-икати); -ињати (буг-ињати); -исати (будал-исати); -ити (будал-ити); -кати (диван-кати); -лаисати (варак-лаисати); -леисати (варак-леисати)³⁹⁰; -нути (дудук-нути); -овати (јатак-овати).

³⁸⁹ Овде имамо дериват који је добијен прескакањем једног степена у деривацији, претпостављеног *шахаи*.

³⁹⁰ Сложени суфикс *-лаисаићи/-леисаићи* настао је од тур. суфикса *-ла/-ле*, којим се изводи инфинитивна основа деноминалних глагола и глаголског суфикса *-исаићи*.

Глаголи турског порекла могу се систематизовати према творбеним начинима преко којих остварују свој деривациони потенцијал. Поред глагола који немају деривацију, издваја се неколико типова: 1. глаголи који представљају мотивациону базу других глагола: а. глаголи који имају префиксиране деривате; б. глаголи који имају суфиксирани деривате; в. глаголи који имају комбиновану глаголску творбу; 2. глаголи који представљају мотивациону базу за настанак других врста речи.³⁹¹

Глаголски турцизми у српском језику који воде порекло од турских глагола најчешће су извођени од турске инфинитивне основе основног глагола или одређеног секундарног глагола и суфикса *-исаџи*. Основа глагола добија се елиминисањем инфинитивног наставка *-мак/-мек*:

тур. *okumak чииџаџи* → *oku* = основа основног глагола која није проширена неким од суфикса за грађење глаголског лика.

На глаголску основу *oku*- додаје се суфикс *-исаџи*:

oku + *исаџи* = *окуисаџи* „позивати с мунаре на молитву“;

2) тур. *uydurmak* „подесити“ → *uydur* основа секундарног глагола проширена суфиксом за изражавање каузативног лика.

На глаголску основу *uydur*- додаје се суфикс *-исаџи*:

uydur + *исаџи* = *ујдурисаџи* „направити; удесити, свршити“.

У нашем корпусу оваквог образовања су и глаголи: *бегенисаџи*, *егленисаџи*, *уисаџи*, *курџалисаџи* и сл.

Известан број глагола изведен је од турске перфекатске основе и суфикса *-исаџи*: *бегендисаџи*, *бојадисаџи*, *чекџисаџи*, *еглендисаџи*, *кидисаџи*. Перфекатска основа се добија када се елиминише инфинитивни наставак *-мак/-мек* и дода морфем *-ди/-ти*: *boyamak* → *boya* + *di* = перфекатска основа *boyadi* → бојадисати.

Далеко је већи број глагола који су извођени од именица или придева турскога порекла. Најчешћи суфикс за извођење оваквих глагола је суфикс *-иџи*, затим следе суфикси *-исаџи*, *-оваџи* и *-аџи*, док су остали суфикси знатно ређе заступљени.

Издаја се суфикс *-исаџи* који служи како за грађење глагола од инфинитивне и перфекатске основе, тако и за грађење глагола изведених од бројних именица турскога порекла. Овај суфикс грчког порекла спада у веома старе суфиксе и карактерише га употреба у спојевима са многим страним глаголским основама, између осталог и у старим турцизмима (исп. Клајн 2003: 339; Радић 2018: 35). Код глагола изведених од турских именица евидентно је да се ради о рејим образовањима,

³⁹¹ Детаљније о деривационом потенцијалу глагола турског порекла в. Спасојевић–Ђинђић 2024.

јер се такви глаголи неретко у лексикографској пракси упућују на фреквентнија образовања са конкурентним суфиксима: *-аи̑и* или *-и̑и̑и*:

шамар-исаи̑и, -ишем импф. → шамарати;

бербер-исаи̑и, -ишем импф. → берберити.

У корпусу има свега неколико посведочених глагола са дуплом префиксацијом:

обезбоји̑и̑и, *йоначичка̑и̑и*, *йоузјогуни̑и̑и се*.

У српском језику глаголи турског порекла, осим што учествују у творби глаголских именица, представљају и мотивационе основе за настанак других врста речи, на пример: *креч* → *закреченос̑и̑* ж „стање онога што је закречено“ и сл.

Прилошки суфикси

-ице (мукт-ице); -ом (земан-ом); -имице (цилит-имице); -имичке (цилит-имичке), -о (јогунаст-о).

Најфреквентнији начин творбе прилога јесте конверзијом од придева на *-ски*, који су изведени од именица. Прилози се често граде суфиксом *-о*, који се додаје на основу адаптираних придева: *ћошкаст* → *ћошкасто*.

ПРЕФИКСАЛНА ТВОРБА

Знатан број префиксалних изведеница представља индикатор интегрисаности турцизама у српском језику (на пример *кречити* → *докречити*, *закречити*, *искречити*, *накречити*, *окречити*, *покречити*, *скречити*). Док се суфиксална творба најчешће јавља код именица, префиксална творба најмање је продуктивна код ове категорије речи. Мали број префиксираних именица у нашем корпусу произилази из чињенице да је овај творбени тип мање плодан када је реч и о домаћим основама (Стевановић 1964: 444). У студији М. Радовић-Теших (2002) која се бави именицама с префиксима издвојено је 26 домаћих и страних префикса који учествују у именичким образовањима чисте префиксације. У регистру анализираних именичких речи издваја се мали број именица у којима мотивациону лексичку основу чине турцизми у чисто префиксалној или префиксално-суфиксалној творби, на пример *невака̑и̑*, *бес̑арац*, *бес̑арица*, *над̑е̑и̑ак*, *йолума̑муни*, *йолуока*, *йолу̑и̑аба-*

наши.³⁹² Интересантно је истаћи пример лексеме *небахѝ* као негиране именице у којој се префикс *не-* јавља са модификаторском функцијом изузимања, искључивања садржаја исказаних основном речју:

„Гдје је срећа, и несрећа дође; вид' небахта тога Алибега“.

У литератури је разматрана ограниченост употребе негираних твореница овог типа у ранијим периодима развоја српског језика (овакве именице називају се и композиционим варваризмом, сложеницама насталим под страним утицајем) (Грицкат 1961–1962: 120–121), али је истакнута и продуктивност овог творбеног модела у савременом српском језику (Ристић 2009: 158–159).

Префиксална творба је ретка појава и код придева и прилога (*ѝроћелав*, *надбубрежни*, *ѝрешећерен*, *безбојан*; *забамбадава*, *назор*, *ѝоѝаман*, *уђуѝуре*). Глаголи су најбројнија врста речи изведена префиксацијом, што је и очекивано, с обзиром на то да префиксација глагола представља веома продуктиван вид творбе у српском језику. Најфреквентнији су следећи префикси:

до- (докречити); из- (изрендисати); за- (забургијати); на- (нашећерити); о- (обојити); од- (одуларити); по- (побакрити); пре- (преконачити); при- (прикопчати); про- (прочаркати); раз- (разбаталити); с- (сјогунити се); у- (укалајсати се); уз- (узјогунити се).

О богатству деривата, закључује се на основу њиховог броја у СД речнику турцизама. Изворних, немотивисаних речи турскога порекла које су стожери семантичко-деривационих гнезда има 1091. У њиховим гнездима налази се 4908 изведенице. О изузетном творбеном развоју и продуктивности турцизама може се говорити и на основу поређења садашњег стања са стањем турцизама у Вуковим речницима. М. Поповић (Роровић 1983: 49) наводи податак да се у *Српском рјечнику* из 1818. године налази 1259 речи турцизама и 950 изведеница. Данас број изведеница, који неколико пута надмашује број основинских речи, показује високу уклопљеност турцизама у творбене обрасце у српском језику.

ИМЕНИЧКЕ СЛОЖЕНИЦЕ

Сложенице типа именица + именица без спојног вокала углавном су страног порекла у српском језику. Међу њима значајно место

³⁹² Међу именицама су се нашле и оне које су ексцерпирани из контролних извора, које не бележи Речник МС, на пример *архибећар*, *бесѝарић*, *бесѝаровић*, *ексѝрайарајлија*, *међусайѝ*, *надринеимар*, *немуслиман*, *нечорба*, *нужбаѝак*, *ѝоѝчауш*, *ѝрибудала* (исп. Радовић-Тешић 2002: 187–215).

заузимају оне турскога порекла које су данас најчешће застареле, или је значење бар једног дела непознато данашњим говорницима (Клајн 2002: 44).³⁹³ Именице су у овом типу сложеница јукстапониране, што представља суштинску разлику у односу на традиционални индоевропски тип који нужно захтева везивни елемент (Клајн 2002: 26).³⁹⁴ Стварање сложеница је, поред морфолошког, врло продуктиван вид творбе у турском језику. Сложенице се састоје углавном од два члана, одредбеног и управног. Главно обележје им је да немају спојни морфем.³⁹⁵ Углавном се пишу састављено, мада има случајева када се пишу и одвојено.³⁹⁶ У турском језику честе су сложенице у којима су оба члана именице (нпр. *demir + baş* „инвентар“, *çatma + kaş* „састављене обрве“, *serçe + parmak* „мали прст“). Наша грађа бележи велики број сложеница и полусложеница овог типа. Сложенице овог типа су и преузимане у виду сложеница из турског језика, а у описним речницима српског језика оквалификоване су као застареле, у неким случајевима и као покрајинске, и могу се разврстати у две групе.

а. У прву групу спадају оне које су остале сложенице, код којих сваки део има значење и задржава га. У консултованим речницима није уједначено њихово граfiјско навођење, третиране су као сложенице и полусложенице, навођене су двојако, са цртицом или без цртице:

³⁹³ И. Клајн сложенице састављене од две именице где прва именица детерминише другу назива двоименичким сложеницама. Други аутори их називају и полусложеницама (Станојчић–Поповић 2005: 148–150).

³⁹⁴ М. Сурдучки (1981: 190) јукстапозитивне сложенице дефинише као „оне сложенице у чијој су основи двочлане синтагме састављене из једног атрибута (маргиналног саставног елемента сложенице) и једне управне речи (нуклеарног саставног елемента сложенице), и то увек и искључиво у том редоследу, тј. оне двочлане именичке сложенице у којима је прва именица увек, синтаксички говорећи, атрибут друге именице и у којима прва именица остаје увек у номинативу јединине, док се друга именица понаша по свим правилима српскохрватске флексије“.

³⁹⁵ У српском језику најчешће су сложенице у чијој се структури јавља граматичка морфема, интерфикс као везивни елемент самосталних јединица или творбених основа које стварају нову лексичку јединицу (Гортан-Премк 1997: 14).

³⁹⁶ За правила писања турских сложеница исп. *Pravopis turskog jezika* (Yazım Kılavuzu 2012: 18–25); Korkmaz 2007: 47.

У турској литератури подељена су мишљења у вези са третирањем именичких конструкција код којих саставни делови нису срасли у један облик. З. Коркмаз (Korkmaz 2007: 47) све ове конструкције подводи под категорију сложеница, највероватније због семантичког критеријума, јер представљају један појам, док има аутора који их називају полусложеницама, дајући као аргумент њихово одвојено граfiјско приказивање, нпр. *çataşır makinesi* „веш машина“ (Akçataş 2010: 706). У многим другим изворима (Ergin 1989; Banguoğlu 2011; Hatiboğlu 1964; Karahan 2012; Özçelik 2000 и др.) сложене именице које не представљају праве сраслице називају се изразима.

алајбег (алај-бег), алај-барјак, алај-барјакѿар, алајчауш (алај-чауш), бабаземан, бина-емин (бина-јемин), ђул-башиѿа, ђул-бехар, ђул-баклава, ђул имбришим / ђул ибришим (јулимбришим), дин-душман, духанкеса, ђувеч-кардаш, ђул-ѿиѿа, изун-ѿескера, јума-басма/јумбасма, кајмак-баклава, кајуданѿаша, караван-сарај (серај), каѿил-ферман, куран-хамајлија, мави-ѿируз, махан-башибозук (маханбашибозук), мисирбаба, мухур-сахибија, нобе-шећер, рахаѿ-локум, санѿак-барјак, санѿак-барјакѿар, сахаѿ-кула, сија-јелек, ѿуѿун-кеса, факир-фукара, фишек-ћеса, хаир-дова (аир-дова), чекмек-ћуѿрија, чекрк-челенка, чи-бук-кеса, чифлук-сахибија, чиѿлук-сахибија, шахинага, шехер-ћехаја, ѿиѿи-ѿеваб/ѿиѿи-ѿеваѿ и сл.

б. У другу групу спадају оне код којих се изгубио композитни карактер, јер су се изгубили саставни делови, или бар један део: *биѿи-ѿазар, дораѿи, ђогаѿи, ићироѿи, кулаш, лимунѿос, ѿаѿазјанија, саѿбаг, ѿаѿимајдан, чилаш, ѿанарика, шамдуд, чаѿраздиван* и сл.

Доста је оваквих примера у српском језику који су преузети и адаптирани као сложенице изведене помоћу друге генитивне везе (неодређеног изафета) у турском језику:

бенсилах (тур. belsilâhi), *бесѿара* (тур. bespâresi), *бињекѿаш* (тур. binek taşı), *биѿиѿазар* (тур. bitpazarı), *ићироѿи* (тур. eđir otu), *ичага* (тур. iç ađası), *кизлар-ага* (тур. kızlar ađası), *лимуниѿос* (тур. limon tozu), *му-маказе* (тур. mum makası), *ѿаѿазјанија* (тур. paraz yahnisi), *саѿбаг* (тур. saç bađı), *ѿахан-халва* (тур. tahin helvası), *ѿаѿимајдан* (тур. taş madeni), *ѿанарика* (тур. can eriđi), *ѿехенемѿаш* (тур. sehennem taşı), *шамдуд* (тур. şam dudu). Само неке од ових сложеница се осећају као сложенице, и то оне које се наводе као полусложенице: *кизлар-ага, ѿахан-халва*.

Најчешћи тип творбе сложеница у турском језику јесте творба сложеница помоћу друге генитивне везе (неодређеног изафета). У овој генитивној вези атрибутивни члан, детерминанс, стоји у апсолутном падежу, а други члан има присвојни суфикс за треће лице, којим се успоставља семантички однос између чланова (исп. Ђинђић 2012: 90–91; Ђаушевић 1997: 115–116):

EV (кућа) KAPI (врата) + SI = кућна врата.

Овом врстом генитивне везе изражава се категоријално значење.

Оно што карактерише ове сложенице јесте да се оне не осећају као сложенице, већ као просте речи. Једна од њих је лексема *лимуниѿос*. Лексема *лимуниѿос* није забележена у Речнику МС, док је Речник САНУ и РСЈ наводе као турцизам:

лимунѝос м тур. „лимунска киселина (*Acidum citricum*) у чврстом стању, у виду ситних кристала, која се употребљава у домаћинству, фармацији и др.“.

У савременом турском језику *limon tozu* се упућује се на стандарднији термин:

limon tozu isim „bk. limon tuzu“.

Ова турска сложеница: *limon tozu* → *limon* (лимун) *toz* (прах) + *u*, на српски би могла да се преведе као *лимунов ѝрах*, с обзиром на то да именица *limon* има функцију релативног придева.

Навешћемо још и пример лексеме *йайазјанија*, која представља турску сложеницу:

rapaz yahnisi → *rapaz* (свештеник) *yahni (јанија)* + *si* = „свештеникова јанија“. Лексема грчког порекла *rapaz* је творбено богата у турском језику (исп. Вуловић–Ђинђић 2012б: 737), док лексема *yahni* постоји у српском језику у истом значењу:

јанија ж покр. „врста јела од меса с различном зелени“.

Лексема *yahni* по истом моделу учествује у извођењу и других кулинарских термилошких сложеница: *düğün yahnisi*, *incik yahnisi*, *soğan yahnisi*, *tavuk yahnisi*, *rapaz yahnisi* (исп. Ђинђић 2014). Сложеница *rapaz yahnisi* представља у турском језику ендоцентричну сложеницу; њено значење једнако је значењу управног дела (врста је јаније, јела), суженом према значењу одредбеног дела (свештеникова).

У српском језику лексема *йайазјанија* има две семантичке реализације:

йайазјанија ж а. „чорбасто јело од меса и различитог поврћа“; б. експр. „збрка, дармар“.

Основно значење се готово изгубило, док је експресивно значење фреквентно по употреби. Тешко би било именицу *йайазјанија* окарактерисати као ендоцентричну сложеницу у српском, као језику примаоцу, јер се њена ендоцентричност губи удаљавањем од модела. Чак и на основу анализе значења првог и другог дела сложенице, не може се реконструисати њено значење, зато што је први део *йайаз* немотивисан, а други део *јанија* је маргинализован губљењем из употребе првог значења лексеме *йайазјанија*.

Другачијег образовања су у српском *дусѝабан* (тур. *düztaban*), *ћорсокак* (тур. *kör sokak*), *ћорбаца* (тур. *kör bacas*), за које И. Клајн (2002: 45) сматра да се могу уврстити у двоименичке сложенице, с обзиром на

то да су придевски елементи *дуз-* и *ћор-* немотивисани за наше језичко осећање, док је други део јасно мотивисан.³⁹⁷

Ова образовања спадају у посебну групу према природи одредбеног и управног члана, у њима је одредбени члан придев, а управни именица у турском језику, нпр.

son ek „суфикс“ (према тур. *son* „задњи“ + *ek* „наставак, афикс“);

akciğer „плућа“ (према тур. *ak* „бео“ + *ciğer* „дигерица“);

dikdörtgen „правоугаоник“ (према тур. *dik* „прав, вертикалан“ + *dörtgen* „четвороугаоник“).

Само одређени спојиви овога типа су лексикализовани. Међу њима се издвајају лексеме које именују коња одређене боје. Оне се и не осећају као сложенице и свака од њих поседује деривационо гнездо:

dorai (тур. *doru* „који је мрке боје, доратаст“ + *at* „коњ“): *dorai* *şası*, *dorai* *şınına*, *dorai* *şını* *hi*, *dorai* *şını* *ov*, *dorache*, *dorachi* *hi*;

hoğai (тур. *gök* „небескоплав, светлоплав“ + *at* „коњ“): *hoğa*, *hoğan*, *hoğai* *şası*, *hoğai* *şını* *ov*, *hoğın*, *hoğın*, *hoğo*, *hoğov*, *hoğu* *uşa*, *hoğu* *şını*.³⁹⁸

У српском језику бројне су и сложенице са турским придевом *кара* (црн), који је показао висок степен адаптираности када је у питању творбени процес композиције. Њихов број износи око две стотине лексема, а готово половина су презимена.³⁹⁹ Известан број именица преузет је директно из турског језика, као *карабибер* (тур. *kara biber*), *карабоја* (тур. *kara boya*), *карадуд* (тур. *kara dut*), *карасевдах* (тур. *kara sevda*), *ка-*

³⁹⁷ Ређи су обрнути случајеви, где после мотивисаног првог дела долази други део нејасног значења И. Клајн (2002: 31) као потврду наводи нпр. лексеме *вродлама*, *шећерлема* (и *шећерлама*), назначујући да је други део потекао од турских суфикса. Дискутабилно је, поготово у случају лексеме *шећерлема*, донети сигуран суд да ли се ради о сложеници и да ли је тако треба и третирати. Разлог за недоумицу ствара њен етимон *şekerleme*, који представља глаголску именицу изведену од турског глагола *şekerlemek*, што указује на то да се у турском не ради о сложеници, већ о глаголској именици, чије је лексикализовано значење „бомбона; слаткиш, послатица“ пренето и у српски језик.

³⁹⁸ Детаљније о овим називима и другим називима као што су *кулаш*, *алаи* и сл. исп. Ђинђић 2009а: 239–243.

³⁹⁹ Презимена се могу сврстати у две групе. У прву групу би спадала малобројнија презимена у чијем се другом делу налазе основе турског порекла, као: *Карабаиш*, *Карабаишак*, *Караћоз* и др., док би другу групу чинила бројна презимена код којих је основа домаћег порекла: *Карагаћа*, *Карарадовановић*, *Карайејровић*, *Карамарковић*, *Карабогдан* и др. Поред презимена, јављају се и имена, надимци, етноними и топоними (исп. Вуловић–Ђинђић 2012а: 411–418). Највећи број лексема са придевом *кара* и у турском језику представљају различити ономастички називи (381 топоним, 108 антропонима, 3 оронима и 5 хидронима). Укупан број лексема у чијем се саставу налази придев *кара* износи 957 речи (исп. Varyaktar 2003: 74).

рахабер (тур. *kara haber*) и сл. У процесу адаптације изведене су такође бројне именичке сложенице, код којих је други део домаћа лексема: *карадоба*, *карамрак*, *каракос*, *карабаба*, *карадим* и сл. Ове лексеме су са становишта стандардног језика углавном застареле, са изузетком лексеме *карабаџак*, *каракоџула* и надимка *Карађорђе*, али се у њима више не осећа значење *црн*.⁴⁰⁰

Према И. Клајну (2002: 45), мали је број хибридних сложеница (турско-српских): *алем-камен* и *наџак-баба* (или *наџагбаба*; и Речник МС *наџак-чељаде*). Наша грађа бележи још неколико сложеница у којима је први детерминативни део турски, а други део је српски: *фишек-цвећ* (*фишек-цвијет*), *бимбер грожђе* (*бимберово грожђе*), *ћул девојка*, *кијамеј-дан*.⁴⁰¹

Од анализираних (полу)сложеница ретко која је и данас у употреби; издвајају се *џајазјанија*, *сахај-кула*, *ћејен-(х)алва*, *чајраз-диван* (и изведеница *чајраздиванији*), *иши-ћевај*.

Нашом анализом обухватили смо сложенице које су преузете из турског језика,⁴⁰² али у СД речнику турцизама уврштене су и бројне сложенице настале као резултат наших творбених процеса, од турског и српског елемента: сложенице с нултим суфиксом (*бакрорез*, *чанколиз*); императивне сложенице (*лижисахан*, *исјичујура*, *сеџикеса*); сложенице са именицом у првом делу са спојним вокалом (*џојоливница*, *џејокрадица*, *мајмуночовек* и сл.).⁴⁰³ У формирању сложеница највећу способност показале су добро адаптиране именице, нпр. *бакар*, *боја*, *кеса*, *чанак*, *чараја*, *челик*. Издваја се и прилог *џаба*, у чијем гнезду се налазе четири сложенице, од којих су две новија образовања (*џабалебар* и *џабалебарии*).

⁴⁰⁰ Н. Вуловић и М. Ђинђић (2012а: 416) у вези са адаптираношћу придева *кара* у српском језику изнеле су неколико чињеница: 1) овај придев је фонолошки адаптиран; 2) овај придев није морфолошки адаптиран, нема трородност и дефлекцију и не поседује могућност исказивања одређеног и неодређеног вида, као ни могућност компарације; 3) адаптиран је семантички када је у питању полисемија, а неадаптиран је када је у питању деривација; 4) адаптиран је када је у питању творбени процес композиције.

⁴⁰¹ Оваквих формација са првом страном компонентом у сложеницама у српском језику има много у последње време под утицајем енглеског језика (исп. Ћорић 2008: 117–152).

⁴⁰² Од одређених сложеница у даљем процесу творбе изведени су придеви (нпр. *дусџабански*, *алајбарјакџарски*, *алајбегов*, *алајбеговски*, *чијџлуксахиџијски*) и глаголи (нпр. *чајраздиванији*, *карабојаји*, *долибашији*).

⁴⁰³ У анализу нисмо уврстили сложенице (полусложенице) са *-баша*, јер смо *-баша* третирали као творбени елемент са суфиксном вредношћу (исп. Радић 2001: 99).

СЛОЖЕНИ ПРИЛОЗИ

Међу сложеницама изван је број сложених прилога који су пореклом из турског језика. У српском језику одређен број прилога саграђен је помоћу редупликације. Међу њима има и оних турског порекла који представљају експресивне, фоносимболичке редупликације (Клајн 2002: 134): *ђене-ђене*, *џабџабе*, *бамбадава*, *дибидуз/дибидус*. Они су апсолутни суперлативи од турских основинских речи: *ђене-ђене* (од тур. *yine*) *џрил*. 1. „опет, поново, изнова“; 2. „ипак, и поред тога, упркос“; *џабџабе* (од тур. *saba*) *џрил*. 1. „бесплатно, џабе, бадава“; 2. „још, поврх тога“; *бамбадава* (од тур. *bedava*) I. *џрид*. 1. „бесплатан“; 2. „јак је јефтин“; II. „бесплатно, бадава“; *дибидуз/дибидус* (од тур. *düz*) *џрид*. „раван, гладак“. Ови прилози прелазе у жаргонску лексику и експресиве и веома се често употребљавају.⁴⁰⁴

ГЛАГОЛСКИ ИЗРАЗИ⁴⁰⁵

У корпусу турцизама у српском језику уз глаголске турцизме издваја се и изван број глаголских израза, полукалкова пореклом из турског језика, у којима је именица или придев очуван као позајмљеница, а глагол је преведен. Глаголске конструкције овога типа нису биле предмет посебног научног истраживања. Оне нису заступљене у великом броју у књижевном језику. С друге стране, рецимо, у српском призренском говору значајно је присуство глаголских полукалкова, што би се могло објаснити чињеницом да је Призрен, у коме су се одвијали међујезички контакти, вишевековна билингвална средина. Један од услова за калкирање је познавање изворишног језика, односно неопходно је да постоји двојезичност у неком дужем временском периоду.⁴⁰⁶ Глаголски полукалкови у Чемерицићевој збирци речи бројнији су у односу на калкове и именске полукалкове, нпр. *идаре чиниџи*, *аџеле (у)*

⁴⁰⁴ Занимљиво је и то да говорници српског језика као синоним за *бадава* углавном и најчешће користе *џабе* (в. фусноту бр. 472).

⁴⁰⁵ Глаголски изрази истраживани су у оквиру рада *Глаголски џолукалкови џурскога џорекла у српском књижевном језику* (Ђинђић 2017). На овом месту истраживање је допуњено новим резултатима инкорпорираним у текст монографије.

⁴⁰⁶ У процесу калкирања издваја се језичка константа где калкови настају као плод стручног превођења у различите сврхе, попут научне, књижевноуметничке, економске и сл. У српском језику управо овом извору калкирања припада средишња улога за настанак калкова, док знатно мању улогу има билингвизам (Јовановић 2014: 330).

чиний̄и, дика̄ӣ (у)чиний̄и (се), *ѿебдӣл̄ь учиний̄и* и сл. (Петровић 2012: 358–359).⁴⁰⁷

У домаћој и иностраној литератури под калкирањем се подразумева посебан вид језичког позајмљивања, при којем се елементи страног језика репродукују помоћу елемената властитог језика, али у складу са страним моделом, нпр. *свекрвин језик* према тур. *каупана dili* или *бела џигерица* према тур. *аксиџер* (исп. Simeon 1969: 606; Haugen 1956: 52; Haspelmath–Tadmor 2009: 39). Калк, као резултат калкирања, може бити према структури једночлани или вишечлани лексички калк, а према процесу калкирања морфолошки (творбени) или семантички (Прохорова 1996: 29–30). Полукалкони представљају лексичке јединице у којима се један део израза преузима у оригиналном облику, док се други део дословно преводи према иностраној творбеној структури, нпр. *инфрацрвен* (према нем. *Infrarot*). Међу турцизмима у српском језику у оваквим полукалканим глаголским изразима један део чине углавном глаголи општег, непотпуног значења ((у)чиний̄и, *ѿравӣӣи*, *бӣӣи* и сл.), који означавају радњу без конкретизације, а турска је допуна:

а. именичко-глаголски спојеви: *ѿербӣје учиний̄и*⁴⁰⁸ (тур. *terbiye etmek*) „васпитати, одгојити, уљудити“; *ѿер̄ӣиб учиний̄и* (тур. *tertip etmek*) „направити редослед, распоредити“; *ѿеслим учиний̄и* (тур. *teslim etmek*) 1) „умрети“;⁴⁰⁹ 2) „уручити, предати“; *ѿећмил учиний̄и* (тур. *tekmil etmek?*) „изравнати, намирити, накнадити“; *рахат̄ се учиний̄и* (тур. *rahat etmek*) „раскомотити се; расположити се, постати безбрижан“; *резил (у)чиний̄и* (тур. *rezil etmek*) „(о)срамотити, (о)бруcati“; *сејир (у)чиний̄и*, *(ѿо)гледа̄ӣи* (тур. *seyretmek*) „(по)гледати, посмотрити, посматрати“; *села̄м назва̄ӣи*, *ѿосла̄ӣи* (тур. *selam söylemek / selam yollamak*) „поздравити“, *хабер учиний̄и* (тур. *haber göndermek*) „обавестити“; *шућур учиний̄и* (тур. *şükretmek*) „захвалити Богу“.⁴¹⁰

⁴⁰⁷ У македонском језику далеко је више глаголских полукалкова у односу на именичке полукалкове, који су карактеристични за народне говоре. О глаголским парцијалним калковима у македонском в. Јашар-Настева 1962–1963: 153–160.

⁴⁰⁸ Изрази и дефиниције су преузете из Речника МС. Оне су најчешће даване у свршеном виду, изузев двају израза (резил (у)чинити, сеир (у)чинити / сеир (по)гледати), а мислимо да је требало, бар у већем броју случајева, и глаголске изразе и дефиниције наводити и у свршеном и у несвршеном виду.

⁴⁰⁹ Семантичку реализацију „умрети“ не бележи турски глагол *teslim etmek* (исп. Đinđić 2014, под *teslim*).

⁴¹⁰ Композитни глаголи са *etmek* и *olmak* понекад се сврставају и у фразеологизме у турском језику, мада праве фразеологизме представљају пунозначни глаголи са именицима и придевима као лексичким допунама у одговарајућем падежу (исп. Čaušević 1996: 211–212). У ту групу спадају наведени глаголи *selam söylemek* и *selam yollamak*.

б. глаголско-именички спојеви: *доћи иџеобе* (тур. *tövbe etmek*) „покајати се“; *учиниџи се гаиџ* (тур. *kaubolmak*) „нестати, изгубити се“; *даваџи чифџе* (тур. *çifte atmak*) „чифтати се, ритати се“; *иџераџи (иџравиџи) шеџу* (тур. *şaka uarmak*) „грубо се шалити (с киме или на чији рачун)“; *учиниџи, ударџи иџабор (?)* „утаборити се, улогорити се“; *учиниџи каџак (?)* нар. „учинити крај, окончати“; *учиниџи сурџун на кога (?)* „навалити на некога“; *учиниџи сурџун кога* (тур. (-i) *sürgüne göndermek*⁴¹¹) „протерати некога“.⁴¹²

У турском језику ови изрази представљају турске сложене глаголе. Сложени глаголи се образују од именица/придева и помоћних глагола, најчешће од глагола *etmek* и *olmak* (Ѓинђић S. 2012: 94): нпр. *yardım etmek* „помоћи“, *pişman olmak* „покајати се“. Глаголи *etmek* и *olmak* захтевају допуну у апсолутном падежу и без обзира на њихову двочлану структуру имају јединствено значење, нпр. *yardım etmek* „помоћи“, *pişman olmak* „покајати се“, *ziyaret etmek* „посетити“, *tırış etmek* „обријати“, *temnün olmak* „бити задовољан“, *sinirli olmak* „бити нервозан“ (Ѓаушевић 1996: 206, 208). Ове конструкције са непотпуним глаголима у српском језику ретко су такве да траже допуну у акузативу или дативу.

Понекад се форме са композитним глаголима *etmek* и *olmak* сврставају и у фразеологизме у турском језику, мада праве фразеологизме представљају конструкције са пунозначним глаголима и именицима и придевима као лексичким допунама у одговарајућем падежу: *gözden çıkmak* „пасти у немилост“, *suya sabuna dokunmamak* „не мешати се ни у шта“, *ayvaу уетек* „награбусити“, *yan gözle bakmak* „гледати попреко“ (исп. Ѓаушевић 1996: 211–212).

Глаголске конструкције пореклом од турских пунозначних глагола у мањем броју су заступљене у нашој грађи: *селама назваџи, иџслаџи* (тур. *selam söylemek / selam yollamak*) „поздравити“; *хабер учиниџи* (тур. *haber göndermek*) „обавестити“; *даваџи чифџе* (тур. *çifteatmak*) „чифтати се, ритати се“; *иџераџи (иџравиџи) шеџу* (тур. *şaka uarmak*) „грубо се шалити (с киме или на чији рачун)“; *учиниџи сурџун кога* (тур. (i) *sürgüne göndermek*⁴¹³) „протерати некога“. Изрази из ове групе имају исту реакцију као и турски предлогак. Готово код свих глаголских израза значење остаје непромењено и у потпуности одговара турском моделу, а то значи да секундарна семантичка адаптација готово по правилу изостаје. Ово је један од показатеља да су глаголски

⁴¹¹ Исп. Ѓинђић 2014.

⁴¹² Глаголски полукалкови су у већој мери заступљени у народним говорима, в. Петровић 2012: 358–359.

⁴¹³ Исп. Ѓинђић 2014.

изрази настали калкирањем, с обзиром на то да је у питању дослован и тачан превод турских модела.⁴¹⁴ Код наведених глаголских израза није дошло до даљег семантичког развитка, а увидом у њихов статус јасно је да до тога неће ни доћи, јер већи део ове лексике припада пасивном лексичком фонду. За разлику од неких глаголских конструкција и израза пореклом из немачког језика који се данас не осећају као страни (*доћи к себи, њадаџи у очи, биџи у сџању, имаџи у виду*),⁴¹⁵ разматрани глаголски полукалкови били су изложени током времена променама у српском језику. Између српског и турског језика постоје структурне разлике када је у питању творба речи. Аналитизам турског језика прилагођен је деривационој форми српског језика тако што су аналитичке глаголске форме замењене синтетичким обликом: рахат се учинити → урахатити се; селам назвати, послати → поселамити; теслим учинити → теслимити⁴¹⁶; резил (у)чинити → резилити⁴¹⁷; сејир (по)гледати → сеирити⁴¹⁸; учинити сургун кога → сургунирати; тертиб учинити → тертибити и сл.

У циљу утврђивања да ли овакве глаголске изразе бележи турски језик, проверу смо извршили консултујући TS и модерну интернет речничку базу Турског лингвистичког друштва, чиме се добио синхронијски увид у статус ових глаголских израза. Анализирани глаголи су и даље уобичајени у стандардном турском језику. Изузетак представљају три глаголска израза. Два су образована од именице *хашер* (тур. *haşır*). Ова именица је оквалификована као застарела у TS и уз њу нису забележени изрази који би представљали еквиваленте нашим изразима: *хашер биџи* „страдати, пропасти“; *хашер учиниџи* „упропастити, уништити, разорити“. То свакако не искључује могућност да су у ранијим фазама постојали у турском језику. С друге стране, могуће је да су по моделу постојећих турских глаголских израза они настали у српском језику, као што би могао да буде случај и са трећим глаголским изразом *шуђур учиниџи* „захвалити Богу“, за који не постоји еквивалентан глаголски израз у TS уз одредницу *şükür*, која означава захвалност.

⁴¹⁴ К. Сандфелд сматра овакве конструкције имитацијама турских конструкција, с обзиром на то да их прате домаће конструкције: *kabul etmek* „дати одобрење“ = „одобрити“ (К. Sandfeld, према Јашар Настева 1962–1963: 153–154).

⁴¹⁵ Клајн 2004: 180.

⁴¹⁶ Овај глагол није застарео, што потврђује спроведена анкета, као и његова посведоченост у *Корпусу*; исп. фреквенцијску листу (стр. 49).

⁴¹⁷ Конструкција *резил (у)чиниџи* бележи уз глагол *резилиџи* и следеће једнолексемске еквиваленте у виду префиксираних глагола: *нарезилиџи, орезилиџи, урезилиџи*.

⁴¹⁸ Глагол *сеирити* јавља се у нешто другачијој семантичкој реализацији: „са уживањем посматрати, разгледати“.

V. ТУРЦИЗМИ У КЊИЖЕВНИМ ДЕЛИМА ДАНАС⁴¹⁹

Грађа из књижевних дела савремених писаца представља важан извор за утврђивање места и распрострањености турцизама у савременом српском језику. Корпус је прилагођен намени овог рада и обухватио је избор писаца, односно њихових дела који на најрепрезентативнији начин дају увид у овај слој лексике и њен статус. У даљем раду биће анализирани турцизми ексцерпирани из дела савремених српских писаца у дефинисаном временском раздобљу. У корпус су уврштени романи написани у последњих двадесетак година: *Тимор морџис* Слободана Селенића, *Миленијум у Београду* Владимира Пиштала, *Сиџичарница код срећне руке* Горана Петровића, *Власници бивше среће* Данила Николића, *Пијавице* Давида Албахарија, *Лагум* Светлане Велмар-Јанковић и *Приврженоси* Драга Кекановића. Изабрани романи су се показали одговарајућим, довољним да прикажу карактер турцизама које користе савремени књижевници, односно пруже увид у њихову синхронијску перспективу.

На почетку анализе указаћемо на статистичку заступљеност турцизама у назначеним романима. Ексцерпцијом грађе утврђено је да је број турцизама у свим романима приближно једнак, ако се узме у обзир број страна сваког романа понаособ. Тај број не достиже 200 речи, без обзира на тематику и величину романа. Поређења ради, у *Дервишу и смрти* Меше Селимовића само у првом делу романа забележено је 260 турцизама (Halilović 1980: 25), што се и може очекивати с обзиром на време у коме се одвија радња романа (17. век), као и саму тематику која осликава међуљудске односе за време турске владавине у Босни.

Међу ексцерпираним турцизмима најзаступљенији и најфреквентнији су одомаћени турцизми попут: *алва*, *бадем*, *бакар*, *баклава*, *боза*, *бубрег*, *бурек*, *дуван*, *дугме*, *ђубре*, *занай*, *инай*, *јорган*, *каши*, *кајмак*, *калдрма*, *кафа*, *куџија*, *кусур*, *кайија*, *кајсија*, *комиџија*, *кафана*, *кеса*,

⁴¹⁹ Ово поглавље настало је на основу измењене и допуњене верзије рада објављеног на турском језику, в. Ђинђић 2019.

кесѝен, креч, кревеѝ, леш, маказе, марама, мезе, мермер, мираз, одаја, оклагија, ѝара, ѝешкир, ѝекмез, ѝаѝуче, ракија, саксија, сандук, сунђер, суѝук, ѝаван, ѝаѝија, ѝесѝера, ѝорба, ѝулумба, ѝуришија, ѝебе, ѝела, ѝошак, чараѝа, чаршав, чаѝа, чекиђ, чесма, чорба, ѝамија, ѝеѝ, ѝин, шамар, шеђер и сл. Ови турцизми припадају групи потпуно одомаћених речи, које се не осеђају као позајмљенице и за које не постоје потпуни синоними, а за многе од њих и не постоји адекватан синоним. Они заузимају значајно место у лексичком систему српскога језика, јер имају развијену полисемију и деривацију и самим тим висок степен адаптираности. Поређењем спискова турцизама свих анализираних романа издваја се као заједничко то да писци користе у највећем броју случајева исте одомаћене турцизме. Увидом у фреквенцијски статус турцизама које употребљавају писци може се закључити да су то високофреквентне лексеме. Проверили смо учесталост појављивања најфреквентнијих именица са фреквенцијске листе: *саѝи, боја, ѝара, кревеѝ, каѝија, кафа, ѝеѝ, баѝиѝа* и *комиѝија*. Као што је и очекивано, у свим романима ове именице се јављају више пута.

У другу, далеко малобројнију групу спадају данас застарели турцизми који имају стилску функцију и дочаравају одређено време (нпр. *калѝак, шириѝи, кириѝија, сакаѝија, шефѝелија, сѝахија, камѝија, ѝелеѝуѝи, акча, аѝа, басамак, чивѝија, ѝада, ѝефѝѝер, бардак, сокак, дуђан, долама, амалин* и сл.). Ови турцизми према критеријуму употребе спадају у пасивну лексику (застареле речи, архаизми). У сваком анализираном роману, турцизми из пасивног фонда јављају се у малом броју, који не достиже ни 5% од укупног броја ексцерпираних турцизама. Управо овај лексички слој у романима представља оно по чему се разликују романи, односно представљају специфичности употребе турцизама у сваком роману понаособ. Тако, на пример, Д. Албахари употребљава само једну реч коју не бележи РСЈ, као ни *Корѝус срѝскога језика*, а то је лексема *Чивуѝин*:

Нема међу нама оних који би се сажалили на чивуѝску багру ... И дужносѝ свакога коме су ѝознаѝа злодела чивуѝског народа ... Јесѝе да униѝиѝи сваког Чивуѝина (Албахари 2005: 263).

И у осталим романима ретки су турцизми које не бележи РСЈ. С. Селенић користи свега две такве лексеме: *камѝија* и *ђелеѝуѝи*, В. Пиштало лексему *амиѝа*, С. Велмар-Јанковић лексеме *абер* и *дамар*, Г. Петровић лексеме *акча, аѝа, ич, абацијски* и Д. Николић лексеме *чивѝија* и *басамак*. Д. Кекановић употребљава лексему *карађоз* у значењу које не бележи ниједан речник. У питању је назив за врсту сокола:

Онда сам се разгрлаишо ... и још сам руком йоказао на кавезе, да се овдје ... не ради о соколовима рођеним йод кришком (одакле ми йа ријеч?) нашег неба, о крагујима, бјелозорима илин карађозима, а још мање о колудрашима, грлашима, голубашима и ласйавичарима (Кекановић 2021: 32).

Употреба турцизама условљена је и самом темом романа, као и временом у коме се радња одиграва. Сам писац се опредељује за један од синонима (домаћа реч – позајмљеница) из стилских разлога. Неретко реч страног порекла има предност зато што услед слабије фреквенције у окружењу познатих речи постиже већи ефекат на читаоца, скреће му пажњу и сл. С друге стране, стилска изражајност опада што је турцизам више адаптиран.

Тако, на пример, писац Г. Петровић у своме делу *Сийничарница код срећне руке* врло сликовито дочарава атмосферу која је владала на улицама Београда у време балканских ратова на следећи начин:

Крейшо се (један младић) кроз ... мейеж ... калйака са белим йери-ма, ... ширйа ... чакшира ... аша билава високих чизама у узенгија-ма (Петровић Г. 2001: 125) Узмицале су ... механције ... абаијске калфе ... берберски шегрйи, једва йисмене кириције и сакације (Исто: 128).

Будући да су турцизми често стилски обележени, у књижевним делима много пута се могу срести и у фигуративној употреби:

Бранећи у йочейку малу бедевују изазовних облина ... ја сам верова да је браним од Сйарчевог гнева (Селенић 2002: 74).

Неретко се писци за потребе стилског нијансирања, и поред постојања адекватног синонима у домаћој речи, опредељују управо за турцизам:

Присйајала унајред да учини све шйшо желим, само да не кваримо йшо вече ... – али, јок! (Селенић 2002: 298). – Таске, йобогу, зашйшо йако наружи девојку! – Љилу! Ма јок! Зна она да је зову Ђубре (Исто: 346).

Чуйшо сам косу ... Оййуживао цео свейй. Бадава. Није одлазила ййуга из душе (Пиштало 2000: 142).

Реч *бадава* илуструје интересантну појаву. И поред постојања домаћег синонима *узалуд*, најчешће коришћен синоним за *бадава* јесте турцизам *џаба*, који писци често користе:

– Џаба му било – рече ййхо и йокуњено (Селенић 2002: 205).

Не каже се за џабе да су у сйраку велике очи (Албахари 2005: 172).

Имам један, одавно ми сйоји за џабе (Николић Д. 1997: 248). Зашйшо онда мог йаиу за џабе да одведу (Исто: 298).

У следећем примеру синоним за *џаба* јесте турцизам *муфџије*:
Хиџео је муфџије, а код мене нема џабе (Николић Д. 1997: 200).

У ексцерпираној грађи ретку појаву представља напоредна употреба турцизма са домаћим синонимима, као нпр.:

Моја кћи, њрофесор српскохрватског језика, догмаџичар и чисџунац, ако би узела да чииа овај џекси, џтражила би да се џакови исџправе у вреће, а бакалница у џродавница (Велмар-Јанковић 1995: 12).
Продавница није џодразумевала власника; бакалница јесџе (Исто: 8).

У овом примеру писац настоји да истакне семантичке нијансе међу непотпуним синонимима како би прецизирао значење.

Уколико писац сматра да значење неке лексеме није довољно познато просечном читаоцу, такву лексему дефинише у самом тексту, као што је случај са лексемом *лагум*, која се нашла и у наслову једног романа:

Лагум је џурска реч и означава мрачан џодземни ходник, џунел без свеџлосџи (Велмар-Јанковић 1995: 9). *Некадашње џрвобиино значење, које је лагум одређивало и као минирани џоџкој исџод уџврђења и као саму мину, све мање се џамџи* (Исто: 9).

Ретко употреба напоредних синонима (турцизам – домаћа реч) може се објаснити чињеницом да писци користе турцизме који су општепознати говорницима српског језика и адаптирани у граматички и семантички систем српског језика, а самим тим су способни и за семантичко варирање. Код турцизама из ове категорије показује се сувишном напоредна употреба синонима у циљу истицања семантичких нијанси и прецизирања значења. С друге стране, ретки су примери који илуструју стилско-семантички процес који би подразумевао напоредну употребу два синонимна турцизма у реченици.

У следећем примеру турцизам *маџрак* са избледелим значењем *ђаво*, *враг* употребљен је да опише емоционални обрт љутње, погрде:

Али, јесџи, хоћеш! Маџрак!... Давали су нам само џо чашу млека (Николић Д. 1997: 27).

У складу са тим, турцизми добијају одређене стилизације, као обележја ироничног, сатиричног, подругљивог и сл.:

Она се забављала са џоџџуним будалама (Пиштало 2000: 31). *Те „џоџџуне будале“ били су сџџарији џџџови* (Исто: 31). *Удруживање две будале може сџџвориии неџџџо џџџо се назива џородиџом* (Исто: 42). *Шџџо џоџџуљенији муфџуз, џџо су га на двору Тарквинија охолог Више ценџи* (Исто: 74).

Само се осмехнуо будалама (Николић Д. 1997: 94). *Зајшо шшо сше људи. То јесш, нишша мање будале од нас* (Исто: 172). *Будало, каже, шшо су шразне чизме* (Исто: 200).⁴²⁰

Именица *баксуз* специфична је по употреби пошто се јавља као члан полусложенице у атрибутској функцији у следећим примерима:

Ойеш један седамнаесшн сејшембар и ойеш никако срећан него баксуз-дан (Велмар-Јанковић 1995: 218). *Била је недеља и шрећи седамнаесшн сејшембар који се шказао као баксуз-дан* (Исто: 256).

Издаваја се као занимљива лексема *суруншја*, на коју је скренуо пажњу С. Ђинђић (1974: 119) анализирајући лексику Боре Станковића. Навео је да је ова реч једнострано објашњена у свим нашим већим лексикографским изворима као *нешшо сшаро*, *шхабано*⁴²¹, а да је, у ствари, преузета директно из турског народног говора (тур. sürgüntü) и да се њоме именује *скишница*, односно *бедна, несрећна особа*. У томе значењу употребљавао је Бора Станковић:

Син Трајка суруншје шшо имаше жену шурску шмећарку.

Слободан Селенић неколико деценија касније употребљава ову именицу у истом значењу:

Сав је шрешиао говорећи шолугласом о ... Ошасносшн од „комунистичких суруншја“ (Селенић 2002: 320).

Истраживање показује да су турцизми у малом броју заступљени у литерарном тексту. Ексерцирана грађа показује да се турцизми који су одомаћени у српском језику употребљавају као и сваки други фонд домаћих речи. Кад је реч о овом лексичком типу, писци често употребљавају турцизме који су део стандардне лексике, општег лексичког фонда, док су рећи турцизми као стилски маркирана лексика који дочаравају колорит епохе и сл.⁴²² У литерарном корпусу између два светска рата на српскохрватском говорном подручју турцизама је било далеко више, а посебно је битно то да су се једним делом јављали као лексеме које припадају

⁴²⁰ Код писаца преовлађују јединице са негативном експресивношћу, док је јединица са позитивном експресивношћу далеко мање, како код писаца, тако и у језику уопште. Међу позитивним експресивима које користи С. Сремац у *Ивковој слави* издаваја се један број турцизама: *јолдаш*, *челебија*, *бињецшја*, *шширијашја*, *мераклија*, *ашик*, *караћозшја* (Ристић 2004: 138). Изузев лексеме *мераклија*, сви остали експресиви су данас застарели.

⁴²¹ Исп. суруншја, стр. 142.

⁴²² У Андрићевим приповеткама (1925–1941) поједини фреквентни турцизми су значајни за сликање пресудних дешавања, за судбину појединих ликова, њихов унутрашњи живот, психолошка стања. Турцизми често симболизују њихов удес, као лексеме *кушшја*, *мусандра*, *казан*, *дућан* и сл. (в. примере у Ђинђић–Радоњић 2012: 463–466).

општем фонду, а знатно чешће као стилски маркирана лексика. Чак 54% турцизама који се јављају у делима босанскохерцеговачких писаца припада онима које карактерише стилска обојеност и који су са становишта данашње норме застарела, архаична или покрајинска лексика. Издваја се и 18% стилски маркираних турцизама које користе писци са ширег српскохрватског подручја, а који нису забележени у делима босанскохерцеговачких писаца (исп. Glibanović-Vajzović 1990: 80–81; 271–272). Некада су на крају одређеног књижевног дела били неопходни глосари, као у делима Ива Андрића⁴²³, Меше Селимовића, Борисава Станковића, Петра Кочића, Лазе Лазаревића, Јована Радуловића, јер ова лексика није подједнако била заступљена у језичком знању свих читалаца. Међутим, данас у делима савремених српских писаца за глосарима нема потребе, јер писци, како показује наша грађа, углавном користе одомаћене турцизме, односно турцизме који припадају активном лексичком фонду.

⁴²³ Анализа турцизама из Андрићевих приповедака (1925–1941) указује на то да је употреба овог лексичког слоја само донекле била у вези са тематиком дела. Турцизми се јављају у говору ликова муслиманске средине, али и у говору ликова хришћанске средине и у говору приповедача (Ђинђић–Радоњић 2012: 462–463). Турцизми који су најфреквентнији у анализираним приповеткама јесу називи за занимања, звања, титуле; називи турске администрације, социјалних и верских институција; називи за трговинске и угоститељске радње; називи за кућу, окућницу и покућство; називи за храну и пиће; називи за одећу и обућу; називи за појмове из области грађевине и архитектуре; називи за апстрактне појмове; називи за свештеничке чинове и припаднике верског реда муслиманске конфесије и називи верских институција; називи за коњску опрему, погрдни називи за људе (Исто: 462).

VI. МЕТОДОЛОГИЈА И КОНЦЕПЦИЈА ИЗРАДЕ СД РЕЧНИКА ТУРЦИЗАМА

Методологија и концепција израде СД речника турцизама слична је методологији и концепцији примењеној у Семантичко-деривационом речнику (СДР 2003 и СДР 2006).⁴²⁴ У првој свесци СДР семантички и деривационо обрађене су лексеме којима се именују и означавају делови људског тела, док су у другој свесци СДР обрађене лексеме из тематског круга човек – унутрашњи органи и ткива, психофизиолошка стања и радње, психофизичке особине, сродство. Овако концепцијски и методолошки осмишљен СДР омогућио је да се изведу бројни закључци у вези са анализираним тематски повезаним лексемама, њиховим семантичким и деривационим статусом, зависношћу семантичких и деривационих модификација од категорије речи у иницијалном положају, различитим типовима морфолошко-семантичког варирања и др. Даље, овако конципирана анализа лексема омогућила је боље сагледавање организације целокупног лексичког система српског језика, чиме је омогућено и теоријски засновано и лексичко нормирање при анализи турцизама, као важном лексичком слоју у савременом српском језику. Такође, овакав речник пружа основу за компаративна истраживања семантичких и деривационих лексичких система у српском и турском језику.⁴²⁵

⁴²⁴ За подробне информације у вези са концепцијом и методологијом СД гнезда, упућујемо на Предговор у СДР 2003; Поговор у СДР 2006; Коњик 2006; Гортан-Премк 2002; Радовић Тешић 2003; Тафра 2003. У даљем тексту биће скренута пажња на разлике у односу на методологију израде СДР. Резултати добијени у две свеске *Семантичко деривационог речника* послужили су као темељ за даље семантичке и творбене анализе и закључивања (в. Ајџановић 2011; Ајџановић 2020; Васић 2017; Драгићевић 2001; Драгићевић 2002; Драгићевић 2005; Дражић 2002; Дражић 2017; Гочанин 2005; Ђинђић 2020; Буровић 2004; Иванић 2017; Илић 2017; Лазић-Коњик-Вуловић 2007; Недовић 2016; Хасанагић 2017; Штасни 2007; Штасни 2011; Штасни 2016; Штасни-Штрбац-Ајџановић 2021; Штрбац 2018).

⁴²⁵ Пример напоредног приказивања семантичко-деривационих гнезда одређених лексема у српском и турском језику в. у Ђинђић 2017: 436.

СД речник турцизама у српскоме језику представља важан инструмент за морфолошко-семантичка истраживања овог слоја лексичког фонда српскога језика. Овај речник обухвата све лексеме које су коришћене у анализи. Просте речи и њихови деривати дати су у облику деривационих гнезда у којима је приказан код деривата и деривациони степен и семантичка трансформација. Уз сваку просту реч наводе се све речи које су од ње постале у процесу деривације – суфиксацијом, префиксацијом, комбинованом творбом, слагањем и творбом претварањем.

С друге стране, у циљу стицања што реалијне слике у вези са коришћењем турцизама данас, послужиле су и анкете спроведене међу испитаницима из различитих места, различитих годишта, пола и професија. Код великог броја лексема додавани су квалификатори, најчешће заст., покр. као и ист.⁴²⁶ (нпр. код ага, бег, диздар, халиф). Могуће је да су се поткрале и извесне грешке, с обзиром на то да се не може увек са сигурношћу одредити да ли је лексема застарела или је покрајинска, или је и једно и друго. Код извесног броја турцизама којима је извор само Шкаљић (Škaljić 1973), Српски рјечник (1818), РЈА (1881–1975), покрајинска збирка речи или збирка народних приповедака или песама, углавном је навођен само квалификатор покр. у Речнику МС (исп. Васић 1996: 91). Таква лексика обично припада специјализованим терминолошким системима, али и у тим случајевима смо додавали ознаке заст. или ист. у циљу што прецизнијег одређивања њеног места у савременом лексичком фонду. У складу са савременим схватањем фигуративности, брисан је квалификатор фиг. (као код једног од значења лексеме чаршија: *сџановници чаршије*, где је у питању метонимија).⁴²⁷ Код метафоричког модела где, нпр, зооморфизми означавају лице одређене особине, које се у експресији или колективној свести приписују основном значењу појма, додавали смо квалификатор експр.: бедевија → незграпна а нерадна жена. Такође, брисан је и квалификатор индив. тамо где је творбени модел уобичајен (в. *авлијар*, под СДГ авлија).⁴²⁸

⁴²⁶ У застарелом лексичком фонду турцизама издвајају се бројни историзми, који служе за именовање појмова који се односе на титуле, звања, дужности актуелне у одређеном историјском периоду (Радовић-Тешић 1982: 258).

⁴²⁷ Секундарне реализације настале на основу платисемије и метонимије нису фигуративне, док оне настале метафором могу бити, али ту је реч обично о експресивној маркираности и тада се користи квалификатор експр. О маркираности/немаркираности употребне вредности лексема в. Гортан-Премк (2011: 27–39).

⁴²⁸ О лексици која је квалификована као индивидуална у српским дескриптивним речницима в. Драгићевић (2011: 47–59).

У нашу грађу укључене су и фразеолошке јединице у ширем смислу, у које спадају изрази, изреке, пословице и сл. зато што су међу њима бројне оне које у себи садрже застареле турцизме као компоненте израза у српском језику. Фразеологизми који садрже овакве лексеме су неретко и сами застарели и припадају категорији такозваних фразеолошких архаизама. Застарели фразеологизми у српском језику често препуштају место другима, као нпр. *знайи сио зерзевати* (тур. *zerzevat*) „све умети“ → „знати сваког ђавола“; *ударийи коме чарламу* (тур. *çarlama*) „подвалити коме, изиграти кога“ → „продати рог за свећу“; *йойуцали му сви колани* (тур. *kolan*) „све је код њега рђаво, све су га наде издале, постао је беспомоћан“ → „као да су му све лађе потонуле“; *живи на тедарућу* (тур. *tedarik*) „живи добро, уредно, пријатно, све има припремљено“ → „живети као паша; живети као бубрег у лоју“; *йсује као амалин* → „псује као кочијаш“.⁴²⁹ Настанак фразеологизма са турцизмом као главном компонентом указује на његов некадашњи активни статус у српском језику, јер је за настанак фразеологизма потребно да реч буде фреквентна по употреби. Такође, указује и на чињеницу да је турски језик био доминантан у контактима двају језика. С друге стране, сама семантика фразеолошких јединица у којима се јавља одређена лексема могу да помогну у потврђивању и оповргавању неких хипотеза, нпр., да ли активне семантичке компоненте омогућавају у исто време развој секундарних значења и њихово активно учешће у фразеологизмима (исп. Драгићевић 2007: 25).

Леме су акцентоване само у случајевима када акценат представља елемент идентификације, док су парадигматски облици регистровани код променљивих лексема уколико је потребна идентификација типа промене или обличке основе (ћурак, -рка).

Дефиниције су углавном преузимање из Речника МС. У неким, неопходним случајевима уношене су измене у дефиниције. Те измене се углавном односе на оне лексеме које су дефинисане помоћу синонима домаћег порекла, а где се такав поступак показао недовољним (исп. СДГ томруке). Дефиниције су усклађиване са променама у значењима до којих је дошло код појединих лексема у РСЈ, код њихових примарних значења, секундарних значења и сл. (исп. *гајџан*, *дрангулија*, *зар*). У ретким случајевима оне су мењане када је неки појам погрешно описан у Речнику МС, као што је то случај код одреднице *шаргија*. У случајевима

⁴²⁹ О застарелим турцизмима као компонентама фразеологизама исп. Ђиндић–Ивошевић–Ипек 2014: 314–350.

када је у Речнику МС наведен дериват лексеме чије је навођење изостало, таква лексема је преузимана из Речника САНУ (исп. СДГ аван).

У Речнику МС турцизми без етимолошког *x* на почетку речи упућиване су на речи са *x* (алва в. халва). Код оваквих одредница руководили смо се тиме који је облик уобичајенији по употреби данас, једној од фонетских варијанти која се издвојила давала се предност, па се у том смислу одустајало од неких решења датих у Речнику МС (нпр. алву смо дефинисали, уз навођење у загради облика халва, док је халва упућена на алву; исп. СДГ алва и халва).

Грађа СД речника турцизама укључује поред именица, придева и глагола и остале врсте речи као носиоце гнезда (исп. СДГ бадава). У посебном регистру у поглављу *Лексеме без деривационих гнезда* дате су и лексеме без СДГ у циљу приказивања целог инвентара турцизама у савременом српском језику (схватано као језик у периоду од Вука до данас). Постоје случајеви где се једна од лексема хомонимског пара налази у оквиру СД речника турцизама, док се друга налази у оквиру поменутог регистра лексема које немају развијену деривацију.

Уз сваку лексему, носиоца гнезда навођен је одговарајући турски етимон. Један од главних недостатака приликом досадашњих проучавања турцизама представља неадекватност турских етимона из савременог турског језика (Петровић 2012: 24). С обзиром на то да наше истраживање није преваходно етимолошко, наводили смо одговарајуће етимоне из савременог турског језика, а уколико је и кад је то било потребно, навођен је одговарајући турски дијалекатски етимон или транскрибован арапски етимон. За утврђивање адекватних етимона консултовали смо релевантне етимолошке приручнике (ЕРСЈ; Skok 1971–1974; Škaljić 1973; Tietze 2016–2019; Eren 2020; Nosić 2005). Постојећи турски етимони су навођени у фуснотама и код одређених деривата са турским суфиксима у циљу стицања начелног прегледа о томе које су то речи у српском језику настале као резултат домаће творбе од осамостаљених турских творбених морфема, а које су као такве преузимане из турског језика. Неретки су случајеви у нашој грађи лексема које су могле двојако да буду третиране: као деривати или као неизведенице, то јест фонетски и морфолошки адаптиране турске речи. Тешко је утврдити за сваку реч понаособ њен пут уласка и развоја у српском језику, будући да су турски суфикси као творбени елементи веома заступљени у српском језику. Определили смо се да их представљамо као деривате (в. СДГ дерт).

У СД речнику турцизама у фуснотама су дати коментари који се односе на етимолошке обраде лексема, евентуалне пропусте у обради или навођењу. То свакако не исцрљује етимолошка разматрања, већ само даје извесне смернице које би се могле уважити у каснијим обрадама ове лексике, првенствено у дескриптивним речницима савременог језика. У фуснотама су поред етимолошких напомена своје место нашли и разни други коментари који се односе на сегментације појединих лексема, њихове семантичке особености и сл.

VII. ЛЕГЕНДА И СКРАЋЕНИЦЕ

ЛЕГЕНДА

0 – основна лексема

1(2,3...) – степени дериват

_{1(2,3...)} редни број деривата датог степена

< - од

0 **занат** = основна лексема

$2_2 < 1_2$ **занатлиј-ски** = други по реду 2-степени дериват од другог по реду 1-степеног деривата

ТО – творбена основа

ПР – префиксална твореница

^{np}ПР – префиксирана префиксална твореница

ПРс – префиксално-суфиксална твореница

^{np}ПРс – префиксирана префиксално-суфиксална твореница

С – сложеница

^{np}ПР₁ < ₁₅ **о-без-бојити се** = први по реду 1-степени префиксирани префиксално-суфиксални дериват од петог по реду 1-степеног деривата.

V. С – морфофонолошка промена

алч-ица; рашч-черечити

Ø – нулта творбена морфема

бакр-о-пис-Ø

← од/према

раскопчава-ње с гл. им. ← [од] раскопчавати (се).
раскопч-авати (се), -ам се импф. и уч. ← [према]
 раскопчати (се).

→ види

абраш-љив, -а, -о → абрашаст.

СКРАЋЕНИЦЕ

агр. – агрономски	зоол. – зоолошки
анат. – анатомски	изр. – израз
арх. – архаично	импф. – имперфективни глагол
археол. – археолошки	индив. – индивидуално
аугм. – аугментатив	ир. – иронично
башт. – баштованство	исп. – испореди
бот. – ботанички	ист. – историјски
в. – види	карт. – карташки
варв. – варваризам	књиж. – књижевно, књижевност
везн. – везник	ков. – кованица
војн. – војно	кув. – кулинарство; куварски
вулг. – вулгарно	лингв. – лингвистички
дем. – деминутив	лов. – ловачки
дијал. – дијалекатски, дијалект	локал. – локално
експр. – експресивно	м – мушки род
етн. – етнологски	мед. – медицински
ж – женски род	мин. – минералогија
заст. – застарело	мит. – митолошки
зап. кр. – западни крајеви	мн. – множина
зб. – збирно	муз. – музика
зб. имен. – збирна именица	нар. – народски

необ. – необично	с – средњи род
непром. – непроменљиво	слик. – сликарство
нестанд. – нестандартно	спорт. – спортски
пеј. – пејоративно	терм. – термилошки
песн. – песнички	технол. – технологија, технолош-
погрд. – погрдно	ки
подр. – подругљиво	трг. – трговачки
поз. – позориште, позоришни	трп. прид. – трпни глаголски при-
покр. – покрајински	дев
пом. – поморски	тур. – турски
презр. – презриво	узв. – узвик
прид. – придев	физ. – физички
прил. – прилог	хип. – хипокористик
пф. – перфективни глагол	шаљ. – шаљиво
разг. – разговорни језик	шатр. – шатровачки
рлг. – религија	шах. – шаховски

VIII. СЕМАНТИЧКО-ДЕРИВАЦИОНИ РЕЧНИК ТУРЦИЗАМА

А

СДГ: АБА (хаба) (тур. *aba*)

ТО: *аба-*, *аб-*

0 **аба** ж заст. 1. а. груба вунена тканина, сукно. б. горњи део мушке одеће од такве тканине или чохе. 2. (обично мн.) изношено, подерано одело, дроњци.

1₁<0 **аба-ија** (баја, хабаија) = абахија 1. м покривач од абе, сукнени коњски покривач. 2. прид. непром. који је од овог сукна; исп. хаша.⁴³⁰

1₂<0 **аба-ја** ж = абахија → абаија.

1₃<0 **аб-ација**⁴³¹ м кројач који израђује одела од абе.

2₁<1₃ **абациј-ин**, -а, -о који припада абацији.

2₂<1₃ **абациј-ски**, -а, -о који се односи на абације: ~ занат, ~ радња.

2₃<1₃ **абаци-ка** ж абацијина жена; женска особа абација.

⁴³⁰ У грађи је поред лексема *абаија* забележен и изванредан број именица које су окарактерисане као именице и непроменљиви придеви, нпр. *абаија*, *алем*, *бурунџук*, *халвај*, *чурук*. Чешће се дефинишу као именице у атрибутској служби у Речнику МС: *авдесџи*, *адићар*, *баксуз*, *бејаз*, *биљур*, *демир*, *дилбер*, *ђаур(ин)*, *ђумишџија*, *ђуџурум*, *мај*, *намћор*, *резил*, *самур*, *хаин(ин)*, *челеби*, *челик*, *џевер*, *шер* или ређе као непроменљиви придеви у полусложеницама, нпр. *баши*, *шимшир*.

⁴³¹ Тур. *abası*. Лексема *абација* прва је лексема у низу која је могла да буде третирана као дериват или фонетски и морфолошки адаптиран турцизам. Најчешће се не може са сигурношћу знати да ли је у питању домаћа творба или је реч преузета у таквој форми. Определили смо се да овакве лексема представљамо у готово свим случајевима као деривате, тако да се код лексема *абација* као суфиксни наставак јавља *-ација*, који представља један у низу творбених форманата који ће се издвојити приликом сегментације сличних лексема, а које се везују и за бројне нетурске основе (в. Радић 2001: 109–130). За такав приступ смо се определили имајући у виду управо то да речи са суфиксом *-ија* чине творбени модел именица од домаћих и страних основа у савременом српском језику. За синхрони приступ творбене сегментације мање је релевантно раздвајање изворне/алоглотске од домаће деривације.

- $2_4 < 1_3$ **абаци-лук**⁴³² м абацијски занат; абацијска радња.
 $2_5 < 1_3$ **абаци-ница** ж 1. абацијска радионица. 2. абацијина жена.
 $2_6 < 1_3$ **абаци-инка** ж 1. → абацика. 2. повећа игла којом шију абације.
 $2_7 < 1_3$ **абаци-ински** → абацијски.
 $1_4 < 0$ **аб-ен**, -а, -о који је од абе (1а).
 $1_5 < 0$ **аб-ењак** м капа од абе (1а).
 $1_6 < 0$ **аб-ењача** ж (у атрибутој служби) → абен: капа ~ .

СДГ: АБДЕСТ**ТО: абдесѝ-**

0 **абдест** → авдест.

$1_1 < 0$ **абдест-лук** → авдесана (под авдест).

СДГ: АБЕР**ТО: абр-**

0 **абер** → хабер.

$С1_1 < 0$ **абр-о-ноша** → хаброноша.

СДГ: АБОНОС (тур. abanoz)⁴³³**ТО: абонос- (абанос-)**

0 **абонос** м 1. бот. дрво које расте у Индији, познато по својој тврдоћи и црној боји *Diospyros ebenum*. 2. (у атрибутој служби у полусложеницама) абаносан.

$1_1 < 0$ **абонос-ан**, -сна, -сно који је од абоноса, који је као абонос.

$1_2 < 0$ **абонос-ати се**, -ошем се пф. и импф. постати, постајати као абонос.

$1_3 < 0$ **абонос-ов**, -а, -о који је од абоноса.

$2_1 < 1_3$ **абоносов-ина** ж абоносово дрво.

ПРС $1_1 < 0_2$ **у-абанос-ити се**, -им се пф. → уабоносити се.

ПРС $1_2 < 0$ **у-абонос-ити се**, -им се пф. а. постати тврд или црн као абонос, отврдути (обично о дрвету кад се стави у воду). б. експр. постати постојан, отпоран, не изменити се.

СДГ: АБРАШ (тур. abraş)**ТО: абраш-**

0 **абраш** м а. човек пегава лица. б. коњ који има беле пеге на губици или испод репа.

⁴³² Тур. abacılk.

⁴³³ Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС.

1₁<0 **абраш-аст**, -а, -о пегав.

1₂<0 **абраш-љив**, -а, -о → абрашаст.

СДГ: АВАЗ (тур. *avaz*)

ТО: аваз-

0 **аваз** м заст. глас; вест.

1₁<0 **аваз-иле**⁴³⁴ прил. гласно.

СДГ: АВАН² (тур. *avan*)⁴³⁵

ТО: аван-

0 **аван** м заст. невера, издајник.⁴³⁶

1₁<0 **аван-ница** м и ж 1. зликовац, нитков. 2. покр. охол човек.

СДГ: АВДЕСТ (абдест) (тур. *abdest*)

ТО: авдест-

0 **авдест** м рлг. 1. (обично у изразу: узети, узимати ~) обредно умивање муслимана пред молитву. 2. (у атрибутској служби) непром. → авдесни.

1₁<0 **авдес-ана** ж место у кући где се узима авдес, умиваоница.

1₂<0 **авдес-ни**, -а, -о који се односи на авдес, који се употребљава приликом авдеса.

1₃<0 **авдес-ница** ж убрус којим се брише после узимања авдеса.

1₄<0 **авдес-овати**, -ујем импф. узимати авдес.

1₅<0 **авдест-хана**⁴³⁷ → авдесана.

1₆<0 **авдес-хана** → авдесана.

СДГ: АВЛИЈА (тур. *avlu*)

ТО: авлиј-, авл-

0 **авлија** ж покр. 1. двориште. 2. ограда, зид око куће. 3. а. сви станови (обично приземни) у једном дворишту (авлији). б. сви станари из тих станова.

1₁<0 **авлиј-анер** м разг. пас који није расан, обично пас луталица.

1₂<0 **авлиј-ар** м онај који води бригу о авлији.

1₃<0 **авлиј-аш** м један од оних који станују у становима истог дворишта.

2₁<1₃ **авлијаш-ки**, -а, -о који се односи на авлијаше.

1₄<0 **авлиј-ница** ж дем. ← авлија.

⁴³⁴ Ово је турски прилог на *-ile*, као такав је можда и преузет. Овде вероватно није реч о нашој творби.

⁴³⁵ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

⁴³⁶ Лексему *аван* преузели смо из Речника САНУ, јер је њен дериват *аваница* забележен у Речнику МС.

⁴³⁷ Тур. *abdesthane*.

1₅<0 **авлиј-ски**, -а, -о који се односи на авлију: ~ врата, ~ ограда.

1₆<0 **авл-ински**, -а, -о → авлијски: ~ врата, ~ зид.

СДГ: АВЦИЈА (тур. avcı)

ТО: ави-

0 **авција** м заст. ловац.

1₁<0 **авц-ити**, -им (хавцити) импф. заст. ловити.

СДГ: АГА (тур. ağa)

ТО: аг-

0 **ага** м 1. а. ист. власник земље (у некадашњој Турској) коју је други обрађивао. б. титула код муслимана: господин, газда, понекад ир. (додаје се и иза имена). 2. ист. војни старешина у Турској.

1₁<0 **ага** (вок. аго) = аго м 1. хип. ← ага. 2. назив одмила за старијег мушкарца у родбини.

1₂<0 **аг-алук**⁴³⁸ м 1. звање, достојанство аге. 2. посед, имање које припада аги. 3. део прихода који се давао аги с његова поседа.

1₃<0 **аг-ан** м хип. ← ага.

2₁<1₃ **аган-ски**, -а, -о → агински.

1₄<0 **аг-ачки**, -а, -о покр. → агински.

2₂<1₁ **аг-ин**, -а, -о који припада аги.

1₅<0 **аг-ин**, -а, -о који припада аги: ~ кућа.

2₃<1₅ **агин-ица** ж агина жена.

1₆<0 **аг-ински**, -а, -о који се односи на аге.

1₇<0 **аг-ица** м дем. и хип. ← ага.

2₄<1₁ **аг-ица** м хип. ← ага.

3₁<2₄ **агич-ин**, -а, -о који припада агици.

1₈<0 **аг-о** → ага1₁.

2₅<1₉ **агова-ње** с гл. им. ← аговати.

1₉<0 **аг-овати**, -ујем пф. 1. бити ага. 2. живети као ага, уживати. ~ и **благовати** лепо живети, уживати.

1₁₀<0 **аговски**⁴³⁹ прил. као ага.

СДГ: АГАЗИЈА (тур. yağız)

ТО: агаз-

0 **агазија** м заст. (у атрибутској служби) мрк, вран; исп. агазли.

1₁<0 **агаз-ли** заст. непром. мрк, вран.

⁴³⁸ Тур. ağalık.

⁴³⁹ Прилог настао конверзијом од незабележеног придева *аговски*.

СДГ: АГАЛАРИ (тур. ağalar)**ТО: агалар-**0 агалари м мн. аге.⁴⁴⁰1₁<0 агалар-ски, -а, -о који се односи на агаларе, који припада агалари-ма: ~ земља.2₁<1 агаларски прил. као агалари.1₂<0 агалар-ство с заст. → агалук.**СДГ: АГРШАК (тур. ağırşak)****ТО: агршк-**

0 агршак, -шка м а. колутић од кости или рога који се ставља на вретено да буде теже. б. дрвени колутић са свећицом у кандилу, пловак.

1₁<0 агршк-ић м дем. ← агршак.**СДГ: АДА (тур. ada)****ТО: ад-₁ (ађ-₂)**

0 ада ж речно острво, речни оток.

1₁<0 ад-ница ж дем. ← ада.1₂<0 ађ-ански, -а, -о који се односи на аду.**СДГ: АДИЋАР (одићар) (тур. yadigâr)****ТО: адићар-**

0 адићар м 1. скупочен украс, драгуљ, накит; драгоценост. 2. (у атрибутој служби) непром. диван, красан.

1₁<0 адићар-ница ж заст. продавница адићара, јувелирска, драгуљарска радња.1₂<0 адићар-ски, -а, -о који се односи на адићаре, који потиче од адићара: ~ украс, ~ сјај.

⁴⁴⁰ Овај облик занимљив је с обзиром на то да се ради о речи преузетој у облику турског плурала који се гради наставцима *-lar/-ler*. Корпус књижевног језика засад бележи само ову лексему. Ова појава забележена је у појединим српским дијалектима, као нпр. у призренском говору који бележи: *агалари, ајлари, ацилари, бабалари, оцалари, њашалари, чаушлари* (исп. Петровић 2012: 350). Речник САНУ бележи лексеме *агалар* и *њашалар*. Семантика граматичке категорије је пресликана, јер се ове лексеме користе само у множини, те се на турски облик за множину *-лар* додаје наш флективни наставак за множину који одговара деklinацији именица мушког рода на консонант.

СДГ: АЖДАЈА (аждаха) (тур. ejderha)**ТО: аждај-**

0 аждаја ж 1. празн. огромна прождрљива неман, змај. 2. фиг. а. оно што је прождрљиво и грабљиво; оно што мори свет. б. погрд. зла, опака жена.

1₁<0 аждај-ин, -а, -о који припада аждаји.

1₂<0 аждај-исати, -ишем импф. уништавати, пустошити (као аждаја).

1₃<0 аждај-ица*⁴⁴¹ ж дем. ← аждаја.

1₄<0 аждај-ски, -а, -о који се односи на аждаје, који је као у аждаја.

С1₁<0 аждај-о-лик, -а, -о који личи на аждају.

СДГ: АЖДАХА**ТО: аждах-**

0 аждаха ж → аждаја.

1₁<0 аждах-ин, -а, -о који припада аждахи.

1₂<0 аждах-ијски, -а, -о који је као у аждахе.

СДГ: АЗГИН (тур. azgın)**ТО: азгин-**

0 азгин покр. непром. пун живота, бујан, силовит, помаман.

1₁<0 азгин-лук⁴⁴² м покр. бујност, силовитост.

СДГ: АЗНА**ТО: азна-**

0 азна ж → хазна.

1₁<0 азна-дар м → хазнадар.

2₁<1₁ азнадар-ев, -а, -о → хазнадарев.

2₂<1₁ азнадар-ов, -а, -о → хазнадарев.

СДГ: АЗУР¹ (перс. läzwerd)**ТО: азур-**

0 азур м небеско плаветнило.

1₁<0 азур-ан, -рна, -рно који је боје азура, светлоплав.

2₁<1₁ азурно прил. као азур.

⁴⁴¹ Звездицом су означене лексеме преузете из РСЈ.

⁴⁴² Тур. azginlik.

СДГ: АЗУР²**ТО: азур-**

0 **азур** прид. непром. → хазур.

1₁<0 **азур-авати (се)**, -ам (се) → хазуравати (се).

1₂<0 **азур-ати се**, -ам се → хазурати (се).

1₃<0 **азур-је с** → азур.

СДГ: АИР**ТО: аир-**

0 **аир** м → хаир.

1₁<0 **аир-ли** → хаирли.

С1₁<0 **аир-дова** → хаир-дова; исп. дова.

СДГ: АЈВАР (хајвар) (тур. haуvar)**ТО: ајвар-**

0 **ајвар** м а. врста салате од самлевених печених или куваних паприка и модрих патлициана. б. усољена риблиа икра, кавијар.

1₁<0 **ајвар-ит** (хајварит), -а, -о богат хајваром (икром), пун икре.

1₂<0 **ајвар-овит** (хајваровит), -а, -о богат хајваром (икром), пун икре.

СДГ: АЈГИР (ангир) (тур. aуgir)**ТО: ајгир-**

0 **ајгир** м неуштројен, неушкопљен коњ, пастух; експр. похотљив, путен човек.

1₁<0 **ајгир-ача ж** → ајгируша (експр.).

1₂<0 **ајгир-ица ж** → ајгируша.

1₃<0 **ајгир-овит**, -а, -о неуштројен, неушкопљен (о коњу); експр. похотљив, путен (о човеку).

2₁<1₃ **ајгировит-ост** ж особина онога који је ајгировит.

1₄<0 **ајгир-ски**, -а, -о који се односи на ајгире, који је као у ајгира.

1₅<0 **ајгир-ство** с особина ајгира; експр. похотљивост, путеност.

1₆<0 **ајгир-уша ж** млада кобила, омица; експр. похотљива, путена женска особа.

СДГ: АЈДЕ**ТО: ајд(е)-**

0 **ајде** узв. → хајде.

1₁<0 **ајд-акати** → хајдакати (под хајде).

1₂<0 **ајд-ац** → хајдац (под хајде).

СДГ: АЈЛАЗ**ТО: ајлаз-**

0 ајлаз м → хајлаз.

1₁<0 ајлаз-ити, -им импф. → хајлазити.

СДГ: АЈЛУК (тур. aılık)**ТО: ајлук-**

0 ајлук м заст. плата, зарада.

1₁<0 ајлук-чија⁴⁴³ м → ајлучар.

1₂<0 ајлуц-ар м онај који ради за ајлук; најамни радник.

2₁<1₂ ајлучар-ство с најамни рад, ајлучење.

2₂<1₃ ајлуче-ње с гл. им. ← ајлучити.

1₃<0 ајлуц-ити, -им импф. радити за ајлук, бити најамни радник.

1₄<0 ајлуц-ки, -а, -о који се односи на ајлук.

СДГ: АЈМАН/АЈМАНА (тур. haımana)**ТО: ајман-**

0 ајман м / ајмана ж 1. → хајван. 2. експр. нерадник, готован, битанга, скитница.

1₁<0 ајман-ство с својство ајмане (2).

ПРС1₁<0 по-ајман-ити се, -им се пф. покр. постати ајмана.

СДГ: АКРАМ (тур. akran)**ТО: акрам(н)-**

0 акрам/акран м онај који је са неким једнак у чему, парњак, вршњак.

1₁<0 акран-ити се, -им се импф. изједначавати се (с ким).

СДГ: АКШАМ (тур. akşam)**ТО: акшам-**

0 акшам м 1. први вечерњи мрак, сумрак. 2. вечерња молитва код муслимана.

1₁<0 акшам-лук⁴⁴⁴ м вечерња седељка уз пиће.

3₁<2₂ акшамлуц-ар м онај који акшамлучи.

4₁<3₁ акшамлучар-ски, -а, -о који се односи на акшамлучаре.

3₂<2₂ акшамлуче-ње с гл. им. ← акшамлучити.

⁴⁴³ Тур. aılıkı.

⁴⁴⁴ Тур. akşamlık. У турском језику ово је придев у значењу „који је за вече, намењен за вече (одело и сл.)“.

$2_2 < 1_1$ **акшамлуч-ити**, -им импф. покр. проводити акшамлук.

$1_2 < 0$ **акшам-ски**, -а, -о који се односи на акшам.

$1_3 < 0$ **акшам-џиница**⁴⁴⁵ ж кафана у којој се акшамлучи.

ПР $1_1 < 2_2$ **на-акшамлучити се**, -ишем се пф. покр. издовољити се акшам-лучећи.

СДГ: АЛ (тур. al)

ТО: ал-

0 **ал** прид. непром. → алев.⁴⁴⁶

$1_1 < 0$ **ал-али**⁴⁴⁷ прид. непром. → аласт.

$1_2 < 0$ **ал-аст**, -а, -о ружичаст.

$С1_1 < 0$ **ал-башча** ж ружичњак, цветњак; исп. башча.

$С1_2 < 0$ **ал-катмер** м црвенкаст каранфил, клинчац.

$С1_3 < 0$ **ал-невен** м црвени невен.

СДГ: АЛА (хала) (тур. ala)

ТО: ал-

0 **ала** ж 1. а. прождрљиво митско биће, неман; исп. аждаја. б. прождрљиво, ненасито биће. в. биће или предмет огромне, несавладиве снаге. 2. а. олуја с градом, непогода. б. покр. рђа од које страдају усеви. 3. посуда за цеђење поврћа и воћа. Изр. **борити се као ~ с берићетом** водити тешку борбу; **и ~ и врана** сви одреда.

$1_1 < 0$ **ал-ав** (халав), -а, -о који је као ала, који много једе, прождрљив.

$2_1 < 1_1$ **алав-ац**, -вца м алав човек, прождрљивац.

$2_2 < 1_1$ **алав-ица** ж алава женска особа, прождрљивица.

$2_3 < 1_1$ **алав-ко** м → алавац.

$2_4 < 1_1$ **алаво** прил. као алавац, прождрљиво.

$2_5 < 1_1$ **алав-ост** ж особина онога који је алав, прождрљивост.

$1_2 < 0$ **ал-овит** (халовит), -а, -о плаховит, силян, помаман.

$2_6 < 1_2$ **аловито** прил. као ала; сиљно, помамно.

$2_7 < 1_2$ **аловит-ост*** ж особина онога који је аловит.

$1_3 < 0$ **ал-овић** м онај који је пореклом од але.

⁴⁴⁵ У случајевима у којима имамо такозвани прескок у деривационом ланцу сегментацију смо вршили на тај начин као да је прескочени творбени формант део актуелног творбеног форманта.

⁴⁴⁶ Исп. алев (стр. 112).

⁴⁴⁷ А. Шкаљић (Škaljić 1973) изводи закључак да је *алали* наша кованица од тур. *al* и суфикса *-ли*, јер овај облик не постоји у турском језику.

СДГ: АЛАЈ' (халај) (тур. alay)**ТО: алај-**

0 алај м 1. пук. 2. гомила, скуп, група (чега).

$C1_1 < 0$ алај-барјак м заст. 1. барјак, застава једног алаја, пука; главни барјак. 2. одред од 1.000 војника; исп. барјак.

$C1_2 < 0$ алај-барјактар м заст. 1. пуковски заставник. 2. ист. државни заставник у Црној Гори; исп. барјактар (под барјак).

$C2_1 < C1_2$ алај-барјактар-ски, -а, -о који се односи на алај-барјактаре.

$C1_3 < 0$ алај-бег/алајбег⁴⁴⁸ м војн. ист. заповедник алаја, пуковник; исп. бег.

$C2_2 < C1_3$ алајбег-ов, -а, -о 1. који припада алајбегу. 2. што је као ничије, што се може без питања узети. Изр. ~ слама оно што нема власника, нешто о чему нико не води рачуна.

$C3_2 < C2_2$ алајбегов-ина ж покр. → алајбегова слама (под алајбегов изр.).

$C3_3 < C2_2$ алајбегов-ица ж алајбегова жена.

$C3_4 < C2_2$ алајбегов-ка ж алајбегова жена.

$C3_5 < C2_2$ алајбегов-ски, -а, -о који се односи на алајбегове.

$C2_3 < C1_3$ алајбек-ство с достојанство и звање алајбега.

$C1_4 < 0$ алајчауш/алај-чауш м ист. а. подофицир у турској војсци. б. коњаник на задњем крају алкарске поворке; исп. чауш.

СДГ: АЛАК (према тур. Allah); исп. Алах**ТО: алак-**

0 алак (халак) м = халак урнебесна вика, ларма, граја.

$2_1 < 1_2$ алака-ње с гл. им. ← алакати.

$1_1 < 0$ алак-аст, -а, -о немиран; неозбиљан; луцкаст.

$1_2 < 0$ алак-ати, -ам, алакати (халакати), -алачем импф. I. а. викати „ала-а“ или „алах“; исп. алах. б. викати, лармати. в. прел. терати, гонити вичући. II. ~ се лудирати се.⁴⁴⁹

$1_3 < 0$ алак-ача ж погрд. → алапача.

$2_2 < 1_2$ алак-нути (халакнути), алакнем пф. ← алакати.

⁴⁴⁸ Тур. alay beyi.

⁴⁴⁹ В. и заалакайш. У нашем раду забележили смо и све префиксирани глаголе из Речника САНУ које не бележи Речник МС. Речник МС је по концепцији ограничен на 150.000 речи, тако да је и очекивано да нису сви префиксирани глаголи могли да нађу своје место у њему.

СДГ: АЛАЛ (халал)**ТО: алал-**

0 **алал** м 1. благослов; опроштај; супр. харам. 2 (у прилошкој служби) са срећом, благословено, просто. Изр. ~ **ти (му** итд.) **вера, пушка, ~ ти ђуфте, ~ ти залагај, ~ ти качамак, ~ ти мајчино млеко** нека ти (му, вам, им) је срећно, свака ти (му, јој итд.) част, браво, честитам; нека ти је просто.

2₁<1₁ **алалика-ње** с гл. им. ← алаликати.

1₁<0 **алал-икати**, алаличем импф. → алакати (1в).

1₂<0 **алал-ити**, -им (халалити) пф. и импф. да(ва)ти благослов, благословити, благосиљати; опростити, опраштати: ~ живот.

2₂<1₂ **алаљ-ивати** (халаљивати) импф. ← алалити се.

СДГ: АЛАМАН⁴⁵⁰ (тур. ala(k)man)**ТО: аламан-**

0 **аламан** м погрд. прождрљивац, гладница, ждероња; експр. пуштахија, необуздан човек.

1₁<0 **аламан-ски**, -а, -о који се односи на аламане.

СДГ: АЛАТ (халат) (тур. al-at)**ТО: алај-**

0 **алат** м коњ жуторије длаке.

1₁<0 **алат-аст**, -а, -о ријаст, ријастожут (о коњу).

1₂<0 **алат-ов**, -а, -о који припада алату; који се односи на алата.

1₃<0 **алат-уша** ж алатаста кобила.

СДГ: АЛАТ (халат) (тур. alât)**ТО: алај-**

0 **алат** м мн. оруђа, справе које служе у каквом послу; фиг. средство, прибор, техника.

1₁<0 **алат-ка** ж поједин комад алата; исп. алат, алатљика.

1₂<0 **алат-љика** ж алатка. Изр. **строј, машина** ~ строј, машина састављена од више алата у циљу постизања нарочите обраде материјала.

1₃<0 **алат-ни**, -а, -о који се односи на алат. Изр. ~ **машина, ~ строј** → уз алатљика (изр.).

1₄<0 **алат-ница** ж просторија где се држи или израђује алат.

2₁<1₄ **алатнич-ар** м онај који се бави израдом алата и алатљика.

⁴⁵⁰ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973). Могуће је да се ради о предосманском турцизму, али је тренутно најизвесније да му је порекло ипак нејасно (в. ЕРСЈ 1: 108–109).

$3_1 < 2_1$ **алатничар-ски**, -а, -о који се односи на алатничаре.

$3_2 < 2_1$ **алатничар-ство** с израђивање алата и машина алатљика.

$1_5 < 0$ **алат-ски**, -а, -о који се односи на алат.

$1_6 < 0$ **алач-ница** ж дем. ← алатка.

СДГ: АЛАХ (тур. Allah)

ТО: *алах-*

0 **алах** м бог.

$2_1 < 1_1$ **алаха-ње** с гл. им. ← алахати.

$1_1 < 0$ **алах-ати**, -ам импф. → алакати.

$1_2 < 0$ **алах-ов**, -а, -о који припада алаху.

СДГ: АЛАША (тур. alaşa)⁴⁵¹

ТО: *алаш-*

0 **алаша** ж заст. 1. мноштво младих коња. 2. експр. руља, гомила.

$1_1 < 0$ **алаш-че**, -ета с ждребе из алаше; исп. алаша.

СДГ: АЛВА (халва) (тур. helva)

ТО: *алв-*

0 **алва** ж источњачки слаткиш од пшеничног брашна, масла и меда (шећера). Изр. **бела** ~ **алва** од шећера и ораха; **ћетен** ~ → уз ћетен (изр.); **као** ~ уз највећу потражњу, на јагму.

$1_1 < 0$ **алв-ација*** (вар. халвација) м (мн. ж) посластичар који прави и продаје алву.

$2_1 < 1_1$ **алвациј-ски***, -а, -о (вар. халвацијски) који се односи на халвације: ~ радња.

$2_2 < 1_1$ **алвац-иница*** (вар. халвадиница) ж радња у којој се справља и продаје алва.

СДГ: АЛВАТ

ТО: *алвај-*

0 **алват** м → халват.

$1_1 < 0$ **алват-ан**, -тна, -тно 1. широк; простран. 2. алџав, нехатан, немаран.

$2_1 < 1_1$ **алватно** прил. надуго и нашироко, натанко, натенане.

$2_2 < 1_1$ **алватн-ост** ж особина онога који је алватан; немарност, нехатност, комотност.

⁴⁵¹ TS не бележи ову лексему. Некада је ова именица у турском језику означавала „младог, необузданог, јогунастог коња“. Временом је ова лексема истиснута из употребе у српском језику, али није замењена домаћом лексемом (Ђинђић 2009а: 246).

СДГ: АЛЕМ (тур. *alem*)**ТО: *алем-***

0 **алем** м 1. драги камен, брилијант, дијамант. 2. фиг. а. драгоценост, изузетна вредност. б. прид. непром. сјајан, блистав, диван.

1₁<0 **алем-ан**, -мна, -мно од алема, украшен алемом.

1₂<0 **алем-анка** ж → аламанка.

1₃<0 **алем-ов**, -а, -о који је од алема, у коме има алема.

1₄<0 **алем-ски**, -а, -о → алемов.

С1₁<0 **алем-камен** и покр. **алем-кам** м → алем (1).

С2₁< С1₁ **алем-камење** с зб. им. ← алем-камен.

СДГ: АЛКА (халка) (тур. *halka*)**ТО: *алк-***

0 **алка** ж (дат. алци) 1. а. беочуг, карика. б. метална направа у облику беочуга којом се куца о врата, звекир. 2. зоол. врста галеба, њорка.

1₁<0 **алк-ар** (халкар) м учесник у такмичењу у игри алке.

2₁<1₁ **алкар-ски**, -а, -о који се односи на алкаре и на алку: коњ, одело.

1₂<0 **алч-ица** (халчица) ж дем. ← алка.

ПРС1₁<0 **у-алч-ити**, -им пф. покр. свезати халком, засужњити.

СДГ: АЛМАЗ (тур. *elmas*)**ТО: *алмаз-***

0 **алмаз** м → алем.

1₁<0 **алмаз-ан**, -зна, -зно који је од алмаза; у ком има алмаза, који је као алмаз.

1₂<0 **алмаз-ли**⁴⁵² прид. непром. → алмазан.

2₁<1₁ **алмазно** прил. као алмаз.

1₃<0 **алмаз-ов**, -а, -о → алмазан.

СДГ: АЛЧАК (тур. *alçak*)**ТО: *алчак-***

0 **алчак** м 1. лопов, варалица, крадљивац. 2. хип. враголан, обешењак, мангуп.

1₁<0 **алчак-лук**⁴⁵³ м обешењаштво, враголанство.

⁴⁵² Тур. *elmaslı*.

⁴⁵³ Тур. *alçaklık*.

СДГ: АМАМ (хамам) (тур. hamam)**ТО: амам-**

0 **амам** м јавно парно купатило.

1₁<0 **амам-ски*** (хамамски), -а, -о који се односи на амам (хамам): ~ послуга.

СДГ: АМАН (хаман) (тур. aman)**ТО: аман-**

0 **аман** м 1. милост. 2. вера; задата реч. 3. (у служби узвика) а. за преклињање, за тражење милости, опроштаја, помоћи: забога, милост. б. за заклињање, за уверавање: бога ми, вере ми.

1₁<0 **аман-исати**, -ишем → аманити.

1₂<0 **аман-ити**, -им пф. и импф. преклињући (за)тражити милост.⁴⁵⁴

С1₁<0 **аман-заман**⁴⁵⁵ узв. разг. забога и побогу; исп. аман (3).

СДГ: АМАНЕТ (аманат) (тур. emanet)**ТО: аманет̄-**

0 **аманет** м 1. завет, порука, нека врста усменог тестаментa који се оставља другом на извршење, на чување. 2. предмет дат у аманет, на чување. 3. поштанска пошиљка с назначеном вредношћу. 4. веренички дар (прстен или сл.). 5. → амајлија.

1₁<0 **аманет-ни**, -а, -о који се тиче аманета. Изр. ~ **писмо** новчано писмо.

1₂<0 **аманет-ник** м књига у коју се заводе поштанске пошиљке, административни протокол о дознакама.

1₃<0 **аманет-ски**, -а, -о → аманетни.

СДГ: АМБАР (хамбар) (тур. ambar)**ТО: амбар-**

0 **амбар** м 1. остава за зрнасту храну. 2. нарочито ограђено место у води за хватање рибе.

1₁<0 **амбар-ић** м дем. ← амбар.

1₂<0 **амбар-ски**, -а, -о који се односи на амбар, који припада амбару.

1₃<0 **амбар-чић*** м дем. ← амбар.

⁴⁵⁴ В. и заманӣӣи.

⁴⁵⁵ Тур. aman zaman.

СДГ: АМБРА (хамбра) (тур. amber)**ТО:** амбр-

0 амбра ж мирисна смоласта материја, слична воску, ћилибар, јантар.

1₁<0 амбр-аст, -а, -о који је као амбра.1₂<0 амбр-ин, -а, -о који припада амбри; који је као у амбре.**СДГ: АМИЦА (тур. amca)****ТО:** амиц-

0 амица м 1. стриц. 2. старији човек, чика, чича.

1₁<0 амиц-ин, -а, -о који припада амици; који се односи на амицу.1₂<0 амиц-ић м амицин син, брат од стрица, стричевић.**СДГ: АНАСОН (тур. anason)****ТО:** анасон-0 анасон м бот. једногодишња биљка која се употребљава у медицинске сврхе и као зачин *Pimpinella anisum*.1₁<0 анасон-ка ж ракија која се ради ароме зачињава анасоном.1₂<0 анасон-лија⁴⁵⁶ ж ракија која се ради ароме зачињава анасоном.1₃<0 анасон-ски, -а, -о који се односи на анасон; који мирише на анасон.**СДГ: АНГИР****ТО:** ангир-

0 ангир м покр. → ајгир.

1₁<0 ангир-ача ж покр. врста слатке крушке.1₂<0 ангир-ити, -им импф. покр. I. узбуђивати. II. ~ се владати се као ангир, пастув.ПРС1₁<0 по-ангир-ити се, -им се пф. постати жесток, бесан као ангир.**СДГ: АНТЕРИЈА (хантерија) (тур. entari)****ТО:** антериј-

0 антерија м врста горње (мушке и женске) хаљине с дугачким рукавицама.

1₁<0 антериј-ница ж дем. ← антерија.

⁴⁵⁶ Тур. anasonlu. У турском језику ово је придев у значењу: који је са анисом, зачињен анисом.

СДГ: АПС/АПСА**ТО: айс-**

0 **апс/апса** → хапс/хапса.

1₁<0 **апс-ити** → хапсити.

ПР1₁<1₁ **по-апсити** → похапсити (под хапс/хапса).

ПР1₂<1₁ **у-апсити** → ухапсити (под хапс/хапса).

СДГ: АР**ТО: ар-**

0 **ар** м → ахар (1 и 2).

1₁<0 **ар-ција** (харција) м слуга, коњушар.

СДГ: АР (хар) (тур. âr)**ТО: ар-**

0 **ар** м осећање части, достојанство, понос.

1₁<0 **ар-ан** → харан (под хар).

1₂<0 **ар-ција** м онај који има ара, поноса.

СДГ: АРАБА (тур. araba)**ТО: араб-**

0 **араба** ж 1. наткривена путничка кола; простија запрежна, полутеретна кола. 2. коњ арапске расе.

1₁<0 **араб-ација**⁴⁵⁷ м 1. кириција (који тера арабу), рабација. 2. занатлија који израђује арабе.

СДГ: АРАПИН (тур. Arap)**ТО: арај-**

0 **Арапин** м (мн. Арапи) припадник семитских народа који насељавају полуострво Арабију, југозападну Азију и северну Африку.

0₁ **арапин** м (мн. арапи) 1. коњ арапске пасмине. 2. нар. припадник црне расе, црнац.

1₁<0 **араб-изам***, -зма м лингв. арапска реч или израз употребљен у неком другом језику.

2₁<1₁ **арабиз-ација*** ж арабизовање, арабизирање.

1₂<0 **араб-изирати**, -изирам пф. и импф. I. (у)чинити да неко или нешто добије арапске особине. II. ~ се доби(ја)ти арапске особине.

⁴⁵⁷ Тур. arabacı.

1₃<0 **араб-изовати***, -ујем пф. и импф. I. (у)чинити да неко или нешто добије арапске особине. II. ~ се доби(ја)ти арапске особине.

1₄<0 **араб-ика*** ж врста кафе.

1₅<0 **араб-ист(а)** м (мн. -сти) стручњак у области арабистике.

1₆<0 **араб-истика*** ж наука о арапском језику, арапској књижевности и арапској култури уопште.

2₂<1₆ **арабистич-ки***, -а, -о који се односи на арабистику и арабисте.

1₇<0 **араб-ница** ж арапска азбука; арапско писмо прилагођено неком не-арапском језику.

1₈<0 **Арабљ-анин** м (мн. -љани) припадник народа који живи на полуострву Арабији; уп. Арапин.

2₃<1₈ **Арабљан-ка*** ж припадница народа који живи на полуострву Арабији.

2₄<1₈ **арабљан-ски***, -а, -о који се односи на Арабљане.

1₉<0 **арап-ити се**, -им се пф. повр. постајати Арапин, примати арапску народност.

1₁₀<0 **Арап-ка** ж = Арапкиња припадница арапског народа.

1₁₁<0 **арап-ка** ж 1. кобила арапске пасмине. 2. нар. припадница црне расе, црнкиња. 3. агр. врста крушке.

1₁₂<0 **Арап-киња** ж = Арапка.

1₁₃<0 **арап-лија** ж → арапин.

1₁₄<0 **арап-ски**, -а, -о који се односи на Арапе: ~ народ, ~ књижевност, ~ језик.

2₅<1₁₄ **арапски** прил. на арапски начин; арапским језиком: говорити ~.

2₆<1₁₅ **Арапч-ад** ж зб. им. ← Арапче.

1₁₅<0 **Арап-че**, -ета с арапско дете; млад Арапин.

1₁₆<0 **арап-штина** ж оно што је својствено Арапима (арапски језик, арапска култура и др.).

СДГ: АРАМ

ТО: *арам-*

0 **арам** м → харам.

1₁<0 **арам-баша** м → харамбаша.

1₂<0 **арам-ија** м → харамија.

1₃<0 **арам-ити**, -им пф. и импф. → харамити.

СДГ: АРАЧ

ТО: *арач-*

0 **арач** м → харач.

ПРС 1₁<0 **у-арач-ити** → ухарачити (под харач).

СДГ: АРГАТ (тур. *ırgat*)**ТО:** *аргай-*, *аргайлар-*, *аргаи-*⁴⁵⁸0 **аргат** / 0₁ **аргатар** м → аргатин.1₁ < 0₁ **аргатар-ка** ж → аргаткиња.1₂ < 0 **аргат-ати**, -ам импф. → аргатовати.1₃ < 0 **аргат-ин** м (мн. аргати) заст. надничар, радник, кулучар.1₄ < 0 **аргат-ка** ж → аргаткиња.1₅ < 0 **аргат-киња** ж надничарка, радница.1₆ < 0 **аргат-лија** м → аргатин.1₇ < 0 **аргат-лук** м аргатски посао, надничење, кулук.1₈ < 0 **аргат-ник** м → аргатин.2₁ < 1₉ **аргатованье** с гл. им. ← аргатовати.1₉ < 0 **аргат-овати**, -ујем импф. надничити, радити тешке физичке послове, кулучити.1₁₀ < 0 **аргат-ски**, -а, -о који се односи на аргате, надничарски.1₁₁ < 0 **аргаш-тина** ж аргатовање, надничење.ПР1₁ < 1₉ **од-аргатовати**, -ујем пф. одрадити уз велике напоре, радећи као аргат.⁴⁵⁹**СДГ: АРСЛАН (тур. *arслан*)****ТО:** *арслан-*0 **арслан** м заст. а. лав. б. експр. љут човек, насилник.1₁ < 0 **арслан-ски**, -а, -о који се односи на арслане.**СДГ: АРУМ (харум) (тур. *harım*)****ТО:** *арум-*0 **арум**⁴⁶⁰ прид. непром. јогунаст, ћудљив; тврдоглав (обично о коњу).1₁ < 0 **арумски** прил. као арум, јогунасто, ћудљиво.ПРС1₁ < 0 **у-арум-ити се**, -им се пф. не хтети кренути с места, постати јогунаст, ћудљив, узјогунити се (о коњу).ПРС1₂ < 0 **уз-арум-ити се**, -им се пф. покр. узјогунити се.⁴⁵⁸ Ш се не може фонетски објаснити.⁴⁵⁹ В. и *изаргайовайи*, *одаргайайи*.⁴⁶⁰ У Речнику МС код одреднице *арум* и још извесног броја речи навођен је етимон изворног језика из којег та реч води порекло (арапски или персијски). У нашем речнику уз све одреднице наводи се етимолошки квалификатор тур., без обзира на то из ког језика изворно она води порекло. Једино се од овога принципа одступало у изузетним случајевима када је било неопходно навести арапски или персијски етимон. Известан број арабизама из РМС и РСЈ попут *цифра*, *азимут*, *муџахедин*, *јамахирија*, *џалибан*, *џихад* који су ушли у српски језик преко европских језика или директно из арапског нису били предмет лексикографске обраде у нашем истраживању.

СДГ: АРЧ**ТО: арч-**

0 **арч** м → харч.

1₁<0 **арч-ити**, -им импф. → харчити.

ПР1₁<1₁ **по-арчити**, -им пф. → похарчити (под харч).

ПР1₂<1₁ **про-арчити**, -им пф. → прохарчити (под харч).

СДГ: АРШИН (тур. arşın)**ТО: аршин-**

0 **аршин** м стара мера за дужину, између 65 и 75 см. Изр. **мерити једним (истим) аршином** једнако о свему судити, једнако оцењивати.

1₁<0 **аршин-џија** м а. онај који мери аршином. б. онај који се не сналази у ономе што је ново; онај који не схвата ново доба.

СДГ: АСИЈА⁴⁶¹ (хасија) (тур. asi)**ТО: ас-**

0 **асија** м и ж обесна особа; силеџија, одметник.

1₁<0 **ас-ичина** м и ж аугм. и пеј. ← асија.

ПРс1₁<0 **по-ас-ити се**, -им се пф. осилити се, узохолити се.

СДГ: АСКЕР (тур. asker)**ТО: аскер-**

0 **аскер** м а. турски војник. б. зб. војска.

1₁<0 **аскер-лук⁴⁶²** м војска; војнички позив.

1₂<0 **аскер-ски**, -а, -о који се односи на аскере, на аскер.

СДГ: АСНА**ТО: асн-**

0 **асна** ж → хасна.

ПРс1₁<0 **у-асн-ити се** пф. → ухаснити се.

⁴⁶¹ Тур. asi. У турском језику овај придев има следећа значења: 1. „бунтован, непомирљив, непокоран“; 2. „тврдоглав, својеглав, јогунаст“.

⁴⁶² Тур. askerlik.

СДГ: АТ (хат) (тур. at)**ТО: ай-**

0 **ат** м арх. коњ (обично племените пасмине).

1₁<0 **ат-лија**⁴⁶³ м арх. коњаник.

1₂<0 **ат-киња** ж кобила.

СДГ: АТЛАЗ**ТО: айлаз-**

0 **атлаз** → атлас.

1₁<0 **атлаз-ни**, -а, -о → атласни.

СДГ: АТЛАС⁴⁶⁴ (атлаз) (тур. atlas)**ТО: айлас-**

0 **атлас** м сјајна свилена тканина; фиг. сјај.

1₁<0 **атлас-ки**, -а, -о = атласни који је од атласа: ~ хаљина, ~ прслук.

1₂<0 **атлас-киња** ж покр. кошуља украшена листићима и цветовима од плавог атласа.

1₃<0 **атлас-ли** прил. непром. → атласни.

1₄<0 **атлас-ни** (атлазни), -а, -о = атласки.

СДГ: АФЕРИМ (аверим) (тур. aferim)**ТО: аферим-, аферем-**

0 **аферим** 1. узвик за похвалу и одобравање: тако и треба, баш добро, честитам. 2. (у именичкој служби) м одобравање, честитање. 3. (у атрибутској служби) ваљан, честит.

1₁<0 **аферим-исати**, -ишем пф. и импф. = аферемисати, говорити „аферим“, одобравати.

1₂<0 **аферем-исати**, -ишем пф. и импф. = аферимисати честитати.

СДГ: АХАР (ар, јар, хар) (тур. ahır)**ТО: ахар-**

0 **ахар** м арх. 1. коњушница, штала. 2. чардак за пријем гостију, одаја; двор.

1₁<0 **ахар-алук** м → ахар (2).

⁴⁶³ Тур. atlı.

⁴⁶⁴ Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС, док РСЈ бележи турско порекло.

СДГ: АХБАБ (тур. ahbar)**ТО: ахбаб-**0 **ахбаб** м покр. друг.1₁<0 **ахбаб-лук**⁴⁶⁵ м покр. пријатељство.**СДГ: АЦАМИЈА (тур. acemi)⁴⁶⁶****ТО: ацамиј-**0 **ацамија** м покр. неискусна, неука, млада особа.1₁<0 **ацамиј-ски**, -а, -о који се односи на ацамије.2₁<1₁ **ацамијски** прил. као ацамије, лудо.**СДГ: АША****ТО: аш-**0 **аша** ж → хаша.ПРС1₁<0 **у-аш-ити**, -им пф. покр. не признати, (о)порећи.**СДГ: АШИК (јашик) (тур. âşık)****ТО: ашик-**0 **ашик** м 1. → ашигџија. 2. љубав, ашиковање.1₁<0 **ашиг-џија** м онај који ашикује, који води љубав, љубавник.1₂<0 **ашик-лија**⁴⁶⁷ м и ж љубавник, драги; љубавница, драга, исп. ашик

(1).

2₁<1₂ **ашиклиј-ски**, -а, -о који се односи на ашиклију.1₃<0 **ашик-лук**⁴⁶⁸ м ашиковање, вођење љубави.2₂<1₄ **ашикова-ње** с гл. им. ← ашиковати.1₄<0 **ашик-овати**, -ујем импф. 1. водити љубав (с ким); удварати се (коме). 2. шуровати, пријатељевати.1₅<0 **ашик-овни**, -а, -о индив. који се односи на ашиковање, који је за ашиковање.1₆<0 **ашик-чија** м → ашигџија.ПРС1₁<1₄ **на-ашиковати се**, -ујем се пф. науживати се ашикујући.ПРС1₂<1₄ **по-ашиковати**, -ујем пф. забавити се ашикујући.ПРС1₃<1₄ **про-ашиковати**, -ујем пф. провести време ашикујући.⁴⁶⁵ Тур. ahbarlık.⁴⁶⁶ А. Шкаљић (Škaljić 1973) наводи као етимон *acemi*.⁴⁶⁷ Тур. âşıklı.⁴⁶⁸ Тур. âşıklık.

СДГ: АШЛУК**ТО: ашлук-**0 **ашлук** м → хашлук.1₁<0 **ашлук-ити**, -им импф. → хашлучити.**СДГ: АШЧИЈА (тур. aşçı)****ТО: ашчиј-, ашч-**0 **ашчија** м (ж) кувар(ица), гостионичар(ка).1₁<0 **ашчиј-ин**, -а, -о који припада ашчији.1₂<0 **ашчиј-ски**, -а, -о који се односи на ашчију или на ашчиницу.1₃<0 **ашч-ка** ж женска особа ашчија; ашчијина жена.1₄<0 **ашч-лук**⁴⁶⁹ м куварска вештина, куварски занат.1₅<0 **ашч-ница** ж гостионица, кухиња.**Б****СДГ: БАБА (тур. baba)****ТО: баб-, ба-**0 **баба** м = бабо а. отац; поочим; дед. б. свекар; таст.1₁<0 **баб-аја** м хип. ← баба.2₁<1₁ **бабај-ин**, -а, -о који припада бабаји.1₂<0 **баб-ајко** м хип. 1. баба, бабо. 2. свекар или који други старији мушкарац (за младу).2₂<1₂ **бабајк-ов**, -а, -о који припада бабајку.1₃<0 **баб-алук**⁴⁷⁰ м покр. 1. а. таст, пунац. б. тазбина. 2. очевина.1₄<0 **баб-о**, -а и -е м → баба.1₅<0 **баб-ов**, -а, -о који припада бабу.2₃<1₅ **бабов-ина** ж 1. наслеђе од бабе, очевина. 2. завичај, постојбина.2₄<1₅ **бабов-ић** м покр. бабов, очев син, онај који личи на оца (обично по јунаштву).1₆<0 **ба-ја** м = бајо 1. хип. ← баба, отац. 2. покр. старији човек уопште, чича.1₇<0 **ба-јо**, -а, и -е м = баја.С1₁<0 **бабаземан** м прастаро време; син. бирземан; исп. земан.⁴⁶⁹ Тур. aşçılık.⁴⁷⁰ Тур. babalık.

СДГ: БАГ/БАГА (тур. baĝa)⁴⁷¹**ТО: баг-, банг-**

0 **баг** м / **бага** ж 1. вет. жуљевит оток на коњској нози због хроничне болести зглобова. 2. покр. буба.

1₁<0 **баг-ав**, -а, -о бангав.

2₁<1₁ **багав-ост** ж → бангавост.

1₂<0 **баг-љив**, -а, -о 1. који болује од бага. 2. → бангав.

1₃<0 **банг-ав**, -а, -о који је дебелих стопала, који је оболелих ногу; који храма.

2₂<1₃ **бангав-ко** м бангав човек.

2₃<1₃ **бангав-ост** ж особина и стање онога који је бангав.

2₄<1₃ **бангав-че**, -ета с бангаво дете.

СДГ: БАГАНА (тур. baĝan)**ТО: баган-**

0 **багана** ж јагњећа кожица.

1₁<0 **баган-ац**, -анца м → багана.

1₂<0 **баган-е**, -ета с 1. покр. сасвим младо јагње или јаре. 2. дете.

1₃<0 **баган-ећи**, -а, -е који припада баганету.

1₄<0 **баган-че**, -ета с дем. ← багане.

СДГ: БАГЛАМА (тур. baĝlama)**ТО: багл-, (багљ-)**

0 **баглама** ж 1. шарка на вратима, прозорима и сл. 2. тамбурица са три жице.

ПРС1₁<0 **за-багл-ати**, -ам пф. завући, ставити унутра.

ПРС1₂<0 **за-багљ-ати**, -ам пф. завући, ставити унутра.

ПРС2₁<ПРС1₁, ПРС1₂ **забагљ-ивати**, -ујем импф. и уч. ← заблаглати и заблагљати.

СДГ: БАДАВА (бадавад, бадаваде, бадјава, бадјава, бадјавад, бадјаваде) (тур. bedava)**ТО: бадав-, бадавад-**

0 **бадава** (покр. заст. бадавад, бадаваде и бадаве) прил. 1. а. бесплатно, без икакве награде. б. будушто, у бесцење. 2. узалуд, без успеха. 3. без разлога.

⁴⁷¹ Придев *бангав* сврстали смо у гнездо турцизма *бага* будући да је овај придев највероватније настао назализацијом речи *бага* (в. о овоме Петровић 1998: 180; Skok 1: 89).

4. бескорисно, без посла. 5. речца за појачавање: нема шта, није друкчије, мора се признати.⁴⁷²

1₁<0 **бадав-адисати**, -ишем импф. → бадавацисати.

1₂<0 **бадав-адан**⁴⁷³, -дна, -дно 1. бесплатан. 2. беспослен.

2₁<1₂ **бадавад-ити**, -им импф. покр. → бадавацисати.

1₃<0 **бадав-ачица** ж беспосличарка.

1₄<0 **бадав-ација**⁴⁷⁴ м беспосличар, нерадник; готован.

2₂<1₄ **бадавациј-ати**, -ам импф. бадавацисати, беспосличити, проводити време у нераду.

2₃<1₄ **бадавациј-ка*** ж разг. жена бадавација.

2₄<1₄ **бадавациј-ски**, -а, -о који се односи на бадавацију, залудан, нерадан; готовански.

2₅<1₄ **бадавац-ика** ж беспосличарка.

2₆<1₄ **бадаваци-лук**⁴⁷⁵ м 1. беспосличење. 2. оно што се добије бадава (бесплатно или врло јевтино).

3₁<2₇ **бадавациса-ње** с гл. им. ← бадавацисати.

2₇<1₄ **бадавац-исати**, -ишем импф. — бадавацијати.

1₅<0 **бадав-исати**, -ишем импф. → бадавацисати.

ПР1₁<0 **за-бадава** прил. → бадава.

ПР1₂<1₁ **про-бадавадисати**, -ишем пф. провести време узалуд.⁴⁷⁶

СДГ: БАМБАДАВА (банбадава) (тур. bambedava)⁴⁷⁷

ТО: бамбадава

0 **бамбадава** прил. (најчешће с предлогом за) сасвим бадава, низашта, узалуд.

ПР1₁<0 **за-бамбадава** прил. → бадава.

СДГ: БАДАВАД/БАДАВАДЕ

ТО: бадавад-

0 **бадавад/бадаваде** прил. покр. → бадава.

⁴⁷² Анкета спроведена у Прокупљу међу средњошколцима показује да је од 43 испитаника 23 дефинисало *бадава* навођењем лексеме *џабе*. Затим следећи најчешћи одговор је *узалуд* (6), онда следе одговори: *не вреди, безвезе, јефтинио, није скупо, бес-йлаино*. Само два средњошколца нису дала одговор.

⁴⁷³ Придев *бадавадан* преузет је из Речника САНУ да би се показао творбени однос према глаголу *бадавадиши*.

⁴⁷⁴ Тур. bedavacı.

⁴⁷⁵ Тур. bedavacılık.

⁴⁷⁶ В. и *избадависаши*.

⁴⁷⁷ Ова реч је преузета у овом облику из турског, зато смо је одвојили у посебно гнездо. У питању је апсолутни суперлатив од тур. *bedava*.

ПР1<0 **за-бадавад** прил. покр. → забадава (под бадава).

СДГ: БАДЕМ (тур. *badem*)

ТО: *бадем-*

0 **бадем** м 1. бот. дрво коштуњава плода које се гаји у топлијим крајевима *Prunus amygdalus*, исп. бајам. 2. анат. крајник. Изр. **на бадеме** са шарама у облику бадема.

1₁<0 **бадем-аст**, -а, -о који је облика бадема, који је као у бадема.

1₂<0 **бадем-ли**⁴⁷⁸ прид. непром. 1. → бадемаст: ~ очи. 2. који садржи бадема, умешен с бадемом: ~ пита.

1₃<0 **бадем-њак** м колач са бадемом.

1₄<0 **бадем-ов**, -а, -о који припада бадему, који се добива од бадема: ~ цвет, ~ уље.

2₁<1₄ **бадемов-ача** ж торта са бадемом.

2₂<1₄ **бадемов-ина** ж бадемово дрво.

2₃<1₄ **бадемов-ица** ж бадемово млеко.

1₅<0 **бадем-ски**, -а, -о 1. → бадемов: ~ уље. 2. → бадемаст: ~ укус.

СДГ: БАДЈАВА/БАДЈАВАД/БАДЈАВАДЕ

ТО: *бадјав-, бађав-*

0 **бадјава/бадјавад/бадјаваде** прил. покр. → бадава.

1₁<0 **бађав-исати**, -ишем импф. покр. → бадавадисати.

СДГ: БАЖДАР (тур. *bajdar*)⁴⁷⁹

ТО: *баждар-*

0 **баждар** м заст. 1. мерач; контролор мера. 2. онај што наплаћује баждарину. 3. службено проверен кантар.

1₁<0 **баждар-ев**, -а, -о = баждаров који припада баждару; који се односи на баждара.

2₁<1₃ **баждаре-ње** с гл. им. ← баждарити.

1₂<0 **баждар-ина** ж 1. такса за проверу мера. 2. такса за мерење, кантарина. 3. царина; скеларина; мостарина.

1₃<0 **баждар-ити**, -им пф. и импф. 1. проверити, проверавати меру, ставити, стављати жиг на судовима којих је проверена мера. 2. а. (из) мерити на јавном кантару. б. наплатити, наплаћивати баждарину.

1₄<0 **баждар-ица** ж (само уз реч вила) она која узима баждарину.

1₅<0 **баждар-киња** ж (само уз реч вила) она која узима баждарину.

⁴⁷⁸ Тур. *bademli*.

⁴⁷⁹ Ову лексему не бележе савремени турски речници.

$1_6 < 0$ **баждар-ница** ж заст. установа или зграда где се баждари роба и наплаћује баждарина.

$1_7 < 0$ **баждар-ов**, -а, -о = баждарев.

$1_8 < 0$ **баждар-ски**, -а, -о који се односи на баждаре: ~ службеник, ~ уред, ~ мера.

$1_9 < 0$ **баждар-ство** с баждарски послови; занимање баждара.

$1_{10} < 0$ **баждар-џија** м → баждар (1 и 2).

СДГ: БАЗАР (тур. bazar)

ТО: *базар-*

0 **базар** м 1. источњачко покривено тржиште, пијаца. 2. ситничарска трговачка радња, ситничарија. 3. павиљон разноврсне робе. 4. модни лист. Изр. као из базара дотеран, помодно обучен.

$1_1 < 0$ **базар-ски**, -а, -о који се односи на базар: ~ роба.

СДГ: БАЗАРЃАН (базерђан, базрђан) (тур. beziḡân)

ТО: *базарђан-*

0 **базарђан** м заст. трговац, продавац.

$1_1 < 0$ **базарђан-баша** (базерђан-баша, базрђан-баша) м заст. старешина трговца; шеф царинарнице.

СДГ: БАЗЕРЃАН

ТО: *базерђан-*

0 **базерђан** м → базарђан.

$1_1 < 0$ **базерђан-баша** м → базарђан-баша (под базарђан).

$2_1 < 1_1$ **базерђанбаш-ин**, -а, -о који припада базерђан-баши.

СДГ: БАЗРЃАН

ТО: *базрђан-*

0 **базрђан** м → базарђан.

$1_1 < 0$ **базрђан-баша** м → базарђан-баша.

$1_2 < 0$ **базрђан-ити**, -им импф. водити трговину, трговати.

СДГ: БАЈАГЕ (тур. bayâġı)

ТО: *бајаге, бајаги*

0 **бајаге**, бајаги а. прил. (често са као са истим значењем) тобоже, као да. б. прид. тобожњи.

$S1_1 < 0$ **ко-бајаге/ко-бајаги** прил. бајаги, тобоже.

СДГ: БАЈАМ**ТО: *бајам-***

0 **бајам** м бот. → бадем.

1₁<0 **бајам-аст**, -а, -о као у бајама, боје бајама, бадемаст.

1₂<0 **бајам-ов**, -а, -о који припада бајаму, бадемов.

1₃<0 **бајам-овац**, -овца м → бадемњак.

2₁<1₂ **бајамов-ина** ж бајамово дрво.

1₄<0 **бајам-овски**, -а, -о који се односи на бајаме.

1₅<0 **бајам-чић** м дем. ← бајам.

СДГ: БАЈАТ (тур. bayat)**ТО: *бајат̄-***

0 **бајат**, -а, -о који није свеж, који је устајао, стар. фиг. увео, сасушен; изанђао.

1₁<0 **бајат-лук**⁴⁸⁰ м 1. бајата храна. 2. → бајатост.

1₂<0 **бајат-ост** ж особина онога што је бајато.

ПРС 1₁<0 **у-бајат-ити се**, -им се пф. постати бајат, покварити се, устајати (се).⁴⁸¹

СДГ: БАЈДАЛА**ТО: *бајдал-***

0 **бајдала** ж покр. оно што се добија бадава, цабалук.

1₁<0 **бајдал-аш** м покр. беспосличар, готован, бадавација.

1₂<0 **бајдал-е** прил. → бадава.

СДГ: БАЈРАК**ТО: *бајрак-, бајр-***

0 **бајрак** м → барјак.

1₁<0 **бајрак-тар** м → барјактар.

1₂<0 **бајр-о** м хип. ← бајрактар.

СДГ: БАЈРАМ (барјам) (тур. bayram)**ТО: *бајрам-***

0 **Бајрам** највећи муслимански верски празник: рамазански (после поста рамазана) и хаџијски или курбан (70 дана после рамазанског).

⁴⁸⁰ Тур. bayatlık.

⁴⁸¹ В. и *обајат̄ит̄и*.

$1_1 < 0$ **бајрам-лук**⁴⁸² м поклон којим се муслимани међусобно даривају о Бајраму.

$2_1 < 1_2$ **бајрамова-ње** с гл. им. ← бајрамовати.

$1_2 < 0$ **бајрам-овати**, -ујем импф. прослављати, празновати Бајрам.

$1_3 < 0$ **бајрам-ски**, -а, -о који се односи на Бајрам.

СДГ: БАКАЛ/БАКАЛИН (тур. *bakkal*)

ТО: *бакал-*, *бакалин-*

0 **бакал** м / 0_1 **бакалин** м трговац колонијалном робом и намирницама на мало.

$1_1 < 0_1$ **бакалин-ка** → бакалка.

$1_2 < 0_1$ **бакалин-ов**, -а, -о који припада бакалину.

$1_3 < 0$ **бакал-исати**, -ишем импф. → бакалити.

$1_4 < 0$ **бакал-ити**, -им импф. држати бакалницу, бавити се бакалским послом, трговати бакалским артиклима.

$1_5 < 0$ **бакал-ка** ж женска особа бакалин; бакалинова жена.

$1_6 < 0$ **бакал-ница** ж бакалска радња.

$1_7 < 0$ **бакал-ов**, -а, -о који припада бакалу.

$1_8 < 0$ **бакал-ски**, -а, -о који се односи на бакале и на робу којом они тргују; фиг. простачки; малограђански, ситничарски.

$1_9 < 0$ **бака-лук**⁴⁸³ м трговање бакалском робом; бакалска роба.

$1_{10} < 0$ **бакал-чић** м дем. ← бакал.

$2_1 < 1_4$ **бакаље-ње** с гл. им. ← бакалити.

СДГ: БАКАМ (тур. *bakam*)⁴⁸⁴

ТО: *бакам-*

0 **бакам** врста боје која се употребљава у козметици, руменило; варзило.

$1_1 < 0$ **бакам-ити се**, -им се импф. употребљавати бакам, бојити се бакамом, руменити се.

ПР $1_1 < 0$ **на-бакамити**, -им пф. покр. I. ставити бакам, намазати црвеном бојом, наруменити, нацрвенити. II. ~ се повр.

СДГ: БАКАР (тур. *bakır*)

ТО: *бакар-*, *бакр-*

0 **бакар**, -кра м 1. метал тамноцрвене боје, мед. 2. новац или неки други предмет од бакра. 3. бакарно црвенило. 4. бакарна боја, румен.

$1_1 < 0$ **бакар-ан**, -рна, -рно → бакарни.

⁴⁸² Тур. *bayramlık*.

⁴⁸³ Тур. *bakkallık*.

⁴⁸⁴ А. Шкаљић (Škaljić 1973) наводи погрешан етимон *bakkam*.

- 1₂<0 **бакар-аст**, -а, -о = бакренаст сличан бакру.
- 1₃<0 **бакар-исати**, -ишем 1. пф. и импф. превући, превлачити бакром, (о)бојити бакарном бојом. 2. импф. оксидисати.
- 1₄<0 **бакар-ли**⁴⁸⁵ прид. непром. → бакарни.
- 1₅<0 **бакар-лија** → бакрачлија.
- 1₆<0 **бакар-ни**, -а, -о = бакрен 1. који је од бакра. 2. тамноцрвен као бакар.
- 1₇<0 **бакар-уша** ж 1. бакарно звоно што се веже волу или другој животињи око врата. 2. бакарни новац мале вредности, бакрењак.
- 1₈<0 **бакр-ар** м = бакрачар онај који израђује предмете од бакра, казанџија, котлар.
- 1₉<0 **бакр-ен**, -а, -о = бакарни.
- 2₁<1₉ **бакрен-аст**, -а, -о = бакараст.
- 2₂<1₉ **бакрен-ац**, -нца м мин. камен у коме има бакра.
- 2₃<1₉ **бакрен-ост**, -ости ж бакрена, бакарна боја коже (обично од сунчања).
- 2₄<1₉ **бакрењ-ак** м 1. новац од бакра; бакар (2), бакаруша (2). 2. други какав предмет од бакра, нпр. когао.
- 2₅<1₉ **бакрењ-ар** м 1. новац од бакра; бакар (2), бакаруша (2). 2. други какав предмет од бакра, нпр. когао.
- 2₆<1₉ **бакрењ-ара** ж погрд. предмет од бакра.
- 2₇<1₉ **бакрењ-ача** ж погрд. предмет од бакра.
- 1₁₀<0 **бакр-ли** прид. непром. → бакрен.
- 1₁₁<0 **бакр-овит**, -а, -о* који садржи бакра: ~ руда.
- ПР1₁<1₃ **по-бакарисати**, -ишем пф. побакрити.⁴⁸⁶
- ПР3₁< ПР2₁ **побакрива-ње** с гл. им. ← побакривати.
- ПР2₁< ПРС1₁ **побакр-ивати**, -ујем импф. и уч. ← побакрити.
- ПРС1₁<0 **по-бакр-ити**, -им пф. обложити бакром.
- ПРС1₂<0 **пре-бакр-ити**, -им пф. превући бакром.
- С1₁<0 **бакр-о-носан**, -сна, -сно који у себи садржи бакра.
- С1₂<0 **бакр-е-носан***, -сна, -сно који у себи садржи бакра.
- С1₃<1₆ **бакарн-о-црвен**, -ена, -ено = бакреноцрвен.
- С1₄<1₉ **бакрен-о-црвен**, -ена, -ено бакарно-црвен.
- С1₅<0 **бакр-о-пис-Ø** м вештина цртања на бакарној плочи помоћу нагризања киселином; тако добијен цртеж.
- С2₁<С1₅ **бакропис-ац**, -сца м уметник или занатлија који се бави бакрописом.
- С2₂<С1₅ **бакропис-ни**, -а, -о који се односи на бакропис.
- С1₆<0 **бакр-о-рез** м уметност цртања урезивањем у бакар; тако добијен цртеж.
- С2₃<С1₆ **бакрорез-ац**, -есца м онај који се бави бакрорезом.

⁴⁸⁵ Тур. bakırlı.⁴⁸⁶ В. и *набакарисати*.

$C2_4 < C2_3$ **бакрорезач-ки**, -а, -о који се односи на бакроресце.

$C1_7 < 0$ **бакр-о-резбарство** с бакрорезачки занат.

$C2_5 < C1_6$ **бакр-о-резни**, -а, -о који се односи на бакрорез.

$C1_8 < 0$ **бакр-о-тисак**, -ска м врста штампарске технике; штампање бакрописа и бакрорез.

СДГ: БАКРАЧ (тур. *bakraç*)

ТО: *бакрач-*

0 **бакрач** м котао од бакра. Изр. **какви бакрачи** какве трице, ситнице.

$1_1 < 0$ **бакрач-ар** м = бакрар.

$1_2 < 0$ **бакрач-е**, -ета с дем. ← бакрач.

$1_3 < 0$ **бакрач-ија** ж → бакрачлија.

$1_4 < 0$ **бакрач-ић** м дем. ← бакрач.

$1_5 < 0$ **бакрач-лија** ж стремен, узенгија.

СДГ: БАКСУЗ (тур. *bahtsız*)

ТО: *баксуз-*

0 **баксуз** м 1. онај који нема успеха, који доноси несрећу себи и другоме; супр. батлија. 2. несрећа, невоља, неуспех. 3. прид. непром. → баксузан.

$1_1 < 0$ **баксуз-ан**, -зна, -зно несрећан; који доноси несрећу.

$1_2 < 0$ **баксуз-ирати**, -ам пф. и импф. донети, доносити (некоме) несрећу.⁴⁸⁷

$1_3 < 0$ **баксуз-лук**⁴⁸⁸ м → баксуз (2).

$1_4 < 0$ **баксуз-ки**, -а, -о → баксузан.

$1_5 < 0$ **баксуз-чина** ж аугм. и пеј. ← баксуз.

СДГ: БАЛКАН (тур. *Balkan*)⁴⁸⁹

ТО: *балкан*

0 **Балкан*** м 1. планински систем веначних планина у источној Србији и Бугарској. 2. Балканско полуострво (које се налази у југоисточној Европи између Црног, Мраморног, Егејског, Јонског и Јадранског мора).

$1_1 < 0$ **Балкан-ац**, -нца м 1. становник Балканског полуострва. 2. (балканац) пеј. сиров, прост, нецивилизован, примитиван човек.

$1_2 < 0$ **балкан-изам**, -зма м 1. (обично пеј.) оно што је својствено балканцима, карактеристична својства, дух балканаца; некултурно, нецивилизовано понашање својствено балканцима; недовољна културна развијеност. 2. лингв.

⁴⁸⁷ Неочекивано је да ниједан речник не бележи *избаксузираиши* и *набаксузираиши*.

⁴⁸⁸ Тур. *bahtsızlık*.

⁴⁸⁹ Подаци о одговорима-реакцијама на стимулус Балкан у АР показују да је најфреквентнија асоцијација *полусострво* са 78 потврда, следе *експрес* са 67 потврда, *рат* са 53 потврда, Србија са 52 потврде и *буре барута* са 36 потврда. Један испитаник је дао одговор *иурцизам*.

реч или језичка особина из балканских, пре свега старих балканских језика (нпр. употреба постпозитивног члана).

3₁<2₁ **балканиз-ација** ж 1. увођење и примена балканских метода, особина, балканског начина, стила живота и сл., примање особина карактеристичних за живот, обичаје, културу и језик балканских народа. 2. пол. пеј. цепкање, фрагментација неког мање-више целовитог подручја на више међусобно завађених државица: ~ Африке, ~ Европе.

2₁<1₃ **балканиз-ирати**, -изирам пф. и импф. I. спровести, спроводити балканизацију. II ~ се доби(ја)ти, попримити, примати балканско обележје.

2₂<1₃ **балканиз-овати**, -зујем пф. и импф. I. спровести, спроводити балканизацију. II ~ се доби(ја)ти, попримити, примати балканско обележје.

1₃<0 **Балкан-ија** ж Балкан; Балканци.

1₄<0 **балкан-ијада** ж спортске игре балканских народа.

1₅<0 **балкан-ист(а)*** м (мн. -сти) научник који се бави балканистиком, балканолог.

1₆<0 **балкан-истика** ж наука која проучава духовну и материјалну културу, савремених и старих балканских народа (језике, живот, културу), балканологија.

2₃<1₆ **балканистич-ки***, -а, -о који се односи на балканистику: ~ студије.

1₇<0 **Балкан-ка** ж (дат. -ки, ген. мн. -ки) 1. становница Балканског полуострва. 2. (балканка) пеј. сирова, примитивна женска особа.

1₈<0 **балкан-ски**, -а, -о који се односи на Балкан: Балканско полуострво, ~ клима, ~ народи.

2₄<1₈ **балкански** прил. у балканском духу, стилу, као Балканци.

1₉<0 **балкан-ство** с (обично пеј.) → балканизам (1).

1₁₀<0 **балкан-штина** ж (обично пеј.) → балканизам (1).

C1₁<0 **балкан-о-лог** м научник који се бави балканологијом, балканиста.

C1₂<0 **балкан-о-логија** ж → балканистика.

C2₁< C1₂ **балканолош-ки***, -а, -о који се односи на балканологију: ~ одсек.

СДГ: БАЛТА (тур. balta)

ТО: балѝ-

0 **балта** заст. секира као хладно оружје.

1₁<0 **балт-ица** дем. ← балта.

СДГ: БАЛУК/БАЛУКАТ/БАЛУКОТ (тур. balık otu)

ТО: балукоѝ-

0 **балук/балукат/балукот** м плод индијске биљке којом се трују рибе *Anamirta cocculus*.

1₁<0 **балукот-ан**, -тна, -тно неиспаван после пијанке.

СДГ: БАРАБАР (тур. beraber)**ТО: барабар-**

0 **барабар** 1. прил. упоредо, заједно, равно, на равној ноzi. 2. прид. не-пром. једнак, раван.

1₁<0 **барабар-ити**, -им импф. чинити једнаким, равним, изједначавати.

ПР1₁<1₁ **из-барабарити**, -им пф. наћи једнаким, равним, изједначити.

ПР1₂<1₁ **у-барабарити**, -им пф. покр I. → убарабарити се. II. ~ се постати с киме барабар, једнак, изједначити се.

СДГ: БАРДАК (вардак) (тур. bardak)**ТО: бардак-**

0 **бардак** м покр. 1. а. крчаг, врч. б. бео суд од мајолике са шарама. 2. мера за пиће.

1₁<0 **бардаг-ција**⁴⁹⁰ м занатлија који прави бардаке.

1₂<0 **бардац-е**, -ета с дем. ← бардак.

1₃<0 **бардац-ина** ж аугм. ← бардак.

1₄<0 **бардац-ић** м дем. ← бардак.

СДГ: БАРЈАК (тур. bayrak)**ТО: барјак**

0 **барјак** (бајрак) м 1. застава. 2. песн. прамен, облак (дима, прашине и сл.). 3. одред (војске) који има своју заставу. 4. покр. племе или део племена (који се бори под једним барјаком). 5. покр. носилац барјака у сватовима. Изр. **носити** ~ бити на челу, предњачити; **под барјаком** у војсци; **развиити (дићи, подићи, побости)** ~ повести борбу, позвати у борбу; експр. одати се блуду, разврату (за жену).

1₁<0 **барјак-тар**⁴⁹¹ (бајрак-тар) м (вок. барјактару и -аре) м 1. онај који носи барјак, заставник. 2. старешина барјака (2 и 3). 3. експр. вођа, предводник.

2₁<1₁ **барјактар-ев**, -а, -о = барјактаров који припада барјактару.

2₂<1₁ **барјактар-ити**, -им импф. заповедати, командовати; бити на челу, предњачити (у чему).

2₃<1₁ **барјактар-ка*** ж жена барјактар.

2₄<1₁ **барјактар-ов**, -а, -о = барјактарев.

2₅<1₁ **барјактар-ски**, -а, -о који се односи на барјактаре: ~ звање.

2₆<1₁ **барјактар-ство** с звање и достојанство барјактара.

2₇<1₁ **барјактар-уша** ж женска особа која предњачи у чему, коловођа.

1₂<0 **барјак-е**, -ета с дем. ← барјак. Изр. **црвено** ~ ист. назив за прве радничке демонстрације у Крагујевцу 1876. год.

⁴⁹⁰ Тур. bardakçı.

⁴⁹¹ Тур. bayraktar.

1₃<0 **барјач-ити**, -им импф. I. предњачити у чему недоличном. II. ~ се охоло се истицати, шепурити се.

1₄<0 **барјач-ић** м дем. ← барјак.

ПР1₁<1₃ **за-барјачити**, -им пф. залепршати као барјак, појавити се у виду барјака.

ПР1₂<1₃ **у-барјачити се**, -им се пф. заузети истакнуто, прво место, истаћи се; стати гордо, поносито, усправити се, устурити се.

СДГ: БАРУТ (тур. *barut*)

ТО: *баруџи-*

0 **барут** м експлозив за избацивање зрна из ватреног оружја, пушчани прах. Изр. **бездимни** ~ барут који сагорева скоро без дима; **буре барута** опасно место где лако долази до оружаног сукоба; **добити** ~ **и олово** бити стрелан; **измислити** ~ ир. пронаћи нешто, досетити се; **мирисати на** ~, **по баруту** безл. изгледати на рат; **омирисати** ~ бити у борби, стећи борбено искуство; **осећати** ~ **у ваздуху** предвиђати рат; **седети на баруту** бити на опасном месту; **узалуд трошити** ~ узалуд се трудити, настојати око нечега.

1₁<0 **барут-ана**⁴⁹² ж зграда у којој се прави или чува барут; фабрика, творница барута; барутни магацин.⁴⁹³

1₂<0 **барут-ар** м човек који израђује барут.

1₃<0 **барут-љав**, -а, -о који има мирис и укус барута (о води).

1₄<0 **барут-љив**, -а, -о који има мирис и укус барута: ~ вода.

1₅<0 **барут-ни**, -а, -о који се односи на барут: ~ **дим**, ~ **магацин**. Изр. ~ **пуњење** количина барута у чахури метка.

1₆<0 **бару-џија**⁴⁹⁴ м → барутар.

1₇<0 **барут-њача**^{*495} ж оно у чему се носи барут (кеса, кутија, рог, тиква и др.).

СДГ: БАСКИЈА (тур. *baskı*)⁴⁹⁶

ТО: *баскиј-*

0 **баскија** ж покр. грубо отесано танко стабло.

1₁<0 **баскиј-ати**, -ам импф. покр. прибијати баскије, жиочити.

1₂<0 **баскиј-аш** м онај који израђује баскије.

⁴⁹² Тур. *baruthane*.

⁴⁹³ Семантичка сфера се у жаргону путем метафоризације проширује на категорију носиоца особине: *баруџијана* „зрела жена“ (Радић 2001: 84).

⁴⁹⁴ Тур. *barutçu*.

⁴⁹⁵ Творбени формант *-њача* представља суфиксни дериват од *-ача*.

⁴⁹⁶ Лексема *baskı* нема значење *даска* у савременом турском језику, већ ово значење има у неким анадолским дијалектима (исп. ЕРСЈ 2: 224).

ПР1₁<1₁ **по-баскијати**, -ам пф. пожиочити, прибити баскије.⁴⁹⁷

СДГ: БАСМА (тур. *basma*)

ТО: басм-

0 **басма** ж 1. памучна тканина с утиснутим шарама, циц. 2. посудица од рога за пушчани прах. 3. штампа, штанпање.

1₁<0 **басм-ација**⁴⁹⁸ м трговац басмом.

СДГ: БАТАЛ (тур. *battal*)

ТО: байтал-

0 **батал** прид. непром. и прил. покварен(о), разваљен(о); лош(е), слаб(о).
2. превелик.

1₁<0 **батал-ан**, -лна, -лно → батал.

1₂<0 **батал-ија** ж заст. покварена ствар.

1₃<0 **батал-ити**, -им пф. I. 1. оставити, напустити, оканити се; запустити, занемарити. 2. покварити, срушити. II. ~ се покварити се, запустити се, занемарити се.⁴⁹⁹

3₁<2₁ **батаљива-ње** с гл. им. ← батаљивати.

2₁<1₃ **батаљ-ивати (се)**, -ујем се импф. и уч. ← баталити (се).

ПР1₁<1₃ **за-баталити**, -им пф. запустити, занемарити, напустити.⁵⁰⁰

ПР2₁<ПР1₁ **забатаљен-ост** ж стање и особина онога који је забатаљен, онога што је забатаљено, запуштеност.

ПР3₁<ПР2₂ **забатаљива-ње** с гл. им. ← забатаљивати (се).

ПР2₂< ПР1₁ **забатаљ-ивати (се)**, -ујем (се) импф. и уч. ← забаталити (се).

ПР1₂<1₃ **о-баталити**, -им пф. I. 1. покварити, иштетити; експр. размазати, распустити. 2. запустити, занемарити. 3. опустошити. 4. учинити малодушним, обесхрабрити. II. ~ се 1. покварити се, иштетити се. 2. обесхрабрити се, клонути духом.

ПР2₂<ПР1₂ **обатаљ-ивати (се)**, -ујем (се) импф. и уч. ← обаталити (се).

ПР1₃<1₃ **по-баталити се**, -им се пф. занемарити се, запустити се.

ПР1₄<1₃ **раз-баталити**, -им пф. покр. I. омести, онемогућити извршење, покварити. II. ~ се покварити се, разбити се, растурити се.

⁴⁹⁷ В. и *добаскијаџи*, *зобаскијаџи*, *обаскијаџи*.

⁴⁹⁸ Тур. *basması*.

⁴⁹⁹ У ТS придев *battal* има два значења: 1. „гломазан, крупан, кабаст“. 2. фиг. „безвредан, неупотребљив“. Значење *покварен*, које је примарно у српском језику, чува се у глаголима *battal edilmek* „(по)кварити се“ и *battal olmak* „поста(ја)ти неупотребљив, (по)кварити се“. Основном значењу глагола *байталити* одговарао би глагол *battal etmek* „избаци(ва)ти из употребе“.

⁵⁰⁰ В. и *избайталити*.

ПР1₅<1₃ **у-баталити**, -им пф. I. занемарити, напустити, забаталити. II. ~ се разг. унередити се.

СДГ: БАТЕРИСАТИ (према тур. *batırmak*)

ТО: *ба̄терис-*

0 **батерисати**, -ишем пф. упропастити, потрошити.

1₁<0 **батерис-авати**, -ам импф. и уч. ← батерисати.

СДГ: БАТЛИ (тур. *bahlı*)

ТО: *ба̄тл-*

0 **батли** прид. непром. срећан.

1₁<0 **батли-ја** м 1. срећан човек, срећник. 2. онај који доноси срећу.

СДГ: БАХТ (тур. *baht*)⁵⁰¹

ТО: *бах̄т-, ба̄т-*

0 **бахт** м срећа.

1₁<0 **бахт-ли** прид. непром. батли.

1₂<0 **бат-уна** ж покр. срећа.

ПР1₁<0 **не-бахт** м несрећа, зао удес.

СДГ: БАЦА (тур. *bacı*)

ТО: *бац-*

0 **баца** ж 1. отвор на крову кроз који излази дим (на кућама са огњиштем).

2. мали прозор на крову, подруму; рупа за пролаз или пребацивање нечега.

1₁<0 **бац-аст**, -а, -о који је као баца, мали, закржљао, патуљаст.

С1₁<0 **бац-о-мет** м покр. димничар.⁵⁰²

СДГ: БАЦАНАК (тур. *bacanak*)

ТО: *бац-*

0 **бац-анак**, -нка и -а м пашеног, пашанац⁵⁰³.

1₁<0 **бац-а** м / **бац-о**, -а и -е м 1. мали, закржљао човек. 2. хип. ← бацанак.

3. разг. крупан, развијен мушкарац. 4. разг. силеџија, насилник.

⁵⁰¹ Могло би се са историјског становишта претпоставити да је *ба̄тлџија* изведено од *бах̄т*, али са становишта представника језика који употребљавају *ба̄тлџију*, а не знају за *бах̄т*, сматрали смо да треба ове лексеме да прикажемо у одвојеним гнездима.

⁵⁰² Ову реч нисмо нашли у етимолошким речницима, претпостављамо да је у питању сложеница у којој је други део једна од основа глагола *мес̄тти* чистити.

⁵⁰³ Лексема *бацанак* сродна је са српском лексемама *пашеног* и *пашанац*.

СДГ: БАШ (тур. baş)⁵⁰⁴**ТО: баш-**

0 **баш** м 1. предњи крај лађе. 2. прид. непром. у полусложеницама: главни, најстарији: баш-кнез, баш-чаршија, баш-чауш.

1₁<0 **баш-а** ж → баш (1).

1₂<0 **баш-уна** ж покр. јагњећа глава; експр. главуча, главурда.

СДГ: БАША (тур. başa)⁵⁰⁵**ТО: баш-**

0 **баша** м 1. старешина, поглавар, глава. 2. покр. свекар.

1₁<0 **баш-алук** м достојанство баше; владавина, моћ баше; подручје, посед којим баша управља.

1₂<0 **баш-ин**, -а, -о који припада баши.

1₃<0 **баш-ити се**⁵⁰⁶, -им се импф. понашати се као баша, правити се важан, разметати се.

ПРС1₁<0 **по-баш-ити**, -им пф. I. учинити кога башом. II. ~ се постати баша.

ПР1₂<1₃ **раз-башити се**, -им се пф. комотно се наместити, раширити се; предати се разузданости, распојасати се.

СДГ: БАШИБОЗ(Л)УК (тур. başıbozuk)⁵⁰⁷**ТО: башибозлук-**

0 **башибозлук** м ист. нередовна, недисциплинована (турска) војска.

1₁<0 **башибозлук-ки**, -а, -о који се односи на башибоз(л)ук.

СДГ: БАШКА (тур. başka)**ТО: башк-**

0 **башка** 1. прил. напосе, одвојено, посебно. 2. прид. непром. друкчији. Изр. **башка ... башка** једно ... друго, на једној страни ... на другој страни.

⁵⁰⁴ Основно значење лексеме *baş* у турском језику јесте *глава*. Претпоставка је да је у основном значењу ова лексема постојала и у српском језику, а да се временом изгубило ово значење, док су метафоризацијом настала остала значења. Слична ситуација је и са лексемом *богаз* (исп. Đinđić 2022: 911).

⁵⁰⁵ У питању је застарела турска дијалекатска реч *başa*.

⁵⁰⁶ Овај глагол смо уврстили у гнездо без обзира на његово нејасно порекло према ЕРСЈ (2: 279). II. Скок (Skok 1: 117) доводи у везу овај глагол са *баша*.

⁵⁰⁷ РСЈ бележи облике *башибозук* и *башибозучки*.

$1_1 < 0$ **башк-алук**⁵⁰⁸ м оно што је одвојено; засебна просторија или кућа; одвојен живот, одвојеност.

$2_1 < 1_1$ **башкалук-ити**, -им импф. 1. делити, одвајати. 2. живети одвојено.

$2_2 < 1_2$ **башкаре-ње** с гл. им. ← башкарити се.

$1_2 < 0$ **башк-арити се**, -им се импф. 1. уживати у удобности; излежавати се. 2. правити се важан, шепурити се.

ПР $1_1 < 0$ **о-башка** прил. 1. → башка (1). 2. разг. не узимајући у обзир, на страну.

ПР $1_2 < 0$ **по-башка** прил. напосе, оделито, обашка.

ПР $1_3 < 1_2$ **раз-башкарити се**, -им се пф. комотно се наместити, раширити се; предати се разузданости, распојасати се.

СДГ: БАШТА (башча) (тур. bahçe)

ТО: *башй-*

0 **башта** (башча) ж 1. земљиште (обично поред куће) на коме се гаји поврће, воће, цвеће и др., врт. 2. отворени простор са столовима неког ресторана или кафане. Изр. **ботаничка** ~ место где се гаје биљке из разних крајева света ради наставе и научног испитивања; **зоолошка** ~ место приступно публици у коме се држе домаће и стране животиње; **ићи (поћи) у башту** (у игри домина) узимати нов камен ради даљег учествовања; **стаклена (зимска)** ~ просторија од стакла где се зими гаје биљке.

$1_1 < 0$ **башт-ени** (башчени), -а, -о → баштенски.

$1_2 < 0$ **башт-енски**, -а, -о који се односи на баште: ~ капија, ~ јагода, ~ поврће.

$1_3 < 0$ **башт-ин**, -а, -о који припада башти.

$1_4 < 0$ **башт-ица** ж дем. ← башта.

$1_5 < 0$ **башт-ован** (башчован)⁵⁰⁹ м онај који се бави баштованством.

$2_1 < 1_5$ **баштован-исати**, -ишем импф. бавити се баштованством; чувати баште.

$2_2 < 1_5$ **баштован-ити**, -им импф. бавити се баштованством; чувати баште.

$2_3 < 1_5$ **баштован-ка** (башчованка) ж женска особа баштован.

$2_4 < 1_5$ **баштован-лук** м → баштованство.

$2_5 < 1_5$ **баштован-ски** (башчовански), -а, -о који се односи на баштоване и баштованство: ~ посао.

$2_6 < 1_5$ **баштован-ство** (башчованство) с баштовански посао.

$2_7 < 1_5$ **баштован-џија**⁵¹⁰ м → баштован.

⁵⁰⁸ Тур. başkalık.

⁵⁰⁹ Тур. bahçıvan. „Облици на *-еван* и *-аван* тачније одражавају тур. предлозак, онај најраспрострањенији на *-ован* наслонио се на турцизме *буздован, јоргован*“ (ЕРСЈ 2: 285).

⁵¹⁰ Тур. bahçeci.

$3_1 < 2_7$ **баштованџиј-ски**, -а, -о који се односи на баштованџије: ~ долап, ~ посао и др.

$3_2 < 2_7$ **баштованџи-лук**⁵¹¹ м → баштованство.

$3_3 < 2_7$ **баштованџ-иница** ж баштенско земљиште.

ПРС $1_1 < 0$ **за-башт-ати**, -ам пф. шатр. ухапсити, затворити.

СДГ: БАШЧА

ТО: *башч-*

0 **башча** ж → башта.

$1_1 < 0$ **башч-елук** м земљиште са башчама, башча.

$1_1 < 0$ **башч-ени**, -а, -о → баштени.

$1_3 < 0$ **башч-ина** ж аугм. ← башча.

$1_4 < 0$ **башч-ица** ж дем. ← башча.

$1_5 < 0$ **башч-ован** м → баштован.

$1_6 < 0$ **башч-ованка** ж → баштованка.

$2_1 < 1_5$ **башчован-ски**, -а, -о → баштовански.

$2_2 < 1_5$ **башчован-ство** с → баштованство.

СДГ: БЕВУТ (беут) (тур. *bihud*)

ТО: *бевуџ-*

0 **бевут** м несвест; стање помућене свести.

ПРС $1_1 < 0$ **о-бевут-ити**, -им пф. покр. ошамутити, онесвестити.

ПРС $1_2 < 0$ **у-бевут-ити се** (убаутити се), -им се пф. покр. пасти у несвест, онесвестити се, обезнаниити се; доспети у полусвесно стање, ошамутити се.⁵¹²

ПРС $2_1 < 1_2$ **убевуџ-еност** ж стање онога који је убевућен, онесвешћеност, обезнањеност, ошамућеност.

СДГ: БЕГ (беј) (тур. *bey*)

ТО: *бег-*

0 **бег** м ист. муслимански племић, велики поседник у турском царству.

$1_1 < 0$ **бег-иница** ж жена и кћи бегова; исп. беговица.

$1_2 < 0$ **бег-лук**⁵¹³ м ист. 1. бегова земља, бегов посед. 2. крај, подручје којим управља бег. 3. обавезан рад на беговској земљи.

$2_1 < 1_2$ **беглуч-ити**, -им импф. радити на беглуку, обрађивати беговску земљу; кулучити бегу.

$2_2 < 1_2$ **беглуч-џи**, -а, -о који се односи на беглук: ~ земља.

⁵¹¹ Тур. *bağcılık*.

⁵¹² В. и *избевуџиши*.

⁵¹³ Тур. *beylik*.

- 1₃<0 **бег-о** м хип. ← бег.
 1₄<0 **бег-ов**, -а, -о који припада бегу.
 2₃<1₅ **бегова-ње** с гл. им. ← беговати.
 2₄<1₄ **бегов-ат** м 1. зб. бегови. 2. беговска власт.
 1₅<0 **бег-овати**, -ујем импф. бити бег; експр. уживати.⁵¹⁴
 2₅<1₄ **бегов-ац**, -вца м беговски човек, човек који служи бега.
 2₆<1₄ **бегов-ина** ж бегово имање, посед; област под влашћу једног бега;
 исп. беглук (1 и 2).
 2₇<1₄ **бегов-ић** м бегов син; човек беговског порекла, из беговске породице.
 3₁<2₇ **беговић-қи**, -а, -о који се односи на беговиће.
 3₂<2₇ **беговић-ски**, -а, -о → беговићи.
 2₈<1₄ **бегов-ица** ж бегова жена.
 2₉<1₄ **бегов-ски**, -а, -о који се односи на бегове.
 3₃<2₉ **беговски*** прил. на беговски начин, као бег, као у бега; богато;
 изврсно: живети ~, провести се ~; ручати ~.
 2₁₀<1₄ **бегов-ство** с звање и достојанство бега; земља и област једног бега, беговина, беглук.

СДГ: БЕГЕНАТИ (тур. beğenmek)**ТО: беген-**

- 0 **бегенати**, -ам импф. покр. → бегенисати (1).
 2₁<1₂ **бегенис-авати**, -ам импф. → бегенисати.
 2₂<1₂ **бегениса-ње** с гл. им. ← бегенисати (се).
 1₂<0 **беген-исати**, -ишем пф. и импф. I. 1. (за)волети, изабрати, бирати по свом укусу; свидети се, свиђати се. 2. одобрити, одобравати. II. ~ се уз. повр. (за)волети се.
 ПР1₁<1₂ **о-бегенисати**, -ишем пф. одабрати по свом укусу, заволети.⁵¹⁵
 ПР1₂<0 **по-бегенати**, -ам пф. покр. с одобравањем се сложити, похвалити, одобрити.

СДГ: БЕГЛЕРБЕГ (тур. beylerbeyi)**ТО: беглербег-**

- 0 **беглербег** м војни и грађански заповедник неке веће области или покрајине.
 1₁<0 **беглербег-ат** м → беглербеглук.
 1₂<0 **беглербег-лук** м ист. турска област или покрајина којом је управљао беглербег.

⁵¹⁴ В. и забеговаџи.⁵¹⁵ В. и забегенисаџи, збегенисаџи.

СДГ: БЕДЕВИЈА (тур. *bedevî*)**ТО: *бедевиј-***

0 **бедевија** ж арх. кобила арапске пасмине; експр. вулг. незграпна а нерадна жена.

$1_1 < 0$ **бедевиј-ица** ж дем. ← бедевија.

СДГ: БЕДЕМ (тур. *beden*)**ТО: *бедем-***

0 **бедем** м 1. а. градски, тврђавски зид. б. фиг. заштита, одбрана, брана. 2. а. оно што има облик бедема. б. насип.

$1_1 < 0$ **бедем-ски***, -а, -о који се односи на бедем.

$1_2 < 0$ **бедем-чић*** м дем. ← бедем.

СДГ: БЕДУИН (тур. *bedevî*)**ТО: *бедуин-***

0 **бедуин** м 1. арапски номад у пустињи Арабије, 2. арапски коњ.

$1_1 < 0$ **бедуин-ка** ж 1. женска особа бедуин. 2. врста дугачке пушке.

$1_2 < 0$ **бедуин-ски**, -а, -о који се односи на бедуине.

СДГ: БЕЗ (тур. *bez*)**ТО: *без-***

0 **без** м нар. покр. памучно платно.

$1_1 < 0$ **без-ан**, -зна, -зно (ређе -зана, -зао) који је од беца.

$1_2 < 0$ **без-ар** м трговац безом.

$1_3 < 0$ **без-арица** ж покр. марамица од беца.

СДГ: БЕКРИ/БЕКРИЈА (тур. *bekri*)**ТО: *бекр-***

0 **бекри** м непром. (у атрибутој служби) → бекрија.

$1_1 < 0$ **бекр-ија** м и ж пијаница; лола; мангуп, пропалица.

$2_1 < 1_1$ **бекриј-ан** м необ. → бекрија.

$2_2 < 1_1$ **бекриј-анка** ж бекријска песма.

$3_1 < 2_4$ **бекрија-ње** с гл. им. ← бекријати.

$2_3 < 1_1$ **бекриј-ати**, -ам импф. пијанчити, лумповати.

$2_4 < 1_1$ **бекриј-аш** м → бекрија.

$3_2 < 2_4$ **бекријаш-ки**, -а, -о → бекријски.

$4_1 < 3_2$ **бекријашки*** прил. на бекријашки начин, бекријски.

$2_5 < 1_1$ **бекриј-ски**, -а, -о који се односи на бекрије и бекријање.

$3_3 < 2_5$ **бекријски** прил. као бекрија.

$2_6 < 1_1$ **бекри-лук**⁵¹⁶ м → бекријање.

$1_2 < 0$ **бекр-исати**, -ишем импф. заст. → бекријати.

ПР $1_1 < 2_3$ **за-бекријати**, -ам пф. одати се бекријању.

ПР $1_2 < 2_3$ **про-бекријати се**, -ам се пф. постати бекрија, одати се бекријском животу.

СДГ: БЕКТАШ (тур. Bektaş)

ТО: *бекџаш-*

0 **бекташ** м покр. члан једног од дервишких редова, дервиш.

$1_1 < 0$ **бекташ-қи**, -а, -о који се односи на бекташе.

СДГ: БЕЛАЈ (тур. belâ)

ТО: *белај-*

0 **белај** м 1. а. несрећа, невоља, мука, беда. б. русвај, чудо. в. гадно, ружно време. 2. ђаво, враг. Изр. **споља калај, а изнутра** ~ на изглед добро, а у суштини најгоре.

$1_1 < 0$ **белај-исати**, -ишем импф. 1. зостављати, мучити. 2. а. мучити се, патити се. б. петљати, радити било шта.

ПР $1_1 < 1_1$ **на-белајисати**, -ишем пф. наићи на белај, доспети у велику невољу; настрадаги.⁵¹⁷

ПРС $1_1 < 0$ **на-белај-ити**, -им пф. → набелајисати.

СДГ: БЕЛЕГИЈА (тур. bileği)

ТО: *белегиј-*

0 **белегија** ж покр. камен за оштрење, брус, гладилица, оштрилица.

$2_1 < 1_1$ **белегија-ње** с гл. им. ← белегијати.

$1_1 < 0$ **белегиј-ати**, -ам импф. покр. 1. оштристи белегијом. 2. експр. гладити, бити љубазан, предусретљив (с одређеним циљем); ласкати, подилазити.⁵¹⁸

СДГ: БЕНА/БЕНЕ (тур. bön)

ТО: *бен-*

0 **бена ж / бене**, -ета с будала, луда.

$1_1 < 0$ **бен-ав**, -а, -о = бенаст глупав.

$2_1 < 1_1$ **бенав-ав**, -авца м онај који је бенав, бена.

$2_2 < 1_1$ **бенав-ија** ж оно што је бенаво, будалаштина.

⁵¹⁶ Тур. bekrilik.

⁵¹⁷ В. и *обелајисаџи*.

⁵¹⁸ В. и *забелегијаџи*.

- 2₃<1₁ **бенав-ило** с стање онога који је бенав, бенавост, глупавост.
 2₄<1₁ **бенав-ити**, -им импф. I. а. говорити глупости. б. правити, чинити глупости. II. ~ се правити се бенаст, лудачити се.
 2₅<1₁ **бенав-ко*** м разг. → бенавац.
 3₁<2₄ **бенавље-ње** с гл. им. ← бенавити (се).
 2₆<1₁ **бенаво** прил. као бена, глупо.
 2₇<1₁ **бенав-ост** ж особина и стање онога који је бенав, глупавост.
 1₂<0 **бен-ак** м покр. → бена.
 1₃<0 **бен-аст**, -а, -о → бенав.
 2₈<1₃ **бенасто** прил. као бена, као будала.
 2₉<1₃ **бенаст-оћа** ж бенавост.
 1₄<0 **бен-аћ** м → бена.
 1₅<0 **бен-ац**, -нца м (вок. бенче) → бена.
 1₆<0 **бен-аш** м покр. → бена.
 ПР1₁<2₄ **з-бенавити се**, -им се пф. претерано се збунити.
 ПР1₂<2₄ **о-бенавити**, -им пф. постати бенав, оглупавити.
 ПР1₃<2₄ **по-бенавити**, -им пф. изгубити моћ расуђивања, постати сулуд, бенав.⁵¹⁹

СДГ: БЕНЂЕЛУК/ БЕНЦЕЛУК/ БЕНЋИЈА (тур. *bengilik*)

ТО: *бенђелук-*

0 **бенђелук** м (**бенцелук** м/**бенђија** ж) покр. опојна трава, опојни напиток; омама.

1₁<0 **бенђелуц-ан**, -чна, -чно који опија, успављује, омамљује.

СДГ: БЕРАТ (тур. *berat*)

ТО: *берат-*

0 **берат** м диплома, повеља, султанов указ.

1₁<0 **берат-лија** м онај који је постављен бератом, који је добио неке властице бератом.

2₁<1₁ **бератлиј-ски**, -а, -о који се односи на бератлије.

2₂<1₁ **бератл-ински**, -а, -о → бератлијски.

СДГ: БЕРБЕР/БЕРБЕРИН (тур. *berber*)

ТО: *бербер-*

0 **бербер/берберин** м (мн. бербери) 1. онај који брије и шиша, бријач. 2. заст. зубар и видар.

1₁<0 **бербер-баша** м старешина бербера.

2₁<1₄ **бербере-ње** с. гл. им. ← берберити.

⁵¹⁹ В. и *забенавити*.

1₂<0 **бербер-ина** ж заст. награда берберину; нар. награда ономе који је лечио, видарина.

1₃<0 **бербер-исати**, -ишем импф. → берберити.

1₄<0 **бербер-ити**, -им импф. бавити се берберским послом; бријати, шишати.

1₅<0 **бербер-ка** ж женска особа која се бави берберским занатом.

1₆<0 **бербер-ница** ж радња у којој се брије и шиша, бријачница.

1₇<0 **бербер-ски**, -а, -о који се односи на бербере: ~ калфа, ~ радња.

1₈<0 **бербер-че**, -ета с дем и хип. ← берберин.

СДГ: БЕРИЈА⁵²⁰ (тур. *beri?*)

ТО: бериј-, берј-

0 **берија** узв. покр. у помоћ.

1₁<0 **бериј-акати**, -чем и -ам импф. покр. викати „берија“, дозивати у помоћ.

1₂<0 **бериј-ати**, -ам импф. → беријакати.

1₃<0 **берј-акати**, -чем и -ам импф. → беријакати.

2₁<1₃ **берјак-нути**, -нем пф. покр. викнути „берија“, викнути „у помоћ“.

СДГ: БЕРИЋЕТ (тур. *bereket*)

ТО: берићей-

0 **берићет** м а. добар принос плодова; род; плод; родна година. б. изобиље, благо. в. успех, срећа.

1₁<0 **берићет-ан**, -тна, -тно а. плодан, родан. б. срећан, који доноси срећу.

2₁<1₁ **берићетно** прил. плодно, напредно; обилно; срећно.

2₂<1₁ **берићетн-ост*** ж својство онога што је берићетно. а. родност, плодност; плодноност. б. изобиље, богатство; срећа.

СДГ: БЕЋАР (тур. *bekâr*)

ТО: бећар-

0 **бећар** м 1. нежењен човек, момак. 2. веселац, лола, бекрија. 3. ист. војник најамник, добровољац у Првом српском устанку.

1₁<0 **бећар-ац**, -рца м 1. а. мелодија која прати веселу или љубавну песмицу. б. сама та песмица, бећарска песма (у Војводини). 2. коло (у Славонији). 3. разг. јело од паприка, парадајза, обично и са јајима.

2₁<1₅ **бећаре-ње** с гл. им. ← бећарити (се).

1₂<0 **бећар-ија** ж зб. бећари.

1₃<0 **бећар-ина** м аугм. и пеј. ← бећар.

1₄<0 **бећар-исати**, -ишем импф. бећаровати.

⁵²⁰ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

1₅<0 **бећар-ити (се)**, -им (се) импф. = бећаровати живети као бећар.⁵²¹

1₆<0 **бећар-ка*** ж нар. → бећаруша.

1₇<0 **бећар-лук**⁵²² м → бећарство.

1₈<0 **бећар-овати**, -ујем импф. = бећарити (се) а. проводити бећарски живот; бити бећар (1). б. живети бећарски, као бекрија.

1₉<0 **бећар-ски**, -а, -о који се односи на бећаре. Изр. ~ **вече** момачко вече, весеље момка уочи венчања.

2₂<1₉ **бећарски** прил. на бећарски начин, као бећар.

1₁₀<0 **бећар-ство** с стање онога који је бећар; бећарски живот.

1₁₁<0 **бећар-уша** ж 1. она која живи бећарским животом; женска особа весељак. 2. лоша ракија.

1₁₂<0 **бећар-чина*** ж и м аугм. и пеј. ← бећар.

ПР1₁<1₅ **про-бећарити се**, -им се пф. постати бећар, одати се бећарском животу.

СДГ: БЕХАР (бејар) (тур. behar)

ТО: *бехар-*

0 **бехар** м цвет(ови) на воћкама.

1₁<0 **бехар-ан**, -рна, -рно који је у бехару, расцветан (о воћкама).

2₁<1₂ **бехара-ње** с гл. им. ← бехарати.

1₂<0 **бехар-ати**, -ам импф. → цветати (о воћкама).

1₃<0 **бехар-ије** ж мн. песме о цвећу.

1₄<0 **бехар-ити**, -им импф. цветати (о воћкама); фиг. белети, седети (о коси).

1₅<0 **бехар-ски***, -а, -о који се односи на бехар.

ПР1₁<1₂ **о-бехарати**, -ам пф. осути се бехаром, цветом (о воћки), расцветати се.

ПР1₂<1₄ **о-бехарити**, -им пф. осути се бехаром, цветом (о воћки), расцветати се.

ПР1₃<1₂ **про-бехарати**, -ам пф. процветати, процвасти.⁵²³

СДГ: БЕШИКА (тур. beşik)

ТО: *бешик-*

0 **бешика** ж колевка.

1₁<0 **бешич-ица** ж дем. ← бешика.

1₂<0 **бешич-ни**, -а, -о који се односи на бешику.

⁵²¹ В. и *обећариџи*.

⁵²² Тур. bekârlık.

⁵²³ В. и *избехариџи*, *обехариџи*.

СДГ: БИБЕР (тур. biber)**ТО: бибер-**

0 **бибер** м бот. тропска биљка чији се зрнасти плод употребљава као зачин Piper; плод те биљке. Изр. **бити** ~ **по пилаву бити** на врху, први (у друштву).

1₁<0 **бибер-ача** ж ракија зачињена бибером.

1₂<0 **бибер-исати**, -ишем импф. → биберити.

1₃<0 **бибер-ити**, -им импф. стављати бибер, зачињавати бибером, посипати бибером.

1₄<0 **бибер-ли**⁵²⁴ прид. непром. у којем има бибера, забиберен.

1₅<0 **бибер-ни**, -а, -о = биберов који је од бибера.

1₆<0 **бибер-ник** м = биберњак → биберњача.

1₇<0 **бибер-ница** ж → биберњача.

1₈<0 **бибер-њак** м = биберник.

1₉<0 **бибер-њача** ж судић за држање бибера.

1₁₀<0 **бибер-ов**, -а, -о = биберни.

ПР2₁<ПР1₁ **забибер-авати**, -еравам импф. и уч. ← забиберити.

ПР1₁<1₃ **за-биберити**, -им пф. 1. зачинити бибером. 2. експр. а. проткати причање одвећ слободним изразима. б. нанети (коме) непријатност; учинити зло некоме.

ПР1₂<1₂ **на-биберисати**, -ишем пф. зачинити бибером.

ПР1₃<1₃ **о-биберити**, -им пф. посути, зачинити бибером.

ПР1₄<1₃ **по-биберити**, -им пф. посути бибером.⁵²⁵

СДГ: БИЉУР (тур. billûr)**ТО: биљур-**

0 **биљур** м 1. мин. горски кристал, сјајни кварцни кристал; кристално стакло: купа од биљура, чаша од биљура, игла од биљура, огледало од биљура и сл.; фиг. чаша од биљура. 2. (у атрибутској служби) кристалан.

1₁<0 **биљур-ни**, -а, -о који се односи на биљур; који је од биљура, који је као биљур: биљурне звезде, ~ чистота, ~ прозирност, ~ огледало, ~ стакло.

1₂<0 **биљур-ски**, -а, -о биљурни.

СДГ: БИНА (тур. bina)**ТО: бина-**

0 **бина** ж заст. зграда.

⁵²⁴ Тур. biberli.

⁵²⁵ В. и *набиберийи, обиберисаиши*.

$S_{1_1} < 0$ **бина-емин/бина-јемин** м ист. надзорник јавних грађевинских радова (у време Турака).

СДГ: БИЊЕЦИЈА

ТО: бињечиј-

0 **бињечија** м → бињација.

$1_1 < 0$ **бињечиј-ски**, -а, -о који припада бињечији.

СДГ: БИРИНЦИ (тур. birinci)

ТО: биринци-

0 **биринци** прид. непром. покр. први, најбољи.

$1_1 < 0$ **биринци-ија** м покр. најбољи човек, првак.

СДГ: БОГАЗ/БОГАЗА (тур. boğaz)

ТО: богаз-

0 **богаз** м / **богаза** ж 1. кланац, ждрело, узак пролаз. 2. покр. пређа за хватање рибе. Изр. **знати (познавати) стазе и богазе** знати (умети водити кроз) тешко пролазне путеве; **стазе и богазе, гази и богази** пролази.

$1_1 < 0$ **богаз-ина** ж аугм. ← богаз.

СДГ: БОЗА (тур. boza)

ТО: боз-

0 **боза** ж врста пића од кукурузног брашна и шећера.

$1_1 < 0$ **боз-ација**⁵²⁶ м онај који прави и продаје бозу.

$2_1 < 1_1$ **бозациј-иница*** ж бозацијина жена.⁵²⁷

$2_2 < 1_1$ **бозациј-ски**, -а, -о који припада бозацији: ~ радња.

$2_3 < 1_1$ **бозаци-ница** ж радња у којој се прави и продаје боза.

СДГ: БОЈ (тур. boy)

ТО: бој-

0 **бој** м 1. спрат, кат. 2. раст, висина (човечјег) узраста.

$1_1 < 0$ **бој-лија** м стасита особа.

$1_2 < 0$ **бој-ни**, -а, -о покр. виђен, на гласу.

⁵²⁶ Тур. bozası.

⁵²⁷ Поред суфикса *-иница*, сегментација је могла да буде извршена и суфиксом *-ица* према незабележеном придеву *бозацијин*: бозацијин-ица. Речник МС не бележи ову именицу. Занимљиво је да је бележи РСЈ, с обзиром на то да је *бозација* стара позајмљеница и образовања са суфиксом *-иница* најчешће се јављају у старијим стилски обележеним изразима: *ћајиница*, *хоџиница*, *агиница* и сл. (исп. Клајн 2003: 122).

СДГ: БОЈА (тур. *boya*)**ТО: бој-**

0 **боја** ж 1. физ. утисак који на око чине осветљени предмети (бело, црно, жуто итд.): светла ~, тамна ~, мирна ~, мртва ~, жива ~ и сл. 2. материја која служи за бојење, фарба. 3. а. мн. застава (као симбол државе). б. репрезентација, тим клуб. 4. спорт. дрес, одећа такмичара одређене боје. 5. карт. свака посебна од четири врсте карата за играње. 6. а. руменило коже, нарочито у лицу. б. изглед, спољашњост. 7. физ. утисак који на слух чине споредни тонови; израз који се у гласу показује, карактеристика гласа. 8. а. политичко и класно обележје; идејни став, убеђење, уверење, мишљење; врста. б. изразитост; уметничко средство; књижевно обележје. в. обележје, карактеристика. г. нијанса, примеса. Изр. **анилинска** ~ вештачка (индустријски добивена) органска боја; ~ **ми (ти, му итд.) се (не) прима** покр. има (нема) успеха; **водена** ~ слик. боја за сликање која се раствара у води; **добити боју** поруменети; **дречећа, кричав** ~ сувише упадљива боја; **заштитна** ~ зоол. боја животиња слична околини; **изићи, излазити с бојом на сред**у отворено изнети, износити своје мишљење; **комплементарне боје** боје спектра које, оптички помешане, дају белу боју; **локална** ~ карактеристичне особености неког краја; **масна (уљана)** ~ боја помешана с уљем; **показ(ив)ати се у правој боји** откри(ва)ти своју праву природу; **променити боју** а) побледети или поцрвенети (обично у љутини); б) експр. прећи у другу политичку партију, странку; **приказ(ив)ати, представити, представљати** и сл. а) **у правој боји** онако како јесте; б) **у ружичастој боји** оптимистички, улепшано; в) **у црној (ружној, тамној) боји** рђаво, песимистички.

$2_1 < 1_1$ **бојадиса-ње** с гл. им. ← бојадисати (се).

$2_2 < 1_1$ **бојадиса-оница** ж радионица у којој се бојадишу разни предмети.

$2_3 < 1_1$ **бојадис-ар** м онај који боји, који бојадише, личилац, бојација, фарбар.

$3_1 < 2_3$ **бојадисар-ски**, -а, -о који се односи на бојадисаре: ~ занат.

$3_2 < 2_3$ **бојадисар-ство** с покр. занат бојадисара.

$1_1 < 0$ **бој-адисати**, -ишем⁵²⁸ импф. I. 1. → бојити. 2. фиг. а. давати ствари-ма други изглед. б. уносити израз и расположење у уметничко дело. улепшава-ти. II. ~ се мазати се, шминкати се.⁵²⁹

$2_4 < 1_1$ **бојадис-ачница** ж радионица у којој се бојадишу разни предмети.

⁵²⁸ И. Клајн (2003: 342) наводи глаголски суфикс *-адисаџи*, уз напомену да се јавља само у *бојадисаџи*, уз ретко *бадавадисаџи*, које је вероватно само варијанта од *бадаваџисаџи*.

⁵²⁹ Из турског морфолошког система ушло је у балканске језике и претеритално *-di/-ti*, у глаголска образовања са претежно турским основама: *бојадисаџи*, *севдисаџи* и сл. (Stachowski 1961: 67–81). Глагол *бојадисаџи* изведен је од турске перфекатске основе и суфикса *-исаџи*. Перфекатска основа се добија када се елимише инфинитивни наставак *-tak/-mek* и дода морфем *-di/-ti*: *boyatmak* → *boya+di* = перфекатска основа *boyadi* → срп. *бој-адисаџи*.

- 1₂<0 **бој-али** песн. обојен, шарен.
 1₃<0 **бој-ан**, -јна, -јно → бојен.
 2₅<1₅ **бој-ар** м 1. занатлија који се бави бојењем тканина, бојација. 2. трговац бојама.
 2₆<1₅ **бој-ара** ж радионица у којој се боји.
 3₃<2₅ **бојар-ев**, -а, -о = бојаров који припада бојару.
 3₄<2₅ **бојар-ица** ж женска особа бојар.
 3₅<2₅ **бојар-ка** ж женска особа бојар.
 3₆<2₅ **бојар-ов**, -а, -о → бојарев.
 3₇<2₅ **бојар-ски**, -а, -о који се односи на бојаре, бојацијски.
 3₈<2₅ **бојар-ство** с бојацијски занат.
 1₄<0 **бој-ати**, -ам покр. → бојити.
 2₇<1₄, 1₅ **бој-ачница** ж радионица у којој се боје разни предмети.⁵³⁰
 2₈<1₄ **бој-ација**⁵³¹ м заст. → бојар.
 3₉<2₈ **бојациј-ски**, -а, -о који се односи на бојације.
 3₁₀<2₈ **бојаци-ница** ж радионица у којој се врши бојење (нпр. пређе).
 2₉<1₅ **бој-ен**, -а, -о који је у боји, обојен: ~ окно.
 2₁₀<1₅ **боје-ње** с гл. им. ← бојити.
 2₁₁<1₅ **боји-ло** с 1. боја (2). 2. индив. свежина, сјај боје.
 1₅<0 **бој-ити**, -им импф. I. премазивати бојом, потапати у боју; остављати обојен траг по нечему. Изр. ~ **крвљу** песн. проливати крв (за нешто), ратовати, давати жртве. II. ~ се мазати бојом лице, косу и др.
 2₁₂<1₅ **бој-ица** ж а. округли чврсти комадић у води растворљиве боје за рад у школи. б. писаљка у боји.
 ПРс1₁<0⁵³² **без-бој-ан**, -јна, -јно 1. а. који је без боје, који нема боје. б. блед. 2. фиг. а. неизразит, безличан. б. једнолик, досадан.
 ПР2₁< ПР1₁ **безбојно** прил. без боје; једнолико, досадно; безлично, неизразито.
 ПР2₂< ПР1₁ **безбојн-ост** ж стање онога који је безбојан, онога што је безбојно; једноличност; неизразитост.
 ПР1₂<1₄ **из-бојати**, -им пф. обојити, измалати.
 ПР1₃<1₄ **на-бојадисати**, -ишем пф. обојити.
^{mp}ПР1₁<1₅ **о-без-бојити се**, -им се пф. необ. лишити се боје, изгубити боју.
 ПР1₄<1₄ **о-бојадисати**, -ишем пф. → обојити.
 ПР1₅<1₄ **од-бојадисати**, -ишем пф. необ. I. лишити боје, учинити безбојним. II. ~ се изгубити боју, постати безбојан.
 ПР2₃< ПР1₆ **обој-ен**, -а, -о 1. трп. прид. ← обојити. 2. који припада људским расама које нису беле. 3. који припада некој политичкој партији, струји (обично Комунистичкој). Изр. **обојена металургија** технол. грана те-

⁵³⁰ Сегментација би могла да се изведе и преко незабележене именице *бојач*: бојач-ница.

⁵³¹ Тур. boyacı.

⁵³² Могло би се сегментирати и на следећи начин: ПР1₁<1₃,

шке индустрије која се бави добивањем обојених метала; **обојени метали** збирни назив за метале осим гвожђа и лаких метала (бакар, олово, калај, бизмут итд.).

ПР₃₁ < ПР₂₃ **обојен-ост** ж 1. својство онога што је обојено; разнобојност, шаренило. 2. посебни израз, специфичност, карактеристичност, особеност.

ПР₂₄ < ПР₁₅ **обоје-ње** с гл. им. ← обојити (се).

ПР₁₆ < I₅ **о-бојити**, -им пф. I. 1. а. премазати бојом, натопити, прожети бојом. б. бацити светлост извесне боје. 2. експр. дати нарочити тон, изразиту нијансу нечему. 3. експр. додати у приповедању, причању (ради изазивања јачег ефекта, веће занимљивости). II. ~ се 1. добити неку боју, прожети се бојом. 2. необ. нашминкати се, намазати се.⁵³³

ПР₁₇ < I₁ **пре-бојадисати**, -ишем пф. → пребојити.

ПР₁₈ < I₅ **пре-бојити**, -им пф. изнова обојити, покрити другом бојом.

ПР₁₉ < I₁ **про-бојадисати**, -ишем пф. премазати бојом.⁵³⁴

C₁₂ < O **исто-бој-ан**, -јна, -јно који је исте, једнаке боје.

C₁₃ < O **дуг-о-бојан**, -јна, -јно који има боје као дуга.

C₁₄ < O **дво-бојан**, -јна, -јно који је од две боје.

C₂₃ < C₁₄ **двобој-ка** ж необ. врпца или застава у две боје.

C₂₄ < C₁₄ **двобојџ-ост** ж својство онога што има две боје.

C₁₅ < O **разн-о-бој-ан**, -јна, -јно који је разних, различитих боја.

C₂₅ < C₁₅ **разнобојно** прил. у разним бојама; различити, разнолико.

C₂₆ < C₁₅ **разнобојџ-ост** ж особина онога што је разнобојно.

C₁₆ < O **тро-бојан**, -јна, -јно који је у три боје, састављен од три боје: ~ застава.

C₂₇ < C₁₆ **тробој-ка/тробој-ница** ж тробојна застава.

C₂₈ < C₁₆ **тробојн-ост** ж особина онога што је тробојно, што је у три боје.

C₁₇ < I₃ **четвер-о-бојан**, -јна, -јно = четворобојан који је у четири боје: ~

тканина.

C₁₈ < I₃ **четвор-о-бојан**, -јна, -јно = четворобојан.

СДГ: БОСТАН (тур. *bostan*)

ТО: *бостан*-

O **бостан** м 1. а. заједнички назив за лубенице и диње. б. бостаниште. 2. покр. врт, цветњак. Изр. **обрати (зелен)** ~ пропасти, настрадати.

I₁ < O **бостан-иште** с земљиште на коме се гаји бостан; њива на којој је био бостан.

I₂ < O **бостан-лук**⁵³⁵ м покр. → бостаниште.

I₃ < O **бостан-ски***, -а, -о који се односи на бостан: ~ лишће.

I₄ < O **бостан-чић** м дем. ← бостан.

⁵³³ В. и *двобојјиши, забојјиши, набојјиши, карабојјиши*.

⁵³⁴ В. и *избојадисаши, новобојадисаши*.

⁵³⁵ Тур. *bostanlık*.

$2_1 < 1_5$ **бостанци-баша** м старешина бостанџија.

$1_5 < 0$ **бостан-џија**⁵³⁶ м онај који гаји бостан; чувар бостана; продавац бостана. Изр. **бостанџији краставце продавати** учити нечему некога који то много боље зна.

$2_2 < 1_5$ **бостанџиј-ски***, -а, -о који се односи на бостанџије.

СДГ: БОШЧА (тур. *boşça*)

ТО: бошч-

0 бошча ж 1. а. већа марама којом се муслиманке огрћу и крију лице. б. прекривач. в. завежљај. г. кецеља. 2. бот. врста турског финог дувана *Nicotiana latissima*.

$1_1 < 0$ **бошч-алук** (бокчалук) м дар, обично од једног пара рубља, увијен у мараму (бошчу), какав најчешће дарива млада.⁵³⁷

$1_2 < 0$ **бошч-ница** ж дем. ← бошча.

СДГ: БУБРЕГ (тур. *böbrek*)⁵³⁸

ТО: бубрег-, бубр-

0 бубрег м терм. анат. један од два унутрашња органа који луче мокраћу.

$1_1 < 0$ **бубреж-ак**, -шка м дем. ← бубрег.

$1_2 < 0$ **бубреж-аст**, -а, -о а. који има облик бубрега. б. сличан бубрегу, набубрио.

$1_3 < 0$ **бубреж-ић*** м дем. ← бубрег.

$1_4 < 0$ **бубреж-је** с зб. имен. ← бубрежњак (а).

$1_5 < 0$ **бубреж-ни**, -а, -о који се односи на бубреге.

$1_6 < 0$ **бубреж-ница** ж анат. бубрежна опна.

$1_7 < 0$ **бубреж-њак** м а. месо око бубрега са бубрегом. б. печење од тога меса.

$1_8 < 0$ **бубреш-чић** м дем ← бубрег.

$1_9 < 0$ **бубр-ити**, -им импф. I. повећавати свој обим (упијајући воду), нарастати, отицати, надимати се, дебљати. II. ~ се а. гојити се, дебљати. б. отицати, пупчити се.

ПР $1_1 < 1_9$ **на-бубрити**, -им пф. а. увећати обим, нарасти, проширити се; настати као израштај, испупчење; набрекнути. б. размекшати се од упијене влаге.

⁵³⁶ Тур. *bostancı*.

⁵³⁷ Према И. Клајну (2003: 152) основа речи *бошчалук* задржава вокал -а.

⁵³⁸ Лексема *бубрег* је балкански турцизам, а на основу фонетских варијанти са различитим рефлексима јата изводи се закључак да се највероватније ради о предосманској позајмљеници. Неки облици попут призренског *бубрег* могу се тумачити као османске позајмљенице на основу подударности фонетског лика са турским дијалекатским предлошком (Петровић 2012: 88).

ПРС₁<0 **над-бубреж-ни**, -а, -о који је изнад бубрега.

СДГ: БУГИЈА (тур. *buğu*)

ТО: *буг-*

0 **бугија** ж заст. пара, дим.

1₁<0 **буг-ињати**, -ам импф. заст. пламтети, горети.

СДГ: БУДАЛА (тур. *budala*)

ТО: *будал-*

0 **будала** ж и м (вок. будало; ген. мн. будала) луд човек, лудак, луда. Изр. **дворска** ~ ист. дворски лакрдијаш; **правити кога будалом** штети преварити неког; **правити се** ~ правити се невешт, претварати се; **правити себе будалом** правити себе смешним; **шерет** ~ човек који се претвара да је будала.

1₁<0 **будал-аковић** м индив. будала.

1₂<0 **будал-аст**, -а, -о који је помало будала, луцкаст, ћакнут; глупав, неразборит.

2₁<1₂ **будаласто** прил. као будала, глупаво, непаметно.

1₃<0 **будал-ачити**, -им импф. будалити.

1₄<0 **будал-аш** м (вок. будалашу) будала.

2₂<1₄ **будалаш-ити**, -им импф. будалити.

2₃<1₄ **будалаш-ки**, -а, -о који се односи на будалаше.

1₅<0 **будал-аштина** ж глуп, непромишљен поступак, лудост, глупост.

1₆<0 **будал-екати**, -алешем импф. → будалити.

1₇<0 **будал-етина** м и ж → будалина.

1₈<0 **будал-ина** ж и м аугм. ← будала.

2₄<1₈ **будал-ински**, -а, -о индив. који се односи на будалине.

2₅<1₉ **будалиса-ње** с гл. им. ← будалисати.

1₉<0 **будал-исати**, -ишем импф. → будалити.

1₁₀<0 **будал-ити**, -им импф. говорити или чинити лудости, глупости.

1₁₁<0 **будал-ица** ж и м дем. и хип. ← будала.

1₁₂<0 **будал-чина** ж и м → будалина.

1₁₃<0 **будаљ-акати**, -аљакам импф. → будалити.

2₆<1₁₀ **будаље-ње** с гл. им. ← будалити.

ПРС₁<1₁₀ **за-будал-асати**, -ам пф. побудалити, преко мере се занети ким или чим, залудети.

ПР₁<0 **по-будалити**, -им пф. 1. постати будала, полудети. 2. учинити будалом.⁵³⁹

⁵³⁹ В. и *забудалиши, избудалиши*.

СДГ: БУЂ (тур. *büğe, büğelek/büve, büvelek*)⁵⁴⁰**ТО: буђ-**

0 **буђ/буђа** ж бот. врста гљивице која се појављује на органским материјама у распадању, плесан *Mucor mucedo*.

1₁<0 **буђ-ав**, -а, -о 1. а. који има буђи, плеснив: ~ хлеб, ~ сир, ~ дукан, ~ кожа. б. који потиче од буђи. 2. фиг. безвредан, ништаван.

1₂<0 **буђ-авина** ж аугм. ← буђ(а).

2₁<1₁ **буђав-ити (се)**, -им (се) импф. = буђати (се) постајати буђав, плеснитити (се).

3₁<2₁ **буђавље-ње** с гл. им. ← буђавити (се).

2₂<1₁ **буђав-ост**, -ости ж стање оног што је буђаво, плесниност; фиг. заосталост, учмалост.

2₃<1₃ **буђа-ње** с гл. им. ← буђати (се).

1₃<0 **буђ-ати (се)**, -ам (се) импф. = буђавити (се).

ПР1₁<1₃ **за-буђати (се)**, -ам (се) пф. 1. постати буђав, убуђати (се). 2. пустити (се).

ПР1₂<2₁ **по-буђавити**, -им = побуђати пф. постати буђав, плеснив, плеснитити.

ПР1₃<1₃ **по-буђати**, -ам пф. = побуђавити.

ПР1₄<2₁ **у-буђавити се**, -им се пф. постати буђав, уплеснитити се.⁵⁴¹

ПР2₁<ПР1₅ **у-буђан**, -а, -о буђав.

ПР1₅<1₃ **у-буђати се**, -ам се пф. постати буђав, уплеснитити се.

СДГ: БУЗДОВАН (буздохан) (тур. *bozdoğan*)**ТО: буздован-**

0 **буздован** м 1. а. нар. песн. средњовековно оружје, гвоздена кугла са дршком (подесно и за бацање); фиг. одбрана. б. велики штап који у сватовима носи гласник. 2. експр. глупак, простак. Изр. **перни** ~ буздован са шиљцима.

1₁<0 **буздован-ар** м слуга који носи буздован.

1₂<0 **буздован-ски**, -а, -о који се односи на буздован; експр. глупачки, клипански.

1₃<0 **буздован-чина** ж и м аугм. и пеј. ← буздован; експр. велики глупак.

1₄<0 **буздован-џија** м → буздован.

⁵⁴⁰ Наведени етимони су преузети од А. Шкаљића (Škaljić 1973). Једино облик *büve* бележи савремени турски језик у значењу обада. Скок (Skok 1: 227) наводи као могућу етимологију Даничићево извођење речи буђ од перс. *buj* „воњ, задах, мирис, смрад“. У турском језику лексема *küf* означава буђ.

⁵⁴¹ В. и *зубуђавити*, *обуђавити*.

СДГ: БУЛА (тур. bula)**ТО: бул-**

була ж муслиманска жена⁵⁴². Изр. **вреди му као були гаће** не помаже му то, не вреди му то ништа; **као ~ (грлом) у јагоде** неспреман, неприпремљен.

ПРС₁<0 **по-бул-ити**, -им пф. I. покрити главу шамијом или шалом да се крајеви вежу под брадом и само лице остане непокривено. II. ~ се постати була; покрити се шамијом или шалом на начин као што се була покрива.

СДГ: БУЛБУЛ (бумбул) (тур. bülbül)**ТО: булбул-**

0 булбул м славуј.

1₁<0 **булбул-че**, -ета с дем. ← булбул.**СДГ: БУЉУК (тур. bölük)****ТО: буљук-, буљум-**0 **буљук** м 1. ист. одред војске, чета. 2. гомила. 3. стадо, чопор.1₁<0 **буљук-баша**⁵⁴³ м ист. старшина једног буљука (чете) у некадашњој турској војсци.2₁<1₁ **буљубаш-ин**, -а, -о који припада буљубаши.2₂<1₁ **буљубаш-иница** ж дем. ← буљубаша; ир. мали безначајан буљубаша.2₃<1₁ **буљубаш-ица** ж дем. ← буљубаша; ир. мали, безначајан буљубаша.2₄<1₁ **буљубаш-овати**, -ујем импф. бити буљубаша.1₂<0 **буљук-баша** м → буљубаша.1₃<0 **буљум-баша** м покр. → буљубаша.1₄<0 **буљук-ић*** м дем. ← буљук.**СДГ: БУНАР⁵⁴⁴ (тур. pınar, bunar)⁵⁴⁵****ТО: бунар-**

0 **бунар** м ископана уска, дубока јама за скупљање подземне воде, студенац. Изр. **артески и артешки** ~ бунар који се добија дубинским бушењем земље (по Француској покрајини Artois, где су израђени први такви бунари).

⁵⁴² РСЈ даје проширену дефиницију: „муслиманска жена у традиционалној оријенталној одећи“.

⁵⁴³ Тур. bölükbaşı.

⁵⁴⁴ Ниједан речник савременог српскога језика не бележи глаголе *бунарићии*, *избунарићии*. У *Корпусу* је забележена потврда за глагол *избунарити*: „Није тачно да се у секнд хенду увек може избунарити неодољива гардероба по фантастичној цени.“

⁵⁴⁵ Стандардни облик је *pınar*, док се у различитим турским дијалектима јављају и облици *bunar*, *buğar* (исп. DS).

$1_1 < 0$ **бунар-аст***, -а, -о који има облик бунара.

$1_2 < 0$ **бунар-ати**, -ам импф. → бунцати (2).

$1_3 < 0$ **бунар-ић** м дем. ← бунар.

$1_4 < 0$ **бунар-ски**, -а, -о који се односи на бунар, који је из бунара: ~ точак, ~ вода.

$1_5 < 0$ **бунар-чина*** ж аугм. и пеј. ← бунар.

$1_6 < 0$ **бунар-чић** м дем. ← бунар.

$1_7 < 0$ **бунар-џија** м стручњак за копање бунара.

$2_1 < 1_7$ **бунарџиј-ски**, -а, -о који се односи на бунарџије.

СДГ: БУНГУР (тур. bulgur)

ТО: *бунгур-*

0 **бунгур** м прекрупа.

$2_1 < 1_1$ **бунгура-ње** с гл. им. ← бунгурати.

$1_1 < 0$ **бунгур-ати**, -ам импф. млети бунгур.⁵⁴⁶

СДГ: БУРГИЈА (тур. burgu)

ТО: *бургиј-*

0 **бургија** ж (ген. мн. бургија) 1. алатка за бушење, мали сврдао. 2. експр. бесмислица, будалаштина, глупава шала; подвала.

$1_1 < 0$ **бургиј-ада** ж вулг. лакрдија; исп. бургија (2).

$2_1 < 1_2$ **бургија-ње** с гл. им. ← бургијати.

$1_2 < 0$ **бургиј-ати**, -ам импф. 1. бушити бургијом. 2. експр. говорити бесмислице, збијати шалу.

$1_3 < 0$ **бургиј-аш** м 1. покр. човек који прави и продаје бургије. 2. експр. онај који прави глупе шале, лакрдијаш. 3. онај који буни, подбада на неред, смутљивац; исп. букач. 4. а. човек који жели да се свугде нађе. б. трговачки посредник.

$3_1 < 2_2$ **бургијаше-ње** с гл. им. ← бургијашити.

$2_2 < 1_3$ **бургијаш-ити**, -им импф. → бургијати (3).

$2_3 < 1_3$ **бургијаш-ица*** ж 1. она која прави неслане, глупе шале, лакрдијашница. 2. смутљивица, сплеткашница.

$2_4 < 1_3$ **бургијаш-ки***, -а, -о који се односи на бургијаше: ~ сплетка, ~ шала.

$1_4 < 0$ **бургиј-ица** ж дем. ← бургија.

ПР $1_1 < 1_2$ **за-бургијати**, -ам пф. почети бургијати; експр. покренути у ковитлац, усковитлати.

ПР $1_2 < 1_2$ **про-бургијати**, -ам пф. 1. пробушити бургијом. 2. експр. пробити се, успети, остварити свој циљ.⁵⁴⁷

⁵⁴⁶ В. и *избунгурати*.

⁵⁴⁷ В. и *избургијашити*, *избургијати*.

ПР1₃<1₂ **уз-бургијати**, -ам пф. необ. довести у неред, испреметати, испретурати, испревртати.

СДГ: БУРЕК (тур. börek)

ТО: бурек-

0 **бурек** м пита с месом, сиром, јабукама и сл.

1₁<0 **бурег-џија**⁵⁴⁸ м онај који прави и продаје бурек.

2₁<1₁ **бурегџиј-ин**, -а, -о који припада бурегџији.

2₂<1₁ **бурегџиј-ски**, -а, -о који се односи на бурегџије.

2₃<1₁ **бурегџи-иница** ж бурегџијска радња.

1₂<0 **бурек-њача** ж експр. проста жена, масна од буурека.

СДГ: БУРМА (тур. Burma)

ТО: бурм-

0 **бурма** ж 1. венчани прстен без камена. 2. заст. а. завртањ, вијак. б. уво-
јак косе, вितिца.

ПР2₁< ПРС1₁ **забурм-авати**, -ам импф. ← забурмати.

ПРС1₁<0 **за-бурм-ати**, -ам пф. затворити бурмом, завити, зашарафити.

ПР2₂< ПРС1₂ **разбурм-авати**, -ам импф. и уч. ← разбурмати.

ПРС1₂<0 **раз-бурм-ати**, -ам пф. заст. одвијати, одвртати; исп. разбурма-
вати.

СДГ: БУРМУТ (тур. burun otu)

ТО: бурмуџ-

0 **бурмут** м у прах самлевено дуванско лишће за шмркање.

1₁<0 **бурмут-аш** м шмрках бурмута.

1₂<0 **бурмут-ити**, -им импф. индив. шмркати бурмут.

1₃<0 **бурмут-ица** ж кутија за бурмут.

1₄<0 **бурмут-ница** ж → бурмутица.

1₅<0 **бурмут-ски***, -а, -о који се односи на бурмут.

1₆<0 **бурму-џија** м а. онај који прави и продаје бурмут. б. → бурмуташ.

ПР1₁<1₂ **за-бурмутити**, -им пф. испрљати бурмутом, оставити трагове
бурмута на нечему.

ПР1₂<1₂ **на-бурмутити**, -им пф. ставити бурмута (у нос).

⁵⁴⁸ Тур. börekçi. Други лик ове лексеме и уједно најближи изворном облику је *бурекџија*, а њега бележи само Српски рјечник 1818. На оваквом примеру могу се пратити творбени процеси турских речи у српском језику (више о овоме в. Пецо 1987б: 220).

СДГ: БУРУНЦУК (тур. *bürüncük*)**ТО: *бурунцук-***

0 **бурунцук** м заст. 1. танка свилена тканина; копрена од прозирне тканине. 2. прид. непром. који је од такве тканине: ~ кошуља, ~ јаглук.

1₁<0 **бурунцук-ли** прид. непром. који је од бурунцука.

1₂<0 **бурунцук-лија** ж кошуља од бурунцука.

СДГ: БУСИЈА (тур. *pusu*)**ТО: *бусиј-***

0 **бусија** ж скровито место подесно за изненадан напад, заседа, заклон. Изр. из **бусије** (**напасти** и сл.) потајно, подмукло (**напасти**).

1₁<0 **бусиј-аш** м онај који се за напад служи бусијом.

2₁<1₁ **бусијаш-ки**, -а, -о који се односи на бусијаше.

1₂<0 **бусиј-ски**, -а, -о који се односи на бусију, који је као из бусије, изненадан: ~ напад.

2₂<1₂ **бусијски** прил. потајно.

СДГ: БУТ (тур. *but*)**ТО: *буџ-***

0 **бут** м 1. анат. део задње ноге изнад колена код животиња. 2. а. → бутина (1). б. покр. лист на човечјој ноzi.

1₁<0 **бут-ина** ж 1. анат. део човечје ноге изнад колена, стегно. 2. а. аугм. ← бут. б. бут, шунка.

2₁<1₁ **бутин-ица** ж дем. ← бутина.

1₂<0 **бут-ић** м дем. ← бут.

1₃<0 **бут-ка** ж → бутина.

1₄<0 **бут-ни**, -а, -о који се односи на бут.

2₂<1₄ **бутњ-ача** ж анат. бутна кост, бедрача.

СДГ: БУЧУГ/БУЧУК (тур. *buçuk*)**ТО: *бучук-***

0 **бучуг/бучук** м покр. мера за жито, мерица, шиник.

1₁<0 **бучуц-е**, -ета с дем. ← бучук.

СДГ: БУЦАК (тур. *bucak*)**ТО: *буџак-***

0 **буџак** м 1. а. угао, кут. б. забачен, неуређен и прљав простор, ђумез. 2. забачено место. Изр. **бабин** ~ страна одакле обично долази киша. **по буџацима** (**радити**, **причати** и сл.) тајно, кришом.

1₁<0 **буцак-лија** м ир. човек који се бави ситним адвокатским пословима, дрвени адвокат.

2₁<1₁ **буцаклиј-ски**, -а, -о који се односи на буцаклије.

1₂<0 **буцац-ић** м дем. ← буцак.

В

СДГ: ВАЈАТ (тур. hayat)

ТО: *вајай-*

0 **вајат** м исп. хајат а. засебна зградаца уз сеоску кућу (обично намењена младенцима). б. просторија поред кухиње у којој се држе потребне ствари за кухињу, остава. в. трем, докшат, заклон.

1₁<0 **вајат-ина** ж аугм. ← вајат.

1₂<0 **вајат-ић** м дем. ← вајат.

1₃<0 **вајат-ски**, -а, -о који се односи на вајат.

СДГ: ВАЈДА (тур. fayda)

ТО: *вајд-*

0 **вајда** ж нар. корист, добит; исп. фајда. Изр. **која вајда шта вреди; није вајде** мора се признати.

2₁<1₁ **вајдиса-ње** с гл. им. ← вајдисати.

1₁<0 **вајд-исати**, -ишем пф. и импф. → фајдисати.

1₂<0 **вајд-ити**, -им импф. → фајдити.

1₃<0 **вајд-ица** ж дем. ← вајда.

ПР1₁<1₂ **о-вајдити се**, -им се пф. окористити се, добити какву корист.

ПР1₂<1₂ **у-вајдити се**, -им се пф. извући неку корист, вајду, окористити се.

СДГ: ВАКАТ (вахат, факат) (тур. vakit)

ТО: *вакй-*

0 **вакат**, -кта м заст. време, доба.

ПР1₁<0 **не-вакат**, -кта м незгодно време, невреме.

ПРС1₁<0 **пре-вакт-ити**, -им пф. локал. прећи вакат, престарити.

С1₁<0 **вакт-и-сахат** м самртни сат, час.

СДГ: ВАКУФ (тур. vakıf)

ТО: *вакуф-*

0 **вакуф** м муслиманско задужбинско и црквено имање.

1₁<0 **вакуф-ски**, -а, -о који се односи на вакуф, који припада вакуфу.

ПРС₁<0 **у-вакуф-ити**, -им пф. начинити вакуф, задужбину, завештати.

СДГ: ВАЛИЈА (тур. vali)

ТО: валиј-

0 **валија** м ист. султанов намесник, гувернер покрајине у турској царевини.

1₁<0 **валиј-ат** м покрајина којом је управљао валија.

1₂<0 **валиј-ин**, -а, -о који припада валији.

1₃<0 **валиј-ски***, -а, -о који припада валији, који се односи на валију: ~ конак.

СДГ: ВАРАК (тур. varak)

ТО: варак-

0 **варак**, -рка м покр. 1. танак листић злата или сребра који се употребљава за украс. 2. лажни сјај.

1₁<0 **варак-лаисати**⁵⁴⁹, -ишем пф. и импф. превући, превлачити варком (1).

1₂<0 **варак-леисати**, -ишем пф. и импф. превући, превлачити варком (1).

1₃<0 **варак-ли**⁵⁵⁰ прид. непром. обложен вараком.

ПР1₁<1₁ **о-вараклаисати**, -ишем пф. превући, облепити варком.⁵⁵¹

СДГ: ВАРИСАТИ⁵⁵² (тур. varmak)

ТО: варисаџи

0 **варисати**, -ишем пф. и импф. покр. напасти, нападати.

ПР1₁<0 **о-варисати**, -ишем пф. а. погодити, потрефити. б. снаћи се, схватити бар унеколико, упутити се у чему.

ПР1₂<0 **у-варисати**, -ишем пф. погодити, оварисати.

СДГ: ВАТАН (тур. vatan)

ТО: ваџан-

0 **ватан** м заст. домовина, завичај.

ПРС₁<0 **о-ватан-ити се**, -им се пф. настанити се.

⁵⁴⁹ О овом сложеном суфиксу в. објашњење уз гл. *мубарећлеисаџи* (под мубарећ).

⁵⁵⁰ Тур. varaklı.

⁵⁵¹ В. и *навараклаисаџи*.

⁵⁵² Овај глагол не наводе Речник МС и РСЈ. Ми смо га навели и успоставили гнездо с обзиром на то да у нашој грађи постоји *оварисаџи* и *уварисаџи* у Речнику МС.

СДГ: ВЕЗИР (тур. vezir)**ТО: везир-**

0 **везир** м ист. високи државни чиновник у бившој турској царевини, министар; гувернер једне покрајине.

1₁<0 **везир-ат** м ист. = везирство везирска служба и власт; област којом управља везир.

1₂<0 **везир-ев**, -а, -о → везиров.

2₁<1₂ **везирев-ица** ж → везировица.

1₃<0 **везир-ов**, -а, -о који припада везиру.

1₄<0 **везир-овати**⁵⁵³, -ујем импф. вршити везирску власт, бити везир.

2₂<1₃ **везиров-ица**⁵⁵⁴ ж везирова жена.

1₅<0 **везир-ски**, -а, -о који се односи на везире.

1₆<0 **везир-ство** с = везират.

СДГ: ВЕРГИЈА (тур. vergi)**ТО: вергиј-**

0 **вергија** ж заст. порез, данак.

1₁<0 **вергиј-аш** м онај који је дужан давати вергију.

СДГ: ВЕРЕСИЈА (тур. veresi)**ТО: вересиј-**

0 **вересија** ж 1. давање робе на дуг, почек, кредит. 2. новац дат на одређено време уз камате. Изр. **на бож(и)ју вересију** несигурно, насумце, непоуздано; **да(ва)ти готово за вересију** да(ва)ти боље за горе.

1₁<0 **верез-џија** м онај који радо узима на вересију.

1₂<0 **вересиј-ати**, -ам импф. узимати, куповати што на вересију.

1₃<0 **вересиј-аш** м 1. онај који често узима робу на вересију. 2. заст. онај који наплаћује дуг за рачун неке велике трговине.

1₄<0 **вересиј-ски**, -а, -о који се односи на вересију.

ПР1₁<1₂ **по-вересијати**, -ам пф. дати на вересију, узајмити.

ПР1₂<1₂ **у-вересијати**, -ам пф. покр. (кога) дати (коме) што на вересију, на кредит.

⁵⁵³ Глагол *везировати* бележи само Речник САНУ.

⁵⁵⁴ Лексема *везировица* на два се начина може сегментирати: *везиров-ица* и *везир-овица*. Први начин претпоставља придевску творбену основу и творбени формант *-ица*; други начин претпоставља именичку творбену основу и творбени формант *-овица*. Одлучили смо се за први начин сегментације, зато што је преко присвојног придева могло бити развијено значење.

СДГ: ВИЈАЛЕТ (тур. vilayet)**ТО: вилајет-**

0 **вилајет** м ист. 1. турска највећа административна јединица, покрајина, област. 2. фиг. домовина, завичај. Изр. **тамни** ~ мит. крај где је увек тама; **ударити намет на** ~ оптеретити народ тешким наметима.

1₁<0 **вилајет-лија** м човек из истога вилајета, земљак.

1₂<0 **вилајет-ски**, -а, -о који се односи на вилајет, који припада вилајету.

СДГ: ВИШЕК**ТО: вишек-**

0 **вишек** м → фишек.

1₁<0 **вишек-лија** ж покр. → фишеклија.

СДГ: ВРЕНГА/ВРЕЊГА (тур. frengi)⁵⁵⁵**ТО: врeнг-**

0 **врeнга/врeња** ж нар. сифилис; исп. френга.

1₁<0 **врeнг-ав**, -а, -о болестан од врeнге.

1₂<0 **врeња-ак**, -њака м покр. → врeнга.

Г**СДГ: ГАЗЕЛА¹ (тур. gazal)⁵⁵⁶****ТО: газeл-**

0 **газeла** ж зоол. врста антилопе *Gazella dorcas*.

1₁<0 **газeл-ин***, -а, -о који припада газeли (1); који је као у газeле: ~ ход.

1₂<0 **газeл-ски***, -а, -о који је као у газeле, газeлин: ~ корак.

СДГ: ГАЗИ (тур. gazi)**ТО: газ-**

0 **гази** прид. непром. (као саставни део имена) → газејски: ~ Осман.

2₁<1₂ **газеј-ски**, -а, -о који се односи на газеје.

1₁<0 **газеј-лук**⁵⁵⁷ м јунаштво; обест.

⁵⁵⁵ А. Шкаљић (Škaljić 1973) наводи *фрења*к (frenk illeti) сифилис.

⁵⁵⁶ У Речнику МС газeла¹ и газeла² обрађене су под истом одредницом. Ми смо их обрадили као посебне одреднице, јер су им етимологије различите. Одредницу газeла² в. у поглављу Лексеме без деривационих гнезда.

⁵⁵⁷ Тур. gazilik. Постоји могућност и да је ова именица, као и бројне друге, неизвeдена и немотивисана турска реч.

1₂<0 **газ-ија** м покр. победник; јунак; насилник.

СДГ: ГАЈДЕ (тур. *gayda*)

ТО: гајд-

0 **гајде** ж мн. и ретко с јд. народни музички инструменат са мехом (мешином) и двојном фрулом. Изр. **налик** ~ на музику ни налик, није ни принети (говори се подругљиво ономе ко пореди две сасвим различите ствари); **од те ~ нема вајде** покр. не вреди, нема користи; **сложити** ~ сложити се.

1₁<0 **гајд-аш** м свирач у гајде.

2₁<1₁ **гајдаш-ев**, -а, -о који припада гајдашу.

2₂<1₁ **гајдаш-ки**, -а, -о који се односи на гајдаше.⁵⁵⁸

ПРс1₁<0 **за-гајдаш-ити**, -им пф. почети свирати у гајде.

СДГ: ГАЈТАН (тур. *kaytan, gaytan*)⁵⁵⁹

ТО: гајтан-

0 **гајтан** м 1. а. памучна или свилена упредена врпца која служи као украс на одећи, ознака чина на војничкој униформи и сл. б. ист. средство за дављење и вешање на Истоку. 2. две или више изолованих жица за спровођење електричне струје уплетених у виду врпце или увучених у изолациони омотач, изоловани вод за електричну мрежу: електрични ~, продужни ~. 3. фиг. танак млаз.

1₁<0 **гајтан-ар** м → гајтанџија.

2₁<1₁ **гајтанар-ев**, -а, -о који припада гајтанару.

1₂<0 **гајтан-аст**, -а, -о који се пружа у облику гајтана, траке.

2₂<1₂ **гајтанасто** прил. у облику гајтана, траке, као гајтан.

1₃<0 **гајтан-ити**, -им импф. пришивати гајтане.

1₄<0 **гајтан-ли**⁵⁶⁰ прид. непром. покр. украшен гајтанима: ~ чакшире, ~ фермен.

1₅<0 **гајтан-ски**, -а, -о који је направљен од гајтана: ~ појасић.

1₆<0 **гајтан-чић** м дем. ← гајтан.

1₇<0 **гајтан-џија** м занатлија који израђује гајтане.

ПР1₁<1₃ **о-гајтанити**, -им пф. I. општити, украсити, извести гајтаном; исп. гајтан (1). II. ~ се индив. ставити на себе, добити гајтане као знак одликовања, службе и сл.⁵⁶¹

⁵⁵⁸ Речник САНУ бележи и следеће речи: *гајданица, гајдар, гајдара, гајдарин, гајдарица, гајдарски, гајдарче, гајдарџија, гајдаџи*.

⁵⁵⁹ Стандардни облик је *kaytan*, док се у випе турских дијалеката јавља у облику *gaytan* (исп. DS).

⁵⁶⁰ Тур. *kaytanlı*.

⁵⁶¹ В. и *загајтанити*.

СДГ: ГАЛАМА⁵⁶² (тур. *ağlama*)**ТО: галам-**

0 **галама** ж а. вика, граја, бука. б. гужва; врева, гомила која ларма.

1₁<0 **галам-ити**, -им импф. а. дизати галаму, грају; протестовати. б. разметати се, хвалисати се.

2₁<1₁ **галамљ-ење** с гл. им. ← галамити.

1₂<0 **галам-ни**, -а, -о који виче, бучан, сувише гласан.

2₂<1₂ **галамно** прил. бучно, гласно; упадљиво.

2₃<1₁ **галам-ција** м онај који галами, лармација; разметљивац.

ПР1₁<1₁ **до-галамити**, -им пф. доћи, доспети галамећи.

ПР1₂<1₁ **за-галамити**, -им пф. стати галамити, почети галамити.

ПР1₃<1₁ **из-галамити**, -им пф. необ. I. изаћи галамећи. II. ~ се извикати се.

ПР1₄<1₁ **про-галамити**, -им пф. 1. почети галамити. 2. проћи галамећи.⁵⁶³

СДГ: ГРИМИЗ (тур. *kırmız*)**ТО: гримиз-**

0 **гримиз** љубичастоцрвена боја; тканина те боје, пурпур.

1₁<0 **гримиз-ан**, -зна, -зно који има боју гримиза, љубичастоцрвен, пурпуран.

2₁<1₁ **гримизно** прил. као гримиз.

ПРС1₁<0 **о-гримиз-ити**, -им пф. учинити гримизним, јако црвеним, пурпурним.

СДГ: ГРСУЗ**ТО: грсуз-**

0 **грсуз** м покр. → угурсуз.

1₁<0 **грсуз-лук** м покр. → угурсузлук.

1₂<0 **грсуз-ски**, -а, -о покр. → угурсуски.

1₃<0 **грсуз-шки**, -а, -о покр. → угурсуски.

СДГ: ГУЛАНФЕР (гулавер) (тур. *gulâmpare*, педераст, хомосексуалац)

ТО: гуланфер-

0 **гуланфер** м варв. гоља и изелица, беспосличар; скитница.

1₁<0 **гуланфер-ски**, -а, -о који се односи на гуланфере.

⁵⁶² Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС.

⁵⁶³ В. и *одгаламији*.

СДГ: ГУРАБИЈА (тур. kurabiye)**ТО: гурабиј-**

0 **гурабија** ж 1. колачић од брашна, јаја, шећера или меда и масла. 2. фиг. ситан поклон учињен из љубави. Изр. **месити гурабије** слатко причати.

1₁<0 **гурабиј-ица*** ж дем. и хип. ← гурабија.

СДГ: ГУРБЕТ (тур. gurbet)**ТО: гурбей-**

0 **гурбет** м заст. 1. Циганин, чергаш, скитач, скитница; неваљалац. 2. → гурбетлук.

1₁<0 **гурбет-аш** м пеј. → гурбет (1).

1₂<0 **гурбет-ин** м → гурбет (1).

1₃<0 **гурбет-ка** ж пеј. жена грубет, чергашица.

1₄<0 **гурбет-киња** ж пеј. жена грубет, чергашица.

1₅<0 **гурбет-лук** м пеј. 1. а. печалба; скитња ради посла. б. сељакање, скитање по свету. в. прошња, просјачење. 2. гурбетска нарав и гурбетски поступци.

1₆<0 **гурбет-ски**, -а, -о пеј. цигански, скитачки, скитнички.

2₁<1₇ **гурбеч-ад** ж зб. им. ← гурбече.

1₇<0 **гурбе-че**, -ета с дем. ← гурбет.

1₈<0 **гурбе-ција**⁵⁶⁴ м печалбар.

Д**СДГ: ДАВА (тур. dava)****ТО: дав-**

0 **дава** ж покр. тужба, жалба; парница.

1₁<0 **дав-ија** ж → дава.

2₁<1₁ **давиј-ати се**, -ам се импф. тужити се, судити се.

1₂<0 **дав-уција**⁵⁶⁵ м онај који чини даву, који оптужује, тужилац.

ПР1₁<2₁ **из-давијати се**, -ам се пф. покр. завршити парницење.⁵⁶⁶

СДГ: ДАДА (тур. dada)**ТО: дад-**

0 **дада** ж хип. 1. а. мајка. б. назив за старију сестру. 2. дадиља.

⁵⁶⁴ Тур. gurbetçi.

⁵⁶⁵ Консултована литература не бележи овај сложени суфикс.

⁵⁶⁶ В. и *задавијаџи*, *задавијаџи*, *одавијаџи*.

$1_1 < 0$ **дад-иља** ж женска особа која се брине о туђој деци и одгаја их, неговатељица.

$2_1 < 1_1$ **дадиљ-ин**, -а, -о који припада дадиљи.

$2_2 < 1_1$ **дадиљ-ити**, -им импф. вршити дадиљске послове: дете.

$2_3 < 1_1$ **дадиљ-ски**, -а, -о који се односи на дадиље.

$2_4 < 1_1$ **дадиљ-ство*** с одгајање, неговање туђе деце.

$1_2 < 0$ **дад-ин**, -а, -о који припада дади.

$1_3 < 0$ **дад-ица*** ж хип. ← дада.

СДГ: ДАИЦА (тур. *dayı*)

ТО: даиц-, дај-

0 **даица** м покр. ујак.

$1_1 < 0$ **даиц-ин**, -а, -о који припада даици.

$2_1 < 1_1$ **даицин-ица** (даиница) ж даицина жена, ујна.

$1_2 < 0$ **даиц-ић** м даицин син, брат од ујака.

$2_2 < 1_2$ **даицић-ка** ж даицина кћи, сестра од ујака.

$1_3 < 0$ **дај-а** м = дајко и дајо хип. ← даица.

$1_4 < 0$ **дај-ко** м = даја.

$1_5 < 0$ **дај-о**, -а и -е м = даја.

СДГ: ДАЈАНА (тур. *dayan!*)

ТО: дајан-

0 **дајана** узв. покр. држи се, не дај.

$1_1 < 0$ **дајан-исати**, -ишем импф. моћи излазити накрај с неким и нечим, издржавати.

$1_2 < 0$ **дајан-ити**, -им импф. → дајанисати.⁵⁶⁷

СДГ: ДАЛАК (тур. *dalak*)

ТО: далак-

0₁ **далак**, далка м слезина.

0₂ **далак**, -а м нар. мед. болест слезине при којој је она повећана, подраст megalosplenia.

$1_1 < 0_2$ **далак-љив**, -а, -о који болује од далка, слезине.

$2_1 < 1_1$ **далакљив-ица** ж бот. трава којом се лечи далак, противак *Lysimachia vulgaris*.

⁵⁶⁷ В. и издајанији, надајанији, надајанисаји.

СДГ: ДАМАР⁵⁶⁸ (тур. damar)**ТО: дамар-**

0 **дамар** м арх. 1. крвни суд, жила куцавица, било. 2. подземни пут воде до извора на површину земље; жица, жила (руде).

1₁<0 **дамар-ати**, -ам импф. куцати (о дамару).

1₂<0 **дамар-ић** м дем. ← дамар.

СДГ: ДАМЛА (тур. damla)**ТО: дамла-**

0 **дамла** ж мед. покр. срчана или мождана кап, апоплексија.

1₁<0 **дамла-исати се**, -ишем се пф. и импф. парализирати се, парализовати се, бити ударен срчаном капи.

СДГ: ДАХИЈА (даија) (тур. dayı)**ТО: дахиј-**

0 **дахија** м (ген. мн. дахија) ист. један од четири јаничарске старешине који су у Србији 1801. год. приграбили власт; насилник.

1₁<0 **дахиј-ски**, -а, -о који се односи на дахије: ~ време.

2₁<1₁ **дахијски*** прил. као дахија, насилнички, сурово: ~ поступати.

1₂<0 **дахџ-лук⁵⁶⁹** м ист. дахијска власт; дахијска област. фиг. насиље, тиранија.

1₃<0 **дахџ-цски**, -а, -о → дахијски.

СДГ: ДЕВА (тур. deve)**ТО: дев-**

0 **дева** ж зоол. камила. Изр. **једногрба** ~ *Camelus dromedarius*; **двогрба** ~ *Camelus bactrianus*.

1₁<0 **дев-че**, -ета с младунче деве.

1₂<0 **дев-чић** м младунче деве.

СДГ: ДЕВЕР (тур. devir)**ТО: девер-**

0 **девер** м покр. мука, нужда, кубурење.

1₁<0 **девер-ати**, -ам импф. живети тешким животом, кубурити: радити с муком.⁵⁷⁰

⁵⁶⁸ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

⁵⁶⁹ Тур. dayılık.

⁵⁷⁰ В. и *издеверати*.

СДГ: ДЕГЕНЕК (тип. deĝnek)**ТО: дегенек-**

0 дегенек м заст. батина, шиба; ударац батином.

1₁<0 дегенеч-ити, -им импф. ударати дегенеком, батинати, тући.⁵⁷¹**СДГ: ДЕЖМЕК⁵⁷² (тип. deşmek)****ТО: дежмек-**

0 дежмек м онизак а здепаст човек.

1₁<0 дежмек-ав, -а, -о који је мален а дебео, здепаст, дежмекаст.2₁<1₁ дежмекав-ко м дежмек, дежмекаст човек.2₂<1₁ дежмекав-ост ж особина онога који је дежмекав.1₂<0 дежмек-аст, -а, -о → дежмекав.2₃<1₂ дежмекасто прил. дебелушкасто, здепасто: ~ округао.2₄<1₂ дежмекаст-ост, -ости ж в. дежмекавост.**СДГ: ДЕЛИ/ДЕЛИЈА⁵⁷³ (тип. deli)****ТО: дел-**

0 дели прид. непром. храбар, смео, силовит; у нар. песмама употребљава се као саставни део имена: дели-Марко; дели-Радивоје.

0₁ делија м и ж (ген. мн. делија) 1. ист. припадник неког рода војске у турској царевини: лаке коњице, телсене гарде и сл., коњаник, војник, гардист.⁵⁷⁴

2. експр. јунак. 3. здрава, једра и наочита особа.

2₁<1₁ делија-ње с гл. им. ← делијати.1₁<0₁ делиј-ати, -ам импф. показивати се као делија.1₂<0₁ делиј-ин, -а, -о који припада делији.2₂<1₂ делијин-ски, -а, -о заст. → делијски.1₃<0₁ делиј-ски, -а, -о који се односи на делије.⁵⁷¹ В. и издегенечити.⁵⁷² Лексему бележи само српски језик. Етимолошки је могуће довести у везу са тур. *deşmek* „великог стомака, пуначак“ (исп. DS).⁵⁷³ У турском језику лексема *deli* има следећа значења: *deli* 1. „луд, умоболан, умно поремећен, безуман“. 2. „разјарен; буран, узбуркан, жесток (о животињи, о осећањима и сл.)“. 3. „луд за киме, чиме, претерано склон коме, чему, који је изгубио главу за ким, за чим“. „Турски придев *deli* у значењу луд није послужио као мотивација за именовање припадника војног реда Османлијске војске, већ је, без обзира на то што турски савремени речници не потврђују то значење, у питању значење које је представљено као примарно у Речнику САНУ: храбар, неустрашив; врстан, ваљан, а што потврђују бројни примери из српске и турске епике. Лексеме *дели* и *делија* у српском и *deli* (придев и именица) у турском независно су се семантички развијали по универзалним процесима полисемије у оба језика“ (Ђинђић 2022: 16).⁵⁷⁴ Дефиниција је преузета из Речника САНУ.

2₃<1₃ **делијски*** прил. на делијски начин, као делија: ~ јахати.

1₄<0 **дели-баша** м заповедник делија.

2₄<1₄ **делибаш-ин**, -а, -о који припада делибашаи.

СДГ: ДЕМБЕЛ (тур. tembel)

ТО: дембел-, дембелан

0 **дембел** / 0₁ **дембелан** м лења особа, ленштина, лењивац, нерадник; готован.

1₁<0 **дембел-ана** ж често у изразу: **земља** ~ измишљена земља у којој тече мед и млеко, у којој се не мора ништа радити.

1₂<0₁ **дембелан-ски***, -а, -о који се односи на дембелане, дембелски.

1₃<0 **дембел-ија** ж често у изразу: **земља** ~ измишљена земља у којој тече мед и млеко, у којој се не мора ништа радити.

2₁<1₄ **дембелиса-ње** с гл. им. ← дембелисати.

1₄<0 **дембел-исати**, -ишем импф. живети као дембел, ленчарити.⁵⁷⁵

1₅<0 **дембел-ити**, -им импф. → дембелисати.

1₆<0 **дембел-ски**, -а, -о који се односи на дембеле.

2₂<1₆ **дембелски*** прил. на дембелски начин, као дембел, готовански: ~ живети.

1₇<0 **дембел-ство** с својство дембела, леност; дембелисање.

СДГ: ДЕМИР (тур. demir)

ТО: демир-

0 **демир** м покр. 1. гвозђе, железно. 2. гвоздена, железна или дрвена прозорска решетка. 3. (у атрибутској служби) гвозден, железан.

1₁<0 **демир-ли**⁵⁷⁶ прид. непром. 1. гвозден, железан. 2. који је обложен решеткама: ~ пенџер.

1₂<0 **демир-лија** у изразу: **тепсија** ~ метална тепсија, тава.

С1₁<0 **демир-трава** ж бот. врста биљке из породице жабљака, очобајка *Thalictrum*, *T. minus*.

СДГ: ДЕЊАК (тур. denk)

ТО: денк-, дењ-

0 **дењак**, -њака м омот, завежљај, свежањ, бала.

1₁<0 **дењ-ани**, -а, -о који се односи на дењке, који је у дењковима, свежњима, балама: ~ роба.

1₂<0 **дењ-чић/дењч-ић** м дем. ← дењак.

⁵⁷⁵ В. и *издембелисати*.

⁵⁷⁶ Тур. demirli.

СДГ: ДЕРВИШ (тур. derviş)**ТО: дервиш-**

0 **дервиш** м 1. муслимански редовник, калуђер. 2. заст. направа од железа, гвожђа у облику шила који употребљавају чизмари, опанчари и крзнари.

1₁<0 **дервиш-ев**, -а, -о који припада дервишу.

1₂<0 **дервиш-ина** м аугм. и пеј. ← дервиш.

1₃<0 **дервиш-ки**, -а, -о који се односи на дервише.

1₄<0 **дервиш-тво*** с дервишко верско учење, дервишка религија.

СДГ: ДЕРНЕК (тур. dernek)**ТО: дернек-**

0 **дернек** м покр. сајам, вашар, сабор.

1₁<0 **дернец-ки**, -а, -о који се односи на дернек: ~ бука.

СДГ: ДЕРТ (тур. dert)**ТО: дерт-**

0 **дерт** м јад, туга, брига.

1₁<0 **дерт-ли**⁵⁷⁷ прид. непром. брижан, жалостан.

СДГ: ДИБА (тур. diba)**ТО: диб-**

0 **диба** ж покр. = дива свилена тканина, проткана златним и сребрним жицама, брукат.

1₁<0 **диб-етли** прид. непром. начињен од дибе.

СДГ: ДИВ (тур. dev)**ТО: див-**

0 **див** м (мн. дивови и диви) 1. мит. биће људског обличја и наднаравне, натприродне величине и снаге, горостас, цин. 2. а. човек врло великог узраста и снаге, људина. б. експр. онај који се истиче над другима својим особинама или делима. 3. објекат големих размера, изузетно великог потенцијала и значења.

1₁<0 **див-ов**, -а, -о који припада диву.

1₂<0 **див-овски**, -а, -о = дивски који је попут дива, необично велик, голем.

2₁<1₂ **дивовски** прил. = дивски на дивовски, дивски начин, као див.

1₃<0 **див-ски**, -а, -о = дивовски.

⁵⁷⁷ Тур. dertli.

СДГ: ДИВАН (тур. *divan*)⁵⁷⁸**ТО: *диван-***

0 **диван** м 1. ист. царско или везирско веће (у некадашњој Турској и другим источним земљама), већница; скупштинска сала, двор владара, великог везира; царски престо. 2. а. разговор. б. село момака и девојака. 3. почивалка налик на канабе, кауч, софа, отоман.

1₁<0 **диван-а** (дихвана) ж 1. диван (2а). 2. = диванхана.

1₂<0 **диван-ана** (дихванана) ж = диванхана.

1₃<0 **диван-ија** ж и м сулуд, блесав човек, блесан.

1₄<0 **диван-ити**, -им импф. говорити, разговарати; ћаскати.

1₅<0 **диван-кати**, -ам импф. дем. ← диванити.

1₆<0 **диван-ски**, -а, -о који се односи на диван (1).

1₇<0 **диван-хана**⁵⁷⁹ ж = дивана, диванана а. пространа просторија на кату, спрату, у старим босанским кућама, намењена састанцима, договорима и пушењу. б. доклат, трем, затворен дрвеним решеткама.

1₈<0 **диван-чић** м дем. ← диван.

1₉<0 **диван-џија** м 1. онај који суделује, учествује у дивану (2). 2. разговоран човек.

2₁<1₄ **дивање-ње** с гл. им. ← диванити.

ПР1₁<1₄ **за-диванити се**, -им се пф. покр. запричати се.

ПР1₂<1₄ **из-диванити**, -им пф. I. изрећи, изговорити. II. ~ се диванећи изговорити се.

ПР1₃<1₄ **на-диванити се**, -им се пф. издовољити се, наситити се диванећи, напричати се.

ПР1₄<1₄ **про-диванити**, -им пф. I. провести неко време у разговору, поразговарати. II. ~ се уз повр. међусобно се поразговарати.

ПР1₅<1₄ **по-диванити (се)**, -им (се) пф. поразговорити се.

С1₁<0 **диван-кабаница** ж заст. дугачка, пространа кабаница.

СДГ: ДИЗГИН (диздум) (тур. *dizgin*)**ТО: *дизгин-***

0 **дизгин** м каиш, узде које се држе у рукама кад се управља коњима, поводац, вођица. Изр. **држати дизгине у (својим) рукама** управљати нечим, имати власт, контролу над нечим; **(ис)пустити, пуштати дизгине (из руку)** (из)губити власт, утицај; попустити, попуштати у строгости, стези; **притегнути, притезати, стегнути, стезати дизгине** строго, оштро поступити, поступа-

⁵⁷⁸ Постојећа значења у стандардном турском језику: *divan* 1. ист. „министарско веће, државни савет“. 2. књиж. „диван (сабрани стихови једног песника), збирка песама“. 3. „диван, софа, кауч“. 4. фиг. „скупштина, парламент“.

⁵⁷⁹ Тур. *divanhane*.

ти према некоме, завести, заводити строгу дисциплину; **узети дизгине (у своје руке)** узети управу, завладати.

$1_1 < 0$ **дизгин-ати**, -ам импф. управљати држећи дизгине; експр. управљати, владати чим грубо, самовољно, наметати своју вољу (коме).

СДГ: ДИЗДАР (тур. dizdar)

ТО: *диздар-*

0 **диздар** м ист. заповедник тврђаве, чувар тврђавских врата.

$1_1 < 0$ **диздар-ац**, -рца м дем. ← диздар.

$1_2 < 0$ **диздар-ев**, -а, -о = диздаров који припада диздару.

$2_1 < 1_2$ **диздарев-ица** ж = диздаровица жена диздарева.

$1_3 < 0$ **диздар-ка** ж = диздаровица жена диздарева.

$1_4 < 0$ **диздар-ов**, -а, -о = диздарев.

$2_2 < 1_4$ **диздаров-ица** ж = диздаревица.

$1_5 < 0$ **диздар-ски**, -а, -о који се односи на диздаре.

СДГ: ДИЛБЕР (тур. dilber)

ТО: *дилбер-*

0 **дилбер** м разг. 1. драган, љубавник. 2. (у атрибутој служби уз именице ж. рода) непром. лепа: дилбер-девојка, дилбер-Злата, дилбер-Фата.

$1_1 < 0$ **дилбер-ика** ж нар. песн. дилберка.

$1_2 < 0$ **дилбер-ка** ж драгана, љубавница.

$1_3 < 0$ **дилбер-че**, -ета с дем. и хип. ← дилбер (мушко и женско).

$1_4 < 0$ **дилбер-чић** м дем. и хип. ← дилбер (мушко и женско).

СДГ: ДИМИЈЕ (тур. dimi)

ТО: *димиј-, димлиј-*

0 **димије** / 0₁ **димлије** ж мн. 1. део муслиманске женске одеће, сличне шалварама набраним и стегнутим око чланака. 2. део мушке народне одеће, сукнене панталоне са широким ногавицама суженим испод колена.

$1_1 < 0$ **димиј-алук** м платно од којег се праве димије; комад тог платна.

$1_2 < 0$ **димиј-ице** ж мн. дем. ← димије.

$1_3 < 0_1$ **димлиј-аш** м заст. онај који носи димлије, димије; експр. онај који живи у граду.

СДГ: ДИН (тур. din)

ТО: *дин-*

0 **дин** м покр. вера (најчешће исламска).

$1_1 < 0$ **дин-ов**, -а, -о који припада дину, вери.

$1_2 < 0$ **дин-ски**, -а, -о који се односи на дин, на веру, ислам.

$1_1 < 0$ **дин-душман(ин)** м непријатељ вере; главни противник и крвни, смртни непријатељ; исп душман(ин).

СДГ: ДИШЕР (тур. dışarı)

ТО: дишер-

0 **дишер** узв. покр. ван, напоље.

$1_1 < 0$ **дишер-исати**, -ишем пф. и импф. (ис)терати кога напоље рекавши му „дишер“.

СДГ: ДОЛАМА (тур. dolama)

ТО: долам-

0^{580} **долама** ж мушка или женска горња одећа, обично с рукавима, дуга до испод колена.

$1_1 < 0$ **долам-етина** ж = доламчина аугм. и пеј. ← долама.

$1_2 < 0$ **долам-ица** ж дем. ← долама.

$1_3 < 0$ **долам-чина** ж = доламетина.

СДГ: ДОЛАП (долаф) (тур. dolap)

ТО: долап-

0 **долап** м 1. врста уређаја за наводњавање земљишта који се састоји од већег дрвеног точка (по чијем су ободу окачене ведрице) који окреће нека домаћа запрежна животиња, обично коњ. 2. заст. покр. орман (обично узидан), шкриња.

$1_1 < 0$ **долап-ак**, -пка м дем. ← долап.

$1_2 < 0$ **долап-ић** м дем. ← долап.

$1_3 < 0$ **долап-ски**, -а, -о који се односи на долапе, који припада долапу: ~ врата.

$1_4 < 0$ **долап-чић*** м дем. и хип. ← долап.

СДГ: ДОЛИЈА (тур. dolu)

ТО: доли-

0 **долија** ж покр. чаша којом се напија здравица.

$1_1 < 0$ **доли-баша** м покр. човек који на свечаним гозбама седи у прочељу стола и управља здравицама.

$2_1 < 1_1$ **долибаш-ин**, -а, -о који припада долибашаи.

$2_2 < 1_1$ **долибаш-ити**, -им импф. бити долибаша.

⁵⁸⁰ Аугментативи и деминутиви су део секундарног лексичког фонда и њихово постојање указује да је *долама* била жива реч.

СДГ: ДОЛМА (тур. *dolma*)**ТО: *долм-***

0 **долма** ж 1. а. кув. покр. надев од исецкана меса и риже, пиринча за пуњење поврћа (паприка, тиквица, парадајза и сл.) и јело начињено с таквим надевом. б. врста бундеве за кување. в. бабура паприка. 2. насип. 3. археол. келтски надгробни споменик, долмен.

1₁<0 **долм-ача** ж покр. крупна паприка, бабура (за пуњење месом).

1₂<0 **долм-ити**, -им пф. справљати и надевати долму (1в).

ПРС1₁<0 **за-долм-ити**, -им пф. подићи долму, насип, загатити.

ПР1₁<1₂ **на-долмити**, -им пф. покр. 1. напунити надевом; исп. долма (1а). експр. задовољити кога дајући му што, надавати.⁵⁸¹

СДГ: ДОРАН**ТО: *дор-***

0 **доран** м → дорат.

1₁<0 **дор-аст**, -а, -о → доратаст.

СДГ: ДОРАТ (доран) (тур. *doru at*)**ТО: *дорай-***

0 **дорат** м коњ тамнориђе боје.⁵⁸²

1₁<0 **дорат-аст** (дораст), -а, -о тамнориј (о коњу).

1₂<0 **дорат-ина** м аугм. и пеј. ← дорат.

1₃<0 **дорат-ић*** м дем. и хип. ← дорат.

1₄<0 **дорат-ов**, -а, -о који припада дорату.

1₅<0 **дора-че**, -ета с млад доратаст коњ.

1₆<0 **дора-чић** м дем. ← дорат.

СДГ: ДРАМ (тур. *dirhem*)**ТО: *драм-***

0 **драм** м заст. а. некадашња турска мера за тежину (четиристоти део оке, око 3 г). б. фиг. врло мала количина нечега, мрвица, трун: немати ни драма соли. Изр. **измерити на** ~ врло тачно измерити; **мерити (нешто) на драмове** шкртарити; цепидлачити; **хранити се на драмове** хранити се врло оскудно.⁵⁸³

⁵⁸¹ В. и *издолмићи*.

⁵⁸² Известан је број презимена творбено мотивисаних овом бојом коња: *Доран*, *Дорай*, *Дорина*, *Доройа*, *Дорчић* (Ђинђић М. 2009а: 244–245).

⁵⁸³ Може се сматрати да су наведени изрази настали у српском језику са турцизмом *драм* као компонентом, стога што их не бележе релевантни речници турског језика. TS

$1_1 < 0$ **драм-лија**⁵⁸⁴ ж врста сачме.

$1_2 < 0$ **драм-њак** м → драмлија.

СДГ: ДУВАН (духан) (тур. duhan)

ТО: дуван-

0 **дуван** (духан) м а. биљка из пор. помоћница у чијем лишћу има никотина *Nicotiana tabacum*. б. исушено и танко изрезано у исецкано лишће исте биљке које се употребљава за пушење, жвакање или шмркање. Изр. **не вреди ни луле дувана** не вреди ништа.

$1_1 < 0$ **дуван-ити**, -им (духанити) импф. I. 1. пушити дуван. 2. снабдевати кога дуваном. II. ~ се = духанити се снабдевати се дуваном.

$1_2 < 0$ **дуван-иште** (духаниште) с место где је био посађен дуван.

$1_3 < 0$ **дуван-ски**, -а, -о који се односи на дуван.

$1_4 < 0$ **дуван-чина** ж аугм. и пеј. ← дуван.

$1_5 < 0$ **дуван-џија** (духанџија) м 1. продавац дувана. 2. страстан пушач дувана.

$2_1 < 1_5$ **дуванџиј-ка** (духанџијка) ж 1. продавачица дувана. 2. жена дуванџије (1).

$2_2 < 1_5$ **дуванџиј-ски***(духанџијски) -а, -о који се односи на дуванџије, на духанџије.

$2_3 < 1_5$ **дуванџ-ика** ж → дуванџијка.

$2_4 < 1_5$ **дуванџ-иница** (духанџиница) ж дућан, радња где се продаје дуван.

$1_6 < 0$ **дувањ-ара** (духањара) ж врећица или кутија за дуван.

$2_5 < 1_1$ **дувањ-е-ње** с гл. им. ← дуванити.

ПР $1_1 < 1_1$ **за-дуванити** (задуханити), -им пф. 1. почети дуванити, почети пушити, одати се пушењу. 2. испунити дуванским мирисом или димом од дувана: ~ собу.⁵⁸⁵

С $1_1 < 0$ **дуван-кеса** (духанкеса) ж кеса за дуван.

бележи само један фразеологизам под одредницом *dirhem: dirhemle söylemek/konuşmak* „говорити јако мало или споро“. Лексема *dirhem* оквалификована је као застарела.

⁵⁸⁴ Тур. dirhemli.

⁵⁸⁵ В. и *издуванији*, *надуванији*.

СДГ: ДУВАР (тур. *duvar*)**ТО: *дувар-***

0 **дувар** м покр.⁵⁸⁶ зид. Изр. **дотерати, догурати кога (цара) до дуvara**⁵⁸⁷ довести некога у безизлазан положај; **ударити главом о** ~ силом хтети учинити оно што је немогуће, узалудно се напрезати.

1₁ <0 **дувар-ина** ж покр. аугм. и пеј. ← дувар.

1₂ <0 **дувар-ски**, -а, -о који се односи на дувар: ~ сат.

СДГ: ДУГМЕ (тур. *düğme*)**ТО: *дугм-, дугмеј-***

0 **дугме**, -ета с (мн. дугмета) 1. предмет (обично округао) од кости, метала и сл. који служи за закопчавање одеће и др., пуце. 2. направа слична дугмету на разним електричним апаратима и инсталацијама (на звонцету, аутоматима), на хармоници и сл. Изр. **кум није** ~ кумство треба ценити, поштовати.

1₁ <0 **дугм-ад** ж зб. им. ← дугме.

1₂ <0 **дугм-аст**, -а, -о који је налик на дугме.

1₃ <0 **дугм-енце**, -енца и -енцета с дем. ← дугме.

1₄ <0 **дугмет-ар** м онај који прави дугмета.

1₅ <0 **дугмет-ара** ж хармоника на дугмета.

1₆ <0 **дугм-ешице**, -ешица и -ешицета с дем. ← дугме.

1₇ <0 **дугм-ић** м а. дем. ← дугме. б. мн. врста дечје игре.

СДГ: ДУД (тур. *dut*)**ТО: *дуд-***

0 **дуд**, дуда м (мн. дудови, ген. дудова) бот. листопадно дрво и његов плод, мурва *Morus*: бели ~, црни ~, јапански ~. Изр. **на дуд** каже се кад се нешто потпуно занемарује: ни бриге, ништа.

1₁ <0 **дуд-а** ж покр. → дуд.

⁵⁸⁶ У РСЈ код одреднице *дувар* изостаје навођење квалификатора.

⁵⁸⁷ Овај фразеологизам се врло учестало користи, док је турцизам *дувар* као главна компонента израза застарео, односно припада пасивном лексичком фонду. Захваљујући фразеологизмима овај и слични турцизми настављају да живе у језику. Изрази не мењају своју структуру, а значење се схвата и разуме у контексту. На примеру овог израза види се како значење може да буде преобликовано, да се не остварује преко појединачних значења. На основу анкете спроведене међу студентима прве године Учитељског факултета у Београду добијени су различити одговори у вези са питањем шта значи реч *дувар*? Издвојили смо одговоре који указују на то да су испитаници асоцијативно повезивали ову лексему искључиво са изразом *дошераиши*, *догураиши кога (цара) до дуvara*, као вишелексемном споју целовитог значења, али без знања о изолованом значењу лексеме *дувар*. Наводимо неке од одговора: *крај*, *до краја*, *дно*, *хошақ*, *кревети*, *ивица*, *крај њуиша*, *ћрозор*, *до дна*, *ћраг*, *друм*, *кревети*, *ветар*, *сиромаштво*, *ћањ*.

- 1₂<0 **дуд-ар** м онај који гаји дудове.
 1₃<0 **дуд-ара** ж 1. → дудињак. 2. = дудовача ракија од дудовог плода.
 1₄<0 **дуд-аст**, -а, -о који је као дуд, који има одлике дуда.
 1₅<0 **дуд-аш** м = дудар.
 1₆<0 **дуд-ика** ж бот. кукута.
 1₇<0 **дуд-иња** ж = дудињка плод од дуда, мурве.
 2₁<1₇ **дудињ-ак** м место где су посађени дудови, дудов гај.
 2₂<1₇ **дудињ-ар** м место где су посађени дудови, дудов гај.
 2₃<1₇ **дудињ-аст**, -а, -о који има облик дудиње.
 2₄<1₇ **дудињ-и**, -а, -е који је боје дудиња.
 2₅<1₇ **дудињ-ка** ж = дудиња.
 1₈<0 **дуд-ић** м дем. ← дуд; млади дуд.
 1₉<0 **дуд-ов**, -а, -о који припада дуду; који је од дудова дрвета: ~ лист, ~ дуга.
 1₁₀<0 **дуд-овац**, -вца м врста мирисавог грожђа.
 1₁₁<0 **дуд-овача** ж = дудара (2).
 2₆<1₉ **дудов-ина** ж дудово дрво.
 1₁₂<0 **дуд-овље** с зб. им. ← дуд.
 2₇<1₉ **дудов-њак** м дудињак.
 С₁<0 **дуд-о-ред** м ред, алеја дудова.

СДГ: ДУДУК (тур. düdük)**ТО: дудук-**

- 0 **дудук** м 1. врста пастирске свирале. 2. дудукање, свирање. 3. подр. глуп, ограничен човек, глупак. Изр. **глуп као** ~ јако глуп; **дувати у један (исти)** ~ исто, једнако мислити као и неко други; **спавати као** ~ спавати мирно, тврдо.
 2₁<1₁ **дудука-ње** с гл. им. ← дудукасти.
 1₁<0 **дудук-ати**, дудучем импф. свирати у дудук.
 1₂<0 **дудук-аш** м онај који свира у дудук.
 2₂<1₁ **дудук-нути***, -нем пф. свирнути у дудук.

ПР₁<1₁ **за-дудукати**, -удучем пф. почети дудукати, почети свирати уз дудук.⁵⁸⁸

ПРС₁<0 **у-дудуц-ити се**, -им се пф. постати, бити као дудук; укочити се, укипити се.

СДГ: ДУЛЕК (дублек) (тур. dülek)**ТО: дулек-**

- 0 **дулек** м бот. бундева, тиква.
 1₁<0 **дулек-аст**, -а, -о који је као дулек.

⁵⁸⁸ В. и *надудукаши*.

1₂<0 **дулец-њак** м пита од дулека, од бундева, бундевара.

СДГ: ДУМЕН (тур. dümen)

ТО: думен-

0 **думен** м покр. кормило.

1₁<0 **думен-исати**, -ишем импф. покр. управљати лађом, корманити.

1₂<0 **думен-џија**⁵⁸⁹ м покр. кормилар, крмар.

СДГ: ДУЊБЕР/ДУЊБЕРИН (тур. dülger)

ТО: дунђер-, дунђерин-

0 **дунђер** / 0₁ **дунђерин** м заст. дрводеља, тесар.

1₁<0₁ **дунђерин-ов**, -а, -о који припада дунђерину.

2₁<1₂ **дунђериса-ње** с гл. им. ← дунђерисати.

1₂<0 **дунђер-исати**, -ишем импф. заст. радити дунђерски посао.⁵⁹⁰

1₃<0 **дунђер-лук**⁵⁹¹ м заст. дунђерски посао, дрводељски занат.

1₄<0 **дунђер-ов**, -а, -о који припада дунђеру.

1₅<0 **дунђер-ски**, -а, -о који се односи на дунђере.

СДГ: ДУЊАЛУК (тур. dünyalık)

ТО: дуњалук-

0 **дуњалук** м покр. 1. а. овај свет, људи на земаљској кугли. б. људи једнога места, краја. 2. перина за покривање, дуња.

1₁<0 **дуњалук-ки**, -а, -о који се односи на дуњалук.

СДГ: ДУРБИН (тур. dürbün)

ТО: дурбин-

0 **дурбин** м справа за гледање, посматрање удаљених предмета који се простим оком виде слабо или никако, далекозор, доглед; телескоп. Изр. **спустити** ~ попустити у захтевима; постати много скромнији.

1₁<0 **дурбин-ски***, -а, -о који се односи на дурбин.

СДГ: ДУСТАБАН (тур. düztaban)

ТО: дустабан-

0 **дустабан** м мед. раван табан, равно стопало, *pes planus*.

1₁<0 **дустабан-лија** м онај који има дустабан.

1₂<0 **дустабан-ски***, -а, -о који се односи на дустабане.

⁵⁸⁹ Тур. dümençi.

⁵⁹⁰ В. и *издунђерисаиши*.

⁵⁹¹ Тур. dülgerlik.

СДГ: ДУЋАН (dükân)**ТО: дућан-**

0 **дућан** м место или просторија где се што продаје или израђује, трговачка или занатска радња. Изр. **отворити** ~ почети трговати; **затворити** ~ престати трговати; оставити неки неуспели посао; **моја роба мој** ~ свако слободно располаже својим.

1₁<0 **дућан-ар** м → дућанџија.

1₂<0 **дућан-ац**, -нца м мали дућан.

1₃<0 **дућан-ић** м дем. ← дућан.

1₄<0 **дућан-ски**, -а, -о који се односи на дућан(е), који припада дућану или дућанима: ~ момак, ~ роба.

1₅<0 **дућан-че**, -ета с дем. ← дућан.

1₆<0 **дућан-чић** м дем. ← дућан.

1₇<0 **дућан-џија**⁵⁹² м трговац у дућану, господар дућана.

2₁<1₇ **дућанџиј-ин**, -а, -о који припада дућанџији.

2₂<1₇ **дућанџиј-ица** м дем. и пеј. ← дућанџија.

2₃<1₇ **дућанџиј-ка** ж а. трговкиња у дућану, господарица дућана. б. дућанџијина жена.

2₄<1₇ **дућанџиј-ски**, -а, -о који се односи на дућанџије.

ПРс1₁<0 **за-дућан-ити се**, -им се пф. стећи дућан.

СДГ: ДУХАН⁵⁹³**ТО: духан-**

0 **духан** м → дуван.

1₁<0 **духан-ити**, -им импф. → I. дуванити. II. ~ се → дуванити се.

1₂<0 **духан-иште** с → дуваниште.

1₃<0 **духан-ски**, -а, -о који се односи на духан.

1₄<0 **духан-џија** м → дуванџија.

2₁<1₄ **духанџиј-ка** ж → дуванџијка.

2₂<1₄ **духанџи-ка** ж → духанџијка.

2₃<1₄ **духанџ-иница** ж → дуванџиница.

1₅<0 **духањ-ара** ж → дувањара.

2₄<1₁ **духањ-е-ње** с гл. им ←-духанити (се).

ПР1₁<1₁ **за-духанити**, -им пф. → задуванити.⁵⁹⁴

ПР1₂<1₁ **по-духанити**, -им пф. опскрбити, снабдети кога духаном.

⁵⁹² Тур. dükânçı.

⁵⁹³ Наши речници изједначују *духан* и *дуван*. Ово је имало смисла на територији бивше државе, на српскохрватском говорном подручју. Данас се фонема *x* губи. Ми смо гнезда одвојили, а анкета је показала да је *дуван* једини облик у употреби и његово гнездо је пуније у односу на *духан*.

⁵⁹⁴ В. и *издуханити*.

$C_1 < 0$ **духан-кеса** ж → дуванкеса.

СДГ: ДУШЕК (тур. döşek)

ТО: душек-

0 **душек** м а. дебља мека прошивена простирка за лежај испуњена различитим материјалом, еластичним опругама и др. б. (обично у нар. песмама) јастук на којем се седи. в. лежај у облику душека (а) (обично од гуме или импрегнираног платна) испуњен ваздухом, на коме се лежи на плажи или на води: гумени ~.

$1_1 < 0$ **душек-лук** м орман у којем се дању држе душеци.

$1_2 < 0$ **душеч-ић*** м дем. и хип. ← душек.

СДГ: ДУШМАН/ДУШМАНИН (тур. düşman)

ТО: душман-

0 **душман** / 0₁ **душманин**, -а (мн. -ани) м онај који је с киме у завади, у непријатељству, онај који ради да некога упропасти, велики непријатељ.

$1_1 < 0_1$ **душманин-ов**, -а, -о који припада душманину.

$1_2 < 0$ **душман-ица** ж жена душман(ин).

$1_3 < 0$ **душман-ка** ж жена душман(ин).

$1_4 < 0$ **душман-лук**⁵⁹⁵ м 1. непријатељство. 2. зб. непријатељи.

$1_5 < 0$ **душман-ов**, -а, -о који припада душману.

$1_6 < 0$ **душман-ски**, -а, -о који се односи на душмане, непријатељски, злочиначки, зликовачки.

$2_1 < 1_6$ **душмански** прил. на душмански начин, као душманин, крвнички.

$1_7 < 0$ **душман-ство*** с → душманлук.

ПРС $1_1 < 0$ **за-душман-ити се**, -им се пф. уз повр. постати један другом душманин.

Ђ

СДГ: ЂАУР/ЂАУРИН (ђавурин) (тур. gâvur)

ТО: ђаур-

0 **ђаур/ђаурин** (мн. ђаури, ген. ђаура) м пеј. 1. име, назив који муслимани дају ономе који не припада муслиманској вери, неверник, хришћанин. 2. (у атрибутој служби) ђаурски.

$1_1 < 0$ **ђаур-ити**, -им импф. чинити ђауром.

⁵⁹⁵ Тур. düşmanlık.

1₂<0 **ђаур-ка** ж (дат. -ки) женска особа немуслиманске вере (за муслимане), хришћанка.

1₃<0 **ђаур-киња*** ж женска особа немуслиманске вере, неверница (за муслимане), хришћанка, каурка.

1₄<0 **ђаур-ски**, -а, -о који се односи на ђауре.

2₁<1₄ **ђаурски** прил. на ђаурски начин, као ђаур(ин).

2₂<1₅ **ђаурч-ад** ж зб. им. ← ђаурче.

1₅<0 **ђаур-че**, -ета с дем. ← ђаур; млад ђаур(ин); ђаурско дете.

СДГ: ЂЕБРА (тур. *gebire*)

ТО: *ђебр-*

0 **ђебра** ж покр. врећица од козје длаке или каквог другог грубог ткања којом се чисти коњ; комад ткања од кострети.

1₁<0 **ђебр-ати**, -ам импф. 1. чистити ђебром. 2. експр. приговарати, корити, псовати.

ПР1₁<1₁ **о-ђебрати**, -ам пф. очистити ђебром.⁵⁹⁶

СДГ: ЂЕВРЕК (тур. *gevrek*)

ТО: *ђеврек-*

0 **ђеврек** м 1. врста пекарског пецива у облику венчића. 2. покр. свитак од мараме или крпа који се ставља кад се на глави носи терет.

1₁<0 **ђеврег-иџа**⁵⁹⁷ м онај који прави или продаје ђевреке.

1₂<0 **ђеврец-ић*** м дем. и хип. ← ђеврек.

СДГ: ЂЕМИЈА (тур. *gemi*)

ТО: *ђемиј-*

0 **ђемија** ж заст. већи трговачки или ратни брод, лађа.

1₁<0 **ђемиј-ица** ж дем. ← ђемија.

1₂<0 **ђемџ-иџа**⁵⁹⁸ м покр. бродар, лађар.

СДГ: ЂЕРДАН (гердан) (тур. *gerdan*)

ТО: *ђердан-*

0 **ђердан** м огрлица од зрнаца (стаклених, бисерних и сл.), (полу)драгог камења и др.

1₁<0 **ђердан-ац**, -анца м дем. ← ђердан: девојкин ~.

1₂<0 **ђердан-ић** м дем. ← ђердан.

⁵⁹⁶ В. и *иџђебраџи*.

⁵⁹⁷ Тур. *gevrekçi*.

⁵⁹⁸ Тур. *gemici*.

1₃<0 **ђердан-ски***, -а, -о који се односи на ђердан: ~ ниска.

1₄<0 **ђердан-чић** м дем. ← ђердан.

СДГ: ЂЕРДАП (тур. girdap)

ТО: ђердај-

0 **ђердап** м брзица, брзак.

1₁<0 **ђердап-ски**, -а, -о који припада ђердапу или се на њега односи.

СДГ: ЂЕРЂЕВ/ЂЕРЂЕФ (тур. gergef)

ТО: ђерђеф-

0 **ђерђев/ђерђеф** м оквир у коме се учвршћује затегнуто платно за везење; само то платно с оквиром заједно.

1₁<0 **ђерђеф-ић** м дем. ← ђерђеф.

1₂<0 **ђерђеф-чић** м дем. ← ђерђеф.

СДГ: ЂЕЧЕРМА (тур. geçirme)

ТО: ђечерм-

0 **ђечерма** м део старинске мушке и женске народне ношње, прслук, јелек.

1₁<0 **ђечерм-ица** ж дем. ← ђечерма.

СДГ: ЂИДИ (тур. gidi)

ТО: ђид-, ђиди-

0 **ђиди** прид. непром. заст. диван, красан, ваљан.

1₁<0 **ђид-ија** м 1. делија, јунак. 2. мангуп.

2₁<1₁ **ђид-а** м (вок. ђидо) = ђидо хип. ← ђидија; снажан и храбар млад човек.

1₂<0 **ђиди-баша** м глава ђидијама.

1₃<0 **ђид-ић** м дем. и хип. ← ђидо.

2₂<1₁ **ђид-о**, -а и -е м = ђида.

СДГ: ЂОГАТ (тур. gök at)

ТО: ђогај-, ђог-

0 **ђогат** м = ђогин 1. коњ белац.⁵⁹⁹ 2. експр. незналица, умно ограничен човек.

⁵⁹⁹ Назив *ђогај* је доста заступљен у народној књижевности и односи се на коња беле длаке, али и на коње сиве длаке, односно сивце (исп. Ђинђић 2009а: 241–242). Ова боја коња послужила је као мотив за творбу следећих презимена: *Ђогај*, *Ђогајовић*, *Ђогина*, *Ђогић*, *Ђого* (Исто: 244–245).

1₁<0 **ђог-а** м (дат. -ги, вок. ђого) = ђого хип. ← ђогат.

1₂<0 **ђог-ан*** м хип. ← ђогат.

1₃<0 **ђогат-аст**, -а, -о који је длаке као у ђогата.

1₄<0 **ђогат-ов**, -а, -о који припада ђогату.

2₁<1₁ **ђог-ин**, -а, -о који припада ђоги.

1₅<0 **ђог-ин** м = ђогат.

1₆<0 **ђог-о**, -а и -е м (вок. ђого) = ђога.

1₇<0 **ђог-ов**, -а, -о који припада ђогу.

1₈<0 **ђог-уша** ж ђогатаста кобила.

2₂<1₈ **ђогуш-ин**, -а, -о који припада ђогуши.

СДГ: ЂОН (тур. gön)

ТО: *ђон-*

0 **ђон** м (мн. ђонови) 1. уштављена говеђа или коњска кожа; доњи део обуће израђен од овакве коже, гуме и сл., потплата: кожни ~, гумени ~. 2. спорт. разг. прекршај у фудбалу, ударац ђоном противничког играча. Изр. **има образ као ~**, **образ му је дебео као ~** и сл. каже се за непоштеног, бескарактерног, бестидног човека; **ићи ђоном (на нешто)** нападати брутално, безобзирно, сурово.

1₁<0 **ђон-ити**, -им импф. прибијати, стављати ђон на обући.

1₂<0 **ђон-ка**⁶⁰⁰ ж ракија.

ПР1₁<1₁ **по-ђонити**, -им пф. ставити ђон на обућу.

С1₁<0 **ђон-пара** ж комад ђона, пенцета.

СДГ: ЂУБРЕ (тур. gübre)

ТО: *ђуб-, ђубр-*

0 **ђубре**, -ета с 1. смеће, нечистоћа, отпаци: сандук за ~, избацити ~. 2. устајали и нагомилани сточни измет, балега, стајско гнојиво које служи за ђубрење земље: стајско ~, коњско ~. 3. → ђубриште: бацити на ~. 4. (и зб.) експр. а. (зб. ђубрад) рђава, неморална особа, односно рђаве, неморалне особе, олош: белосветско ~, ђубрад једна! б. безначајна, безвредна ствар (нпр. лоша књига, слаба, неквалитетна храна и сл.). Изр. **вештачко (уметно) ~** хемијско средство за ђубрење обрадиве земље, чији су главни састојци минералне материје (азот, фосфор и др.), неопходне за живот биљака.

1₁<0 **ђуб-ар**, -бра м ђубре, гнојиво.

1₂<0 **ђубр-а** ж неуредна, прљава женска особа.

1₃<0 **ђубр-ав**, -а, -о који у себи има ђубрета, који служи као ђубре.

⁶⁰⁰ Овде се можда ради о метафоризацији, да је ова реч од турцизма *ђон*, а мотивисано значењем „тврда“ ракија (супротно од „мека“), дакле, *ракија тврда као ђон* > *ђонка*.

2₁<1₃ **ђубрав-ник** м 1. лопатица за скупљање ђубрета. 2. ђубриште, гнојиште; исп. ђубреник, ђубрењак.

1₄<0 **ђубр-ад** ж зб. им. ← ђубре.

1₅<0 **ђубр-аница** ж покр. хрпица ђубрета.

1₆<0 **ђубр-ара** ж зоол. мува која живи на ђубришту *Eristalis tenax*.

1₇<0 **ђубр-евит**, -а, -о нагнојен, нађубрен.

2₂<1₇ **ђубревит-ост*** ж засићеност ђубретом, ђубривом, нађубреност: ~ земљишта.

1₈<0 **ђубр-еник** м = ђубрењак ђубриште, гнојиште.

1₉<0 **ђубр-еница** ж покр. вода што се слива и скупља на ђубришту.

1₁₀<0 **ђубр-ењак** м = ђубреник.

2₃<1₁₉ **ђубре-ње** с гл. им. ← ђубрити.

1₁₁<0 **ђубрет-ар** м 1. онај који скупља или вози ђубре. 2. морално прљав човек.

1₁₂<0 **ђубрет-ара** ж 1. прљава, неуредна женска особа. 2. покварена женска особа.

1₁₃<0 **ђубрет-арац***, -рца м врста спортског капута који сеже до изнад колена.

2₄<1₁₁ **ђубретар-ка** ж ђубретара (1).

2₅<1₁₁ **ђубретар-ски***, -а, -о који се односи на ђубретаре.

1₁₄<0 **ђубрет-њак** м 1. ђубреник. 2. кошара, сепет у коме се ђубре износи на њиву.

1₁₅<0 **ђубр-ешка** ж покр. → ђубра.

1₁₆<0 **ђубр-иво** с средство за ђубрење, гнојиво.

1₁₇<0 **ђубр-илица*** ж пољопривредна машина за растурање стајског ђубрета по њиви.

1₁₈<0 **ђубр-ина** ж пођубрена земља.

1₁₉<0 **ђубр-ити**, -им импф. додавати земљи ђубрета.

1₂₀<0 **ђубр-иш** м ђубре, гној.

2₆<1₂₀ **ђубриш-ни***, -а, -о који се односи на ђубре, који потиче од ђубрета: ~ воњ.

1₂₁<0 **ђубр-иште** с место на које се баца ђубре и смеће, буњиште, сметлиште.

1₂₂<0 **ђубр-овник** м лопата или лопатица за ђубре, смеће, сметљара.

ПР1₁<1₁₉ **за-ђубрити**, -им пф. I. засути ђубретом. II. ~ се постати нечист, упрљати се, напунити се ђубретом.

ПР2₁< ПР1₂ **нађубр-авати**, -убравам импф. и уч. ← нађубрити.

ПР1₂<1₁₉ **на-ђубрити**, -им пф. посути ђубретом, нагнојити.⁶⁰¹

СДГ: ЂУВЕГИЈА (тур. güveyi)

ТО: *ђувегиј-, ђувег-*

⁶⁰¹ В. и *дођубриши, ижеђубриши, нађубреноси*.

0 **ђувегија** м 1. заручник, вереник; младожења. 2. покр. муж, супруг. 3. љубавник.

1₁<0 **ђувегиј-ин**, -а, -о који припада ђувегији.

1₂<0 **ђувегиј-ски**, -а, -о који се односи на ђувегије.

2₁<1₂ **ђувегијски** прил. као ђувегија.

1₃<0 **ђувег-лија** м → ђувегија.

2₂<1₃ **ђувеглиј-ин**, -а, -о који припада ђувеглији.

СДГ: ЂУВЕЗ (тур. *güvez*)

ТО: ђувез-

0 **ђувез** прид. непром. покр. румен, љубичаст, ружичаст.

1₁<0 **ђувез-лија**⁶⁰² (ђулвезија, ђулвезлија) ж врста ружичасте свиле за женске хаљине.

СДГ: ЂУВЕНДИЈА (тур. *güvende*)

ТО: ђувендиј-

0 **ђувендија** ж играчица, плесачица; раскалшна женска особа.

1₁<0 **ђувендиј-ски**, -а, -о који се односи на ђувендије.

1₂<0 **ђувенди-нски**, -а, -о који се односи на ђувендије.

СДГ: ЂУВЕЧ (тур. *güveç*)

ТО: ђувеч-

0 **ђувеч** м 1. јело од разног поврћа (парадајза, зелене паприке, црног лука и др.) и пиринча, обично с месом. 2. плића посуда, здела, обично земљана, овалног, елипсастиг облика за печење ђувеча (1) и других јела.

1₁<0 **ђувеч-ара**⁶⁰³ ж посуда (обично керамичка) која служи за печење поврћа (припремање ђувеча и сл. јела).

1₂<0 **ђувеч-е**, -ча и -чета с ђувеч.

С1₁<0 **ђувеч-кардаш** м покр. друг при јелу.

СДГ: ЂУЗЕЛ (тур. *güzel*)

ТО: ђуз-

0 **ђузел** прид. непром. покр. леп, красан.

⁶⁰² А. Шкаљић (1973) и М. Носић (Nosić 2005) наводе као етимологију тур. *güvez-li*. С обзиром на то да ова реч није потврђена у турском језику, може се претпоставити да је настала, као и бројне друге речи у нашој грађи, као резултат наших творбених процеса.

⁶⁰³ Ову лексему не бележе Речник МС, као ни РСЈ. Уврстили смо је у гнездо, с обзиром на то да се користи.

1₁<0 **ђуз-ли** прид. непром. → **ђузел**.⁶⁰⁴

СДГ: ЂУЛ¹ (тур. güll)

ТО: ђул-

0 **ђул** м (мн. **ђулови**, песн. **ђули**) ружа, ружица.

1₁<0 **ђул-а** ж крупна јабука са зеленкастом кором и белим пегицама.

1₂<0 **ђул-истан**⁶⁰⁵ м врт с ружама, ружичњак.

1₃<0 **ђул-ић** м дем. ← **ђул**.

1₄<0 **ђул-ка** ж → **ђулабија**.⁶⁰⁶

1₅<0 **ђул-ов**, -а, -о ружин: ~ водица.

С1₁<0 **ђул-баклава**⁶⁰⁷ ж баклава која је изрезана „на **ђулове**“ (у средини тепсије изрезан је један круг са полумесецом).

С1₂<0 **ђул-башта/ђул-башча** ж врт, башта засађена ружама, ружичњак; исп. **ђулистан**.

С1₃<0 **ђул-бехар** м ружин цвет, ружица.

С1₄<0 **ђул-девојка/ђул-дјевојка** ж румена, лепа девојка.

С1₅<0 **ђул-пита** ж → **ђулбаклава**.

ђулбешећер⁶⁰⁸ м слатко од ружа.

ђул имбришим / ђул ибришим (јулимбришим)⁶⁰⁹ м бот. украсна биљка, кинеска акација *Aloizzia julibrissim*.

СДГ: ЂУЛ² (тур. gülle)

ТО: ђул-

⁶⁰⁴ Овај придев не постоји у овом облику у турском језику. У питању је вероватно реч која је резултат наше творбе.

⁶⁰⁵ Тур. *gülistan*. Суфикс *-isīān* не бележе П. Радић (2001), као ни И. Клајн (2003). У питању је персијски творбени формант *-(i)stan*, место где се нешто одвија, где је неко настањен и место вршења радње и сл. Одатле је и *Газимесīān*. М. Николић (2000) наводи имена држава (Пакистан *земља верски чистих људи*, Туркменистан и сл.) и лексему *ђулисīān*. Речник САНУ бележи и покрајинску реч *мезарисīān*, која је упућена на *мезарлук*, гробље, као и *вилисīān* м песн.; вар. *вилинстан*, *вилостан* а. „крај или место где, по народном веровању, виле бораве; вилински двори“. б. „Парнас, боравиште муза“. У српском језику забележена је још једна лексема у чијем саставу се налази творбени формант *-исīān*: *босīān*, од перс. *bo* (варијанта од *bu*, мирис) + *stan*, башта (исп. СДГ *бостан*).

⁶⁰⁶ Исп. *ђулабија* (стр. 121).

⁶⁰⁷ Неуједначено је писање ових сложеница, нпр. *ђулбаклава* пише се у Речнику МС заједно, док *ђул-бахар* са цртицом. Ове сложенице су углавном у целини турске, док су изузетак *ђул девојка* и *ђулисīān*.

⁶⁰⁸ Тур. *gülbeşeker*. Ову лексему нисмо сегментирали, јер је евидентно да није настала као резултат наших творбених процеса.

⁶⁰⁹ Тур. *gülibrişim*. Ову лексему нисмо сегментирали, јер је евидентно да није настала као резултат наших творбених процеса.

0 **ђул** м → **ђуле**.

1₁<0 **ђул-ад** ж зб. им ← **ђуле**.

1₂<0 **ђул-е**, -ета с 1. кугла, метак, топовско зрно. 2. утег, тег а. на ваги. б. на зидном сату. 3. грудиа.

Прс1₁<0 **у-ђул-ати**, -ам пф. I. бацити **ђуле**, куглу. II. ~ се стати се **ђулати**, бацити **ђуле**, куглати се.⁶¹⁰

СДГ: ЂУЛС (тур. *gül suyu*)

ТО: *ђулс-*

0 **ђулс** м заст. ружина водица: мисирски ~ .

1₁<0 **ђулс-а** ж → **ђулс**.

1₂<0 **ђулс-ија** ж → **ђулс**.

СДГ: ЂУМИШ (тур. *gümüş*)

ТО: *ђумиш-*

0 **ђумиш** м заст. сребро.

1₁<0 **ђумиш-ли**⁶¹¹ прид. непром. сребрн.

1₂<0 **ђумиш-лија** ж а. предмет од сребра. б. (у атрибутоској служби) непром. сребрн.

СДГ: ЂУМРУК (тур. *gümrük*)

ТО: *ђумрук-*

0 **ђумрук** м (мн. -ци) заст. 1. царина, трошарина; такса, порез. 2. царинарница, **ђумрукана**. 3. царинска служба.

1₁<0 **ђумруг-ција**⁶¹² м цариник, трошаринац.

2₁<1₁ **ђумругциј-ин**, -а, -о који припада **ђумругцији**.

2₂<1₁ **ђумругци-ка** ж **ђумругцијина** жена.

1₂<0 **ђумрук-ана** ж арх. царинарница, трошаринска станица.

1₃<0 **ђумрук-чија** м → **ђумругција**.

2₃<1₃ **ђумрукчиј-ски**, -а, -о који се односи на **ђумрукчије**.

1₄<0 **ђумруч-ина** ж царина; исп. **ђумрук** (1).

1₅<0 **ђумруч-қи**, -а, -о који се односи на **ђумрук**, који убира **ђумрук**, царину.

СДГ: ЂУТУРЕ (тур. *götürü*)

ТО: *ђуџур-*

⁶¹⁰ В. и *нађулаџи*.

⁶¹¹ Тур. *gümüşlü*, посребрен.

⁶¹² Тур. *gümrükçü*.

0 **ђутуре** прил. разг. а. узимајући неку робу или посао у целини, све заједно (без појединачног бројања или вагања, односно одмеравања): продати робу ~, погодити посао ~. б. одока, отприлике; приближно, паушално: ~ уписа-ти приходе, рачунати нешто ~. в. за појачавање израза: сви, све и сл. Изр. **све у** ~ трг. куповина или продаја робе све заједно, без обзира на количину и врсту; паушално.

1₁<0 **ђутур-аш** м = ђутуричар онај који ради ђутуре, на акорд.

1₂<0 **ђутур-ица** ж рад ђутуре, на акорд.

1₃<0 **ђутур-ице** прил. → ђутуре.

1₄<0 **ђутур-ичар** м = ђутураш.

2₁<1₄ **ђутуричар-ев**, -а, -о = ђутуричаров који припада ђутуричару.

2₂<1₄ **ђутуричар-ка** ж 1. она која ради ђутуре. 2. ђутуричарева жена.

3₁<2₂ **ђутуричарк-ин**, -а, -о који припада ђутуричарки.

2₃<1₄ **ђутуричар-ов**, -а, -о = ђутуричарев.

ПР1₁<0 **у-ђутуре** прил. ђутуре, све скупа, укупно, у целини.

Е

СДГ: ЕГЛЕН (јеглен) (тур. eğlen)

ТО: *еглен(д)-, енгл-*

0 **еглен** м покр. разговор, беседа; забава, разонода.

1₁<0 **егленд-исати**, -ишем импф. покр. → егленисати.

2₁<1₂ **еглениса-ње** с гл. им. ← егленисати.

1₂<0 **еглен-исати**, -ишем импф. разговарати (се), причати.

1₃<0 **еглен-џија** м говорник, забављач.

ПР1₁<1₂ **по-егленисати**, -енишем пф. поразговарати се.

ПР1₂<1₂ **про-егленисати**, -ишем пф. I. провести време егленишући, забавити се разговором. II. ~ се уз. повр.⁶¹³

ПР1₃<1₁ **по-енгледисати**⁶¹⁴, -ишем пф. → поегленисати.

ПР1₄<1₂ **по-енгленисати**, -ишем пф. → поегленисати.

СДГ: ЕКМЕК (тур. ekmek)

ТО: *екме(к)-, екмеџ-*

0 **екмек** м варв. хлеб.

1₁<0 **екме(к)-џија** м → екмеџија.

2₁<1₁ **екме(к)џи-џица** ж → екмеџиница.

⁶¹³ В. и *заегленисати*, *јеглендисати*, *јегленисати*.

⁶¹⁴ Фонетска адаптација некад је ишла и неуобичајеним током, па се од *еглен* у нашем језику добило *енглен*.

- 1₃<0 **екме-џија**⁶¹⁵ м пекар.
 2₁<1₃ **екмеџиј-ски**, -а, -о пекарски.
 1₄<0 **екмеџи-лук** м пекарски занат.
 1₅<0 **екмеџи-џица** ж пекара, пекарница.
 2₂<1₃ **екмеџи-џски**, -а, -о → екмеџијски.
 1₆<0 **екмеш-џија** м → екмеџија.

СДГ: ЕКСЕР (тур. ekser)**ТО: ексер-**

- 0 **ексер** м гвозден клин, чавао.
 1₁<0 **ексер-ана** ж радионица за израду ексера.
 1₂<0 **ексер-џић** м дем. ← ексер.

СДГ: ЕКСИК (тур. eksik)**ТО: ексик-**

- 0 **ексик** прид. непром. покр. непотпун, недовољан, нетачан.
 1₁<0 **ексик-лук**⁶¹⁶ м 1. непотпуност. 2. несрећа, коб.

СДГ: ЕМИР (тур. emir)**ТО: емир-**

- 0 **емир** м титула племенских старешина, кнезова и високих државних достојанственика у неким исламским земљама.
 1₁<0 **емир-ат** м област под влашћу емира.

СДГ: ЕРГЕЛА (тур. hergele)**ТО: ергел-**

- ергела** ж 1. сточарско предузеће или установа за узгајање расних коња, одгајалиште коња, првенствено расплодних грла, фарма коња. 2. велики број, чопор, крдо, стадо (обично коња): ~ коња.
 1₁<0 **ергел-аш** м 1. коњ из ергеле (1). 2. чувар ергела (1), радник на ергели (2).
 1₂<0 **ергел-ски***, -а, -о који се односи на ергелу: ~ коњ, ~ управа.

СДГ: ЕРЕЗА**ТО: ерез-**

- 0 **ереза** ж покр. → реза.

⁶¹⁵ Тур. ekmekçi.⁶¹⁶ Тур. eksiklik.

ПР1₁<0 **за-ерез-ити**, -им пф. покр. ставити, спустити (е)резу на врата.

СДГ: ЕСАП

ТО: есај-

0 **есап** м → хесап.

1₁<0 **есап-ити**, -им импф. → хесапити.⁶¹⁷

ПР1₁<1₁ **про-есапити**, -им пф. прорачунати, промерити.

СДГ: ЕСНАФ (тур. esnaf)

ТО: еснаф-

0 **еснаф** м а. сталешка организација занатлија исте струке, занат. б. еснафлија.

1₁<0 **еснаф-лија** м члан еснафа, занатлија.

2₁<1₁ **еснафлиј-ски**, -а, -о који се односи на еснафлије.

1₂<0 **еснаф-ски**, -а, -о који се односи на еснаф: ~ писмо, ~ радник и сл.

СДГ: ЕФЕНДИ (тур. efendi)

ТО: ефенд-

0 **ефенди** м непром. → ефендија.

1₁<0 **ефенд-ија** м господин, господар.

2₁<1₁ **ефендиј-ин**, -а, -о који припада ефендији.

3₁<2₁ **ефендијин-ица*** ж ефендијина жена.

2₂<1₁ **ефендиј-ски**, -а, -о који се односи на ефендије, господски.

3₂<2₂ **ефендијски*** прил. на ефендијски начин, као ефендије, господски: ~ угостити.

3₃<2₁ **ефендин-ица** ж ефендијина жена.

СДГ: ЕШЕК (тур. eşek)

ТО: ешек-

0 **ешек** м покр. магарац.

1₁<0 **ешек-лук** м глупост, будалаштина; несташлук.

3

СДГ: ЗАИРА (тур. zahire)

ТО: заир-

0 **заира** ж покр. храна, намирнице.

⁶¹⁷ В. и доесайиџи, изесайиџи, надесайиџи, одесайиџи, њроесайиџи.

1₁<0 **заир-лија** м покр. човек који води бригу о заири, храни.

СДГ: ЗАМАН

ТО: заман-

0 **заман** м → земан.

ПР1₁<0 **у-заман** прил. узалуд, бадава.

ПРС1₁<0 **од-заман-де** прил. одавно, одискона, од памтивека.

СДГ: ЗАМЕТ (zahmet)

ТО: замет̄-

0 **замет** м варв. незгода, тегоба, дангуба; труд, напор.

1₁<0 **замет-ан**, -а, -о који чини замет; напоран, тежак, тегобан, неугодан.

1₂<0 **замет-љив**, -а, -о → заметан.

2₁<1₂ **заметљив-ост** ж → заметност.

2₂<1₁ **заметно** прил. са заметом, тегобно, тешко.

1₃<0 **заметн-ост** ж својство онога што је заметно.

СДГ: ЗАНАТ (zanaat)⁶¹⁸

ТО: занай̄-

0 **занат** м 1. специјално усавршена израда или поправка предмета руком или простијим алатом, обрт; бављење тиме: обућарски ~, столарски ~. 2. врста посла уопште, струка, професија. 3. вештина, умешност, знање, мајсторија. Изр. **дати на** ~ дати на учење заната, одредити занимање; **испећи** ~ научити одлично свој посао; **од заната** 1) извежбан, вешт, стручан (у послу); 2) активан у послу (као професионалац).

1₁<0 **занат-ак**, -тка м (мн. занаци, ген. занатака) дем. ← занат.

1₂<0 **занат-лија** м 1. онај који се бави неким занатом, обртник. 2. човек од струке, звања, професије.⁶¹⁹

2₁<1₂ **занатлиј-ка** ж женска особа занатлија.

2₂<1₂ **занатлиј-ски**, -а, -о који се односи на занатлије.

2₃<1₂ **занатлиј-ство** с занатлијски сталеж.

1₃<0 **занат-ник** м заст. → занатлија.

2₄<1₃ **занатнич-ки**, -а, -о који се односи на занатнике.

2₅<1₄ **занатн-ост**⁶²⁰ ж индив. занатска рутина, увежбаност.

⁶¹⁸ А. Шкаљић (Škaljić 1973) наводи погрешни етимон *sanat*.

⁶¹⁹ Именица *занайлија* је најрепрезентативнији пример за то да су турски суфикси послужили и за грађење нових именица с турском основом на основу аналогije, а које као такве не постоје у турском језику: *занайлија (zanaat+li)* = „zapaatçı“ и сл.

⁶²⁰ Непотврђеност прид. *занайни*; дакле, наведено је којег је степена дериват, а не од чега је.

$1_4 < 0$ **занат-ски**, -а, -о који се односи на занат.

$2_6 < 1_4$ **занатски** прил. на занатски начин, као занат, као (што се ради) у занату.

$1_5 < 0$ **занат-ство** с занати, занатска радиност.

$1_6 < 0$ **зана-џија**⁶²¹ м покр. → занатлија.

$2_7 < 1_6$ **занациј-ски**, -а, -о покр. → занатлијски.

Прс $1_1 < 0$ **про-занат-ити**, -им пф. извршити што као свој занат, своје занимање, поступити по навици.

СДГ: ЗАПТ (тур. *zapt*)

ТО: *зай̄т̄-*

0 **запт** м варв. строго утврђен ред, стега, дисциплина.

$1_1 < 0$ **запт-ија** (заптија) м покр. жандар, стражар.

$2_1 < 1_1$ **заптиј-ански**, -а, -о → заптијски.

$2_2 < 1_1$ **заптиј-ски**, -а, -о који се односи на заптије, жандарски.

$1_2 < 0$ **запт-ити**, -им импф. држати у запту, држати под стегом.

Пр $1_1 < 1_2$ **по-заптити**, -им пф. ставити у запт све, узаптити, позатварати.

Пр $1_2 < 1_2$ **у-заптити**, -им пф. 1. силом власти одузети, запленили. 2. ухапсити, затворити.⁶²²

Пр $2_1 < 1_2$ **узапћ-еник** м онај који је узапћен, ухапшеник.

Пр $3_1 < 1_2$ **узапћива-ње** с гл. им. ← узапћивати.

Пр $2_2 < 1_2$ **узапћ-ивати**, -ујем импф. и уч. ← узаптити.

СДГ: ЗАРАР (тур. *zarar*)

ТО: *зарар-*

0 **зарар** м покр. губитак, штета.

$2_1 < 1_1$ **зарар-ивати**, -ујем импф. ← зарарити.

$1_1 < 0$ **зарар-ити**, -им пф. покр. претрпети штету, штетовати.

⁶²¹ Тур. *zanaatçı*.

⁶²² В. и *зазай̄т̄ий̄и*.

СДГ: ЗАХМЕТ (тур. zahmet)**ТО:** *захмей-*, *захмед*⁶²³

0 **захмет** м покр. труд, мука; исп. замет. Изр. ~ **ти је** потруди се, молим те.

1₁<0 **захмед-ија** (замедија) ж покр. награда за рад.

СДГ: ЗЕВАК (тур. zevk)**ТО:** *зевк-*

0 **зевак**, -вка м покр. погодне прилике, мир, уживање, благостање.

1₁<0 **зевк-арити**, -им импф. живети у зевку, уживати, доколичити, проводити се.

СДГ: ЗЕВЗЕК (тур. zevzek)**ТО:** *зевзек-*

0 **зевзек** м глуп, туп човек, глупак, звекан.

1₁<0 **зевзек-аст**, -а, -о ограничен, тупав, ћакнут.

1₂<0 **зевзек-ати**, -ам импф. изводити којекакве будалаштине.

2₁<1₄ **зевзече-ње** с гл. им. ← зевзечити се.

1₃<0 **зевзеч-ина** м аугм. и пеј. ← зевзек.

1₄<0 **зевзеч-ити се**, -им се импф. натезати се (с ким, чим); правити глупости, понашати се као зевзек.

СДГ: ЗЕЈТИН (тур. zeytin)**ТО:** *зејтин*, (*зејтун-*)

0 **зејтин** м мастан сок исцеђен из зрелих маслина или плодова индустријског биља (сунцокрета, лана итд.), ређе животињског порекла, уље: маслинов ~, ланени ~, рибљи. Изр. **очи му играју као на зејтину** немирне су му очи, баца поглед сад овамо сад онамо.

1₁<0 **зејтин-аст**, -а, -о = зејтињав сличан зејтину, уљу (по боји, сјају, густини и др.).

2₁<1₁ **зејтинасто** прил. као зејтин, као уље, слично зејтину; сладуњаво, љигаво.

1₂<0 **зејтин-ити**, -им импф. зачињати, преливати зејтином, уљем.

1₃<0 **зејтин-ица** ж посуда у којој се држи зејтин, уљаница.

1₄<0 **зејтињ-ав**, -а, -о = зејтинаст.

1₅<0 **зејтињ-ача** м нар. лампа на зејтин.

⁶²³ Вероватно изведено према незабележеној лексеми *захмед*.

$l_6 < 0$ **зејгун-ли**⁶²⁴ прид. непром. маслинаст.⁶²⁵

ПР $l_1 < l_2$ **за-зејтинити**, -им и **за-зејтинити**, -им пф. зачинити, полити зејтином, зауљити.

ПР $l_2 < l_2$ **по-зејтинити**, -им пф. полити зејтином, поуљити.⁶²⁶

СДГ: ЗЕМАН (заман) (тур. zaman)

ТО: земан-

0 **земан** м варв. 1. а. време. б. век, године. 2. индив. боравиште.

$l_1 < 0$ **земан-ле** прил. заст. некада.

$l_2 < 0$ **земан-ом** прил. заст. некада.

СДГ: ЗЕНЃИЛ (тур. zengin)

ТО: зенђил-

0 **зенђил**, -а, -о (и непром.) заст. богат.

$l_1 < 0$ **зенђил-лук**⁶²⁷ м богатство.

СДГ: ЗЕРА (зехра) (тур. zerre)⁶²⁸

ТО: зер-

0 **зера** ж покр. (у прилошкој служби) сасвим мало, трунчица, мрв(иц)а.

$l_1 < 0$ **зер-ица** ж дем. ← зера.

$l_2 < 0$ **зериц-ак**, -чка м дем. ← зера, зерица.

СДГ: ЗИЈАМЕТ (тур. zeamet)

ТО: зијамет-

0 **зијамет** м ист. велико имање, спахилук.

$l_1 < 0$ **зијамет-лија** м онај који поседује зијамет.

СДГ: ЗИЈАН (тур. ziyan)

ТО: зијан-

0 **зијан** м заст. штета.

$l_1 < 0$ **зијан-ити**, -им импф. бити на губитку, губити, штетовати.

⁶²⁴ Тур. zeysinli.

⁶²⁵ Речник САНУ бележи и *зејтинли*.

⁶²⁶ В. и *озејтинити*.

⁶²⁷ Тур. zenginlik.

⁶²⁸ Ово је индоевропеизам, интернационализам који смо у овом облику, највероватније, преузели из турског језика.

СДГ: ЗИЈАНЋЕР (тур. *ziyankâr*)**ТО: зијанћер-**

0 **зијанћер**⁶²⁹ м покр. штеточина.

1₁<0 **зијанћер-ски**, -а, -о који се односи на зијанћере.

СДГ: ЗИЛЕ (тур. *zil*)**ТО: зил-**

0 **зиле** ж мн. заст. пар металних округлих плочица које звече ударањем једне о другу а употребљавају се као музички инструмен(а)т.

1₁<0 **зил-ција** м занатлија који израђује зиле и друге предмете од бронзе.

СДГ: ЗИРАТ (тур. *ziraat*)**ТО: зирай-**

0 **зират** м покр. обрадива земља.

1₁<0 **зират-ан**, -тна, -тно обрадив (о земљи).

1₂<0 **зират-ити**, -им импф. обрађивати (земљу).⁶³⁰

2₁<1₁ **зиратн-ост** ж особина онога што је зиратно.

СДГ: ЗИФТ (тур. *zift*)**ТО: зифй-**

0 **зифт** м 1. никотински талог који настаје при пушењу. 2. → катран: црн(о) као ~.

Прс1₁<0 **на-зифт-ати**, -ам пф. необ. обојити зифтом; натопити, напунити зифтом.

СДГ: ЗОБУН (тур. *zibın*)**ТО: зобун-**

0 **зобун** м = зубун заст. врста капута, део мушке и женске горње одеће од сукна разне дужине, с кратким рукавима или без рукава.

1₁<0 **зобун-ац**, -нца м → зобун.

1₂<0 **зобун-ић** м дем. ← зобун.

⁶²⁹ У питању је творбена морфема персијског порекла којом се у турском углавном граде квалитативни придеви: *ziyankâr* перс. „који наноси штету, који је склон да наноси штету, штети (о човеку, животињи)“; *azimkâr* ар. + перс. заст. „одлучан, решен“; *sefakâr* ар. + перс. 1. „окрутан, немилосрдан; мучилачки“. 2. нар. „који трпи муку, мучење“. *silvekâr* перс. заст. „кокетан“. *cüretkâr* ар. + перс. 1. „храбар, смео, одважан“. 2. „непромишљен, лакоумислен“.

⁶³⁰ В. и *обзирајйи*.

1₃<0 **зобун-че**, -ета с дем. ← зобун.

1₄<0 **зобун-чић** м дем. ← зобун.

СДГ: ЗОР (тур. zor)

ТО: зор-

0 **зор** м 1. снага, сила, моћ. 2. притисак; насиље. 3. невоља, тешкоћа. 4. напор, труд. 5. нар. (у атриб. служби) леп, диван, красан: зор делија, зор цура.

1₁<0 **зор-ан**, -рна, -рно силан, силовит, жесток; угледан.

1₂<0 **зор-ли** 1. прид. непром. → зоран. 2. прил. → зорно.

2₁<1₁ **зор-но** прил. 1. силно, јако, снажно. 2. очигледно, да се види, видно.

2₂<1₁ **зорн-ост** ж очигледност; јасноћа.

ПР1₁<0 **на-зор** прил. на силу, силом, с муком.

СДГ: ЗОРТ (тур. zort)

ТО: зорѝ-

0 **зорт** м страх, зебња.

1₁<0 **зорт-аћ** м плашљивац.

1₂<0 **зорт-ити се**, -им се импф. покр. плашити се.

1₃<0 **зорт-љаш**⁶³¹ м плашљивац.

1₄<0 **зорт-љашица** ж плашљивица.

ПР1₁<1₂ **при-зортити**, -им пф. 1. (кога) учинити да ко осети зорт, страх, довести кога у тежак положај, у шкрипац, притиснути. 2. наћи се у тешком, опасном положају.

СДГ: ЗУБУН (тур. zibün)

ТО: зубун-

0 **зубун** м = зобун.

1₁<0 **зубун-ић** м дем. ← зубун.

1₂<0 **зубун-че** с дем. ← зубун.

1₃<0 **зубун-чина** ж аугм. и пеј. ← зубун.

1₄<0 **зубун-чић** м дем. ← зубун.

СДГ: ЗУЛУМ (тур. zulüm)

ТО: зулум-

0 **зулум** м насиље; безакоње; неправда.

⁶³¹ И. Клајн (2003) не бележи овај творбени формант: *зорѝ-љаш*, *зорѝ-љашица*. Сегментирали смо на овај начин, иако се вероватно ради о међустепену у деривацији. Претпостављамо да је овако образовање настало од незабележеног придева *зорѝли*.

1₁<0 зулум-ац, -мца м покр. → зулумћар.

1₂<0 зулум-џија м → зулумћар.

СДГ: ЗУЛУМЋАР (од тур. *zulüm* и суфикса перс. порекла *-kâr*, који чини)

ТО: зулумћар-

0 зулумћар м онај који чини зулум, насилник.

2₁<1 зулумћаре-ње с гл. им. ← зулумћарити.

1₁<0 зулумћар-ити, -им импф. чинити зулум, насиље, тиранисати.

1₂<0 зулумћар-лук м → зулумћарство.

1₃<0 зулумћар-ски, -а, -о који се односи на зулумћаре.

1₄<0 зулумћар-ство с чињење зулума, насиље, тиранство, тлачење, угњетавање.

СДГ: ЗУМБА (тур. *zimba*)

ТО: зумб-

0 зумба ж 1. а. справа за поништавање марака; метална справа за бушење рупица у кожи. б. справа којом се удара сухи жиг. 2. реч без значења у певању.

1₁<0 зумб-арица ж песма у којој се понавља реч „зумба“.

1₂<0 зумб-ати, -ам импф. бушити зумбом или чим другим.⁶³²

СДГ: ЗУМБУЛ (сумбул) (тур. *sümbül*)

ТО: зумбул-

0 зумбул м бот. врста украсне биљке из пор. љилана *Huacinthus orientalis*.

1₁<0 зумбул-ни, -а, -о који се односи на зумбул.

СДГ: ЗУРЛА (тур. *zurğa*)

ТО: зурл-

0 зурла ж (обично у мн.) = зурна врста народног дувачког инструмента с јаким звуком.

1₁<0 зурл-ати, -ам импф. свирати у зурлу.

1₂<0 зурл-џија⁶³³ м → зурлаш.

1₃<0 зурл-аш м онај који свира у зурлу, зурлација.

⁶³² В. и назумбаџи.

⁶³³ Тур. *zurğacı*.

И

СДГ: ИБРЕТ (тур. *ibret*)ТО: *ибреј-*, *ибрећ-*

0 **ибрет** м покр. 1. чудовиште, чудо. 2. морална и физичка ругоба, наказа, особа за поругу. Изр. **узимати ~ (с ким)** чудити се (коме); бити презрен и служити за поругу.

1₁<0 **ибрет-ан**, -тна, -тно ружан; наказан, чудовишан.

1₂<0 **ибрет-ити се**, -им се импф. а. чудити се, изненађивати се. б. угледати се на кога. в. изругивати се (с ким).

2₁<1₂ **ибреће-ње** с гл. им. ← ибретити се.

СДГ: ИБРИК (имбрик) (тур. *ibrik*)ТО: *ибрич-*

0 **ибрик** м а. бакарни суд с уским грлом, дршком и поклопцем сличан врчу. б. цезва за кафу.

1₁<0 **ибрич-ић** м дем. ← ибрик.

СДГ: ИБРИШИМ (тур. *ibrişim*)ТО: *ибришим-*

0 **ибришим** м свилен конац.

1₁<0 **ибришим-ка** ж бот. врста каранфила.

СДГ: ИЗМЕЋАР (тур. *hizmetkâr*)ТО: *измећ-*

0 **измећар** (хизмећар) м а. слуга, помоћник. б. пеј. подлац, улизица.

2₁<1₁ **измећаре-ње** с гл. им. ← измећарити.

1₁<0 **измећар-ити**, -им импф. служити коме, код кога; бити коме слуга.

1₂<0 **измећар-ица** ж = измећарка служавка, слушкиња.

1₃<0 **измећар-ка** (хизмећарка) ж = измећарица.

1₄<0 **измећар-ство** с = служба, посао измећара.

СДГ: ИЗУН (изум) (тур. *izin*)ТО: *изун-*

0 **изун** (изум) м заст. допуштење, одобрење, привола, пристанак; исп. изум.

С1₁<0 **изун-тескера** ж писмено допуштење, одобрење; исп. тескера.

СДГ: ИНТАЧИТИ (према тур. *intak etmek*)**ТО: *инџачиџи***0 **интачити (се)**, -им се импф. упорно и стално говорити исто, инатити се.ПР₁<0 **за-интачити**, -им пф. I. почети чинити или говорити све једно те исто, заокупити, заопуцати. II. ~ се заинатити се.⁶³⁶**СДГ: ИНЋАР (тур. *inkâr*)****ТО: *инћар-***0 **инћар** м покр. 1. порицање, одрицање. 2. онај који инћари. Изр. **ударити у** ~ порицати, одрицати.2₁<1₁ **инћаре-ње** с гл. им. ← инћарити.1₁<0 **инћар-ити**, -им импф. покр. одрицати, порицати.⁶³⁷**СДГ: ИСЛАМ (тур. *islam*)****ТО: *ислам-***0 **ислам** м вера у коју је у 7. ст. у Арабији основао проповедник Мухамед, муслиманска вера, мухамеданство.1₁<0 **ислам-ац**, -ца м необ. припадник исламске, муслиманске странке.1₂<0 **ислам-изам**⁶³⁸, -зма м → покрет који тежи потпуној исламизацији друштва; исп. ислам.1₃<0 **исламиз-ација*** м исламизирање, превођење у ислам.2₁<1₃ **исламиз-ирати**, -ам пф. привести исламској вери, учинити муслиманом.1₄<0 **ислам-изовати***, -ујем пф. и импф. превести, преводити у исламску веру, у муслиманство.1₅<0 **ислам-ист(а)**⁶³⁹ м онај који се бави исламистиком.1₆<0 **ислам-истика** ж наука која проучава ислам и(ли) исламски свет (историју, језик, културу исламских народа).⁶⁴⁰1₇<0 **ислам-ица** ж необ. арапско писмо.⁶³⁶ В. и *изинџачиџи*, *обинџачиџи*.⁶³⁷ В. и *заинћариџи*, *нинћариџи*.⁶³⁸ Термин *исламизам* је почео да добија своје данашње значење у француским академским круговима између касних седамдесетих и осамдесетих година прошлога века. Из француског је овај термин преузет у енглески језик средином осамдесетих година 20. века, а последњих година у академским круговима у великој мери је заменио термин исламски фундаментализам (исп. Историја ислама 2002: 600, 603, 724).⁶³⁹ Лексема *исламисџи* и *исламисџика* не бележе Речник МС и РСЈ. Преузете су из Клајн–Шипка (2006).⁶⁴⁰ Лексема *исламисџика* би се могла тумачити да је изведена суфиксом *-ика* од именице *исламисџи(а)*. Одлучили смо се да га наведемо као посебан суфикс (исп. Клајн 2003: 240).

$1_8 < 0$ **ислам-ски**, -а, -о који се односи на ислам, муслимански, мухамедански.

$PR1_1 < 1_2$ **пан-исламизам***, -зма м покрет за уједињење свих муслиманских народа и држава у складу с начелима Курана.

$PR1_2 < 1_5$ **пан-исламист(а)**⁶⁴¹ ж присталица, заговорник панисламизма.

$PR1_3 < 1_7$ **пан-исламски**, -а, -о који се односи на панисламизам, панисламство и панисламисте.

$PRc1_1 < 0$ **пан-ислам-ство** с → панисламизам.⁶⁴²

$PR1_4 < 1_7$ **про-исламски**, -а, -о који је присталица Ислама, који брани и заступа интересе исламских држава.⁶⁴³

Ј

СДГ: ЈАБАНА (тур. *yaban*)

ТО: *јабан-*

0 **јабана** ж покр. 1. туђа земља, туђи крај, туђина. 2. ж и м а. туђинац, странац. б. (зб.) туђи људи, туђи свет. Изр. **говорити на јабану** говорити свашта без смисла.

$1_1 < 0$ **јабан-ац**, -нца м странац, туђинац.

$1_2 < 0$ **јабан-лија** м = јабанџија; → јабанац.

$1_3 < 0$ **јабан-ски**, -а, -о који се односи на јабану и јабанце, туђински.

$1_4 < 0$ **јабан-џија**⁶⁴⁴ м = јабанлија.

СДГ: ЈАВАШ (тур. *yavaş*)⁶⁴⁵

ТО: *јаваш-*

0 **јаваш** прил. покр. полако, лакше, без журбе; немарно.

$1_1 < 0$ **јаваш-ати**, -ам пф. попустити, ослабити.

$1_2 < 0$ **јаваш-ити**, -им пф. попустити, ослабити.⁶⁴⁶

$1_3 < 0$ **јаваш-лија** м онај који ради јаваш, лењ, немаран човек.

$2_1 < 1_3$ **јавашлиј-ски**, -а, -о који се односи на јавашлије.

$3_1 < 2_1$ **јавашлијски** прил. као јавашлија, лењо, немарно.

⁶⁴¹ Лексеме *џанисламистџи*, *џанисламски*, *џанисламистџиво* не бележе Речник МС и РСЈ. Преузете су из Клајн–Шипка (2006).

⁶⁴² В. и *џанисламистџи*, *џанисламски*, *џанисламистџиво*.

⁶⁴³ Овај придев не бележе постојећи речници српскога језика. Сматрали смо да га треба регистровати, с обзиром на то да је у последње време због актуелних друштвено-политичких дешавања често у употреби.

⁶⁴⁴ Тур. *yavanlı*.

⁶⁴⁵ РСЈ бележи само *јавашлук*.

⁶⁴⁶ В. и *ојавашџи*.

$1_4 < 0$ **јаваш-лук**⁶⁴⁷ м лењост, немар, неуредност (у послу).

$2_2 < 1_1$ **јаваш-нути**, -нем пф. постати лењ, немаран.⁶⁴⁸

СДГ: ЈАГЛА (тур. уағһ)

ТО: јагл-

0 **јагла**⁶⁴⁹ ж покр. цицвара.

ПРС $1_1 < 0$ **раз-јагл-ити**, -им свр. покр. I. (ватру) добро наложити, распалити, подстаћи. II. ~ се 1. узети маха, распалити се, распламтети се. 2. наопити се, оmekшати (као јагла, цицвара).

СДГ: ЈАГЛУК (тур. уағһк)

ТО: јагрук-

0 **јагрук** м рубац, марама.

$1_1 < 0$ **јагрук-ић** м дем. ← јагрук.

СДГ: ЈАГМА (тур. уағма)

ТО: јагм-

0 **јагма** ж живо настојање око чега, тежња да се до чега дође први или међу првима, отимање или грабљење око чега.

$1_1 < 0$ **јагм-ити**, -им импф. I. 1. отимати, грабити. 2. журити се, хрлити. II. ~ се (око чега, за чим) отимати се да се што уграби или постигне, настојати око чега.

$2_1 < 1_1$ **јагмђе-ње** с гл. им. ← јагмити (се).

ПР $1_1 < 1_1$ **по-јагмити**, -им пф. I. у јагми ухватити, разграбити. II. ~ се (за чим) навалити на што да се брзо све поузима, разграби.

ПР $1_2 < 1_1$ **раз-јагмити**, -им пф. поузимати као јагму, разграбити, разнети.

ПР $1_3 < 1_1$ **у-јагмити**, -им пф. 1. уграбити, зграбити; отети. 2. стићи што пре.⁶⁵⁰

СДГ: ЈАГРЗ (тур. уағыз)

ТО: јагрз-

0 **јагрз** м коњ светлосмеђе боје.

$1_1 < 0$ **јагрз-аст**, -а, -о који је боје као јагрз.

$1_2 < 0$ **јагрз-ли** прид. непром. → јагрзаст.

⁶⁴⁷ Тур. *yavaşlık*.

⁶⁴⁸ В. и *зјавашаһи*.

⁶⁴⁹ С обзиром на то да Речник МС бележи глагол *разјағлиһи*, успоставили смо гнездо чији је стожер лексема *јагла*. Њена дефиниција и етимон преузети су из А. Шкаљића (Škaljić 1973).

⁶⁵⁰ В. и *зајағмиһи*, *најағмиһи*.

СДГ: ЈАЗИЈА (азија) (тур. yazi)**ТО: *јазиж-***0 **јазија** ж покр. писмо, оно што је написано на нечем.1₁<0 **јазџ-џија**⁶⁵¹ м покр. писар.**СДГ: ЈАЛА(Х) (тур. yallah)****ТО: *јалах-***0 **јала(х)** узв. покр. дед(ер), хајде.1₁<0 **јалаџ-ати**, -ам и -ачем импф. викати јала(х).2₁<1₁ **јалаџ-нути**, -кнем пф. ← повикати јала(х).**СДГ: ЈАЛИЈА (тур. yali)****ТО: *јалиј-***0 **јалија** ж покр. обала; празан простор, ледина.1₁<0 **јалиј-аш** м покр. беспосличар, скитница, неодгојен дечак.**СДГ: ЈАНКЕСА (тур. yan kesesi)****ТО: *јанкес-***0 **јанкеса** покр. ж кожна торба која се носи са стране, преко рамена и груди.1₁<0 **јанкес-џија** м џепокрадица, џепарош, крадљивац, лопов.**СДГ: ЈАЊИЧАР (јаничар, јеничар) (тур. yeniçeri)****ТО: *јањичар-***0 **јањичар** м ист. војник регуларне турске војске, пешадије, која је састављена од заробљених и потурчених младића.1₁<0 **јањичар-ев**, -а, -о који припада јањичару.1₂<0 **јањичар-ов**, -а, -о који припада јањичару.1₃<0 **јањичар-ски**, -а, -о који се односи на јањичаре.**СДГ: ЈАПИЈА (тур. yapi)****ТО: *јаџиј-***0 **јапија** ж покр. грађевинско дрво, дрвена грађа.1₁<0 **јаџиј-чар** м покр. човек који означаје дрвеће погодно за грађевински материјал; исп. јапија.⁶⁵²⁶⁵¹ Тур. yazıcı.⁶⁵² И. Клајн (2003) не потврђује овај творбени формант.

СДГ: ЈАРАМАЗ (тур. *yaramaz*)**ТО: *јарамаз-***

0 **јарамаз** м заст. зликовац, неваљалац.

1₁ < 0 **јарамаз-лук** м злочинство.

СДГ: ЈАРАН (тур. *yâran*)**ТО: *јаран-***

0 **јаран** м 1. друг, пријатељ. 2. драган.

1₁ < 0 **јаран-ик** м → јаран (1).

2₁ < 1₁ **јараник-а** ж → јараница.

1₂ < 0 **јаран-ити**, -им импф. покр. I. пријатељевати, друговати, дружити се; милovati се, волети се. II. ~ се јаранити.

1₃ < 0 **јаран-ица** ж 1. другарица, пријатељица. 2. драгана.

1₄ < 0 **јаран-ство** с другарство, пријатељство.

2₂ < 1₂ **јарање-ње** с гл. им. ← јаранити (се).

ПР1₁ < 1₂ **с-јаранити се**, -им се пф. ступити у блиску везу, постати јаран с неким, спријатељити се.

ПР1₂ < 1₂ **у-јаранити се**, -им се пф. постати јаран, пријатељ с ким, спријатељити се.

СДГ: ЈАРАЧИТИ (према тур. *yaraklamak?*)⁶⁵³**ТО: *јарачиџи***

0 **јарачити**, -им импф. покр. вежбати, припремати коње за трку.

ПР1₁ < 0 **у-јарачити**, -им пф. I. увежбати, припремити коња за трку. II. ~ се постати ћудљив, тврдоглав, узјогунити се, уарумити се (о коњу).

СДГ: ЈАРМА⁶⁵⁴ (тур. *yarma*)**ТО: *јарм-***

0 **јарма** ж крупно млевено брашно које се даје стоци, прекрупа.

1₁ < 0 **јарм-ити**, -им импф. 1. хранити јармом. 2. млети јарму, дробити, ситнити, сецкати.

⁶⁵³ Овај етимон наводи А. Шкалајић (Škaljić 1973). Међутим, овај глагол не бележе консултовани речници савременог турскога језика. Глагол *yaraklamak* посведочен је само у историјском речнику турскога језика који садржи речи ексцерпирани из писаних извора у временском распону од 13. до 19. века. Забележена су следећа значења глагола: *hazırlamak* „припремити, припремати“, *teçhiz etmek* „опремити, опремати“, *silahlandırmak* „наоружа(ва)ти“ (исп. Tarama Sözlüğü).

⁶⁵⁴ Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС.

ПР1₁<1₁ **на-јармити**, -им пф. нахранити јармом, прекрупом.

ПР1₂<1₁ **у-јармити**, -им пф. начинити јарму, прекрупу.

ПР3₁<ПР2₁ **ујармљива-ње** с гл. им. ← ујармљивати.

ПР2₁<ПР1₂ **ујармљ-ивати**, -ујем импф. и уч. ← ујармити.

СДГ: ЈАСАК (тур. yasak)

ТО: јасак-

0 **јасак**, -ска м заст. забрана.

1₁<0 **јасак-чија**⁶⁵⁵ м заст. чувар, заштитник, пратилац, телохранитељ.

СДГ: ЈАСМИН⁶⁵⁶ (тур. yasemin)

ТО: јасмин-

0 **јасмин** м бот. украсна биљка из породице маслина с белим мирисним цветићима, скупљеним у китице или гроздове *Jasminum officinale*.

1₁<0 **јасмин-ов**, -а, -о који припада јасмину, који је од дрвета јасмина: ~ цвет, ~ чибук.

СДГ: ЈАСТУК (тур. yastık)

ТО: јастџук-

0 **јастук** м 1. а. четвороугласта платнена кеса напуњена перјем (вуном, длаком и сл.) са навлаком, на коју се наслања глава при спавању, узглавник. б. оно што служи као јастук за наслањање руку, за седење, за прибадање игала, за украс и сл. 2. оно што је налик на јастук, што подсећа на јастук. 3. покр. јастучак (3). 4. дрво које стоји по осовини (на колима).

1₁<0 **јастуч-ак**, -чка м = јастучац 1. дем. ← јастук; исп. јастучић. 2. јагодица на вршцима прстију. 3. заст. врста друштвене игре, плеса, кола.

1₂<0 **јастуч-аст**, -а, -о који је као јастук.

1₄<0 **јастуч-ац**, -чца м = јастучак.

1₅<0 **јастуч-е**, -ета с дем. ← јастук.

1₆<0 **јастуч-ић** м 1. дем. ← јастук. 2. оно што је налик на јастучић. 3. мн. заст. јастучак (5).

1₇<0 **јастуч-је** с индив. зб. им. ← јастук.

1₈<0 **јастуч-ни**, -а, -о који припада јастуку, који се односи на јастук: ~ навлака.

1₉<0 **јастуч-ница** ж јастучна навлака.

⁶⁵⁵ Тур. yasakçı.

⁶⁵⁶ Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС.

СДГ: ЈАТАК (тур. *yatak*)**ТО: *јатак-***

0 **јатак** м 1. онај који скрива људе прогоњене од власти, односи им храну и обавештава их о опасности. 2. заст. јатаковање.

2₁<1₁ **јатакова-ње** с гл. им. ← јатаковати.

1₁<0 **јатак-овати**, -ујем импф. 1. бити јатак. 2. бити у дослуху с ким.

1₂<0 **јатач-ки**, -а, -о који припада јатацима, који се односи на јатаке: ~ обичај.

1₃<0 **јаташ-тво** с јатаковање.

СДГ: ЈАЦИЈА (тур. *yatsı*)**ТО: *јациј-***

0 **јација** ж пета или последња дневна молитва муслимана.

1₁<0 **јациј-ски**, -а, -о који се односи на јацију.

СДГ: ЈАШИК**ТО: *јашик-***

0 **јашик** м → ашик.

1₁<0 **јашик-овати**, -ујем импф. покр. → ашиковати.

СДГ: ЈЕЛЕК (тур. *yelek*)**ТО: *јелек-***

0 **јелек** м тур. 1. у мушкој и женској народној ношњи: прслук од чохе, сукна, сомота, свиле украшен везом, гајтанима и сл. 2. у народној ношњи: бела вунена хаљина без рукава.

1₁<0 **јелец-е**, -ета с дем. ← јелек.

1₂<0 **јелец-ић** м дем. ← јелек.

СДГ: ЈЕМЕНИЈА⁶⁵⁷ (тур. *yemeni*)**ТО: *јемени-***

0 **Јемен** м држава на југу Арапског полуострва у југозападној Азији.⁶⁵⁸

⁶⁵⁷ Лексеме *јеменија* и *јеменије* су дате у Речнику МС као хомоними. Има оправдања за овакав поступак, јер су им значења таква да се могу међусобно довести у асоцијативну везу. С друге стране, прихватљив је и поступак какав смо ми применили, тј. обједињавање у једно гнездо, с обзиром на то да им је иста турска етимологија: *yemeni* ар. 1. „јеменија, платнена марама за повезивање главе“. 2. заст. „врста лаких, плитких ципела“.

⁶⁵⁸ Основна лексема је уведена према лексеми *јеменија*.

1₁<0 **јџмен-ија** ж (по имену земље Јемен) рубац, марама од танке шарене тканине којон муслиманке повезују главу.

1₂<0 **јџмен-ије** (јемелије, јеменлије) ж мн. врста плитке обуће попут папуча у боји (јеменске израде).

2₁<1₁ **јџмениј-ице** ж мн. дем ← јџменије.

СДГ: ЈЕМИН (емин) (тур. emin)

ТО: јџмин-

0 **јџмин** м ист. управник, надзорник. Изр. **замислио се као јџмин о марту** много се замислио (јер су се јџмини обично у марту мењали).

1₁<0 **јџмин-лук** м подручје, низ села под јџминовом влашћу.

1₂<0 **јџмин-овац**, -вца м јџминов човек.

1₃<0 **јџмин-ски**, -а, -о који припада јџминима.

СДГ: ЈЕНДЕК (ендек, хендек) (тур. hendek)

ТО: јџендец-

0 **јџендек** м покр. јарак, ров.

1₁<0 **јџендец-ина** м аугм. и пеј. ← јџендек.

1₂<0 **јџендец-ић** м дем. ← јџендек.

СДГ: ЈЕНЂА (тур. yenge)

ТО: јџенђ-

0 **јџенђа** ж нар. жена која у сватовима иде по младу и води је, деверуша, сватица.

1₁<0 **јџенђ-ија** (јџенђија) ж → јџенђа.

2₁<1₁ **јџенђиј-ица** ж дем. ← јџенђија.

2₂<1₁ **јџенђи-лук** м част или служба јџенђије.

С1₁<1₁ **јџенђи-була** ж → јџенђа.

СДГ: ЈЕЧЕРМА (јџчерма)

ТО: јџчерм-

0 **јџчерма** ж → ђечерма.

1₁<0 **јџчерм-ица** ж дем. ← јџчерма.

СДГ: ЈОГУН (тур. yoğun)

ТО: јџогун-

0 **јџогун**, -а, -о покр. → јџогунаст.

$1_1 < 0$ **јогун-аст**, -а, -о који неће да се туђој вољи покори, него по својој ради, тврдоглав, самовољан, обестан; који се често јогуни.

$2_1 < 1_1$ **јогунасто** прил. на јогунаст начин.

$1_2 < 0$ **јогун-ити се**, -им се импф. бити јогунаст, показивати своје јогунство, опирати се тврдоглаво и обесно.

$1_3 < 0$ **јогун-ица** м и ж јогунаста особа.

$1_4 < 0$ **јогун-лук**⁶⁵⁹ м јогуност, јогунство.

$1_5 < 0$ **јогун-љив**, -а, -о јогунаст.

$1_6 < 0$ **јогун-ост** ж → јогунство.

$1_7 < 0$ **јогун-ство** с особина онога који је јогунаст, обест.

$PR1_1 < 1_2$ **за-јогунити се**, -им се пф. постати јогунаст, узјогунити се.

$PR1_2 < 1_2$ **по-јогунити се**, -им се пф. 1. постати јогунаст, тврдоглав. 2. фиг. дићи главу, узохолити се.

^{mp} $PR2_1 < PR1_5$ **по-узјогунити се**, -им се пф. мало се узјогунити.

$PR1_3 < 1_2$ **раз-јогунити се**, -им се пф. необ. постати веома јогунаст, упо-ран, тврдоглав у својим настојањима, узјогунити се.

$PR1_4 < 1_2$ **с-јогунити се**, -им се пф. тврдоглаво се успротивити, остати непопустљив, узјогунити се.

$PR1_5 < 1_2$ **уз-јогунити се**, -им се пф. постати јогунаст, јогунасто, тврдоглаво остати при своме ставу, заинатити се, запети.

$PR1_6 < 1_2$ **у-јогунити се**, -им се пф. → узјогунити се.⁶⁶⁰

СДГ: ЈОРГАН (тур. *yorgan*)

ТО: *јорган-*

0 **јорган** м креветски покривач, напуњен памуком или вуном и прошивен: атласни ~.

$1_1 < 0$ **јорган-лук** м платно које служи као лице у јоргана.

$1_2 < 0$ **јорган-ски***, -а, -о који се односи на јорган: ~ чаршав.

$1_3 < 0$ **јорган-че**, -ета с дем. ← јорган.

$1_4 < 0$ **јорган-чић** м дем. ← јорган.

$1_5 < 0$ **јорган-џија**⁶⁶¹ м онај који прави и продаје јоргане.

СДГ: ЈОРГОВАН (тур. *erguvan*)

ТО: *јоргован-*

0 **јоргован** м бот. грмолика биљка с лепим гроздастим мирисним цветовима, обично плаве или беле боје.

$1_1 < 0$ **јоргован-ов**, -а, -о који припада јорговану: ~ цвет.

⁶⁵⁹ Тур. *yoğunluk*.

⁶⁶⁰ В. и *узјогунити се*, *одјогунити се*, *ојогунити се*.

⁶⁶¹ Тур. *yorgançı*.

СДГ: ЈОРДАМ⁶⁶² (тур. *yordam*)**ТО: *јордам-***

0 **јордам** м заст. охолост, поноситост, умишљеност, уображеност.

1₁<0 **јордам-ити**, -им импф. = јорданити I. охолити се, шепурити се. II. ~ се јордамити.⁶⁶³

1₂<0 **јордам-ли**⁶⁶⁴ прил. охоло, поносито, упето.

2₁<1₁ **јордамље-ње** с гл. им. ← јордамити (се).

1₃<0 **јордам-џија** м онај који јордами, охол, умишљен човек.

СДГ: ЈУРИШ (тур. *yürüyüş*)**ТО: *јуриш-***

0 **јуриш** м 1. брз напад, навала војске у трку на непријатеља: ~ учинити, јуришом заузети положај. 2. (у служби узвика) као команда за напад на непријатеља: викнути ~. Изр. **на јуриш** брзо, на брзину.

2₁<1₁ **јуриш-авати**, -ам импф. ← јуришати.

2₂<1₁ **јуриша-ње** с гл. им. ← јуришати.

1₁<0 **јуриш-ати**, -ам импф. 1. чинити јуриш, ићи на јуриш. 2. упорно наваљивати на кога речима. 3. спорт. оштро наваљивати; исп. јурдисати.

1₂<0 **јуриш-ач** м → јуришник.

1₃<0 **јуриш-ити**, -им пф. учинити јуриш, навалити.

1₄<0 **јуриш-лија** м → јуришник.

2₃<1₄ **јуришлиј-ски**, -а, -о који се односи на јуришлије: ~ капа.

1₅<0 **јуриш-ни**, -а, -о који се односи на јуриш: ~ батаљон, ~ чета, ~ колона, ~ авијација.

1₆<0 **јуриш-ник** м онај који јуриша, који иде на јуриш.

2₄<1₅ **јуришно** прил. као на јуриш.

2₅<1₁ **јуриш-нути**, -нем пф. полетети на јуриш, учинити јуриш.

ПР1₁<1₁ **за-јуришати**, -ам пф. почети јуришати.

ПР1₂<1₁ **про-јуришати**, -ам пф. јуришајући проћи, продрети.

С1₁<0 **против-јуриш** м јуриш као непосредни одговор на извршен јуриш од стране противника.

⁶⁶² У савременом турском ово значење је застарело: *yordam* им. 1. „способност, вештина, вичност“. 2. нар. „помоћник“; исп. *yardımcı*. 3. заст. „разметање, хвалисање“; исп. *çalın*. 4. заст. „спретност, умешност“.

⁶⁶³ В. и *зајордамийи*.

⁶⁶⁴ Тур. *yordamlı*. Многи турски придеви који нису облички адаптирани у српском језику прихваћени су као прилози, а не као придеви. Разлог овоме видимо у немогућности разликовања рода. Овај тип турских придева прихваћен је као прилог у српском језику.

К

СДГ: КАБАДАХИЈА (тур. *kabadayı*)**ТО: кабадахиј-**

0 кабадахија м 1. ист. заменик дахије. 2. насилник.

1₁<0 кабадахиј-ски, -а, -о који се односи на кабадахије.

1₂<0 кабадахџ-лук⁶⁶⁵ м насиље.

СДГ: КАБАРЕ (тур. *kabara*)**ТО: кабар-**

0 кабаре ж мн. покр. а. врста женског појаса од кадифе с металним то-кама. б. → токе.

1₁<0 кабар-нице ж мн. дем. ← кабаре.

СДГ: КАБАСТ (према тур. *kaba*)**ТО: кабасџ-**

0 кабаст, -а, -о који заузима много места, сувише велик, крупан, гломазан, незграпан.

1₁<0 кабасто прил. гломазно, крупно, големо.

ПРС1₁<0 о-кабаст-ити, -им пф. постати кабаст; одебљати.

СДГ: КАБУЛ (тур. *kabul*)**ТО: кабул-**

0 кабул м покр. пристанак, дозвола; добра воља према некоме, наклоност, толеранција.

1₁<0 кабул-ити, -им импф. а. одобравати, прихватати, усвајати. б. мислити, претпостављати.

ПР1₁<1₁ о-кабулити, -им пф. покр. пристати на нешто, усвојити, одобрити.

ПР1₂<1₁ пре-кабулити, -им пф. прихватити што, пристати на што, помирити се с чим.

ПР1₃<1₁ у-кабулити, -им пф. покр. одлучити, решити се; одобрити, пристати, усвојити.⁶⁶⁶

⁶⁶⁵ Тур. *kabadayılık*.

⁶⁶⁶ В. и *закабулији*.

СДГ: КАВА (тур. kahve)**ТО: кав-**0 **кава** ж → кафа.1₁<0 **кав-ана** ж → кафана.2₁<1₁ **каван-ар** м → кафанар.3₁<2₁ **каванар-ев**, -а, -о = каванаров који припада каванару.3₂<2₁ **каванар-ица** ж женска особа каванар.3₃<2₁ **каванар-ов**, -а, -о = каванарев.3₄<2₁ **каванар-ски**, -а, -о који се односи на каванаре: ~ занимање.2₂<1₁ **каван-ирати**, -ам импф. посећивати кавану.2₃<1₁ **каван-исати**, -ишем импф. бити каванар, држати кавану, бавити се каванарским послом или занимањем.2₄<1₁ **каван-ица** ж дем. ← кавана.2₅<1₁ **каван-ски**, -а, -о који се односи на каване: ~ дим, ~ прозор, ~ живот, ~ ћаскало, ~ политика, ~ публика. Изр. ~ **политика** плитка политика, политика која се води у разговорима по каванама; ~ **човек** човек који већину слободног времена проводи у кавани; ~ **политичар** политичар који агилује по каванама, обећавајући немогуће ствари, озбиљан политичар.2₆<1₁ **каван-џија** м → каванар (1).1₂<0 **кав-ен**, -а, -о 1. који је од каве: ~ талог, ~ зрно, ~ конзерва. 2. који служи за спремање и пијење каве: ~ филцан, ~ млин, ~ прибор. 3. који је боје као кава.3₅<2₇ **кавениса-ње** с гл. им. ← кавенисати.2₇<1₂ **кавен-исати**⁶⁶⁷, -ишем импф. пијуцкати кафу, забављати се уз кафу.2₈<1₂ **кавен-ка** ж шољица каве.1₃<0 **кав-ењак** м 1. суд у коме се кува, пече кава. 2. кавени млин.1₄<0 **кав-џија** м → кафеџија.2₉<1₄ **кавџиј-ин**, -а, -о који припада кавџији.2₁₀<1₄ **кавџиј-ски**, -а, -о који се односи на кавџије.1₅<0 **кав-ин**, -а, -о 1. који је од каве: ~ талог, ~ конзерва. 2. који је боје као кава.1₆<0 **кав-ица** ж дем. и хип. ← кава.1₇<0 **кав-овац**, -овца м бот. кавино дрво *Coffea Arabica*.1₈<0 **кав-овина** ж сурогат каве.1₉<0 **кав-ски**, -а, -о који се односи на каву: кавске кашичице.ПРС1₁<0 **за-кав-ити се**, -им се пф. попити мало каве.С1₁<0 **кав-о-пија** м и ж мушка или женска особа која радо пије каву.С1₂<0 **кав-о-точ-је** с неол. место где се продаје и пије кава.С1₃<0 **кавен-о-смеђ**, -а, -е смеђ као кава.⁶⁶⁷ Морућа је и следећа сегментација: кав-енисати.

СДГ: КАВАЗ (кафаз) (тур. kavaz)**ТО: каваз-**

0 **каваз** м ист. оружник, стражар, жандар; почасни стражар, наоружани пратилац.

1₁<0 **каваз-баша** м заповедник каваза.

1₂<0 **каваз-ки**, -а, -о који се односи на кавазе: ~ особа.

СДГ: КАВАЛ (тур. kaval)**ТО: кавал-**

0 **кавал** м покр. 1. врста кратке пушке; исп. кавалија. 2. свирала.

1₁<0 **кавал-ија** м врста топа: топ ~.

СДГ: КАВГА (тур. kavga)**ТО: кавг-**

0 **кавга** ж (дат. -ги и -зи; ген. мн. кавга и кавги) 1. свађа, препирка. 2. бој, туча.

2₁<1₁ **кавга-ње** с гл. им. ← кавгати се.

1₁<0 **кавг-ати се**, -ам се импф. кавжити се.

2₂<1₁ **кавг-ач** м = кавгација и кавгаш онај који замеће кавгу.

2₃<1₁ **кавг-ација**⁶⁶⁸ м и ж = кавгач.

3₁<2₃ **кавгациј-ски**, -а, -о који се односи на кавгације: ~ начин.

3₂<2₃ **кавгац-ити се**, -им се импф. свађати се, препирати се, тући се.

2₄<1₁ **кавг-аш** м = кавгач.

2₅<1₆ **кавж-ње** с гл. им. ← кавжити се.

1₂<0 **кавж-ити се**, -им се (кавцати се, кавцити се) импф. (око чега, за што, с ким) имати међу собом кавгу, свађати се.

1₃<0 **кавж-ица** ж дем. ← кавга.

ПР1₁<1₂ **за-кавжити (се)**, -им (се) пф. приметити кавгу, посвађати се.

ПР1₂<1₅ **за-кавцити (се)**, -им (се) пф. → закавжити се.

ПР1₃<1₁ **про-кавгати се**, -ам се пф. мало се посвађати.

ПР1₄<1₁ **по-кавгати се**, -ам се пф. приметити кавгу, посвађати се.

С1₁<0 **кавга-чичак**⁶⁶⁹ м бот. врста биљке из пор. љутића, жаворњак *Delphinium consolida*.

⁶⁶⁸ Тур. kavgası.

⁶⁶⁹ Творбено је интересантна ова сложеница, настала је од кавга + чичак (од тур. çiçek, у значењу цвет). С друге стране, ову реч не бележе консултовани турски речници.

СДГ: КАВЕЗ (кафез) (тур. kafes)**ТО: кавез-**

0 **кавез** м крлетка 1. кућица за птице којој су стране од дрвених или металних решетака. 2. јаким гвозденим решеткама ограђен простор у коме се држе дивље крволочне животиње: циркуски ~, лављи ~. 3. соба у старих муслиманских кућа, затворена дрвеним решеткама на прозорима да се не би видела женска лица у соби. 4. строго контролисани простор у коме се ко креће и живи.

1₁<0 **кавез-ић** м дем. ← кавез.**СДГ: КАВРА (тур. kavra)****ТО: кавра-**0 **кавра** ж покр. спона, петља, заковница.

1₁<0 **кавра-исати**, -ишем пф. причврстити, углавити спонама, заглавити: ~ чавао, клинац.

СДГ: КАВУР/КАВУРИН**ТО: кавур-**0 **кавур/кавурин** м покр. → каур.1₁<0 **кавур-ити** → каурити.1₂<0 **кавур-ка** → каурка.1₃<0 **кавур-ски**, -а, -о → каурски.**СДГ: КАДИВА (тур. kadife)****ТО: кадив-**0 **кадива** ж → кадифа.1₁<0 **кадив-аст**, -а, -о → кадифаст.1₂<0 **кадив-ели**⁶⁷⁰ прид. непром. → кадифели.1₃<0 **кадив-ен**, -а, -о → кадифен.1₄<0 **кадив-ица** ж → кадифица.1₅<0 **кадив-ли** прид. непром. → кадифли.**СДГ: КАДИЈА (тур. kadı)****ТО: кадиј-, кад-**0 **кадија** м ист. у доба турске власти, судија који суди по Курану.1₁<0 **кадиј-ин**, -а, -о који припада кадији.

⁶⁷⁰ И. Клајн (2003) не региструје придевски творбени формант *-ели*. У Речнику МС наведена је монголска етимологија.

$2_1 < 1_1$ **кадијин-ица** ж = кадиница кадијина жена.

$2_2 < 1_1$ **кадијин-ски**, -а, -о = кадински који се односи на кадије.

$1_2 < 0$ **кади-лук**⁶⁷¹ м ист. 1. управна јединица, подручје једног кадије. 2. кадијско звање.

$1_3 < 0$ **кад-ин**, -а, -о → кадијин.

$1_4 < 0$ **кад-инац**, -нца м кадијин службеник.

$1_5 < 0$ **кад-иница** ж кадијиница.

$1_6 < 0$ **кад-ински**, -а, -о кадијински.

Прс $1_1 < 0$ **за-кадиј-ати се**, -ам се пф. постати кадија.

СДГ: КАДИФА (тур. *kadife*; *kadife çiçeği*)

ТО: кадиф-

0 **кадифа** ж 1. врста меке свилене баршунасте тканине; сам(е)т, баршун. 2. бот. = кадифица биљка с кадифастим цветом *Tagetes erectus*.

$1_1 < 0$ **кадиф-ан**, -а, -о и **кадифан**, -фна, -фно = кадифен 1. који је од кадифе (1). 2. кадифаст.

$1_2 < 0$ **кадиф-аст**, -а, -о који је као кадифа; исп. кадифан (2).

$1_3 < 0$ **кадиф-ели** заст. прид. непром. кадифан.

$1_4 < 0$ **кадиф-ен**, -а, -о = кадифан.

$2_1 < 1_4$ **кадифено** прил. попут кадифе.

$1_5 < 0$ **кадиф-ица** ж бот. = кадифа (2).

$1_6 < 0$ **кадиф-ли** прид. непром. → кадифан.

$1_7 < 0$ **кадиф-лија** (у атрибутој служби) ж која је од кадифе.

СДГ: КАДУНА (тур. *kadın*)

ТО: кадун-

0 **кадуна** ж угледна жена; госпођа.

$1_1 < 0$ **кадун-ин**, -а, -о који припада кадуни.

$1_2 < 0$ **кадун-ица** ж дем. ← кадуна.

$1_3 < 0$ **кадун-ски**, -а, -о који се односи на кадуне.

$1_4 < 0$ **кадун-цика**⁶⁷² ж → кадуница.

СДГ: КАЗАН (тур. *kazan*)

ТО: казан-

0 **казан** м 1. већи метални суд који служи за загревање, кување и сл., котао: бакарни ~, војнички ~. 2. а. уређај за печење ракије. б. техн. затворени котао у коме се загревањем вода претвара у пару. 3. фиг. заједничка масовна исхрана: ићи на казан. 4. фолкл. врста игре: играли се казана. Изр. **ићи на**

⁶⁷¹ Тур. *kadılık*.

⁶⁷² Тур. *kadıncaık*.

~, **спасити на** ~ јести на казану, заједнички се хранити; **кад** ~ **пође** кад ракија почне цурити; **осећати се као у казану** бити у непрестаним и тешким бригама; **пити на казану** пити ракију код ракијског казана.

1₁<0 **казан-ија** ж део или количина ракије што се даје ономе који посуди, позајми казан за печење ракије.

1₂<0 **казан-ица** ж просторија у којој се налази казан.

1₃<0 **казан-лук** м → казаница.

1₄<0 **казан-ски**, -а, -о који се односи на казане: ~ ватра, ~ храна.

1₅<0 **казан-че**, -ета с дем. ← казан.

1₆<0 **казан-чина** м аугм. ← казан.

1₇<0 **казан-чић** м дем. ← казан.

1₈<0 **казан-џија**⁶⁷³ м занатлија који прави казане и уопште бакрено посуђе, котлар.

2₁<1₈ **казанџиј-ин**, -а, -о који припада казанџији.

2₂<1₈ **казанџиј-ски**, -а, -о који се односи на казанџије: ~ занат.

2₃<1₈ **казанџи-лук**⁶⁷⁴ м 1. котларски занат. 2. место у чаршији где раде казанџије.

2₄<1₈ **казанџи-ница**⁶⁷⁵ ж казанџијска радионица.

СДГ: КАЗАС (казаз) (тур. kazaz)

ТО: казас-

0 **казас** м заст. покр. онај који прави дугмета, ројте, врпце и сл. од свиле, свилар; исп. казаз.

1₁<0 **казас-ки**, -а, -о који се односи на казасе и казасе: ~ еснаф.

СДГ: КАИК (тур. kaık)

ТО: каик-

0 **каик** м чамац.

1₁<0 **каик-џија**⁶⁷⁶ м онај који тера каик, чамчар.

С1₁<0 **чет-о-каик** м заст. оружана шајка.

СДГ: КАИШ (каиш) (тур. kaış)

ТО: каиш-

0 **каиш** м 1. дуга трака од коже (ређе од чврсте тканине) која служи као појас или за везивање. 2. оно што има облик каиша. 3. пом. једна од дасака

⁶⁷³ Тур. kazancı.

⁶⁷⁴ Тур. kazancılık.

⁶⁷⁵ Сегментирани смо на овај начин, јер је ово реч са значењем локала, као што су и *чајџиница*, *аиџиница*.

⁶⁷⁶ Тур. kaıkcı.

којима се покривају бокови лађе. 4. лихва, зеленашење, каишарлук. 5. превара, подвала. Изр. **стезати** ~ скромније живети; **ударити коме** ~ преварити кога.

$2_1 < 1_2$ **каиша-ње** с гл. им. ← каишати (се).

$1_1 < 0$ **каиш-ар** м (вок. каишару и -аре) 1. онај који прави каише. 2. онај који се при пословању служи преваром, подвалом; лихвар, зеленаш, каматник.

$2_2 < 1_1$ **каишар-ев**, -а, -о = каишаров који припада каишару.

$3_1 < 2_3$ **каишаре-ње** с гл. им. ← каишарити.

$2_3 < 1_1$ **каишар-ити**, -им импф. бавити се каишарским пословима, каматовати, варати; поступати као каишар (2).

$2_4 < 1_1$ **каишар-лук** м каишарски поступак, превара, подвала; лихварство, зеленаштво, каишарство.

$2_5 < 1_1$ **каишар-ов**, -а, -о = каишарев.

$2_6 < 1_1$ **каишар-ски**, -а, -о који се односи на каишаре и на каишарство: ~ интерес.

$3_2 < 2_6$ **каишарски** прил. попут каишара.

$2_7 < 1_1$ **каишар-ство** с каишарлук.

$1_2 < 0$ **каиш-ати**, -ам импф. I. 1. резати на каише (нпр. кожу, сланину). 2. браздити. II. ~ се 1. кидати се. 2. вијугати се.

$1_3 < 0$ **каиш-ац**, -шца м дем. ← каиш, каишић.

$1_4 < 0$ **каиш-ити**, -им импф. → каишати.

$1_5 < 0$ **каиш-ић** м дем. ← каиш.

$1_6 < 0$ **каиш-лија** (у атрибутој служби) м направљен од каиша.

$1_7 < 0$ **каиш-ни**, -а, -о који се односи на каише.

$1_8 < 0$ **каиш-чић*** м дем. и хип. ← каиш.

ПР1 $_1 < 2_3$ **ис-каишарити**, -им пф. стећи каишарењем, преваром, заваривањем измамити (нпр. новце).

ПР1 $_2 < 1_2$ **ис-каишати**, -ам пф. 1. исећи на каише, на траке, раскомадати, распарати, поцепати. 2. изударати каишем.

ПР1 $_3 < 1_4$ **рас-каишити**, -им пф. необ. расећи на каишеве, поцепати, ицепати, радерати.

ПР1 $_4 < 2_3$ **у-каишарити**, -им пф. преварити (на мери, у плаћању), закинути.⁶⁷⁷

СДГ: КАЈГАНА (тур. *kağana*)

ТО: *кајган-*

0 **кајгана** ж кув. јело од пржених јаја. Изр. **као светог Петра** ~ прескупо.

$1_1 < 0$ **кајган-ица** ж дем. ← кајгана.

⁶⁷⁷ В. и *закаишарийи*, *окаишайи*.

СДГ: КАЈД⁶⁷⁸ (тур. *kaıt*)**ТО: кајд-**

0 **кајд** ж покр. заст. 1. запис, акт; досије. 2. упис у земљишне књиге, којим се врши пренос права власништва.

ПРС₁ < 0 **за-кајд-ити**, -им пф. покр. убележити, уписати, записати.

ПРС₂ < 0 **пот-кајд-ити (пот-каитити)**, -им пф. потписати, потврдити.

ПРС₃ < 0 **у-кајд-ити**, -им пф. 1. записати, забележити. 2. уписати у земљишне књиге право својине.

СДГ: КАЈДА (тур. *kaide*)**ТО: кајд-**

0 **кајда** ж покр. 1. знак којим се бележи висина и трајање гласа у музици, нота. 2. напев, арија. 3. мн. свезак или књига са штампаним или уписаним нотама неког музичког састава. Изр. **од те кајде нема фајде** посл. од тога што ти говориш не може бити ништа.⁶⁷⁹

1₁ < 0 **кајд-анка** ж свеска с кајдама, бележница.

ПРС₁ < 0 **у-кајд-ити**, -им пф. заст. сложити у кајде, ноте, забележити ноте, компоновати.

СДГ: КАЈМАК (тур. *kaımak*)**ТО: кајмак-**

0 **кајмак** м 1. а. масни слој који се ствара на охлађеном куваном млеку, скоруп. 2. пена на површини црне кафе. 3. експр. а. оно што стоји на врху, на површини, што је најбоље. б. горњи друштвени слој, крем. Изр. **скинути, побрати** ~ узети оно што је најбоље.

1₁ < 0 **кајмак-лија**⁶⁸⁰ ж скувана црна кава која има доста пене.

ПРС₁ < 0 **за-кајмач-ити**, -им пф. зачинити кајмаком, ставити кајмака у нешто, премазати кајмаком.

ПРС₂ < 0 **о-кајмач-ити**, -им пф. скинути кајмак; експр. узети оно што је најбоље.

⁶⁷⁸ Незабележена лексема *кајд* је уврштена у грађу с обзиром на то да Речник МС бележи њена два глаголска деривата.

⁶⁷⁹ Пословице које садрже именичку компоненту турског порекла малобројне су у ексерпираној грађи. Такве су и *йразна кеса не дивани*, као и *два йеливана на једном коноју, ужејџу играйи не могу*. Истраживање показује да ове пословице не бележи турски језик, нити за њих постоје истозначни еквиваленти у турском језику. Именичке компоненте турскога порекла (*кајда*, *йеливан*), као и глагол *диванийи* имају веома експресивну функцију.

⁶⁸⁰ Тур. *kaımaklı*.

ПРС₁₃ <0 **по-кајмач-ити**, -им пф. прелити какво јело кајмаком.

С₁ <0 **кајмак-баклава** ж врста баклаве са надевом од кајмака.

СДГ: КАЈСИЈА (тур. *kaısı*)

ТО: *кајсиј-*

0 **кајсија** ж бот. дрво из пор. ружа жуто-црвенога плода с великом коштицом *Prunus armeniaca*; плод тога дрвета.

1₁ <0 **кајсиј-ача** ж агр. врста гљиве *Cantharellus cibarius*.

1₂ <0 **кајсиј-ин**, -а, -о који припада кајсији.

1₃ <0 **кајсиј-ница** ж дем. ← кајсија.

1₄ <0 **кајсиј-евача*** ж ракија од кајсија.

1₅ <0 **кајсиј-овача** ж ракија од кајсија.

СДГ: КАЛАЈ (тур. *kalay*)

ТО: *калај-*

0 **калај** м врста метала, коситер.

2₁ <1₁ **калајиса-ње** с гл. им. ← калајисати.

1₁ <0 **калај-исати**, -ишем пф. и импф. превући, превлачити, обложити, облагати калајем. Изр. **небо (сунце) ти (вам) калајисано** блажа псовка.

1₂ <0 **калај-ли**⁶⁸¹ прид. непром. покр. као од калаја, попут калаја, калајни.

1₃ <0 **калај-лија** ж 1. калајни тањир, здела. 2. ситан накит од калаја у облику звончића који се уплеће у косу.

1₄ <0 **калај-ни**, -а, -о 1. који је од калаја, који је калајисан. 2. који је као калај.

1₅ <0 **калај-џија**⁶⁸² м 1. занатлија који се бави ливењем калаја или калајисањем. 2. трговац који иде околу носећи робу са собом, торбичар, покућарац.

2₂ <1₅ **калајџиј-ски**, -а, -о који се односи на калајџије: ~ занат.

ПР₁ <1₁ **на-калајисати**, -ишем пф. покрити калајем, окалајисати.

ПР₁ <1₁ **о-калајисати**, -ишем пф. превући калајем.

ПР₁ <1₁ **по-калајисати**, -ишем пф. превући калајем, покоситерити.⁶⁸³

ПР₁ <1₁ **пре-калајисати**, -ишем пф. превући, покрити калајем.

ПР₁ <1₁ **у-калајисати се**, -ишем се пф. усијати се, добити сјај од дугог ношења (о оделу).

⁶⁸¹ Тур. *kalaylı*.

⁶⁸² Тур. *kalaycı*.

⁶⁸³ В. и *искалајисаји*.

СДГ: КАЛАМ**ТО: калам-**

0 **калам** м → калем (2).

1₁<0 **калам-ак**, -амка м дем. ← калам.

1₂<0 **калам-ити**, -им импф. = калемити. 1. урезивати калем у дивљаку, цепити. 2. пелцовати (оспице).

2₁<1₂ **каламље-ње** с гл. им. ← каламити.

ПР1₁<1₂ **ис-каламити**, -им пф. = искалемити свршити калемљење.

ПР2₁< ПР1₂ **накалам-ак**, -амка м = накалемак оно што се накалами, наставак, додаток.

ПР1₂<1₂ **на-каламити**, -им пф. = накалемити. I. 1. извршити калемљење, наврнути, прицепити (о воћкама). 2. додати, придодати, наставити (на нешто). II. ~ се = накалемити се фиг. везати се, наметнути се, пришљамчити се.

СДГ: КАЛАУЗ (тур. kılavuz)**ТО: калауз-**

0 **калауз** м 1. кључ у облику кукице којим се може отворити свака брава. 2. а. путовођа, водич, пратилац. б. трговачки посредник, мешетар, прекупац. 3. заст. гласношоша, гласник. 4. направа у облику кукице којом се може отворити свака обична брава, отпирач.

2₁<1₁ **калауж-ење** с гл. им. ← калаузити.

1₁<0 **калауз-ити**, -им импф. покр. 1. показивати пут, проводити. 2. вршити посредничке послове. 3. уходити, извиђати.⁶⁸⁴

1₂<0 **калауз-лук**⁶⁸⁵ м покр. посао, занимање калауза (1–3); потказивање, достава.

1₃<0 **калау-штина** ж плата калаузу.

1₄<0 **калауш-че**, -ета с дем. ← калауз.

СДГ: КАЛАШ (тур. kalles)**ТО: калаш-**

0 **калаш** м заст. расипник, пропалица, варалица.

2₁<1₁ **калаше-ње** с гл. им. ← калашити (се).

1₁<0 **калаш-ити**, -им импф. 1. варати. 2. скитати се.

1₂<0 **калаш-тура**⁶⁸⁶ погрд. 1. ж раскалашна, разуздана жена. 2. м неваљаца, хуља, нитков. 3. м и ж пас скитница, псина.

⁶⁸⁴ В. и *искалаузити*, *накалаузити*.

⁶⁸⁵ Тур. kılavuzluk.

⁶⁸⁶ Суфикс *-тура* спадао би у јединачне суфиксе. Извесно је да му је значење пејоративно. И. Клајн (2003) не бележи овај суфикс. С. Бабић (Babić 2002: 365) даје са потврдом лексеме *женџура* из Речника МС.

ПР1₁<1₁ **рас-калашити**, -им пф. I. учинити да неко постане раскалашан, разуздан, распустити кога. II. ~ се постати раскалашан, разуздати се, распустити се.⁶⁸⁷

ПР2₁< ПР1₁ **раскалаш-ан**, -шна, -шно 1. разуздан, распуштен; непристојан, скаредан (о говору, речима). 2. весео, расположен, раздраган.

ПР3₁< ПР2₁ **раскалаш-еник** м = раскалашењак и раскалашник онај који је раскалашен, раскалашан човек.

ПР3₂< ПР2₁ **раскалаш-еница** ж = раскалашница раскалашна жена.

ПР3₃< ПР2₁ **раскалашено** прил. = раскалашно разуздано, распуштено.

ПР3₄< ПР2₁ **раскалашен-ост**, -ости ж = раскалашност особина, својство онога који је раскалашен.

ПР3₅< ПР2₁ **раскалаш-ењак** м = раскалашеник.

ПР3₆< ПР2₁ **раскалаш-ник** м = раскалашеник.

ПР3₇< ПР2₁ **раскалаш-ница** ж = раскалашеница.

ПР3₈< ПР2₁ **раскалашно** прил. = раскалашено.

ПР3₉< ПР2₁ **раскалаш-ност**, -ости ж = раскалашеност.

ПР3₁₀< ПР2₁ **раскалаш-тво** с раскалашност.

СДГ: КАЛДРМА (тур. kaldırım)⁶⁸⁸

ТО: калдрм-

0 **калдрма** ж пут направљен од камена, поплочан каменом; плочник на томе путу.

1₁<0 **калдрм-ар** м = калдрмија онај који прави калдрме.

1₂<0 **калдрм-арина** ж дажбина за употребу калдрме.

1₃<0 **калдрм-ија** ж покр. → калдрмарина.

1₄<0 **калдрм-ина** ж калдрмарина.

2₁<1₅ **калдрмиса-ње** с гл. им. ← калдрмисати.

1₅<0 **калдрм-исати**, -ишем пф. и импф. поставити, постављати калдрму, поплоча(ва)ти каменом (пут, улицу и сл.).⁶⁸⁹

1₆<0 **калдрм-ити**, -им пф. и импф. поставити, постављати калдрму, поплоча(ва)ти каменом (пут, улицу и сл.).

2₂<1₆ **калдрмље-ње** с гл. им. ← калдрмити.

1₇<0 **калдрм-ција**⁶⁹⁰ м = калдрмар.

ПР1₁<1₅ **по-калдрмисати**, -ишем пф. поставити калдрму, поплочати камењем.

⁶⁸⁷ В. и *искалашити*.

⁶⁸⁸ Лексема *калдрмаи* је неологизам, који бележи Оташевић (2008). Његов речник бележи неколицину неологизама у чијој основи се налази неки од одомаћених турцизама: *чаршијање*, *зејџињаво*, *бесјараи* и сл.

⁶⁸⁹ Дефиниција је преузета из Речника САНУ. У Речнику МС гласи: *калдрмисати/калдрмити* „прекри(ва)ти пут каменом“.

⁶⁹⁰ Тур. kaldırımci.

ПР₁₂<1₆ **по-калдрмити**, -им пф. поставити калдрму, поплочати камењем.

ПР₁₃<1₅ **у-калдрмисати**, -ишем пф. уградити, ставити у калдрму.

ПР₁₄<1₆ **у-калдрмити**, -им пф. уградити, ставити у калдрму.⁶⁹¹

СДГ: КАЛЕМ⁶⁹² (тур. *kalem*)

ТО: *калем-*

0 **калем** м 1. дрвени, метални и сл. ваљак на који се намотава конач, пређа, жица и сл. 2. агр. а. косо одсечена гранчица с пупољком неке воћке, руже и сл. која се цепа, ставља под кору дивље биљке сродне врсте ради добијања одређене биљке. б. (о)калемљена биљка. 3. заст. писаљка од трске којом су се на Истоку служили уместо гушчјег пера.

1₁<0 **калем-ар** м 1. онај који калемити. 2. калемачица.

1₂<0 **калем-ача** ж накалемљена воћка или лоза.

1₃<0 **калем-ачица**⁶⁹³ ж нож за калемљење.

1₄<0 **калем-ити**, -им импф. I. = каламити. II. ~ се цепити се, пелцовати се.⁶⁹⁴

2₁<1₄ **калемљење** с гл. им. ← калемити (се).

ПР₁₁<1₄ **ис-калемити**, -им пф. = искаламити.

ПР₂₁< ПР₁₂ **накалем-ак**, -емка м = накаламак.

ПР₂₂< ПР₁₂ **накалемљ-ивати**, -амљујем импф. и уч. ← накалемити.

ПР₁₂<1₄ **на-калемити**, -им пф. I. = накаламити. II. ~ се = накаламити се.

ПР₁₃<1₄ **о-калемити**, -им пф. калемљењем оплеменити воћку.

ПР₁₄<1₄ **по-калемити**, -им пф. наврнути, накалемити, оплеменити редом више воћака.

ПР₁₅<1₄ **при-калемити**, -им пф. причврстити као при калемљењу, придружити, привезати уза што.⁶⁹⁵

СДГ: КАЛИФ/КАЛИФА⁶⁹⁶ (тур. *halife*)

ТО: *калиф-*

0 **калиф/калифа** м = халиф(а) ист. врховни муслимански поглавар у арапским државама који има највишу духовну и световну власт, титула турских султана.

⁶⁹¹ В. и *искалдрмисаји*.

⁶⁹² РСЈ наводи грчко порекло.

⁶⁹³ Претпостављамо да је лексема *калемачица* настала моционом творбом од *калемач*. Међутим, како *калемач* није забележен, ми дериват *калемачица* изводимо сложеним творбеним формантом *-ачица* од творбене основе *калем*.

⁶⁹⁴ В. и *докалемийи*.

⁶⁹⁵ В. и *закалемийи*.

⁶⁹⁶ Лексеме *калиф/калифа* и *калифаји* нису означене као турцизми у Речнику МС.

1₁<0 **калиф-ат** м = халифат, територија под влашћу калифа; држава којој је на челу калиф.

1₂<0 **калиф-ски**, -а, -о који припада калифима, калифама: ~ престо.

СДГ: КАЛКАН (тур. kalkan)

ТО: калкан-

0 **калкан** м 1. штит: сребрни калкани. 2. а. забат на кући. б. врста крова на кући који се од једног зида спушта косо на противни зид: кућа на ~. 3. покр. врста старинске женске капе. 4. седло.

1₁<0 **калкан-ски**, -а, -о који се односи на калкан, који служи као калкан, забатни: ~ зид.

СДГ: КАЛПАК (тур. kalpak)

ТО: калпак-

0 **калпак** м 1. ист. свечана капа од самура, куновине или коже. 2. ратна војничка капа од лаког метала, кацига, шлем. 3. капа од крзна, шубара.

1₁<0 **калпак-чија**⁶⁹⁷ м = калпакчија онај који прави калпаке.

1₂<0 **калпак-чија** м = калпакчија.

1₃<0 **калпак-ина** ж аугм. ← калпак.

1₄<0 **калпак-ић** м дем. ← калпак.

СДГ: КАЛПОЗАН (тур. kalpazan)

ТО: калпозан-

0 **калпозан** м лажљивац, варалица.

1₁<0 **калпозан-аст**, -а, -о лажљив, преваран.

ПРС1₁<0 **про-калпозан-ити се**, -им се пф. постати као калпозан.

СДГ: КАЛУП (тур. kalup)

ТО: калуп-

0 **калуп** м 1. а. предмет на који се набија што да добије његов облик: ~ за обућу, ~ за земљано посуђе. б. суд у који се улива што житко да би очврснувши добило његов облик, матрица за одливке. 2. ствар која се добије одливањем у калупу (1б), одливак. 3. збијен и чврсто свезан свежањ дувана, лишћа, траве, сена и сл. 4. фиг. углед, пример, узор. 5. образац, узорак. Изр. **на исти (један)** ~ увек једнако; **на свој** ~ друкчије од других.

1₁<0 **калуп-ар** м онај који прави калупе.

1₂<0 **калуп-ац**, -пца м калуп (2).

⁶⁹⁷ Тур. kalpakçı.

$1_3 < 0$ **калуп-ити**, -им импф. 1. помоћу калупа израђивати. 2. навлачити на калуп. 3. збијати у чврст облик. 4. давати увек чему исти, стереотипан облик.

$2_1 < 1_3$ **калупље-ње** с гл. им. ← калупити.

$1_4 < 0$ **калуп-чић** м дем. ← калуп.

$PR1_1 < 1_3$ **о-калупити**, -им пф. начинити по калупу, на калупу.

$PR1_2 < 1_3$ **с-калупити**, -им пф. 1. сложити, испресавијати (обично тканину): ~ ћебе, ~ прекривач. 2. склопити, саставити.

$PR1_3 < 1_3$ **у-калупити**, -им пф. I. 1. ставити у калуп (да се добије одређени облик). експр. васпитати по одређеном обрасцу, дати чему жељени образац, калуп. II. ~ се изгубити изразитост и свежину, изгубити оригиналност, свести се на калуп, на шаблон.

$PR3_1 < PR2_1$ **укалупљава-ње** с гл. им. ← укалупљавати (се).

$PR2_1 < PR1_3$ **укалупље-авати (се)**, -ам (се) импф. и уч. ← укалупити (се).

$PR2_2 < PR1_3$ **укалупље-ен**, -а, -о који је изгубио свежину, оригиналност.

$PR3_2 < PR2_2$ **укалупљен-ост**, -ости ж особина онога што је укалупљено, рад по шаблону, једноликост у раду.

$PR2_3 < PR1_3$ **укалупље-ње** с довођење, прелазак у стање укалупљености.

$PR3_3 < PR2_4$ **укалупљива-ње** с гл. им. ← укалупљивати (се).

$PR2_4 < PR1_3$ **укалупљивати (се)**, -лупљујем (се) импф. и уч. ← укалупити (се).⁶⁹⁸

СДГ: КАЛФА (тур. *kalfa*)

ТО: *калф-*

0 **калфа** м изучен трговачки или занатлијски помоћник.

$1_1 < 0$ **калф-енски**, -а, -о који се односи на калфе. Изр. ~ **писмо** потврда о довршеном учењу заната и положеном испиту за калфу.

$1_2 < 0$ **калф-ин**, -а, -о који припада калфи.

$1_3 < 0$ **калф-ински**, -а, -о → калфенски.

$1_4 < 0$ **калф-ић** м дем. и пеј. ← калфа.

$1_5 < 0$ **калф-ица** м и ж дем. и пеј. ← калфа.

$1_6 < 0$ **калф-овати**, -ујем импф. бити калфа, радити као калфа.

$PRc1_1 < 0$ **за-калф-ити**, -им пф. I. учинити калфом, произвести за калфу. II. ~ се постати калфа.

СДГ: КАМА (тур. *kaма*)

ТО: *кам-*

0 **кама** ж бодеж, нож с обе стране оштар.

$1_1 < 0$ **кам-ација**⁶⁹⁹ м човек који убија камом (погрдно за четнике у II светском рату).

⁶⁹⁸ В. и *докалупийиши*, *искалупийиши*, *накалупийиши*.

⁶⁹⁹ Тур. *камаси*.

СДГ: КАМИШ (тур. *kamış*)**ТО: *камиш-***

0 **камиш** м 1. цев кроз коју се увлачи дим из луле. 2. мала количина чега.

Изр. **љубе се кроз** ~ мрзе се.

1₁ < 0 **камиш-ац**, -шца дем. ← камиш.

1₂ < 0 **камиш-ић** м дем. ← камиш.

1₃ < 0 **камиш-евина** ж бот. = камишовина удика *Viburnum lantana*.

1₄ < 0 **камиш-овина** ж бот. → камишевина.

СДГ: КАНА (кна, крна) (тур. *kına*)**ТО: *кан-***

0 **кана** ж 1. а. биљка која се гаји ради добивања боје за бојење косе, ноктију и сл. *Lawsonia inermis*. б. црвеножута боја од такве биљке. 2. бот. врста трстике *Canna indica*.⁷⁰⁰

1₁ < 0 **кан-ирати**, -ам* импф. I. мазати, бојити каном (косу, нокте и сл.). II. ~ се мазати се, бојити се каном.⁷⁰¹

СДГ: КАНАТ (тур. *kanat*)**ТО: *канат-***

0 **канат** м 1. крило (на вратима или на прозору); исп. канет. 2. страна (у колима), леса. 3. а. преграда од плетера, преградак у кући. б. комад, део железничке пруге који се састоји од прагова и трачница између два састава трачница, чланак. 4. кош, кошара наретко, решеткасто плетена. 5. део неке целине која се састоји од неколико комада који се увлаче један у други, чланак, колено, заглавак, кат.

1₁ < 0 **канат-ити**, -им импф. радити канате, преграде, преграђивати.⁷⁰²

2₁ < 1₁ **канађе-ње** с гл. им. ← канатити.

СДГ: КАНТАР (тур. *kantar*)**ТО: *кантар-***

0 **кантар** м 1. вага у облику металне шипке или полуге, са зделицом за терет на краћем, а (у)тегом (јајетом) на дужем краку, на којем су означене тежине; вага уопште. 2. покр. ист. мера од педесет и пет ока: један кантар дрва. Изр. ~ **кадија** чист рачун — дуга љубав; **разуме се као магаре у** ~ не разуме ништа.

1₁ < 0 **кантар-а** ж покр. врста лонца од бакра.

1₂ < 0 **кантар-ија** ж кантарина (2).

⁷⁰⁰ Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС.

⁷⁰¹ Овај глагол не бележе Речник МС и РСЈ. Дефиниција је преузета из Речника САНУ.

⁷⁰² В. и *заканатийици*.

1₃<0 **кантар-ина** ж 1. аугм. и пеј. ← кантар. 2. оно што се плаћа за мерење кантаром.

1₄<0 **кантар-ић** м дем. ← кантар.

1₅<0 **кантар-ница** ж зделица на кантару на коју се меће оно што се важе.

1₆<0 **кантар-ски**, -а, -о који се односи на кантаре.

1₇<0 **кантар-чић*** м → кантарић.

1₈<0 **кантар-џија**⁷⁰³ ж намештеник при јавној ваги; мајстор који прави и поправља кантаре.

2₁<1₈ **кантарџиј-ин**, -а, -о који припада кантарџији.

2₂<1₈ **кантарџ-иница** ж зграда где је смештена јавна вага.

ПРС1₁<0 **пре-кантар-ити**, -им пф. претерати. се претоварити се јелом или пићем, прејести се.

СДГ: КАНЦА (тур. *kanca*)

ТО: *канц-*

0 **канца** ж (ген. мн. канца и канци) = панца, оштар савинут нокат на прстима неких четвороножних животиња и птица. Изр. **бити у чијим канцама, доћи у чије канце** бити у чијој суровој и немилосрдној власти.

1₁<0 **канц-аст**, -а, -о који је налик на канце.

1₂<0 **канц-аш** м зоол. животиња с канцама: мајмуни канцаши.

СДГ: КАНЦИЈА (камџија) (тур. *kançı*)

ТО: *канџи-*

0 **канџија** ж дуга, танка узица или ремен причвршћен на држаље којим се гоне животиње, бич.

2₁<1₁ **канџија-ње** с гл. им. ← канџијати.

1₁<0 **канџиј-ати**, -ам импф. ударати, бити канџијом.

1₂<0 **канџиј-ица** ж дем. ← канџија.

ПР1₁<1₁ **ис-канџијати**, -им пф. канџијом, бичем изударати, избичевати.

СДГ: КАПАК (тур. *kapak*)

ТО: *кап-*

0 **капак**, -пка м 1. а. (обично мн. капци) дрвено или метално крило на прозору, ћепенку, које се може отварати и затварати. б. поклопац, заклопац. 2. а. анат. покретљиви набори коже који заштићују очи. б. кожни набор над ушима у неких врста кокоши. в. бот. део омотача око плода. 3. завратак на рукаву, посуновраћена ивица. Изр. **учинити** ~ нар. учинити крај, окончати.

1₁<0 **кап-чић** м дем. ← капак.

⁷⁰³ Тур. *kantarcı*.

СДГ: КАПИЈА (тур. kapı)**ТО: капиј-**

0 **капија** ж 1. улазна, обично велика врата у градским бедемима, на каквој згради, дворишту и сл. 2. а. узак пролаз међу стрмим стенама, клисура, теснац. б. војн. стратешки важно место за даље напредовање. 3. спорт. тачно обележен и брањен простор на игралишту у који се гађа лоптом у фудбалу, хокеју и сл., врата, гол. Изр. **тријумфална** ~ славолук подигнут у славу велике победе, тријумфа.

1₁<0 **капиј-ати**, -ам импф. затварати капију.

1₂<0 **капиј-етина** ж аугм. и пеј. ← капија.

1₃<0 **капиј-ица** ж дем. ← капија.

1₄<0 **капиј-ски**, -а, -о који се односи на капију.

2₁<1₅ **капици-баша** м ист. главни капиција, старешина над капицијама.

1₅<0 **капи-џија**⁷⁰⁴ м вратар.

1₆<0 **капи-џик**⁷⁰⁵ м мала врата на огради између суседних кућа. Изр. **кроз** ~ (свршити што) мимо закона, помоћу веза, познанства (свршити што).

ПР1₁<1₁ **за-капијати се**, -ам се пф. затворити се, закључати се.

СДГ: КАР (тур. kahır)**ТО: кар-**

0 **кар**, кара м → кахар.

1₁<0 **кар-ити се**, -им се импф. → кахарити се.

ПР1₁<1₁ **о-карити**, -им пф. I. ојадити. II. ~ се ојадити се, сневеселити се, растужити се.

ПР1₂<1₁ **рас-карити се**, -им се пф. покр. → раскахарити се.⁷⁰⁶

СДГ: КАРАБОЈА (кага боја)**ТО: карабој-**

0 **карабоја** м 1. црна боја, црnilо. 2. бот. винобој.

1₁<0 **карабој-ати**, -ам импф. покр. бојадисати у црно, црнити.

СДГ: КАРАВАН/КАРАВАНА (карван) (тур. kervan)**ТО: караван-**

0 **караван** м/каравана ж 1. поворка обично робом натоварених дева, камила, коња, кола, људи и сл. (првенствено у пустињским и степским крајевима). 2. мноштво чега што иде, следи једно за другим.

⁷⁰⁴ Тур. карісі.

⁷⁰⁵ Тур. карісік.

⁷⁰⁶ В. и *искарійи се*.

$1_1 < 0$ **караван-ски**, -а, -о који се односи на караване, који служи за караване: ~ пут, ~ транспорт и сл.

$С1_1 < 0$ **караван-сарај** м свратиште за караване, хан.

СДГ: КАРАКУЛ⁷⁰⁷ (**каракил**) (тур. **karakul**)

ТО: каракул-

0 **каракул** м врста црне овце и сјајно крзно које се добива од тек ојагњене јагњади такве овце.

$1_1 < 0$ **каракул-ски**^{*}, -а, -о који се односи на каракул: ~ крзно, ~ раса.

СДГ: КАРАМАН (тур. **Karaman**)

ТО: караман-

0 **караман** м 1. човек црне пути. 2. врста паса из Караманије (покрајине у Малој Азији).

$1_1 < 0$ **караман-ка** ж агр. врста крупних укуских крушака.

СДГ: КАРАНФИЛ (**карамфил**, **каранфиљ**) (тур. **karanfıl**)⁷⁰⁸

ТО: каранфил-, каранф-

0 **каранфил** м 1. бот. а. украсна биљка са цветовима разних боја *Dianthus coryophylus*. б. мн. биљна породица којој припада та биљка *Caryophyllaceae*. 2. зоол. врста корала: морски каранфил *Metridium dianthus*.

$1_1 < 0$ **каранфил-ак**, -лка м → каранфил.

$1_2 < 0$ **каранфил-ић** м 1. дем. ← каранфил. 2. бот. тропско дрво *Eugenia caryophyllata* из пор. смрча чији се осушени цветни пупољци употребљавају као зачин и лек.

$1_3 < 0$ **каранфил-чић** м → каранфилић.

$1_4 < 0$ **каранфиљ-е** с зб. им. ← каранфил.

$1_5 < 0$ **каранф-ић** м покр. а. → каранфил. б. → каранфилић (2).

СДГ: КАРАР (тур. **karar**)

ТО: карар-

0 **кара** м заст. 1. а. почивање, мировање; уравнотеженост. б. трајање. 2. равнотежа, сталност. Изр. **нема му карара** нема му једнака, равна.

ПРС $1_1 < 0$ **у-кара****-ити**, -им пф. I. 1. удесити, наместити како треба. 2. сложити, ускладити (гласове при певању и сл.). II. ~ се наместити се како треба.⁷⁰⁹

⁷⁰⁷ Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС.

⁷⁰⁸ Речник МС наводи грчку етимологију, у РСЈ је наведена турска етимологија.

⁷⁰⁹ В. и *накарарийи*.

СДГ: КАРАУЛА (тур. karavulhane, karakolhane)**ТО: караул-**

0 караула ж 1. кула на државној граници у којој граничари чувају стражу, стражарница, стражара крај мостова, тунела и сл. 2. неудобна, напуштена, у рушевном стању кућа.

$1_1 < 0$ караул-ити, -им импф. чувати стражу.

СДГ: КАРДАШ (тур. kardaş)**ТО: кардаш-**

0 кардаш м заст. друг, пријатељ.

Прс $1_1 < 0$ пре-кардаш-ити, -им пф. сувише далеко отићи у чему, забрадити, претерати.

СДГ: КАСАБА (тур. kasaba)**ТО: касаб-**

0 касабa ж градић, варошица, паланка.

$1_1 < 0$ касаб-алија⁷¹⁰ м човек из касабe, варошанин.

$2_1 < 1_1$ касабалиј-ка ж женска особа из касабe.

$2_2 < 1_1$ касабалиј-ски, -а, -о који се односи на касабалије.

$1_2 < 0$ касаб-ица ж дем. ← касабa.

$1_3 < 0$ касаб-лија м → касабалија.

$2_3 < 1_3$ касаблиј-ка ж → касабалијка.

$2_4 < 1_3$ касаблиј-ски, -а, -о → касабалијски.

$1_4 < 0$ касаб-ски, -а, -о који се односи на касабe.

СДГ: КАСАП/КАСАПИН (тур. kasap)**ТО: касай-, касайин-**

0 касап / 0_1 касапин м (мн. касапи, ген. касапа) месар.

$1_1 < 0_1$ касапин-ов, -а, -о који припада касапину.

$1_2 < 0_1$ касапин-ски, -а, -о → касапски.

$1_3 < 0$ касап-ити, -им импф. 1. а. сећи заклану животињу на комаде. б. унаказивати, кварити. 2. убијати, мрцварити људе хладним оружјем (обично у борби, у рату). 3. радити као касапин, бавити се касапским занатом.⁷¹¹

$1_4 < 0$ касап-иште с необ. → кланица.

$1_5 < 0_1$ касап-лук⁷¹² м касапски, месарски занат, месарење.

$2_1 < 1_3$ касап-џе-ње с гл. им. ← касапити.

⁷¹⁰ Тур. kasabalı.

⁷¹¹ В. и *закасайиџи, накасайиџи, оџикасайиџи*.

⁷¹² Тур. kasaplık.

1₆<0 **касап-ница** ж 1. место где се касапи, сече и продаје месо, месница, месара, месарница. 2. место где се људи масовно убијају, масовни покољ, клаоница.

1₇<0 **касап-ски**, -а, -о који се односи на касапе и касапнице.

ПР1₁<1₃ **иџ-касапити**, -им пф. 1. исећи небрижљиво, немарно, како било, исећи као месар (касапин) месо; изранити, израђавати, изнаказити чим оштрим, поубијати, уништити. 2. подврћи оштрој критици, непошtedно изгрдити.

ПР1₂<1₃ **рас-касапити**, -им пф. расећи, раскомадати.

СДГ: КАСТЕН/КАСТИЛЕ/КАСТИЛИЦЕ (тур. *kasten*)

ТО: *касџ-*

0 **кастен/кастиле/кастилице**⁷¹³ прил. покр. хотимично, намерно, с умишљајем.

1₁<0 **каст-ити**, -им импф. покр. настојати, намеравати.

ПР1₁<0 **на-каст** прил. покр. → накастице.

ПРС1₁<0 **на-каст-ице** прил. покр. намерно, хотимице.

ПР1₂<1₁ **на-кастити**, -им пф. покр. наумити, решити, одлучити.

ПР1₃<1₁ **с-кастити**, -им пф. измислити; наумити, одлучити.⁷¹⁴

СДГ: КАТ (тур. *kat*)

ТО: *каџ-*

0 **кат** м (лок. кату; мн. катови) 1. део куће између два стропа, две таванице, спрат: први ~. 2. а. ред или слој чега (један изнад другогa или један преко другогa). б. геол. слој истога састава. Изр. ~ **буњића**, **тремни** ~ анат. део унутрашњег ува.

С1₁<0 **дво-кат-ан**, -тна, -тно двоспратан, који је на два ката, спрата.

С2₁< С1₁ **дво-кат-ница** ж двоспратница, двокатна, двоспратна кућа.

С1₂<0 **више-кат-ан**, -тна, -тно који је на више катова, вишеспратан.

С2₂< С1₂ **више-кат-ница** ж зграда на више катова, вишеспратница.

С1₃<0 **међу-кат** м међуспрат спрат, кат између приземља и првога спрата, мезанин.

С1₄<0 **прв-о-кат-ан**, -тна, -тно првоспратан који је на првом кату.

С1₅<0 **тро-кат-ан**, -тна, -тно троспратан: ~ кућа.

С2₃< С1₅ **тро-кат-ница** ж трокатна зграда, троспратница.

⁷¹³ Изведеница *касџилице* је турско-суфиксна форма аналогно према *хотџимице*, док је према *касџиле* изведен хибридни облик *намјериле* (Радић 2001: 103, у фусноти).

⁷¹⁴ В. и *докасџиџи*.

СДГ: КАТИЛ (тур. katil)**ТО: катил-**

0 катил м заст. крвник, убојица.

1₁<0 катил-ски, -а, -о крвнички: ~ рука.

С1₁<0 катил-ферман м ферман којим се наређује да се ко погуби, смртна осуда; исп. ферман.

СДГ: КАТМЕР (тур. katmer)**ТО: катмер-**

0 катмер м каранфил.

1₁<0 катмер-ли⁷¹⁵ прид. непром. пун цветних листића: ~ ружа.

СДГ: КАТРАН (тур. katran)**ТО: катран-**

0 катран м црна и густа текућина, течност неугодна мириса која се добива кухањем из борове смоле, или сухом дестилацијом из четинарског дрвећа и каменог угљена; син. паклина.

1₁<0 катран-ар м онај који вади или пече катран.

1₂<0 катран-аст, -а, -о који је као катран.

1₃<0 катран-изирати, -ам пф. и импф. = катранисати (на)мазати, зали-(ва)ти катраном.

2₁<1₄ катраниса-ње с гл. им. ← катранисати.

1₄<0 катран-исати, -ишем пф. и импф. = катранизирати.

1₅<0 катран-ити, -им импф. облагати, мазати катраном: ~ дно чамца.

1₆<0 катран-ица ж посуда за катран.

1₇<0 катран-ли⁷¹⁶ прид. непром. умочен у катран, покатрањен.

1₈<0 катран-ски, -а, -о који је од катрана: ~ сапун, ~ смола, катранске боје.

1₉<0 катран-ција⁷¹⁷ м онај који прави и продаје катран.

1₁₀<0 катрањ-ав, -а, -о намазан катраном, упрљан од катрана.

2₂<1₅ катрање-ње с гл. им. ← катранити.

1₁₁<0 катрањ-и, -а, -е → катрански.

ПР1₁<1₅ за-катранити, -им пф. премазати, замазати катраном : ~ **чамац**.

ПР1₂<1₅ на-катранити (накатрамати), -им пф. намазати катраном.

ПР1₃<1₅ о-катранити, -им пф. намазати, прелити, натопити катраном.

ПР1₄<1₅ у-катранити, -им пф. натопити катраном.⁷¹⁸

⁷¹⁵ Тур. katmerli.

⁷¹⁶ Тур. katranlı.

⁷¹⁷ Тур. katrancı.

⁷¹⁸ В. и *накаїранисаїи*.

СДГ: КАТУН⁷¹⁹ (тур. *kutun*)**ТО:** *каџун-*0 **катун** м покр. густа, проста памучна тканина, циц.1₁<0 **катун-ар** м онај који прави катун.**СДГ: КАЋУН**⁷²⁰ (тур. *kakun*)**ТО:** *кађун-*0 **кађун** м 1. бот. а. зељаста биљка с плавим цветом и гомољастим подземним делом *Orchis*. б. мн. породица истоимених биљака *Orchidaceae*. 2. име волу.1₁<0 **кађун-ак**, -нка м бот. → кађун.1₂<0 **кађун-ити се**, -им се импф. китити се, гиздати се; кочоперити се.1₃<0 **кађун-ица** ж гомољ од кађуна.1₄<0 **кађун-ка** ж бот. а. кађун (1а). б. мразовац. в. шафран.2₁<1₁ **кађунк-ов**, -а, -о који припада кађунку.1₅<0 **кађун-ов**, -а, -о који припада кађуну.1₆<0 **кађун-овице** ж мн. бот. → кађун (1б).2₂<1₂ **кађуње-ње** с гл. им. ← кађунити се.ПР1₁<1₂ **на-кађунити се**, -им се пф. необ. закитити се кађуном, накинђунити се.**СДГ: КАУК** (тур. *kavuk*)**ТО:** *кау-*0 **кау** м заст. капа од дебеле вунене тканине око које је омотана чалма.1₁<0 **кау-чија**⁷²¹ м онај који прави кауке.**СДГ: КАУР/КАУРИН** (тур. *gâvur*)**ТО:** *кау-*0 **кау**/**каурин** (мн. каури) м муслимански назив за хришћанина, неверник.1₁<0 **кау-баша** м поглавар, старешина каура.2₁<1₂ **кауре-ње** с гл. им. ← каурити (се).

⁷¹⁹ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973). Сигурно је у вези са тур. *kutn*, *kutun*, и арапског је порекла, само је питање преко ког језика је у овом облику дошла реч.

⁷²⁰ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973). Носић (Nosić 2005) наводи етимон *kakun*, непотврђен у савременом турском језику. Турски назив за ову биљку је *salep*; исп. СДГ салеп.

⁷²¹ Тур. *kavukçu*.

1₂<0 **каур-ити**, -им импф. I. чинити кауром, покрштавати. II. ~ се постајати каур.

1₃<0 **каур-ка** (дат. -ки; ген. мн. -ки) ж немуслиманка, хришћанка.

1₄<0 **каур-киња** ж → каурка.

1₅<0 **каур-лук**⁷²² м у зб. значењу: хришћани, неверници.

1₆<0 **каур-ски**, -а, -о који се односи на кауре.

1₇<0 **каур-че**, -ета с дем. ← каур.

ПР1₁<1₂ **ис-каурити се**, -им се пф. постати каурин, редом се покаурити (прећи у хришћанство).

ПР1₂<1₂ **по-каурити**, -им пф. I. учинити каурином, покрстити. II. ~ се постати каурин.

СДГ: КАФА (кава, кахва) (тур. kahve)

ТО: каф-

0 **кафа** ж 1. бот. тропска грмолика биљка зрнаста плода *Coffea arabica*; њен плод. 2. напитак приређен од прженог кафиног плода или његовог сурогата. 3. покр. → кафана.⁷²³ Изр. **бела** ~ пиће начињено од млека помешаног с кафом или цигуром.

1₁<0 **каф-ана**⁷²⁴ ж гостионица.

2₁<1₁ **кафан-ар** м (инстр. -ом и -ем) 1. онај који држи кафану, кафеџија. 2. кафански гост.

3₁<2₁ **кафанар-ица** ж женска особа кафанар.

2₂<1₁ **кафан-ица** ж дем. ← кафана.

2₃<1₁ **кафан-ски**, -а, -о који се односи на кафане.

2₄<1₁ **кафан-чина** ж погрд. кафана.

1₂<0 **каф-ени**, -а, -о који се односи на кафу: ~ прибор, ~ боја.

2₅<1₂ **кафен-исати**, -ишем импф. разг. пити кафу седећи, разговарајући у друштву.

1₃<0 **каф-ењак** м млинац за млевење кафе.

1₄<0 **каф-еџија**⁷²⁵ м 1. гостиничар. 2. онај који приготовљава, кува каву.

2₆<1₄ **кафеџи(ј)-ка** ж женска особа кафеџија.

2₇<1₄ **кафеџиј-ски**, -а, -о који се односи на кафеџије.

2₈<1₄ **кафеџ-инка** ж женска особа кафеџија.

1₅<0 **каф-ин**, -а, -о који припада кафи.

1₆<0 **каф-ић*** м мала кафана, кафе, бистро, бифе.

1₇<0 **каф-ица** ж дем. ← кафа.

⁷²² Тур. gâvurluk.

⁷²³ У турском језику ово значење лексеме *kahve* јесте „кафана; кафе“, док је у српском језику ово значење искључиво покрајинско.

⁷²⁴ Тур. kahvehane.

⁷²⁵ Тур. kahveci.

СДГ: КАФЕЗ**ТО:** *кафез-*0 **кафез** м → кавез.1₁<0 **кафеш-чић** м дем. ← кафез.**СДГ: КАФТАН (тур. kaftan)****ТО:** *кафџан-*0 **кафтан** м врста дугога капута без поставе.1₁<0 **кафтан-ић** м дем. ← кафтан.1₂<0 **кафтан-чић** м дем. ← кафтан.С1₁<0 **полу-кафтан**⁷²⁶ м кафтан краћи од обичнога.**СДГ: КАХАР (кар) (тур. kahır)****ТО:** *кахар-*0 **кахар** м брига, невоља; туга.1₁<0 **кахар-ити се** (карити се), -им се импф. љутити се, жалостити се, бринути се.1₂<0 **кахар-ан**, -рна, -рно жалостан, тужан, насилан.1₃<0 **кахар-ли**⁷²⁷ прид. непром. кахаран.ПР1₁<1₂ **о-кахарити**, -им пф. ојадити, окарити.ПР1₂<1₂ **рас-кахарити се** (раскарити се), -им се пф. покр. забринути се; растужити се, ражалостити се.⁷²⁸**СДГ: КАШИКА (тур. kaşık)****ТО:** *кашик-*

0 **кашика** ж 1. предмет којим се захвата житко јело. 2. количина чега колико може стати у једну кашику. 3. на воденичном колу удубљена даска у коју удара водени млаз те покреће коло. 4. на грађевинским машинама направа с оштрим кљуном која копа, граби и преноси земљу и др. 5. врста вештачке меке на пецаљки у облику кашике. Изр. **мисли да је сву мудрост кашиком појео (попио)** мисли да је врло паметан; **попио би га у кашици воде** мрзи га и жели га пошто-пото уништити. **пала му кашика у мед** имао је велику срећу, дошао је изненада до велике добити.

1₁<0 **кашик-аоница** ж → кашичара (2).

⁷²⁶ У Речнику МС дато је са квалификатором *рус.*, што је по нашем мишљењу неоправдано.

⁷²⁷ Тур. kahırlı.

⁷²⁸ В. и *закахарити се*.

$1_2 < 0$ **кашик-ар** м 1. кашичар (1). 2. грађевински строј, машина, која копа помоћу направе сличне кашици с оштрим кљуном. 3. зоол. покр. кашичар (2).

$1_3 < 0$ **кашик-ара** ж 1. покр. кашичара (1). 2. а. врста ручне бомбе. б. пушка која се пали помоћу огњиља; исп. кашилук. 3. зоол. покр. кашичар (2).

$2_1 < 1_2$ **кашикар-ка** ж зоол. покр. → кашичар (2).

$1_4 < 0$ **кашик-аст**, -а, -о који има облик кашике, који је удубљен попут кашике.

$1_5 < 0$ **кашик-ати**, -ам импф. кашиком, лопатом мешати.

$1_6 < 0$ **кашиц-лук**⁷²⁹ м покр. огњило на пушци, чакмак, чарак.

$1_7 < 0$ **кашиц-ар** м 1. онај који прави дрвене кашике, зделе и сл. 2. зоол. покр. птица у које је кљун спреда раширен као кашика, жличарка *Platalea leucorodia*.

$1_8 < 0$ **кашиц-ара** ж 1. воденица у које су на колу пера у облику кашика. 2. покр. направа где се држе кашике.

$2_2 < 1_7$ **кашичар-ев**, -а, -о = кашичаров који припада кашичару.

$2_3 < 1_7$ **кашичар-ка** ж женска особа кашичар.

$2_4 < 1_7$ **кашичар-ов**, -а, -о = кашичарев.

$2_5 < 1_7$ **кашичар-ски**, -а, -о који се односи на кашичаре; који је својствен кашичарима.

$1_9 < 0$ **кашиц-ица** ж дем. ← кашика.

$1_{10} < 0$ **кашиц-кати**, -ам импф. необ. кусати кашиком.

$1_{11} < 0$ **кашиц-ни**, -а, -о који се односи на кашике.

СДГ: КЕСА (kеса) (тур. *kese*)

ТО: *kes-*

0 кеса ж 1. торбица, врећица (од коже, мехура, грубог платна, од папира, хартије, сукна или плетена). 2. кожна торбица за пиштољ. 3. оно што је по свом облику слично кеси (као бешика или што друго у телу или на телу). 4. новац, богатство. 5. заст. новчана мера. Изр. **везати кесу** завести штедњу, штедети; **дебела, масна** ~ много новаца, велико богатство; супр. **мршава, сува** ~; **дрешити, одрешити кесу** да(ва)ти новац; **имати своју кесу** у свом џепу слободно располагати својим новцем и својом имовином; **испразнити (истрести) коме кесу** измамити коме сав новац; навести или приморати кога на велике трошкове; **куме, куме, изгоре ти** ~ нар. довикивање куму на свадбама да баци ситан новац деци која га купе; **мазнути (ударити) кога по кеси** изложити кога великом трошку; **насргати на чију кесу** дрско тражити, захтевати новац; **ни у кесу, ни из кесе** бити материјално незаинтересован; фиг. индиферентно, свеједно; **отворити кесу** почети трошити новац; **познавати кога као пару у**

⁷²⁹ Тур. *kaşıklık*. Ова лексема у турском има следећа значења: *kaşıklık*, -ği I. „посула за кашике“. II. 1. „који је погодан за израду кашика (о дрвету, пластици, материјалу)“. ~ *ağaç* „дрво од којег се праве кашике“. 2. „који је количине која стаје у једну кашику“. *iki ~ reçel* „две кашике џема“.

кеси добро познавати кога; **празна ~ не дивани** посл. онај који нема новаца, ништа не може постићи; **стегнути (стиснути) кесу** бити тврд у издавању новца, цицијашити, шкртарити; **стиснути се као две паре у кеси** повући се, притајити се, хтети остати незапажен.

1₁<0 **кес-арити се**, -им се пф. покр. цењкати се, похађати се.

1₂<0 **кес-арош** м покр. цепарош, крадљивац, лопов, лупеж.

1₃<0 **кес-аст**, -а, -о који има кесу, који је попут кесе.

1₄<0 **кес-ат**, -а, -о покр. који има много новаца, богат.

1₅<0 **кес-етина** ж аугм. и пеј. ← кеса.

1₆<0 **кес-ица** ж дем. ← кеса. Изр. **беле кесице** мед. беле бубуљице које се јављају на очним капцима и на целом лицу, кожни грис.

2₁<1₆ **кесич-ар** м зоол. 1. рак витичар у облику жућкасте кесице који као паразит живи на затку других ракова *Sacculina sarcini*. 2. мн. врста лептира *Psychidae*.

2₂<1₆ **кесич-аст**, -а, -о који има облик кесице, који је као кесица, који личи на кесицу.

1₈<0 **кес-урина** ж аугм. и пеј. ← кеса.

С1₁<0 **кес-о-крадица** ж кесарош, цепарош, цепокрадица.

С1₂<0 **кес-о-нош-е** ж мн. зоол. врста морске рибе код које мужјаци носе на трбуху кесицу у којој су јаја *Syngnathidae*.

С1₃<0 **пре-кес-ак**, -ска м покр. кеса која виси о појасу.

СДГ: КЕСЕР (тур. *keser*)

ТО: *кесер-*

0 **кесер** м врста дрводељског и столарског ручног алата за тесање, са сечивом на једној, а дужим ушицама на другој страни, којим се удара као мотиком.

1₁<0 **кесер-аст**, -а, -о који је налик на кесер.

СДГ: КЕСЕЦИЈА (тур. *kesici*)

ТО: *кесециј-*

0 **кесеција** м друмски разбојник, човек који вреба и напада путнике на друмовима, насилник, силовит човек.

1₁<0 **кесециј-ски**, -а, -о који се односи на кесеције; који је као у кесеција.

СДГ: КЕСИМ (тур. kesim)**ТО: кесим-**

0 **кесим** м заст. покр. а. привремено коришћење земље или стоке уз уговорену цену, закуп. б. унапред уговорена годишња закупнина, цена за закупљену земљу, стоку и др.⁷³⁰

ПРС₁ <0 **у-кесим-ити**, -им пф. дати под кесим, закуп, најам.

СДГ: КЕСТЕН (тур. kestane)**ТО: кестен-**

0 **кестен** м бот. врста листопадног дрвета из пор. букава са много подврста; плод тога дрвета *Castanea sativa*. Изр. **вадити (вући)** за кога кестене из ватре вршити тежак, напоран посао чијим се резултатима користи други.

1₁ <0 **кестен-ар** м = кестењар 1. онај који пече и продаје кестење. 2. кестеник.

2₁ <1₁ **кестенар-ица** ж женска особа кестенар.

2₂ <1₁ **кестенар-ка** ж женска особа кестенар.

1₂ <0 **кестен-аст**, -а, -о = кестењав и кестењаст који личи на кестен, који је по облику или боји као кестен, мрк, смеђ: ~ коса, кестенасте очи.

1₃ <0 **кестен-ик** м шума кестенова.

1₄ <0 **кестен-ић** м дем. ← кестен.

1₅ <0 **кестен-ов**, -а, -о који припада кестену, који је од кестена (дрвета или плода).

2₃ <1₅ **кестенов-ина** ж кестеново дрво.

1₆ <0 **кестен-чић** м дем. ← кестен.

1₇ <0 **кестен-џија**⁷³¹ м → кестенар (1).

1₈ <0 **кестењ-ав**, -а, -о = кестенаст.

1₉ <0 **кестењ-ар** м = кестенар.

2₄ <1₉ **кестењар-ев**, -а, -о = кестењаров који припада кестењару.

2₅ <1₉ **кестењар-ица** ж женска особа кестењар.

2₆ <1₉ **кестењар-ка** ж женска особа кестењар.

2₇ <1₉ **кестењар-ов**, -а, -о = кестењарев.

2₈ <1₉ **кестењар-ски**, -а, -о који припада кестењарима, који се односи на кестењаре.

1₁₀ <0 **кестењ-аст**, -а, -о = кестенаст.

1₁₁ <0 **кестењ-ача** ж бот. 1. кестењаста печурка. 2. врањи лук, врста дивљег лука из пор. љиљана *Ornithogalum*.

⁷³⁰ Дефиниција је преузета из Речника САНУ, с обзиром на то да Речник МС не бележи лексему *кесим*.

⁷³¹ Тур. *kestaneci*.

$1_{12} < 0$ **кестењ-е** с зб. им. ← кестен. а. кестеново дрвеће. б. кестенови плодови. Изр. **вадити, извличити, вући кестење из ватре за кога** → уз кестен (изр).

$1_{13} < 0$ **кестењ-ски**, -а, -о што припада кестењу.

кестењастро- као први део сложених придева значи кестењаст или кестењасту нијансу оне боје коју означава придев у другом делу сложеница: кестењастосмеђ, кестењастосив и сл.

СДГ: КЕФА (тур. kefe)

ТО: кеф-

0 **кефа** ж зап. кр. четка.

$1_1 < 0$ **кеф-ар** м онај који прави четке, четкар.

$1_2 < 0$ **кеф-ати**, -ам импф. 1. чистити кефом, четкати. 2. експр. грдити, псовати; оговарати.

$1_3 < 0$ **кеф-ица** ж дем. ← кефа.

ПР $1_1 < 1_2$ **ис-кефати**, -ам пф. 1. кефом очистити, ишчеткати. 2. експр. покр. изгрдити, испсовати, очитати буквицу.

ПР $1_2 < 1_2$ **о-кефати**, -ам пф. очистити кефом, очеткати.

СДГ: КИДИСАТИ (према тур. kiyamak)⁷³²

ТО: кидис-

0 **кидисати**, -ишем пф. и импф. 1. ударити, ударати, навалити, наваљивати, напасти, нападати на кога. 2. а. (коме или чему) не поштедети кога, уништити, убити, упропастити. б. (себи, на себе) (у)чинити самоубиство, дигнути, дизати руку на себе, убити се.⁷³³

$1_1 < 0$ **кидис-авати**, -ам импф. ← кидисати.

$2_1 < 1_1$ **кидиса-ње** с гл. им. ← кидисати.

СДГ: КИЈАМЕТ (тур. kiyamet)

ТО: кијамет-

0 **кијамет** м 1. судњи дан, смак света. 2. а. несрећа, пропаст. б. невреме, непогода, велика олуја, снежна мећава. в. узбуна, метеж.

$1_1 < 0$ **кијамет-ити**, -им импф. нешто тражити галамом, ужурбаношћу или нервозом.

$1_2 < 0$ **кијамет-ни**, -а, -о који се односи на кијамет.

ПР $1_1 < 1_1$ **за-кијаметити**, -и пф. безл. ударити, отпочети (о кијамету).

⁷³² И глагол *кидисати* изведен је од турске перфекатске основе *kiydi* и суфикса *-исати*.

⁷³³ В. и *закидисати*.

$C1_1 < 0$ **кијамет-дан** м покр. судњи дан.

СДГ: КИЉЕР (тур. *kiler*)

ТО: киљер-

0 **киљер** м покр. собица, појатак, вајат; исп. ћилер.

$1_1 < 0$ **киљер-ац** м дем. ← киљер.

СДГ: КИРИЈА (ћирија) (тур. *kıra*)

ТО: кириј-

0 **кирија** ж 1. а. најамнина за просторије, станарина. б. најам туђег коња или марве за ношење. в. закуп туђе земље, закупнина. 2. најамни рад с власти-том стоком. 3. роба која се превози, товар. Изр. **цаба ти ~ (кирије)** разг. бадава, узалуд посао.

$1_1 < 0$ **кир-ајџија**⁷³⁴ м станар.

$2_1 < 1_1$ **кирајџиј-ин**, -а, -о који припада кирајџији.

$2_2 < 1_1$ **кирајџиј-ка** ж женска особа кирајџија.

$2_3 < 1_1$ **кирајџиј-ски**, -а, -о који се односи на кирајџије.

$2_4 < 1_1$ **кирија-ње** с гл. им. ← киријати.

$1_2 < 0$ **кириј-ати**, -ам импф. = киријашити, бити киријаш, радити као возар, као киријаш.

$2_5 < 1_2$ **кириј-аш** м = кириџија онај који кирија, најамни возар.

$4_1 < 3_1$ **киријаше-ње** с гл. им. ← киријашити.

$3_1 < 2_5$ **киријаш-ити**, -им импф. = киријати.

$3_2 < 2_5$ **киријаш-ки**, -а, -о који се односи на киријаше: ~ кола.

$2_6 < 1_2$ **кирџ-џија** м арх. = киријаш.

$4_2 < 3_3$ **кириџија-ње** с гл. им. ← кириџијати.

$3_3 < 2_6$ **кириџиј-ати**, -ам импф. бавити се кириџијским послом.

$3_4 < 2_6$ **кириџиј-ски**, -а, -о који се односи на кириџије.

$3_5 < 2_6$ **кириџ-лук**⁷³⁵ м кириџијски посао или занимање.

$3_6 < 2_6$ **кириџ-њски**, -а, -о → кириџијски.

$3_7 < 2_6$ **кириџ-овати**, -ујем импф. → кириџијати.

ПР1 $1_1 < 1_1$ **ис-киријати**, -ам пф. покр. 1. добити на киријању, заслужити као кириџија. 2. завршити киријање.⁷³⁶

СДГ: КНА

ТО: кн-

0 **кна** ж 1. → кана (1 а, б) 2. пламењача, смет, житна рђа.

⁷³⁴ Тур. *kırası*.

⁷³⁵ Тур. *kırasılık*.

⁷³⁶ В. и *закиријаџи*, *накиријаџи*.

Прс₁<0 **о-кн-ити**, -им и **окнијем** (трп. прид. окњен, -а, -о и окнивен, -ена, -ено) пф. обојити кном.

СДГ: КОВАН (тур. kovan)

ТО: *кован-*

0 **кован**^{*737} м кошница.

1₁<0 **кован-лук**⁷³⁸ м 1. пчелињак, уљаник, кошница. 2. пчеларење, пчеларство.

1₂<0 **кован-ција** м пчелар.

2₁<1₂ **кованциј-ин**, -а, -о који припада кованцији.

2₂<1₂ **кованциј-ка** ж жена кованцијина.

2₃<1₂ **кованциј-ски**, -а, -о који се односи на кованције.

2₄<1₂ **кованци-лук** м пчеларство.

СДГ: КОВРЖА

ТО: *коврж-*

0 **ковржа**⁷³⁹ → коврца.

1₁<0 **коврж-аст**, -а, -о → коврчаст, коврцаст.

1₂<0 **коврж-ица** ж → коврчица, коврцица.

1₃<0 **коврж-љав**, -а, -о → коврчав.

2₁<1₃ **ковржљав-ост** ж својство или стање онога који је ковржљав.

СДГ: КОВРЧА (тур. kıvrık)

ТО: *коврч-*

0 **коврча** ж = коврца 1. увијен, завијен прамен косе, увојак. 2. оно што је слично увојку косе (лист, перо и др.).

1₁<0 **коврч-ав**, -а, -о = коврчаст, коврцав 1. који је увијен у коврче, који има коврче, кудрав, витичаст. 2. који има увијене кудраве латице (о цвету). 3. који је пун прелива (о звуку).

2₁<1₁ **коврчав-ост** ж = коврцавост особина, стање онога што је коврчаво, гргуравост, кудравост, витичавост.

1₂<0 **коврч-ак**, -чка м = коврцак и коврцик врста високе ваљкасте капе.

1₃<0 **коврч-аљка** ж гвожђе у облику дугачких маказа за коврчање косе.

2₂<1₃ **коврча-ње** с гл. им. ← коврчати (се).

1₄<0 **коврч-аст**, -а, -о = коврчав.

⁷³⁷ Речник МС не бележи лексему *кован*, а од ове лексеме су изведене наведене речи.

⁷³⁸ Тур. kovanlık.

⁷³⁹ Стожер гнезда *ковржа* успостављена је према дериватима *ковржасӣ*, *ковржица*.

$1_5 < 0$ **коврч-ати**, -ам импф. I. = коврчити (1), коврцати и коврцити правити коврче, завијати власи, косу, кудравити, коврчити. II. ~ се коврчити се, коврцати се и коврцити се постајати коврчав, увијати се.

$1_6 < 0$ **коврч-аш** м голуб коврчава перја.

$2_3 < 1_7$ **коврче-ње** с гл. им. ← коврчити (се).

$1_7 < 0$ **коврч-ити**, -им импф. I. 1 = коврчати. 2. подваљивати. II. ~ се = коврчати се.

$1_8 < 0$ **коврч-ица** ж = коврчица 1. дем. ← коврча. 2. бот. врста цвата којему се цветна осовина одмах завршава цветом.

ПРС $1_1 < 0$ **за-коврч-авати**, -ам пф. = заковрцати завити, увити у коврце, увојке; накудравити.

ПР $1_1 < 1_5$ **за-коврчати**, -ам пф. = заковрцати завити, увити у коврце, увојке; накудравити.

ПР $1_2 < 1_7$ **за-коврчити**, -им пф. = заковрцити I. 1. окренути, завити у страну. 2. → заковрчати. 3. нагло се разболети, нагло занемоћи, заковрнути. II. се. ~ повр. учинити се коврчавим. 2. фиг. изокренути се; приметнути се, настати.

ПР $1_3 < 1_7$ **ис-коврчити**, -им пф. 1. свршити коврчење чега. 2. исковрнути (очи).

ПР $1_4 < 1_5$ **на-коврчати**, -ам пф. = наковрцати и наковрцити увити у коврце (косу и сл.).

ПР $1_5 < 1_7$ **на-коврчити**, -им пф. = наковрцати и наковрцити увити у коврце (косу и сл.).

ПР $2_1 < 1_7$ **наковрч-авати**, -ам импф. и уч. ← наковрчати.

ПР $1_6 < 1_5$ **рас-коврчати**, -ам пф. покварити коврче, косе, разбарушити; фиг. направити неред, разбацати, испретурати.

ПР $2_2 < 1_7$ **сковрч-авати (се)**, -ам (се) импф. и уч. ← сковрчити (се).

ПР $1_7 < 1_7$ **с-коврчити**, -им пф. смотати, савити. се савити се, повити се; скупити се.

ПР $1_8 < 1_5$ **у-коврчати**, -ам пф. I. увити у коврче, коврце, увртети (косу, бркове). II. ~ се увити се (у коврче, коврце).

ПР $1_9 < 1_7$ **у-коврчити**, -им пф. I. увити у коврче, коврце, увртети (косу, бркове). II. ~ се увити се (у коврче, коврце).

СДГ: КОВРЦА (тур. *kıvrık*)

ТО: *коврц-*

0 **коврца** ж = коврча.

$1_1 < 0$ **коврц-ав**, -а, -о = коврчав.

$2_1 < 1_1$ **коврцав-ост** ж = коврчавост.

$1_2 < 0$ **коврц-ак**, -чка м = коврчак.

$2_2 < 1_4$ **коврца-ње** с гл. им. ← коврцати (се).

$1_3 < 0$ **коврц-аст**, -а, -о = коврчаст.

$1_4 < 0$ **коврц-ати**, -ам импф. I. = коврчати. II. ~ се = коврчати се.

1₅<0 **коврци-ик** м = коврчак.

1₆<0 **коврци-ити**, -им импф. I. = коврчати. II. ~ се = коврчати се.

1₇<0 **коврци-ица** ж = коврчица.

ПР2₁< ПР1₁ **заковрци-авати (се)**, -ам (се) импф. и уч. ← заковрцати (се).

ПР1₁<1₄ **за-коврцати**, -ам пф. = заковрчати.

ПР1₂<1₆ **за-коврцити**, -им пф. = заковрчити.

ПР2₂< ПР1₃ **наковрци-авати**, -ам импф. и уч. ← наковрцати.

ПР1₃<1₄ **на-коврцати**, -ам пф. = наковрчати и наковрчити.

ПР1₄<1₆ **на-коврцити**, -им пф. = наковрчати и наковрчити.

ПР1₅<1₄ **у-коврцати**, -ам пф. I. увити у коврче, коврце, увртети (косу, бркове). II. ~ се увити се (у коврче, коврце).

ПР1₆<1₆ **у-коврцити**, -им пф. I. увити у коврче, коврце, увртети (косу, бркове). II. ~ се увити се (у коврче, коврце).

СДГ: КОВЧА

ТО: *ковч-*

0 **ковча** → копча.

1₁<0 **ковч-али** прид. непром. само у изр. ~ **чакшире** који има копче, искићен копчама.

1₂<0 **ковч-ар** м покр. мушка копча.

ПР2₁< ПРС1₁ **заковч-авати**, -ам импф. и уч. ← заковчати.

ПРС1₁<0 **за-ковч-ати**, -ам пф. → закопчати.

СДГ: КОЛАЈ (тур. *kolay*)

ТО: *колај-*

0 **колај** прид. непром. лак, који је без тешкоћа.

1₁<0 **колај-лук**⁷⁴⁰ м покр. лакоћа.

СДГ: КОМШИЈА (тур. *komşu*)

ТО: *комшиј-, комши-*

0 **комшија** м сусед.

2₁<1₈, 1₁<0 **комши-а** I. ж хип. ← комшиница. 2 м = комшо хип. ← комшија.

1₂<0 **комшиј-ин**, -а, -о који припада комшији.

1₃<0 **комшиј-иница** ж → комшиница.

1₄<0 **комшиј-ка** ж → комшиница.

1₅<0 **комшиј-ски**, -а, -о који се односи на комшије, суседски.

2₂<1₅ **комшијски** прил. као комшија, на начин комшије.

1₆<0 **комшиј-ка** ж → комшиница.

⁷⁴⁰ Тур. *kolaylık*.

$1_7 < 0$ **комшџ-лук**⁷⁴¹ м 1. суседство. 2. чељад у суседству, суседи.

$1_8 < 0$ **комшџ-џица** ж суседа, сусетка.

$1_9 < 0$ **комш-инка** ж суседа, сусетка.

$1_{10} < 0$ **комш-ински**, -а, -о → комшијски.

$2_3 < 1_{10}$ **комшински** прил. комшијски.

$1_{11} < 0$ **комш-о**, -а и -е м (вок. комшо) = комша (2).

СДГ: КОНАК (тур. konak)

ТО: *конак-*

0 **конак** м 1. кућа, двор. 2. а. коначиште, ноћиште. б. ноћење. 3. даљина од једнога ноћишта до другога, дан хода (при путовању). Изр. **обећа(ва)ти коме Маркове конаке** обећа(ва)ти коме врло много, све и сва; **пасти на** ~ доћи на коначење, ноћење; **причати Маркове конаке** причати дуго и широко, опширно и којешта.

$1_1 < 0$ **конаџ-џија**⁷⁴² м 1. → коначар. 2. → конација.

$2_1 < 1_2$ **конакова-ње** с гл. им. ← конаковати.

$1_2 < 0$ **конак-овати**, -ујем пф. и импф. = коначити провести, проводити негде ноћ (ноћни одмор, сан), ноћити.

$1_3 < 0$ **конак-овина** ж оно што се плаћа за конак.

$1_4 < 0$ **конаџ-ар** м онај који осигурава коначиште за кога (најчешће војник који иде испред своје чете).

$2_2 < 1_5$ **конаџе-ње** с гл. им. ← коначити.

$1_5 < 0$ **конаџ-ити**, -им пф. и импф. конаковати.

$1_6 < 0$ **конаџ-ић** м дем. ← конак.

$1_7 < 0$ **конаџ-иште** с 1. место где се коначи. 2. ноћивање, ноћење.

$1_8 < 0$ **конаџ-ки**, -а, -о који се односи на конаке: коначке авлије.

$1_9 < 0$ **кона-џија** м стран човек који сврати на конак.

ПР1₁ < 1₂ **за-конаковати**, -кујем пф. → законачити.

ПР1₂ < 1₅ **за-коначити**, -им пф. задржати се на преноћишту, остати на конаку, заноћити.

ПР1₃ < 1₅ **о-коначити се**, -им се пф. остати на конаку код кога.

ПР1₄ < 1₅ **пре-коначити**, -им пф. преноћити.

ПР2₁ < ПР1₅ **уконаџе-ње** с долазак, примање, смештање на конак.

ПР3₁ < ПР2₂ **уконаџива-ње** с гл. им. ← уконаџивати (се).

ПР2₂ < ПР1₅ **уконаџивати (се)**, -ујем (се) импф. и уч. ← уконаџити (се).

ПР1₅ < 1₅ **у-коначити**, -им пф. I. довести на конак (на стан); доћи на конак, на спавање, одсести негде: примити (кога) на конак (на преноћиште). II. ~ се одсести негде, настанити се.⁷⁴³

⁷⁴¹ Тур. komşuluk.

⁷⁴² Тур. konakçı.

⁷⁴³ В. и *ојконаџићи*.

СДГ: КОНДУРА⁷⁴⁴ (кундра) (тур. *konduru*)⁷⁴⁵**ТО:** *кондур-***0 кондура** ж (обично мн.) = кундура ципела, баканца, кокула.**1₁<0 кондур-етина** ж аугм. и пеј. ← кондура.**1₂<0 кондур-ица** ж дем. ← кондура.**1₃<0 кондур-џија**⁷⁴⁶ ж покр. онај који прави и продаје кондуре.**СДГ: КОПЧА** (тур. *kopça*)⁷⁴⁷**ТО:** *копч-*

0 копча ж 1. а. метална направа (разних облика с куком на једном крају) која служи за закопчавање или причвршћивање, спона, петља. б. хируршка штапалка којом се вежу рубови коже изнад оперисаног ткива. 2. метално или коштано пуце, дугме које се удева у рупице оковратника на мушкој кошуљи. 3. веза, спојница.

1₁<0 копч-алица ж 1. игла за копчање, игла запињача. 2. пут угажен по дебелом снегу.

2₁<1₃ копч-ње с гл. им. ← копчати (се).**1₂<0 копч-ар** м занатлија који прави копче.

1₃<0 копч-ати, -ам импф. I. 1. спајати крајеве одеће копчама или пуцетима, дугметима која се удевају кроз рупице на оделу, закопчавати. 2. држати чврсто, приморавати кога да стоји на месту, да се не миче. 3. разг. схватати, разумети. II. ~ се покр. играти се копче, бацати пуце (дугме) или копчу у јамицу (у дечјој игри).

1₄<0 копч-ити, -им импф. → копчати.**1₅<0 копч-ица** ж дем. ← копча.**ПР3₁<ПР2₁ закопчава-ње** с гл. им. ← закопчавати (се).

ПР2₁<ПР1₁ за-копчавати, -ам I. импф. и уч. ← закопчати. II. ~ се импф. и уч. ← закопчати се.

ПР2₂<ПР1₁ закопч-ан, -а, -о I. трп. прид. ← закопчати. 2. који мало говори, уздржан, (с)уздржљив, резервисан, затворен. Изр. **до грла** ~ претерано суздржљив, претерано резервисан, ћутљив.

ПР3₂<ПР2₂ закопчано прил. (с)уздржљиво.

ПР3₃<ПР2₂ закопчан-ост ж особина онога који је закопчан, (с)уздржљивост, резервисаност.

ПР1₁<1₃ за-копчати, -ам пф. I. 1. везати, причврстити копчама, дугметима или чим сличним. 2. саставити, запети (једно за друго). II. ~ се повр.

⁷⁴⁴ А. Шкаљић (Škaljić 1973) не бележи овај облик.⁷⁴⁵ Исп. Egen 2020 (под *kundura*).⁷⁴⁶ Тур. *kunduracı*.⁷⁴⁷ За разлику од лексеме *дугме*, у чијем гнезду не постоји ниједан глагол, код лексеме *копча* је веома разграната деривација.

ПР1₂<1₄ **за-копчати**, -им пф. I. → закопчати. II. ~ се повр.

ПР2₃< ПР1₃ **ископч-авати**, -ам импф. ← ископчати.

ПР1₃<1₃ **ис-копчати**, -ам пф. прекинути, пресећи, зауставити деловање чега (нпр. каквог механизма): ~ батерију.

ПР3₄< ПР2₄ **откопчава-ње** с гл. им. ← откопчавати (се).

ПР2₄< ПР1₄ **откопч-авати (се)**, -ам (се) импф. и уч. ← откопчати (се).

ПР1₄<1₃ **от-копчати**, -ам пф. I. 1. растворити копче, извадити (дугме, пуце) из петље или рупице; раздвојити оно што је копчама дугметима спојено, приклопљено. 2. скинути оно што је закачено, откачити. II. ~ се одвојити се, растворити се (о копчи, о чему закопчаном), извући се из петље или рупице (дугме, пуце).

ПР1₅<1₄ **от-копчати (се)**, -им (се) пф. → откопчати (се).

ПР1₆<1₃ **пре-копчати**, -ам пф. спојити, повезати: ~ вагоне.

ПР2₅< ПР1₇ **прикопч-авати (се)**, -ам се импф. ← прикопчати (се).

ПР1₇<1₃ **при-копчати**, -ам пф. I. 1. причврстити што копчом, дугметом, пуцетом и сл. (нпр. на одећи), закопчати. 2. чврсто повезати, испреплести (нпр. прсте руку). II. ~ се 1. привезати се уз нешто. 2. повезати се један с другим.

ПР1₈<1₄ **при-копчати**, -им пф. → прикопчати.

ПР2₆< ПР1₉ **раскапч-ати (се)**, -ам (се) импф. → раскопчавати (се).

ПР3₅< ПР2₇ **раскопчава-ње** с гл. им. ← раскопчавати (се).

ПР2₇< ПР1₉ **раскопч-авати (се)**, -ам (се) импф. и уч. ← раскопчати (се).

ПР1₉<1₃ **рас-копчати**, -ам пф. I. 1. раздвојити, раставити оно што је закопчано, откопчавши растворити (одећу), распучити. 2. раставити, одвојити. II. ~ се 1. откопчавши се растворити (одећу), распучити се. 2. фиг. бити сувише слободан у говору и понашању.

ПР3₆< ПР2₈ **скопчава-ње** с гл. им. ← скопчавати.

ПР2₈< ПР1₁₀ **скопч-авати**, -ам импф. и уч. ← скопчати.

ПР1₁₀<1₃ **с-копчати**, -ам пф. 1. спојити копчама или дугметима (обично део одела, одеће, обуће), закопчати. 2. повезати, здружити.

ПР3₇< ПР2₉ **укопчава-ње** с гл. им. ← укопчавати (се).

ПР2₉< ПР1₁₁ **укопч-авати (се)**, -ам (се) импф. и уч. ← укопчати (се).

ПР1₁₁<1₃ **у-копчати**, -ам пф. I. 1. а. спојити, укључити, прикључити. б. сапети копчама. 2. привезати, осигурати. 3. разг. схватити, разумети, разабрати. II. ~ се спојити, се, ући у неку целину, средину, укључити се.⁷⁴⁸

СДГ: КОРБАЧ (крбач) (тур. kırbaç)

ТО: корбач-

0 **корбач** м 1. бич од једнога комада дебеле коже или сплетен од ремења. 2. ударац таквим бичем.

1₁<0 **корбач-ина** м аугм. ← корбач.

1₂<0 **корбач-ић** м дем. ← корбач.

⁷⁴⁸ В. и *докойчайи*, *исйрикойчайи*.

СДГ: КОЦА (тур. koca)**ТО: *коч-***0 **коца** прил. заст. покр. много, увелико.1₁<0 **коц-амит**, -а, -о одрастао, велик.⁷⁴⁹1₂<0 **коца-баша**⁷⁵⁰ м ист. сеоски кнез; старешина.2₁<1₂ **коцабаш-ија** м ист. сеоски кнез; старешина.**СДГ: КРЕВЕТ⁷⁵¹ (тур. kerevet)⁷⁵²****ТО: *кревет-***

0 **кревет** м део кућног намештаја који служи за спавање, постеља: болнички ~, војнички ~, железни ~. Изр. **одвојити се, раздвојити се од стола и кревета** развести се, али остати у истом стану (о брачним друговима); **окаљати брачни** ~ учинити прељубу, браколомство; **пасти у** ~ разболети се; **последњи** ~ гроб.

1₁<0 **кревет-ак**, -тка м дем. ← кревет.1₂<0 **кревет-ац**, -тца м дем. ← кревет.1₃<0 **кревет-ина** ж аугм ← кревет.1₄<0 **кревет-ић** м дем. ← кревет.1₅<0 **кревет-ни**, -а, -о = креветски који се односи на кревет, постељни: ~ рубље, ~ нога.2₁<1₅ **креветн-ина** ж креветна опрема, постељина.1₆<0 **кревет-ски**, -а, -о = креветни: ~ чаршав, ~ покривач.С1₁<1₅ **тро-креветни**, -а, -о који има три кревета: ~ соба.**СДГ: КРЕЧ (тур. kırç)****ТО: *креч-***

0 **креч** а. (понекад с одредбом: живи или негашени) материја беле боје добијена печењем кречњака, вапненца, калцијум-оксид (СаО), или смеша у којој је та материја основни састојак, вапно: блед (бео) као ~. б. (понекад с одредбом: (у)гашени) материја која се добија спајањем (живог) креча (а), калцијум-оксида, с водом, калцијум-хидроксид (Са(ОН)₂), или смеша у којој је та материја основни састојак. Изр. **гашени (угашени)** ~ → креч (б); **живи (негашени)** ~ → креч (а); **хидраулични** ~ грађевински везивни материјал

⁷⁴⁹ Творбено је занимљив адаптирани облик *коцмийи* (в. Skok 2: 119).⁷⁵⁰ Тур. kocabaşı.⁷⁵¹ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).⁷⁵² Лексема *кревет* спада међу десет најфреквентнијих именица у српском језику. Њу је у овом значењу у савременом турском језику потиснула лексема *yatak*. Лексема *kerevet* припада књижевном изразу и означава дрвену софу, диван преко којег се простире мадрац и који служи за седење и лежање (исп. Ћинђић 2010: 60).

добијен печењем кречњака с пуно глине, који се стврдне у води; **хлорни** ~ беличасти прах Са(ОСI)₂, добијен деловањем хлора на гашени креч, који се употребљава за бељење, дезинфекцију или дезодорисање.

1₁<0 **креч-ав***, -а, -о умазан, испрљан кречом: ~ капа, кречаве руке.

1₂<0 **креч-авица*** ж 1. бот. гљивица *Botrytis Bassiana* из ф. *Mucedinaceae* која живи као паразит на гусеници свилене бубе и уништава је. 2. болест свилених буба коју изазива та гљивица.

1₃<0 **креч-ан**, -чна, -чно 1. који је као креч. 2. (одр.) који садржи у себи креча.

1₄<0 **креч-ана** ж 1. јама за гашење креча. 2. пећ у којој се пали креч, вапненица. 3. разг. излапелост.⁷⁵³

2₁<1₄ **креч-ан-ски***, -а, -о који се односи на кречане и креч: ~ пећ, ~ рупа, ~ шупа.

1₅<0 **креч-ар** м онај који се бави прављењем или продајом креча, вапнар.

1₆<0 **креч-ара** ж → кречана.

2₂<1₅ **кречар-ски***, -а, -о који се односи на кречаре: ~ посао.

1₇<0 **креч-аст***, -а, -о сличан кречу (обично по боји, тј. бео као креч): ~ лице.

2₃<1₉ **крече-ње** с гл. им. ← кречити.

1₈<0 **креч-ина** ж аугм. ← креч.

1₉<0 **креч-ити**, -им импф. 1. белити, чинити белим, премазујући, покривајући раствором креча. 2. закречавати, лечити што тешко оболело.

1₁₀<0 **креч-љив***, -а, -о а. који садржи креча, у којем има креча, кречан (обично о води). б. → кречав.

1₁₁<0 **креч-ник** м → кречњак.

1₁₂<0 **креч-ница** ж раствор креча.

2₄<1₃ **кречно** прил. као креч.

1₁₃<0 **креч-њав**, -а, -о који садржи у себи креча.

1₁₄<0 **креч-њак** м мин. стена постала у најранијим геолошким периодима од различитих, претежно органских талога или седимената мора и језера, вапненац, вапнењак.

1₁₅<0 **креч-њаст**, -а, -о који је као креч.

1₁₆<0 **креч-њача*** ж → кречуша.

2₅<1₁₄ **кречњац-ки**, -а, -о који је састављен од кречњака, вапненца: кречњачке планине.

1₁₇<0 **креч-овит**, -а, -о → кречњав.

1₁₈<0 **креч-уља** ж мин. земља која има у себи много креча, вапна.

1₁₉<0 **креч-уша** ж мин. кречуља.

⁷⁵³ Лексема *кречана* је надређена лексеми *кречара*. Код лексеме *кречана* дошло је до семантичког проширења и стварања жаргонизма. П. Радић (2001: 83–84) посебно побраја жаргонизме са суфиксом *-ана* попут *дилкана*, *йрдекана*, *йивциана*, *кулијана*, *фризијана* и сл.

кречно*- као први део придевских сложеница казује да је оно што означава други део сложенице као креч, попут креча (пре свега по боји); ~ бео / ~ бијел, ~ блед / ~ блијед.

ПР₁<1, **до-кречити**, -им пф. извршити кречење докраја, довршити кречење.

ПР₃< ПР₂ **закречава-ње** с гл. им. ← закречавати (се).

ПР₂< ПР₁ **закреч-авати се**, -ам се = закречивати (се) импф. и уч. ← закречити (се).

ПР₂<ПР₁ **за-креченост** ж стање онога што је закречено.

ПР₂< ПР₁ **закреч-ивати (се)**, -ујем (се) импф. = закречавати се.

ПР₁<1, **за-кречити**, -им пф. I. 1. → окречити. 2. кречом попунити рупе, облепити зид или што слично. II. ~ се превући се кречном материјом; испунити се кречом.

ПР₁<1, **ис-кречити**, -им пф. окречити све, докраја, обелити кречом.

ПР₄<1, **на-кречити**, -им пф. обилато окречити.

ПРс₁<0 **о-креч-ати**, -ам пф. → окречити.

ПР₁<1, **о-кречити**, -им пф. 1. кречом премазати, обелити. 2. премазати (лице) белилом (козметичким средством). 3. прекрити, прикрити, сакрити што (не показујући га у стварној боји).

ПР₁<1, **по-кречити**, -им пф. све редом кречом обелити, окречити.

ПР₃< ПР₂ **скречава-ње** с гл. им. ← скречавати (се).

ПР₂< ПР₁ **скреч-авати (се)**, -ам (се) импф. и уч. ← скречити (се).

ПР₁<1, **с-кречити**, -им пф. I. претворити у креч. II. ~ се претворити се у креч.

ПР₂< ПР₁ **скреч-љив**, -а, -о који се може скречити.

ПР₃< ПР₂ **скречљив-ост** ж особина, стање онога што је скречљиво.

СДГ: КРКЛАМА (тур. kırıklama)

ТО: *кркл-*

0 **крклама** ж покр. вуна коју ћурчије састрижу са сашивених кожаха.

1₁<0 **кркл-енсати**, -ишем пф. састрићи вуну око рукава на кожуку.

СДГ: КРКМА (тур. kırkma)

ТО: *кркм-*

0 **кркма** ж покр. подсечена коса на челу, шишке.

1₁<0 **кркм-ета** с мн. коврчице, увојци, витице, зулови.

СДГ: КРМЕЗ в. гримиз**ТО: крмез-**

0 **крмез** м 1. загаситоцрвена, тамноцрвена боја (која се добијала од осушеног инсекта *Coccus costii* или од плода биљке *Phytolacca deccandra*). 2. тканина загаситоцрвене, тамноцрвене боје; део, комад одеће од такве тканине. 3. (у придевској служби, као први део полусложеница) → крмезан: крмез-боја, крмез-шал.

1₁<0 **крмез-ан**, -зна, -зно који је боје крмеза, тамноцрвен, гримизан, скерлетан.

1₂<0 **крмез-ија** ж (у атрибутој служби уз им. чоха) крмезна.

1₃<0 **крмез-ли** прид. непром. скерлетан.

СДГ: КРНА**ТО: крн-**

0 **крна** ж заст. а. → кана (1 а, б). б. бот. лепи човек (*Balsamina hortensis*).

1₁<0 **крн-ати**, -ам импф. бојити руке, ноге или косу каном.

ПР1₁<0 **о-крнати**, -ам пф. обојити каном (кном) (косу или нокте), окни-ти.

СДГ: КРЦА⁷⁵⁴ (тур. kırca)**ТО: кри-**

0 **крца** ж 1. врста одвећ јаког и лошег дувана. 2. зоол. најмања врста дивљих патака *Anas crecca*.

1₁<0 **крц-ак** м → крца (1).

1₂<0 **крц-ан** → крца (1).

СДГ: КРЦАЛИЈА⁷⁵⁵ (тур. Kırcalı)**ТО: криалиј-, криал-**

0 **криалија** м ист. хајдук (прво из Крце, града у Румелији) који је робио у северном делу некадашњег турског царства.

1₁<0 **криалиј-ски**, -а, -о који се односи на крцалије.

1₂<0 **криал-инка** ж дугачка пушка коју су носили крцалије.

СДГ: КУБРУЗ (према тур. kibris dokuması)**ТО: кубруз-**

0 **кубруз** м покр. врста веза на шупљике, ћесма.

1₁<0 **кубруз-ати**, -ам импф. покр. вести на шупљике, ћесмати.

⁷⁵⁴ Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС.

⁷⁵⁵ Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС.

СДГ: КУБУРА¹ (тур. kubur)**ТО: кубур-**

0 **кубура** ж 1. старинска пушка; велик пиштољ. 2. а. кожна торба, футрола за појасом или на седлу у којој се носе мале пушке или пиштољи. б. покр. котарица коју праве чобани од свеже коре дрвећа за јагоде и сл., крбуља. 3. покр. узан, дуг ходник или дуг наткривен пролаз који спаја поједина одељења у кући.

1₁<0 **кубур-аш** м старинска мала пушка, пиштољ, кубура, кубурлија.

1₂<0 **кубур-етина*** ж аугм. и пеј. ← кубура (1).

1₃<0 **кубур-ица*** ж дем. и хип. ← кубура.

1₄<0 **кубур-лија** ж 1. → кубура¹ (1). 2. → кубура¹ (2а).

1₅<0 **кубур-лук**⁷⁵⁶ м → кубура¹ (2а).

СДГ: КУБУРА² (tur. kubur)⁷⁵⁷**ТО: кубур-**

0 **кубура** ж а. тешко, бедно стање, тегоба, тешкоћа. б. бактање, гњаважа, петљање.

1₁<0 **кубур-ан**, -рна, -рно који је праћен кубурењем; невољан, сиротињски, сиромашан.

1₂<0 **кубур-ант** м онај који кубури, који једва веже крај с крајем, сиротиња.

1₃<0 **кубур-ација** ж нар. кубура² (а), кубурење.

1₄<0 **кубур-ити**, -им импф. 1. тешко живети, животарити, таворити, патити се и борити се с разним невољама и недаћама. 2. бактати се борити се, петљати.

2₁<1₁ **кубурно*** прил. тешко, мучно, кубурећи: ~ живети.

ПР1₁<1₄ **на-кубурити се**, -им се пф. много се намучити, претрпети много муке, патње, страдања у животу.

ПР1₂<1₄ **пре-кубурити**, -им пф. кубурећи преживети.

ПР1₃<1₄ **про-кубурити**, -им пф. кубурећи, тешко живећи провести неко време.

ПР1₄<1₄ **у-кубурити**, -им пф. запасти у кубуру, у невољу.⁷⁵⁸

⁷⁵⁶ Тур. kuburluk.

⁷⁵⁷ Према П. Скоку (Skok 2: 219) *кубура* је турски плурални облик *kubur*, од сингулара *kabr* „гроб“. П. Скок етимолошки раздваја *кубура*¹ и *кубура*², док то чини и Речник МС. А. Шкаљић (Škaljić 1973) и РСЈ дају их под истом етимологијом.

⁷⁵⁸ В. и *искубуријии се*.

СДГ: КУВЕТ (кувлет, кухвет) (тур. kuvvet)**ТО: *кувет̄*-**0 **кувет** м покр. снага, моћ; исп. кухвет.

ПРС₁<0 **пот-кувет-ити се**, -им се пф. ојачати се, окрепити се добром храном, пићем.

СДГ: КУ(Ј)ИСАТИ (према тур. okumak)**ТО: *ку(ј)иса̄ти***0 **ку(ј)исати**, -ишем пф. и импф. покр. звати с мунаре на молитву.1₁<0 **о-ку(ј)исати**, -ишем импф. позивати с мунаре на молитву.**СДГ: КУЈУНЦИЈА (кулунџија) (тур. kuyumcu)****ТО: *кујунџиј-***

0 **кујунџија** м занатлија који израђује предмете и украсе од злата и сребра, златар.

1₁<0 **кујунџиј-ин**, -а, -о који припада кујунџији.1₂<0 **кујунџиј-ка** ж = кујунџинка жена кујунџијина.1₃<0 **кујунџиј-ски**, -а, -о који се односи на кујунџије: ~ занат, ~ радња.1₄<0 **кујунџи-лук**⁷⁵⁹ м кујунџијски занат.1₅<0 **кујунџи-иница** ж 1. кујунџијка 2. кујунџијина радња.1₆<0 **кујунџи-инка** ж → кујунџијка.**СДГ: КУЛА (тур. kule)****ТО: *кула***

0 **кула** ж 1. а. висока грађевина, обично четвртасте или округле основе, са мањим отворима или пушкарницама (као део неке тврђаве или као самосталан објекат, нпр. као стражарница или осматрачница). б. грађевина, зграда са више спратова, вишеспратница која обликом подсећа на кулу (1а). в. висока уска грађевина, високо уско здање као део неког већег грађевинског објекта или комплекса (нпр. цркве, дворца, замка и др.), торањ. 2. оно што својим обликом, изгледом, величином и сл. подсећа на кулу (1а или 2): нагомилане куле од леда. 3. шах. → топ (2). Изр. **Вавилонска** ~ према библијској легенди, грађевина у Вавилону зидана да допре до неба, због чега је Бог омео њену изградњу изазвавши језичку пометњу међу градитељима; фиг. метеж; збрка, хаос: права вавилонска кула; **црквена** ~ звоник; **ваздушне (зрачне) куле, куле у ваздуху (у зраку, у облаку, у облацима и сл.)** замисли, идеје, планови и сл. који немају реалну основу; ~ **од карата** нешто слабо, несолидно, што нема чврстог ослонца, што није засновано на чврстим основама и сл.; ~ **светиља**,

⁷⁵⁹ Тур. kuyumculuk.

светлосна ~ а. светионик. б. фиг. носилац прогреса, просвећености; путоказ; **затворити, затварати се у кулу од слонове кости (од слоноваче), живети и сл. у кули од слонове кости (од слоноваче)** потпуно се изоловати, одвојити се, одвајати се од света, отуђи(ва)ти се; **зидати, градити (вавилонске, златне) куле у ваздуху (у (по) зраку), сневати куле и градове** заносити се нечим не-реалним, нестварним, што тешко може бити, што се тешко може остварити, маштати, сањарити; **обећавати куле и градове (златне куле)** обећавати нешто нереално, што се тешко може испунити, остварити; **сахат-кула** кула са сатом.

$C1_1 < 0$ **пази-кула** ж необ. кула с које се мотри околина, осматрачница.

СДГ: КУЛАШ (тур. *kula at*)

ТО: *кулаш-*, *кул-*

0 кулаш м 1. коњ жућкастосиве длаке. 2. голуб жућкастосиве боје.

$1_1 < 0$ **кулаш-аст**, -а, -о који је као кулаш; жућкастосив.

$1_2 < 0$ **кулаш-ић** м дем. ← кулаш.

$1_3 < 0$ **кулаш-ица** ж кулашаста кобила.

$1_4 < 0$ **кулаш-ина** м аугм. ← кулаш.

$1_5 < 0$ **кул-е** м хип. ← кулаш.

$1_6 < 0$ **кул-ин** м → кулаш.

$1_7 < 0$ **кул-уша** ж кулашаста кобила.

СДГ: КУЛУК (тур. *kulluk*)

ТО: *кулук-*

0 кулук м 1. ист. а. радна обавеза полуслободних сељака према феудалном господару или спахији. б. зб. кулучари. 2. обавеза личног, неплаћеног рада на изградњи путева, утврђења, јавних грађевина и сл. у корист заједнице. 3. а. тежак и напоран рад. б. разг. беда, невоља, непријатност.

$1_1 < 0$ **кулук-овати**, -ујем импф. кулучити.

$1_2 < 0$ **кулуч-ар** м онај који врши кулук, онај који ради на кулуку.

$2_1 < 1_2$ **кулучар-ев**, -а, -о = кулучаров који припада кулучару.

$2_2 < 1_2$ **кулучар-ина** ж износ у новцу који се плаћа за ослобођење од обавеза кулука.

$2_3 < 1_2$ **кулучар-ка** ж женска особа кулучар.

$2_4 < 1_2$ **кулучар-ов**, -а, -о кулучарев.

$2_5 < 1_2$ **кулучар-ски***, -а, -о који се односи на кулучаре и кулучење; исп. кулучки.

$2_6 < 1_4$ **кулуче-ње** с гл. им. ← кулучити.

$1_3 < 0$ **кулуч-ија** ж ист. сељачко ропство.

$1_4 < 0$ **кулуч-ити**, -им импф. а. радити на кулуку, обавезном неплаћеном раду. б. тешко и напорно радити.

1₅<0 **кулуч-ки***, -а, -о који се односи на кулук, који је у вези с кулуком; исп. кулучарски: ~ посао, ~ рад.

ПР1₁<1₄ **ис-кулучити**, -им пф. одрадити кулуком.

ПР1₂<1₄ **от-кулучити**, -им пф. одрадити кулуком.

СДГ: КУМАШ (тур. kumaş)

ТО: *кумаш-*

0 **кумаш** м покр. 1. врста свилене тканине, свилено платно, атлас. 2. црна, свилена пантљика коју сеоске девојке носе око врата.

1₁<0 **кумаш-ли**⁷⁶⁰ прид. непром. који је начињен од кумаша.

СДГ: КУМБАРА (кумбура) (тур. kumbara)

ТО: *кумбар-*

0 **кумбара** ж заст. врста старинске гранате, врста топа, лумбарда.

1₁<0 **кумбар-ација**⁷⁶¹ м онај који баца, пали кумбаре.

СДГ: КУМРА/КУМРИЈА/КУМРИКУША⁷⁶² (тур. kumru)

ТО: *кумр-*

0 **кумра**, **кумрија** и **кумрикуша** ж заст. → гугутка.

1₁<0 **кумр-ин**, -а, -о који припада кумри.

СДГ: КУНДАК (тур. kundak)

ТО: *кундак-*

0 **кундак** м 1. проширени дрвени део ватреног оружја који се притисне у раме при пуцању. 2. експр. насилна, полицијска власт.

1₁<0 **кундач-ара** ж пушка с великим, тешким кундаком.

2₁<1₃ **кундаче-ње** с гл. им. ← кундачити.

1₂<0 **кундач-ина** м аугм. ← кундак.

1₃<0 **кундач-ити**, -им импф. тући, ударати кундаком.

1₄<0 **кундач-ић*** м дем. и хип. ← кундак.

1₅<0 **кундач-ки***, -а, -о који се односи на кундак (обично о ударцу који је задат кундаком).

2₂<1₅ **кундачки** прил. кундаком напред.

ПР1₁<1₃ **ис-кундачити**, -им пф. кундаком изударати, избити, истући.

⁷⁶⁰ Тур. kumaşlı.

⁷⁶¹ Тур. kumbarası.

⁷⁶² Лексему *кумрикуша* не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973). *Кумрикуша* је вероватно од тур. kumru + kuş, птица, мада турски речници не бележе овакву сложеницу.

ПР₁<I₃ **о-кундачити**, -им пф. 1. ударити кундаком. 2. необ. нагласити, насадити кундак на пушку.

ПР₁<I₃ **пре-кундачити**, -им пф. I. начинити нов кундак: ~ пушку. II. ~ се обући се друкчије него обично.

СДГ: КУНДУРА (тур. kundura)

ТО: кундур-

0 **кундура** ж (обично мн.) = кондура.

I₁<0 **кундур-ати**, -ам импф. пешачити, путовати, ићи.

I₂<0 **кундур-ица** ж покр. брбљивица, блебетуша.

I₃<0 **кундур-овати**, -ујем импф. покр. брбљати, блебетати.

I₄<0 **кундур-ија**⁷⁶³ м онај који прави кундуре, обућар.

СДГ: КУРАН (Коран) (тур. Kuran)

ТО: куран-

0 **Куран** м књига која, по исламском веровању садржи објаву божју, објављену преко Мухамеда; исп. коран.

I₁<0 **куран-ски***, -а, -о који се односи на Куран.

СI₁<0 **куран-хамајлија** ж мала књижица у којој су изреке из Курана и која се носи као хамајлија у лименој кутији; исп. хамајлија.

СДГ: КУРБАН (тур. kurban)

ТО: курбан-

0 **курбан** м 1. ован (и уопште бравче или говече) које муслимани кољу за Курбан-бајрам. 2. жртва уопште. 3. → Курбан-бајрам.

I₁<0 **курбан-ски***, -а, -о који се односи на курбан и Курбан-бајрам.

ПР₁<0 **Курбан-бајрам** м муслимански празник од четири дана кад се кољу овнови курбани.

СДГ: КУРЈУК (тур. kurjuk)

ТО: курјук-

0 **курјук** м покр. 1. реп или оно што је репу слично. 2. перчин, кика, плетеница.

2₁<I₁ **курјуче-ње** с гл. им. ← курјучити.

I₁<0 **курјуч-ити**, -им импф. навртати (пушчану цев) на курјук.⁷⁶⁴

I₂<0 **курјуч-ић** м дем. ← курјук.

⁷⁶³ Тур. kundurası.

⁷⁶⁴ В. и *закурјучији*.

СДГ: КУРТАЛИСАТИ (куртарисати) (према тур. *kurtarmak*)**ТО: *курџалис-***

0 **курталисати**, -ишем пф. I. избавити, ослободити, спасти (од) чега. II. ~ се (чега) повр.

1₁<0 **курталис-авати (се)**, -ам (се) импф. ← курталисати (се).

1₂<0 **курталиса-ње** с гл. им. ← курталисати (се).

СДГ: КУРШУМ (кушум) (тур. *kurşun*)**ТО: *куршум-***

0 **куршум** м пушчано или слично зрно, тане, метак. Изр. **омастиће** ~ биће убијен.

1₁<0 **куршум-ли**⁷⁶⁵ прид. непром. који је оловне боје.

1₂<0 **куршум-лија** ж зграда која је покривена оловом (џамија, медреса, хамам и др.).

1₃<0 **куршум-ски**, -а, -о који потиче од куршума.

СДГ: КУСКУН (тур. *kuskun*)**ТО: *кускун-***

0 **кускун** м 1. каиш од седла који је провучен испод коњског репа да чвршће држи седло, подрепина, подрепница. 2. узица или врпца од вуне на женским капама која је провучена испод плетеница на потиљку и тако капу држи да не пада на чело.

1₁<0 **кускун-ити**, -им импф. стављати кускун.

ПР1₁<1₁ **за-кускунити**, -им пф. ставити (коњу) кускун.⁷⁶⁶

СДГ: КУСУР (тур. *kusur*)**ТО: *кусур-***

0 **кусур** м 1. а. остатак новца који се враћа купцу као разлика између цене купљене робе и дате (крупне) новчанице. б. експр. средство за изравнавање нечијих рачуна. в. експр. непречишћен, неизравнат међусобни рачун. 2. остатак неког дуга, пореза и сл.; уопште оно што је преостало, остатак од неке величине. Изр. **и** ~ и још неколико (преко округлог броја који се наводи).

2₁<1₁ **кусура-ње** с гл. им. ← кусурати се.

1₁<0 **кусур-ати се**, -ам се пф. и импф. изравна(ва)ти се с ким у рачунима, подмири(ва)ти рачуне међу собом, обрачуна(ва)ти се.

⁷⁶⁵ Тур. *kurşunlu*.

⁷⁶⁶ В. и *обескускуниџи*.

ПР1₁<1₁ **до-кусурати**, -ам пф. = докусурити. 1. изравнати рачуне, исплатити што је остало дуга, салдирати. 2. свршити докраја, докрајчити; уништити.

ПР3₁< ПР2₁ **докусурива-ње** с гл. им. ← докусуривати.

ПР2₁<ПР1₁, ПРс1₁ **докусур-ивати**, -ујем импф. ← докусурати и докусурити.

ПРс1₁<0 **до-кусур-ити**, -им пф. = докусурати.

ПР1₂<1₁ **ис-кусурати**, -ам пф. I. вратити кусур, намирити, изравнати. II. ~ се уз повр.

ПРс1₂<0 **ис-кусур-ити**, -им пф. I. вратити кусур, намирити, изравнати. II. ~ се уз повр.

ПР1₃<1₁ **на-кусурати**, -ам пф. допунити неку меру (најчешће одређену своту новца), подмирити; накнадити.

ПР1₄<1₁ **по-кусурати се**, -ам се пф. изравнати рачуне, обрачунати се.

ПР2₂< ПР1₅ **поткусур-авати (се)**, -уравам (се) = поткусуривати (се) импф. и уч. ← поткусурати (се).

ПР1₅<1₁ **пот-кусурати**, -ам пф. I. = поткусурити дати кусур, доплатити остатак, изравнати, намирити сав рачун. II. ~ се = поткусурити се обрачунати се доплативши кусур, намирити се, поравнати се.

ПР3₂< ПР2₃ **поткусурива-ње** с гл. им. ← поткусуривати (се).

ПР2₃< ПР1₅ **поткусур-ивати (се)**, -ујем (се) импф. = поткусуравати (се).

ПРс1₃< 0 **пот-кусур-ити**, -им пф. = поткусурати ~ се = поткусурати се.

ПР2₄<ПР1₆ **раскусур-авати (се)**, -ам (се) пф. разг. извести заједничке рачуне на чистину, обрачунати се.

ПР1₆<1₁ **рас-кусурати се**, -ам се пф. намирити се, поравнати се.

ПРс1₄< 0 **рас-кусур-ити се**, -им се пф. разг. извести заједничке рачуне на чистину, обрачунати се.

СДГ: КУТИЈА⁷⁶⁷ (тур. *kutu*)

ТО: куџиј-

0 **кутија** ж предмет израђен од различитог материјала, најчешће у облику правоугаоног паралелопипеда, обично с поклопцем, који служи за држање, чување, преношење нечега и сл.⁷⁶⁸ Изр. ~ **времена** метална кутија или просторија озидана дубоко у земљи у којој се чувају микрофилмови, негативи фотографија, узорци цивилизацијских достигнућа данашњице за будућа поколења; **гласачка** ~ кутија у коју се код тајног гласања спуштају листићи или куглице; ~ **за мишљење** шаљ. глава; **леп као** ~, **као из кутије** удешен, дотеран; **Пандорина** ~ мит. извор свеколиког или великог зла, велике несреће: отворити

⁷⁶⁷ Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС.

⁷⁶⁸ И. Андрић у приповеци *Мара Милосница* лексему *куџија* употребљава у значењу „крило“, које представља индивидуално, досад незабележено значење: *Из њокојне собе би се враћила Мара, сиремна, и сиушијала му се у крило. То се између њих двоје звало „сјесџи у куџију“ ... А сумрак би је зашћео у куџију, како са крилом њуних разасуџиких слика бојажљиво зашћукује* (Ђинђић–Радоњић 2012: 464).

Пандорину кутију; **стаклена** ~ аутомобил; **стара** ~ погрд. стара ружна жена која се дотерује; **ћорав** ~ гласачка кутија у коју се стављају гласачки листићи (куглице и сл.) за кандидате којих нема на гласачким листама; **уста као ~ шећера** врло лепа уста; **црна** ~ херметички затворена кутија од ватросталног материјала смештена у пилотску кабину авиона, у којој се налазе снимљени сви подаци о лету авиона.

$1_1 < 0$ **кутиј-аст**, -а, -о који је као кутија, сличан кутији.

$1_2 < 0$ **кутиј-етина** ж аугм. и пеј. ← кутија.

$1_3 < 0$ **кутиј-ица** ж дем. ← кутија.

$1_4 < 0$ **кути-ца** ж → кутијица.

Л

СДГ: ЛАГУМ (тур. *lağım*)

ТО: *лагум-*

0 **лагум** 1. мина; минирани поткоп испод утврђења, брда и сл. 2. подземни ходник, тунел. 3. покр. у брду ископан подрум за вино. Изр. **дићи**, **бацити у** ~ бацити у ваздух, у зрак, разорити, уништити експлозивом.

$2_1 < 1_2$ **лагума-ње** с гл. им. ← лагумати.

$1_1 < 0$ **лагум-ар** м онај који поставља и пали лагум, минер.

$1_2 < 0$ **лагум-ати**, -ам импф./пф. 1. лагумом, мином разорити, разарати. 2. тући експлозивним пројектилама, бомбардовати.⁷⁶⁹

$1_3 < 0$ **лагум-аш** м → лагумар.

$1_4 < 0$ **лагум-исати**, -ишем импф./пф. → лагумати (1).

$1_5 < 0$ **лагум-ски**, -а, -о који се односи на лагуме.

$1_6 < 0$ **лагум-ција**⁷⁷⁰ м → лагумар.

ПР $1_1 < 1_2$ **у-лагумати**, -ам пф. подметнути лагуме, минирати; разнети ми-нама.

СДГ: ЛАКРДИЈА (тур. *lakırtı*)⁷⁷¹

ТО: *лакрдиј-, лакрд-*

0 **лакрдија** ж 1. а. шала пуна несташлука. б. лудорија, будалаштина. 2. књиж. и поз. врста комедије којој је циљ да изазове смех, најчешће јефтиним, понекад и вулгарним ефектима, фарса, бурлеска. Изр. **да не дуљим лакрдију** да не причам појединости, да скратим причање.

$2_1 < 1_1$ **лакрдија-ње** с гл. им. ← лакрдијати.

⁷⁶⁹ В. и *излагумати*.

⁷⁷⁰ Тур. *lağımci*.

⁷⁷¹ А. Шкаљић (Škaljić 1973) наводи погрешан облик етимона: *lakırdı*.

$1_1 < 0$ **лакрдџ-ати**, -ам импф. збијати шале, изводити несташлуке, лакрдије.⁷⁷²

$1_2 < 0$ **лакрдџ-аш** м пеј. 1. онај који збија лакрдије; неозбиљан човек. 2. а. писац лакрдија. б. глумац у лакрдији; шаљивац, засмејивач; дворска будала.

$2_2 < 1_2$ **лакрдџаш-ити**, -им импф. → лакрдијати.

$2_3 < 1_2$ **лакрдџаш-ки**, -а, -о који се односи на лакрдијаше: ~ поступак, ~ глума.

$3_1 < 2_3$ **лакрдџашки** прил. на лакрдијашки начин.

$2_4 < 1_2$ **лакрдџаш-тво** с лакрдијашка игра; лакрдијашки поступак.

$1_3 < 0$ **лакрдџ-ица** ж дем. и ир. ← лакрдија.

$1_4 < 0$ **лакрдџ-ски**, -а, -о који се односи на лакрдију.

$1_5 < 0$ **лакрд-исати**, -ишем импф. → лакрдијати.

СДГ: ЛАФ⁷⁷³ (тур. *laf*)

ТО: лаф-

0 **лаф** м покр. говор, разговор, причање; празан говор, нагваждање. Изр. **бацати се лафа из долафа** препирати се, шалити се употребљавајући мудре речи. **мешати лафе** подругивати се.

$1_1 < 0$ **лаф-ити**, -им импф. покр. а разговарати, говорити. б. мудро говорити или загонетно, завијено разговарати с киме.

ПР $1_1 < 1_1$ **из-лафити**, -им пф. слагати, обманути речима.

СДГ: ЛЕВЕНТА (тур. *levant*)⁷⁷⁴

ТО: левен̄и-

0 **левента** м и ж нерадник, беспосличар; пробисвет, пустилов.

$2_1 < 1_1$ **левантова-ње** с гл. им. ← левентовати.

$1_1 < 0$ **левант-овати**, -ујем импф. живети као левента, ленчарити.

$1_2 < 0$ **левант-ски**, -а, -о који се односи на левенте.

$2_2 < 1_2$ **левантски** прил. као левента.

ПРС $1_1 < 0$ **из-левант-ати**, -ам пф. провести време као левента.

ПР $1_1 < 1_1$ **из-левантовати**, -ујем пф. провести време као левента.

ПР $1_2 < 1_1$ **про-левантовати**, -ујем пф. провести неко време левентујући.

ПР $1_3 < 1_1$ **раз-левантовати се**, -ујем се пф. предати се левентовању, беспосличењу, разленити се.

⁷⁷² В. и *излакрдџајити*.

⁷⁷³ С обзиром на то да грађа Речника МС бележи глагол *излафити*, преузели смо дефиницију речи *лаф* из Речника САНУ, као и дефиницију глагола *лафити*.

⁷⁷⁴ А. Шкаљић (Škaljić 1973) наводи неправилан облик етимона: *levend*.

СДГ: ЛЕМ (тур. *lehim*)⁷⁷⁵**ТО: лем-**

0 лем м 1. средство за лемљење, спајање (калај или др.) 2. биљна смола којом пчеле затварају рупе, пукотине, пчелињи лепак *propolis*.

1₁<0 лем-ити, -им импф. спајати лемом.

ПР1₁<1₁ за-лемити, -им пф. залепити, причврстити лемом, заварити.

ПР1₂<1₁ од-лемити, -им пф. варв. скинути, одвојити лем с онога што је спојено лемом, одлепити.

ПР1₃<1₁ при-лемити, -им пф. спојити лемљењем, заваривањем.

ПР1₄<1₁ раз-лемити, -им пф. I. раставити нешто што је било залемљено; скинути лем. II. ~ се одвојити се, раставити се (о ономе што је било залемљено).⁷⁷⁶

СДГ: ЛЕНГЕР (тур. *lenger*)**ТО: ленгер-**

0 ленгер м сидро, котва.

1₁<0 ленгер-исати, -ишем импф./пф. осигура(ва)ти сидром, укотвити, укотвљавати.

СДГ: ЛЕПЕЗА (тур. *yelpeze*)**ТО: лејез-**

0 лепеза ж а. нарочита направа којом се маше испред лица ради расхлађивања по врућини, обично начињена тако да се рашири у полукруг, махалица, хладилица. б. скала, дијапазон: ~ идеја, ~ информативних гасила.

1₁<0 лепез-ан, -зна, -зно → лепезаст.

2₁<1₁ лепез-ан м голуб са лепезастим репом.

1₂<0 лепез-аст, -а, -о који је у облику лепезе, сличан лепези: ~ лист.

2₂<1₂ лепезасто прил. слично лепези, у облику лепезе.

1₃<0 лепез-ати, -ам импф. необ. I. ширити, намештати у облику лепезе, махати нечим као лепезом. II. ~ се хладити се машући лепезом или чим сличним.

1₄<0 лепез-е, -ета с заст. → лепеза.

1₅<0 лепез-ица ж дем. ← лепеза.

ПР1₁<1₃ за-лепезати, -ам пф. индив. почети се кретати као лепеза.

ПР1₂<1₃ раз-лепезати се, -ам се пф. раширити се као лепеза.

⁷⁷⁵ Речник МС наводи немачку етимологију.

⁷⁷⁶ В. и *излемийи*.

СДГ: ЛЕШ (тур. leş)⁷⁷⁷**ТО: леш-**

0 **леш** м мртво тело, мртавац.

1₁<0 **леш-ина** ж а. леш. б. стрвина, стрв, угинула животиња.

1₂<0 **лешин-ари** м мн. 1. зоол. а. породица великих птица грабљивица које се хране лешинама, супови Vulturidae. б. инсекти, кукци тврдокрилци са више подврста, који се хране угинулим животињама, стрвождерци Sliphidae. 2. експр. људи који из користољубља нападају већ савладане.

2₁<1₂ **лешинар-ити**, -им импф. поступати као лешинар.

2₂<1₂ **лешинар-ски**, -а, -о који се односи на лешинаре.

3₁<2₂ **лешинарски** прил. као лешинар.

2₃<1₁ **лешин-аст**, -а, -о који је као у лешине, сличан лешу.

2₄<1₁ **лешин-ски**, -а, -о који се односи на лешине.

1₃<0 **леш-ити**, -им импф. стругати кожу која ће се прерађивати.

1₄<0 **леш-ић** м дем. ← леш.

1₅<0 **леш-ни**, -а, -о необ. који се односи на леш, мртвачки.

СДГ: ЛИМУН⁷⁷⁸ (лемон, лемун) (тур. limon)**ТО: лимун-**

0 **лимун** м бот. зимзелено дрво кожастих листова и округластих жutih киселих плодова, суптропска воћка Citrus limonia medica; њен плод. Изр. **хоће (чека)** ~ **лимун** чека да буде позван некуд.

1₁<0 **лимун-а** ж → лимун.

1₂<0 **лимун-аст**, -а, -о који је налик на лимун, жут као лимун.

1₃<0 **лимун-ић** м дем. ← лимун.

1₄<0 **лимун-ка** ж агр. врста крушке или јабуке жуте као лимун.

1₅<0 **лимун-ов**, -а, -о који је од лимуна, који је као лимун: ~ сок.

1₆<0 **лимун-ски**, -а, -о који се односи на лимун: ~ киселина.

1₇<0 **лимун-чић** м дем. ← лимун.

1₈<0 **лимуњ-ача** ж агр. покр. врста јабуке; исп. лимунка.

СДГ: ЛОКМА (тур. lokma)**ТО: локм-**

0 **локма** ж покр. комад куваног или печеног меса.

1₁<0 **локм-ати**, -ам импф. халапљиво јести.

⁷⁷⁷ Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС.

⁷⁷⁸ *Лимун* је интернационална реч, међутим *лимун* и његове изведенице тумачили смо преко турског. Бележи је и А. Шкаљић (Škaljić 1973). Нису увек јасни путеви преузимања ове речи крајњег персијског порекла. Изостављена је реч *лимунада* (*лимунаиша*) која је усвојена из италијанског језика, зато што мислимо да она не припада турцизмима датим у оквиру гнезда *лимун*. Изостављен је и њен дериват *лимунадан*.

1₂<0 **ЛОКМ-аш** м онај који радо једе на туђ рачун, изелица, лакомац.

СДГ: ЛОКУМ (тур. lokum)

ТО: локум-

0 **локум** м кув. 1. врста четвртастих колача умешених од брашна, масти (масла, уља) и шећера (меда). 2. коцка (шећера); ратлук.

1₁<0 **локум-а** ж → локум.

1₂<0 **локум-ић** м дем. ← локум.

СДГ: ЛУЛА (тур. lüle)

ТО: лул-

0 **лула** ж 1. а. направа за пушење која се састоји од цеви, чибука (кроз који пролази дим) и издубене јабучице (у којој сагорева дуван). б. количина дувана која стаје у ту јабучицу: попушити лулу дувана. 2. назив за цевасте направе и за цевасте, обично надоле окренуте делове разних направа. а. цев на казану за печење ракије кроз коју пролази пара и претвара се у ракију. б. цев, обично савијена надоле, кроз коју тече вода из чесме, пумпе за воду и сл. в. дрвена или плехана цев у воденици поточари кроз коју пада брашно у мучњак. г. дуваљка за стакло, гвоздена цев с кугластим испупчењем на доњем крају. 3. савијени отворени врх опанка. Изр. **не вреди (не ваља) (ни по) луле дувана** нема никакве вредности, не вреди, не ваља ништа; **не дати (за нешто) ни (по) луле дувана** не дати баш ништа. попушити лулу мира прекинути непријатељство с неким, измирити се.

1₁<0 **лул-аш** м дуван за лулу.

1₂<0 **лул-скања** ж аугм. и пеј. ← лула.

1₃<0 **лул-етина** ж аугм. и пеј. ← лула.

1₄<0 **лул-џија** м онај који прави луле.

1₅<0 **лул-ин**, -а, -о који припада лули.

1₆<0 **лул-ић** м покр. цев на ракијском казану.

1₇<0 **лул-ица** ж дем. ← лула.

1₈<0 **лу-ша** ж 1. хип. ← лула. 2. врста шећерлеме у облику луле.

М

СДГ: МАВИ (тур. mavi)

ТО: мав-

0 **мави** прид. непром. → мавен.

1₁<0 **мав-ен**, -ена, -ено плав; модар.

1₂<0 **мав-ети се** ијек. **мавјети се**, -им се импф. покр. плавети се, бити плав, одавати од себе плаву боју.

1₃<0 **мав-ијаш** м голуб плава перја.

С1₁<0 **мави-пируз** м драги камен плавичасте боје, тиркиз.

СДГ: МАВИШ

ТО: *мавиш-*

0 **мавиш** м → мафиш.

1₁<0 **мавиш-њак** м алатка за сечење мафиша, зупчаст метални точкић, котачић с дршком.

СДГ: МАГАЗА (тур. *mağaza*)

ТО: *магаз-*

0 **магаза** ж 1. магацин, складиште робе. 2. а. мања зграда или просторија од брвана, оплетеног прућа и сл., која служи за смештај жита, воћа, млека и млечних производа и др. б. доњи спрат куће (обично мало укопан у земљу) који не служи за становање, већ као помоћна просторија (за смештај ствари, намирница, у старија времена и за стоку). 3. ранији назив за продавницу робе: дућан, радња.

1₁<0 **магаз-арина** ж накнада за коришћење магазе, лежарина.

1₂<0 **магаз-ација**⁷⁷⁹ м власник магазе, трговац.

2₁<1₂ **магазациј-ски**, -а, -о који се односи на магазације: ~ договор.

1₃<0 **магаз-ица** ж дем. ← магаза.

1₄<0 **магаз-ни**, -а, -о који се односи на магазу.

СДГ: МАЈДАН (тур. *maden*)

ТО: *мајдан-*

0 **мајдан** м рудник; каменолом: ~ бакра, ~ угља. Изр. **златан** ~ неисцрпан извор.

1₁<0 **мајдан-ски**, -а, -о који се односи на мајдан: ~ окно.

1₂<0 **мајдан-чић*** м дем. ← мајдан.

СДГ: МАЈМУН⁷⁸⁰ (тур. *maymun*)

ТО: *мајмун-*

0 **мајмун** м 1. зоол. човеку најсличнији представник животињског света из истоименог рода Primates: мајмуни широконоси, ~ усконоси. 2. експ.⁷⁸¹ онај који као мајмун друге подражава, опонаша; имитатор.

⁷⁷⁹ Тур. mağazası.

⁷⁸⁰ Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС.

⁷⁸¹ У Речнику МС код секундарног значења наведени су квалификатори фиг. и пеј. У случајевима када је полазни појам животиња, а циљни човек метафорична

- 1₁<0 **мајмун-аст**, -а, -о сличан мајмуну.
 1₂<0 **мајмун-ећи**, -а, -е мајмунски.
 2₁<1₃ **мајмуниса-ње** с гл. им. ← мајмунисати.
 1₃<0 **мајмун-исати**, -ишем импф. I. понашати се као мајмун; експр. подражавати, опонашати, имитирати.⁷⁸² II. ~ се → мајмунисати.⁷⁸³
 1₄<0 **мајмун-ица** ж женка мајмуна.
 1₅<0 **мајмун-лук**⁷⁸⁴ м мајмунски поступак; имитирање нечега; превара, подвала.
 1₆<0 **мајмун-ов**, -а, -о који припада мајмуну.
 1₇<0 **мајмун-ски**, -а, -о који се односи на мајмуне, који је као у мајмуна.
 2₂<1₇ **мајмунски** прил. као мајмун; подражавајући, опонашајући друге.
 2₃<1₈ **мајмунч-ад** ж зб. им. ← мајмунче.
 1₈<0 **мајмун-че**, -ета с младунче мајмуна.
 1₉<0 **мајмун-чић** м дем. ← мајмун.
 1₁₀<0 **мајмун-штина** ж мајмунска обележја; мајмунско понашање.
 ПРС1₃<0 **полу-мајмун-и** м мн. зоол. *живоџињска скујина, слична мајмунима, велике главе и големих очију* Prosimiae.

- С1₁<0 **мајмун-о-лик**, -а, -о који има лик мајмуна, сличан мајмуну.
 С1₂<0 **мајмун-о-човек** ијек. **мајмуночовјек** м ков. праисторијски човек сличан мајмуну Pithecanthropus.

СДГ: МАКАЗЕ (тур. makas)

ТО: *маказ-*

0 **маказе**, маказа ж мн. 1. метална алатка за резање материјала (тканина, папира, танког лима, жице и др.), косе, вуне, ноктију и др., коју чине две укрштене оштрице (спојене осовином) са дршкама на којима су отвори за прсте, ножице. 2. зоол. анат. двокраки орган код ракова сличан маказама (1), штипаљка, клешта. 3. фиг. (обично у устаљеним обртима: (у)пасти (ући) у маказе, наћи се (налазити се) у маказама и сл.) а. положај када возило при претицању доспе између два возила која се крећу у супротним смеровима, положај, стање када возилу које претиче у сусрет наилази друго возило пре него што је претицање сасвим завршено. б. војн. положај војних јединица стешњених са страна противничким трупима распоређеним у два крака који се сужавају у облику оштрица маказа (1); војне јединице распоређене са страна противника у два крака, клешта. в. тежак положај уопште (обично с истовременом опасношћу с двеју страна), шкрипац. 4. спорт. а. ситуација при којој два играча непропи-

трансформација доводи до појаве експресивно маркираног значења (Гортан-Премк 1997: 115).

⁷⁸² В. и *измајмунисаџи*.

⁷⁸³ Повратну форму *мајмунисаџи* се не бележе Речник МС, Речник САНУ и РСЈ.

⁷⁸⁴ Тур. *maymunluk*.

сно затварају пут противничком играчу (у фудбалу). б. врста ударца у фудбалу који се изводи кад је лопта у ваздуху, као и обе ноге играча који је шутира, при чему праве угао као маказе (1) када се отварају, маказице. в. врста захвата у рвању. г. положај смучки на снегу када су њихови врхови растављени а задњи крајеви састављени. д. положај пешака у шаху који истовремено напада две противничке фигуре. 5. истовремена опасност са две супротне стране, безизлазан положај. 6. врста дечје игре. Изр. ~ **цена** екон. несклад, разлика у кретању различитих цена, нпр. пољопривредних и индустријских производа, светских и националних, увозних и извозних и сл. **упасти у маказе** упасти у безизлазну ситуацију.

1₁<0 **маказ-ар** м зоол. врста црног инсекта, кукца јаких вилица у облику маказа, *Lethrus apterus*.

1₂<0 **маказ-аст**, -а, -о који је као маказе, сличан маказама.

2₁<1₂ **маказасто** прил. у облику маказа, као маказе.

1₃<0 **маказ-ати**, -ам импф. сећи маказама; фиг. кретати се слично маказама.

1₄<0 **маказ-ице** ж мн. дем. ← маказе.

СДГ: МАКАРЕ⁷⁸⁵ (тур. *makara*)

ТО: *макар-*

0 **макаре** ж мн. покр. зидарске скеле.

1₁<0 **макар-ити**, -им импф. покр. кварити.

СДГ: МАКСУЗ (максуз, махсус) (тур. *mahsus*)

ТО: *максуз-*

0 **максуз** прид. непром. покр. нарочит, особит, посебан.

1₁<0 **максуз** прил. нарочито, особито, посебно.

СДГ: МАКСУМ (тур. *mâsum*)

ТО: *максум-*

0 **максум** м покр. мало дете.

2₁<1₁ **максумч-ад** ж зб. им. ← максумче.

1₁<0 **максум-че**, -ета с дем. и хип. ← максум.

СДГ: МАМЕЛУК (тур. *memluk*)

ТО: *мамелук-*

0 **мамелук** м (мн. -уци) I. ист. а. припадник некадашње телесне гарде египатских султана. б. припадник Наполеонове телесне страже. 2. одани слуга

⁷⁸⁵ РСЈ наводи *makara* ж тур „направа, справа за побијање шипова, стубова, циви“.

који без уговора слуша сваку наредбу свога господара. 3. потомак оца белца и мајке Индијанке у Бразилу.

$1_1 < 0$ **мамелуч-ки**, -а, -о који се односи на мамелуке; слепо покоран.

СДГ: МАМУЗА (тур. *mahmuz*)

ТО: мамуз-

0 мамуза ж 1. (обично у мн.) метална направа причвршћена за потпетицу јахачеве обуће, којом јахач подстрекава, подбада коња (или магарца), оструга. 2. зоол. анат. шиљат рожнати израштај на ногама мужјака из реда кокошака, оструга. 3. бот. горњи део чашичног листића код неких биљака уснатица (*Labiatae*), повијену облику мамузе (1). 4. заст. покр. гвоздени точкић за сечење теста, ковртач.

$2_1 < 1_1$ **мамуза-ње** с гл. им. ← мамузати.

$1_1 < 0$ **мамуз-ати**, -ам импф. 1. боцкати, подстицати (коња) мамузама. 2. ударати, тући.⁷⁸⁶

$1_2 < 0$ **мамуз-ина*** ж аугм. и пеј. ← мамуза.

$1_3 < 0$ **мамуз-ица** ж 1. дем. ← мамуза. 2. зоол. шиљат рожнат израштај на ногама мужјака из реда кокошака, јадац, оструга.

$2_2 < 1_1$ **мамуз-нути**, -нем пф. ← мамузати.

СДГ: МАМУРАН (тур. *mahmur*)

ТО: мамур-

0 мамур-ан, -рна, -рно а. који се још није отрезнио од претераног пића; коме није бистра глава. б. који се изненада пробудио, бунован, сањив.

$1_1 < 0$ **мамур-а** ж → мамурлук.

$1_2 < 0$ **мамур-лук** м стање мамурна човека, бунило, омамљеност после пијанства, мамурност.

$1_3 < 0$ **мамурно** прил. на мамуран начин, као у заносу, буновно.

$1_4 < 0$ **мамурн-ост** ж → мамурлук.

СДГ: МАНА⁷⁸⁷ (махана, махна) (тур. *mahana*)

ТО: ман-

0 мана ж 1. а. негативна особина карактера, моралних и других својстава човека, односно људи, њихова лоша, слаба страна. б. деформитет, неправилност у анатомској грађи, у облику тела или неког телесног органа; болест или сметња у функционисању неког органа: срчана ~. 2. негативна одлика, лоша страна, рђаво својство неке ствари или појаве у погледу њене корисности, употребљивости, примене, ефикасности и др., недостатак; погрешка, грешка:

⁷⁸⁶ В. и *замамузайи*, *измамузайи*.

⁷⁸⁷ Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС.

језичке мане, ~ донетог закона, ~ српске дипломатије и сл. Изр. **бити под маном** имати неки телесни или органски недостатак; уп. мана (1б).

1₁<0 **ман-исати**, -ишем импф. (кога, коме или чему) налазити мане, кудити (нешто).

СДГ: МАНДАЛ (тур. *mandal*)

ТО: *мандал-*

0 **мандал** м пречага преко врата, обично дрвена, на чији се један крај ставља катанац, засовница, засун, завор, преворница.

1₁<0 **мандал-а** ж → мандал.

1₂<0 **мандал-ити**, -им импф. стављати мандал, засовницу.

1₃<0 **мандал-ица** ж 1. дем. ← мандал; мандал. 2. бот. кајсија.

1₄<0 **мандал-о** с → мандал.

ПР1₁<1₂ **за-мандалити**, -им пф. мандалом, засовницом затворити врата, капију.

ПР2₁<ПР1₁ **замандаљ-ивати (се)**, -ујем (се) импф. и уч. ← замандалити (се).

ПР1₂<1₂ **од-мандалити**, -им пф. подићи, скинути мандал, отворити (врата).

ПР2₂<ПР1₂ **одмандаљ-ивати**, -ујем импф. и уч. ← одмандалити.

СДГ: МАРАМА (махрама) (тур. *mahrama*)

ТО: *марам-*

0 **марама** ж (ген. мн. марама) четвртаст комад тканине разне величине за разне потребе (за покривање или украшавање главе, врата, за брисање лица), рубац.

1₁<0 **марам-ица** ж 1. дем. ← марама, цепна марама, рупчић. 2. анат. опна која облаже плућа или обухвата црева: плућна ~, трбушна.

1₂<0 **марам-ка** ж покр. → марамица.

1₃<0 **марам-че**, -ета с (супл. марамчићи) дем. ← марама.

1₄<0 **марам-чина** м аугм. и пеј. ← марама.

СДГ: МАРИФЕТ (тур. *marifet*)

ТО: *марифеј-*

0 **марифет** м → марифетлук.

1₁<0 **марифет-лук** м вештина, мајсторија, лукавштина, лукавост; подвала, шала, обешешаштво.

СДГ: МАСАТ (тур. masat)**ТО: маса̄й-**

0 **масат** м покр. челични брус, комад челика за оштрење ножева, огњило.

1₁<0 **масат-ити**, -им импф. оштрити, брусити масатом, челиком.

ПР1₁<1₁ **на-масатити**, -им пф. наоштрити (нож).⁷⁸⁸

СДГ: МАТ (тур. mat)**ТО: ма̄й-**

0 **мат** м 1. шах. а. завршни потез у шаховској игри после којег противник губећи краља бива побеђен, матна позиција. б. безизлазан, безнадежан положај. 2. (у атрибутој служби) побеђен, пропао. Изр. **мат-позиција** позиција у шаховској партији у којој играч нема могућности да избегне мат и мора да преда партију.

1₁<0 **мат-ирати**, -ам пф. и импф. а. узети, узимати од противника фигуру краља у игри шаха, победити, побеђивати противника у шаху. б. разг. победити, савладати уопште.

СДГ: МАТУХ/МАТУВ (тур. matuh)**ТО: ма̄йув-**

0 **матух** прид. непром. покр. излапео, сенилан.

ПРС1₁<0 **о-матув-ити**, -им пф. подетињити од старости.

СДГ: МАХАЛА (мала) (тур. mahalle)**ТО: махал-**

0 **махала** ж градска или сеоска четврт; улица.

1₁<0 **махал-ица*** ж дем. ← махала.

1₂<0 **махал-ски***, -а, -о који се односи на махалу (који је из махале и др.):

~ девојка, ~ џамија.

1₃<0 **махаљ-анин** м становник махале.

СДГ: МАХАНА**ТО: махан-**

0 **махана** ж → мана.

1₁<0 **махан-ица** ж дем. ← махана.

⁷⁸⁸ В. и замасай̄ий̄и.

$С1_1 < 0$ **махан-башибозук**⁷⁸⁹ м турска нередовна војска; исп. башибозук.

СДГ: МАХНИТ (тур. *muannit*)⁷⁹⁰

ТО: махний-

0 **махнит**, -а, -о сулуд, луд; бесан, помаман.

$1_1 < 0$ **махнит** ж → махнитост.

$1_2 < 0$ **махнит-ав**, -а, -о који је као у махнитога.

$2_1 < 1_3$ **махнита-ње** с гл. им. ← махнитати.

$1_3 < 0$ **махнит-ати**, -ам импф. бити махнит, понашати се као махнит, беснети; лудовати.

$1_4 < 0$ **махнит-ац**, махница м махнит човек.

$1_5 < 0$ **махнит-аш** м → махнитац.

$1_6 < 0$ **махнит-ина** ж аугм. ← махнителица.

$1_7 < 0$ **махнит-ица** ж махнита жена.

$2_1 < 1_7$ **махнителич-ина** ж аугм. ← махнителица.

$1_8 < 0$ **махнит-лук** м 1. махнитост. 2. махнитање, махнити, лудачки по-ступци.

$1_9 < 0$ **махнито** прил. безумно, лудо; бесно.

$1_{10} < 0$ **махнит-овштина** ж → махнитост.

$1_{11} < 0$ **махнит-ост** ж стање и особина онога који је махнит, лудило.

$1_{12} < 0$ **махнит-уља** ж пеј. → махнителица.

ПРЗ₁ < ПР2₁ **помахнитало** прил. као махнит, лудачки.

ПРЗ₂ < ПР2₁ **помахнитал-ост** ж својство или особина онога који је помахнитало.

ПР2₁ < ПР1₁ **помахнито-о**, -ала, -ало а. бесан, махнит, луд, необуздан. б. (у именичкој служби, одр.) лудак.

ПР1₁ < 1₃ **по-махнитати**, -ам пф. 1. постати махнит, луд; доћи у стање крајње раздражености. 2. учинити махнитим.

СДГ: МЕГДАН (тур. *meydan*)

ТО: мегдан-

0 **мегдан** м 1. борба између два лица (због увреде части, неког спора, ради одмеравања снага и др.), двобој. б. сукоб противничких снага, окршај, бој, битка. в. фиг. такмичење, надметање у витешким и др. играма; спортско такмичење, утакмица: витешки ~; нови ~ Звезде и Партизана. 2. место борбе, окршаја, бојно поље, бојиште: побећи с мегдана. Изр. **има (биће) дана за мегдана** а) борба тек настаје; б) указаће се прилика да се покажеш; **изићи на ~**

⁷⁸⁹ У турском нема ове лексеме, претпостављамо да је настала од двају турцизама: *махана* и *башибозук*.

⁷⁹⁰ У турском језику лексема *muannit* је застарела и има једно значење „упоран, истрајан; тврдоглав“.

некоме борити се с неким; **(по)делити** ~ **(с неким)** обрачуна(ва)ти се с неким у борби, у двобоју и сл.; ухватити (хватати) се у коштац, носити се (с неким, с нечим); одмерити (одмеравати) снаге, такмичити се (с неким) (обично у спорту); **одржати** ~, остати на мегдану победити.

$1_1 < 0$ **мегдан-исати**, -ишем пф. и импф. повести, водити мегдан, (из)борити се.

$1_2 < 0$ **мегдан-ити**, -им импф. водити мегдан, борити се.⁷⁹¹

$1_3 < 0$ **мегдан-лук**⁷⁹² м мегдан, бој.

$1_4 < 0$ **мегдан-џија**⁷⁹³ м борац на мегдану; онај који је готов да дели мегдан, да учествује у борби, ратник, јунак.

СДГ: МЕЗАР (тур. mezar)

ТО: *мезар-*

0 **мезар** м покр. гроб.

$1_1 < 0$ **мезар-лук**⁷⁹⁴ м покр. гробље.

СДГ: МЕЗЕ (тур. meze)

ТО: *мезей-, мез-*

0 **мезе**, -ета с јестиво (салата, сир, месо и сл.) од кога се помало узима уз пиће, закуска уз пиће.

$1_1 < 0$ **мез-елија** м љубитељ мезета.

$1_2 < 0$ **мез-елук**⁷⁹⁵ м мезе.

$2_1 < 1_3$ **мезетиса-ње** с гл. им. ← мезетисати.

$1_3 < 0$ **мезет-исати**, -ишем импф. → мезетити. експр. гледати са задовољством, наслађивати се гледајући, густирати.

$1_4 < 0$ **мезет-ити**, -им импф. залагати с мезетом уз пиће.

$1_5 < 0$ **мезет-лук** м мезе.

$2_2 < 1_4$ **мезеће-ње** с гл. им. ← мезетити.

ПР $1_1 < 1_4$ **за-мезетити**, им пф. почети мезетити, мало појести као мезе.

ПРС $1_1 < 0$ **за-мез-ити**, -им пф. → замезетити.

ПР $1_2 < 1_4$ **о-мезетити**, -им пф. појести мезе, закуску, прихватити се мало јела.⁷⁹⁶

⁷⁹¹ В. и *домегданиџи*.

⁷⁹² Тур. meydanlık, широк, отворен простор.

⁷⁹³ Тур. meydanı.

⁷⁹⁴ Тур. mezarlık.

⁷⁹⁵ Тур. mezelik.

⁷⁹⁶ В. и *измезеџиџи*.

СДГ: МЕЗИЛ**ТО: мезил-**

0 мезил м = мезул → мензил.

1₁<0 мезил-ана ж = мезулана → мензулана.1₂<0 мезил-ски, -а, -о који се односи на мезил: ~ коњ.1₃<0 мезил-џија м = мезулџија мезилски поштар.**СДГ: МЕЗУЛ****ТО: мезул-**

0 мезул м = мезил.

1₁<0 мезул-ана ж = мезилана.1₂<0 мезул-ски, -а, -о који се односи на мезул.1₃<0 мезул-хана ж мезулана.1₄<0 мезул-џија м = мезилџија.**СДГ: МЕЈДАН (тур. meydan)****ТО: мејдан-**

0 мејдан м 1. → мегдан. 2. покр. широк слободан простор у насељу, трг; вашариште.

1₁<0 мејдан-ски, -а, -о који се односи на мејдан.1₂<0 мејдан-џија м → мегданџија.**СДГ: МЕЈТЕФ (тур. mektep)****ТО: мејтеф-**

0 мејтеф м муслиманска верска основна школа; исп. мектеб.

1₁<0 мејтеф-ар м дете које иде у мејтеф.**СДГ: МЕЛЕЗ (тур. melez)****ТО: мелез-**

0 мелез м биол. јединка (човек, животиња, биљка) настала укрштањем, крижањем две расе, врсте, мешанац, бастард.

1₁<0 мелез-анка* ж → мелескиња.1₂<0 мелез-ар м → мелез.1₃<0 мелез-ити, -им пф. и импф. необ. укрстити, укрштати две јединке различитих раса, врста.⁷⁹⁷1₄<0 мелез-ни, -а, -о који се односи на мелезе.1₅<0 мелес-ки*, -а, -о → мелезни.1₆<0 мелес-киња ж женска особа мелез.⁷⁹⁷ В. и измелезиџи.

СДГ: МЕЛЕМ (тур. merhem)**ТО: мелем-**

0 мелем м 1. народни лек, обично маст која се ставља на ране, красте и сл. 2. а. душевни лек, утеха, ојачање, олакшање. б. онај који је пун доброте, блажности, племенитости. 3. (у атрибутој служби, у полусложеницама, обично песн.) благотворан; ојачавајући; благ, питом: мелем-биље; мелем-вино; мелем-речи; мелем-човек. Изр. **бити (доћи, пасти) као ~ на рану, душу, срце** и сл. ослободити, ослобађати од душевног бола, непријатности, олакша(ва)ти душевни бол, (у)тешити.

$1_1 < 0$ мелем-ан, -мна, -мно који делује као мелем, који ублажава бол; лековит.

$1_2 < 0$ мелем-ити, -им импф. необ. мелемом лечити; лечити, ублажавати као мелем.⁷⁹⁸

$2_1 < 1_1$ мелемно прил. као мелем, лековито.

$1_3 < 0$ мелем-ски, -а, -о који се односи на мелем.

СДГ: МЕМЛА (мем) (тур. nem)**ТО: мемл-**

0 мемла ж а. влага, влажан, устајао ваздух, зрак. б. фиг. нездрава духовна атмосфера, учмалост.

$1_1 < 0$ мемл-ав, -а, -о → мемљив.

$1_2 < 0$ мемл-ин, -а, -о који се односи на мемлу, који живи у мемли.

$1_3 < 0$ мемљ-ив, -а, -о пун мемле, влажан.

$2_1 < 1_3$ мемљиво прил. неугодно због мемле, устајалости, влажно; нездраво.

$2_2 < 1_3$ мемљив-ост ж захваћеност мемлом, влажност.

СДГ: МЕНЗИЛ (мезил, мезул, мензел) (тур. menzil)**ТО: мензил-**

0 мензил м ист. пошта која је одржавала линије помоћу станица у којима су се мењали коњи, татарска пошта.

$1_1 < 0$ мензил-ски, -а, -о који се односи на мензил, поштански: ~ коњ, ~ линија.

СДГ: МЕНЗУЛ**ТО: мензул-**

0 мензул м → мензил.

$1_1 < 0$ мензул-ана ж турска поштанска станица, где су се мењали коњи.

⁷⁹⁸ В. и омелмиџи.

$1_2 < 0$ **мензул-ски**, -а, -о који припада мензулу.

$1_3 < 0$ **мензул-џија**⁷⁹⁹ м мензилски намештеник, писмоноша који је преносио пошту на коњу.

СДГ: МЕРАК (тур. merak)

ТО: *мерак-*

0 **мерак** м разг.⁸⁰⁰ 1. жеља, жудња, чежња за нечим. 2. угодно, пријатно расположење, уживање, задовољство. Изр. **имати (бити) мерак на некога нешто** желети, волети некога, нешто, жудети за неким, нечим.

$1_1 < 0$ **мерак-ли**⁸⁰¹ покр. прид. непром. покр. који се угодно забавља, добро расположен.

$1_2 < 0$ **мерак-лија** м разг. и покр. онај који ужива у нечему, љубитељ.

$2_1 < 1_2$ **мераклиј-ски**, -а, -о који се односи на мераклије.

$3_1 < 2_1$ **мераклијски** прил. на мераклијски начин, како одговара мераклији.

$1_3 < 0$ **мераг-џија** м → мераклија.

$1_4 < 0$ **мераг-џити**, -им импф. с мераком, са уживањем посматрати.

$PR1_1 < 1_4$ **за-мерачити (се)**, -им (се) пф. узети на нешто мерак, стећи вољу на што.

$PR1_2 < 1_4$ **на-мерачити (се)**, -им (се) пф. добити мерак на што, пожелети, изабрати.

СДГ: МЕРДЕВИНЕ (тур. merdiven)

ТО: *мердевин-*

0 **мердевине**⁸⁰² ж мн. лестве.

$1_1 < 0$ **мердевин-ице*** ж мн. дем. ← мердевине.

СДГ: МЕРМЕР (тур. mermer)

ТО: *мермер-*

0 **мермер** м 1. = мрамор (1) врста камена средње тврдоће погодног за обраду и глачање (по саставу обично врста кречњака, вапненца). 2. (у атрибутој служби, као део полусложеница) мермеран.

$1_1 < 0$ **мермер-ан**, -рна, -рно који је од мермера, мраморан.

$1_2 < 0$ **мермер-ли**⁸⁰³ прид. непром. → мермеран.

⁷⁹⁹ Тур. menzilci.

⁸⁰⁰ У РСЈ изостаје навођење квалификатора.

⁸⁰¹ Тур. meraklı.

⁸⁰² И РСЈ даје дефиницију *мердевине* ж мн „лестве, лествице“. Према резултатима *Корџуса* лексема *мердевине* је чешће у употреби од лексеме *лестве*, приближно у односу 2 : 1.

⁸⁰³ Тур. mermerli.

СДГ: МЕРЦАН (тур. mercan)**ТО: мерџан-**

0 **мерџан** м украс од корала, перла, ђинђува; огрлица од перли. Изр. ~ **грожђе** врста црвенкастог грожђа; **црвени** ~ зоол. врста корала *Corallium rubrum*.

1₁<0 **мерџан-ац**, -нца м агр. покр. врста шареног пасуља, граха.

СДГ: МЕТЕРИЗ (тур. metris)**ТО: мет̄ериз-**

0 **метериз** м 1. заст. ров, шанац. 2. покр. заседа, бусија.

1₁<0 **метериз-ити**, -им импф. заст. ушанчити, укопати (о војсци).⁸⁰⁴

СДГ: МЕХАНА (мејана) (тур. meyhane)**ТО: механ-**

0 **механа** ж (ген. мн. -ана) арх. крчма, гостионица. Изр. **друмска** ~ простија крчма покрај друма, ван града (у којој је често долазило до свађе, убиства, разбојништва).

1₁<0 **механ-ица** ж дем. ← механа.

2₁<1₂ **механиса-ње** с гл. им. ← механисати.

1₂<0 **механ-исати**, -ишем пф. и импф. држати механу, крчму; точити, крчмити пиће.

1₃<0 **механ-ски**, -а, -о који се односи на механу; који припада механи: ~ сто, ~ момак. Изр. **механско право** дозвола, одобрење за држање механе.

1₄<0 **механ-чина** ж аугм. и пеј. ← механа.

1₅<0 **механ-џија**⁸⁰⁵ м арх. власник механе, крчмар.

2₂<1₅ **механџиј-ин**, -а, -о који припада механџији, крчмарев.

2₃<1₅ **механџиј-ски**, -а, -о који се односи на механџије, крчмарски.

2₄<1₅ **механџи-ка** ж власница механе, крчмарица.

2₅<1₅ **механџи-лук**⁸⁰⁶ м посао механџије.

2₆<1₅ **механџи-ница** ж механџика.

СДГ: МЕЦЛИС (тур. meclis)**ТО: меџлис-**

0 **меџлис** м покр. веће, скупштина, одбор.

1₁<0 **меџлис-џи**, -а, -о који се односи на меџлис: ~ седница.

⁸⁰⁴ В. и *замет̄еризит̄и*.

⁸⁰⁵ Тур. meyhaneçi.

⁸⁰⁶ Тур. meyhaneçilik.

СДГ: МИНДЕР (тур. minder)**ТО: миндер-**

0 **миндер** м покр. а. сламњача, душек, шилте које се простире по дивану.
б. миндерлук (а).

1₁<0 **миндер-лук** м покр. а. диван, софа, канабе. б. платно које се употребљава за миндер.

2₁<1₁ **миндерлук-ић** м дем. ← миндерлук.

СДГ: МИНЋУША (менђуша) (тур. mengüş)**ТО: минђуш-**

0 **минђуша** ж (обично у мн.) накит који се носи на ушима.

1₁<0 **минђуш-ица** ж 1. дем. ← минђуша. 2. бот. биљка из пор. жабљака *Isopyrum thalictroides*.

СДГ: МИРАЗ (тур. miras)**ТО: мираз-**

0 **мираз** м а. имовина коју жена доноси мужу од својих родитеља. б. наслеђе, баштина.⁸⁰⁷

1₁<0 **мираж-џија**⁸⁰⁸ м = мирашчија а. баштиник, наследник. б. покр. муж који дође жени у кућу и на имање.

1₂<0 **мираж-џика** ж жена, девојка која има мираз.

1₃<0 **мираз-ача** ж = миражџика.

1₄<0 **мираз-лијанка** ж необ. → миражџика.

1₅<0 **мираз-ни**, -а, -о који се односи на мираз: ~ накит.

1₆<0 **мираз-уша** ж → миражџика.

1₇<0 **мираш-че**, -ета с дем. ← мираз; исп. мирашчић.

1₈<0 **мираш-џија** м → миражџија.

1₉<0 **мираш-џика** ж → миражџика.

1₁₀<0 **мираш-чић** м дем ← мираз.

СДГ: МИРАЛАЈ (тур. miralay)**ТО: миралај-**

0 **миралај** м војн. заст. пуковник.

1₁<0 **миралај-ски**, -а, -о који се односи на миралаје: ~ чин.

⁸⁰⁷ В. и *омиразији* (се).

⁸⁰⁸ Тур. mirasçı.

СДГ: МИСИР (тур. *Mısır*)**ТО: *Мисир-***

0 **Мисир**⁸⁰⁹ м заст. Египат, земља на североистоку Африке.

1₁<0 **мисир-ача** ж бот. → бундева (1).

1₂<0 **мисир-ка** ж покр. 1. бот. → мисирача. 2. зоол. а. ћурка, пура. б. врста кокоши, бисерка, морка.

1₃<0 **мисир-лија** ж 1. кошуља ткани од мисирске свиле. 2. златан новац, дукат из Мисира.

2₁<1₃ **мисирлц-ка** ж мисирска свила.

1₄<0 **мисир-њача** ж мед. нар. врста очне болести, трахом.

1₅<0 **мисир-ски**, -а, -о који се односи на Мисир, египатски.

С1₁<0 **мисир-баба** м мушкарац који нема длака на лицу и бради, ћоса.

СДГ: МОР (тур. *mor*)**ТО: *мор-***

0 **мор** прид. непром. заст. угасит, тамномодар.

1₁<0 **мор-аст**, -а, -о угасит, тамномодар.

СДГ: МОСУР (мозор) (тур. *masura*)**ТО: *мосур-***

0 **мосур** м 1. дрвена цев за намотавање пређе, конца и сл., калем. 2. а. покр. клип кукуруза. б. клип уопште, израштај у облику клипа (нпр. леденица на крову, стрехи, сталактит и др.). 3. креста у ћурана, тукца. 4. натеза, направа за извлачење течности, текућине.

1₁<0 **мосур-ак**, -рка дем. ← мосур.

1₂<0 **мосур-ић** м дем. ← мосур.

1₃<0 **мосур-ица** ж мосур; мосурак.

СДГ: МУБАРЕЋ (тур. *mübarek*)**ТО: *мубарећ-***

0 **мубарећ** м покр. весеље, славље.

1₁<0 **мубарећ-леисати**⁸¹⁰, -ишем пф. и импф. покр. честитати.

⁸⁰⁹ Речник МС наводи хебрејску етимологију.

⁸¹⁰ Интересантни су глаголи оваквих образовања у срп. (*ћаслаисаћии*, *ћорлаисаћии*, *овараклаисаћии* и сл.). Сегментирали смо их на овакав начин: *ћор-лаисати*, јер се у њиховој основи налази инфинитивна основа деноминалних глагола изведених помоћу суфикса *-la/-le*. Овај суфикс спада у најзначајније деноминалне суфиксе за творбу глагола у турском језику. Сложени творбени формант настао је од тур. елемента *-ле* и *-исаћии*.

СДГ: МУДИР (тур. mūdūr)**ТО: мудир-**0 **мудир** м заст. област, покрајински старешина.1₁<0 **мудир-лук**⁸¹¹ м заст. област, подручје, покрајина којом је управљао мудир.**СДГ: МУКАЈЕТ (тур. mukayyet)****ТО: мукајет̄-**0 **мукајет** прид. непром. покр. у изразима: **бити** ~ покр. повести, водити рачуна о чему, обратити, обраћати пажњу на нешто, марити, желети; **ни** ~ ни најмање не обраћа пажњу, ни бриге (га, је).1₁<0 **мукајет-исати**, -ишем импф. покр. марити, желети, тражити.1₂<0 **мукајет-ити**, -им импф. покр. марити, желети, тражити.**СДГ: МУКТЕ (муле) (тур. müft)****ТО: мукт̄-**0 **мукте** прил. на туђ рачун, готовански, бадава, бесплатно.1₁<0 **мукт-ација** м → мукташ.1₂<0 **мукт-аш** м онај који хоће све бадава, мукте, који хоће да се части на туђ рачун.2₁<1₂ **мукташ-ити**, -им импф. чашћавати се на туђ рачун, понашати се као мукташ.2₂<1₂ **мукташ-ки**, -а, -о који се односи на мукташе: ~ провод.2₃<1₂ **мукташ-тво** с особина онога који је мукташ; поступак мукташа.1₃<0 **мукт-еција** м → муктација.1₄<0 **мукт-ешевина** (мулетина, мулећина) ж оно што други плаћа, част, гошћење на туђ рачун.1₅<0 **мукт-ице** прил. → мукте.1₆<0 **мукт-иш** м 1. → муктешевина. 2. → мукташ.С1₁<0 **мукт-о-гриз** м ков. муктождер.С1₂<0 **мукт-о-ждер** м пеј. онај који хоће да једе на туђ рачун, мукташ.С1₃<0 **мукт-о-јел-ица** м муктождер.С1₄<0 **мукт-о-пија** м ков. онај који хоће да пије мукте.**СДГ: МУЛА (тур. mulla)****ТО: мул-**0 **мула** м 1. ист. виши кадија у доба турске владавине. 2. почасни назив за угледног, обично теолошки образованог човека код муслимана.⁸¹¹ Тур. mūdürlük.

1₁<0 мул-ад ж зб. им. ← муле.

1₂<0 мул-алук м подручје једног муле, кадије.

1₃<0 мул-аст, -а, -о који је налик на мулу, који је као мула.

1₄<0 мул-ин, -а, -о који припада мули.

1₅<0 мул-иница ж мулина жена.

СДГ: МУЛЕ

ТО: мул-

0 муле прил. → мукте.

1₁<0 мул-етина ж → муктешевина (под мукте).

1₂<0 мул-ећина ж → муктешевина (под мукте).

СДГ: МУМ/МУМА (тур. mum)

ТО: мум-

0 мум м / мума ж покр. свећа.

1₁<0 мум-шија⁸¹² м заст. онај који израђује и продаје свеће, свећар, воскар.

2₁<1₁ мумциј-ски, -а, -о који припада мумцији: ~ дућан.

1₂<0 мумц-иница ж мумцијска радња или радионица.

СДГ: МУМИЈА (тур. mumya)

ТО: мумиј-

0 мумија ж 1. леш који се балсмовањем или сушењем чува од распадања.
2. експр. човек (обично мршав, слаб) у дубокој старости; нешто престарело, преживело.

1₁<0 мумиј-ски, -а, -о који се односи на мумију, који припада мумији.⁸¹³

СДГ: МУР⁸¹⁴

ТО: мур-

0 мур м (мн. мурови) → мухур.

1₁<0 мур-леисати, -ишем пф. и импф. → мухурлеисати.

⁸¹² Тур. mumcu.

⁸¹³ У то гнездо могу се уврстити и речи које су исте етимологије, а које су усвојене из немачког језика: *мумизирајши*, *мумификација*, *мумификовашши*, *мумифицирано*, *мумифицирање*, *мумифицирајши*.

⁸¹⁴ Неки турцизми постају део жаргона, нпр. речи: *дусџабанлија* (*полицајац*), *кеса* (*глућа особа*), *махер*, *орџак*, *џалија*, *џаличан*, *џајџаиш*, *џекмез*, *џешкир* (*џешко*), *сунђер* (*алкохоличар*), *џуришија* (*досадна особа*), *џој* (*глућа особа*), *фукара*, *џамбас* (*дебела особа*) и сл. (исп. Андрић 2005; Ристић 2004: 169–185). Данас је и *мур* оживљен у жаргонској употреби. Анкета је показала да је лексема *мур* ретко коме позната код млађих говорника. РСЈ не бележи ни *мур*, као ни *мухур*.

СДГ: МУРДАР (тур. *murdar*)**ТО:** *мурдар-*0 **мурдар** м пеј. запуштен, нечист, алџав човек.1₁<0 **мурдар-а** ж пеј. = мурдаруша запуштена, нечиста и алџава женска особа.2₁<1₂ **мурдаре-ње** с гл. им. ← мурдарити.1₂<0 **мурдар-ити**, -им импф. радити алџаво и немарно; прљати.1₃<0 **мурдар-лук**⁸¹⁵ м алџавост, неуредност; нечистоћа.1₄<0 **мурдар-ски**, -а, -о који се односи на мурдаре.1₅<0 **мурдар-ство** с мурдарлук.1₆<0 **мурдар-уша** ж пеј. = мурдара.1₇<0 **мурдар-чина** ж и м аугм. ← мурдар.ПР1<1₂ **за-мурдарити се**, -им се пф. запустити се (у нечистоћи), занемарити своју спољашњост.⁸¹⁶**СДГ: МУРТАТ (тур. *murtat*)****ТО:** *муртат-*0 **муртат(ин)** м покр. издајник, издајица.1₁<0 **муртат-лук** м покр. издаја.**СДГ: МУСАВЕДА (мушаведа) (тур. *musibet*)****ТО:** *мусавед-*0 **мусаведа** ж покр. 1. беда, напаст, несрећа. 2. клевета, потвора.1₁<0 **мусавед-ити**, -им импф. покр. бедити, оцрњивати; клеветати.**СДГ: МУСАФИР (тур. *misafir*)****ТО:** *мусафир-*0 **мусафир** м покр. гост, путник-намерник.С1₁<0 **мусафир-хана**⁸¹⁷ ж кућа, одаја за госте, путнике-намернике; гостионица.**СДГ: МУСЕВЕДА****ТО:** *мусевед-*0 **мусеведа** ж покр. → мусаведа.1₁<0 **мусевед-ити**, -им импф. покр. мусаведити.1₂<0 **мусеве-џија** м покр. клеветник, опадач.⁸¹⁵ Тур. *murdarlık*.⁸¹⁶ В. и *измурдарити*.⁸¹⁷ Тур. *misafirhane*.

СДГ: МУСЕЛИМ (тип. müsellim)**ТО: муселим-**

0 **муселим** м ист. у време турске владавине: заступник везира или валије; највиши представник власти у управној јединици, кајмакам; исп. мутеселим.

$1_1 < 0$ **муселим-лук** м 1. муселимска служба, муселимско звање, муселимство. 2. област, подручје којим је управљао муселим.

$1_2 < 0$ **муселим-ство** с → муселимлук (1).

СДГ: МУСЛИМ (тип. müslim)**ТО: муслим-**

0 **муслим** м → муслиман.

$1_1 < 0$ **муслим-ан** м 1. човек муслиманске вероисповести, мухамеданац. 2. (Муслиман) припадник народа ове конфесије који највећим делом живи у Босни и Херцеговини.

$2_1 < 1_1$ **муслиман-ица** ж арапско и турско писмо; исп. исламица.

$2_2 < 1_1$ **муслиман-ка (Муслиманка)** ж женска особа муслиман (Муслиман).

$2_3 < 1_1$ **муслиман-ски** који се односи на муслимане.

$2_4 < 1_1$ **муслиман-ство** с исламска вероисповест, ислам; муслимани.

$1_2 < 0$ **муслим-ка** ж → муслиманка.

Прс $1_1 < 0$ **по-муслиман-ити**, -им пф. I. превести у муслиманску веру, учинити муслиманом. II. ~ се постати муслиман, прећи у муслиманску веру.

СДГ: МУСЛОМАН/МУСЛОМАНИН**ТО: мусломан-**

0 **мусломан(ин)** м заст. → муслиман.

$1_1 < 0$ **мусломан-ски**, -а, -о заст. → муслимански.

$1_2 < 0$ **мусломан-ство** с → муслиманство.

СДГ: МУСУР**ТО: мусур-**

0 **мусур** м покр. → мосур (2в).

$1_1 < 0$ **мусур-ана** ж зоол. врста змије неотровнице: бразилска ~.

СДГ: МУТАБ**ТО: муџаб-**

0 **мутаб** м → мутап.

$1_1 < 0$ **мутаб-џија** м → мутавџија (под мутап).

СДГ: МУТАВ**ТО:** *муѿав*0 **мута**в м → мутап.⁸¹⁸1₁<0 **мута**в-**ѿија** м занатлија који израђује мутапе, покровце или простирке од козје длаке, струнар, мутаѿија.2₁<1₁ **мута**вѿиј-**ски**, -а, -о који се односи на мутаѿије: ~ занат.2₂<1₁ **мута**вѿиј-**лук** м мутаѿијски занат.**СДГ: МУФЉУЗ (муфлиз) (тур. müflis)****ТО:** *муфљус-*0 **муфљуз** м 1. онај који је материјално пропао, који је проћердао своју имовину, који је осиромашео, бедник. 2. покварен, рђав човек, битанга, пропалица.1₁<0 **муфљус**-**ки** прил. као муфљуз, бедно, јадно.**СДГ: МУФТЕ (тур. müft)****ТО:** *муфѿ-*0 **муфте** прил. мукте, бесплатно.1₁<0 **муфт**-**алук** м оно што је муфте, мукте, бесплатно.1₂<0 **муфт**-**ѿија** м → муктаѿија.1₃<0 **муфт**-**аш** м → муктаѿија.**СДГ: МУФТИЈА (тур. müftü)****ТО:** *муфѿиј-*0 **муфтија** м а. најстарији по рангу муслимански свештеник у некој области, покрајини. б. правник, познавалац исламског права који даје решења, мишљења или упутства која се тичу верског муслиманског закона, шеријата.1₁<0 **муфтиј**-**ин**, -а, -о који припада муфтији.1₂<0 **муфтиј**-**ство** с служба, звање, достојанство муфтије.1₃<0 **муфтиј**-**ски***, -а, -о који се односи на муфтије, који припада муфтијама: ~ звање.**СДГ: МУХАБЕТ (тур. muhabbet)****ТО:** *мухабей*0 **мухабет** м покр. а. разговор, ћаскање. б. љубавни разговор, ашиковање.⁸¹⁹Прс1₁<0 **про**-**мухабет**-**ити**, -им пф. пријатељски се поразговарати.⁸¹⁸ Исп. мутап (стр. 134).⁸¹⁹ Дефиниција је преузета из Речника САНУ.

СДГ: МУХАМЕД (тур. Muhammed)**ТО: мухамед-**0 **Мухамед**⁸²⁰ м 1. муслиманско име. 2. оснивач исламске религије.1₁<0 **мухамед-анац**, -нца м муслиман (1).1₂<0 **мухамед-анка** ж муслиманка.1₃<0 **мухамед-ански**, -а, -о који се односи на мухамеданце, муслимански.1₄<0 **мухамед-анство** с исламска вероисповест, ислам, муслиманство.1₅<0 **мухамед-овац**, -овца м → мухамеданац, муслиман (7).2₁<1₅ **мухамедовац-ки**, -а, -о → мухамедански.1₆<0 **мухамед-овски**, -а, -о → мухамедански.1₇<0 **мухамед-овштина** ж мухамеданство, муслиманска вера, ислам.1₈<0 **мухамед-ство** с → мухамеданство.**СДГ: МУХАСИЛ (тур. muhassıl)****ТО: мухасил-**0 **мухасил** м заст. намесник султанов, представник његов.1₁<0 **мухасил-ски**, -а, -о који се односи на мухасиле, који припада мухасилима: ~ служба.**СДГ: МУХАЦИР (тур. muhacir)****ТО: мухацир-**0 **мухацир** м покр. исељеник, избеглица, емигрант.1₁<0 **мухацир-лук**⁸²¹ м покр. избеглиштво.1₂<0 **мухацир-ски**, -а, -о који се односи на мухацире, који припада мухацирима.**СДГ: МУХУР (мур) (тур. mühür)****ТО: мухур-**0 **мухур** м (ген. мн. мухура) жиг, печат, штампил.1₁<0 **мухур-дар**⁸²² м чувар печата.1₂<0 **мухурле-исати**⁸²³, -ишем пф. и импф. покр. ставити, стављати мухур, жиг, (за)печатити, жигосати.

⁸²⁰ У овом случају је било неопходно укључити лично име, с обзиром на то да је стожер гнезда.

⁸²¹ Тур. muhacirlik.

⁸²² Тур. mühürdar.

⁸²³ У питању је адаптирани турски глагол *mühürlemek*, *mühür* „печат“ → *mühürlemek* „(за)печатити“. Суфикс *-la/-le* представља један од најпродуктивнијих суфикса за грађење изведених глагола у турском језику.

С1₁<0 **мухур-сахибија** м ист. чувар царског печата; исп. сахибија.

СДГ: МУШТУЛУК (тур. muştuluk)

ТО: мушй̄улук-

0 **муштулук** м 1. награда оном који први донесе, јави радосну вест, добар глас. 2. радосна вест, добар глас. 3. носилац муштулука, муштулугџија. Изр. **отићи на** ~ однети, јавити радосну вест, добар глас.

1₁<0 **муштулуг-џија** м = муштулукџија особа која прва донесе, јави радосну вест, добар глас.

1₂<0 **муштулук-џија** м = муштулугџија.

Н

СДГ: НАИМАР

ТО: наимар-

0 **наимар** м → неимар.

1₁<0 **наимар-ити**, -им импф. заст. зидати, градити.

СДГ: НАКАРА (тур. nakkare)

ТО: накар-

0 **накара** ж ист. врста бубња, таламбас.

1₁<0 **накар-ада** ж 1. оно што је врло ружно, нагрђено, унакажено, изопачено, ругоба, грдоба, нагрда, наказа. 2. ист. → накара.

2₁<1₁ **накарад-ан**, -дна, -дно који је врло ружан, унакажен, нагрђен, изопачен.

СДГ: НАЛБАНТА/НАЛБАНТИН (тур. nalbant)

ТО: налбанй̄-

0 **налбанта/налбантин** м покр. поткивач.

1₁<0 **налбант-ница** ж поткивачка радња, поткивачница.

1₂<0 **налбант-ски**, -а, -о поткивачки: ~ занат.

СДГ: НАМЋОР (тур. nankör)

ТО: намћор-

0 **намћор** м пеј. 1. тврдоглав, задрт човек; мрзовољан, осоран, набусит човек; човек рђаве нарави који се не да развеселити, који је по природи лошег расположења. 2. (у атрибутској служби) непром. који се битно не мења, који се не лечи, наopak, злоћудан.

1₁<0 **намћор-аст**, -а, -о који се понаша као намћор, тврдоглав, задрт; набусит, мрзовољан.

1₂<0 **намћор-ка** ж женска особа намћор.⁸²⁴

1₃<0 **намћор-лук**⁸²⁵ м нарав и понашање намћора; поступак намћора.

1₄<0 **намћор-чина** м аугм. и пеј. ← намћор.

СДГ: НАНУЛА (тур. *nalın*)

ТО: *нанул-*

0 **нанула** ж (обично у мн.) врста папуча с дрвеним ђоном и малим каишем одозго.

1₁<0 **нанул-џија**⁸²⁶ м занатлија који израђује нануле.

СДГ: НАРАНЧА

ТО: *нارانч-*

0 **нارانча** ж бот. и агр. → наранџа.

1₁<0 **нارانч-ада** ж оранжада.

1₂<0 **нارانч-аст**, -а, -о → наранџаст.

1₃<0 **нارانч-ев**, -а, -о → наранџаст.

1₄<0 **нارانч-евац**, -евца м → наранџевац.

1₅<0 **нارانч-ин**, -а, -о → наранџин.

1₆<0 **нارانч-ица** ж дем. ← наранџа.

СДГ: НАРАНџА (тур. *narince*)

ТО: *нارانџ-*

0 **нارانџа** ж зимзелено дрво које расте у топлим крајевима *Cytrus aurantium*; плод тога дрвета, врста јужног воћа.

1₁<0 **нارانџ-аст**, -а, -о који је боје наранџе, црвенкастожут.

1₂<0 **нارانџ-евац**, -евца м напитац од наранџе, оранжада.

1₃<0 **нارانџ-ин**, -а, -о који припада наранџи, који се односи на наранџу.

1₄<0 **нارانџ-ица** ж дем. ← наранџа.

⁸²⁴ Лексема *намћор* бележи бинарну опозицију пејоративних речи: мушки-женски род: *намћор-намћорка*. Пејоративи турскога порекла нису увек поларизовани према полу, већ се односе на особу уопште: *будала*, *баксуз*, *дудук*, *муфљуз*, *угурсуз* (Ђинђић–Петровић 2013: 414).

⁸²⁵ Тур. *nankörlük*.

⁸²⁶ Тур. *nalıncı*.

СДГ: НАХИЈА (тур. *nahiye*)**ТО: *нахиј-***

0 **нахија** ж ист. а. административно-територијална јединица, управно подручје у османлијској територијалној подели (различите величине у разним приликама и разним крајевима): Пожешка ~, Рудничка ~, Ужичка ~. б. област, предео у Црној Гори који је обично обухватао више племена: брдске нахије, Васојевићка ~, Катунска ~, Ријечка ~. в. становништво, живаљ, народ, људи нахије (а и б).

1₁<0 **нахиј-ски**, -а, -о који се односи на нахију.

СДГ: НАЦАК⁸²⁷ (тур. *pasak*)**ТО: *нацак-***

0 **нацак** м 1. а. ист. старинско хладно оружје, врста буздована који с једне стране има секирицу, а с друге дугачке уши или маљ, чекић. б. алатка таквог облика. 2. заст. власт, владавина. 3. зла, цандрљива, свадљива особа, особа незгодне нарави; исп. нацак-баба.

1₁<0 **нацац-ина** ж аугм. ← нацак.

С1₁<0 **нацагбаба** и **нацак-баба** ж језичава и зла жена.

С1₂<0 **нацак-чељаде** с зло и свадљиво чељаде.

СДГ: НЕИМАР (наимар) (тур. *mimar*)**ТО: *неимар-***

0 **неимар** м нар. песн. грађевинар, архитект(а).

1₁<0 **неимар-ев**, -а, -о који припада неимару.

1₂<0 **неимар-ов**, -а, -о који припада неимару.

1₃<0 **неимар-ски**, -а, -о који се односи на неимара, неимаре, на неимарство.

1₄<0 **неимар-ство** с грађевинарство, архитектура.

СДГ: НИЗАМ (тур. *nizam*)**ТО: *низам-***

0 **низам** м ист. а. зб. регуларна војска у Турској царевини установљена 1826. г. после укидања јаничара. б. припадник те војске, војник у тој војсци.

1₁<0 **низам-лија** м → низам (1).

1₂<0 **низам-ски**, -а, -о који се односи на низаме, који припада низаму.

⁸²⁷ Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС. Реч *нацак* означена је у РСЈ као турцизам.

СДГ: НИЈЕТ (тур. niyet)**ТО: нијеџ-**

0 **нијет** м покр. намера, одлука да се нешто учини.

1₁<0 **нијет-ити**, -им пф. одлучити, намерити.⁸²⁸

СДГ: НИШАДОР (тур. nişadır)**ТО: нишадор-**

0 **нишадор** м хем. амонијаков хлорид, салмијак.

1₁<0 **нишадор-овац** м → нишадор.

СДГ: НИШАН (тур. nişan)**ТО: нишан-**

0 **нишан** м 1. а. направа на оружју помоћу које се циља, нишани: предњи ~, задњи ~, оптички ~. б. циљ, мета у коју се гађа из оружја. 2. заст. орден, одликовање. 3. покр. надгробни камен. Изр. **разговарати преко нишана (с ким)** бити у непријатељству (с ким); **спустити** ~ попустити у захтевима; поста-ти много скромнији. **узети на ~ (кога или што)** уперити своје нападе против некога или нечега.

1₁<0 **нишан-ити**, -им пф. управљати оружје пред гађање, циљати оружјем; циљати чим другим, каквом другом направом.

1₂<0 **нишан-ски**, -а, -о који се односи на нишан и нишањење: ~ справа, ~ мета, ~ мушица.

1₃<0 **нишан-ција**⁸²⁹ м стрелац, онај који нишани; војник у послузи неког оружја који нишани и пуца: ~ на топу.

2₁<1₁ **нишање-ње** с гл. им. ← нишанити.

ПР1₁<1₁ **за-нишанити**, -им пф. → нанишанити.

ПР1₂<1₁ **на-нишанити**, -им пф. а. узети на нишан, управити оружје пре-ма циљу. б. фиг. управити поглед, усредсредити пажњу (на кога).

ПР1₃<1₁ **по-нишанити**, -им пф. нанишанити, управити, уперити.

СДГ: НОБЕТ (тур. nöbet)**ТО: нобет-**

0 **нобет** м покр. стража, смена; ред.

1₁<0 **нобе-чија**⁸³⁰ м стражар, војник на стражи.⁸³¹

⁸²⁸ В. и *нанијеџиџи*, *заснијеџиџи*.

⁸²⁹ Тур. nişancı.

⁸³⁰ Очекивали бисмо нобетија ← нобет+ција. Овде имамо творбени формант -чија. И. Клајн (2003: 205) наводи суфикс -чија само у *солдачија* и *крмчија* (уз губитак финалног *џи*). Речник САНУ бележи и *заначија*.

⁸³¹ Тур. nöbetçi.

СДГ: НУР (тур. nur)**ТО:** *нур-*

0 **нур** м заст. светлост која се, по муслиманском народном веровању, појављује из гробова побожних људи; фиг. пламен, руменило.

1₁<0 **нур-ак**, -рка м → нур.

О**СДГ: ОБДУЉА (тур. öndül)****ТО:** *одбуљ-*

0 **одбуља** ж покр. а. коњска трка, утрка. б. награда победнику на коњској трци.

1₁<0 **одбуљ-аш** м покр. тркачки коњ.

СДГ: ОГРАЈИСАТИ (према тур. oğramak)**ТО:** *ограјис-*

0 **ограјисати**, -ишем пф. награјисати, настрадали.

1₁<0 **ограјис-ај** м необ. песн. оно на чему се ограјише, настрада.

СДГ: ОДАЈА (тур. oda)**ТО:** *одај-*

0 **одаја** ж а. стамбена просторија, соба. б. нар. песн. просторија у згради уопште (нпр. штала).

1₁<0 **одај-ица** ж дем. ← одаја.

СДГ: ОДАЦИЈА (тур. odacı)**ТО:** *одациј-*

0 **одација** м заст и покр. а. момак који се стара о згради, просторијама и реду у њима, служитељ. б. чувар салаша, слуга на салашу.

1₁<0 **одациј-ски**, -а, -о који се односи на одације: ~ живот, ~ соба.

2₁<1₁ **одацијски** прил. слично одацији, као одација.

СДГ: ОКА (тур. okka)**ТО:** *ок-*

0 **ока** ж заст. стара мера за течност, запремину и тежину (1,28 кг).

1₁<0 **ок-аник** м суд од оке, оканица.

1₂<0 **ок-аница** ж суд (боца) од оке, оканик.

$2_1 < 1_2$ **окањ-ача** ж аугм. ← оканица.

ПРС $1_1 < 0$ **полу-ока** ж посуда од половине оке.

СДГ: ОКУИСАТИ/ОКУЈИСАТИ (према тур. okumak)

ТО: окујисаџи

0 **окуисати/окујисати**, -ишем импф. покр. позивати с мунаре на молитву.

ПР $1_1 < 0$ **за-окујисати**, -ишем пф. почети окујисати.

СДГ: ОЛУК (тур. oluk)

ТО: олук-

0 **олук** м 1. жлеб или лимена цев којом отиче вода. 2. жлеб у цеви ватреног оружја.

$1_1 < 0$ **олук-ли**⁸³² прид. непром. → олучаст.

$1_2 < 0$ **олуч-аст**, -а, -о који има облик олука, жлебаст.

СДГ: ОРОЗ (тур. horoz)

ТО: ороз-

0 **ороз**⁸³³ м покр. 1. петао; исп. хороз. 2. окидач на пушци и сл. оружју.

$1_1 < 0$ **ороз-лић**⁸³⁴ м дем. ← ороз.

СДГ: ОРТАК (тур. ortak)

ТО: орџак-

0 **ортак** м а. улагач капитала, односно сарадник у заједничком послу или предузећу (у односу на остале учеснике), компањон. б. пеј. саучесник у недозвољеном, непоштеном послу.

$1_1 < 0$ **ортак-иња** ж жена ортак.

$1_2 < 0$ **ортак-лук**⁸³⁵ а. заједничко пословање двају или више лица, пословно удруживање; пословни однос ортака. б. имовина стечена ортакким пословањем.

$2_1 < 1_2$ **ортаклуч-ити**, -им импф. → ортаковати.

$1_3 < 0$ **ортак-ов**, -а, -о који припада ортаку.

$2_2 < 1_4$ **ортакова-ње** с гл. им. ← ортаковати.

$1_4 < 0$ **ортак-овати**, -ујем импф. бити ортак, радити у ортаклуку.

⁸³² Тур. oluklu.

⁸³³ РСЈ бележи ову лексему, али само у значењу *окидач на пушци, џишиџољу или сл.* Примарно значење ове лексеме изгубило се из језика.

⁸³⁴ Необичан је творбени формант *-лић*. Могуће је да је настао према деминутивима *џеџлић, орлић, коџлић*, у којима је *-л* финални сугласник творбене основе.

⁸³⁵ Тур. ortaklık.

$2_3 < 1_3$ **ортаков-ица** ж ортакова жена.

$1_5 < 0$ **ортач-ар** м → ортак.

$2_4 < 1_5$ **ортачар-ски**, -а, -о који припада ортачарима, ортацима.

$2_5 < 1_7$ **ортаче-ње** с гл. им. ← ортачити.

$1_6 < 0$ **ортач-ина** ж 1. аугм. ← ортак. 2. ортачко пословање, ортаклук.

$1_7 < 0$ **ортач-ити**, -им импф. I. 1. → ортаковати. 2. (кога с ким) доводити у ортачки однос, удруживати у послу. II. ~ се ступати у ортачки однос, сарађивати као ортак.

$1_8 < 0$ **ортач-ица** ж жена ортак, ортаковица.

$1_9 < 0$ **ортач-ки**, -а, -о који се односи на ортаке, који припада ортацима: ~ радња, ~ зарада.

$2_6 < 1_9$ **ортачки** као ортаци, у ортаклуку, заједнички.

$1_{10} < 0$ **ортац-бина** ж → ортаклук.

$1_{11} < 0$ **ортац-тво** с ортачки однос, ортаклук.

$PR1 < 1_8$ **с-ортачити се**, -им се импф. постати с киме ортак, друг у каквом послу, удружити се, уортачити се.

$PR3 < PR2$ **разортачава-ње** с гл. им. ← разортачавати (се).

$PR2 < PR1_2$ **разортач-авати (се)**, -ам (се) импф. и уч. ← разортачити (се).

$PR2_2 < PR1_2$ **разортаче-ње** с раскид, прекид ортаклука, сарадње.

$PR1_2 < 1_8$ **раз-ортачити**, -им пф. раскинути нечији ортаклук, пословну сарадњу међу ортацима.

$PR2_3 < PR1_3$ **уортаче-ње** с успостављање ортачких односа.

$PR2_4 < PR1_3$ **уортач-ивати (се)**, -ујем (се) импф. и уч. ← уортачити (се).⁸³⁶

$PR1_3 < 1_8$ **у-ортачити**, -им пф. I. 1. узети за ортака. 2. унети у ортаклук неку имовину, вредност. II. ~ се ступити у ортаклук с неким, удружити се у неком послу.

СДГ: ОТОМАН (према тур. *Osman*)

ТО: *оџоман-*

0 **Отоман** м 1. Турчин. 2. (отоман) врста меког лежаја без наслона, широк диван, канабе.⁸³⁷

$1_1 < 0$ **отоман-ски**, -а, -о који се односи на Отомане; турски.

СДГ: ОЦАК (тур. *osak*)

ТО: *оџак-*

0 **оџак** м 1. димњак. 2. огњиште у зиду које је непосредно повезано с димњаком, камин. 3. кућа, дом. 4. род, породица (обично угледнија). 5. башт. јамица у земљи за сађење каквог семена, кућица (4). Изр. **као да је кроз**

⁸³⁶ В. и *наорџачиџи*.

⁸³⁷ Речник МС лексеме *Оџоман* и *оџоман* одваја као хомофоне.

оцак **прошао** црн је и гарав; **на оцаку** код куће; **неће му се више** ~ **пушити** пропашће, упропастиће га.

$1_1 < 0$ **оцак-лија**⁸³⁸ 1. ж соба у којој има оцак, огњиште, камин; гостинска соба. 2. ж оцак (2). 3. м → оцаковић.

$2_1 < 1_1$ **оцакл-ица** ж дем. ← оцаклија (1).

$1_2 < 0$ **оцак-овић** м човек из старе, угледне породице, коленовић, кућић.

$1_3 < 0$ **оцач-ар** м онај који чисти оцаке, димњаке, димничар.

$2_2 < 1_3$ **оцачар-ев**, -а, -о = **оцачар-ов**, -а, -о који припада оцачару.

$2_3 < 1_3$ **оцачар-ов**, -а, -о који припада оцачару.

$2_4 < 1_3$ **оцачар-ски**, -а, -о који се односи на оцачаре, димничарски.

$1_4 < 0$ **оцач-ић** м дем. ← оцак.

П

СДГ: ПАВТА

ТО: њавџ-

0 **павта** ж (обично мн.) → пафта (2б).

$1_1 < 0$ **павт-алија** ж → пафталија.

$1_2 < 0$ **павт-ица** ж дем. ← павта.

СДГ: ПАДИШАХ (тур. padişah)

ТО: њадишах-

0 **падиша(х)** м ист. титула бивших владара (султана) у неким оријенталним земљама; особа која је носила ту титулу.

$1_1 < 0$ **падишах-ов**, -а, -о који припада падишаху: ~ царство.

СДГ: ПАЗАР (тур. pazar)

ТО: њазар-

0 **пазар** м 1. куповина и продаја као трговачки посао, купопродаја, трговање, трговина; промет робе; погађање при куповини и продаји. 2. а. место, обично под отвореним небом, где се врши таква трговина, трг, тржиште, пијаца; вашар. б. зб. сви они који се на таквом месту налазе. 3. трговачка роба која се продаје. 4. новац, зарада, утржак од продате робе. 5. покр. пазарни дан. 6. друштвена игра. Изр. **изнети**, **износити на** ~ а) (по)нудити на продају; б) фиг. изнети, износити у јавност; **нема ту пазара** неће се моћи погодити о чему, нема погодбе; **носити главу (кожу) на** ~ извржавати се великој опасности; **пазар** – **љубав** при трговини, погађању не треба да се срди, љути ни купац ни продавац; **суботом се иде на** ~ у право време треба бити на правом месту;

⁸³⁸ Тур. ocaklı.

тврдити ~ разг. тобоже не хтети, отимати се, не пристајати на оно што се једва чека, жели, нећкати се.

$2_1 < 1_2$ **пазаре-ње** с гл. им. ← пазарити.

$3_1 < 2_2$ **пазарива-ње** с гл. им. ← пазаривати.

$2_2 < 1_2$ **пазар-ивати**⁸³⁹, -ујем импф. → пазарити.

$1_1 < 0$ **пазар-ија** ж роба која се прави за пазаре, сајмове, пазарна роба.

$1_2 < 0$ **пазар-ити**, -им пф. и импф. а. (из)вршити пазар (1), продати или купити, продавати или куповати. б. (само импф.) погађати се, ценкати се при куповини или продаји.

$1_3 < 0$ **пазар-иште** с место где се држи пазар, пијаца, пазар (2а).

$1_4 < 0$ **пазар-лија** 1. ж → пазарија. 2. м човек који на пазару продаје или купује робу.

$1_5 < 0$ **пазар-лук**⁸⁴⁰ м пазар.

$1_6 < 0$ **пазар-ни**, -а, -о који се односи на пазар, који је својствен пазару: ~ гужва, ~ јутро, ~ дан.

$1_7 < 0$ **пазар-ски**, -а, -о који се односи на пазар, који је својствен пазару: ~ гужва, ~ јутро, ~ дан.

$1_8 < 0$ **пазар-џија**⁸⁴¹ м онај који на пазару (2а) продаје робу.

$PR1_1 < 1_2$ **за-пазарити се**, -им се пф. необ. занети се у пазар, забунити се пазарећи.

$PR2_1 < PR1_2$ **напазар-ивати**, -ујем импф. и уч. ← напазарити.

$PR1_2 < 1_2$ **на-пазарити**, -им пф. купити много чега, накуповати.

$PR2_2 < PR1_3$ **попазар-ивати**, -ујем импф. покуповати редом све.⁸⁴²

$PR1_3 < 1_2$ **по-пазарити**, -им пф. купити редом све.

$PR2_3 < PR1_4$ **распазар-ивати (се)**, -ујем (се) импф. и уч. ← распазарити (се).

$PR1_4 < 1_2$ **рас-пазарити**, -им пф. I. разврћи, прекинути пазар (куповину и продају). II. ~ се раскинути пазар, погодбу у трговању с неким, поквартити пазар.⁸⁴³

$S1_1 < 0$ **пазар-була** ж жена која се бави трговином, трговкиња.

СДГ: ПАЈАНТА (тур. *payanda*)

ТО: *пajантй-*

0 **пајанта** ж покр. летва, жиока, гредица која обично служи за спајање рогова на кући; кокошје седало.

$1_1 < 0$ **пајант-ица** ж дем. ← пајанта.

⁸³⁹ Овде је могуће двојако извођење, од *пазарийи*, као и од *пазар*, творбеним формантом *-иваји*.

⁸⁴⁰ Тур. *pazarlık*.

⁸⁴¹ Тур. *pazarcı*.

⁸⁴² В. и *испазариваји*.

⁸⁴³ В. и *оипазарийи*, *оипазарийи*.

СДГ: ПАЈДАШ⁸⁴⁴ (тур. *paydaş*)**ТО: *пajдаш-***

0 **пajдаш** м покр. и разг. = пajташ друг, другар.

1₁<0 **пajдаш-ица** ж женска особа пajдаш.

1₂<0 **пajдаш-ки**, -а, -о = пajташки који се односи на пajдаше.

1₃<0 **пajдаш-тво** с другарство, пријатељство.

ПРС1₁<0 **с-пajдаш-ити се**, -им се пф. здружити се, спријатељити се.

СДГ: ПАЈТАШ**ТО: *пajтj-, пajтjаш***

0 **пajташ** м = пajдаш.

1₁<0 **пajташ-ки**, -а, -о који се односи на пajташе: посао.

2₁<1₁ **пajташки** прил. на начин пajташа, као пajташ.

1₂<0 **пajт-ати се**, -ам се импф. разг. дружити се, добро се слагати.

1₃<0 **пajташ-ити**, -им импф. разг. I. покр. друговати, дружити се, пријатељевати. II. ~ се удруживати се, уортачивати се с неким (обично ради неког лошег посла).

1₄<0 **пajташ-тво** с (ген. мн. пajташтава) разг. другарство, пријатељство.

1₅<0 **пajт-ос** м разг. → пajташ.⁸⁴⁵

СДГ: ПАМУК (тур. *patuk*)**ТО: *пajмук-***

0 **памук** м 1. бот. јужна биљка из пор. слезова од чијих се плодова доби-ва памучно влакно *Gossypium*. 2. памучна влакна од којих се праве текстилни предмети и вата. Изр. **мекан (је) као** ~ врло (је) мекана срца; **овијати кога памуком** врло нежно поступати с ким; **пити (сисати, вадити) коме крв (душу) на памук** на фини начин стално, смишљено мучити, кињити кога.

1₁<0 **памук-ли**⁸⁴⁶ заст. → памучан.

1₂<0 **памук-лија** ж 1. покр. хаљетак, обично мушки, од куповне памучне тканине. 2. агр. покр. врста јабуке.

2₁<1₂ **памуклиј-аш** м = памучар а. занатлија који прави памучне одевне предмете. б. трговац који продаје памучну робу.

2₂<1₂ **памукл-ица** ж дем. ← памуклија.

⁸⁴⁴ Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС, већ је наведено мађарско порекло. Мађарско порекло је наведено и код глагола *сajдашиити се*. Ово је турцизам персијског порекла; исп. Скок (Skok 2: 587).

⁸⁴⁵ Глаголи *пajтjашити се* и *пajтjашити* и именица *пajтjос* преузети су из 19. тома Речника САНУ; именица *пajтjашитво* преузета је из Клајн–Шипка (2006).

⁸⁴⁶ Тур. *patuklu*.

1₃<0 **памуч-ан**, -чна, -чно 1. који је од памука, који се прави од памука; који се односи на производњу памука: памучне хаљине, памучне тканине, ~ индустрија. 2. фиг. који је мекан као памук.

1₄<0 **памуч-ар** м = памуклијаш.

1₅<0 **памуч-ара** ж фабрика памучних тканина.

2₃<1₄ **памучар-ка** ж агр. врста брескве.

2₄<1₄ **памучар-ски**, -а, -о који се односи на памучаре.

1₆<0 **памуч-аст**, -а, -о који је мекан попут памука.

1₇<0 **памуч-ика** ж бот. → памук.

1₈<0 **памуч-ина** ж памук (2), вата.

2₅<1₃ **памучн-ина** ж памучна тканина.

2₆<1₃ **памучно** прил. мекано као памук.

СДГ: ПАНЦА (панча) (тур. *pençe*)

ТО: *панц-*

0 **панца** ж = канца оштар, савинут рожнати чапорак или нокат на крају прстију многих птица и животиња. Изр. **бити у чијим панцама, пасти у чије панце** бити, наћи се у чијој власти.

1₁<0 **панц-ица** ж дем. ← панца.

1₂<0 **панц-аши** м мн. зоол. породица малих јужноамеричких мајмуна који се вешто пењу по дрвећу Callithrichidae.

СДГ: ПАПАГАЈ⁸⁴⁷ (тур. *parağan*)

ТО: *папагај-*

0 **папагај** м зоол. 1. а шарена тропска птица: амазонски, пругасти, сиви, врапчар. б. мн. род тропских птица сродан кукавицама, живо обојена перја, свинутог горњег дела кљуна, дебела, месната језика, које науче да изговарају већи број речи Psittaci. 2. експр. онај који нема своје мишљење него понавља туђе речи; исп. папига.

1₁<0 **папагај-исати**, -ишем импф. механички понављати чије речи.

2₁<1₁ **папагајски** прил. на начин папагаја, механички, без разумевања.

1₂<0 **папагај-ски**, -а, -о који се односи на папагаје; који је својствен папагајима: глас, перје, дерњава, начин. Изр. ~ **болест** мед. заразна болест коју преносе птице psittacosis.

1₃<0 **папагај-ство** с а. својство, особине папагаја. б. фиг. понављање туђих мисли и речи (механички, без разумевања).

1₄<0 **папагај-че** с дем. ← папагај, пиле од папагаја.

⁸⁴⁷ У Речнику МС за ову лексему наведено је немачко-италијанско порекло. У турским речницима *parağan* је означен као арабизам.

СДГ: ПАПИГА**ТО: *йайиг-***

0 папига ж → папагај.

$2_1 < 1_1$ папигака-ње с необ. гл. им. ← папигакати.

$1_1 < 0$ папиг-акати, -пигачем импф. понављати као папига.

$1_2 < 0$ папиг-аст, -а, -о који је као папига.

$1_3 < 0$ папиг-ица ж дем. ← папига.

СДГ: ПАПУЧА (тур. *pauç*)**ТО: *йайуч-***

0 папуча ж 1. врста лаке обуће која се носи само у кући: меке папуче, женске папуче. 2. направа у облику хоризонталне степенице на коју се стаје кад се улази у какво возило (вагон, трамвај, кочију и сл.) или кад се из њих излази. 3. а. коритаста кочница која се подмеће под точак. б. метална плоча која се причвршћује уз точкове локомотива да се точкови при вожњи не клижу. 4. шуслџа железна направа на широкој подлози у коју се утакне мотка да може усправно стајати. Изр. под папучу (стрпати кога), под папучом (бити) држати (кога) под власт своју (стрпати кога), у зависности (бити, држати кога; разг. ир. бити у свему под женином влашћу, у зависности од жене (о мужу)); рана папуча, касни сватови хировита, ћудљива девојка тешко се удаје.

$1_1 < 0$ папуч-ак м покр. врста јела.⁸⁴⁸

$1_2 < 0$ папуч-ар м 1. мајстор који прави папуче. 2. женскар. 3. ир. муж који је у свему потчињен својој жени, који је под папучом.

$2_1 < 1_2$ папучар-ев, -а, -о који припада папучару.

$2_2 < 1_2$ папучар-ов, -а, -о који припада папучару.

$1_3 < 0$ папуч-ић м → папучар.

$1_4 < 0$ папуч-ица ж дем. ← папуча. Изр. *госпина* ~ бот. биљка из пор. *каћуна* чији цвет има облик папучице *Surgipedium calceolus*; ~ *обична* зоол. врста праживотиње, парамециј(ум) *Paramecium caudatum*.

$1_5 < 0$ папуч-лија м → папучар.

$1_6 < 0$ папуч-лук⁸⁴⁹ м покр. = папушлук даска на коју се изува и оставља обућа.

$1_7 < 0$ папу-ција⁸⁵⁰ м → папучар.

$2_3 < 1_7$ папуциј-ски, -а, -о који се односи на папуције.

$2_4 < 1_7$ папуци-лук⁸⁵¹ м папуцијски занат.

$2_5 < 1_7$ папуци-ница ж 1. папуцијска радионица. 2. папуцијина жена.

⁸⁴⁸ Овде је у питању необична творба. Није сигурно да је у деривационо-семантичкој вези са лексемом *йайуча*.

⁸⁴⁹ Тур. *pauçluk*.

⁸⁵⁰ Тур. *pauççu*.

⁸⁵¹ Тур. *pauççuluk*.

$l_8 < 0$ **папуш-лук** м покр. = папучлук.

ПРС $l_1 < 0$ **о-папуч-ити се**, -им се пф. стећи, добити или набавити папуче; фиг. погосподити се.⁸⁵²

ПРС $l_2 < 0$ **по-папуч-ити се**, -им се пф. само у изразима: **попапучени опанак**, **кад се опанак попапучи** разг. каже се о човеку простом и сиромашном који постане имућан па се погосподи, поохоли.

СДГ: ПАРА (тур. *para*)

ТО: *пар-*

0 **пара** ж (мн. *паре*, ген. *пара*) 1. новчана јединица равна 1/100 динара, ситан новац те вредности. 2. (обично мн.) уопште новац, новчана средства. Изр. **бацати, просипати *паре*** много и лакоумно трошити новац; **без *паре* (*динара*)** бесплатно, бадава; **беле *паре* за црне дане (*чувати*)** штедети док је време за тешке дане; **бити пун *пара*** бити веома богат; **велике (*лепе, тешке*) *паре*** много новаца, велика сума новца; **чаршијска** ~ заст. половина динарске *паре*; **за мале (*ситне*) *паре* (*добити, купити*)** јефтино (*добити, купити*); **за *паре* добити кога** подмитити кога; **истерати (*избити, ухватити*) *пару*, наплатити (*направити, згрнути*) *паре*** зарадити много новаца; **Јудина** ~ новац примљен као мито за издајнички посао; **као црвену *пару* (*познају га*)** свуда га познају; **као *пару* на длану, као пробијену *пару* у кеси (*познавати кога*)** врло добро (*познавати кога*); **крвава** ~ тешко, с муком зарађен новац; **купити (*добити*) за мале *паре*** јефтино купити; **лепе (*пусте, тешке*) *паре* (*зарадити*)** врло много новаца (*зарадити*); **лежати на *парама*, пун *пара* (*бити*)** бити врло богат; **лиса** ~ врста игре у којој се баца динар до повучене линије и онај који ближе добаца добива; **на (*у*) *пару* (*исплатити, вратити*)** потпуно, све (*исплатити, вратити*); **направити (*згрнути*) *паре*** зарадити много новаца; обогатити се; **не вреди ни пет *пара*** не вреди ништа, потпуно је безвредно; **немати (*ни*) *пребијене *паре**** бити без новца, без икаквих материјалних средстава; бити пуки сиромаш; **ни две *паре* (*не вреди*)** никакве вредности нема; **ни *кршене* (*пребијене, пребите, пробијене, пробите, шуње*) *паре* немати** без икаквих средстава бити; **пада** ~ много се зарађује; ~ **царевица, турска** ~ турски ситан новац; ***пару на *пару* (*стављати*)*** брижљиво штедети; ***познавати (*кога*) као злу (*пребијену*) *пару**** знати добро све о некоме, познавати кога веома добро (обично по нечем лошем, неповољном); **трећа** ~ нар. трећи део зараде; **тврђ на *пари*** врло штедљив, тешко даје новац; **у *пару* (*исплатити, вратити, слагати се* и сл.)** исплатити, вратити, слагати се тачно у рачуну; **уста (*уснице су јој*) *паром прорезане (*срезане*)*** има мала нежна уста (*уснице*); ***чувати беле *паре* за црне дане*** треба штедети новац за евентуална тешка времена.

$l_1 < 0$ **пар-ајлија**⁸⁵³ м онај који има много *пара*, богаташ.

⁸⁵² В. и *исџајучаји се*.

⁸⁵³ В. Путанец (Putanec 1963) закључује у вези са овим суфиксом да је на првобитни облик *-алија* додато *-ј* под утицајем речи *Сарајлија*.

$1_2 < 0$ **пар-ица** ж дем. ← пара.

ПРС $1_1 < 0$ **бес-пар-ац**, -арца м онај који је без пара, без новца.

ПРС $1_2 < 0$ **бес-пар-ић** м онај који је без пара, без новца.

ПРС $1_3 < 0$ **бес-пар-ица** ж оскудица у парама, новцу.

ПРС $1_4 < 0$ **о-пар-ити се**, -им се пф. разг. доћи до пара, новца.

СДГ: ПАРМАК (тур. *parmak*)

ТО: *йармак-*

0 **пармак** м заст. и покр. 1. даска, колац, проштац у огради. 2. палац у точка. 3. мн. дрвене решетке (на прозору). 4. мн. повесма која се извлаче из великог власа. 5. отвор, распор на оделу, који се затвара дугметима или копчама. 6. прст, дело.

$1_1 < 0$ **пармач-а** ж разрез, растриж, распор на панталонама; исп. пармак (5).

СДГ: ПАРЧЕ (тур. *parça*)

ТО: *йарч-, йар-*

0 **парче**, -ета с 1. одвојен, одломљен, одбијен мањи део чега, комадић. 2. уопште део нечега, комад. 3. одвојен предмет из броја истоверских предмета. Изр. **дивно, лепо** ~ дивна, лепа особа (обично жена); **масно** ~ нешто добро, врло корисно, повољно; **на парче радити** радити уз плату по комаду; **на** ~ (**расти, живети**) расти, живети у зависности од случајних повољних околности; ~ **свога крова** своја властита кућа, стан; ~ (**свога**) **хлеба** средства за живот.

$1_1 < 0$ **пар-аџија** м покр. мајстор који ради на парче, на комад другим мајсторима.

$1_2 < 0$ **парч-ад** ж зб. им ← парче.

$2_1 < 1_3$ **парча-ње** с гл. им. ← парчати.

$1_3 < 0$ **парч-ати**, -ам импф. делити на парчад.

$1_4 < 0$ **парч-енце**, -ета с дем. ← парче: ~ сланине, ~ земље.

$2_2 < 1_7$ **парчета-ње** с гл. им. ← парчетати.

$1_5 < 0$ **парчет-ар**⁸⁵⁴ м покр. радник који ради на парче.

$1_6 < 0$ **парчет-арити**, -им импф. радити уз плату по парчету.

$1_7 < 0$ **парчет-ати**, -ам импф. делити на парчета, комадати.

ПР $1_1 < 1_3$ **ис-парчати**, -ам пф. разделити, разрезати на комаде, искомадати, раскомадати.

ПР $1_2 < 0$ **на-парче** прил. 1. од прилике до прилике, искидано, наситно. 2. добијајући награду према броју урађених предмета, од комада.

ПР $3_1 < ПР2_1$ **распарчава-ње** с гл. им. ← распарчавати (се).

⁸⁵⁴ Творбено је могућа двојака сегментација: једна да је у основи именица *йарче*, друга да је у основи глагол *йарчешаиш*.

ПР2₁<ПР1₃ **распарч-авати (се)**, -ам (се) импф. и уч. ← распарчати (се).

ПР2₂<ПР1₃ **распарчан-ост** ж особина, стање онога што је распарчано, исцепканост, раскомаданост.

ПР1₃<1₃ **рас-парчати**, -ам пф. I. разбити целину, јединство нечега, изделити на много делова, раскомадати, раздробити. II. ~ се 1. распасти се на више делова; изделити се, расцепкати се, раздробити се. 2. растурити, расути своју снагу (рад, пажњу) на више страна.

СДГ: ПАРАМПАРЧЕ (тур. paramparça)⁸⁵⁵

ТО: *йарамйарч-*

0 **парампарче**, -ета с мали део, комадић чега (најчешће разбијен). Изр. **радити на парампарчад** радити без плана.

1₁<0 **парампарч-ад** ж зб. им. ← парампарче.

СДГ: ПАСТРМА (тур. pastırma)

ТО: *йастйрм-*

0 **пастрма** ж кув. сушено и димљено говеђе, овчје, козје и свињско месо.

1₁<0 **пастрм-овати**, -мујем импф. необ. јести пастрму.

СДГ: ПАТЛИЦАН (тур. patlıcan)

ТО: *йайлицан-*

0 **патликан** м агр. баштенска, повртарска биљка из пор. помоћница и плод те биљке, који се употребљава као људска храна, парадајз; плави парадајз. Изр. **црвени** ~ бот. биљка и црвени меснати округли или дугуљастии плод, рајчица, парадајз *Solanum lycopersicum*; **плави, модри, црни** ~ биљка и меснати плод загаситоплаве или љубичасте боје *Solanum melongena*; **црвен као** ~ јако црвен (обично о носу или лицу).

1₁<0 **патликан-лија** м 1. онај који тргује патлицанима. 2. онај који воли патлицане. 3. шаљ. човек као патликан црвенога носа.

СДГ: ПАФТА (пафта) (тур. pafta)

ТО: *йафй-*

0 **пафта** (павта) ж 1. ковна, метална карика (на пушци), гривна. 2. а. врста појаса, тканице којом се опасују жене и свештеници. б. мн. металне плоче с копчама на крајевима појаса.

1₁<0 **пафт-алија**⁸⁵⁶ (павталија) ж пушка с много пафта, карика.

1₂<0 **пафт-ица** (павтица) ж дем. ← пафта.

⁸⁵⁵ У питању је редупликација од тур. *parça*.

⁸⁵⁶ Тур. *paftalı*, који је израђен са пафтом.

СДГ: ПАША (тур. paşa)**ТО: *paşa-***

0 **паша** м ист. титула високих војних и цивилних достојанственика у османлијском царству, у Египту и неким другим муслиманским државама; особа која носи такву титулу. Изр. **даје се послуживати као** ~ захтева ропско послуживање; **прави је** ~ врло је богат; **живи као** ~ живи врло богато и раскошно.⁸⁵⁷

2₁<1₃ **паша** м = пашо хип. ← пашанац.

1₁<0 **паш-ајлија/паш-алија**⁸⁵⁸ м човек који служи у паше.

2₂<1₁ **пашајлиј-ин**, -а, -о који припада пашалији.

1₂<0 **паш-алук**⁸⁵⁹ м 1. а. највећа управно-територијална јединица у османлијском царству, чији је главар паша био непосредно подређен царској влади или Порти. б. област у којој се влада окрутно и самовољно. 2. покр. војска која се покупи у подручју једнога паше. 3. пашинство, пашина власт.⁸⁶⁰

1₃<0 **паш-ин**, -а, -о који припада паши.

1₄<0 **паш-инац**, -инца м пашајлија, пашалија.

2₃<1₃ **пашин-ица** ж пашина жена.

2₄<1₃ **пашин-ски**, -а, -о који се односи на паше.

3₁<2₄ **пашински** прил. као паша.

2₅<1₃ **пашин-ство** с 1. чин, достојанство паше. 2. наслеђе од паше.

1₅<0 **паш-о**, -а и -е м → паша.

1₆<0 **паш-овати**, -ујем импф. 1. вршити службу паше. 2. а. владати се као паша. б. живети као паша, добро живети.

СДГ: ПАШМАГ/ПАШМАГА (пачмага) (тур. paşmak)**ТО: *paşmag-***

0 **пашмаг** м / **пашмага** ж покр. папуча.

1₁<0 **пашмаг-ица** ж дем. ← пашмага.

СДГ: ПЕЗЕВЕНК (тур. pezevenk)**ТО: *pezevenk-***

0 **пезевенк** м погрд. сводник, покварењак.

⁸⁵⁷ Поредбени фразеологизам *живи као paşa gibi yaşamak*) редак је пример поредбеног фразеологизма у српском језику који бележи и турски језик, чија је компонента у поредбеном делу несумњиво турскога порекла. Досадашње истраживање указује на то да испитиване поредбене фразеологизме углавном не бележи турски језик, односно да су они вероватно настали у српском језику. Детаљније о поредбеним фразеолошким јединицама у српском и турском језику в. у Ђинђић 2022: 165–176.

⁸⁵⁸ Тур. paşalı.

⁸⁵⁹ Тур. paşalık.

⁸⁶⁰ Према И. Клајну (2003: 152) основа речи *paşaluk* задржава вокал -а.

1₁<0 **пезевенк-лук**⁸⁶¹ м сводство, поквареност.

1₂<0 **пезевенк-уша** ж сводиља.

СДГ: ПЕКМЕЗ (тур. pekmez)

ТО: њекмез-

0 **пекмез** м 1. слатка густа каша, маса која се добива укувавањем воћа (без шећера или са шећером). 2. експр. **пекмезар** (2).

1₁<0 **пекмез-а** ж маза, чепа.

1₂<0 **пекмез-ар** м 1. а. стручњак за кување **пекмеза**. б. трговац **пекмезом**. 2. експр. човек слабе воље, слабић; маза.

1₃<0 **пекмез-ара** ж зграда просторија у којој се кува, производи **пекмез** за продају.

2₁<1₂ **пекмезар-ски**, -а, -о који се односе на **пекмезаре**.

2₂<1₂ **пекмезар-ство** с производња **пекмеза** као привредна грана.

1₄<0 **пекмез-аст**, -а, -о који је као **пекмез**; који нема чврстине, истрајности.

ПРС1₁<0 **рас-пекмез-ити се**, -им се пф. подр. 1. испољити велику љубазност, осећајност, разнежити се; добити блажен, срећан израз. 2. испољити неотпорност, мекушност, слабост; добити болеснички изглед, направити се болестан.

СДГ: ПЕЛИВАН (тур. pehlivan)

ТО: њеливан-

0 **пеливан** (пехливан) м 1. а. артист(а), вештак у циркусу који изводи акробатске мајсторије на жици, ужету затегнутом у ваздуху. б. комедијаш. 2. а. јунак. витез. б. добар, ваљан коњ за јахање. Изр. **два пеливана на једном конопу, ужету играти не могу** посл. не могу двојица радити посао који је за једнога.

1₁<0 **пеливан-ити** (пехливанити), -им импф. I. изводити вештине, акробације на затегнутом ужету или жици. II. ~ се покр. гиздати се, поносити се.⁸⁶²

1₂<0 **пеливан-лук**⁸⁶³ м пеливанство.

1₃<0 **пеливан-ски** (пехливански), -а, -о који се односи на пеливане.

2₁<1₃ **пеливански** (пехливански) прил. на начин пехливана, као пехливан.

1₄<0 **пеливан-ство** с вештина и поступци пеливана.

⁸⁶¹ Тур. pezevenklik.

⁸⁶² В. и оџџеливаниџи.

⁸⁶³ Тур. pehlivanlık.

СДГ: ПЕЛТЕК⁸⁶⁴ (тур. *peltek*)**ТО: *йелтѣк-***

0 **пелтек** м покр. онај који тешко говори, замуцкује, муца; муцавац.

1₁<0 **пелтец-ити**, -им импф. покр. муцати, замуцкивати.

СДГ: ПЕНЦЕ (тур. *pençe*)**ТО: *йенџей-***

0 **пенце**, -ета с потплат, ђон.

1₁<0 **пенцет-ирати**, -ам пф. и импф. ставити, стављати ђонове на ципеле, (по)ђонити.

СДГ: ПЕНЦЕР (тур. *percere*)**ТО: *йенџер-***

0 **пенцер** м заст. покр. прозор.

1₁<0 **пенцер-ак**, -рка м дем. ← пенцер.

1₂<0 **пенцер-аш** м 1. стаклар. 2. онај чији прозори гледају у прозоре суседа.

1₃<0 **пенцер-ић** м = пенцерче и пенцерчић дем. ← пенцер.

1₄<0 **пенцер-лија** ж груб папир којим се облепљују прозори.

1₅<0 **пенцер-че**, -ета с дем. ← пенцерић.

1₆<0 **пенцер-чић** м дем. ← пенцер.

СДГ: ПЕРВАЗ (тур. *pervaz*)**ТО: *йерваз-***

0 **перваз** м 1. оно чиме је нешто опточено или обрубљено, обруб, опток, отиав, поруб. 2. украсни венац. 3. руб, ивица као граница нечега. 4. наслон на прозору, прозорска даска. 5. ограда, прсобран.

1₁<0 **перваз-ити**, -им импф. налазити се околу као перваз, обрубљивати, опкољавати.

ПР1₁<1₁ **о-первазити**, -им пф. опточити первазом, оивичити, обрубити.⁸⁶⁵

СДГ: ПЕРДАШИТИ (према тур. *perdah*, глачање, полирање)**ТО: *йердаш-***

0 **пердашити**, -им импф. истезати, растезати кожу (да се очисти и углади).

⁸⁶⁴ Ову лексему не бележе А. Шкаљић (Škaljić 1973) и П. Скок (Skok 2). Такође није означена као турцизам у Речнику МС.

⁸⁶⁵ В. и *исйервазиити*.

1₁<0 **пердаше-ње** с гл. им. ← пердашити.

ПР1₁<0 **ис-пердашити**, -им пф. 1. истегнути, растегнути, развући (нпр. при прерађивању коже). 2. ослободити се кога, отпремити, отправити.

ПР1₂<0 **от-пердашити**, -им пф. отпремити, испратити кога, отрести се, отарасити се кога.⁸⁶⁶

СДГ: ПЕРЧИН (тур. *perçem*)

ТО: њерчин-

0 **перчин** м а. плетеница косе. б. коса, власи. в. део гриве који коњу пада низ чело између ушију. г. пера, листови лука и сл. Изр. **држати кога за** ~ имати кога у својој власти.

1₁<0 **перчин-ић** м = перчинчић дем. ← перчин.

1₂<0 **перчин-лија**⁸⁶⁷ м човек који носи перчин.

1₃<0 **перчин-чић** м = перчинић.

ПРС1₁<0 **рас-перчин-ати се**, -ам се пф. покр. расплести перчин, распустити косу.

СДГ: ПЕХЛИВАН

ТО: њехливан-

0 **пехливан** м → пеливан.

1₁<0 **пехливан-ити**, -им импф. → пеливанити.

1₂<0 **пехливан-ски**, -а, -о који се односи на пехливане.

2₁<1₂ **пехливански** прил. на начин пехливана, као пехливан.

СДГ: ПЕШКЕШ (пешћеш) (тур. *peşkeş*)⁸⁶⁸

ТО: њешкеш-

пешкеш м покр. дар, поклон.

ПРС1₁<0 **по-пешкеш-ити**, -им пф. дати као пешкеш, дар, поклон, поклонити.

СДГ: ПЕШКИР (тур. *peşkir*)

ТО: њешкир-

0 **пешкир** м а. ручник, убрус. б. марама за обавијање главе и капе муш-караца, турбан.

1₁<0 **пешкир-ина** ж аугм. ← пешкир.

⁸⁶⁶ В. и *ојердашити*.

⁸⁶⁷ Тур. *perçemli*.

⁸⁶⁸ А. Шкаљић (Škaljić 1973) бележи и варијанте *њешћеш* и *њешкеш*.

1₂<0 **пешкир-ић** м дем. ← пешкир.

1₃<0 **пешкир-ски**, -а, -о који се односи на пешкире.

1₄<0 **пешкир-че**, -ета с м дем. ← пешкир.

1₅<0 **пешкир-чина** м аугм. и пеј. ← пешкир.

1₆<0 **пешкир-чић** м = пешкирче.

1₇<0 **пеш-а**⁸⁶⁹ м жарг. хомосексуалац, педер; слаб, туђав мушкарац.

1₈<0 **пеш-ко***, -а м жарг. → пеша.

1₉<0 **пеш-ован*** м жарг. → пеша.

ПРС1₁<0 **за-пешкир-ити**, -им пф. обавити пешкиром.

СДГ: ПИКТИЈЕ

ТО: *пиктиј-*

0 **пиктије**, пиктија ж мн. → пихтије.

1₁<0 **пиктиј-аст**, -а, -о → пихтијаст.

ПРС1₁<0 **рас-пиктиј-ати се**, -ам се пф. постати сличан пиктијама, хладетини.

ПРС1₂<0 **у-пиктиј-ати се**, -ам се пф. дугим кувањем претворити (се) у пиктије, бити укуван до пиктијастог стања.

СДГ: ПИЛАВ (тур. *pilâv*)

ТО: *пилав-*

0 **пилав** м 1. кув. густо кувани пиринач с месом пилећим или овчјим. 2. покр. пир, свадба.

ПРС1₁<0 **рас-пилав-ити**, -им пф. I. развући надуго и нашироко, сав се предати причању. II. ~ се 1. удобно се наместити, разбашкарити се, раскомотити се; предати се уживању. 2. заблистати од задовољства, од среће, озарити се.

СДГ: ПИРИНАЧ¹ (тур. *pirinç*)⁸⁷⁰

ТО: *пиринч-*

0 **пиринач**, -инча м бот. а. једногодишња биљка из пор. трава која се сеје на вештачки потољеном, плављеном земљишту у земљама с топлотом климом, рижа *Oryza sativa*. б. зб. плод те биљке који служи као људска храна.

1₁<0 **пиринч-ани**, -а, -о који је од пиринча, који се односи на пиринач: ~ поље, ~ слама.

⁸⁶⁹ Лексеме *пеша*, *пешко* и *пешован* формиране су од крње основе лексеме *пешкир*, што није ретка појава у творби експресива. Лексема *peşkir* је персијског порекла и део је пасивног лексичког фонда у савременом турском књижевном језику. Овом лексемом именује се *пешмучни убрус*, *салвејша*, док се лексемом *havlu* именује *пешкир*.

⁸⁷⁰ Речник МС наводи грчко порекло.

1₂<0 **пиринч-ар** м пиринчиште.

1₃<0 **пиринч-аст**, -а, -о који личи на пиринач.

1₄<0 **пиринч-иште** с њива, поље на којем је засејан пиринач, рижа.

СДГ: ПИРИНАЧ² (тур. *pirinç*)

ТО: ѿиринч-

0 **пиринач** м жута мед, месинг.

1₁<0 **пиринч-али** прид. непром. који је од пиринча, месинган.

СДГ: ПИРЈАН (тур. *püryan*)

ТО: ѿирјан-, ѿирј-

0 **пирјан** м кув. месо кувано у пари заједно с кромпиром и пиринчем.

1₁<0 **пирјан-ити**, -им импф. кув. готовити, спремати пирјан; исп. динстати.

2₁<1₂ **пирја-ње** с гл. им. ← пирјати.

2₂<1₁ **пирјање-ње** с гл. им. ← пирјанити.

1₂<0 **пирј-ати**, -ам импф. пирјанити.

ПР1₁<1₁ **у-пирјанити**, -им пф. упржити, испржити на тихој ватри, у пари: ~ месо, кокош.

СДГ: ПИРЛИТ (тур. *pullu purlu*)

ТО: ѿирлий-

0 **пирлит** м покр. заст. уткивање шара у облику грана.

1₁<0 **пирлит-анка** ж (у атрибутој служби) необ. пуна шара, шарена.

2₁<1₂ **пирлита-ње** с гл. им. ← пирлитати (се).

1₂<0 **пирлит-ати**, -ам импф. I. уткивати пирлит, китити. II. ~ се китити се.

ПРс1₁<0 **до-пирл-ати**, -ам пф. дотерати.

ПР1₁<1₂ **ис-пирлитати**, -ам пф. изаткати украшавајући уметничким шарама, украсима.⁸⁷¹

ПР1₂<1₂ **на-пирлитати**, -ам пф. претерано нажити, накинђурити.

СДГ: ПИХТИЈЕ (пиктије) (тур. *pihti*)

ТО: ѿихтиј-

0 **пихтије**, пихтија ж мн. кув. охлађен и згуснут сок у дрхтавом стању од искуваног меса и костију, хладетина, дрхталица, паче.

1₁<0 **пихтиј-аст**, -а, -о који је од пихтије.

⁸⁷¹ В. и доѿирлийаѿи.

СДГ: ПИШЕРМА (тур. pişirme)**ТО: *пишер-***

0 **пишерма** ж заст. плата за печење хлеба.

1₁<0 **пишер-џија** м заст. пећар, хлебар који и јело готови и продаје.

СДГ: ПИШМАН (тур. pişman)**ТО: *пишман-***

0 **пишман** прид. непром. 1. који се каје, који одустаје од нечега. 2. (на кога, на што) лаком за чим, жељан чега, махнит за чим.

1₁<0 **пишман-ити се**, -им се импф. разг. 1. кајати се, одустајати од чега. 2. нећкати се, колебати се, предомишљати се (обично из хира, ђефа).⁸⁷²

1₂<0 **пишман-лук**⁸⁷³ м 1. кајање, одустајање од уговора, од намере. 2. заст. глоба која се плаћа због одустајања од какве куповине или уговора.

2₁<1₁ **пишмање-ње** с гл. им. ← пишманити се.

ПР1₁<1₁ **по-пишманити се**, -им се пф. одустати од нечега променивши одлуку, покајати се.

СДГ: ПОША (тур. poşu)**ТО: *пош-***

0 **поша** ж заст. а. врста мараме која се носи око врата на старој мушкој народној ношњи. б. комад неке тканине којом мушкарци муслимани омотавају главу или фес на глави, сурук, чалма, турбан.

1₁<0 **пош-е**, -ета с → поша (б).

СДГ: ПРАНГИЈА (пранђија) (тур. frengi, firengi)**ТО: *прангиј-***

0 **прангија** ж 1. врста топа за избацивање сигналних метака и пуцање приликом неких свечаности. 2. примитивна, ручна направа у виду цилиндра, која се пуни експлозивом да би се пуцало приликом свечаности. 3. експр. погрд. тврдоглав човек.⁸⁷⁴

ПРС1₁<0 **ис-прангиј-ати**, -ам пф. испуцати као прангија.

⁸⁷² Глагол *пишманити се* потиснуо је из употребе глаголски израз *пишман биши*, који је пореклом из турског језика (pişman olmak). Именица је очувана као позајмљеница, а глагол је преведен (исп. Škaljić 1973).

⁸⁷³ Тур. pişmanlık.

⁸⁷⁴ Чест је случај код турцизама да је лексема у основном значењу застарела, а у експресивном, разговорном, жаргонском у нормалној, фреквентној употреби. Турцизам *прангија* није потврђен у другим балканским језицима (Skok 3: 23).

СДГ: ПУЛИ (тур. pullu)**ТО: *йул-***

0 пули прид. непром. (обично као први део непотпуних сложеница) украшен малим жутим или сребрнастим металним колутићима, извезен златним или сребрним концем: пули-капа, пули-рисовина, пули-вез; исп. пурли.

1₁<0 пул-атаст⁸⁷⁵, -а, -о ишаран пегама, шарен.

1₂<0 пул-ија ж 1. а. дугме, пуце у облику металне куглице на одећи. б. сличан украс на шеширу пастира. 2. мн. ситни шарени папирићи који се бацају на забавама.

1₃<0 пул-ица ж мали жути метални колутић који се ставља ради украса.

СДГ: ПУСАТ (тур. pusat)**ТО: *йусай-***

0 пусат м заст. 1. оружје. 2. коњска опрема.

1₁<0 пусат-ити, -им импф. опремати коња пусатом.

ПР1₁<1₁ о-пусатити, -им пф. заст. опремити, снабдети; наоружати; исп. пусат.

СДГ: ПУФЛАК⁸⁷⁶ (тур. pufla)**ТО: *йуфлак-***

0 пуфлак м патуљак, кепец, стармали.

1₁<0 пуфлач-ић м дем. ← пуфлак.

СДГ: ПУШТ (тур. puşt)**ТО: *йушй-***

0 пушт⁸⁷⁷ м покр. нитков, покварењак, пропалица.

1₁<0 пушт-ија ж горњи део чизме, опанка или папуче који је ишаран.

⁸⁷⁵ Настало према незабележеној именици *йулаи* (?) „пулатаст коњ“; исп. *чила-йаси* (под СДГ чилаш).

⁸⁷⁶ Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС. А. Шкаљић (Škaljić 1973) сматра да је од тур. *pufla* „надут, надмен, набрекао“. У турском речнику реч *pufla* означава: I. зоол. „гавка“ (*Somateria*). II. „који је напуњен перјем ове птице“.

⁸⁷⁷ А. Шкаљић (Škaljić 1973) наводи као етимон *püşt* у значењу нитков; исти етимон наводи и за пуштију, само у значењу *хрбайи, леђа*. Турски речник наводи: *puşt* перс. I. вулг. „педер (пасиван)“. 2. вулг. пеј. „кучкин син!“

Р

СДГ: РАБАЦИЈА; исп. арабација

ТО: *рабациј-, рабац-*

0 **рабација** м онај који се бави превозом робе теретним запрежним колима; исп. кириција (под кирија).

1₁<0 **рабациј-ин**, -а, -о који припада рабацији.

1₂<1₁ **рабациј-ски**, -а, -о који се односи на рабације: ~ кола, ~ коњи.

1₃<0 **рабац-лук** м рабацијски посао, рабацијско занимање; исп. кирицилук (под кирија).

1₄<0 **рабац-исати**, -ишем импф. бавити се рабацијским послом; возити, вући рабацијска кола.

1₅<0 **рабац-овати**, -ујем импф. → рабацисати.

СДГ: РАВАН

ТО: *раван-*

0 **раван** м → рахван.

1₁<0 **раван-лук** м → рахван.

СДГ: РАЗИ (тур. *razi*)ТО: *рази-*

0 **рази** прид. непром. покр. радостан, задовољан; вољан, сагласан.

1₁<0 **раз-илук**⁸⁷⁸ м задовољство; сагласност.

СДГ: РАЈА (тур. *geaya*)ТО: *рај-*

0 **раја** ж (обично зб.) 1. ист. покорени турски поданици који нису муслимани и плаћају данак; такав појединац, рајетин: ~ у Босни. 2. разг. обичан свет, народ, уопште људи, другови, пријатељи (у босанским градовима). Изр. **сиротиња раја** нар. песн. раја.

1₁<0 **рај-етин**⁸⁷⁹ м ист. турски немуслимански поданик, припадник раје.

1₂<0 **рај-етина** ж аугм. и пеј. ← раја.

2₁<1₁ **рајетин-ски**, -а, -о који се односи на рајетина.

1₃<0 **рај-ин**, -а, -о који припада раји.

1₄<0 **рај-ински**, -а, -о који се односи на рају.

1₅<0 **рај-ски**, -а, -о који се односи на рају, који припада раји.

⁸⁷⁸ Тур. *razılık*.

⁸⁷⁹ Овај суфикс спада у домаће јединачне суфиксе, јавља се само у овој речи (Клајн 2003: 16).

СДГ: РАКИЈА (тур. *rakı*)ТО: *ракиј-, рак-*

0 **ракија**⁸⁸⁰ ж врста јаког алкохолног пића које се добива дестилацијом превреле комине од воћа, грожђа, разних врсти жита, кромпира, пиринча и сл. : природна ~, вештачка ~ комова ~, љута ~, мека ~.

1₁<0 **ракиј-ав**, -а, -о натопљен ракијом или испарењем од ње.

1₂<0 **ракиј-ана** ж ракијашница.

2₁<1₇ **ракија-ње** с гл. им. ← ракијати.

1₃<0 **ракиј-ара** м и ж пеј. онај који пије ракију, који ракија.

1₄<0 **ракиј-арити**, -им импф. покр. ракијати (особито на туђ рачун).

1₅<0 **ракиј-арица** ж → ракијашица.

1₆<0 **ракиј-аст**, -а, -о који има укус, мирис ракије.

1₇<0 **ракиј-ати**, -ам импф. пити ракију (обично у већој количини, чешће).⁸⁸¹

1₈<0 **ракиј-аш** м 1. онај који радо пије ракију, одаје се ракији. 2. продавац ракије.

2₂<1₈ **ракијаш-ица** ж жена ракијаш.

2₃<1₈ **ракијаш-ки**, -а, -о који се односи на ракијаше: ~ сто.

1₉<0 **ракиј-ашница**⁸⁸² ж радња, крчма у којој се продаје и пече ракија.

1₁₀<0 **ракиј-етина** ж аугм. и пеј. ← ракија.⁸⁸³

1₁₁<0 **ракиј-ешина** ж аугм. и пеј. ← ракија.

1₁₂<0 **ракиј-ин**, -а, -о који потиче од ракије.

1₁₃<0 **ракиј-ински**, -а, -о → ракијски.⁸⁸⁴

1₁₄<0 **ракиј-ица** ж дем. и хип ← ракија.

1₁₅<0 **ракиј-ски**, -а, -о који је намењен за ракију, у коме се држи, производи, пече ракија; који потиче од ракије: ~ чаша, ~ буре, ~ казан, ~ мирис.

1₁₆<0 **ракиј-чина** ж аугм. и пеј. ← ракија.

1₁₇<0 **рак-ински**, -а, -о покр. → ракијски.

1₁₈<0 **рак-ица** ж → ракијица.

1₁₉<0 **рак-ичина** ж аугм. и пеј. ← ракија.

⁸⁸⁰ Лексема *ракија*, за разлику од других назива за пиће, има врло развијену деривацију. Разлоге треба тражити у ванјезичким факторима. Ракија је српско национално пиће, важан део традиције и свакодневног живота. Лексема *ракија* има 3096 потврда у Корпусу и налази се у самом врху фреквенцијске листе.

⁸⁸¹ В. и *одракијајши*, *оракијајши*.

⁸⁸² Суфикс *-ашница* са значењем просторије јавља се у Речнику МС само у *ракијашници* и *карџашници* (Клајн 2003: 166).

⁸⁸³ Аугм и пеј. је уобичајена дефиниција у српској лексикографији; мислимо да би више одговарала деф.: пеј. ← ракија; велика количина ракије.

⁸⁸⁴ У случају овог придева могла би се извести и другачија сегментација: ракијин-ски.

$1_{20} < 0$ **раки-џија**⁸⁸⁵ м 1. онај који пече, производи ракију, пецар. 2. онај који радо пије ракију, љубитељ ракије.

$2_4 < 1_{20}$ **ракиџиј-ин**, -а, -о који припада ракиџији.

$2_5 < 1_{20}$ **ракиџи-џица** ж а. зграда у којој се пече ракија, пецара. б. крчма у којој се продаје и пије ракија, ракијашница.

$1_{21} < 0$ **раки-штина** ж аугм. и пеј. ← ракија, ракијетина.

$1_{22} < 0$ **рак-а** ж нар. хип. ← ракија.

$S1_1 < 0$ **раки-ли-сапун** м → раки-сапун.

$S1_2 < 0$ **раки-сапун** м заст. врста мирисавог сапуна (који се за време турске владавине увозио са Истока).

СДГ: РАМАЗАН (тур. ramazan)

ТО: рамаз-

0 **рамазан** (рамадан) м рлг. име деветог месеца муслиманског верског календара, месец поста.

$1_1 < 0$ **рамазан-ски**, -а, -о који се односи на рамазан ~ пост.

СДГ: РАХАТ (раат) (тур. rahat)

ТО: рахат̄-

0 **рахат** прид. непром. задовољан, спокојан, миран, расположен.

$1_1 < 0$ **рахат** прил. мирно, спокојно, угодно. Изр. ~ **се учинити** раскомоти-ти се; расположити се, постати безбрижан.

$1_2 < 0$ **рахат-ан**, -тна, -тно спокојан, миран; исп. рахат.

$1_3 < 0$ **рахат-лук**⁸⁸⁶ м задовољство, уживање, безбрижност.

$2_1 < 1_2$ **рахатно** прил. на рахатан начин, у спокојству, пријатно, угодно, мирно.

$1_4 < 0$ **рахат-овати**, -ујем импф. уживати.

$S1_1 < 0$ **рахат-локум** м источњачка посланица која се прави од пиринча-ног брашна, меда и мирисних зачина; исп. ратлук, локум.

СДГ: РАХМЕТ (тур. rahmet)

ТО: рахмет̄-

0 **рахмет** м покој, мир (мртвима).

$1_1 < 0$ **рахмет-ли**⁸⁸⁷ (раметли, рехметли) прид. непром. покојни.

$1_2 < 0$ **рахмет-лија** м покојник.

⁸⁸⁵ Тур. rakıcı.

⁸⁸⁶ Тур. rahatlık.

⁸⁸⁷ Тур. rahmetli.

СДГ: РЕДИФ (тур. redif)**ТО: редиф-**0 **редиф** м заст. војник резервист(а).1₁<0 **редиф-а** (редива) ж резервна војска, војска састављена од резервиста.1₂<0 **редиф-лија** м → редиф.**СДГ: РЕЗИЛ (тур. rezil)****ТО: резил-**0 **резил** заст. 1. прид. непром. осрамоћен, обрукан, понижен, посрамљен.

2. м решлук. Изр. ~ (у)чинити (о)срамотити, (о)брукати.

1₁<0 **резил-ити**, -им импф. срамотити, брукати, ружити, кудити.1₂<0 **рези-лук**⁸⁸⁸ м срамота, брука.2₁<1₁ **резиље-ње** с гл. им. ← резилити.ПР1₁<1₁ **из-резилити**, -им пф. жестоко изгрдити, испсовати.ПР1₂<1₁ **на-резилити**, -им пф. наружити, осрамотити; оклеветати.ПР1₃<1₁ **о-резилити**, -им пф. I. осрамотити, обрукати. II. ~ се осрамотити се, обрукати се.ПР1₄<1₁ **у-резилити**, -им пф. осрамотити, обрукати, извргнути руглу, жестоко изгрдити.**СДГ: РЕИС (тур. reis)****ТО: реис-****реис** м 1. а. заст. старешина, поглавар. б. реис-ул-улема. 2. заст. заповедник, капетан брода.С1₁<0 **реис-ул-улема** и **реисул-улема** м врховни поглавар исламске верске заједнице у некој земљи.**СДГ: РЕНДЕ (еренде) (тур. rende)****ТО: ренде-, ренд-**0 **ренде**, -ета с 1. дрводељски алат за стругање, струг, стругача, блања. 2. кухињска справа за стругање поврћа и теста, треница, рибеж.2₁<1₁ **рендеиса-ње** с гл. им. ← рендеисати.1₁<0 **ренде-исати**⁸⁸⁹, -ишем импф. рендисати.2₂<1₁ **ренде-ло** с покр. → ренде.⁸⁸⁸ Тур. rezillik.⁸⁸⁹ Суфикс *-исаџи* јавља се са страним глаголским основама, у старим турцизми-ма као што су: *бегенисаџи*, *ујдурисаџи*, *калдрмисаџи* и сл. (Клајн 2003: 339).

$3_1 < 2_3$ **рендис-аљка** ж машина за рендисање, стругање, блањалица.

$2_3 < 1_2$ **рендиса-ње** с гл. им. ← рендисати.

$1_2 < 0$ **ренд-исати**, -ишем импф. стругати и глчати рендетом, блањати.

ПР1 $_1 < 1_2$ **из-рендисати**, -ишем пф. свршити рендисање, изблањати.

ПР1 $_2 < 1_2$ **о-рендисати**, -ишем пф. рендетом углачати, остругати, облањати.⁸⁹⁰

СДГ: РЕФЕНА⁸⁹¹ (ревена) (тур. arifane)

ТО: рефен-

0 **рефена** ж заједница, слога, ортаклук; заједнички трошак за јело и пиће једнако распоређен на учеснике.

$1_1 < 0$ **рефен-ати се**, -ам се импф. бити у рефени, заједнички сносити трошкове.

$1_2 < 0$ **рефен-ски**, -а, -о који се односи на рефену.

$2_1 < 1_2$ **рефенски** прил. на рефенски начин, заједнички, у заједници, ортачки.

СДГ: РЕШМА (ресма) (тур. reşme)

ТО: решм-

0 **решма** ж покр. 1. украс у облику ланчића, мрежице, нанизаних перли, кићанки и сл. на коњској опреми, кућном намештају, одећи и др. 2. луксузна, богато украшена коњска опрема или поједини њени делови (узда, оглав, колан и др.). 3. мн. решмета.

$1_1 < 0$ **решм-алија** ж (у атрибутској служби) украшена решмом, сва у решмама.

$1_2 < 0$ **решм-анлија** ж решмалија.

$1_3 < 0$ **решм-ета** с мн. наруквица и други накит од перли, корала и сл.

СДГ: РОСПИЈА (ороспија) (тур. orospu)

ТО: роспиј-

0 **роспија** ж пеј. зла жена; блудница, проститутка.⁸⁹²

$1_1 < 0$ **роспиј-ски**, -а, -о који се односи на роспију.

$1_2 < 0$ **роспи-лук**⁸⁹³ м рђав поступак, обест, неваљалство.

⁸⁹⁰ В. и *изрендеисаџи*, *нарендисаџи*.

⁸⁹¹ А. Шкаљић (Škaljić 1973) даје нетачан етимон *herifane*.

⁸⁹² Код пејоратива *роспија* мотивација потиче од доминантне особине која се приписује искључиво женској особи (Ђинђић–Петровић 2013: 414).

⁸⁹³ Тур. *orospuluk*.

СДГ: РУЖДИЈА (тур. rüştiye)⁸⁹⁴**ТО: руждиј-**

0 **руждија** ж ист. нижа муслиманска средња школа, прогимназија; грађанска школа.

1₁<0 **руждиј-ански**, -а, -о који се односи на руждије, школски: руждијанске књиге, ~ распуст.

СДГ: РУСВАЈ (тур. rüsvay)**ТО: русвај-, русв-**

0 **русвај** м велика гужва, метеж, крш и лом, неред, хаос.

1₁<0 **русвај-нити**, -им импф. правити русвај.

1₂<0 **русв-арити**, -им импф. покр. немилосрдно искоришћавати, гулити, уништавати.

ПР1₁<1₁ **про-русвајити**, -им пф. покр. изазвати русвај.⁸⁹⁵

СДГ: РУФЕТ (рувет) (тур. hırfet)**ТО: руфет-**

0 **руфет** м заст. 1. занатлијско удружење, цех, еснаф. 2. занимање, занат.

1₁<0 **руфет-лија** м припадник руфета, еснафлија.

С**СДГ: САБА****ТО: саба**

0 **саба** м непром. → сабах (1).

С1₁<0 **саба-зорац**, -рца м онај који устао у сабах-зору, раноранилац.

С2₁< С1₁ **сабазор-ски**, -а, -о → сабахзорски.

СДГ: САБАЈ**ТО: сабај-**

0 **сабај** м → сабах (1).

1₁<0 **сабај-ле** прил. рано јутро, зором.

⁸⁹⁴ А. Шкаљић (Škaljić 1973) наводи погрешан облик етимона: *rüşdiye*.

⁸⁹⁵ В. и *орусвајити*.

СДГ: САБАХ (саба, сабај) (тур. *sabah*)**ТО: сабах-**

0 **сабах** м 1. зора, рано јутро пре сунчева изласка. 2. рана, јутарња муслиманска молитва, муџезинов зов на клањање.

$1_2 < 0$ **сабах-иле** прил. → сабајле.

$1_3 < 0$ **сабах-ски**, -а, -о који се односи на сабах (1).

$C1_1 < 0$ **сабах-зора** ж често песн. → сабах.

$C2_1 < C1_1$ **сабахзорски**, -а, -о који се односи на сабах-зору, рани, јутарњи.

СДГ: САВАТ (тур. *savat*)**ТО: сават̄-**

0 **сават** м заст. глеђ, емаљ.

$2_1 < 1_1$ **саватлеиса-ње** с гл. им. ← саватлеисати.

$1_1 < 0$ **сават-леисати**, -ишем пф. и импф. саватом превући, превлачити, емајлирати.

СДГ: САЈА (тур. *saya*)**ТО: саја-**

0 **саја** ж покр. врста fine црвене чохе.

$1_1 < 0$ **саја-ли** прид. непром. направљен од саје, чохани.

$1_2 < 0$ **саја-лија** ж а. → саја. б. (у атрибутој служби) сајали.

СДГ: САКА (тур. *saka*)**ТО: сак-**

0 **сака** ж буре у којем се развози вода.

$1_1 < 0$ **сак-ација**⁸⁹⁶ м онај који у сакама развози и продаје воду.

$2_1 < 1_1$ **сакациј-ски**, -а, -о који се односи на сакације.

СДГ: САКАГА/САКАГИЈА (тур. *sakağı*)**ТО: сакаг-**

0 **сакага/сакагија** ж заразна болест копитара, слинавка, malleus.

$1_1 < 0$ **сакаг-љив**, -а, -о болестан од сакаг(и)је.

⁸⁹⁶ Интересантно је то да у турском језику лексема *saka* значи „водоноша“, док је код нас усвојена у значењу „буре“.

СДГ: САКАТ (тур. *sakat*)**ТО: *сакат*-**

0 **сакат**, -а, -о 1. који нема део руке или ноге, кљаст. 2. разг. а. оштећен (о стварима): ~ ветрењаче. б. недовршен, непотпун: ~ историја, ~ текст.

1₁<0 **сакат-ити**, -им импф. 1. чинити сакатим. 2. разг. нарушавати целину чега (неког написа), оштећивати, крњити, кварити.

1₂<0 **сакато** прил. као сакат; искварено, лоше.

1₃<0 **сакат-ост** ж стање онога који је сакат.

1₄<0 **сакат-уља** ж саката жена.

1₅<0 **сакат-уша** ж зоол. несит (птица), пеликан *Onocrotalus*.

2₁<1₁ **сакатјење** с гл. им. ← сакатити.

сакт-исати, -ишем пф. покр. сломити, скршити.⁸⁹⁷

ПР1₁<1₁ **и-сакатити**, -им (трп. прид. исакаћен) пф. осакатити, извршити сакаћење на више предмета, на више места истог предмета или уопште захватајући у већој мери предмет, учинити кога сакатим, богаљем, обогаљити.

ПР1₂<1₁ **о-сакатити**, -им пф. I. 1. учинити сакатим, нанети врло тешке озледе. 2. експр. а. одузети значајан део чему, окрњити, умањити. б. изостављањем појединих делова, неспретним скраћивањем искварити, унаказити (текст). II. ~ се нанети себи тешку озледу, постати сакат.⁸⁹⁸

СДГ: САКСИЈА (тур. *saksi*)**ТО: *саксиј*-**

0 **саксија** ж 1. лонац, обично земљани за гајење цвећа; тегла. 2. пекач, црепуља.

1₁<0 **саксиј-етина** ж аугм. и пеј. ← саксија.

1₂<0 **саксиј-ица** ж дем. и хип. ← саксија.

СДГ: САЛДУМИТИ⁸⁹⁹ (према тур. *saldırmak*)**ТО: *салдумити***

0 **салдумити**, -им импф. пребацивати на другу страну.

ПР1₁<0 **пре-салдумити**, -им пф. I. 1. пребродити, превести се преко воде. 2. прећи на другу страну; променити мишљење. II. ~ се пробити се; пристати уз кога.

⁸⁹⁷ Према А. Шкалаћу (*Škaljić 1973*) овај глагол изведен је од *сакатити*.

⁸⁹⁸ В. и *насакатити*.

⁸⁹⁹ Речник МС бележи као турцизам само гл. *йресалдумити*. Могло би се довести у везу са тур. *saldırmak* пре свега у значењу „пребацити, окренути у повољном правцу (брод)“.

ПР2₁ < ПР1₁ **пресалдумљ-ивати** (се), -ујем (се) импф. и уч. ← пресалду-
мити (се).

СДГ: САЛЕП (тур. salep)

ТО: салеј-

0 салеп м 1. бот. в. кађун(ак). 2. топло, заслађено густо пиће које се прави од гомоља истоимене биљке.

1₁ < 0 **салеб-џија**⁹⁰⁰ м онај који прави и продаје салеп.

2₁ < 1₁ **салебџ-џија** ж радња у којој се прави и продаје салеп.

1₂ < 0 **салеп-џија** м → салебџија.

2₂ < 1₂ **салепџ-џија** ж → салебџија.

СДГ: САЛТ (тур. salt)

ТО: салт-

0 салт покр. 1. непром. прид. сам самцит. 2. прил. само, једино.

1₁ < 0 **салт-џија** м возач који вози само људе (а не робу или пртљаг).

СДГ: САМСАР (тур. sansar)

ТО: самсар-

0 самсар м заст. трговачки посредник, сензал.

2₁ < 1₃ **самсар-ње** с гл. им. ← самсарити.

1₁ < 0 **самсар-ија** ж оно што се плаћа самсару за његово посредовање.

1₂ < 0 **самсар-ина** ж оно што се плаћа самсару за његово посредовање.

1₃ < 0 **самсар-ити**, -им импф. бавити се самсарским послом.

1₄ < 0 **самсар-ски**, -а, -о који се односи на самсаре.

СДГ: САМУР (тур. samur)

ТО: самур-

0 самур м 1. зоол. врста куне скупочена крзна Martes Zibellina. 2. а. крзно од самура, самуровина. б. (у полусложеницама, у атрибутској служби) који је од самура. 3. капа или калпак од самуровине.

1₁ < 0 **самур-ли** прид. непром. који је од самура.

1₂ < 0 **самур-лија** ж капа од самурова крзна.

1₃ < 0 **самур-ов**, -а, -о који је од самура.

1₄ < 0 **самур-овина** ж крзно од самура.

⁹⁰⁰ Тур. salepçi.

СДГ: САН⁹⁰¹ (тур. *san*)**ТО:** *сан-*0 **сан** м заст. чин, част, достојанство.1₁<0 **сан-овник** м човек високога сана, чина, достојанственик.**СДГ: САНДАЛА** (тур. *sandal*)**ТО:** *сандал-*0 **сандала** ж (обично мн.) лака летња обућа са тврдим ђоном.1₁<0 **сандал-ар** м онај који прави сандале.**СДГ: САНДУК** (тур. *sandık*)**ТО:** *сандук-*

0 **сандук** м 1. направа од дрвета или метала четвртастог облика с поклопцем и бравом или катанцем за спремање ствари, шкриња, ковчег. 2. (об. с атрибутом мртвачки) ковчег у којем се мртвац носи и полаже у гроб. 3. метални део пушке.

1₁<0 **сандуц-ак**, -чка м дем. и хип. ← сандук.1₂<0 **сандуц-ар** м покр. сандучара.1₃<0 **сандуц-ара** ж нешто што је у облику сандука, слично сандуку (кола, каса, пећ и др.).1₄<0 **сандуц-аст**, -а, -о налик на сандук.1₅<0 **сандуц-е**, -ета с 1. дем. ← сандук. 2. направа четвртастог облика с отвором на предњој страни за убацивање писама.1₆<0 **сандуц-ина** ж аугм. и пеј. ← сандук.1₇<0 **сандуц-ић** м дем. ← сандук; сандуче (2).**СДГ: САНЦАК** (тур. *sancak*)**ТО:** *санџак-*

0 **санџак** м ист. 1. а. овеће управно подручје у старом турском царству. б. управник таквог подручја. 2. (Санџак) Новопазарски Санџак.

1₁<0 **санџак-ат** м санџак (1).1₂<0 **Санџак-лија** м човек из Новопазарског Санџака,2₁<1₂ **санџаклиј-ски**, -а, -о који се односи на Санџаклије.1₃<0 **Санџак-уша** ж жена из Новопазарског Санџака.1₄<0 **санџач-ки**, -а, -о који се односи на Санџак и на санџаке.С1₁<0 **санџак-барјак** м барјак, застава једног санџака.С2₁< С1₁ **санџак-барјак-тар** м онај који носи заставу санџака, санџачки заставник.С1₂<0 **санџак-бег**⁹⁰² м главни бег у санџаку, намесник санџака.⁹⁰¹ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).⁹⁰² Тур. sancak beyi.

СДГ: САП (тур. sap)**ТО: сaй-**

0 сап м → сапиште.

1₁<0 сап-ниште с покр. држак, држало, ручица, сап.

СДГ: САРАЈ (серај) (тур. saray)**ТО: сарај-**

0 сарај м а. кућа, двор, палата. б. ист. резиденција султана и достојанственика.

1₁<0 сарај-ски, -а, -о 1. који се односи на сарај. 2. који се односи на Сарајево.

СДГ: САРАФ (тур. sarraf)**ТО: сараф-**

0 сараф м заст. мењач новца.

1₁<0 сараф-ити, -им импф. мењати новац, замењивати једну валуту другом.

1₂<0 сараф-лук⁹⁰³ м а. занимање сарафа. б. мењачница (новца).

1₃<0 сараф-ски, -а, -о који се односи на сарафе: ~ радња.

СДГ: САРАЧ (тур. sarac)**ТО: сарач-**

0 сарач м занатлија који прави седла и другу коњску опрему, седлар, ременар.

1₁<0 сарач-ана⁹⁰⁴ ж просторија у којој се држе седла, оружје и старе ствари.

1₂<0 сарач-ев, -а, -о који припада сарачу.

1₃<0 сарач-қи, -а, -о који се односи на сараче: ~ занат, ~ радња.

1₄<0 сарач-лук⁹⁰⁵ м сарачки занат, седларство.

1₅<0 сарач-ница ж сарачка радионица и продавница, седларница.

СДГ: САРАЦА (тур. saraca)**ТО: сарац-**

0 сараца ж заст. 1. срдобоља. 2. отеклина вратних жлезда, шкрофулоза. 3. сакагија.

1₁<0 сарац-ика ж бот. покр. пакосница.

⁹⁰³ Тур. sarraflık.

⁹⁰⁴ Тур. saracane.

⁹⁰⁵ Тур. saracılık.

СДГ: САРОШ/САРХОШ (тур. sarhoş)**ТО: сарош-**

0 сарош м покр. пијанац, бекрија.

1₁<0 сарош-ити, -им импф. пијанчити.1₂<0 сарошки прил. као сарош, попут сароша.**СДГ: САРУК (тур. sarık)****ТО: сарук-**

0 сарук м (ген. мн. сарука) танко платно или шал омотан око феса, чалма.

1₁<0 саруц-ина ж аугм. и пеј. ← сарук.**СДГ: САТ/САХАТ (тур. saat)****ТО: сат̄-, (сахат̄-), саж-**

0 сат (сахат) м 1. (мн. сатови) направа за мерење времена, направа која показује време, часовник: цепни ~, ручни ~, зидни ~, сунчани ~, пешчани ~. 2. а. (мн. сати) двадесет четврти део дана, час. б. (мн. сати) време, доба. в. (мн. сатови) временска јединица наставе, обуке, час. Изр. **видим, знам колико је сати** видим, знам у чему је ствар; **давати сатове** приватно поучавати; **полицијски** ~ време кад је забрањен излазак на улицу; **ситни сати** одмах после поноћи, рано ујутро; **суђен** ~ смрт; **у дванаести** ~ у последњи тренутак.

1₁<0 саж-ција⁹⁰⁶ м занатлија који оправља сатове, часовнике, часовничар; исп. сација.

2₁<1₁ сажциј-ин, -а, -о који припада сажцији.

2₂<1₁ сажциј-ски, -а, -о који се односи на сажције; који је својствен сажцијама: ~ дућан.

1₂<0 сахат-ни, -а, -о који се односи на сахат.1₃<0 саха-чија м → сација.1₄<0 саха-ција м → сација.2₃<1₄ сахациј-ски, -а, -о који се односи на сахације.1₅<0 са-ција м покр. часовничар, сажција.С1₁<0 сахат-кула⁹⁰⁷ ж торањ са сатом.**СДГ: САТАРА (тур. satır)****ТО: сат̄ар-**

0 сатара ж секирица за сечење меса.

2₁<1₂ сатар-ивати, -ујем импф. ← сатарити.1₁<0 сатар-исати, -ишем пф. = сатарити (1) сатрти, уништити.⁹⁰⁶ Тур. saatçi.⁹⁰⁷ Тур. saat kulesi.

$1_2 < 0$ **сатар-ити**, -им пф. 1. = сатарисати. 2. изгубити.

$1_3 < 0$ **сатар-ица** ж дем. ← сатара.

СДГ: САХАН (тур. *sahan*)

ТО: сахан-

0 **сахан** м покр. бакрена или лимена здела; пладањ, послужавник на коме се доноси јело на сто. Изр. **лизати чије сахане** додворавати се некоме.

$1_1 < 0$ **сахан-ић** м дем. ← сахан.

$1_2 < 0$ **сахан-чић** м дем. ← сахан.

$S1_1 < 0$ **лижи-сахан** презр. човек који се понижава да би стекао нечију наклоност и користи од тога, улизица, удворица, чанколиз.

$S2_1 < S1_1$ **лижисахан-ка** ж презр. женска особа улизица.

СДГ: САХАРА⁹⁰⁸ (тур. *sahra*)

ТО: сахар-

0 **сахара** ж 1. пешчана пустиња. 2. (Сахара) одређена северноафричка пустиња.

$1_1 < 0$ **сахар-ати**, -ам пф. уморити, заморити.

$1_2 < 0$ **сахар-ски**, -а, -о који се односи на Сахару: ~ песак.

СДГ: САХИБ/САХИБИЈА (саибија) (тур. *sahip*)

ТО: сахибиј-

0 **сахиб/сахибија** м покр. господар, поседник; домаћин.

$1_1 < 0$ **сахибиј-ин**, -а, -о који припада сахибији.

СДГ: САЧМА (тур. *sacma*)

ТО: сачм-

0 **сачма** ж 1. ситна округла оловна зрна којима се пуне патроне ловачких пушака. 2. сачмарица (2). 3. а. производ млевене пшенице који се даље меље за крупицу и брашно. б. здробљене семенке за екстракцију уља. 4. покр. ресе на убрусима, ручницима, кошуљама и сл. Изр. **сејати на сачму, сејати сачмом** сејати нашироко и нештедице.

$1_1 < 0$ **сачм-ара** ж кеса, кутија за сачму.

$1_2 < 0$ **сачм-арица**⁹⁰⁹ ж 1. мала ручна мрежа чунастог облика, с густо на-низаним оловним куглицама (сачмом) на доњој страни мреже којим се риба поклопи и лови; исп. сачма (2). 2. ловачка пушка која се пуни сачмом.

⁹⁰⁸ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

⁹⁰⁹ Лексема *сачмарица* може се сегментирати на два начина : *сачмар-ица* и *сачм-арица*.

1₃<0 **сачм-ени**, -а, -о који се односи на сачму: ~ кутија.

1₄<0 **сачм-ењача** ж сачмарица (2).

ПРС1₁<0 **у-сачм-ити се**, -им се пф. постати као сачма (нпр. грожђе).

СДГ: СЕВАП (севаб) (тур. *sevar*)

ТО: *сeвaй-*

0 **севап** м а. добро дело, племенит поступак, добротворство. б. (божја) награда, признање за добро дело.

1₁<0 **севап-лија** м = севапчија онај који чини севапе, добра дела, добротвор.

1₂<0 **севапно**⁹¹⁰ прил. хумано, добротворно.

1₃<0 **севап-чија** м → севаплија.

ПРС1₁<0 **о-севап-ити се**, -им се пф. учинити севап, учинити добро дело.

СДГ: СЕВДАХ (тур. *sevda*)

ТО: *сeвд-, сeвдaх*

0 **севдах** м љубав, љубавна чежња, страст, занос; љубавна патња.

1₁<0 **севда-лија/севдах-лија**⁹¹¹ м и ж 1. м онај који је заљубљен, који уме да буде заљубљен, заљубљеник. 2. м певач севдалинки. 3. ж севдалинка.

2₁<1₁ **севдалиј-ски/севдахлијски**, -а, -о који се односи на севда(х)лије: ~ певач.

3₁<1₁ **севдалијски /севдахлијски** прил. на начин, попут севда(х)лије.

1₂<0 **севдал-инка** ж песма пуна љубавне чежње; босанска љубавна песма.

2₂<1₃ **севдалиса-ње** с гл. им. ← севдалисати.

2₃<1₁ **севдал-исати**, -ишем импф. 1. бити заљубљен, осећати љубав, чежњу. 2. певати севдалинке.

1₃<0 **севд-алук** м заљубљеност, љубавна чежња.

1₄<0 **севд-елија** ж 1. → севдалија. 2. птица за коју се мисли да пева од љубавнога заноса.

2₄<1₅ **севдиса-ње** с гл. им. ← севдисати (се).

1₅<0 **севд-исати**, -ишем импф. осећати љубав према некоме, волети.⁹¹²

1₆<0 **севд-ити**, -им импф. → севдисати.

⁹¹⁰ Овде имамо дериват који је добијен прескакањем једног степена у деривацији, претпостављеног придева *сeвaйaн*.

⁹¹¹ Тур. *sevdañ*.

⁹¹² В. и *засевдисаји*.

СДГ: СЕВЕП (тур. seber)**ТО: севей-**

0 **севеп** м покр. 1. узрок, повод. 2. (у служби предлога с ген.) поради, због.
 1₁<0 **севеп-ли**⁹¹³ прид. непром. који доноси срећу, који је срећне руке.

СДГ: СЕВЛИ (тур. selvi)**ТО: севл-**

0 **севли** прид. непром. заст. витак, висок.
 1₁<0 **севл-ија** ж заст. 1. → селвија. 2. особа висока и лепа стаса као чем-прес.

СДГ: СЕВТЕ**ТО: севџе**

0 **севте**, -ета с → сефте.
 1₁<0 **севте-леисати**, -ишем пф. → сефтелеисати.

СДГ: СЕДЕФ (тур. sedef)**ТО: седеф-**

0 **седеф** м сјајна, блистава материја којом је обложена унутрашња страна шкољака и кућица неких пужева и која служи за израду украсних предмета.

1₁<0 **седеф-ан**, -фна, -фно 1. који је од седефа; који је украшен седефом.
 2. који својим сјајем, блеском подсећа на седеф.

1₂<0 **седеф-аст**, -а, -о 1. који је као седеф, који је боје, сјаја као седеф. 2. седефан (1).

2₁<1₂ **седефасто** прил. као седеф, попут седефа.

1₃<0 **седеф-ли**⁹¹⁴ прид. непром. → седефан.

1₄<0 **седеф-лија** ж (у атрибутској служби уз им. „пушка“) ишарана, украшена седефом.

1₅<0 **седеф-ски**, -а, -о → седефан.

СДГ: СЕИЗ/СЕЈИЗ (тур. seyis)**ТО: сеиз-/сејиз-**

0 **сеиз** / 0₁ **сејиз** м покр. коњушар.

1₁<0 **сеиз-баша** м старешина коњушара.

1₂<0 **сеиз-ити**, -им импф. служити као сеиз.

1₃<0₁ **сејиз-баша** м → сеизбаша.

2₁<1₃ **сејизбаш-иница**⁹¹⁵ ж сејизбашина жена.

⁹¹³ Тур. seberli.

⁹¹⁴ Тур. sedefli.

⁹¹⁵ Овде је сегментација извршена на овај начин с обзиром на то да не постоји посвојни придев *сејизбашин*.

СДГ: СЕИР/СЕЈИР/СЕХИР (тур. seyir)**ТО: сеир-, сејир-**

0 **сеир** / 0₁ **сејир** / 0₂ **сехир** м разгледање, посматрање; оно што је вредно посматрања, што се посматра с уживањем. Изр. ~ **(у)чинити**, ~ **(по)гледати** (по)гледати, посмотрити, посматрати.

1₁<0, 0₁, 0₂ **сеир-ити**, **сеј(и)р-ити/сехир-ити**, -им импф. са уживањем посматрати, разгледати.

1₂<0, 0₁, 0₂ **сеир-џија/сејир-џија/сехир-џија**⁹¹⁶ м онај који са уживањем посматра, разгледа.

ПР1₁<1₁ **о-сеирити**, -им пф. разгледати, рамотрити; с уживањем пропратити погледом.

СДГ: СЕИСАНА (сејисана)**ТО: сеисан-**0 **сеисана** ж и м → сејсана.1₁<0 **сеисан-ка** ж кеса у којој има свашта као у товару на сеисани.**СДГ: СЕЈМЕН(ИН) (сегменин, сејгмен) (тур. seymen seğmen)****ТО: сејмен-**

0 **сејмен(ин)** м 1. ист. припадник једног рода јањичарске пешадије. 2. редар, стражар.

1₁<0 **сејмен-ски**, -а, -о који се односи на сејмене: ~ плата.**СДГ: СЕЛАМ (тур. selam)****ТО: селам-**

0 **селам** м муслимански поздрав. Изр. ~ **назвати**, **послати** поздравити; ~ **предати**, **дати** завршавајући молитву намаз окренути главу најпре на десну, па на леву страну и изговорити завршне речи молитве; ~ **ти (је)** поздрављам те; ~ **ћеш (му, им)** поздравићеш (га, њих).

1₁<0 **селам-лук**⁹¹⁷ м посебно одељење у муслиманској кући где се примају гости мушкарци (да се не би мешали са женским особама).

СДГ: СЕНТ (тур. semt)**ТО: сенџи-**

0 **сент** м покр. а. место у коме се неко родио и одрастао, родни крај, завичај. б. правац, страна.

⁹¹⁶ Тур. seyirci.⁹¹⁷ Тур. selamlık.

ПРС₁<0 **пре-сент-ати**, -ам пф. приволети кога да промени своје мишљење, преокренути кога, наговорити кога на што.

СДГ: СЕПЕТ (тур. sepet)

ТО: сејеџ-

0 **сепет** ж дубок кош који се носи на леђима; котарица, корпа, кошара.

1₁<0 **сепет-ак**, -тка м дем. ← сепет.

1₂<0 **сепет-ар** м онај који носи сепете (обично за време бербе грождја).

1₃<0 **сепет-ина** ж аугм. ← сепет.

1₄<0 **сепет-ић** м дем. ← сепет.

1₅<0 **сепећ-ник** м кошарица, котарица, корпа.

С1₁<0 **сепет-ли сандук** м ковчег од шибља сплетен као сепет.

СДГ: СЕРАСКЕР (сераскјер, серашћер) тур. serasker)

ТО: сераскер-

0 **сераскер** м ист. главни војсковођа, врховни командант у турској војсци.

1₁<0 **сераскер-чић** м дем. и ир. ← сераскер.

СДГ: СЕРАСКЈЕР

ТО: сераскјер-

0 **сераскјер** м → сераскер.

1₁<0 **сераскјер-ов**, -а, -о који припада сераскјеру.

СДГ: СЕРАТ

ТО: серајџ-

0 **серат** м → серхат.

1₁<0 **серат-лија** м → серхатлија.

2₁<1₁ **сератлиј-ски**, -а, -о → серхатлијски.

СДГ: СЕРБЕЗ/СЕРБЕС (тур. serbest)

ТО: сербез-

0₁ **сербез** / 0₂ **сербес** прил. заст. без страха, слободно; без бриге.

1₁<0₁ **сербез-ан**, -зна, зно слободан, неусиљен; смео, одважан; исп. сербез.

2₁<1₁ **сербезно** прил. на сербезан начин, слободно, безбрижно.

1₂<0₁/0₂ **сербе-ство/сербес-тво** с безбрижност, слобода; неустрашивост, смелост.

СДГ: СЕРДАР (тур. serdar)**ТО: сердар-**

0 **сердар** м ист. 1. старешина, главар; војвода, војсковођа. 2. а. једно од звања племенских првака у некадашњој Црној Гори. б. за време млетачке управе у Далмацији почасно звање за заслуге стечене у рату против Турака.

1₁<0 **сердар-ев**, -а, -о = сердаров који припада сердару.

1₂<0 **сердар-ија** ж а. подручје којим управља сердар. б. војници који се налазе под командом једнога сердара.

1₃<0 **сердар-ина** м аугм. ← сердар.

1₄<0 **сердар-ица** ж сердарева жена.

1₅<0 **сердар-ов**, -а, -о = сердарев.

1₆<0 **сердар-овати**, -ујем импф. вршити службу сердара, бити сердар.

1₇<0 **сердар-ски**, -а, -о који се односи на сердаре: ~ чин.

1₈<0 **сердар-ство** с служба и звање сердара.

СДГ: СЕРХАТ (серат) (тур. serhat)**ТО: серхат-**

0 **серхат** м заст. гранично подручје, крајина.

1₁<0 **серхат-лија** (сераклија, сератлија, серахтлија) м граничар, крајишник.

2₁<1₁ **серхатлиј-ски** (сератлијски), -а, -о који се односи на сератлије: ~ рухо.

СДГ: СЕФТЕ (тур. siftah)**ТО: сефте-**

0 **сефте**, -ета с 1. почетак рада, први дневни пазар. 2. (у прилошкој служби) први пут.

1₁<0 **сефте-исати**, -ишем пф. направити сефте (1), први пазар, примити први новац за продату робу.

1₂<0 **сефте-леисати**, -ишем пф. направити сефте (1), први пазар, примити први новац за продату робу.

1₃<0 **сефте-ција** м први купац.

СДГ: СЕХИР**ТО: сехир-**

0 **сехир** м → сеир.

1₁<0 **сехир-ити**, -им импф. → сеирити.

1₁₂<0 **сехир-ција** м → сеирција.

СДГ: СИЈА (тур. siyah)**ТО: сиј-**

0 **сија** прид. непром. покр. црн.

1₁<0 **сиј-алук**⁹¹⁸ м мала јагњећа (најчешће црна) кожа од које се праве капе.

С1₁<0 **сија-јелек** м црни јелек.

СДГ: СИКТЕР (тур. siktir)**ТО: сикѿер-**

0 **сиктер** узв. одлази! губи се! напоље! ван!

1₁<0 **сиктер-исати**, -ишем пф. и импф. грубо (о)терати, (ис)терати кога напоље.⁹¹⁹

1₂<0 **сиктер-уша** ж црна кафа (обично друга) која се даје госту пред одлазак.

С1₁<0 **сиктер кафа** ж → сиктеруша.

СДГ: СИЛАХ (тур. silâh)**ТО: силах-**

0 **силах** (силав, силај, силаф) м широк појас од коже који спреда има више преградака за ножеве, мало оружје и ситне предмете за дневну употребу.

1₁<0 **силах-дар** м ист. чувар оружја, на султанову двору или код другог којег високог достојанственика (везира, паше).

СДГ: СИМИТ (тур. simit)**ТО: симиѿ-**

0 **симит** м / **симита** ж врста малог округлог хлеба од белог брашна.

1₁<0 **симит-ић** м дем. ← симит.

1₂<0 **симѿ-ѿија**⁹²⁰ м пекар који пече симите.

2₁<1₂ **симиѿиј-ин**, -а, -о који припада симиѿији.

2₂<1₂ **симиѿиј-ски**, -а, -о који се односи на симиѿије: ~ роба.

2₃<1₂ **симиѿин-ѿца** ж 1. дућан, радња у којој се продаје симит. 2. симиѿијина жена.

⁹¹⁸ Тур. siyahlık. У турском језику лексема *siyahlık* има следећа значења: 1. „црноћа, црnilo“. 2. „мрак, помрчина, тама“.

⁹¹⁹ В. и *usiktirerisaiii*.

⁹²⁰ Тур. simitçi.

СДГ: СИНИЈА (тур. *sini*)**ТО: синиј-**

0 **синија** ж 1. низак, окугао сто. 2. плитка дрвена округла здела, чинија.
 1₁<0 **синиј-ица** ж дем. ← синија.

СДГ: СИНЦИЛАТ (тур. *sicillat*)⁹²¹**ТО: синцила̄й-**

0 **синцилат** м покр. заст. судска потврда.
 1₁<0 **синцилат-ити**, -им пф. и импф. потврдити, потврђивати.

СДГ: СИНЦИР (тур. *zincir*)**ТО: синцир-**

0 **синцир** м 1. низ или ред металних карика или колутова, уденутих једни у друге који служе за везивање кога, чега, ланац; окови. 2. поворка робља везаних ланцима. Изр. **направити од чега медведа на синциру** створити од чега племенитог обично средство за зараду.

1₁<0 **синцир-ац**, -рца м бот. → маслачак.

1₂<0 **синцир-ић** м дем. ← синцир.

1₃<0 **синцир-лија**⁹²² ж 1. (обично мн.) неколико танета повезаних ланчићем, којима су се некада пуниле пушке. 2. стари турски златни новац.

СДГ: СИРЋЕ (тур. *sirke*)**ТО: сирће̄й-**

0 **сирће**, -ета с течност кисела укуса која се добија од вина, воћа, алкохола или сухом дестилацијом дрвета, а служи као зачин јелу и као средство за конзервирање, оцат; винско ~, воћно ~, дрвно ~. Изр. **пролити (превалити) ~** учинити неку неваљалштину; исп. забрљати.

1₁<0 **сирћет-ав**, -а, -о наквашен сирћетом.

1₂<0 **сирћет-ан***, -тна, -тно натопљен сирћетом: ~ облога.

1₃<0 **сирћет-ана** ж фабрика сирћета.

1₄<0 **сирћет-ар** м онај који прави и продаје сирће.

1₅<0 **сирћет-ити**, -им импф. 1. зачињавати сирћетом. 2. чинити да се нешто укисели, претворити у сирће.⁹²³

1₆<0 **сирћет-ли**⁹²⁴ прид. непром. сирћетав.

⁹²¹ А. Шкаљић (Škaljić 1973) има само *сицил* „судски протокол, записник“. *Синцила̄й* је лексема необичног облика. М. Носић (Nosić 2005) за њу наводи непотврђени етимон: *sicillat*.

⁹²² Тур. *zincirli*.

⁹²³ В. и *засирће̄й̄ӣӣӣ*, *насирће̄й̄ӣӣӣ*.

⁹²⁴ Тур. *sirkeli*.

1₇<0 **сирћет-ни**, -а, -о који се односи на сирће: ~ глиста.

2₁<1₅ **сирћеће-ње** с гл. им. ← сирћетити.

СДГ: СИХИР (тур. *sihir*)

ТО: *сихир-*

0 **сихир** м (об. мн.) чари, чини, мађија.

ПРС1₁<0 **оп-сихир-ати**, -ам пф. покр. опсихирити.

ПРС1₂<0 **оп-сихир-ити**, -им пф. опчинити, опчарати, омађијати.

СДГ: СКЕЛА (тур. *iskele*)

ТО: *скел-*

0 **скела** ж 1. брод, сплав или нарочито подешена лађа која се креће или дуж јаког ужета или помоћу мотора, а служи за превоз људи, стоке и др. на местима где нема моста, трајект; место (на реци, мореузу) где се врши такав превоз. 2. (обично мн.) грађ. помоћна конструкција која се привремено подиже при грађењу или рушењу објеката.

1₁<0 **скел-ар** м човек који држи скелу и који превози на скели.

1₂<0 **скел-арина** ж оно што се плати за превоз скелом.

1₃<0 **скел-еџија** м скелар.

2₁<1₃ **скелечиј-ин**, -а, -о који припада скелечији.

2₂<1₃ **скелечиј-ски**, -а, -о који се односи на скелечије.

СДГ: СКЕРЛЕТ (тур. *iskerlet*)

ТО: *скерлей-*

0 **скерлет** м тканина љубичастоцрвене боје, која се употребљава у изради скупocene одеће, традиционалних бољих ношњи, гримиз.

1₁<0 **скерлет-ан**, -тна, -тно а. који је од скерлета. б. који је боје скерлета.

1₂<0 **скерлет-ити се**, -им се импф. црвенети се, руменети се.

СДГ: СКРЛЕТ

ТО: *скрлей-*, *скр-*

0 **скрлет** м 1. → скерлет. 2. црвенило, руменило. 3. мед. → шарлах.

1₁<0 **скрлет-ак**, -тка м бот. биљка из породице уснатица *Salvia sclarea*.

1₂<0 **скрлет-ан**, -тна, -тно → скерлетан.

1₃<0 **скрлет-ина** ж мед. скарлетина, скрлет (3).

1₄<0 **скрлет-ити се**, -им се импф. → скерлетити се.

1₅<0 **скр-ли** прид. непром. скрлетан.

СДГ: СОЈ (тур. soy)**ТО: сој-**

0 **сој** м 1. а. род, племе, народ. б. раса, пасмина: ~ свиња. 2. а. друштвени положај, сталеж, порекло: господски ~. б. врста, класа: критичари најбољег соја, људи ученог соја. 3. скуп карактерних особина, ков.

1₁<0 **сој-а** ж → сој.

1₂<0 **сој-евић** м човек од старог, доброг, племенитог соја, колена, коленовић.

1₃<0 **сој-лија**⁹²⁵ м сојевић, коленовић.

1₄<0 **сој-љив**, -а, -о који је добра соја.

СДГ: СОКАК (тур. sokak)**ТО: сокак-, сокач-**

0 **сокак** м а. мања улица; цеста. б. пролаз.

1₁<0 **сокак-уша** ж сокачара (1).

1₂<0 **сокац-ара** ж 1. она која по улицама разноси гласове и оговара; она која скита улицама, сокакуша. 2. јавна женска, уличарка.

1₃<0 **сокац-е**, -ета с дем. ← сокак.

1₄<0 **сокац-ић** м дем. ← сокак.

1₅<0 **сокац-ки**, -а, -о 1. који се односи на сокаке, улични. 2. прост, простачки, груб.

2₁<1₅ **сокачки** прил. на сокачки начин, простачки: ~ псовати, грдити.

СДГ: СОЛУФИ (солупи)**ТО: солуф-**

0 **солуфи**, солуфа м мн. (јд. солуф) → зулуфи/золуфи.

1₁<0 **солуф-ић** м дем. ← солуф.

СДГ: СОМУН (самун) (тур. somun)**ТО: сомун-**

0 **сомун** м а. танак, округлао хлеб од пшеничког брашна, укисело замешен. б. колут (хлеба, круха).

1₁<0 **сомун-ина** ж аугм. ← сомун.

1₂<0 **сомун-ић** м дем. ← сомун.

1₃<0 **сомун-чић** м дем. ← сомун.

1₄<0 **сомун-џија** м пекар који пече и продаје сомуне.

⁹²⁵ Тур. soylu.

СДГ: СОФРА (тур. *sofra*)**ТО: *софр-***

0 **софра** ж а. низак округао сто за којим се једе седећи на душецима; сто, трпеза уопште. б. људи за софром.

1₁<0 **софр-ица** ж дем. ← софра.

СДГ: СОФТА (тур. *softa*)**ТО: *софѝ-***

0 **софта** м студент исламске теологије и права, ученик медресе.

1₁<0 **софт-ински**, -а, -о који се односи на софте.

СДГ: СПАХИЈА (тур. *sipahi*)**ТО: *сѝахиј-***

0 **спахија** м 1. феудални велепоседник у Турској царевини. 2. експр. депот, тиранин.

1₁<0 **спахиј-ски**, -а, -о који се односи на спахије који припада спахијама: ~ поседи.

1₂<0 **спахи-лук**⁹²⁶ м спахијин посед.

2₁<1₂ **спахилуч-ки**, -а, -о који се односи на спахилуке.

1₃<0 **спах-ин**, -а, -о који припада спахи.

2₂<1₃ **спахин-ица** ж спахијина жена, властелинка, велепоседница.

1₄<0 **спах-ински**, -а, -о спахијски: ~ земља.

1₅<0 **спах-о**, -а и -е м 1. хип. ← спахија. 2. покр. девер.

2₃<1₅ **спах-ов**, -а, -о који припада спаху.

СДГ: СРМА (тур. *şirma*)**ТО: *срма-***

0 **срма** ж 1. чисто сребро. 2. сребрна жица, конач који се употребљава за филигранске радове или се при везењу и ткању уплеће међу остале конце или нити ради украса. 3. сребрн сјај, сребрна боја; иње. 4. у обраћању драгој особи.

1₁<0 **срма-ли**⁹²⁷ прид. непром. а. који је од срме. б. као први део у полу-сложеницама означава да је срмено оно што значи другу њен део.

1₂<0 **срм-алија** ж сребром окована пушка или који други предмет од срме или срмом извезен.

1₃<0 **срм-ени**, -а, -о 1. који је од срме, који је извезен срмом. 2. који је боје попут срме.

⁹²⁶ Тур. *sipahilik*.

⁹²⁷ Тур. *şirmalı*.

СДГ: СРМАЈЛИ**ТО:** *срмајл-*0 **срмајли** прид. непром. → срмали (под срма).1₁<0 **срмај-лија** ж → срмалија (под срма).**СДГ: СРЧА (тур. sırça)****ТО:** *срч-*0 **срча** ж 1. стакло; комади разбијеног стакла. 2. суд од стакла; стакленка.1₁<0 **срч-ајли** прид. непром. срчали.1₂<0 **срч-али** прид. непром. који је од срче, стаклен.1₃<0 **срч-е**, -ета с стаклена бочица, стакленка.1₄<0 **срч-енце**, -ета с дем. ← срче.**СДГ: СУБАША (тур. subaşı)****ТО:** *субаш-*0 **субаша** м ист. 1. помоћник или заменик баше, поглавара. 2. онај који је у име аге или бега управљао читлуком. 3. чувар поља, пољар.1₁<0 **субаш-ин**, -а, -о који припада субаши.2₁<1₂ **субашова-ње** с гл. им. ← субашовати.1₂<0 **субаш-овати**, -ујем импф. бити субаша, вршити дужност или службу субаше.**СДГ: СУВАЛ (тур. sual)****ТО:** *сувал-*0 **сувал** м покр. заст. питање.1₁<0 **сувал-ција** м испитивалац, судија.**СДГ: СУВАРИЈА (сухарија) (тур. süvari)****ТО:** *сувариј-*0 **суварија** м 1. коњаник, војник, жандар на коњу. 2. капетан брода.1₁<0 **сувариј-ски**, -а, -о који се односи на суварије.**СДГ: СУВАТ (тур. suvat)****ТО:** *суваџ-*0 **суват** ж (ређе м) планинска ливада која се не коси, на којој стока пасе, рудина, утрина.1₁<0 **суват-ити**, -им импф. држати, хранити стоку на сувату.

$1_2 < 0$ **суват-ник** м домаћа животиња утовљена на планинским пашњацима, на суватима.

$2_1 < 1_3$ **суватова-ње** с гл. им. ← суватовати.

$1_3 < 0$ **суват-овати**, -ујем импф. суватити.

СДГ: СУЛТАН (тур. sultan)

ТО: султан-

0 **султан** м титула неких исламских владара на Оријенту.

$1_1 < 0$ **султан-а** ж 1. султанија (1). 2. украс од перја или од коњске струне на капи. 3. врста турске женске хаљине.

$1_2 < 0$ **султан-ат** м 1. земља над којом влада султан. 2. част и достојанство султана.

$1_3 < 0$ **султан-ија** ж 1. султанова жена; султанова кћи. 2. → султанин.

$2_1 < 1_3$ **султаниј-ин**, -а, -о који припада султанији.

$1_4 < 0$ **султан-ин** м турски златан новац од 15. до 17. ст.

$1_5 < 0$ **султан-ић** м дем. и пеј. ← султан.

$1_6 < 0$ **султан-ица** ж султанова жена.

$1_7 < 0$ **султан-ка** ж 1. султанија (1). 2. зоол. врста птице.

$1_8 < 0$ **султан-лук**⁹²⁸ ж султанат.

$1_9 < 0$ **султан-ов**, -а, -о који припада султану.

$1_{10} < 0$ **султан-ски**, -а, -о који се односи на султана.

$2_2 < 1_{10}$ **султански** прил. на султански начин, као султан.

$1_{11} < 0$ **султан-ство** с султанат.

$1_{12} < 0$ **султан-чић** м дем. и хип. ← султан.

$S_{11} < 0$ **султан-бамње** ж мн. бот. биљка из пор. слезова *Hibiscus longifolius*.

СДГ: СУЊЕР (тур. sünger)

ТО: сунђер-

0 **сунђер** м 1. зоол. у мн.: најпростије вишећеличне животиње шупљикаве, рупичасте површине тела, које углавном живе у мору причвршћене за неку подлогу, спужве, Spongia (у јд.: таква животиња). 2. рожаст скелет таквих животиња који је служио за брисање (нпр. школских табли), прање и сл.; сличан произведени предмет са пуно рупица који упија течност и који се данас користи у различите сврхе (за брисање, прање и др.), спужва.

$1_1 < 0$ **сунђер-аст**, -а, -о налик на сунђер; шупљикаст као сунђер; који упија течност као сунђер, спужваст.

$1_2 < 0$ **сунђер-ача** ж зоол. врста рака који на леђима, ради мимикрије, камуфлаже, носи сунђер, спужву *Dromia vulgaris*.

$1_3 < 0$ **сунђер-аша** ж зоол. → сунђерача.

$1_4 < 0$ **сунђер-ић** м дем. ← сунђер.

$1_5 < 0$ **сунђер-чић** м дем. ← сунђер.

⁹²⁸ Тур. sultanlık.

СДГ: СУНЕТ (тур. *sünet*)**ТО: сунет̄-**

0 **сунет** м обред обрезивања мушке деце код муслимана.

1₁<0 **сунет-ити**, -им пф. и импф. (из)вршити сунет, обрез(ив)ати.

1₂<0 **сунет-лија**⁹²⁹ м = сунеџија, онај који врши обред сунећења.

2₁<1₁ **сунеће-ње** с гл. им. ← сунетити.

2₂<1₁ **сунећ-ивати**, -ујем импф. ← сунетити.

1₃<0 **сунџ-џија**⁹³⁰ м → сунетлија.

ПР1₁<1₁ **о-сунетити**, -им пф. обрезати мушко дете према верским обичајима муслимана, извршити сунећење.

ПР1₂<1₁ **по-сунетити**, -им (трп. прид. посунећен) пф. I. свршити сунећење, обрезати све редом. II. ~ се дати се обрезати.⁹³¹

СДГ: СУРГУН (тур. *sürgün*)**ТО: сургун-**

0 **сургун** м заст. изгон, прогонство; место прогонства. Изр. **учинити ~ на кога** навалити на некога; **учинити ~ кога** протерати некога.

1₁<0 **сургун-исати**, -ишем пф. прогнати, протерати.

1₂<0 **сургун-лија** м прогнаник, изгнаник.

ПРС1₁<0 **у-сургун-ити**, -им пф. покр. потерати у сургун, у изгнанство, протерати, прогнати.

СДГ: СУРЛА (тур. *zurna*)⁹³²**ТО: сурл-**

0 **сурла** ж 1. а. издужени меснати део њушке у слона и неких других животиња, који је постао срашћивањем носа и горње усне и који служи као орган за дисање, пипање, осећај мириса и хватање. б. издужен предњи део главе многих тврдокрилаца, који им служи за бушење, сисање и сл., рилица. 2. експр. подр. нос (обично велики, дугачак).

1₁<0 **сурл-аст**, -а, -о који има облик сурле, који личи на сурлу, сличан сурли.

1₂<0 **сурл-аши** м мн. (јд. сурлаш) зоол. а. ред сисара Proboscidea од којих су многе врсте изумрле, а од живих им припадају слоновии, чија је главна одлика сурла. б. ред тврдокрилаца којима је главна одлика сурла, рилица.

⁹²⁹ Тур. *sünetli*.

⁹³⁰ Тур. *sünetçi*.

⁹³¹ В. и *исунет̄ит̄и*.

⁹³² Лексема *сурла* се углавном и тумачи као турцизам, у недостатку бољег решења (Skok 3: 665, под зурна).

СДГ: СУЦУК (тур. *sucuk*)**ТО: *суцук-***

0 **суцук** м 1. а. кобасица од брављег (овчјег) или говеђег меса. б. слаткиш од брашна, шећера и згуснуте шире у облику кобасице. 2. покр. ледена свећа, ледени клин, леденица, ледењак који има сличан облик.

1₁ <0 **суцук-а** ж покр. → суцук (1).

Т**СДГ: ТАБАК¹ (тур. *tabaka*)****ТО: *џабак-***

0 **табак** м 1. исп. арак. а. лист папира, обично већи. б. штамп. јединица мере за обим или формат књиге или новина, одређена бројем страница које се добију пресавијањем једног листа папира, одн. одговарајућим бројем слова, знакова. в. мн. умножене белешке са часова или текст предавања, скрипта. 2. покр. тањир; послужавник. Изр. **ауторски** ~ мера за обим текста одређена бројем употребљених знакова (при регулисању ауторског права); **пре(са)вити** ~ одлучити се на покретање неког правног поступка (писање тужбе, жалбе и сл.).

1₁ <0 **табак-а** ж покр. табак (2).

1₂ <0 **табац-ар** м необ. онај који има страст да што више напише, графоман.

1₃ <0 **табац-ина** ж аугм. и пеј. ← табак.

1₄ <0 **табац-ић** м дем. ← табак.

ПРС1₁ <0 **у-табац-ити**, -им пф. сложити у табаке, арке.

СДГ: ТАБАК² (тур. *tabak*)**ТО: *џабак-***

0 **табак** м заст. прерађивач коже, кожар, стројач, штављач.

1₁ <0 **табак-ана**⁹³³ ж покр. кожарска радионица, кожара.

1₂ <0 **табак-лук**⁹³⁴ м покр. кожарски занат, кожарство.

1₃ <0 **табак-хана** ж → табакана.

1₄ <0 **табан-а** ж покр. → табакана.

2₁ <1₆ **табаче-ње** с гл. им. ← табачити.

1₅ <0 **табац-ина** ж 1. аугм. и пеј. ← табак. 2. покр. табакана.

1₆ <0 **табац-ити**, -им импф. покр. 1. штавити, стројити, чинити (кожу). 2. експр. примењивати власт, моћ, тлачити, угњетавати.

⁹³³ Тур. *tabakhane*.

⁹³⁴ Тур. *tabaklık*.

1₇<0 **табац-ки**, -а, -о који се односи на табакe, кожарски.

1₈<0 **табаш-гтво** с посао око штављења коже, кожарски занат, кожарство.

СДГ: ТАБАН (тур. taban)

ТО: шабан-, шаб-

0 **табан** м 1. терм. анат. а. доња страна стопала, потплат. б. дужина стопала као мера за дужину, стопа. 2. покр. доња страна, доњи део, дно. 3. покр. челични део који се орозом или окидачем покрене да удари на кремен у пушкама кремењачама. Изр. **гори му под табанима** налази се у тешкој ситуацији, у опасности; дати ватру табанима, запети (одапети) табанима о ледину дати се у бекство, нагло, безобзирце побећи; **лизати некоме табане** потпуно се покоравати, улагивати се, улизивати се, додворавати се некоме, полтронисати; **потпрашити табане некоме** отерати, нагнати у бекство некога.

2₁<1₁ **табана-ње** с гл. им. ← табанати.

1₁<0 **табан-ати**, -ам импф. 1. а. ходати (дуго, с напором и сл.), ићи пешице, корачати. б. збијати, гњечити ногама, табати, газити. 2. тући, ударати по табанима. 3. експр. односити се према некоме безобзирно, обесно, мучити, тиранисати некога.

2₂<1₁ **табан-аш** м разг. онај који туче, удара; онај који је намењен да туче, батина, батинаш.

1₂<0 **табан-аши** м мн. (јд. табанаш, -аша) зоол. сисари који при ходу стају на гло читавим табаном или стопалом (нпр. медведи), Plantigrada.

2₃<1₄ **табанче-ње** с гл. им. ← табанчити.

1₃<0 **табан-чина** ж аугм. ← табан.

1₄<0 **табан-чити**, -им импф. → табанати (1а).

1₅<0 **табан-чић** м дем. ← табан.

2₄<1₆ **таба-ње** с гл. им. ← табати (се).

1₆<0 **таб-ати**, -ам импф. I. а. набијати ногама, стопалима, табанима газити, топтати. б. тешко, бучно ходати, корачати; ударати ногама о тло. в. лупати, одзвањати, одјекивати. г. шатр. млатити, тући. II. ~ се разг. тући се, млатити се.

ПР1₁<1₁ **за-табанати**, -ам пф. почети табанати, почети корачати.

ПР1₂<1₇ **за-табати**, -ам пф. почети табати, тапкати, почети ходати.

ПР1₃<1₁ **ис-табанати**, -ам пф. истући, избити по табанима.

ПР1₄<1₇ **ис-табати**, -ам пф. сасвим потабати, потапкати.

ПР1₅<1₇ **на-табати**, -ам пф. добро набити (да постане тврдо), утабати.

ПР1₆<1₁ **о-табанати**, -ам пф. нар. отићи куда лагано корачајући.

ПР1₇<1₇ **о-табати**, -ам пф. нар. отићи куда лагано корачајући.

ПР1₈<1₂ **полу-табанаши** м мн. (јд. полутабанаш, -аша) зоол. сисари који газе половином табана (нпр. куне) Semiplantigrada.

ПР1₉<1₇ **по-табати**, -ам пф. табажући утрти, утабати.

ПР1₁₀<1₇ **про-табати**, -ам пф. табажући, топћући проћи.

ПР3₁< ПР2₁ **утабава-ње** с гл. им. ← утабавати.

ПР2₁ < ПР₁₁ **утабав-ати**, -ам импф. и уч. ← утабати.

ПР1₁₁ < 1₁ **у-табанати**, -ам пф. изравнати, набити, угазити таба(на)јући (земљу, тло).

ПР1₁₂ < 1₇ **у-табати**, -ам пф. изравнати, набити, угазити таба(на)јући (земљу, тло). Изр. **ићи утабаним стазама (путевима) 1**) прихватити се добро разрађеног, уходаног посла, бити у повољној ситуацији настављајући добро започет посао; 2) избегавати новине; бити без иницијативе.⁹³⁵

ПР1₁₃ < 1₄ **про-табанчити**, -им пф. шаљ. пропешачити.

СДГ: ТАБИР (тур. *tabir*)

ТО: *табир-*

0 **табир** м покр. тумачење, објашњење (обично снова).

1₁ < 0 **табир-ати**, -ам импф. покр. тумачити, објашњавати (снове).

1₂ < 0 **табир-ити**, -им импф. покр. тумачити, објашњавати (снове).

1₃ < 0 **табир-ија** м покр. тумач снова.

СДГ: ТАБЛА (тур. *tabla*)

ТО: *табл-*

0 **табла** ж 1. а. предмет једноставног пљоснатог облика (обично четвртаст), плоча; плочаст комад неког материјала: ~ леда, ~ чоколаде. б. плоча, плочаста површина с неким натписом; црна дрвена плоча за писање кредом: школска ~. в. плоча са уцртаним пољима или линијама, на којој се игра нека игра: шаховска ~. г. послужавник. д. ограничена површина, део равног земљишта; парцела. 2. заст. суд, табула. 3. карт. поен у табланету (кад се дигну све карте са стола).

1₁ < 0 **табл-ица** ж 1. а. мања плоча, плочица, обично са неким натписом или знаком: регистарска ~ (на возилу). б. плоча од камена шкриљевца на којој су ђаци основци писали задатке и вежбали. 2. а. = табела. б. мат. низ података о резултатима неке рачунске радње до одређеног износа одн. рачунање у тим оквирима; (обично у мн.) систематски изложени износи одређених величина који се употребљавају у решавању разних задатака: ~ множења, ~ дељења, зна-ти таблицу множења; логаритамске таблице, тригонометријске таблице.

1₂ < 0 **табл-ица** ж дем. ← табла.

2₁ < 1₁ **таблич-ни**, -а, -о који се односи на таблицу.

СДГ: ТАБОР (тур. *tabur*)

ТО: *табор-*

0 **табор** м 1. а. једна (било која) од двеју сукобљених војски, зараћених одн. непријатељских страна, сила. б. уопште једна од двеју сукобљених група,

⁹³⁵ В. и *доиџабайи*.

противничких страна. 2. а. место са разапетим шаторима, уређено за становање људства (обично војске), логор; улогорена војска, караван и сл. б. зб. људи који бораве на тако уређеном месту, логор: козачки ~, цигански ~. 3. а. већа војна јединица, батаљон. б. ист. усташка општинска организација у Независној Држави Хрватској у доба II светског рата. 4. група истомишљеника, интересима, ставовима и сл. међусобно повезаних људи, савез. Изр. **учинити**, **ударити** ~ утаборити се, улогорити се.

2₁<1₁ **табораше-ње** с гл. им. ← таборашити.

1₁<0 **табор-ашити**, -им⁹³⁶ импф. необ. стварати таборе, делити се на таборе; исп. табор (1б).

2₂<1₂ **таборе-ње** с гл. им. ← таборити.

1₂<0 **табор-ити**, -им импф. таборовати.

1₃<0 **табор-иште** с место за логоровање; место где је био табор (2а).

1₄<0 **табор-је** с табор (2а), логор.

1₅<0 **табор-ник** м ист. усташки општински функционер, старешина табора (3б).

1₆<0 **табор-овати**, -ујем импф. бити, боравити у табору (2), логоровати.

1₇<0 **табор-ски**, -а, -о који се односи на табор: ~ врева, ~ живот.

ПР1₁<1₂ **у-таборити**, -им пф. I. сместити у табор, улогорити: ~ војску. II. ~ се I. улогорити се. 2. постројити се у редове.⁹³⁷

СДГ: ТАВА (тур. *tava*)

ТО: *џав-*

0 **тава** ж кухињски суд са дугачком дршком у коме се прже јела, тигањ.

1₁<0 **тав-ица** ж дем. ← тава.

СДГ: ТАВАН (тур. *tavan*)

ТО: *џаван-*

0 **таван** м I. а. просторија између крова и водоравне преграде која одваја поткровни простор од доњих просторија, поткровље; под те просторије: попети се на ~. б. горња страна, горња преграда собе или друге просторије, таваница, плафон, строп. в. геол. горњи слој, слој који се пружа поврх неког дела тла. 2. дашчана подлога просторије, под. 3. заст. спрат, кат. 4. заст. слој; ред нечега сложеног једно поврх другога.

1₁<0 **таван-ак**, -нка м дем. ← таван.

1₂<0 **таван-ар** м онај који станује на тавану, у поткровљу.

⁹³⁶ Овде би се могло говорити о сложеном творбеном форманту *-ашииџи*. Овај сложени формант забележен је и код глаголског турцизма *арабаџијашииџи* (исп. Речник САНУ). С друге стране, могуће је да је овај глагол изведен од незабележене именице *џабораш*.

⁹³⁷ В. и *оџабориџи*.

$1_3 < 0$ **таван-ац**, -нца м 1. дем. ← таван. 2. простор на степеништу испред улаза у стан.

$1_4 < 0$ **таван-ити**, -им импф. градити таван на нечему, покривати таваном: ~ кућу.

$1_5 < 0$ **таван-ић** м дем. ← таван.

$1_6 < 0$ **таван-ица** ж 1. а. (и таванице ж мн.) таван (1б), строп, плафон. б. поткровље, таеан (1а). 2. даска којом се прави таван, строп у соби; исп. тавањача.

$2_1 < 1_6$ **таванич-ки**, -а, -о који се односи на таваницу, таванице: ~ греда.

$2_2 < 1_6$ **таванич-ни**, -а, -о који се односи на таваницу, таванице: ~ греда.

$1_7 < 0$ **таван-ски**, -а, -о који се односи на таван: ~ простор, ~ прозор.

$1_8 < 0$ **таван-че**, -ета с дем. ← таван.

$1_9 < 0$ **таван-чић** м дем. ← таван.

$2_3 < 1_4$ **тавањ-ача** ж даска којом се тавани.

$2_4 < 1_4$ **тавањ-е-ње** с гл. им. ← таванити.

$PR1_1 < 1_1$ **за-таванак**, -анка м заст. мали раван и нешто уздигнут простор, зараванак.

$PR1_2 < 1_4$ **по-таванити**, -им пф. поставити таван.⁹³⁸

СДГ: ТАВЛА² (тур. tavla)⁹³⁹

ТО: *тавл-*

0 **тавла** ж покр. штала, коњушница.

$1_1 < 0$ **тавл-еник** м покр. коњ који се негује у тавли, шталски коњ.

СДГ: ТАВЛИ (тур. tavli)

ТО: *тавл-*

0 **тавли** прид. непром. покр. влажан, мокар.

$1_1 < 0$ **тав-лија** ж покр. врста свиле.

СДГ: ТАИН (тур. tاین)

ТО: *таин-*

0 **таин** м разг. 1. храна која се издаје војницима, радницима или др., следовање; снабдевање храном, прехрана. 2. војнички хлеб.

$1_1 < 0$ **таин-ција** м заст. војни интендант за храну.

⁹³⁸ В. и *зайаваниши*.

⁹³⁹ Овде две лексеме представљају хомониме и у турском језику.

СДГ: ТАЛАМБАС (тулумбас) (тур. tulumbaz)**ТО: *џаламбас-***

0 **таламбас** м врста малог старинског бубња, метална здела са разапетом кожом преко отвора. Изр. **без таламбаса (објавити и сл.)** без великог говора, без рекламе; **ударити, ударати у бубње** и **таламбасе** разгласити.

2₁<1₁ **таламбаса-ње** с гл. им. ← таламбасати.1₁<0 **таламбас-ати**, -ам импф. ударати у таламбасе.ПР1₁<1₁ **за-таламбасати**, -ам пф. почети ударати у таламбасе; залупати.**СДГ: ТАЛИБ (талеп) (тур. talebe)⁹⁴⁰****ТО: *џалиб-***0 **талиб** м заст. ученик, ђак.1₁<0 **талиб-а** ж заст. ученица.**СДГ: ТАЛИХ (тур. talih)****ТО: *џали-***0 **талих** м заст. срећа која прати некога.1₁<0 **тал-ија**⁹⁴¹ ж → а. срећа. б. особа која доноси срећу.1₂<0 **тал-ичан**, -чна, -чно који има талиха, срећан.1₃<0 **тал-ишан**, -шна, -шно који има талиха, срећан.**СДГ: ТАЛУМ (тур. talim)****ТО: *џалум-***

0 **талум** м заст. војна обука, увежбавање; увежбавање животиња, дресура.

1₁<0 **талум-ити**, -им импф. изводити талум, вежбати, увежбавати; дресирати.⁹⁴²

⁹⁴⁰ А. Шкаљић (Škaljić 1973) бележи само облик *џалеба*.

⁹⁴¹ РСЈ не наводи лексему *џалија*, овде је у питању подмлађивање турцизама. Речник МС упућује на *џалих*, а судећи према статусу ове речи данас требало би да буде обрнуто упућивање. Ова реч више није покрајинска, већ је део стандарда, а њена употреба је постала фреквентнија захваљујући филму и серији *Монџевидео, бог џе видео*, у коме Станоје, један од главних ликова, често користи реч *џалија*: *Stanoje iz filma i serije „Montevideo, bog te video“ nije bio talija samo Tirketu, već i njemu* (<http://www.novosti.rs/vesti/spektakl.147.html:373166-Predrag-Vasic-Stanoje-moja-talija>).

⁹⁴² В. и *заџалумиџи*, *истиџалумиџи*.

СДГ: ТАМАН (тур. *taman*)**ТО: *џаман-***

0 **таман** речца 1. за истицање блискости, подударана: управо, баш. а. о просторној блискости. б. о временској блискости. в. при упоређивању истоветних односно веома сличних појмова, или кад се истиче да је нешто тачно погођено, да коме или чему потпуно одговара. 2. (у придевској служби, у предикату) који је одговарајуће величине, мере (обично о одећи, обући). 3. кад се истиче да ће се задржати неки став и ако би се догодило нешто што га нормално отежава, што је несагласно с њим: чак, макар. 4. у категоричном одрицању, одбијању а. кад се формално потврдној реченици даје одричан смисао. б. као узвику служби реченице: никако, нипошто. Изр. ~ **посла!** таман (4б), никако, нипошто.

$1_1 < 0$ **таман-ити**, -им пф. I. 1. а. уништавати убијајући, ловећи, трујући и сл., истребљивати. б. уопште уништавати, сатирати; искорењивати. в. упропашћавати, унесрећивати. 2. јести и пити у великој количини, сатирати једући и пијући. II. ~ се уништавати се, упропашћавати се.

ПР $1_1 < 0$ **по-таман** прил. по вољи, како треба, згодно.

ПР $1_2 < 1_1$ **по-таманити**, -им пф. I. а. лишити живота, побити, уништити, утаманити све редом једно за другим. б. појести, испити што без остатка. II. ~ се уз повр. међусобно се уништити.

СДГ: ТАМБУРА (тур. *tambur*)⁹⁴³**ТО: *џамбур-***

0 **тамбура** ж жичани музички инструмент оријенталног порекла, на којем се свира трзањем жица.

$2_1 < 1_1$ **тамбура-ње** с гл. им. ← тамбурати.

$1_1 < 0$ **тамбур-ати**, -ам импф. свирати на тамбури.

$1_2 < 0$ **тамбур-аш** м свирач на тамбури.

$1_3 < 0$ **тамбур-ашица** ж свирачица на тамбури.

$2_2 < 1_2$ **тамбураш-ки**, -а, -о који се односи на тамбураше: ~ оркестар, ~ збор, ~ друштво.

$1_5 < 0$ **тамбур-ица** ж дем. ← тамбура, мања тамбура; тамбура.

$1_6 < 0$ **тамбур-иџа** м бубњар, добошар.

ПР $1_1 < 1_1$ **за-тамбурати**, -ам пф. почети тамбурати.

ПР $1_2 < 1_1$ **о-тамбурати**, -ам пф. одсвирати на тамбури, довршити тамбурање.

ПР $1_3 < 1_1$ **по-тамбурати**, -ам пф. мало ударити у тамбуру, затамбурати.

⁹⁴³ А. Шкаљић (Škaljić 1973) наводи погрешан етимон *tambura*.

СДГ: ТАНДАРА (тур. *tandır*)**ТО: *ѡандар-***

0 **тандара** покр. 1. ж примитивна народна кухиња, прчварница; роштиљ. 2. узвик за подражавање лупе, треска. Изр. ~ **броћ** каже се некоме када изговори велику бесмислицу; **тандара-мандара** каже се кад се нешто не ради како треба, кад се воде празни разговори.

$2_1 < 1_1$ **тандара-ње** с гл. им. ← тандарати.

$1_1 < 0$ **тандар-ати**, -ам импф. производи јаке, испрекидане звукове, тандракати, клопарати, клопотати; експр. причати којешта, лупетати.⁹⁴⁴

$1_2 < 0$ **тандар-ија** ж у изразу: **отићи у тандарију** неста(ја)ти, пропасти, пропадати, (от)ићи бестрага.

СДГ: ТАНДР/ТАНДРК**ТО: *ѡандр-, ѡандрк-***

0 **тандр** узвик којим се подражава тандрк, тандркање. Изр. **тандр-мандр** → тандара-мандара (уз мандара изр.).

0₁ **тандрк** м испрекидана лупа и тупа звекa при кретању колских точкова или котрљању тврдиx предмета по тврдој неравној површини.

$3_1 < 2_1$ **тандркал-ица** ж покр. → тандркача.

$2_1 < 1_1$ **тандрка-ло** с и м 1. пеј. онај који много прича, блебетало, брбљивац. 2. покр. летвица на ветрењачи за млевење жита.

$2_2 < 1_1$ **тандрка-ње** с гл. им. ← тандркати.

$1_1 < 0_1$ **тандрк-ати**, тандрчем импф. 1. стварати тандрк, лупу котрљајући се, ударајући по тврдој неравној површини, лупарати, клопарати. 2. експр. причати којешта, блебетати, брбљати, лупетати.

$2_3 < 1_1$ **тандрк-ача** ж пеј. блебетуша, брбљивица, торокуша.

$2_4 < 1_1$ **тандрк-нути**, тандркнем пф. произвести тандрк, затандркати, заклопарати.

$1_2 < 0_1$ **тандрч-ак**, -чка м 1. зврк, чигра. 2. покр. врста народног кола.

ПР $1_1 < 1_3$ **до-тандркати**, -андрчем пф. тандрчући, с буком стићи, доћи.

ПР $1_2 < 1_3$ **за-тандркати**, -андрчем пф. оном. почети тандркати.

ПР $1_3 < 1_3$ **о-тандркати**, -андрчем пф. свршити тандркање, удаљити се тандрчући; експр. брзо изговорити.

ПР $1_4 < 1_3$ **про-тандркати**, -андрчем пф. проћи тандрчући, котрљајући се с лупом, с тутњавом.⁹⁴⁵

⁹⁴⁴ В. и *наѡандарайѡи, оѡандарайѡи*.

⁹⁴⁵ В. и *наѡандркаѡи*.

СДГ: ТАРАБА (тур. taraba, daraba)**ТО: *ѿараб-***

0 **тараба** ж ограда од прошћа, дасака или летава, плот.

1₁<0 **тараб-ица** ж дем. ← тараба.

ПРС1₁<0 **за-тараб-ити**, -им пф. разг. I. затворити, оградити тарабом. II. ~ се повр.⁹⁴⁶

ПРЗ1<ПР21 **затарабљива-ње** с гл. им. ← затарабљивати (се).

ПР21<ПРС11 **затарабљ-ивати**, -ујем I. импф. и уч ← затарабити. II. ~ се импф. и уч. ← затарабити се.

СДГ: ТАРАК⁹⁴⁷ (тур. tarak)**ТО: *ѿарак-***

0 **тарак**, -рка м направа за пречешљавање кудеље и лана.

1₁<0 **тарак-ати**, -ам импф. ићи тамо-амо, тумарати, трчкарати, мотати се.⁹⁴⁸

2₁<1₁ **тарак-ача** ж пеј. она која стално некуд иде, која често залази у друге куће, стокућа.⁹⁴⁹

СДГ: ТАРЧУГ (тур. tağarcık)**ТО: *ѿарчуг-***

0 **тарчуг** м кув. покр. чобанска торба начињена од целе јареће или јагњеће коже с које је скинуто крзно.

1₁<0 **тарчуг-ушка** ж покр. тарчуг.

СДГ: ТАС (тур. tas)**ТО: *ѿас-***

0 **тас** м I. метални тањир или предмет тањирастог облика за различиту употребу а. на теразијама за терет на једној и тегове на другој страни, односно за терет на кантару. б. послужавник на коме се у цркви скупуљају прилози. в. тањираста берберска или бријачка посуда; такав месингани предмет као знак берберског заната. г. муз. тањираста метална плоча учвршћена на горњој страни бубња; чинела. 2. покр. метална чаша, пехар, купа.

1₁<0 **тас-ић** м дем. ← тас.

⁹⁴⁶ В. и *ојѿарабији*.

⁹⁴⁷ Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС.

⁹⁴⁸ В. и *заѿаракајѿи*, *исѿаракајѿи*.

⁹⁴⁹ Изведенице *ѿаракајѿи* и *ѿаракача* не наводи А. Шкаљић (Škaljić 1973). У РСЈ су забележене обе изведенице, али изостаје лексема *ѿарак*.

СДГ: ТАСЛАИСАТИ (према тур. *taslamak*)**ТО: *ѡаслаис-***0 **таслаисати**, -ишем импф. покр. држати се охоло, правити се важан.1₁<0 **таслаиса-ње** с гл. им. ← таслаисати.**СДГ: ТАСЛАК (тур. *taslak*)****ТО: *ѡаслак-***0 **таслак** м 1. комад необрађена или грубо отесана дрвета; пањ, клада, трупац. 2. необрађен, неотесан блок камена.1₁<0 **таслац-ина** ж аугм. и пеј. ← таслак.1₂<0 **таслац-ити**, -им импф. правити таслаке; грубо тесати, обрађивати дрво или камен.ПР1₁<0 **у-таслачити**, -им пф. дотерати, удесити.⁹⁵⁰**СДГ: ТАТАР (тур. *tatar*)****ТО: *ѡаѡтар-***0 **татар/татарин** м гласник, курир на брзом коњу који је у турској царевини преносио пошту и поруке.1₁<0 **татар-ан** м татархан.1₂<0 **татар-анка** ж (у придевској служби, уз именице ж. рода) татарска.1₃<0 **татар-ски**, -а, -о који се односи на татаре: ~ коњ, ~ пошта.2₁<1₃ **татарски** прил. као татари, брзо.С1₁<0 **татар-хан** м татарски хан.**татар-** први део у полусложеницама са значењем татарски: татар-кафа, татар-канџија.**СДГ: ТАТЛИ (тур. *tath*)****ТО: *ѡаѡѡл-***0 **татли** прид. непром. покр. сладак: ~ кава, ~ баклава.1₁<0 **татл-ија**⁹⁵¹ ж кув. врста посланице, урмашица, брдарица.ПРс1₁<0 **о-татл-исати**, -ишем пф. покр. засладити.⁹⁵⁰ В. и *зайаслачиѡи*, *исѡаслачиѡи*, *оѡаслачиѡи*.⁹⁵¹ У турском језику *tath* има следећа значења: I. 1. „сладак“. 2. „укусан, јестив“. 3. „симпатичан, драг“. II. „слатко, слаткиш, посланица, колач, дезерт“. У српском језику *ѡаѡѡли* је покрајинска реч, док је *ѡаѡѡлија* стандардни куварски термин.

СДГ: ТАФТ (тур. tafta)**ТО: *џафџ-***

0 **тафт** м врста круте сјајне свилене тканине.

1₁ <0 **тафт-ан**, -а, -о начињен од тафта: ~ хаљина.

СДГ: ТАШЛИ⁹⁵² (тур. taşlı)**ТО: *џашли-***

0 **ташли** прид. непром. покр. који је од камена, камени, каменит.

С1₁ <0 **ташли-хан** м 1. камени хан. 2. (Ташлихан) некадашњи турски камени хан у Сарајеву по коме је назван крај око њега.

СДГ: ТЕДАРУЋ (тур. tedarik)**ТО: *џедарућ-***

0 **тедарућ** м покр. уредно газдовање, економичност. Изр. **живи на тедарућу**⁹⁵³ живи добро, уредно, пријатно, све има припремљено.

1₁ <0 **тедарућ-ити**, -им импф. покр. штедети, економисати.

1₂ <0 **тедарућ-ли**⁹⁵⁴ покр. прид. непром. покр. штедљив, економичан.

1₃ <0 **тедарућ-ница** ж покр. она која штеди, економише, кућаница.

СДГ: ТЕЂЕЛ (тур. teyel)**ТО: *џеђел-***

0 **теђел** м покр. ситни шав, ситно прошивање.

1₁ <0 **теђел-ити**, -им импф. покр. ситно шити, прошивати; вести ланчаним бодом.

СДГ: ТЕЗГА (тур. tezgâh)**ТО: *џезг-***

0 **тезга** ж (дат. -зги; ген. мн. тезга и тезги) (тезјај) 1. сто или клупа у трговинској радњи (за којом трговац ради и излаже робу) или у занатској радњи (на којој занатлија ради). 2. споредна, додатна зарада, нуззарада (најчешће уметника); исп. тезјај. Изр. **испод тезге (добити, набавити, купити)** нередовним путем (добити, набавити, купити).

1₁ <0 **тезг-ар** м пеј. → тезгарош.

2₁ <1₂ **тезгаре-ње** с гл. им. ← тезгарити.

⁹⁵² Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

⁹⁵³ Досадашње истраживање указује на то да испитиване архаичне фразеологизме не бележи турски језик, односно да су они вероватно настали у српском језику (исп. Đinđić–Ivošević–Ipek 2014: 341–350).

⁹⁵⁴ Тур. tedarikli.

1₂<0 **тезгар-ити**, -им импф. зарађивати радећи хонорарно, прековремено (поред свог посла у сталном радном односу, обично о уметницима).

1₃<0 **тезгар-ош** м пеј. онај који тезгари, који се бави тезгарењем.

2₂<1₃ **тезгарош-қи**, -а, -о који се односи на тезгароше, који потиче од тезгароша, који је својствен тезгарошима.

1₄<0 **тезг-стар**⁹⁵⁵ м радник који на тезги меси и сече опеку, циглу и цреп.

СДГ: ТЕЛ (тур. *tel*)

ТО: *џел-*

0 **тел** м заст. 1. танка жица. 2. златан или сребрн чврст конац, жица за везење или проткивање.

1₁<0 **тел-ија**⁹⁵⁶ ж одевни предмет везен или проткан златном или сребрном жицом.

СДГ: ТЕЛАЛ (тур. *tellal*)

ТО: *џелал-*

0 **телал** м 1. објављивач, оглашивач саопштења власти, добошар; извикивач на јавним лицитацијама. 2. телалин; исп. телар.

1₁<0 **телал-ија** ж а. телалска провизија приликом јавних продаја. б. телалина¹.

1₂<0 **телал-ин** м (мн. телали, ген. телала) трговац старим стварима, старинар, старудар, старетинар.

1₃<0 **телал-ина**¹ ж телалова награда, плата.

1₄<0 **телал-ина**² аугм. и пеј. ← телал.

1₅<0 **телал-ити**, -им импф. 1. објављивати, оглашавати, разглашавати на јавном месту; извикавати на јавним лицитацијама. 2. куповати и продавати старе ствари, трговати старим стварима.

1₆<0 **телал-ов**, -а, -о који припада телалу, који потиче од телала.

1₇<0 **телал-ски**, -а, -о који се односи на телале, који је својствен телалима.

1₈<0 **телал-џија** м → телал.

2₁<1₅ **телеџе-ње** с гл. им. ← телалити.

ПР1₁<0 **ис-телалити**, -им пф. огласити, објавити што преко телала, викача, гласника, уопште разгласити.⁹⁵⁷

ПР1₂<0 **пре-телалити**, -им пф. разгласити с једнога краја на други.

ПР1₃<0 **про-телалити**, -им пф. објавити, разгласити.

ПР1₄<0 **рас-телалити**, -им пф. покр. разгласити, раструбити.

⁹⁵⁵ Тур. *tezgâhtar*. Није забележен овај творбени формант у постојећој приручној литератури.

⁹⁵⁶ Тур. *telli*.

⁹⁵⁷ В. и *зџелалиџи*.

СДГ: ТЕЛАР**ТО: *йелар-***

0 **телар** м → телал.

2₁<1₁ **теларе-ње** с гл. им. ← теларити.

1₁<0 **телар-ити**, -им импф. → телалити.

1₂<0 **телар-ић** м дем. ← телар.

СДГ: ТЕЛЕЈ⁹⁵⁸ (према тур. *tel*)**ТО: *йелеј-***

0 **телеј** м покр. танак листић злата или сребра који се употребљава за украс, варак.

1₁<0 **телеј-аш** м занатлија који израђује телеј.

2₁<1₂ **телејиса-ње** с гл. им. ← телејисати.

1₂<0 **телеј-исати**, -ишем пф. и импф. покр. обложити, облагати, украсити, украшавати нешто телејем, вараклаисати.⁹⁵⁹

СДГ: ТЕМЕНА (тур. *temenna*)**ТО: *йемен-***

0 **темена** с мн. покр. заст. непром. у изразу: **(у)чинити, ударити, ударати** ~ на нарочити начин поздравити, поздрављати (тако да се врховима прстију десне руке, уз мали поклон, дотакне брада, усне и чело).

2₁<1₂ **темена-ње** с гл. им. ← теменати.

1₁<0 **темен-ат** м непром. → темена.

1₂<0 **темен-ати**, -ам импф. а. чинити пред ким темена, понизно се клањати, метанисати. б. експр. ропски се понашати.

1₃<0 **темен-ах** м непром. → темена.

СДГ: ТЕМЕРУТ (тур. *temerrüt*)**ТО: *йемеруй-***

0 **темерут**, -а, -о покр. који неће да чује шта му се говори, непослушан, непокретан; тврдоглав, јогунаст.

1₁<0 **темерут/темерутин** м покр. тром човек; тврдоглавац, јогуница; глупан, сметењак.

1₂<0 **темерут-ка** ж покр. женска особа темерут(ин).

⁹⁵⁸ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973). Бележи је П. Скок (Skok 3: 454). Вероватно јесте турцизам, са неуобичајеном творбом.

⁹⁵⁹ В. и *наййелејисаџи*.

СДГ: ТЕМИНИТИ⁹⁶⁰ (према тур. *tahmin*)**ТО: *ѿеминиѿи-***0 **теминити**, -им несвр. покр. мислити, ценити.1₁<0 **темиње-ње** с гл. им. ← теминити.**СДГ: ТЕНЕЋА/ТЕНЕЋЕ (танеће) (тур. *teneke*)****ТО: *ѿенећ-***0 **тенећа ж / тенеће**, -ета с покр. лим.1₁<0 **тенећ-ар** м покр. лимар, тенећеџија.1₂<0 **тенећ-џија⁹⁶¹** м покр. → тенећар.1₃<0 **тенећ-ка ж** покр. → тенећа.**СДГ: ТЕНЦЕРА (тур. *tencere*)****ТО: *ѿенџер-***0 **тенџера ж** покр. дубок бакарни суд без дршки, котао.1₁<0 **тенџер-аст**, -а, -о који је као тенџера, сличан тенџери.1₂<0 **тенџер-ица ж** дем. ← тенџера.**СДГ: ТЕПЕ (тур. *tepe*)****ТО: *ѿей-***0 **тепе**, -ета с покр. → тепелук (1).1₁<0 **теп-елақ** м тепелук.

1₂<0 **теп-елуқ⁹⁶²** м 1. а. етн. део старе женске градске ношње, мала капа која се носила наврх главе, украшена дукатима, нискама бисера и сл. украсима, или извезена златом и срмом; златна или сребрна украсна плочица на таквој капи. б. покр. горњи округли део црногорске и херцеговачке капе украшен националним симболима. 2. доњи крај дуге пушке; украшена јабука на врху кундака мале пушке.

1₃<0 **теп-елика ж** бот. → тетивика.**СДГ: ТЕПСИЈА (тепсија) (тур. *tepsi*)****ТО: *ѿейсиј-***

0 **тепсија ж** плићи бакарни или емајлирани суд за печење пита, колача и сл.; количина јела спремна у том суду. Изр. ~ **демирлија** велика тепсија која је подигнута на гвоздени сталак и служи као трпеза; **као** ~ потпуно раван.

⁹⁶⁰ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973). П. Скок (Skok 3: 441) наводи да је од *tahmin*, мада може бити и од *temin*.

⁹⁶¹ Тур. *tenekeci*.

⁹⁶² Тур. *tepelik*.

1₁<0 **тепс-ница** ж дем. ← тепсија.

1₂<0 **тепсиј-ница** ж дем. ← тепсија.

СДГ: ТЕРАЗИЈЕ (терезије) (тур. terazi)

ТО: *ѿеразиј-*

0 **терезије** ж мн. 1. ручна вага од два таса. 2. (Теразије) најужи центар Београда. 3. (Теразије) астр. седмо по реду сазвежђе у Зодијаку.

1₁<0 **терезиј-нице** ж мн. дем. ← терезије.

1₂<0 **терезиј-ски**, -а, -о који се односи на терезије и Теразије: ~ тас, ~ пролаз, ~ чесма.

СДГ: ТЕРБИЈЕ (тур. terbiye)

ТО: *ѿербииј-*

0 **тербије**, -ета с покр. а. васпитање, одгој. б. васпитаник, гојенац. Изр. ~ **учинити** васпитати, одгојити, уљудити.

1₁<0 **тербиј-ели/тербиј-етли**⁹⁶³ 1. прид. непром. васпитан, одгојен, уљудан. 2. прил. пристојно, уљудно.

СДГ: ТЕРЕВЕНКА (тур. tereffü)⁹⁶⁴

ТО: *ѿеревенк-*

0 **теревенка** ж пијанка; разуздано, бучно весеље, оргијање.

2₁<1₁ **теревенче-ње** с гл. им. ← теревенчити.

1₁<0 **теревенч-ити**, -им импф. проводити време у пијанчењу, проводити се на теревенци, учествовати у теревенкама.

СДГ: ТЕРЗИЈА (тур. terzi)⁹⁶⁵

ТО: *ѿерзиј-*

0 **терзија** м заст. кројач који шије одела од чохе; кројач уопште.

1₁<0 **терзи-баша** м терзијски првак, старешина терзијског еснафа.

2₁<1₁ **терзибаш-ин**, -а, -о који припада терзибаши.

⁹⁶³ Тур. terbiyeli.

⁹⁶⁴ А. Шкаљић (Škaljić 1973) не бележи ову лексему. М. Носић (Nosić 2005) наводи ову етимологију.

⁹⁶⁵ Лексема *ѿерзија* је у време настанка Речника МС била део општег лексичког фонда, док данас припада застарелом лексичком фонду. Ова се реч, и поред развијене деривације, данас не налази у активној употреби говорника савременог књижевног језика и замењена је речју *кројач*. Од осамдесетосам студената прве године Учитељског факултета само је један испитаник знао да реч *ѿерзија* значи *кројач* (о резултатима целокупне анкете за ову реч в. Ђинђић 2010: 61. РСЈ бележи ову реч, али изостаје неопходно навођење квалификатора *заст.*).

- 2₂<1₁ **терзибашин-ица** ж терзибашина жена.
 1₂<0 **терзиј-ин**, -а, -о који припада терзији.
 1₃<0 **терзиј-ица** м дем. и ир. ← терзија.
 1₄<0 **терзиј-ски**, -а, -о који се односи на терзије: ~ еснаф, ~ занат.
 1₅<0 **терзи-лица** ж жена терзија, кројачица.
 1₆<0 **терзи-лук**⁹⁶⁶ м терзијски занат, терзијски посао.

СДГ: ТЕРТИБ (тип. tertip)**ТО: *тертииб-***

0 **тертиб** м покр. заст. ред, поредак, распоред. Изр. ~ **учинити** направити редослед, распоредити.

- 1₁<0 **тертиб-ити**, -им импф. правити распоред, распоређивати, ређати.

СДГ: ТЕСЛИМ (тип. teslim)**ТО: *теслим-***

0 **теслим** м заст. 1. предаја, уручење; услов за уручење. 2. (у служби узвика) а. узвик којим се на јавној лицитацији оглашава продаја лицитираног предмета онеме који је понудио највећу цену. б. узвик војника при предаји непријатељу. Изр. ~ **тескера** потврђивање пријема, примитка; ~ **учинити** 1) умрети; 2) уручити, предати.

1₁<0 **теслим-ити**⁹⁶⁷, -им пф. уручити, предати; уступити нешто за новац, продати.

ПР1₁<1₁ **пре-теслимити**, -им пф. покр. извршити теслим, предају чега, предати, уступити што другом у посед.

СДГ: ТЕСТЕ (теста) (тип. deste)**ТО: *тесџе-***

0 **тесте**, -ета с покр. свежањ, паковање од дванаест комада чега, туче; пакет од десет комада. чега.

- 1₁<0 **тесте-баша** м неупакован комад робе из тестета, узорак, мустра.

СДГ: ТЕСТЕРА (тип. testere)**ТО: *тесџер-***

0 **тестера** ж челична алатка са оштрим исеченим зупцима на доњој ивици, за резање, пиљење дрвета, метала, камена и сл., пила.

- 2₁<1₂ **тестера-ње** с гл. им. ← тестерати.

⁹⁶⁶ Тур. terzilik.

⁹⁶⁷ Овај глагол није застарео, што потврђује спроведена анкета, као и његова сведоченост у *Корпусу*; исп. фреквенцијску листу на стр. 49.

1₁<0 **тестер-аст**, -а, -о сличан тестери, пиласт, зупчаст.

1₂<0 **тестер-ати**, -ам импф. тестери(са)ти; експр. врло гласно хркати у сну производећи шумове сличне оним који се стварају при тестерисању дрвета.

1₃<0 **тестер-ача** ж зоол. врста морског пса с издуженом коштаном губицом назубљеном с обе стране, пилан *Pristis antiquorum*.

2₂<1₂ **тестер-аш** м радник који се бави тестерењем, стругањем дрва, стругар, пилар.

3₁<2₂ **тестераш-ев**, -а, -о који припада тестерашу.

3₂<2₂ **тестераш-ки**, -а, -о који се односи на тестераше, својствен тестерашима.

1₄<0 **тестер-е**, -ета с тестера.

2₃<1₆ **тестере-ње** с гл. им. ← тестерити.

2₄<1₅ **тестериса-ње** с гл. им. ← тестерисати.

1₅<0 **тестер-исати**, -ишем импф. сећи, стругати тестером, пилити.

1₆<0 **тестер-ити**, -им импф. тестерисати.

1₇<0 **тестер-ица** ж 1. дем. ← тестера. 2. бот. биљка *Stratiotes aloides* из пор. Nymphaeaceae, са листовима у облику мача.

ПР1₁<1₅ **за-тестерисати**, -ишем пф. почети тестерисати.

ПР1₂<1₆ **за-тестерити**, -им пф. почети тестерити.

ПР1₃<1₅ **иџ-тестерисати**, -ишем пф. испилити.

ПР1₄<1₆ **иџ-тестерити**, -им пф. испилити.

ПР1₅<1₆ **о-тестерити**, -им пф. одсећи тестером, отпилити; одрезати.

ПР1₆<1₂ **пре-тестерати**, -ам пф. пререзати тестером, пилом, препилити.⁹⁶⁸

ПР1₇<1₅ **пре-тестерисати**, -ишем пф. пререзати тестером, пилом, препилити.

ПР1₈<1₆ **пре-тестерити**, -им пф. пререзати тестером, пилом, препилити.

СДГ: ТЕСТИЈА (тур. testi)

ТО: *тестий-*

0 **тестија** ж земљани суд, врч, крчаг за воду крушкаста облика са грлићем и дршком на којој је обично изведен сисак.

1₁<0 **тестиј-етина** ж аугм. и пеј. ← тестија.

1₂<0 **тестиј-ица** ж дем. ← тестија.

1₃<0 **тестиј-ца** ж дем. ← тестија.

СДГ: ТЕФЕРИЧ (тур. teferrüç)

ТО: *теферич-*

0 **теферич** м покр. 1. забава и гозба, провод у природи, излет. 2. место у природи пријатно за провод; летњиковац, вила.

2₁<1₁ **тефериче-ње** с гл. им. ← теферичити.

⁹⁶⁸ В. и *заетестерайи*, *најетестерайи*, *исјетестерайи*, *најетестерији*.

$1_1 < 0$ **теферич-ити**, -им импф. забављати се у природи, проводити се на теферичу.

$1_2 < 0$ **теферич-қи**, -а, -о који се односи на теферич, својствен теферичу.

$1_3 < 0$ **теферич-ли** прид. непром. погодан, подесан, као створен за теферич.

$2_2 < 1_4$ **теферичова-ње** с гл. им. ← теферичовати.

$1_4 < 0$ **теферич-овати**, -ујем импф. → теферичити.

ПР $1_1 < 1_1$ **о-теферичити**, -им пф. провести се, забавити се (на теферичу).

ПР $1_2 < 1_1$ **по-теферичити**, -им пф. поћи на теферич, мало се забавити у природи.

ПР $1_3 < 1_1$ **про-теферичити**, -им пф. провести теферич, забавити се.⁹⁶⁹

СДГ: ТЕФТЕР (тевтер) (тур. defter)

ТО: *тефте-, тефтер-*

0 **тефтер** м бележница, записних, регистар, протокол; трговачка књига примања и издавања, рачунска књига.

$1_1 < 0$ **тефте-дар**⁹⁷⁰ м ист. = тефтердар благајник, књиговођа, рачуновођа; висок финансијски службеник, министар финансија.

$2_1 < 1_1$ **тефтедар-ев**, -а, -о = тефтедаров који припада тефтедару.

$3_1 < 2_1$ **тефтедарев-ница** ж = тефтедаровица тефтедарева жена.

$2_2 < 1_1$ **тефтедар-ов**, -а, -о = тефтедарев.

$3_2 < 2_2$ **тефтедаров-ница** ж = тефтедаревица.

$2_3 < 1_1$ **тефтедар-ски**, -а, -о који се односи на тефтедаре.

$1_2 < 0$ **тефтер-дар** м = тефтедар.

$2_4 < 1_3$ **тефтере-ње** с гл. им. ← тефтерити.

$1_3 < 0$ **тефтер-ити**, -им импф. уписивати, уносити у тефтер.

ПР $1_1 < 1_3$ **пре-тефтерити**, -им пф. покр. провести кроз тефтер, пописати.⁹⁷¹

СДГ: ТЕФТИШ (тур. teftiş)

ТО: *тефтиш-*

0 **тефтиш** м ист. а. истрага, трагање и увиђај на терену (обично вршен ради хватања хајдука). б. иследник, инспектор; иследна, истражна комисија.

$2_1 < 1_1$ **тефтише-ње** с гл. им. ← тефтишити.

$1_1 < 0$ **тефтиш-ити**, -им импф. вршити тефтиш, претрес, увиђај, водити истрагу.

тефтишлема ж инспекција, преглед, ревизија.⁹⁷²

⁹⁶⁹ В. и *доитеферичиши*.

⁹⁷⁰ Тур. defterdar.

⁹⁷¹ В. и *затефтерити*.

⁹⁷² Лексему *тефтишлема* нисмо сегментирали, јер се наставак *-лема* није одомаћио у српском језику.

СДГ: ТИМАР (тур. timar)**ТО: *т̄имар-***

0 **тимар** м 1. неговање, чишћење и уредно храњење (најчешће коња). 2. покр. коњска опрема, орма. 3. ист. феудални посед, лено, спахилук у Турској Царевини; пољско добро, сеоски посед.

$2_1 < 1_2$ **тимаре-ње** с гл. им. ← тимарити (се).

$1_1 < 0$ **тимар-иот**⁹⁷³ м ист. поседник тимара (3).

$1_2 < 0$ **тимар-ити**, -им импф. I. 1. вршити тимар, чистити чешагијом и четком (најчешће коња). 2. неговати, дотеривати, уређивати, гладити. II. ~ се дотеривати се, уређивати се.

$2_2 < 1_3$ **тимарова-ње** с гл. им. ← тимаровати се.

$1_3 < 0$ **тимар-овати се**, -ујем се импф. тимарити се.

$PR1_1 < 1_2$ **ис-тимарити**, -им пф. 1. очистити чешагијом (коња). 2. ир. изгрдити.⁹⁷⁴

$PR1_2 < 1_2$ **на-тимарити**, -им пф. истимарити, очистити чешагијом (коња).

$PR1_3 < 1_2$ **о-тимарити**, -им пф. очистити (коња) чешагијом, четком.

$PR1_4 < 1_2$ **по-тимарити**, -им пф. очистити длаку чешагијом (коњу, крави), истимарити.

СДГ: ТИРЈАЋИЈА (тирјакија) (тур. tiryaki)**ТО: *т̄ирјахиј-***

0 **тирјахија** м покр. страствен пушач, страствени уживалац кафе; мераклија.

$1_1 < 0$ **тирјахи-лук**⁹⁷⁵ м страст за дуваном или кафом; огрезлост у пушењу дувана или пијењу кафе.

СДГ: ТИТИЗ (тур. titiz)**ТО: *т̄ит̄ит̄из-***

0 **титиз** м покр. 1. тврдица, циција, шкртац. 2. а. педант, цепидлака. б. набусит, ћудљив човек, зановетало.

$1_1 < 0$ **титиз-лук**⁹⁷⁶ м тврдичлук, шкртост.

⁹⁷³ И. Клајн (2003) не бележи овај формант. Реч смо сегментирали иако нисмо сигурни да је начињена формантом *-ио̄ӣ*; могуће је да је из турског или другог језика цела примљена.

⁹⁷⁴ В. и *до̄т̄имарит̄ӣӣ*.

⁹⁷⁵ Тур. tiryakilik.

⁹⁷⁶ Тур. titizlik.

СДГ: ТИТРАТИ⁹⁷⁷ (према тур. *titremek*)**ТО: *т̄ит̄ир-***

0 **титрати**, -ам импф. I. 1. треперити, трептати, подрхтавати. 2. разг. (не-коме) удовољавати, чинити.⁹⁷⁸ II. ~ се 1. а. (чиме) бацати што увис па дочекивати, хватати у руке. б. играти се, поигравати се међусобно. 2. (с ким) сматрати кога глупим, исмејавати кога, ругати се коме, вући кога за нос. 3. → титрати.

1₁<0 **титр-а** ж покр. 1. округао каменчић, пиљак; игра са одређеним бројем каменчића, који се бацају увис и дочекују опет у руке. 2. предмет (обично дрвени штапић) који се баца при титрању (у игри). 3. мн. шаљ. мошнице.

1₂<0 **титр-ав**, -а, -о који титра, треперав, трептав.

1₃<0 **титр-ај** м један покрет у титрању, трептај.

2₁<1₃ **титрај-ни**, -а, -о који се односи на титраје, који је испуњен титрајима, у коме се врши титрање.

1₄<0 **титр-алица** ж 1. јабука којом се титра, која се у игри баца увис и дочекује у руке. 2. → титра (2).

1₅<0 **титра-ње** с гл. им. ← титрати (се).

1₆<0 **титр-еике**⁹⁷⁹ ж мн. врста женског накита који због своје лакоће титра, трепери, подрхтава.

1₇<0 **титр-ица** ж бот. камилица.

ПР1₁<0 **за-титрати (се)**, -ам (се) пф. почети титрати (се).

ПР3₁< ПР2₁ **потитрава-ње** с гл. им. ← потитравати (се).

ПР2₁< ПР1₂ **потитр-авати (се)**, -ам (се) импф. и уч. ← потитрати (се).

ПР1₂<0 **по-титрати**, -ам пф. I. мало затрептати, затреперити, задрхтати.

II. ~ се поиграти се с ким.

ПР1₃<0 **пре-титрати**, -ам пф. необ. титрајући се, играјући се провести неко време.

ПР1₄<0 **про-титрати**, -ам пф. титрати неко време.

ПР1₅<0 **ус-титрати**, -ам пф. затреперити, заиграти, затитрати.⁹⁸⁰

СДГ: ТОЗ² (тур. *tös*)**ТО: *т̄оз-***

0 **тоз** узв. узвик којим се коњ гони да се повуче унатраг.

2₁<1₁ **тоза-ње** с гл. им. ← тозати.

1₁<0 **тоз-ати**, -ам импф. узвикивати коњу тоз да пође унатраг.

⁹⁷⁷ Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС.

⁹⁷⁸ Друго значење није забележено у консултованим речницима.

⁹⁷⁹ И. Клајн (2003) не бележи овај формант. Реч смо сегментирали иако нисмо сигурни да је начињена формантом *-еике*; могуће је да је из турског или другог језика цела увезена.

⁹⁸⁰ В. и *доит̄ит̄раит̄и*.

СДГ: ТОЗЛУКЕ/ТОЗЛУЦИ (тур. tozluk)**ТО: *ѿозлук-***

0 **тозлуке**, тозлука ж мн. и **тозлуци**, тозлука м мн. покр. доколенице од чохе или сукна које се са стране закопчавају.

1₁<0 **тозлуц-ине**, -ина ж мн. аугм. и пеј. ← тозлуке/тозлуци.

СДГ: ТОКА (тур. toka)**ТО: *ѿок-***

0 **тока** ж 1. копча. 2. ж мн. металне плоче и дугмета пришивени на предњем делу ђечерме или цемадана, које се стављају као украс, а некада и за заштиту груди у биткама.

1₁<0 **ток-алија**⁹⁸¹ ж 1. онај који носи токе. 2. ђечерма или цемадан искићен токама.

СДГ: ТОКМАК (тур. tokmak)**ТО: *ѿокмак-***

0 **токмак** м 1. (тукмак) маљ, бат; топуз. 2. а. експр. здепаст човек. б. блесав човек, глупан, будала.

1₁<0 **токмац-ина** м аугм. и пеј. ← токмак.

1₂<0 **токмац-ић** м дем. ← токмак.

СДГ: ТОМРУКЕ/ТОМРУЦИ (тур. tomruk)**ТО: *ѿомрук-***

0 **томруке** ж мн. / **томруци** м мн. покр. направа (обично дрвена) за окивање, спутавање руку и ногу, клада.

1₁<0 **томрук-хана** ж покр. тамница, затвор у који се стављају они који су осуђени на казну да буду у томруцима.

СДГ: ТОП⁹⁸² (тур. top)**ТО: *ѿоѿ-***

0 **топ** м 1. војн. врста артиљеријског оруђа, ватрено оружје сразмерно широке, у новије време редовно изолучене цеви којим се обично на веће даљине испалају експлозивни хици (гранате): далекометни ~, бестрзајни ~, противавионски ~, брдски ~, брзометни ~. 2. пуцањ таквог оруђа за време муслиманског поста рамазана као знак да се може јести. 3. шах. фигура у игри шаха, кула. 4. покр. већи смотак, труба тканине. Изр. **глув (глувак) као** ~ са-

⁹⁸¹ Тур. tokalı.

⁹⁸² Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС.

свим глув; **заспати, спавати као** ~ (у)тонути у тврд, дубок сан, тврдо заспати, спавати; **као из топа** нагло, изненада, изнебуха (појавити се, упасти и сл.); спремно, без оклевања (одговорити, рећи); **у топ сатерати (бацити, метнути)** јако изгрдити, оштро напасти.

$2_1 < 1_1$ **тобци-баша** м заповедник, старешина тобција.

$1_1 < 0$ **тоб-ција** м војн. војник који је обучен да рукује топом, артиљерац, топник.

$2_2 < 1_1$ **тобциј-ин**, -а, -о који припада тобцији: ~ капа.

$2_3 < 1_1$ **тобциј-ски**, -а, -о који се односи на тобције.

$2_4 < 1_1$ **тобци-лук** м тобцијска служба, артиљерија.

$1_2 < 0$ **топ-ник** м топција, артиљерац.

$2_5 < 1_2$ **топнич-ки**, -а, -о који се односи на топнике, тобцијски, артиљеријски.

$2_6 < 1_2$ **топниш-тво** с војн. артиљерија.

$1_3 < 0$ **топ-нути**, топнем пф. тупнути, лупити (нпр. ногом).

$1_4 < 0$ **топ-њача** ж → топовњача.

$1_5 < 0$ **топ-ов**, -а, -о који припада топу.

$2_7 < 1_5$ **топов-њача** ж 1. пом. мањи ратни брод (до 2000 тона), намењен првенствено за уништавање обалских објеката и за артиљеријску подршку трупама на копну. 2. пеј. крупна жена.

$1_6 < 0$ **топ-овски**, -а, -о који се односи на топове: ~ батерија, ~ вагра, ~ палба, ~ кугла, ~ тане, ~ грмљавина.

$1_7 < 0$ **топ-хана** ж фабрика у којој се производе топови, тополивница.

$1_8 < 0$ **топ-чић** м дем. ← топ.

$1_9 < 0$ **топ-че**, -ета с дем. ← топ.

$2_8 < 1_{10}$ **топчи-баша** м → тобцибаша.

$1_{10} < 0$ **топ-чија** м → тобција.

$1_{11} < 0$ **топ-чић** м дем. ← топ.

$C1_1 < 0$ **топ-о-ливница** ж фабрика у којој се израђују, лију топови.

$C1_2 < 0$ **топ-о-вођа** м војн. главни тобција, заповедник тобција.

$C1_3 < 0$ **топ-о-мет** м а. дOMET топовског метка. б. топовски метак.

СДГ: ТОПАЛ (тур. *topal*)

ТО: *топал-*, *топ-*

0 **топал** м (обично уз им. као први део полусложенице) заст. онај који је хром, шепав, ћопавац.

$1_1 < 0$ **топал-аст**, -а, -о хром, ћопав, шепав.

$1_2 < 0$ **топ-ати**, -ам импф. покр. храматати, ћопати.

СДГ: ТОПРАГ/ТОПРАК (тур. *toprak*)**ТО: *т̄о̄прак-***

0 **топраг/топрак** м покр. 1. земља, тло, териториј(а), домовина; кућно, домаће огњиште. 2. здела, чинија.⁹⁸³

ПРС₁<0 **о-топрач-ити**, -им пф. покр. експр. засести не мислећи на одла-
зак.

СДГ: ТОПУЗ (тур. *topuz*)**ТО: *т̄о̄пуз-***

0 **топуз** м врста хладног оружја за наношење тешких удараца, штап или тојага са тешком куглом (гвозденом или др.) на једном крају, буздован.

1₁<0 **топуз-ар** м онај који носи топуз.

1₂<0 **топуз-ара** ж агр. врста крушке.

1₃<0 **топуз-ина** ж аугм. ← топуз.

1₄<0 **топуз-лија** м 1. топузар. 2. агр. покр. врста крушке.

СДГ: ТОРБА (тур. *torba*)⁹⁸⁴**ТО: *т̄орб-***

0 **торба** ж 1. врећица, кеса која се обично носи о рамену или у руци: школска ~, војничка ~, ручна ~. 2. кеса на трбуху код торбара, у којој женка носи младунце откад се роде док не ојачају, тоболац. Изр. **врагу из торбе искочити (скочити, ускочити)** вешто се извући из какве незгоде, невоље, спасти се; снаћи се вешто, лукаво; **главу у торбу метнути, метати (ставити, стављати, турити, турати)** изложити се, излагати се великој, смртној опасности; **гладан као слепачка** ~ веома гладан, увек гладан; **дотерати до торбе** постати просјак, много осиромашити; **имати кога у торби** имати кога у својим рукама; **носити главу у торби, бити с главом у торби** бити у великој, смртној опасности; **о својој торби војевати** ратовати о свом трошку, бринући се о својој исхрани; **сто пута мимо торбу, једном ће у торбу** нар. никада не треба губити наду, очајавати; **црн комад метнути коме у торбу** подвалити коме, изложити кога невољи, опасности.

1₁<0 **торб-ак** м 1. мања торба (обично кожна); телећак, ранац. 2. покр. вунена шарена торба коју људи носе о врату.

1₂<0 **торб-ар** м 1. онај који прави, израђује и продаје торбе. 2. онај који у торби или чему другом носи разну робу и продаје по кућама (обично

⁹⁸³ У Речнику МС ове две лексеме дате су као хомоними. Ми смо склони мишљењу да је у питању једна лексема, у којој је друго значење проста метонимија од првог.

⁹⁸⁴ Лексема *т̄орба* представља један од примера како се ова лексема у турском језику јавља у другачијој, али не и удаљенијој семантичкој реализацији. Тако да уколико у трговинској радњи у Турској затражите *т̄орбу* (тур. *torba*) добићете *кесу*.

по селима), покућарац. 3. мн. зоол. ред и подрзред сисара чији се младунци развијају без постелице, а у већине врста женка их неко време по рођењу носи у нарочитој кеси на трбуху, тоболчари, Marsupialia.

$2_1 < 1_2$ **торбар-ев**, -а, -о = торбаров који припада торбару.

$2_2 < 1_3$ **торбар-ње** с гл. им. ← торбарити.

$1_3 < 0$ **торбар-ити**, -им импф. продавати разну робу ходајући по кућама, по селима или вашарима и носећи је у торби на леђима.

$2_3 < 1_2$ **торбар-ка** ж жена торбар; торбарева жена.

$3_1 < 2_3$ **торбарк-ин**, -а, -о који припада торбарки.

$2_4 < 1_2$ **торбар-ов**, -а, -о = торбарев.

$2_5 < 1_2$ **торбар-ски**, -а, -о који се односи на торбаре.

$1_4 < 0$ **торб-ач** м → торбар (1, 2).

$2_6 < 1_4$ **торбач-ак**, -чка м дем. ← торбак.

$1_5 < 0$ **торб-аца**⁹⁸⁵ ж покр. → торбак (2).

$1_6 < 0$ **торб-аш** м торбар (1, 2).

$1_7 < 0$ **торб-етина** ж аугм. и пеј. ← торба.

$1_8 < 0$ **торб-ин**, -а, -о који припада торби.

$1_9 < 0$ **торб-ица** ж 1. дем. ← торба; торба, обично мања. 2. мн. покр. а. дарови које после прошевине младожењина кућа (породица) шаље девојачкој и девојачка младожењиној. б. дарови које ташта носи кад иде у походе и кад јој кћи роди прво дете.

$1_{10} < 0$ **торб-ичар** м → торбар (1, 2).

$2_7 < 1_{10}$ **торбичар-ити**, -им импф. → торбарити.

$1_{11} < 0$ **торб-ичина** ж покр. → торба (1), торбетина.

$2_8 < 1_9$ **торбич-ица** ж дем. ← торбица.

$1_{12} < 0$ **торб-оња** м крадљивац, лупеж.

$1_{13} < 0$ **торб-урина** ж аугм. и пеј. ← торба.

ПРС $1_1 < 0$ **у-торб-ити се**, -им се пф. постати просјак.

$C1_1 < 0$ **торб-о-нощ-а** м и ж 1. онај који носи торбу; просјак. 2. покр. рачваст клин на плугу с који се веша торба и др.

СДГ: ТОРЛАК (тур. torlak)

ТО: *џорл-*

0 **торлак** м заст. покр. хвалисавац, разметљивац.

$2_1 < 1_1$ **торла-ње** с гл. им. ← торлати.

$1_1 < 0$ **торл-ати**, -ам импф. заст. хвалисати се, разметати се.

⁹⁸⁵ И. Клајн (2003: 206) наводи да суфикс *-ца* спада у новије појаве у српском језику, као део жаргонске лексике: *динца*, *џивца*, *слаца* и сл. Мислимо да се овде ради о суфиксу *-аца*.

СДГ: ТУГ (тур. tuğ)**ТО: *туг-***

0 **туг** м (мн. тугови и тузи) ист. коњски реп привезан на врху копља који се носио као застава, а представљао је пашин чин, ранг.

1₁<0 **туг-лија**⁹⁸⁶ м ист. паша са тугом.

СДГ: ТУЗЛА (тур. tuzla)**ТО: *тузл-***

0 **тузла** ж 1. а. варена со из слане воде. б. солана. 2. (Тузла) град у Босни.

1₁<0 **Тузл-ак**, -ака м човек из Тузле.

1₂<0 **тузл-ански**, -а, -о који се односи на Тузлу.

1₃<0 **туз-лук** м посуда за со, сланик.

СДГ: ТУЛБЕН (тур. tülbent)**ТО: *тулбен-***

0 **тулбен** м покр. танко платно за чалме, марама којом жене покривају главу.

1₁<0 **тулбен-га** ж врста женске капе.

СДГ: ТУЛУМ (тур. tulum)**ТО: *тулум-***

0 **тулум** м 1. мешина (за вино и другу течност); исп. тулумина (1). 2. пеј. глупан, будала; исп. тулуман. Изр. у **тулумима** фиг. сутра навече.⁹⁸⁷

1₁<0 **тулум-ан** м глупан, будала; уп. тулум (2).

1₂<0 **тулум-аст**, -а, -о глуп(ав), будаласт.

1₃<0 **тулум-баша** м онај који точи вино.

1₄<0 **тулум-ина** ж 1. мех, мешина за вино. 2. оно што су спахије некад узимале од винограда, десетак од грозђа.

1₅<0 **тулум-аш** м изнуђивач, уцењивач, варалица.

2₁<1₅ **тулумаш-ки**, -а, -о који се односи на тулумаше.

2₂<1₅ **тулумаш-тво** с особина, занимање, поступци тулумаша.

⁹⁸⁶ Тур. tuğlu.

⁹⁸⁷ Лексема *тулум* се учестало користи у хрватском језику у значењу „бучна забава, журка, теревенка“. *Корџус* бележи неколико потврда у овом значењу и у српском језику. У жаргону су могућа извођења оваквих значења метафоризацијом.

СДГ: ТУМБАС (тур. tombaz)**ТО: *тумбас-***

0 **тумбас** м 1. а. мали чамац плитког дна. б. низ плитких чамаца преко којих се ставља привремени мост, понтонски мост. 2. а. камени стуб на коме лежи каква грађевина (амбар, воденица, мост). б. оно што подсећа на стуб.

1₁<0 **тумбас-ара** ж воденица на тумбасима.

СДГ: ТУР (према тур. oturmak, сести, седети)**ТО: *тур-***

0 **тур** м 1. а. стражњи део панталона. б. део широких чакшира и шалвара што виси позади. 2. део човечјег тела испод леђа, стражњица. Изр. **двадесет и пет по туру** казна којом су се некад кажњавали преступници; **испрашити, потпрашити некоме** ~ истући, избити кога; **ногу у** ~ (**дати**) грубо избацити кога одакле; **напунити некоме (пун)** ~ јако уплашити, застрашити некога; **на** ~ **пасти** доживети велико изненађење; **по туру добити а)** → испрашити некоме тур; б) претрпети неуспех са тешким последицама; **пун** ~ велики страх.

1₁<0 **тур-ина** ж аугм. ← тур.

1₂<0 **тур-ић** м 1. дем. ← тур. 2. комадић платна или друге материје који се ушије или уметне испод пазуха кошуље, изнад пете чарапе и сл.

СДГ: ТУРА (тур. tura, tuğra)**ТО: *тур-***

0 **тура** ж 1. султанов печат на указу, ферману, султаново име на новцу или извезен монограм у облику слике на зиду. 2. свитак, смотак, свежањ, китица; плетеница. 3. страна кованог новца на којој је лик. Изр. **тура-јазија** у игри: бацање металног новца увис и погађање да ли ће на горњој страни бити тура или јазија (писмо).

1₁<0 **тур-али**⁹⁸⁸ прид. непром. само у изразу: **турали-тапија (ферман)** који има султанов монограм.

СДГ: ТУРБАН (тур. türban)**ТО: *турбан-***

0 **турбан** м 1. а. повез од лаке тканине који се омотава око главе или феса, сарук, чалма. б. надгробни споменик од камена у таквом облику на муслиманским гробовима. в. што својим обликом личи на турбан. г. марама или шал који жене обавију око главе. 2. зоол. врста морског јежа *Cidaris cidaris*, чврстим бодљама.

1₁<0 **турбан-лија** ж бот. врста тикве *Cucurbita melopepo*.

⁹⁸⁸ Тур. tuğralı.

СДГ: ТУРЛИ (тур. türlü)**ТО: *ѿур-***

0 **турли** прид. непром. разноврстан.

1₁<0 **тур-лија**⁹⁸⁹ ж кув. врста јела од различите зелени, резано поврће (кромпир, парадајз, паприка и др.) помешано с месом и на тихој ватри варено.

СДГ: ТУРПИЈА (тур. törpü)**ТО: *ѿурѿиј-***

0 **турпија** ж 1. ручни алат од челика различитог облика, са зупцима обично косо урезаним, који служи за стругање метала, камена, дрвета и сл., рашпа. 2. разг. жена лаког морала.

2₁<1₁ **турпија-ње** с гл. им. ← турпијати.

1₁<0 **турпиј-ати**, -ам импф. 1. стругати, дотеривати, уређивати турпијом. 2. а. трошити, уништавати. б. оглашавати се гласом који подсећа на стругање турпијом.

1₂<0 **турпиј-етина** ж аугм. и пеј. ← турпија.

1₃<0 **турпиј-ица** ж 1. дем. ← турпија. 2. анат. у ждрелу пужева рожната кожица gadula, са много правилно и косо поређаних зубаца који служе за мрвљење хране.

ПР1₁<1₁ **ѿс-турпијати**, -ам пф. 1. турпијом истругати. 2. турпијом зарадити.

ПР1₂<1₁ **о-турпијати**, -ам пф. турпијом угладити, истругати.⁹⁹⁰

ПР1₃<1₁ **пре-турпијати**, -ам пф. турпијајући раставити, престругати.

СДГ: ТУРЧИН**ТО: *ѿурч-, ѿурк-***

0 **Турчин** м (мн. Турци) 1. припадник турског народа. 2. експр. округан, свиреп, немио човек. Изр. **пуши као** ~ каже се кад неко много и страсно пуши. Изр. **где сви Турци, ту и голи Хасан** приклонити се већини и без уверења у исправност нечега.

1₁<0 **Турк-есина** м и ж аугм. и пеј. ← Турко.

1₂<0 **Турк-есиња** м и ж аугм. и пеј. ← Турко.

1₃<0 **Турк-ешања** м и ж аугм. и пеј. ← Турко.

1₄<0 **Турк-есница** м и ж пеј. Турко.

1₅<0 **Турк-иња** ж женска особа турске народности, припадница турског народа.

1₆<0 **турк-иња** ж бот. а. → лубеница. б. врста бундеве. в. врста печурке *Lepiota naucina*.

⁹⁸⁹ Тур. türlü.

⁹⁹⁰ В. и *зѿѿурѿијати*.

- 2₁<1₅ **Туркињ-ица** ж дем. ← Туркиња.
- 1₇<0 **Турк-о** м покр. и пеј. Турчин; исп. Туран.
- 2₂<1₇ **Турк-ов**, -а, -о који припада Турку (као претку од кога потиче турски народ).
- 2₃<1₈ **туркова-ње** с гл. им. ← турковати.
- 1₈<0 **турк-овати**, туркујем импф. живети на турски начин.
- 1₉<0 **турк-оч** м зоол. барска птица из породице штакара *Ibis falcinellus*.
- 1₁₀<0 **турк-уља** ж бот. → турбанлија.
- 1₁₁<0 **Турк-уша** м Турчин који не зна српско-хрватски језик, прави Турчин.
- 1₁₂<0 **турц-изам**, -зма м реч или израз турског порекла у неком језику.
- 1₁₃<0 **турц-изирати**, -ам пф. и импф. (у)чинити кога Турчином или нешто турским, потурчи(ва)ти.
- 1₁₄<0 **тур-ски**, -а, -о 1. који се односи на Турке и на Турску, који припада Турцима и Турској: ~ језик, ~ народ, ~ феудализам. 2. исламски, мухамедански (о вери). 3. а. као саставни део ботаничких и зоолошких назива: ~ вишња, ~ детелина, ~ лоза, ~ боб, ~ першун, ~ цвеће, ~ кос. б. у називу боја: ~ белило, ~ црвенило. Изр. **за турског земана, у ~ време** време кад су Турци владали у нашим крајевима; **каква је ~ сила?** разг. не треба претерано журити; **на турску, по турски** као што је обичај у Турака; **проћи као мимо (поред) турског гробља** пролазити, проћи без поздрава, не погледавши; ~ **калдрма** пут, улица покривена каменом округлим и неједнаке величине; ~ **кафа (кава)** црна кафа кувана на турски начин; ~ **пара** најмања новчана вредност; ~ **сабља** јако крива, савијена сабља, кривошија.
- 2₄<1₁₄ **турски** прил. а. као Турци, попут Турака. б. живо, бучно. Изр. **се-дети по турски** седети подвинувши унакрст испод себе ноге.
- 1₁₅<0 **тур-ско** прид. ср. р. (у именичкој служби обично непром.) турска држава или земља; турска власт, верем кад су Турци владали у нашим крајевима.
- 1₁₆<0 **Тур-ство** с 1. турски народ, Турци. 2. (турство) турски дух и особине.
- 1₁₇<0 **турч-ало** м онај који радо, често турча.
- 2₅<1₁₈ **турча-ње** с гл. им. ← турчати.
- 1₁₈<0 **турч-ати**, -ам импф. говорити турски.
- 1₁₉<0 **Тур-че**, -ета с → Туре.
- 1₂₀<0 **турч-ењак** м → потурчењак.
- 2₆<1₂₄ **турче-ње** с гл. им. ← турчити (се).
- 1₂₁<0 **Турч-ија** ж покр. Турска; зб. Турци.
- 1₂₂<0 **турч-инак**, -нка м бот. биљка из пор. макова *Paraver*, *P. dubium*, булка.
- 1₂₃<0 **турч-инац**, -нца м бот. → турчинак.
- 1₂₄<0 **турч-ити**, -им импф. I. чинити некога Турчином; преводити у муслиманску веру. II. ~ се 1. постајати Турчин; прелазити у муслиманску веру. 2. фиг. мењати се, мењати вредност; губити вредност.

ПРС₁ < 0 **за-турк-есати**, -ам пф. почети турски говорити.

ПР1₁ < 1₁₈ **за-турчати**, -ам пф. почети турски говорити.

ПР1₂ < 1₂₄ **ис-турчити**, -им пф. сва лица редом учинити Турцима.

ПР3₁ < ПР2₁ **потур** м → потурица.

ПР4₁ < ПР3₁ **потур-ачки**, -а, -о који се односи на потуре.

ПР2₁ < ПР1₃ **потур-ица** ж и м 1. потурченик. 2. отпадник, одметник, издајница.

ПР3₂ < ПР2₁ **потурич-ки**, -а, -о који се односи на потурице.

ПР2₂ < ПР1₃ **потурч-еник** м = потурчењак човек који се потурчио.

ПР2₃ < ПР1₃ **потурч-еница** ж жена потурченик.

ПР2₄ < ПР1₃ **потурч-ењак** м = потурченик.

ПР3₃ < ПР2₄ **потурчењаш-тво** с стање потурчењака.

ПР2₅ < ПР1₃ **потурч-ивати се**, -урчујем се импф и уч. ← потурчити (се).

ПР1₃ < 1₂₄ **по-турчити**, -им пф. учинити кога Турчином. ~ се прећи у муслиманску веру, постати Турчин.

С1₁ < 0 **скоро-турчењак** м онај који се одскора потурчио, исламизирао.

С1₂ < 0 **турк-о-бија** м онај који бије Турке, победник турске војске.

С1₃ < 0 **Турко-влах** м покр. Влах из Турске.

С1₄ < 0 **турко-фил** м који је наклоњен Турцима и свему што је турско.

С2₁ < С1₄ **туркофил-изам**, зма м наклоњеност и пријатељски однос према Турцима и свему што је турско, туркофилство.

С2₂ < С1₄ **туркофил-ски**, -а, -о који се односи на туркофиле: политика.

С2₃ < С1₄ **туркофил-ство** с туркофилизам.

С1₅ < 0 **турчин цвет** ијек. **турчин цвијет** м бот. нарцис.

С1₆ < 0 **турко-лог** м стручњак у туркологији.

С1₇ < 0 **турко-логија** ж изучавање турског језика, књижевности и културе.

С2₄ < С1₆, С1₇ **турколош-ки**, -а, о који се односи на туркологе и туркологију.

СДГ: ТУРШИЈА (тип. turşu)

ТО: *йуршиј-*

0 **туршија** ж воће и поврће ушчувано за зиму у води, пресолцу и сирћету.

1₁ < 0 **туршиј-ара** ж паприка која се држи у туршији.

1₂ < 0 **туршиј-ица** ж дем. ← туршија.

ПРС₁ < 0 **у-туршиј-ати се**, -ам се пф. сачувати се као у туршији, конзервирати се.

СДГ: ТУТКАЛО (тип. tutkal)

ТО: *йуџкал-*

0 **туткал** м → туткало.

2₁ < 1₁ **туткалиса-ње** с гл. им. ← туткалисати.

1₁<0 **туткал-исати**, -ишем импф. лепити туткалом.

1₂<0 **туткал-ити**, -им импф. лепити туткалом.

1₃<0 **туткал-о** с лепак, лепило добивено прерадом костију и коже.

ПР1₁<1₁ **за-туткал-исати**, -ишем пф. причврстити, залепити туткалом.

ПР1₂<1₂ **за-туткалити**, -им пф. причврстити, залепити туткалом.

СДГ: ТУТУН (тур. *tütün*)

ТО: *туйун-*

0 **тутун** м дуван.⁹⁹¹

1₁<0 **тутун-исати**, -ишем импф. пушити.

1₂<0 **тутун-ити**, -им импф. пушити.⁹⁹²

1₃<0 **тутун-лук**⁹⁹³ м цев кроз коју се увлачи дим.

1₄<0 **тутун-џија**⁹⁹⁴ м момак који носи чибук и њиме послужује, чибугџија.

С1₁<0 **тутун-кеса** ж дуванкеса.

СДГ: ТУФЕК (тур. *tüfek*)

ТО: *туйфек-*

0 **туфек** м заст. пушка; метак хитац.

1₁<0 **туфег-џија** м = туфекџија онај који прави, поправља оружје, пушкар.

2₁<1₁ **туфегџиј-ски**, -а, -о који се односи на туфегџије: ~ занат.

1₂<0 **туфек-џија** м = туфекџија.

2₂<1₂ **туфекџиј-ски**, -а, -о који се односи на туфекџије: ~ породица.

СДГ: ТУХАФ (тур. *tuhaf*)

ТО: *туйхаф-*

0 **тухаф** (туаф) прид. непром. → тухафли.

1₁<0 **тухаф-ли** прид. непром. покр. необичан, несхватљив, чудан.

⁹⁹¹ Лексема *туйун* представља синоним лексеми *дуван*, док домаћег синонима нема. Поставља се питање шта је утицало на то да лексема *дуван* постигне висок степен адаптације и фреквенције. Вероватно један од узрока лежи у чињеници да је она старија позајмљеница у односу на лексеми *туйун*. РСЈ не региструје реч *туйун*, она је једноставно потиснута из употребе речју *дуван*. Преузимање две истозначне речи из турскога језика (*дуван*, *туйун*) спада у ретке појаве, али не и неочекиване, с обзиром на то да су оне преузимане у различито време и на различитим територијама. У *Вуковом Рјечнику* код одреднице *туйун* наводи се да се ретко говори, а понајвише у Србији и у Босни по варошима и упућује је на духан: Кафу пише, тутун запалише (исп. Ђинђић 2020: 30–34).

⁹⁹² В. и *зайујунити*, *најујунити*.

⁹⁹³ Тур. *tütünlük*.

⁹⁹⁴ Тур. *tütünçü*.

Ћ

СДГ: ЋАБА (тур. *Kâbe*)ТО: *ħab-*

0 **ħaba** ж 1. а. (Ћаба) храм у граду Меки у Арабији, према коме су окренуте све џамије на свету, муслиманско светилиште. б. светилиште уопште. 2. ходочашће до Ћабе. 3. бот. врста биљке, ђул, пелинђул *Artemisia annua*.

1₁<0 **ħab-енски**, -а, -о који се односи на ħabu.

СДГ: ЋАЈА

ТО: *ħaj-*

0 **ħaja** ж → ħaxija.

1₁<0 **ħaj-ица** ж дем. ← ħaja.

СДГ: ЋАР (тур. *kâr*)ТО: *ħar-*

0 **ħar** м 1. разг. добитак, зарада; корист: радити с ħаром; слаб ħar од тога. 2. заст. трговина.

2₁<1₁ **ħare-ње** с гл. им. ← ħарити.

1₁<0 **ħar-ити**, -им импф. 1. (и пф.) зарађивати, зарадити, доби(ва)ти на лак начин; имати користи. 2. трговати.

2₂<1₂ **ħarka-ње** с гл. им. ← ħаркати.

1₂<0 **ħar-кати**, -ам импф. заст. дем. ← ħарити, помало трговати.

1₃<0 **ħar-ција** м 1. онај који је лаком на добитак, зараду. 2. заст. трговац.

ПР1₁<0 **у-ħарити**, -им пф. доћи ди зараде, добити, зарадити; извући неку корист.⁹⁹⁵

СДГ: ЋАСА (тур. *kâse*)ТО: *ħas-*

0 **ħasa** ж 1. дубља, округла посуда без дршки са стране (од бакра, порцелана или земље). 2. бот. биљка из пор. тустика, пупаквица.

1₁<0 **ħas-ица** ж дем ← ħasa.

СДГ: ЋАТИБ (кјатиб) (тур. *kâtip*)ТО: *ħatī-*

0 **ħatīb** м = ħатип административни чиновник, писар.

⁹⁹⁵ В. и *заħарити*.

1₁<0 **ћат-а** м хип. нар. = ћато писар.

2₁<1₁ **ћат-ин**, -а, -о који припада ћати.

3₁<2₁ **ћатин-ица** ж ћатина жена.

2₂<1₁ **ћат-ински**, -а, -о који се односи на ћате.

2₃<1₁ **ћат-исати**, -ишем импф. бити ћата, вршити посао ћате, радити као

ћата.

2₄<1₁ **ћат-ица** м дем. и ир. ← ћата и ћато.

1₂<0 **ћат-о**, -а и -е м → ћата.

2₅<1₂ **ћат-ов**, -а, -о који припада ћату.

СДГ: ЋАФИР (тур. kâfir)

ТО: ћафир-

0 **ћафир** м неверник, каурин (о немуслиманима у језику муслимана).

1₁<0 **ћафир-ски**, -а, -о који се односи на ћафире.

СДГ: ЋАХИЈА (ћаија, ћаја) (тур. kâhi)

ТО: ћахиј-

0 **ћахија** ж кув. врста сланог колача.

1₁<0 **ћахи-ија** м онај који прави ћахије.

СДГ: ЋЕБАП

ТО: ћебай-

0 **ћебап** м покр. → ћевап.

1₁<0 **ћебап-чић** м дем. ← ћебап.

1₂<0 **ћебаб-ија** м покр. → ћевабџија.

СДГ: ЋЕБЕ (тур. kebe)

ТО: ћеб-

0 **ћебе**, -ета с покривач изаткан од вуне или сличне материје. Изр. **појео би и масно ћебе** каже се за онога ко је прождрљив, лаком на јело.

1₁<0 **ћеб-енце**, -а и -ета с дем. ← ћебе.

1₂<0 **ћеб-етина** ж аугм. ← ћебе.

1₃<0 **ћеб-џија** м онај који прави ћебад.⁹⁹⁶

1₄<0 **ћеб-ад** ж зб. им. ← ћебе.

ПРС 1₁<0 **у-ћеб-ати се**⁹⁹⁷, -ам се пф. изгубити еластичност (о обично вуненим тканинама) (Ред.).

⁹⁹⁶ Може се претпоставити да је основа гласила *ћебетй-*, што би подразумевало алтернацију т : ђ (Ђорић 2008: 46). Исти случај је и са именицом *шербеџија*.

⁹⁹⁷ Овај глагол не бележе Речник МС и РСЈ.

СДГ: ЋЕВАБ/ЋЕВАП (ћевап) (тур. kevar)**ТО: ћеваб-, ћевай-**0 **ћеваб/ћевап** м комадићи меса испеченог на ражњу.1₁<0 **ћеваб-џија**⁹⁹⁸ м онај који прави и продаје ћевапчиће и ћевап.2₁<1₁ **ћевабџиј-ин**, -а, -о који припада ћевабџији.2₂<1₁ **ћевабџиј-ски**, -а, -о који се односи на ћевабџије.2₃<1₁ **ћевабџи-ика** ж жена ћевабџија; ћевабџијина жена.3₁<2₃ **ћевабџик-ин**, -а, -о који припада ћевабџици.2₄<1₁ **ћевабџи-иница** ж гостионица у којој се пеку и продају ћевапи и ћевапчићи.1₂<0 **ћевап-че**, -ета с → ћевапчић.⁹⁹⁹1₃<0 **ћевап-чић** м (обично у мн.) ваљчић самлеведеног или исецканог меса испечен на жару (роштиљу).**СДГ: ЋЕИФ****ТО: ћеиф-, ћејф-**0 **ћеиф** м → ћеф.ПРС1₁<0 **раџ-ћеифл-ити се**, -им се пф. постати добро расположен, орасположити се, развеселити се.ПРС1₂<0 **у-ћејф-ити се**, -им се пф.; исп. ћеф, ћеиф 1. постати ћефлеисан, развеселити се, расположити се под дејством мање количине алкохола. 2. постати дрзак; каприцирати се, уинатити се.**СДГ: ЋЕЛА (тур. kel)****ТО: ћел-**0 **ћела**¹ ж место на глави где је коса отпала; теме без косе.3₁<2₁ **ћела**² м = ћело хип. и ир. ← ћелавац.1₁<0 **ћел-ав**, -а, -о који има ћелу, који је без косе. Изр. **куд сви Турци, туд и ћелави Мујо** приклонити се већини и без уверења у исправност нечега.2₁<1₁ **ћелав-ац**, -авца м онај који је ћелав.2₂<1₁ **ћелав-ити**, -им импф. постајати ћелав.2₃<1₁ **ћелав-ица** ж ћелава жена.2₄<1₁ **ћелав-ко** м ћелавац.3₂<2₂ **ћелавље-ње** с гл. им. ← ћелавити.2₅<1₁ **ћелав-ост** ж стање онога који је ћелав.3₃<2₁ **ћело**, -а и -е (вок. ћело) м = ћела².1₂<0 **ћел-ов**, -а, -о који припада ћелу.1₃<0 **ћел-оња** м пеј. ћелав човек, ћелавац.⁹⁹⁸ Тур. kevarçı.⁹⁹⁹ РСЈ не региструје нпр. *ћевајче*.

$1_4 < 0$ **ћел-ча** м покр. → ћелоња.

ћелупача¹⁰⁰⁰ ж погрд. ћелавица.

ПР $1_1 < 2_2$ **о-ћелавити**, -им пф. постати ћелав.

ПР $1_2 < 1_1$ **про-ћелав**, -а, -о понешто ћелав.

С $1_1 < 1_1$ **полу-ћелав**, -а, -о делимично ћелав, који има само нешто косе на глави.

СДГ: ЋЕЛЕПИР (тур. kelepİR)

ТО: ћелейир-

0 **ћелепир** м заст. плен, добит.

$1_1 < 0$ **ћелепир-ити**, -им пф. и импф. ћарити (1).

ПР $1_1 < 1_1$ **у-ћелепирити**, -им пф. доћи до зараде, плена на лак начин.

СДГ: ЋЕМЕР (тур. kemer)

ТО: ћемер-

0 **ћемер**¹⁰⁰¹ м 1. свод, лук. 2. етн. а. мушки појас с преградом за новац. б. женски појас украшен сребром.

$2_1 < 1_1$ **ћемере-ње** с гл. им. ← ћемерити.

$1_1 < 0$ **ћемер-ити**, -им импф. градити на свод; сводити.

$1_2 < 0$ **ћемер-ли**¹⁰⁰² прид. непром. који је на свод, засвођен.

$1_3 < 0$ **ћемер-лија** ж крива, савијена сабља.

СДГ: ЋЕПЕНАК (ћефенак) (тур. kerpnk)

ТО: ћейенак-

0 **ћепенак**, -енка м (мн. ћепенци, ген. ћепенака) заст. једно од два крила, горње или доње, која су у старинских дућана служила уместо врата (на доње се, кад је било отворено, излагала роба, а на њему је каткад седео трговац).

$1_1 < 0$ **ћепенач-ки**, -а, -о који се односи на ћепенак и на ћепенке.

СДГ: ЋЕРЕЋА/ЋЕРЕЋЕ (тур. kereke, kerekİ)

ТО: ћерех-

0 **ћерећа** ж / **ћереће**, -ета с покр. врста танког памучног домаћег платна.

¹⁰⁰⁰ Ова лексема је наведена несегментирана и на крају гнезда, јер није јасан начин на који је изведена.

¹⁰⁰¹ Речник МС их је дао као хомонимне лексеме, иако је у питању иста етимологија: ћемер¹ м „свод, лук“; исп. болта (1). 2. ћемер² етн. а. „мушки појас с преградом за новац“. б. „женски појас украшен сребром“.

¹⁰⁰² Тур. kemerli.

1₁<0 **ћерећ-ели** прид. непром. који је од ћереће, од ћерећета.

1₂<0 **ћерећ-елија** ж покр. → ћерећа.

СДГ: ЋЕРПИЧ (черпић) (тур. kerpiç)

ТО: ћерпич-

0 **ћерпич** м непечена цигла; исп. черпић.

1₁<0 **ћерпич-ар** м онај који прави ћерпиче.

1₂<0 **ћерпич-ара** (черпићара) ж кућа од ћерпича.

СДГ: ЋЕСМА (тур. kesme)

ТО: ћесм-

0 **ћесма** ж покр. врста веза на рукавима кошуље, шупљика.

2₁<1₁ **ћесма-ње** с гл. им. ← ћесмати.

1₁<0 **ћесм-ати**, -ам импф. правити ћесме шупљике.

ПР1₁<1₁ **иш-ћесмати**, -ам пф. начинити ћесме, шупљике, рупице као украс на платну (да се извезе неки нарочити вез).

СДГ: ЋЕТЕН (тур. keten)

ТО: ћетен-

0 **ћетен** м лан. Изр. ~ -алва алва која се прави од ћетенова семена.

1₁<0 **ћетен-иште** с ланиште.

1₂<0 **ћетен-ов**, -а, -о који је од ћетена: ~ семе.

СДГ: ЋЕФ (ћев, ћеиф) (тур. keyif)

ТО: ћеф-

0 **ћеф** м (ретко ж) (мн. ћефови) 1. жеља, прохтев: испунити ~ некоме. 2. добро расположење, забава, весеље: бити у ћефу.

1₁<0 **ћеф-ина** ж аугм. и пеј. ← ћеф.

1₂<0 **ћеф-ити се**, -им се импф. покр. веселити се, забављати се.

1₃<0 **ћеф-леисан**, -а, -о весео, добро расположен од алкохола, припит.

1₄<0 **ћеф-ли**¹⁰⁰³ прид. непром. ћефлеисан.

1₅<0 **ћеф-лија** м онај који је добро расположен, у припитом стању.

2₁<1₂ **ћеф-нути се**, -не се пф. безл. прохтети се.

ПР1₁<1₂ **на-ћефити се**, -им се пф. загрејати се, развеселити се (од пића), задовољити се.

ПРС1₁<1₃ **на-ћеф-леисати се**, -ишем се пф. напити се.

¹⁰⁰³ Тур. keyifli.

СДГ: ЋЕФИЛ (тур. kefil)**ТО: ђефил-**0 **ђефил** м заст. јамац, сведок.1₁<0 **ђефил-ити (се)**, -им (се) импф. јамчити, сведочити.**СДГ: ЋИЛАШ****ТО: ђил-**0 **ђилаш** м → чилаш.1₁<0 **ђил-е**, -а хип. ← ђилаш, чиле.**СДГ: ЋИЛЕР (тур. kiler)****ТО: ђилер-**0 **ђилер** м покр. соба за оставу, спремница, смочница; исп. киљер.1₁<0 **ђилер-ак**, -рка м дем. ← ђилер.1₂<0 **ђилер-ић**, -а м дем. ← ђилер.1₃<0 **ђилер-че**, -ета с дем. ← ђилер.**СДГ: ЋИЛИБАР (ђелибар, ђирибар) (тур. kehribar)¹⁰⁰⁴****ТО: ђилибар-**0 **ђилибар** м 1. жута фосилна смола, јантар. 2. агр. врста жутог грождја: смедеревски: смедеревски ~.1₁<0 **ђилибар-ка** ж агр. врста винове лозе; исп. ђилибар (2).1₂<0 **ђилибар-ски**, -а, -о који се односи на ђилибар, који је начињен од ђилибара.**СДГ: ЋИЛИМ (тур. kilim)****ТО: ђилим-**0 **ђилим** м простирка изаткана од вуне или друге длаке, са разним шарама, тепих, саг.1₁<0 **ђилим-ак**, -имка м дем. ← ђилим.1₂<0 **ђилим-ар** м онај који израђује или продаје ђилиме.1₃<0 **ђилим-ара** ж радионица у којој се израђују ђилими.2₁<1₂ **ђилимар-ев**, -а, -о = ђилимаров који припада ђилимару.2₂<1₂ **ђилимар-ка** ж она која израђује ђилиме.2₃<1₂ **ђилимар-ов**, -а, -о = ђилимарев.2₄<1₂ **ђилимар-ски**, -а, -о који се односи на ђилимаре и ђилимарство.2₅<1₂ **ђилимар-ство** с ђилимарска вештина, ђилимарски занат.¹⁰⁰⁴ А. Шкаљић (Škaljić 1973) наводи погрешне етимоне *kehruba*, *kehlibar*.

1₄<0 **ћилим-ац**, -мца м дем. ← ћилим.

1₅<0 **ћилим-ски**, -а, -о који се односи на ћилиме: ћилимске шаре.

1₆<0 **ћилим-уша** ж ћилимарка.

2₆<1₇ **ћилимч-ад** ж зб. им. ← ћилимче.

1₇<0 **ћилим-че**, -ета с (супл. мн. ћилимчад) = ћилимчић дем. ← ћилим.

1₈<0 **ћилим-чић** м дем. ← ћилим.

СДГ: ЋИРИЈА (тур. kira)

ТО: *ћирџ-*

0 **ћирџа** ж покр. → кирија.

1₁<0 **ћирџ-џија** м покр. → кириџија.

СДГ: ЋИТАБ (ћитап) (тур. kitap)

ТО: *ћиџаб-*

0 **ћитаб** м = китаб књига која садржи верске догме муслиманске религије и муслиманске правне норме.

1₁<0 **ћитаб-а** ж разг. а. потврда, уверење; листић папира с неком белешком, цедуља. б. писмено наређење.

СДГ: ЋИФТА (ћивта) (према тур. Çifit?)

ТО: *ћифџ-*

0 **ћифта** м пеј. 1. трговчић, ситничар. 2. зеленаш, лихвар, каишар; тврдица, шкртац. 3. малограђанин, филистар.

1₁<0 **ћифт-ански**, -а, -о → ћифтински.

1₂<0 **ћифт-ар** м ћифта.

2₁<1₅ **ћифтаре-ње** с гл. им. ← ћифтарити.

1₃<0 **ћифт-арија** ж зб. ћифте.

2₂<1₂ **ћифтар-исати**, -ишем импф. 1. трговати ситном робом. 2. тврдичити, шкртарити. 3. малограђански, филистарски живети, поступати као ћифта.

1₄<0 **ћифт-арити**, -им импф. 1. трговати ситном робом. 2. тврдичити, шкртарити. 3. малограђански, филистарски живети, поступати као ћифта.

1₅<0 **ћифт-изам**, -зма м → ћифтинство.

1₆<0 **ћифт-ин**, -а, -о који припада ћифти.

1₇<0/2₃<1₆ **ћифт-иница/ћифтин-ица** ж женска особа ћифта.

1₈<0 **ћифт-ински**, -а, -о који се односи на ћифте, који је као у ћифте, својствен ћифтама.

2₄<1₆ **ћифтин-ство** с ћифтинско схватање и поступање.

1₉<0 **ћифт-ица** м дем. ← ћифта.

СДГ: ЋОПЕК (тур. köpek)**ТО: ћојек-**0 **ћопек** м покр. 1. пас, псето. 2. погрд. мангуп; глупан, будала.1₁<0 **ћопек-лук**¹⁰⁰⁵ м обест, пасјалук.**СДГ: ЋОР (тур. kör)****ТО: ћор-**0 **ћор** прид. (обично непром.) (одр. ћори) заст. → ћорав.3₁<2₃ **ћор-а**¹ ж 1. хип. и ир. ← ћоравица. 2. ћорава кобила.3₂<2₁ **ћор-а**² м = ћоро хип. и ир. ← ћоравац.

1₁<0 **ћор-ав**, -а, -о 1. а. који не види на једно око; који не види добро, који слабо види. б. слеп (у оба ока). Изр. и **ћорава кока нађе зрно** и неук, невешт кадгод паметно што каже и уради; **на једно око ћорав, а на друго не види** подр. слеп је; **баталити, окавити се (махнути, оставити, проћи се) ћорава посла** дићи руке од бескорисна, узалудна посла; ~ **Анђелија** нар. мартовска вејавица; **ћорава ти страна!** иди бестрага; **то зна и ~ бака** то свако уме урадити.

2₁<1₁ **ћорав-ац**, -авца онај који је ћорав.3₃<2₁ **ћоравач-ки** прил. наслепо, насумце, без размишљања.2₂<1₁ **ћорав-ити**, -им (некњиж. ћоравети) импф. постајати ћорав.2₃<1₁ **ћорав-ица** ж она која је ћорава.2₄<1₁ **ћорав-ко** м ћоравац.3₄<2₂ **ћоравље-ње** с гл. им. ← ћоравити.2₅<1₁ **ћораво** прил. невешто, неспретно, глупо.2₆<1₁ **ћорав-ост** ж особина, стање оног који је ћорав.

1₂<0 **ћор-ак**, -рка м 1. набој без убојитог зрна, вежбовни, маневарски метак. 2. експр. разг. неуспешан пропали посао, акција, радња; уопште оно што је неуспело, пропало (а обично је претходно хвалисаво, бучно најављивано).

1₃<0 **ћор-ац**, -рца м 1. набој без убојитог зрна, вежбовни, маневарски метак. 2. експр. разг. неуспешан пропали посао, акција, радња; уопште оно што је неуспело, пропало (а обично је претходно хвалисаво, бучно најављивано).

2₇<1₆ **ћоре-ње** с гл. им. ← ћорити.1₄<0 **ћор-еша** м погрд. → ћоравац.2₈<1₅ **ћори-ло** с слепило.4₁<3₁ **ћор-ин**, -а, -о који припада ћори¹.4₂<3₂ **ћор-ин** који припада ћори².1₅<0 **ћор-ити**, -им импф. необ. чинити ћоравим.2₉<1₆ **ћорк-ан** м → ћоравац, ћоро.1₆<0 **ћор-ко** м → ћоравац, ћоро.1₇<0 **ћор-лаисати**, -ишем пф. жмурећи навалити, ударити на што.¹⁰⁰⁵ Тур. köreklik.

$3_5 < 2_1$ **ћор-о**, -а и -е м (вок. ћоро) = ћора.

$1_8 < 0$ **ћор-ов**, -а, -о који припада ћору.

$1_9 < 0$ **ћор-ча** м погрд. → ћоравац.

$PR2_1 < PR1_1$ **заћорен-ост**¹⁰⁰⁶ ж стање или особина онога који (се) заћори.

$PR1_1 < 1_6$ **за-ћорити**, -им пф. нар. I. 1. а. понашати се као ћорав, слеп; слепо поћи куда, за ким. б. заљубити се преко мере. 2. залудити, опчинити. II. ~ се → заћорити (1б).

$PR1_2 < 2_2$ **о-ћоравити**, -им пф. нар. 1. постати ћорав. 2. учинити ћоравим.

$PR1_3 < 1_6$ **о-ћорити**, -им пф. нар. → оћоравити.¹⁰⁰⁷

$C1_1 < 0$ **ћор-балта**¹⁰⁰⁸ ж покр. тупа секирица.

$C1_2 < 0$ **ћор-баца** ж покр. отвор баца на крову.

$C1_3 < 0$ **ћор-буцак** м ћорсокак.

$C1_4 < 0$ **ћор-пазар** м пазар, трговина наслепо, насумце.

$C1_5 < 0$ **ћор-сокак**¹⁰⁰⁹ м 1. улица без излаза на крају, слепа улица. 2. експр. безизлазан положај.

$C1_6 < 0$ **ћор-фишек** м → ћорак.

СДГ: ЋОРДА (ћорда, корда) (тур. *görda*)

ТО: *ћорд-*

0 **ћорда** ж заст. сабља.

$1_1 < 0$ **ћорд-ница** ж дем. ← ћорда.

$PRc1_1 < 0$ **на-ћорд-исати се**, -ишем се пф. заст. припасати ћорду.

СДГ: ЋОС¹⁰¹⁰ (тур. *köse*)

ТО: *ћос-*

0 **ћос**, -а, -о ћосаст, ћосав.

$1_1 < 0$ **ћос-а** м = ћосо онај који је ћосав.

$1_2 < 0$ **ћос-ав**, -а, -о којему не расту бркови и брада; који је без длака.

$2_1 < 1_2$ **ћосав-ац**, -авца м онај који је ћосав.

$2_2 < 1_2$ **ћосав-ост** ж особина, стање онога који је ћосав.

$2_3 < 1_5$ **ћоса-ње** с гл. им. ← ћосати.

$1_3 < 0$ **ћос-аст**, -а, -о = ћосав.

$1_4 < 0$ **ћос-ат**, -а, -о = ћосав.

¹⁰⁰⁶ Изведено преко трпног придева незабележеног у грађи.

¹⁰⁰⁷ В. и *заћоравиџи се, наћоравиџи, наћориџи*.

¹⁰⁰⁸ Тур. *kör balta*.

¹⁰⁰⁹ А. Шкаљић (Škaljić 1973) наводи погрешну етимологију *kör sokak*. У турском језику *çikmaz sokak* именује слепу улицу.

¹⁰¹⁰ Ова лексема није обележена као турцизам у Речнику МС.

$1_5 < 0$ **ћос-ати**, -ам импф. покр. шалити се, ругати се; водити љубав (с киме), ашиковати.

$1_6 < 0$ **ћос-ин**, -а, -о који припада ћоси.

$2_4 < 1_6$ **ћосин-ица** ж ћосина жена.

$1_7 < 0$ **ћос-о**, -а и -е м = ћоса.

$2_5 < 1_7$ **ћос-ов**, -а, -о који припада ћосу.

СДГ: ЋОШАК¹ (тур. köşe)¹⁰¹¹

ТО: *ћош-*, *ћошк-*

0 **ћоше**, -ета с / 0, **ћоша** ж → ћошак. Изр. **на своје ћоше вући** водити рачуна само о себи и својој користи; **округло па на ћоше** ни овако, ни онако; нејасно, неодређено, лукаво.

$1_1 < 0$ **ћош-ак**, -шка м угао, кут; рогаљ. Изр. **бити на три ћошка** бити нерасположен, бити зле воље; **држати три ћошка куће** вршити главнину посла у кући; **на три ћошка** како не ваља, лоше; **стерати у ћошак** довести у безизлазан положај.

$2_1 < 1_1$ **ћошк-а** ж → ћошак.

$2_2 < 1_1$ **ћошк-ара** ж разг. 1. проститутка. 2. брусилица за паркет која служи за обраду ћошкова, улова просторија.

$2_3 < 1_1$ **ћошк-арити**, -им импф. разг. стојати, дангубити беспослен по улицама, сокацима.

$2_4 < 1_1$ **ћошк-аст**, -а, -о који има ћошкове, угласт.

$3_1 < 2_4$ **ћошкасто** прил. на ћошкове, угласто: ~ здељати; фиг. којекако, с муком, мучно; супр. глатко.

$2_5 < 1_1$ **ћошк-ић** м дем. ← ћошак.

$1_2 < 0_1$ **ћош-ни**, -а, -о који се односи на ћошу.

ПРС $1_1 < 0$ **иш-ћош-ити се**, -им се пф. накренути се, накривити се; пасти у очи ћошкастим изгледом.

СДГ: ЋУЛУМ (тур. külünk)

ТО: *ћулум-*

0 **ћулум** м заст. 1. топуз, буздован. 2. погрд. ограничен човек, глупак, будала.

$1_1 < 0$ **ћулум-ак**, -умка м дем. ← ћулум.

¹⁰¹¹ А. Шкалајић (Škaljić 1973) погрешно наводи под истом одредницом ћошак¹ и ћошак² и даје за њих заједнички етимон *köşk*. В. стр. 147.

СДГ: ЋУМУР (тур. kömür)**ТО: ђумур-**

0 **ђумур** м дрвени угаљ, угљен.

1₁<0 **ђумур-ана** ж 1. јама где се пали дрво ради добивања ђумура. 2. место где се продаје ђумур.

1₂<0 **ђумур-аш** м онај који прави или продаје ђумур, угљар.

1₃<0 **ђумур-ница** ж → ђумурана.

1₄<0 **ђумур-њача** ж → ђумурана.

1₅<0 **ђумур-џија**¹⁰¹² м ђумураш.

2₁<1₅ **ђумурџ-лук**¹⁰¹³ м заст. производња и продаја ђумура.

2₂<1₅ **ђумурџ-џица** ж ђумурџијина жена.

СДГ: ЋУП (тур. küp)**ТО: ђуџ-**

0 **ђуп** м земљани бокаст суд с ужим грлом, крчаг, врч.

1₁<0 **ђуп-а** ж 1. → ђуп. 2. фиг. шаљ. глава.

1₂<0 **ђуп-ина** ж аугм. и пеј. ← ђуп.

1₃<0 **ђуп-ић** м дем. ← ђуп.

2₁<1₁ **ђуп-ица** ж дем. ← ђупа.

1₄<0 **ђуп-че**, -ета с дем. ← ђуп.

1₅<0 **ђуп-чић** м дем. ← ђуп.

СДГ: ЋУПРИЈА (тур. köprü)**ТО: ђуџриј-**

0 **ђуприја** ж мост: камена ~, дрвена ~, ~ на Дрини.¹⁰¹⁴

1₁<0 **ђуприј-етина** ж аугм. и пеј. ← ђуприја.

1₂<0 **ђуприј-ица** ж дем. ← ђуприја.

1₃<0 **ђуприј-ски**, -а, -о који се односи на ђуприје.

СДГ: ЋУРАК (тур. kürk)**ТО: ђурк-, ђурџ-**

0 **ђурак**, -рка м огртач постављен крзном, кожух.

2₁<1₂ **ђурт-а** м = ђурто хип. ← ђурчија.

3₁<2₁ **ђурт-ин**, -а, -о који припада ђурти.

2₂<1₂ **ђурт-о**, -а и -е м (вок. ђурто) = ђурга.

3₂<2₂ **ђурт-ов**, -а, -о који припада ђурту.

¹⁰¹² Тур. kömürçü.

¹⁰¹³ Тур. kömürçülük.

¹⁰¹⁴ Анкета спроведена међу студентима прве године Учитељског факултета у Београду показује да од 89 испитаника, чак 17 не зна шта значи *ђуџрија*.

- $1_1 < 0$ **ћурче**, -ета с дем ← ћурак.
 $2_3 < 1_2$ **ћурчи-баша** м заст. ћурчијски старешина, првак.
 $3_3 < 2_3$ **ћурчибашин-ица** ж ћурчибашина жена.
 $1_2 < 0$ **ћурч-ија**¹⁰¹⁵ м занатлија који прави ћуркове, крзнар, кожухар.
 $2_4 < 1_2$ **ћурчиј-ин**, -а, -о који припада ћурчији.
 $3_4 < 2_4$ **ћурчијин-ица** ж = ћурчиница ћурчијина жена.
 $2_5 < 1_2$ **ћурчиј-ски**, -а, -о који се односи на ћурчије, крзнарски: ~ занат, ~ еснаф.
 $2_6 < 1_2$ **ћурчи-лук**¹⁰¹⁶ м ћурчијски, крзнарски занат.
 $1_3 < 0$ **ћурч-ина** ж аугм. ← ћурак.
 $2_7 < 1_2$ **ћурчи-ница** ж = ћурчијиница.
 $2_8 < 1_2$ **ћурч-инка** ж крзнарска игла.
 $2_9 < 1_2$ **ћурч-ински**, -а, -о → ћурчијски.
 $1_4 < 0$ **ћурч-ић** м дем. ← ћурак.

СДГ: ЋУРДИЈА (тур. kürde)**ТО: ћурдиј-**

0 **ћурдија** ж 1. кратак кожух, крзнен капут, с рукавима или без рукава (обично од овчијег крзна). 2. дуга женска хаљина с крзном.

- $1_1 < 0$ **ћурдиј-етина** ж аугм. и пеј. ← ћурдија.
 $1_2 < 0$ **ћурдиј-ица** ж дем. ← ћурдија.
 $1_3 < 0$ **ћурд-ица** ж → ћурдијица.

СДГ: ЋУСКИЈА (тур. kuşku)**ТО: ћускиј-**

0 **ћускија** ж гвоздени алат у облику полуге за бушење рупа у земљи, за подизање терета и др. Изр. **глуп као** ~ сасвим глуп; **пијан као** ~ јако пијан, потпуно пијан.¹⁰¹⁷

- $1_1 < 0$ **ћускиј-ица** ж дем. ← ћускија.

СДГ: ЋУСЛА¹⁰¹⁸ (тур. kösele)**ТО: ћусл-**

0 **ћусла** м = ћусло онај који је ћулав.

- $1_1 < 0$ **ћусл-ав**, -а, -о покр. који је ошишан до коже.
 $1_2 < 0$ **ћусл-о**, -а и -е м = ћусла.

¹⁰¹⁵ Тур. kürkçü.

¹⁰¹⁶ Тур. kürkçülük.

¹⁰¹⁷ Ово је још један пример како реч наставља да живи кроз изразе, јер су поменути изрази фреквентни по употреби.

¹⁰¹⁸ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973). Лексема *kösele* је персијског порекла и има следећа значења у турском језику: I. „груба кожа, штављена кожа; ђон“. II. „који је од грубе, штављене коже“.

СДГ: ЋУФТА/ЋУФТЕ (тур. köfte)**ТО: ђуфѡ-**

0 **ђуфта** ж / **ђуфте**, -ета с кув. пржена лоптица самлевоног или исецканог меса; јело припремљено од таквих лоптица у сосу. Изр. **алал му** ~ → уз халал (изр.).

1₁ < 0 **ђуфт-ица** ж дем ← ђуфта.

У**СДГ: УГУРСУЗ (грсуз) (тур. uğursuz)****ТО: угурсуз-**

0 **угурсуз** м а. неваљалац; зао, опак човек. б. хип. обешењак, мангуп, лола, враголан, спадало.

1₁ < 0 **угурсуз-лук**¹⁰¹⁹ (грсузлук) м неваљалство, мангуплук, безобразлук; несташлук.

1₂ < 0 **угурсу-ски**, -а, -о (грсуски) својствен угурсузима, неваљао; обешењачки.

2₁ < 1₂ **угурсуски** прил. као угурсуз, мангупски.

СДГ: УЗУР (тур. huzur)**ТО: узур-**

0 **узур** м заст. живот без рада, без посла, одмор, доколица. Изр. **живети на узору** заст. живети на миру, безбрижно, у доколици.

1₁ < 0 **узур-ан**, -рна, -рно који угодно, безбрижно живи; беспослен, докон.

1₂ < 0 **узур-аш** м 1. отимач, лихвар, каматник. 2. узурлија.

2₁ < 1₃ **узуре-ње** с гл. им. ← узурити.

1₃ < 0 **узур-ити**, -им импф. живети ништа не радећи, у доколици, комотно; одмарати се, не радити.

1₄ < 0 **узур-лија**¹⁰²⁰ м онај који угодно живи; докон човек, докоњак, беспосличар, дангуба.

2₂ < 1₁ **узурно** прил. безбрижно, у беспослици.

СДГ: УЈДУРМА (тур. uydurma)¹⁰²¹**ТО: ујдур-**

0 **ујдурма** ж превара, подвала, смицалица.

3₁ < 2₁ **ујдурисава-ње** с гл. им. ← ујдурисавати.

¹⁰¹⁹ Тур. uğursuzluk.

¹⁰²⁰ Тур. huzurlu.

¹⁰²¹ Лексема *ујдурма* је турска глаголска именица од глагола *uydurmak*. Основа би била у складу са тим *ујдур-*.

2₁<1₁ **ујдурис-авати (се)**, -ам (се) импф. ← ујдурисати (се).

1₁<0 **ујдур-исати**, -ишем пф. I. 1. а. направити; удесити, свршити. б. дотерати, уредити, удесити. 2. урадити нешто иза чијих леђа, направити смицалицу, подвалити коме. II. ~ се доћи у ред, бити у реду, дотерати се, уредити се.

СДГ: УЛАР (јулар) (тур. yular)

ТО: улар-

0 **улар** м конопац око главе коња за крај којег се коњ води или се њим везује.

1₁<0 **улар-ити**, -им импф. држати на улару; експр. ограничавати слободу, спутавати.

ПР1₁<1₁ **за-уларити**, -им пф. 1. ставити улар (коњу), свезати уларом. 2. потчинити.

ПР1₂<1₁ **из-уларити**, -им пф. I. скинути улар: ~ коња. II. ~ се постати сувише слободан, необуздан, разуздати се, разуларити се.¹⁰²²

ПР2₁<ПР1₃ **одулар-ен**, -а, -о I. трп. прид. ← одуларити (се). 2. разуларен, разуздан, распуштен.

ПР3₁<ПР2₁ **одуларен-ост** ж особина онога који је одуларен, разузданост, распуштеност, необузданост.

ПР1₃<1₁ **од-уларити**, -им пф. I. скинути улар, ослободити улара. II. ~ се а. ослободити се улара. б. постати непослушан, разуздан, распуштен, необуздан.

ПР1₄<1₁ **раз-уларити**, -им пф. I. а. ослободити улара, разуздати. б. учинити необузданим, распустити. II. ~ се распустити се, разуздати се.

СДГ: УРМА¹⁰²³ (хурма) (тур. hurma)

ТО: урм-

0 **урма** ж бот. биљка *Phoenix dactylifera* из тропског рода палми која има веома сладак, укусан и хранљив плод; плод те биљке, датула.

1₁<0 **урм-ашица** ж кув. врста оријенталног колача од масла, брашна и јаја, преливеног растопљеним шећером, брдарица.

СДГ: УТИЈА (тур. ütü)

ТО: утиј-

0 **утија** ж заст. старинска направа за глачање рубља, одела и сл., пегла.

2₁<1₁ **утија-ње** с гл. им. ← утијати.

1₁<0 **утиј-ати**, -ам импф. глачати, пеглати.¹⁰²⁴

¹⁰²² В. и *зајуларити*.

¹⁰²³ Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС.

¹⁰²⁴ В. и *изутијати*.

СДГ: УТЛЕИСАТИ (према тур. *ütlemek*)**ТО: уџлеисаџи**

0 **утлеисати**, -ишем импф. покр. глачати, пеглати; исп. утијати (под СДГ утија).

1₁<0 **утлеиса-ње** с гл. им. ← утлеисати.

СДГ: УЧКУР (чукур) (тур. *uçkur*)**ТО: учкур-**

0 **учкур** м узица којом се у појасу завезују гаће и сл., свитњак, гаћник.

1₁<0 **учкур-ица** ж → учкур.

1₂<0 **учкур-лук**¹⁰²⁵ м поруб на гаћама кроз који се провлачи учкур.

СДГ: УЦЕРА (тур. *hücre*)**ТО: уцер-**

0 **уцера** ж мала кућа од лошег материјала, чатрља. страћара.

1₁<0 **уцер-ица** ж дем. ← уцерица.

Ф**СДГ: ФАЈДА (вајда, хвајда) (тур. *fayda*)****ТО: фајд-**

0 **фајда** ж варв. корист, добит; исп. вајда. Изр. **за фајду** узалуд, залуду.

1₁<0 **фајд-исати**, -ишем (вајдисати) пф. и импф. I. бити од користи. II. ~ се (о)користити се.

1₂<0 **фајд-ити**, -им (вајдити) пф. и импф. I. бити од користи. II. ~ се (о) користити се.

1₃<0 **фајд-ица** ж дем. ← фајда.

СДГ: ФАКИР (тур. *fakir*)**ТО: факир-**

0 **факир** м 1. сиромаш, бедник. 2. индијски аскет који упорним вежбањем и одрицањем постиже таква стања која за човека изгледају немогућа.

1₁<0 **факир-ски**, -а, -о који се односи на факире, који припада факирима, својствен факирима.

С1₁<0 **факир-фукара** (в. и фукара) ж сиротиња, сиромаси.

¹⁰²⁵ Тур. *uçkurluk*.

СДГ: ФЕЛАХ (тур. fellâh)**ТО: фелaх-**0 **фелaх** м земљорадник у Египту.1₁<0 **фелаш-ки**, -а, -о који се односи на фелaхе.**СДГ: ФЕЊЕР (тур. fener)****ТО: фењер-**0 **фењер** м светиљка у облику застакљене кутије у којој гори свећа, петролејска лампица и сл., латерна, лампаш, ферал.1₁<0 **фењер-ић** м дем. ← фењер.1₂<0 **фењер-че**, -ета с дем. ← фењер.1₃<0 **фењер-чић** м дем. ← фењер.1₄<0 **фењер-пија**¹⁰²⁶ м онај који пали и чисти фењере.**СДГ: ФЕС (вес) (тур. fes)****ТО: фес-**0 **фес** м капа нарочитог облика, обично од црвене чохе, какву обично носе муслимани (названа по граду Фесу у Мароку).1₁<0 **фес-ак**, -ска м дем. ← фес.1₂<0 **фес-ина** ж аугм. и пеј. ← фес.1₃<0 **фес-ић** м дем. ← фес.**СДГ: ФИЛЦАН (тур. fincan)****ТО: филцан-**0 **филцан** м шољица за кафу без дршке.1₁<0 **филцан-чић** м дем. ← филцан.**СДГ: ФИРАУН (тур. firavun)****ТО: фираун-**0 **фираун** м покр. 1. Циганин, Ром. 2. инација, безобразник.1₁<0 **фираун-ка** ж 1. Циганка. 2. инацика, безобразница.1₂<0 **фираун-лук**¹⁰²⁷ м циганлук, Цигани, Роми.1₃<0 **фираун-ски**, -а, -о цигански.1₄<0 **фираун-че**, -ета с Циганче.¹⁰²⁶ Тур. fenerci.¹⁰²⁷ Тур. firavunluk.

СДГ: ФИТИЉ (тур. fitil)**ТО: *фитиљ-***

0 **фитиљ** м 1. памучна врпца, гајтан у свећи или петролејској лампи, жижак, стењак. 2. врпца за паљење барута, експлозива код старинских пушака и топова.

1₁<0 **фитиљ-ача** ж светиљка, лампа на фитиљ.

1₂<0 **фитиљ-аш** м врста памучног убруса, пешкира.

1₃<0 **фитиљ-ити се**, -им се импф. завртати се, тањити се као фитиљ, усукивати се.

1₄<0 **фитиљ-ић** м дем. ← фитиљ.

1₅<0 **фитиљ-че**, -ета с дем. ← фитиљ.

ПР1₁<1₃ **за-фитиљити**, -им пф. уврнути, зашиљити (бркове) као фитиљ.

ПР1₂<1₃ **у-фитиљити**, -им пф. I. 1. увртети, увити као фитиљ, усукати. 2. много ослабити, смршати; занемоћати, клонути. II. ~ се 1. постати танак (као фитиљ), смањити се. 2. удесити се, дотерати се.¹⁰²⁸

СДГ: ФИТМИЈА (према тур. fitne, смутљивац, интригант, сплеткар)**ТО: *фитмиј-***

0 **фитмија** ж покр. = фитнија намигуша, каћиперка, кокета.

1₁<0 **фитмиј-аст**, -а, -о каћиперан, кокетан.

СДГ: ФИШЕК (вишек) (тур. fişek)**ТО: *фишек-***

0 **фишек** м 1. набој, метак, патрона; чахура метка. 2. папирната кеса левкастог облика.

1₁<0 **фишек-лија** (вишеклија) ж (обичније мн.) кожни појас с преградацама, са џеповима у којима стоје фишеци, кеса или кутија за фишеке.

1₂<0 **фишек-гар** м ремен, каиш са затакнутим фишецима.

1₃<0 **фишец-ић** м дем. ← фишек.

1₄<0 **фишец-ница** ж → фишеклија.

С1₁<0 **фишек-ћеса** ж → фишеклија.

С1₂<0 **фишек-цвет** ијек. **фишек-цвијет** м биљка из пор. љиљана *Hosta*.

СДГ: ФРЕНГА¹⁰²⁹ (тур. frenk illeti)**ТО: *френг-, френђ-***

0 **френга** ж покр. сифилис, луес, француска болест; исп. вренга.

1₁<0 **френг-ав**, -а, -о болестан од френге.

1₂<0 **френђ-ија** (вренђија) ж кула сазидана на европски начин.

¹⁰²⁸ В. и *нафитиљийи*.

¹⁰²⁹ Овај облик не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

СДГ: ФУКАРА (тур. *fukara*)**ТО: *фукар-***

0 **фукара** ж 1. зб. сиромашан, прост свет, сиротиња, беда. б. сиромашна особа, сиромаш, сирота. 2. пеј. неваљалац, пропалица, бедник.

1₁<0 **фукар-ак**, -рка м → фукара (2).

1₂<0 **фукар-ашица** ж женска особа фукара (2).

1₃<0 **фукар-аштина** ж сиромаштина, беда.

1₄<0 **фукар-ски**, -а, -о који се односи на фукару, који припада фукари.

2₁<1₄ **фукарски** прил. на фукарски начин, као фукара.

1₅<0 **фукар-ство** с неваљалство, исквареност; исп. фукара (2).

ПРС1₁<0 **о-фукар-ити**, -им пф. претворити се у фукару, сиротињу.

ПРС1₂<0 **у-фукар-ити се**, -им се пф. постати фукара, пропалица.

СДГ: ФУРУНА (вуруна) (тур. *firin*)**ТО: *фурун-***

0 **фуруна** ж варв. пећ; исп. вуруна. Изр. **треба да још поједеш три фуруне хлеба** недостаје ти искуства, немаш још довољно искуства.

1₁<0 **фурун-ица** ж дем. ← фуруна.

1₂<0 **фурун-ски**, -а, -о који се односи на фуруне: ~ лопата.

1₃<0 **фурун-че**, -ета с дем. ← фуруна.

1₄<0 **фурун-џија**¹⁰³⁰ м варв. 1. онај који прави пећи, фуруне, пећар. 2. пекар, хлебар.

2₁<1₄ **фурунџиј-ски**, -а, -о који се односи на фурунџије.

2₂<1₄ **фурунџ-иница** ж пекарска радња, пекарница.

СДГ: ФУЧИЈА (вучија) (тур. *fıçı*)**ТО: *фучиј-***

0 **фучија** ж покр. дугуљаст дрвени суд, сличан буренцету, у коме се држи или преноси вода и друге течности.

1₁<0 **фучиј-ица** ж дем. ← фучија.

X**СДГ: ХАБА****ТО: *хаба-***

0 **хаба** → аба.

1₁<0 **хаба-ија** → абаија (под аба).

¹⁰³⁰ Тур. *fırın*.

СДГ: ХАБЕР (абер, хабар) (тур. haber)**ТО: хабер-**

0 **хабер** м заст. глас, вест; порука; исп. абер. Изр. **ни хабера немати** не поклањати нимало пажње, не марити; ~ **учинити** обавестити.

1₁ < 0 **хабер-дак**¹⁰³¹ м → хаберник.

1₂ < 0 **хабер-дар**¹⁰³² м → хаберник.

1₃ < 0 **хабер-ник** м заст. 1. топ или пушка чијом се пуцњавом даје хабер, нешто оглашава, објављује. 2. весник, гласник, гласоноша.

1₄ < 0 **хабер-ција**¹⁰³³ м → хаберник (2).

ПРС1₁ < 0 **на-хабер-ити**, -им пф. донети хабер, вест, јавити, известити; поручити.

С1₁ < 0 **хабр-о-нош-а** (аброноша) м онај који носи хабер; онај који шири гласине, брбљивац.

СДГ: ХАДУМ (тур. hadum)**ТО: хадум-**

0 **хадум** м заст. евнух, ушкопљеник.

1₁ < 0 **хадум-ац**, -умца м → хадум.

1₂ < 0 **хадум-ница** ж ушкопљеница.

СДГ: ХАЗНА¹⁰³⁴ (азна) (тур. hazine)**ТО: хазна-**

0 **хазна** ж заст. а. благајна, ризница; каса. б. благо. в. покр. огњиште у пушке.

1₁ < 0 **хазна-дар**¹⁰³⁵ (азнадар) м благајник.

2₁ < 1₁ **хазнадар-ев**, -а, -о (азнадарев) који припада хазнадару.

2₂ < 1₁ **хазнадар-ов**, -а, -о (азнадаров) који припада хазнадару.

2₃ < 1₁ **хазнадар-ски**, -а, -о који се односи на хазнадаре.

2₄ < 1₁ **хазнадар-че**, -ета с млад хазнадар.

С1₁ < 0 **хазна-одаја** ж заст. ризница.

¹⁰³¹ Овај творбени формант није забележен у консултованој литератури, али смо се одлучили да га творбено прикажемо.

¹⁰³² Тур. haberdar.

¹⁰³³ Тур. haberci.

¹⁰³⁴ Лексема *хазна* је одавно застарела, замењена је и потиснута синонимима *благајна*, односно *ризница*.

¹⁰³⁵ Тур. hazinedar.

СДГ: ХАЗУР (азур, хазар) (тур. *hazır*)**ТО: хазур-**

0 **хазур** прид. непром. покр. спреман, готов.

2₁<1₁ **хазур-авати (се)**, -ам (се) (азуравати се) импф. ← хазурати (се).

1₁<0 **хазур-ати**, -ам (азурати) пф. и импф. I. спремити, спремати; наредити, наређивати спремање за покрет. II. ~ се повр.

1₂<0 **хазур-ити (се)**, -им (се) пф. и импф. → хазурати (се).

СДГ: ХАИН (аин, хајин) (тур. *hain*)**ТО: хаин-**

0 **хаин**, -а, -о покр. злобан, неверан; opak, страшан.

1₁<0 **хаин(ин)** (хајин(ин)) м 1. неваљалац, разбојник, одметник; издајница; непоуздан човек. 2. (у атрибутој служби) неваљао, opak, разбојнички.

1₂<0 **хаин-ство** с особина онога који је хаин, неваљалство.

ПРс1₁<0 **у-хаин-ити се**, -им се постати хаин, злобан, неверан, издајница.

СДГ: ХАИР¹ (аир, хаер) (тур. *hayır*)¹⁰³⁶**ТО: хаир-**

0 **хаир** м 1. корист, добро, срећа. 2. задужбина.

1₁<0 **хаир-ли**¹⁰³⁷ (аирли) покр. 1. прид. непром. какав се жели; честит, ваљан. 2. прил. са срећом, срећно.

1₂<0 **хаир-лија** м покр. 1. онај који носи срећу, срећан човек. 2. (у прилошкој служби) са срећом.

1₃<0 **хаир-лук** м покр. радост, задовољство.

2₁<1₁ **хаирно**¹⁰³⁸ прил. добро, срећно.

1₄<0 **хаир-суз**¹⁰³⁹ м покр. 1. онај који нема среће, несрећник. 2. (у атрибутој служби) злосрећан, несрећан.

1₅<0 **хаир-џија** м покр. добротвор, дародавац.

С1₁<0 **хаир-дова**¹⁰⁴⁰ (аир-дова) ж молитва; благослов.

¹⁰³⁶ У Речнику МС је као треће значење дат прилог за одрицање „не, није“. У питању је друга етимологија, због које је ово значење дато као хомонимно. В. стр. 149.

¹⁰³⁷ Тур. *hayırlı*.

¹⁰³⁸ Прилог је добијен конверзијом од незабележеног придева *хаиран*.

¹⁰³⁹ Тур. *hayırsız*.

¹⁰⁴⁰ Тур. *hayır dua*.

СДГ: ХАЈАТ (ајат, вајат) (тур. hayat)**ТО: хајай-**

0 **хајат** м покр. 1. доклат, трем, ходник око куће. 2. вајат, засебна зградаца уз сеоску кућу (обично намењена младенцима).

1₁ <0 **хајат-ина** ж аугм. и пеј. ← хајат.

1₂ <0 **хајат-ић** м дем. ← хајат.

1₃ <0 **хајат-ски**, -а, -о који се односи на хајат.

СДГ: ХАЈВАН (ајван) (тур. hayvan)**ТО: хајван-**

0 **хајван** м покр. 1. живинче, животиња. 2. зб. стока, марва. Изр. **хајван-вагон** жел. вагон за превоз стоке.

1₁ <0 **хајван-лук**¹⁰⁴¹ м покр. оно што је својствено живинчету, неразумност, глупост.

1₂ <0 **хајван-ски**, -а, -о који се односи на хајван, који је као хајван, животињски.

СДГ: ХАЈВАР (тур. hayvar)**ТО: хајвар-**

0 **хајвар** м → ајвар.

1₁ <0 **хајвар-ит**, -а, -о → ајварит.

1₂ <0 **хајвар-овит**, -а, -о → ајваровит.

СДГ: ХАЈДЕ (ајде, хајд, хајда) (тур. haydi)**ТО: хајд-**

0 **хајде** (често у облику имп. 1. л. мн. хајдемо, хајдмо, хајмо. 2. л. мн. хајдете, хајте; за 1. и 2. л. заједно: хајдемоте, хајмоте) узв. 1. а. за подстицање: дела, деде. б. при одбијању, неодобравању: пусти, мани. 2. са значењем правог имп. глагола ићи, поћи и сл. 3. речца а. за допуштање (често појачано са „де“): па добро, ако, нека. б. у претњи, обично удвојено: добро, добро; нека, нека. в. за истицање да је нешто окончано: свршено, готово. г. у неверици или чуђењу: није ваљда.

1₁ <0 **хајд-акати** (ајдакати), -ам импф. пожуривати некога узвицима „хајде, хајде“

1₂ <0 **хајд-ац** (ајдац) узв. одлази, склањај се.

¹⁰⁴¹ Тур. hayvanlık.

СДГ: ХАЈДУК (ајдук) (тур. haydut)**ТО: хајдук-**

0 **хајдук** м (вок. хајдуче; мн. хајдуци) 1. ист. одметник од турске власти и члан дружина које су штитиле народ борећи се против турског насиља. 2. а. одметник уопште, разбојник. б. препредењак, превејанац; лопов, тат. 3. заст. покр. пандур. 4. покр. натега, направа за вађење течности из суда. 5. бот. назив за биљке црвеног, жутог, белог или шареног цвета који се ноћу развија, ноћурак.

1₁<0 **хајдук-лук**¹⁰⁴² м хајдучија, пљачка.

1₂<0 **хајдук-ов**, -а, -о који припада хајдуку.

2₁<1₃ **хајдукова-ње** с гл. им. ← хајдуковати.

1₃<0 **хајдуков-ати**, -ујем импф. а. радити и живети као хајдук. б. фиг. шаљ. проводити се, забављати се, ашиковати.

1₄<0 **хајду-че**, -ета с дем. и хип. ← хајдук.

2₂<1₇ **хајдуче-ње** с гл. им. ← хајдучити се.

1₅<0 **хајдуц-ија** ж 1. одметање од власти и борба против ње; одметништво, хајдуковање. 2. хајдучки логор, пребивалиште хајдука. 3. хајдучка, одметничка разбојништва и пљачке.

1₆<0 **хајдуц-ина** ж 1. м аугм. и пеј. ← хајдук. 2. ж → хајдучија (1 и 3).

1₇<0 **хајдуц-ити се**, -им се импф. постајати хајдук; правити се као хајдук.

1₈<0 **хајдуц-ица** ж 1. жена хајдук; хајдукова жена. 2. (у атрибутској служби, уз им. ж. рода) хајдучки. 3. бот. хајдучка трава.

1₉<0 **хајдуц-ки**, -а, -о који се односи на хајдуке.

2₃<1₉ **хајдучки** прил. као хајдук, на хајдучки начин.

1₁₀<0 **хајдуц-љив**, -а, -о у коме има хајдука.

1₁₁<0 **хајдуц-тво** с → хајдучија.

ПР1₁<1₇ **по-хајдучити**, -им пф. I. учинити кога хајдуком. II. ~ се постати хајдук.

С₁<1₉ **хајдучка трава** ж бот. зељаста биљка из пор. главочика *Achillea millefolium*.

СДГ: ХАЈЛАЗ (ајлаз) (тур. haylaz)**ТО: хајлаз-**

0 **хајлаз** м покр. беспосличар, ленштина, лола, скитница.

1₁<0 **хајлаз-ити** (ајлазити), -им импф. беспосличити, скитати се беспослен.

¹⁰⁴² Тур. haydutluk.

СДГ: ХАК (ак) (тур. hak)**ТО: хак-**

0 **хак** м ист. одређени део прихода са имања који је кмет давао спахији. Изр. **доћи коме хака** покр.; исп. дохакати 1) уништити, упропастити некога; 2) доскочити некоме; 3) досадити; ~ **му је** заслужио је.

ПРс₁<0 **до-хак-ати**, -ам пф. 1. доћи крају, надвладати, на крај изићи, учинити безопасним. 2. доћи главе коме, уништити, убити кога.

СДГ: ХАКИК (тур. akik)**ТО: хакик-, хак-**

0 **хакик** м покр. полудраги камен црвене боје; накит (наруквице, прстење и сл.) њим украшен.

1₁<0 **хакик-ли** прид. непром. од хакика, искићен хакиком.

1₂<0 **хак-ић** м дем. ← хакик.

СДГ: ХАЛАБУКА (тур. allak bullak)**ТО: халабук-**

0 **халабука** ж (дат. халабуци) бука, врева, граја, вика, повика; метеж, неред.

1₁<0 **халабук-ати**, -абучем импф. → халабучити.

1₂<0 **халабуц-ан**, -чна, -чно пун халабуке, хучан, бучан.

1₃<0 **халабуц-ити**, -им импф. дизати халабуку, галамити, лармати.

2₁<1₂ **халабучно** прил. с халабуком, бучно.

ПР1₁<1₃ **за-халабучити**, -им пф. почети халабучити.

СДГ: ХАЛАК (према тур. Allah)**ТО: халак-**

0 **халак** м → алак.

2₁<1₁ **халака-ње** с гл. им. ← халакати.

1₁<0 **халак-ати**, -ам и **халак-ати**, -чем импф. I. → алакати II. → алакати се.

2₂<1₁ **халак-нути**, -нем пф. → алакнути.

ПР1₁<1₁ **за-халакати**, -ам и **за-халакати**, -ачем пф. почети халакати.

ПР1₂<1₁ **рас-халакати се**, -ам се и **рас-халакати се**, -ачем се пф. разг. почети све више халакати, развикати се.¹⁰⁴³

¹⁰⁴³ В. и *исхалакайи се, ойхалакайи, ойхалакнуйи*.

СДГ: ХАЛАЛ (алај) (тур. helâl)**ТО: халал-**

0 халал м → алал.

1₁<0 халал-ити, -им пф. и импф. → алалити.

2₁<1₁ халаљ-ивати (се), -ујем (се) импф. ← халалити се.

СДГ: ХАЛВА¹ (тур. helva)**ТО: халв-**

0 халва ж → алва.

1₁<0 халв-алук¹⁰⁴⁴ м награда; поклон, напојница.

1₂<0 халв-ација¹⁰⁴⁵ м онај који справља и продаје халву.

2₁<1₂ халвациј-ски, -а, -о који се односи на халвације.

2₂<1₂ халвац-иница ж радња где се справља и продаје халва.

1₃<0 халв-еџија м → халвација.

2₃<1₃ халвечиј-ски, -а, -о → халвацијски.

2₄<1₃ халвец-иница ж → халвациница.

СДГ: ХАЛВАТ (алват) (тур. halvet)**ТО: халвај-**

0 халват м покр. 1. пространа соба у приземљу; соба за женскиње које су се скривале од очију мушкараца осим родбине. 2. прид. непром. одвојен, засебан.

Прс1₁<0 рас-халват-ити се, -им се пф. обући угодну кућну одећу, раскомотити се; свући се.

СДГ: ХАЛИФ/ХАЛИФА (тур. halife)**ТО: халиф-**

0 халиф/халифа м = калиф(а) ист. врховни муслимански поглавар у арапским државама, који је имао државну и световну власт; титула турских султана.

1₁<0 халиф-ат м = калифат територија под влашћу халифа; држава којој је на челу халиф.

1₂<0 халиф-ски, -а, -о који се односи на халифе.

¹⁰⁴⁴ Тур. helvalık, у турском језику има следеће значење „састојак који се користи за прављење алве“.

¹⁰⁴⁵ Тур. helvası.

СДГ: ХАЛКА (тур. halka)**ТО: халк-**

0 халка ж → алка.

1₁<0 халк-ар → алкар.1₂<0 халч-ица ж дем. ← халка.**СДГ: ХАМАЈЛИЈА****ТО: хамајлиј-**

0 хамајлија ж 1. → амајлија. 2. агр. покр. врста јабуке.

1₁<0 хамајлиј-ица ж дем. и хип. ← хамајлија.**СДГ: ХАМАЛ/ХАМАЛИН****ТО: хамал-**

0 хамал/хамалин м → амал/амалин.

1₁<0 хамал-ити, -им импф. обављати хамалски посао.1₂<0 хамал-ски, -а, -о који се односи на хамале: ~ опрема, ~ посао.2₁<1₂ хамалски прил. као хамалин.**СДГ: ХАМАМ (тур. hamam)****ТО: хамам-**

0 хамам м јавно купатило.

1₁<0 хамам-ски, -а, -о који се односи на хамаме: ~ послуга.1₂<0 хамам-ција¹⁰⁴⁶ м власник или закупац хамама; онај који ради у хамаму.2₁<1₂ хамамциј-ка ж жена хамамције; жена која ради у хамаму.1₃<0 хамам-цик м покр. домаће, кућно купатило.**СДГ: ХАН¹ (тур. han)****ТО: хан-**

0 хан м ист. гостионица, крчма (у граду или на друму) која је служила као свратиште и коначиште за путнике.

1₁<0 хан-ина ж аугм. и пеј. ← хан.1₂<0 хан-ски, -а, -о који се односи на хан и на ханове, који припада хану.1₃<0 хан-ција¹⁰⁴⁷ (анција) м онај који држи хан, власник хана.2₁<1₃ ханциј-ин, -а, -о који припада ханцији.2₂<1₃ ханциј-ски, -а, -о који се односи на ханције.2₃<1₃ ханциј-ка ж жена која држи хан или ради у хану; ханцијина жена.2₄<1₃ ханциј-ница ж жена која држи хан или ради у хану; ханцијина жена.¹⁰⁴⁶ Тур. hamamcı.¹⁰⁴⁷ Тур. hancı.

СДГ: ХАНУМА (тур. hanım)**ТО: ханум-**

0 ханума ж покр. госпођа; супруга.

1₁<0 ханум-ица ж дем. и хип. ← ханума.**СДГ: ХАНЦАР (тур. hançer)****ТО: ханцар-**

0 ханцар м нож савијеног облика, ношен у корицама за појасом; врста старинске сабље.

1₁<0 ханцар-ина ж аугм. и пеј. ← ханцар.1₂<0 ханцар-ић м дем. ← ханцар.**СДГ: ХАП/ХАПА (тур. hap)****ТО: хай-**

0 хап м / хапа ж заст. зрно, пилула.

1₁<0 хап-ица ж дем. ← хапа.**СДГ: ХАПС/ХАПСА (апс, апса, хавс, хавса) (тур. hapıs)¹⁰⁴⁸****ТО: хайс-**0 хапс м / хавса ж заст. жарг. затвор, зграда у којој затвореници издржавају казну; казна лишења слободе.¹⁰⁴⁹1₁<0 хапс-ана¹⁰⁵⁰ ж заст. зграда у којој осуђеници издржавају казну.2₁<1₁ хапсан-ски, -а, -о заст. који се односи на хапсану: ~ кључ, ~ стра-
жар и сл.2₂<1₁ хапсан-ција м заст. чувар хавса, затвора.1₂<0 хапс-ити, -им импф. терати у хавс(у); лишавати слободе.1₃<0 хапш-еник м затвореник, осуђеник.1₄<0 хапш-еница ж затвореница, осуђеница.2₃<1₃, 1₄ хапшенич-ки, -а, -о који се односи на хапшенике и хапшенице.2₄<1₂ хапше-ње с гл. им. ← хавсити.ПР1₁<1₂ по-хавсити (поавсити), -им пф. ставити у хавс, затворити све,
много, једнога за другим.ПР1₂<1₂ при-хавсити, -им пф. стрпати, ставити привремено у хавс, при-
творити.ПР1₃<1₂ у-хавсити (уавсити), -им пф. ставити у затвор, хавс, затворити.¹⁰⁴⁸ Само РСЈ наводи грчко порекло.¹⁰⁴⁹ Стожер овога гнезда је жаргонска реч, а глаголски деривати углавном при-
падају стандардном језику.¹⁰⁵⁰ Тур. hapıshane.

ПР2₁<ПР1₃ **ухапш-еник** м онај који је ухапшен, затворен, затвореник.

ПР2₂<ПР1₃ **ухапш-еница** ж жена ухапшеник, затвореница.

ПР2₃<ПР1₃ **ухапше-ње** с хапшење, затварање.

уапш-, → ухапш-.

СДГ: ХАР²

ТО: хар-

0 **хар²** → ар.

1₁<0 **хар-ан** (аран), -рна, -рно вредан, честит, ваљан, добар; снажан.

ПР1₁<1₁ **у-харно** прил. корисно.

СДГ: ХАРАМ (арам) (тур. haram)

ТО: харам-

0 **харам** м 1. оно што је забрањено, грехота; проклетство; супр. халал. 2. (у прилошкој служби) проклето.

1₁<0 **харам-баша** (арамбаша) м 1. ист. хајдучки старешина. 2. заст. старешина страже, старешина општинских пандура. 3. погрд. разбојник.

2₁<1₁ **харамбаш-ин**, -а, -о који припада харамбашаи.

2₂<1₁ **харамбаш-ићи** м мн. покр. јело справљено од прженог меса увијеног у лист купуса или лозе; сарма од винова лишћа.

2₃<1₁ **харамбаш-ки**, -а, -о који се односи на харамбаше.

3₁<2₄ **харамбашова-ње** с гл. им. ← харамбашовати.

2₄<1₁ **харамбаш-овати**, -ујем импф. бити харамбаша; понашати се као харамбаша.

1₂<0 **харам-ија**¹⁰⁵¹ (арамија) м 1. разбојник. 2. ист. лако наоружан војник; хајдук.

2₃<1₂ **харамиј-ски**, -а, -о који се односи на харамије, који је као у харамија.

3₂<2₃ **харамијски** прил. као харамија.

1₃<0 **харам-ити**, -им (арамити) пф. и импф. проклетати, проклињати; супр. халалити.

2₆<1₃ **харамљ-ивати**, -ујем импф. ← харамити.

СДГ: ХАРАР (арар) (тур. harar)

ТО: харар-

0 **харар** м покр. врећа од кострети.

1₁<0 **харар-ина** ж аугм. ← харар.

¹⁰⁵¹ Тур. harami.

СДГ: ХАРАЧ (арач) (тур. haraç)**ТО: харач-**

0 **харач** м ист. а. лични порез који се убирао од сваког мушкарца немуслимана у Османлијском царству, главарина: скупљати ~. б. данак који су вазалне државе плаћале турском султану: плаћати ~, ударити ~.

1₁<0 **харач-ити**, -им импф. скупљати харач; вршити насиље, пустошити, отимати.

1₂<0 **харач-ки**, -а, -о који се односи на харач.

1₃<0 **харач-лија**¹⁰⁵² м онај који скупља харач.

2₁<1₃ **харачлиј-ин**, -а, -о који припада харачлији.

2₂<1₃ **харачлиј-ски**, -а, -о који се односи на харачлије.

ПР1₁<1₁ **по-харачити**, -им пф. узети као харач, порез.

ПР1₂<1₁ **пот-харачити**, -им пф. покр. I. обавезати кога на плаћање харача, покорити, подјармити. II. ~ се покорити се, предати се (непријатељу).

ПР1₃<1₁ **у-харачити** (уарачити), -им пф. обавезати на давање харача, наметнути харач (некоме); подврћи под своју власт.¹⁰⁵³

СДГ: ХАРЕМ (арем) (тур. harem)**ТО: харем-**

0 **харем** м 1. одељење за жене у муслиманским кућама. 2. а. све жене једног муслимана. б. шаљ. скуп, мноштво жена. 3. двориште.

1₁<0 **харем-лук**¹⁰⁵⁴ м → харем.

1₂<0 **харем-ски**, -а, -о који се односи на харем, који припада харему.

2₁<1₂ **харемски** прил. иа харемски начин, као у харему.

СДГ: ХАРЧ (арч, харач) (тур. harç)**ТО: харч-**

0 **харч** м заст. 1. трошак; издатак. 2. гајтан, срма као украс, опрема.

1₁<0 **харч-алија** ж заст. врста пушке великог калибра.

2₁<1₂ **харче-ње** с гл. им. ← харчити (се).

1₂<0 **харч-ити** (арчити), -им импф. I. трошити, расипати, лакомислено траћити новац. II. ~ се излагати се трошку. Изр. **кад се харчи нек се харчи** кад се толико потрошило, нека се потроши још.

1₃<0 **харч-љив**, -а, -о који много и лакомислено троши, расипа.

¹⁰⁵² Тур. haraçlı; у турском језику именује особу која плаћа харач, док *haraççı* има значења која одговарају нашем *харачлија*: 1. „отимач новца“. 2. ист. „скупљач харача“.

¹⁰⁵³ В. и *захарачији*, *охарачији*.

¹⁰⁵⁴ Тур. haremlik.

ПР1₁<1₂ **ис-харчити**, -им пф. извршити харчење до краја, сасвим истрошити.¹⁰⁵⁵

ПР1₂<1₂ **на-харчити**, -им пф. много харчити, потрошити.

ПР1₃<1₂ **по-харчити** (поарчити), -им пф. I. 1. потрошити, истрошити, утрошити. 2. пропустити. II. ~ се потрошити много или све, истрошити се.

ПР1₄<1₂ **про-харчити** (проарчити), -им пф. I. лакомислено потрошити, проћердати, профућкати, спискати. II. потрошивши, проћердати новац, иметак, пасти у беду, осиромашити.

ПР1₅<1₂ **с-харчити**, -им пф. улудо потрошити, страћити (нпр. време).

СДГ: ХАСИЈА

ТО: *хас-*

0 **хасија** м → асија.

ПРС1₁<0 **по-хас-ити се**, -им се пф. покр. посилити се, понети се, постати обестан.

СДГ: ХАСНА (асна, хасан) (тур. *hasna*)

ТО: *хасн-*

0 **хасна** ж корист.

1₁<0 **хасн-ија** м и ж покр. лакомац, шићарџија.

1₂<0 **хасн-ити**, -им импф. I. доносити корист, помагати, вредети. II. ~ се користити се.

1₃<0 **хасн-ица** ж дем. ← хасна.

1₄<0 **хасн-овит**, -а, -о користан.

2₁<1₄ **хасновит-ост** ж особина онога што је хасновито.

ПР1₁<1₂ **ис-хаснити**, -им пф. извући хасну, сасвим искористити.¹⁰⁵⁶

ПР1₂<1₂ **у-хаснити се** (уаснити), -им се пф. доћи до хасне, окористити се. Изр. **ухаснићеш се као пчела на брусу** слабо ћеш до неке користи доћи.

СДГ: ХАСТА (аста) (тур. *hasta*)

ТО: *хаст̄-*

0 **хаста** прид. непром. заст. 1. болестан. 2. (у именичкој служби) болесник, болесница.

1₁<0 **хаст-алук**¹⁰⁵⁷ м болест.

¹⁰⁵⁵ В. и *дохарчӣи*.

¹⁰⁵⁶ В. и *нахаснӣи*, *охаснӣи се*.

¹⁰⁵⁷ Тур. *hastalık*.

СДГ: ХАСУЛ (тур. hasil)**ТО: хасул-**0 **хасул** м заст. укусан, лепо припремљен (о јелу); укусан (о јелу).Прс₁<0 **у-хасул-ити**, -им пф. приправити, приредити, дотерати.**СДГ: ХАСУРА (тур. hasır)****ТО: хасур-**0 **хасура** ж → асура. Изр. **извући коме хасуру** подвалити, преварити кога.1₁<0 **хасур-ица** ж дем. ← хасура.1₂<0 **хасур-џија**¹⁰⁵⁸ м занатлија који прави хасуре.2₁<1₂ **хасурџиј-ин**, -а, -о који припада хасурџији.2₂<1₂ **хасурџиј-ски**, -а, -о који се односи на хасурџије.**СДГ: ХАТ****ТО: хат̄-**0 **хат** м → ат.1₁<0 **хат-ник** м → атлија.**СДГ: ХАТАР (атар, атер, (х)ајтар, хатер) (тур. hatır)****ТО: хат̄ар-**0 **хатар** м наклоност, љубав, воља. Изр. **изићи из хатара коме** замерити се, нажао учинити коме; **иштетити** ~ (**с ким**) посвађати се; **по хатару** пристрасно; у ~ (**коме**) за љубав (некоме); у ~ **истине (истини)** у корист, за вољу истине (истини).1₁<0 **хатар-џија** м онај који ради према наклоности, пристрастан човек.**СДГ: ХАТЕР (хајтер)****ТО: хат̄ер-**0 **хатер** м → хатар.1₁<0 **хатер-исати**, -ришем пф. и импф. (у)радити по хатеру, пристрасно.**СДГ: ХАТОР (атор) (тур. hatır)****ТО: хат̄ор-**0 **хатор** м → хатар.1₁<0 **хатор-ити**, -им импф. бацати кривицу (на кога).¹⁰⁵⁸ Тур. hasilci.

СДГ: ХАЦ (тур. hac)**ТО: хац-**

1₁<0 **хац** м → хацилук.

1₂<0 **хац-а** (аца) / **хац-о**, -а, -е м хип. ← хаџија.

1₃<0 **хац-и** (аци) непром. титула која се ставља испред имена хаџије: хаџи-Омер, хаџи-Тома.

1₄<0 **хац-ија**¹⁰⁵⁹ (ација) м онај који је ишао на хаџилук, ходочасник, поклоник Мухамедову или Христову гробу.

2₁<1₄ **хаџиј-ин**, -а, -о који припада хаџији.

3₁<2₁ **хаџијин-ица** ж хаџиница, хаџијина жена.

2₂<1₄ **хаџиј-ски**, -а, -о који се односи на хаџије.

1₅<0 **хаџи-ка** ж 1. жена која је ишла на хаџилук. 2. → хаџијиница.

2₃<1₄ **хаџи-лук**¹⁰⁶⁰ м 1. ходочашће, поклоњење местима која се сматрају светим (Мека код муслимана, Јерусалим код хришћана). 2. фиг. поклоњење, подворење.

2₄<1₄ **хаџи-ин**, -а, -о → хаџијин.

2₅<1₂ **хаџи-ин**, -а, -о који припада хаџији.

2₆<1₄ **хаџи-ница** ж хаџијиница.

2₇<1₄ **хаџи-нски**, -а, -о → хаџијски.

2₈<1₂ **хаџи-ов**, -а, -о који припада хаџији.

С1₁<0 **хаџи-кусун** м онај који се назива хаџијом иако то није.

С1₂<0 **хаџи-недомак** м онај који је пошао на хаџилук али се вратио не стигавши до циља.

С1₃<0 **хаџи-пишман** м подр. онај који брзо одустаје од намере, онај који се брзо покаје.

СДГ: ХАША (аша) (тур. hâşa!)**ТО: хаши-**

0 **хаша** узв. не, не дао Бог.

3₁<2₁ **хаша** ж → хашање.

2₁<1₁ **хаша-ње** с гл. им. ← хашати.

1₁<0 **хаш-ати**, -ам (ашати) импф. не признавати, одрицати.

1₂<0 **хаш-ити**, -им импф. → хашати.

ПР1₁<1₁ **за-хашати**, -ам пф. одрећи, занијекати; сакрити, прикрити.

СДГ: ХАШАРИЈА (ашарија) (тур. haşarı)**ТО: хашариј-**

0 **хашарија** м и ж покр. несташна особа, несташко.

1₁<0 **хашариј-аст**, -а, -о несташан, враголаст.

¹⁰⁵⁹ Тур. hacı.

¹⁰⁶⁰ Тур. hacılık.

СДГ: ХАШИШ (тур. haşış)**ТО:** *хашиш-*

0 **хашиш** м 1. источњачка опојна дрога. 2. бот. индијска конопља *Canabis indica*.

1₁<0 **хашиш-ист(а)** м онај који ужива хашиш.

1₂<0 **хашиш-ки**, -а, -о који се односи на хашиш; који потиче од хашиша.

СДГ: ХАШЛУК (аршлук, ашлук) (тур. haçlık)**ТО:** *хашлук-*

0 **хашлук** м заст. новац за трошак.

1₁<0 **хашлук-ити**, -им (ашлучити) импф. давати коме хашлук, трошити на кога.

СДГ: ХЕМШЕРИЈА (тур. hemşeri)**ТО:** *хемш-*

0 **хемшерија** м покр. земљак, суграђанин, друг.

1₁<0 **хемш-о**, -а и -е м хип. ← хемшерија.

СДГ: ХЕСАБ**ТО:** *хесаб-*

0 **хесаб** м → хесап.

1₁<0 **хесаб-ити**, -им импф. → хесапити.

СДГ: ХЕСАП (јесап, хесаб) (тур. hesap)**ТО:** *хесай-*

0 **хесап** м заст. рачун.

1₁<0 **хесап-ити**, -им импф. 1. мислити, сматрати, рачунати. 2. ценити, поштовати.

ПР1₁<0 **про-хесапити**, -им пф. прорачунати.¹⁰⁶¹

СДГ: ХЕЋИМ (јећим) (тур. hekim)**ТО:** *хећим-*

0 **хећим** м заст. лекар.

ПРС1₁<0 **за-хећим-ити се**, -им се пф. постати хећим, лекар.

¹⁰⁶¹ В. и *исхесайиши*.

СДГ: ХИЗМЕЋАР (тур. *hizmetkâr*)**ТО: *хизмећар-***0 **хизмећар** м → измет.1₁<0 **хизмећар-ка** ж → измећарка.**СДГ: ХИР (тур. *hır*)¹⁰⁶²****ТО: *хир***0 **хир** м обест, ћуд, прохтев, каприц.1₁<0 **хир-овит**, -а, о који је с несталним, променљивим прохтевима; обестан, ћудљив, каприциозан.2₁<1₁ **хировито** прил. ћудљиво.2₂<1₁ **хировит-ост** ж особина онога који је хировит, онога што је хировито, ћудљивост.ПРС₁<0 **за-хир-ити**, -им пф. покр. 1. закржљати. 2. постати хировит, ћудљив, узјогунити се.**СДГ: ХОРДА¹⁰⁶³ (према тур. *ordu*)****ТО: *хорд-***0 **хорда** ж монголски 1. гомила освајача који пљачкају и уништавају. 2. гомила, мноштво; руља. 3. ист. најпримитивнији облик људског друштва. Изр. **Златна** ~ монголска држава у јужној Русији у 13. веку.1₁<0 **хорд-аш** м припадник хорде.**СДГ: ХОРЈАТ(ИН) (*hoyrat*)****ТО: *хорјай-***0 **хорјат(ин)** м заст. простак, неотесанац, грубијан, дивљак.1₁<0 **хорјат-ка** ж жена хорјат(ин).1₂<0 **хорјат-киња** ж жена хорјат(ин).1₃<0 **хорјат-ски**, -а, -о који је својствен хорјату, груб, простачки.**СДГ: ХОРОЗ (тур. *horoz*)****ТО: *хороз-***0 **хороз** м (обичније ороз) покр. мужјак кокоши, петао.1₁<0 **хороз-(и)ји**, -а, -е који се односи на петла.1₂<0 **хороз-ов**, -а, -о петлов.

¹⁰⁶² Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС. А. Шкалајић (Škaljić 1973) наводи непотврђени етимон у турском језику *hure* „тврдоглав; непокоран, безобразан; запањен“. Мишљења смо да је могућа етимологија тур. *hır* „свађа, туча“. П. Скок (Skok 3) не разматра ову лексему.

¹⁰⁶³ Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС.

ПР1₁<0 **на-хороз-ити се**, -им се пф. накорешити се.

СДГ: ХОЦА (тур. hoca)

ТО: хоц-

0 **хоца** м муслимански свештеник, вероучитељ.

1₁<0 **хоц-ин**, -а, -о који припада хоци, који се односи на хоцу.

2₁<1₁ **хоцин-ица** ж хоцина жена.

1₂<0 **хоц-ински**¹⁰⁶⁴, -а, -о који се односи на хоце: ~ живот, ~ запис.

1₃<0 **хоц-ица** м дем. ← хоца; ир. бедан, неугледан хоца.

СДГ: ХРСУЗ (рсуз, хрзуз) (тур. hırsız)

ТО: хрсуз-

0 **хрсуз** м заст. лопов, крадљивац, лупеж.

1₁<0 **хрсуз-ин** м → хрсуз.

1₂<0 **хрсуз-лук**¹⁰⁶⁵ м крађа, лупештво.

1₃<0 **хрсу-ски**, -а, -о који се односи на хрсузе.

1₄<0 **хрсу-ство** с хрсузлук.

СДГ: ХУРИЈА (тур. huri)

ТО: хуриј-

0 **хурија** ж рлг. митска девојка муслиманског раја.

1₁<0 **хуриска** ж → хурија.¹⁰⁶⁶

Ц

СДГ: ЦАГРИЈЕ¹⁰⁶⁷

ТО: цагрк-

0 **цагрије**, цагрија ж мн. корице сабље или ножа, ножнице.

1₁<0 **цагрк-нути**¹⁰⁶⁸, -нем пф. оном. звекнути, зазвонити.

¹⁰⁶⁴ Овај придев третирамо као да је изведен сложеним суфиксом *-ински*. Постоји могућност и да је изведен преко придева *хоцин* (хоцин-ски).

¹⁰⁶⁵ Тур. hırsızlık.

¹⁰⁶⁶ Лексема *хуриска* је настала поименичавањем незабележеног придева *хури-*ски.

¹⁰⁶⁷ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973). Ово јесте турцизам, исто што и *сагрија*, *саргија*; фонетска промена је вероватно на домаћем терену, в. и П. Скок (Skok 1: 249–250).

¹⁰⁶⁸ Творбена основа у овоме глаголу необично је облика, могуће је да је настала према творбеној основи *цагрије* и некаквом оноματοпејском делу *цагрк*.

СДГ: ЦЕРИБАША (тур. *çeribaşı*)**ТО: *церибаши-***

0 **церибаша** м ист. 1. цигански старешина. 2. заповедник одреда нередовне турске војске. 3. навални коњаник; припадник јуришне коњице.

1₁<0 **церибаш-ин**, -а, -о који припада церибаши.

2₁<1₁ **церибашин-ица** ж церибашина жена.

Ч**СДГ: ЧАДОР (тур. *çadır*)****ТО: *чадор-***

0 **чадор** м шатор.

1₁<0 **чадор-аст**, -а, -о који је налик на чадор.

1₂<0 **чадор-је** с зб. им. ← чадор.

1₃<0 **чадор-ски**, -а, -о који припада чадору, који се односи на чадор.

СДГ: ЧАЈ (тур. *çay*)¹⁰⁶⁹**ТО: *чај-***

0 **чај**¹⁰⁷⁰ м а. ароматичан напитаk од лишћа, цветова или плодова неких биљака, који се пије обично топао: руски ~, липов ~, клеков ~. б. назив за биљке или њихово осушено лишће од чега се прави такав напитаk.

1₁<0 **чај-ана**¹⁰⁷¹ ж = чајџиница просторија где се точи и пије чај.

1₂<0 **чај-анка** ж јавни или приватни забавни скуп на којем се гости послужују чајем.

1₃<0 **чај-ни**, -а, -о који се односи на чај, на справљање и служење чаја: ~ кухиња, ~ прибор, ~ маслац, ~ кекс.

1₄<0 **чај-ник** м посуда за чај.

1₅<0 **чај-ница** ж → чајник.

1₆<0 **чај-ски**, -а, -о који се односи на чај, чајни: ~ посуђе.

1₇<0 **чај-чић** м дем. и хип. ← чај.

1₈<0 **чај-џија**¹⁰⁷² м човек који точи и продаје чај.

2₁<1₈ **чајџ-иница** ж → чајана.

¹⁰⁶⁹ У грађу смо уврстили и лексему *чај*, јер постоји могућност да је ова реч кинеског порекла (исп. Tietze II: 169) у српски језик дошла посредством турског језика. У Речнику МС наведена је руска етимолошка ознака.

¹⁰⁷⁰ Речник МС наводи руску етимологију.

¹⁰⁷¹ Тур. *çayhane*.

¹⁰⁷² Тур. *çaycı*.

СДГ: ЧАКШИРЕ (тур. çakşır)**ТО: чакшир-**

0 **чакшире** ж мн. панталоне.

1₁<0 **чакшир-аш** м човек који носи чакшире; онај који се одева на грађански начин.

1₂<0 **чакшир-етине** ж мн. аугм. и пеј. ← чакшире.

1₃<0 **чакшир-ице** ж мн. дем. ← чакшире.

1₄<0 **чакшир-ски**, -а, -о који се односи на чакшире.

СДГ: ЧАЛАКАТИ (према тур. çalmak)¹⁰⁷³**ТО: чалакаџи**

0 **чалакати**, -ам и чалачем импф. покр. лармати, галамити, грајати, ви-кати.

1₁<0 **чалака-ње** с гл. им. ← чалакати.

СДГ: ЧАЛМА (тур. çalma)**ТО: чалм-**

0 **чалма** ж повез, марама омотана око феса, сарук, турбан (1а). Изр. **завити чалму** потурчити се.

1₁<0 **чалм-ашица** ж зоол. чешљугар.

ПРС 1₁<0 **за-чалм-ити**, -им пф. увити чалмом главу.

СДГ: ЧАМ (тур. çam)**ТО: чам-, чамџ-**

0 **чам** м 1. бот. врста црногоричног дрвета, јела. 2. чамац од чама, јеловине.

1₁<0 **чам-ац**, -мца м мањи пловећи отворени објекат, обично од дрвета, чун (1): моторни ~, ~ за спасавање, рибарски ~, спортски ~.

1₂<0 **чам-ић** м дем. ← чам.

1₃<0 **чам-ов**, -а, -о који се односи на чам, који је од чама, јелов.

2₁<1₃ **чамов-ина** ж чамово дрво, јеловина, уопште дрво четинара.

2₂<1₁ **чамџ-ани**, -а, -о који се односи на чамац: ~ сидро.

2₃<1₁ **чам-че**, -ета с дем. ← чамац.

2₄<1₁ **чамџ-ина** ж аугм. и пеј. ← чамац.

2₅<1₁ **чамџ-ић** м дем. и хип. ← чамац.

¹⁰⁷³ Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС. А. Шкаљић (Škaljić 1973) наводи овај глагол у значењу: 1. „остругати, појести остатке хране у једном суду“. 2. „обарати преостало воће са грана“. Значење које би се могло довести у везу са значењем које је наведено у Речнику МС је „засвирати (о музичком инструменту)“.

- $1_4 < 0$ **чам-ција** м онај који вози чамац, онај који превози нешто на чамцу.
 $2_6 < 1_4$ **чамциј-ин**, -а, -о који припада чамцији.
 $2_7 < 1_4$ **чамциј-ски**, -а, -о који припада чамцијама, који се односи на чамције.
 $2_8 < 1_4$ **чамц-ински**, -а, -о → чамцијски.

СДГ: ЧАНАК (тур. çanak)

ТО: чанк-

0 чанак, -нка м 1. а. чинија, здела за јело (обично дрвена). б. здела или кутија у којој се држи ситан новац. 2. у старинској пушци кремењачи место где се сипа барут, прашник. 3. кориташце испод воденичког коша из којег жито пада на жрвањ.

- $1_1 < 0$ **чанч-ар** м онај који прави чанке, зделе, зделар.
 $1_2 < 0$ **чанч-ара** ж зоол. покр. корњача.
 $2_1 < 1_1$ **чанчар-ев**, -а, -о који припада чанчару.
 $1_3 < 0$ **чанч-е**, -ета с дем. ← чанак.
 $1_4 < 0$ **чанч-ина** ж аугм. и пеј. ← чанак.
 $1_5 < 0$ **чанч-ић** м дем. ← чанак; исп. чанче.
 $1_6 < 0$ **чанч-ица** ж зоол. врста морске шкољке *Cardium erdele*.

$S1_1 < 0$ **чанк-о-лиз** м онај који се улагује из користољубља, који живи од милостиње онога коме се улагује, улизица, лижисахан, полтрон.

- $S2_1 < S1_1$ **чанколиз-а** ж женска особа чанколиз.
 $S2_2 < S1_1$ **чанколиз-ац**, -исца м чанколиз.
 $S2_3 < S1_1$ **чанколиз-ити**, -им импф. бити чанколиз, поступати као чанколиз, полтронисати.

СДГ: ЧАПКУН (тур. çapkin)

ТО: чайкун-

0 чапкун м покр. 1. коњ ситна али брза хода. 2. враголан, обешењак, мангуп.

- $1_1 < 0$ **чапкун-ити**, -им импф. ићи брзо и ситним корацама, каскати.
 $1_2 < 0$ **чапкун-лук**¹⁰⁷⁴ м несташлук, обешењаклук, враголанство.
 $1_3 < 0$ **чапкун-ски**, -а, -о који се односи на чапкуне, својствен чапкунима, обешењачки, мангупски.
 $2_1 < 1_3$ **чапкунски** прил. као што чине чапкуни, обешењачки, мангупски.
 $1_4 < 0$ **чапкун-ство** с својство чапкуна, чапкунлук.
 $2_2 < 1_1$ **чапкуње-ње** с гл. им. ← чапкунити.

$PR1_1 < 1_1$ **оџ-чапкунити**, -нем пф. отићи, удаљити се (правећи брзе и ситне кораке).

¹⁰⁷⁴ Тур. çapkinlik.

СДГ: ЧАПРА¹⁰⁷⁵**ТО: чайр-**

0 **чапра** ж покр. 1. кожа. 2. а. мех у коме се носи вино, ракија, скоруп и др. б. кеса од коже којом се црпе вода из бунара.

1₁<0 **чапр-етина** ж аугм. и пеј. ← чапра.

1₂<0 **чапр-ица** ж дем. ← чапра.

СДГ: ЧАПРАЗ (тур. çapraz)**ТО: чайраз-**

0 **чапраз** м у изразу: **правити коме** ~ → чапраздиванити.

С1₁<0 **чапраз-диван** м у изразу: **правити коме** ~ → чапраздиванити.

С2₁<1₁ **чапраздиван-ити**, -им импф. 1. клањати се, метанисати. 2. разг. разговором забављати некога ко је докон, угађати коме; исп. диван.

СДГ: ЧАРАПА (чорапа) (тур. çorap)**ТО: чарай-**

0 **чарапа** ж (обично у мн.) део одеће од плетене вуне, памука или вештачких влакана који се навлачи на ноге испод ципела. Изр. **ударен мокром чарапом** разг. приглуп, затуцан.

1₁<0 **чарап-ак**, -пка м дем. и ир. ← чарапа.

1₂<0 **чарап-ар** м занатлија који израђује и продаје чарапе.

2₁<1₂ **чарапар-ев**, -а, -о = чарапаров који припада чарапару.

2₂<1₂ **чарапар-ка** ж 1. жена чарапар; женска особа која ради у радионици или фабрици за израду чарапа. 2. машина за израду чарапа.

2₃<1₂ **чарапар-ница** ж радионица за израду чарапа; радња у којој се продају чарапе.

2₄<1₂ **чарапар-ов**, -а, -о = чарапарев.

2₄<1₂ **чарапар-ски**, -а, -о који се односи на чарапаре: ~ трговина, ~ радња.

2₅<1₂ **чарапар-ство** с израда, прављење чарапа као занатска делатност.

1₃<0 **чарап-аст**, -а, -о 1. који је налик на чарапу. 2. који као да има чарапе, белоног, путоног (о коњу).

1₄<0 **чарап-етина** ж аугм. и пеј. ← чарапа.

1₅<0 **чарап-ин**, -а, -о који припада чарапи, који се односи на чарапу. Изр. **посао му иде као ~ почетак** посао му иде тешко, траљаво; **уста су му као ~ почетак** има велика уста.

1₆<0 **чарап-ина** ж аугм. и пеј. ← чарапа.

1₇<0 **чарап-ица** ж дем. ← чарапа.

1₈<0 **чарап-чина** ж аугм. и пеј. ← чарапа.

¹⁰⁷⁵ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973). М. Носић (Nosić 2005) упућује на етимологију речи *чайраз*.

$C1_1 < 0$ **полу-чарапа** ж (обично мн.) ниска чарапа.

$C2_1 < 1_1$ **получарап-ица** ж (обично мн.) дем. ← получарапа.

СДГ: ЧАРДАК (тур. *çardak*)

ТО: чардак-

0 **чардак** м а. зграда источњачког типа с избоченим горњим спратом од дрвета; дворац. б. спрат или покривени балкон, трем такве зграде: дрвена кућа на ~, попети се на ~. 2. кош на стубовима за држање кукуруза у клипу. 3. ист. кула стражарница или осматрачница на државној граници.

$1_1 < 0$ **чардак-лија**¹⁰⁷⁶ ж 1. кућа чији је горњи део дрвен; кућа која има чардак (1). 2. винова лоза која се пење уз чардак, уз какву другу зграду или уз какво дрво, или се сведе у хладњак, сеницу. 3. ист. граничар, војник Војне крајине који је вршио стражарску службу у чардаку.

$2_1 < 1_1$ **чардаклиј-ски**, -а, -о који се односи на чардаклије.

$1_2 < 0$ **чардач-ина** ж аугм. и пеј ← чардак.

$1_3 < 0$ **чардач-ић** м дем. ← чардак.

$1_4 < 0$ **чардач-ки**, -а, -о који се односи на чардаке.

СДГ: ЧАРКА (тур. *çarka*)

ТО: чарк-

0 **чарка** ж а. мањи оружани сукоб, мања битка, окршај, пушкарање, задевица: заподести чарку. б. мања свађа, препирка: предизборне чарке.

$1_1 < 0$ **чарк-ало** с чаракало.

$1_2 < 0$ **чарк-ар** м = чаркач и чаркаш војник у предњој бојној линији који почиње пушкарање.

$1_3 < 0$ **чарк-ати**, -ам импф. I. 1. импф. ← чарати. 2. → чаркати се. 3. црткати, шарати. II. ~ се заметати чарке, водити мање борбе.

$1_4 < 0$ **чарк-ач** м = чаркар.

$2_1 < 1_3$ **чарк-ација** м → чаркар.

$1_5 < 0$ **чарк-аш** м = чаркар.

$2_2 < 1_3$ **чарка-ње** с гл. им. ← чаркати (се).

ПР $1_1 < 1_3$ **за-чаркати**, -ам пф. почети чаркати, заподенути чарку.

ПР $1_2 < 1_3$ **иш-чаркати**, -ам пф. 1. изгредсти, ишчепрвати жар на пећи. 2. упорним тражењем постићи, стећи, добити.¹⁰⁷⁷

ПР $1_3 < 1_3$ **про-чаркати**, -ам пф. I. 1. а. чаркајући подстаћи ватру да боље гори. б. прочачкати (1). 2. прочачкати (2). II. ~ се сукобити се вршећи чарке.

ПР $1_4 < 1_3$ **раш-чаркати**, -ам пф. чаркањем распламсати, процарати (ватру).

¹⁰⁷⁶ Тур. *çardaklı*.

¹⁰⁷⁷ В. и *начаркаџи*.

СДГ: ЧАРУГ (тур. çarık)**ТО: чаруг-**0 **чаруг** м покр. опанак.1₁<0 **чаруг-џија**¹⁰⁷⁸ м опанчар.2₁<1₁ **чаругџиј-ин**, -а, -о који припада чаругџији.2₂<1₁ **чаручџиј-ски**, -а, -о који припада чаругџијама, који се односи на чаругџије.2₃<1₁ **чаругџ-ински**, -а, -о → чаругџијски.**СДГ: ЧАРШАВ (чаршаф) (тур. çarşaf)****ТО: чаршав-**0 **чаршав** м а. платнени покривач, прекривач за постељу; заштитна навлака за јорган. б. покривач за сто, столњак.1₁<0 **чаршав-ски**, -а, -о који се односи на чаршав.**СДГ: ЧАРШИЈА (тур. çarşı)****ТО: чаршиј-, чарш-**0 **чаршија** ж 1. део насеља где се развио трг, пословни део града; трговачка четврт. 2. зб. а. становници чаршије (1), трговци и занатлије чије су радње, дућани на тргу, пословни свет. б. грађанско друштво са својим политичко-друштвеним назорима, малограђани, малограђанство. Изр. **добро јутро, чаршијо на обе (све четири) стране** каже се за онога који се прилагођава приликама, који иде линијом најмањег отпора ради своје користи.1₁<0 **чаршиј-ица** ж дем. ← чаршија.1₂<0 **чаршиј-ски**, -а, -о који се односи на чаршију: ~ ред.2₁<1₂ **чаршијски*** прил. на чаршијски начин; малограђански.1₃<0 **чарши-лија**¹⁰⁷⁹ м човек из чаршије, човек који ради у чаршији.1₄<0 **чарш-инлија** м човек из чаршије, човек који ради у чаршији.1₅<0 **чарш-ински**, -а, -о → чаршијски.1₆<0 **чарш-лија** → чаршилија.ПРС1₁<0 **про-чаршиј-ати се**, -ам се пф. провести, се забавити се у чаршији, граду.¹⁰⁷⁸ Тур. çarıkçı.¹⁰⁷⁹ Тур. çarşılı.

СДГ: ЧАТАЛ¹⁰⁸⁰ (тур. çatal)**ТО: чайал-**

0 **чатал** м део ограде или плота који чине неколико врљика, поређаних попречно једна изнад друге и повезаних прућем.

$2_1 < 1_1$ **чатал-аст**, -а, -о који је налик на чатале, рачваст.

$1_1 < 0$ **чатале** ж мн. рачве, рашље.

$1_2 < 0$ **чатале**¹⁰⁸¹ прид. непром. рачваст, рашљаст; замршен, двосмислен.

СДГ: ЧАТМА (чакма) (тур. çatma)**ТО: чайм-**

0 **чатма** ж покр. 1. зид начињен од прућа, плетера или дрвених летава, облепљен блатом. 2. највиши спрат на кући или кули грађен од дрвеног материјала.

$1_1 < 0$ **чатма-ра** (чакмача) ж кућа од чатме.

Прс $1_1 < 0$ **за-чатм-ити**, -им пф. ударити чатму, ставити плетер.

СДГ: ЧАТРА; исп. шатра**ТО: чайр-**

0 **чатра** ж покр. велики шатор на вашарима под којим се што продаје, шатра.

$1_1 < 0$ **чатрља**¹⁰⁸² ж мала кућа изграђена од слабог материјала, учерица, колиба.

$2_1 < 1_1$ **чатрља-ица** ж дем. ← чатрља.

$1_2 < 0$ **чатрња** ж → чатрља.

СДГ: ЧАУШ (тур. çavuş)**ТО: чауш-**

0 **чауш** м 1. ист. старешина над неколико војника у турској војсци, водник. 2. етн. онај који се брине о реду у сватовима; сват који својим шалама развеселава сватове. 3. ист. онај који је оглашавао наредбе у некадашњој општини, телал (7).

$1_1 < 0$ **чауш-ев**, -а, -о који припада чаушу.

$1_2 < 0$ **чауш-ки**, -а, -о који се односи на чауше.

¹⁰⁸⁰ Лексема *çatal* у турском има следећа значења: 1. „виле, рачве“. 2. „рачва“. 3. „крак“. 4. „виљушка“. 5. „двокраке виле за превртање сена“. 6. „једна врста удице, зубац“.

¹⁰⁸¹ Тур. çatallı.

¹⁰⁸² Највероватније је пут настанка овог деривата чатр + ја.

СДГ: ЧЕВРА/ЧЕВРЕ (тур. *çevre*)¹⁰⁸³**ТО: чевр-**0 **чевра** ж / **чевре**, -ета с покр. марама извезена златом или сребром.1₁<0 **чевр-ић** м дем. ← чевре.**СДГ: ЧЕКИЋ (чекич) (тур. *çekiç*)****ТО: чекић-**

0 **чекић** м 1. врста алата од метала (обично челика) или дрвета насађеног на држаљу (или у склопу неког механизма), који служи за закивање ексера, за ковање и уопште за ударање по нечему: ковачки ~, столарски ~, зидарски ~, клесарски ~, обућарски ~, механички ~. 2. анат. једна од три слушне кошчице у средњем уху malleus. Изр. **морски** ~ зоол. врста морске рибе *Sphyrna zygaena*; **као испод чекића** разг. сасвим ново, још неупотребљавано.

1₁<0 **чекић-ар*** м врста млина за дробљење меких материјала и материјала средње тврдоће (нпр. креча, глине, угљена, гипса, шећера) помоћу плочица од челика (чекића) обешених на једном или два ротора који се окрећу у кућишту над ситом, дробилица: млин ~.

1₂<0 **чекић-арка** ж зоол. врста мекушца *Malleus vulgaris*.1₃<0 **чекић-ати**, -ам импф. ударати чекићем, куцати.¹⁰⁸⁴1₄<0 **чекић-ић** м дем. ← чекић.1₅<0 **чекић-овати**, -ујем (чекичовати) импф. ударати чекићем, чекићати, ковати.**СДГ: ЧЕКИЧ****ТО: чекич-**0 **чекич** м → чекић.1₁<0 **чекич-овати**, -ујем импф. → чекићовати.**СДГ: ЧЕКМЕК (тур. *çekmek*)****ТО: чекмек-**0 **чекмек** м само у изразу: **на чекмек** на склоп, на извлачење.С1₁<0 **чекмек-ћуприја** ж покретни мост, ланчани мост.

¹⁰⁸³ Лексема *çevre* потврђена је у овом значењу у народном говору Ерзурума (исп. DS).

¹⁰⁸⁴ В. и *зачекићаићи*, *иичекићаићи*.

СДГ: ЧЕКМЕЦЕ (чекмеже) (тур. çekmece)**ТО: чекмец-**

0 **чекмеце**, -ета с фиока.

1₁<0 **чекмец-а** ж покр. сандук, ковчег који уместо капка има фиоку са стране.

СДГ: ЧЕКРК (тур. çıkrık)**ТО: чекрк-**

0 **чекрк** м а. направа за дизање терета намотавањем ужета на точак; ви-тао. б. вратило са точком које служи за црпење воде из бунара. в. направа за сукање предива са мотовила на цеви. Изр. **ићи на** ~ кочити се у ходу.

1₁<0 **чекрг-ција**¹⁰⁸⁵ м занатлија који прави чекрке.

1₂<0 **чекрк-ли**¹⁰⁸⁶ прид. непром. начињен на чекрк.

1₃<0 **чекрк-лија** ж преслица на чекрк; исп. чекрк (в).

С1₁<0 **чекрк-челенка** ж челенка која се врти и која се некада носила на калпаку.

СДГ: ЧЕЛЕБИ (тур. çelebi)**ТО: челеб-**

0 **челеби** прид. непром. 1. (у именичкој служби) м челебија. 2. господски.

1₁<0 **челеб-ија** (челебија) м млад господин (почасни назив, титула за школована човека); исп. ефендија.

3₁<2₁ **челебија-ње** с гл. им. ← челебијати се.

2₁<1₁ **челебиј-ати се**, -ам се импф. китити се, дотеривати се као челебија.

2₂<1₁ **челебиј-ин**, -а, -о који припада челебији.

СДГ: ЧЕЛИК (тур. çelik)**ТО: челик-, челич-**

0 **челик** м 1. гвозђе, железо велике тврдоће која се постиже додавањем нешто угљеника, сумпора и фосфора, надо. 2. зб. пушчана и топовска танад. 3. атриб. имен. онај који је чврст, јак, издржљив; јунак. 4. (у атрибутској служби) челичан, чврст, отпоран, постојан, издржљив: ~ човек.

1₁<0 **челик-аст**, -а, -о који је налик на челик, који је боје челика, сивкаст.

1₂<0 **челик-ли** прид. непром. → челичан (1).

1₃<0 **челик-ов**, -а, -о индив. → челичан.

¹⁰⁸⁵ Тур. çıkrıkçı.

¹⁰⁸⁶ Тур. çıkrıklı.

$1_4 < 0$ **челич-ан**, -чна, -чно 1. а. (одр.) који је од челика: челична опруга, челични ланац. б. чврст, јак; отпоран, постојан, сталан: ~ карактер, ~ воља, ~ здравље, челични живци. 2. (одр.) у коме има челика; челични бетон.

$1_5 < 0$ **челич-ана**¹⁰⁸⁷ ж 1. место где се производи, кали челик, фабрика, погон, радионица за производњу челика. 2. разг. мишићав мушкарац.¹⁰⁸⁸

$2_1 < 1_6$ **челиче-ње** с гл. им. ← челичити (се).

$1_6 < 0$ **челич-ити**, -им импф. I. давати гвожђу, железу већу тврдоћу, еластичност и трајност грејањем до високе температуре, а затим наглим хлађењем, калити; експр. чинити јаким, отпорним, издржљивим, јачати, снажити, крепити. II. ~ се постајати отпоран, чврст, јачати.

$2_2 < 1_4$ **челично** прил. челично прил. 1. као челик, слично челику: сијати се ~. 2. постојано, издржљиво, непоколебљиво: ~ непопустљив, ~ издржљив.

$2_3 < 1_4$ **челич-ност** ж особина, стање онога који је челичан, онога што је челично, постојаност.

ПР $1_1 < 1_6$ **о-челичити**, -им пф. I. 1. претворити гвожђе у челик загревањем и хлађењем, прекалити. 2. учинити тврдим, чврстим и отпорним; постати чврст, ојачати. II. ~ се постати тврд, чврст и отпоран, прекалити се.¹⁰⁸⁹

$C1_1 < 0$ **електро-челик*** м ков. висококвалитетни, специјални челик произведен у електричној индустријској пећи.

$C2_1 < C1_1$ **електрочелич-ана** ж железара или одељење железаре за производњу челика помоћу електричних пећи.

$C1_2 < 1_4$ **челично-плав**, -а, -о који је плаве боје с хладним металним сјајем.

$C1_3 < 1_4$ **челично-сив**, -а, -о који је сиве боје с хладним металним сјајем.

СДГ: ЧЕНГИЈА (тур. çengi)

ТО: ченгиј-

0 **ченгија** ж играчица која плеше међу гостима, кафанска плесачица.

$2_1 < 1_1$ **ченгија-ње** с гл. им. ← ченгијати.

$1_1 < 0$ **ченгиј-ати**, -ам импф. I. плесати пред другима.¹⁰⁹⁰ II. ~ се извијати се при ходу.

СДГ: ЧЕРГА (тур. çerge)

ТО: черг-

0 **черга** ж 1. цигански шатор. 2. круто ткано ћебе, поњава.

¹⁰⁸⁷ Тур. çelikhane.

¹⁰⁸⁸ Семантичким проширењем на основу метафоризације настао је жаргонизам *челичана* у значењу „мишићав мушкарац“.

¹⁰⁸⁹ В. и *зачеличиџи*, *начеличиџи*.

¹⁰⁹⁰ В. и *ишченгијаџи*.

$1_1 < 0$ **черг-ар** м = чергаш 1. онај који станује под чергом, Циганин, Ром. 2. разг. онај који се много сели, премешта из места у место, скитница, потуцало.

$2_1 < 1_1$ **чергар-а** ж чергарка.

$2_2 < 1_1$ **чергар-ев**, -а, -о = чергаров који припада чергару.

$3_1 < 2_3$ **чергаре-ње** с гл. им. ← чергарити.

$2_3 < 1_1$ **чергар-ити**, -им импф. живети као чергар, често се селити.

$1_2 < 0$ **черг-арка** ж она која живи под чергом, Циганка.

$2_4 < 1_1$ **чергар-ов**, -а, -о = чергарев.

$2_5 < 1_1$ **чергар-ски**, -а, -о који се односи на чергаре, својствен чергарима, скитнички: ~ сељакање, ~ живот.

$3_2 < 2_5$ **чергарски** прил. на чергарски начин, као чергари; као у чергара: живети ~ .

$2_6 < 1_1$ **чергар-ство** с чергарски живот, скитња, потуцање.

$1_3 < 0$ **черг-аш** м = чергар.

$2_7 < 1_3$ **чергаш-ев**, -а, -о који припада чергашу.

$3_3 < 2_8$ **чергаше-ње** с гл. им. ← чергашити.

$2_8 < 1_3$ **чергаш-ити**, -им импф. чергарити.

$2_9 < 1_3$ **чергаш-ица** ж чергарка.

$2_{10} < 1_3$ **чергаш-ки**, -а, -о који се односи на чергаше, који је као у чергаша, чергарски.

$3_4 < 2_{10}$ **чергашки** прил. на чергашки начин, као чергаша; као у чергаша.

$2_{11} < 1_3$ **чергаш-киња** ж чергарка.

$2_{12} < 1_3$ **чергаш-тво** с чергарство.

$1_4 < 0$ **черг-ица** ж дем. ← черга.

ПРС $1_1 < 2_8$ **по-чергашити се**, -им се пф. постати чергаш. б. остати без сталног пребивалишта.

СДГ: ЧЕРЕК (черег, чејрек) (тур. çeyrek)

ТО: черек-, черег-

0 **черек/черег** м а. четвртина нечега. б. четвртина заклане животиње (овце, јагњета и др.) заједно с ногом: предњи ~ , задњи ~ .

$2_1 < 1_1$ **черече-ње** с гл. им. ← черечити.

$1_1 < 0$ **череч-ити**, -им импф. черечити; исп. черег.

$1_2 < 0$ **череч-ар** м онај који је плаћао черек, четвртину данка.

$2_2 < 1_3$ **черече-ње** с гл. им. ← черечити.

$1_3 < 0$ **череч-ити**, -им импф. комадати, сећи, кидати на череке, четврти.

ПРС $1_1 < 0$ **иш-черек-ати**, -ам пф. исећи на череке, четврти, комаде.

ПР $1_1 < 1_3$ **иш-черечити**, -им пф. исећи на череке, четврти, комаде.

ПР $1_2 < 1_3$ **раш-черечити**, -им пф. раскинути, исећи на череке, на четворо; исећи, растргнути на комаде.¹⁰⁹¹

¹⁰⁹¹ В. и *ишчережити*.

СДГ: ЧЕРПИЋ (тур. kerpiç)**ТО: черпѣћ-**0 **черпић** м → ћерпич.1₁<0 **черпић-ара** ж → ћерпичара.**СДГ: ЧЕСМА (тур. çeşme)****ТО: чesm-**

0 **чesма** ж а. извор (обично ограђен) или бунар из којег истиче вода на жлеб или цев. б. водоскок, фонтана. в. цев (обично метална) кроз коју истиче вода, славина.

1₁<0 **чesm-ени**, -а, -о који се односи на чesму.1₂<0 **чesm-енски**, -а, -о који припада чesми, који се односи на чesму.1₃<0 **чesm-ин**, -а, -о који припада чesми.1₄<0 **чesm-ица** ж дем.← чesма.**СДГ: ЧЕТЕЦИЈА¹⁰⁹² (тур. çeteci)****ТО: четѣциј-**0 **четeција** м четовођа.1₁<0 **четeциј-ски**, -а, -о који се односи на четeције.**СДГ: ЧИБУК (тур. çubuk)****ТО: чибук-**

0 **чибук** м 1. а. невелика цев начињена од дрвета, ћилибара или од какве пластичне масе, у коју се усађује цигара или цигарета при пушењу, камиш. б. лула. 2. димњак, оџак. 3. ист. данак на овце и козе који се плаћао у некадашњој Турској. 4. пруга, линија, црта на платну или чему другом, вез у облику пруге, црте.

1₁<0 **чибук-ало** с оно чим се што чибука.2₁<1₂ **чибука-ње** с гл. им. ← чибукати.

1₂<0 **чибук-ати**, -ам импф. а. ударањем истресати прашину из нечега. б. ударати, деветати, млатити, тући (кога).

1₃<0 **чибук-лук¹⁰⁹³** м заст. кеса обешена о седло у којој се држе чибуци.1₄<0 **чибук-овина** ж бот. → удика.1₅<0 **чибук-чија** м = чибугџија.1₆<0 **чибуц-ар** м 1. онај који пуши на чибук. 2. онај који израђује чибукe.

¹⁰⁹² Лексема *четѣ* представља позајмљеницу словенског порекла у турском језику (в. Ђинђић 2006: 287), док се лексема *четѣција* јавља у српском језику као посуђеница из турског (Skok 1: 314–315).

¹⁰⁹³ Тур. çubukluk.

1₇<0 **чибуц-ина** ж аугм. и пеј. ← чибук, рђав, ружан чибук.

1₈<0 **чибуц-ити**, -им импф. пушити на чибук.

1₉<0 **чибуц-ић** м дем. ← чибук.

ПР1₁<1₂ **иш-чибукати**, -ам пф. узлупати, изударати.

ПР1₂<1₂ **про-чибукати**, -ам пф. 1. чибукајући очистити од прашине. 2. избити, истући.

С1₁<0 **чибук-кеса** ж кеса у којој се носи чибук (1) и дуван.

СДГ: ЧИВИЈА (тур. *çivi*)

ТО: *чивиј-, чив-*

0 **чивија** ж нар. 1. дрвени или гвоздени клин који држи точак на осовини, уопште клин, ексер. 2. кључ за затезање жица на музичком инструменту (виолини, тамбури и сл). 3. а. тврдица, циција. б. лукав, препреден човек, превејанац. Изр. **забити коме чивију** подвалити коме, насамарити кога.

2₁<1₁ **чивија-ње** с гл. им. ← чивијати.

1₁<0 **чивиј-ати**, -ам импф. чивијом што запирати, затварати.¹⁰⁹⁴

1₂<0 **чивиј-ица** ж дем. ← чивија; исп. чивица.

1₃<0 **чиви-лук**¹⁰⁹⁵ м вешалица, вешало (за одело и сл.).

1₄<0 **чив-ињак** м сврдло којим се буше рупе за чивије на колима.

1₅<0 **чив-ица** ж → чивијица.

ПР1₁<0 **раш-чивијати**, -ам пф. разг. размрсити, разрешити (Ред.).

СДГ: ЧИВИТ (тур. *çivit*)

ТО: *чивић-*

0 **чивит** м заст. 1. модра, плава боја, модрило, индиго. 2. бот. биљка из пор. лептирњача *Indigofera tinctoria* од које се добива модра боја, индиго.

1₁<0 **чивит-ан**, -тна, -тно који је боје чивита, модар.

1₂<0 **чивит-ар** м а. продавац чивита. б. зеленаш, лихвар, каишар.

1₃<0 **чивит-ара** ж и м → чивитар.

1₄<0 **чивит-арка** ж покр. марама мрке боје.

2₁<1₂ **чивитар-ски**, -а, -о који се односи на чивитаре.

1₅<0 **чивит-аст**, -а, -о → чивитан.

1₆<0 **чивит-ли**¹⁰⁹⁶ прид. непром. који је боје чивита, чивитан: ~ серцада.

1₇<0 **чивит-њак** м посуда у којој се кува чивит.

1₈<0 **чивит-ка** ж бот. уродица.

¹⁰⁹⁴ В. и *зачивијајџи*, *ишчивијајџи*, *начивијајџи*.

¹⁰⁹⁵ Могуће је да је у питању домаћа творба, мада би се у том случају очекивало *чивијалук*. Само је у турском призренском говору забележен овакав турски облик (*çivilik*) (исп. Петровић 2012: 310).

¹⁰⁹⁶ Тур. *çivitli*.

СДГ: ЧИВУТ/ЧИВУТИН (тур. Çift)**ТО: Чивуџи-**

- 0 **Чивут/Чивутин** (Чифут) м погрд. арх. Јеврејин, Жидов.
 1₁<0 **Чивут-арија** (Чифутарија) ж зб. погрд. Чивути.
 1₂<0 **Чивут-ка** (Чифутка) ж погрд. Јеврејка, Жидовка.
 1₃<0 **Чивут-киња** (Чифуткиња) ж погрд. Јеврејка, Жидовка.
 1₄<0 **чивут-ски** (чифутски), -а, -о који се односи на Чивуте: ~ гробље.
 2₁<1₅ **Чивуч-ад** (Чифучад) ж погрд. зб. им. ← Чивуче.
 1₅<0 **Чивуче** (Чифуче), -ета с (супл. мн. Чивучад) погрд. дем. ← Чивут(ин); чивутско дете.

СДГ: ЧИВЧИЈА**ТО: чивчиј-**

- 0 **чивчија** м → чифчија.
 1₁<0 **чивчиј-ка** ж жена чивчија.¹⁰⁹⁷

СДГ: ЧИЗМА (тур. çizme)**ТО: чизм-**

0 **чизма** ж 1. (обично у мн.) врста дубоке обуће, обично кожне, која сеже обично до колена или изнад колена: кожне чизме, женске чизме, гумене чизме, обути чизме. 2. експр. груба војничка сила; насиље: трпети туђинску чизму. 3. заст. мера која одговара количини онога што стане у чизму (1). Изр. **није свака ~ за сваку ногу; не иде та ~ на ту ногу** није свако за сваки посао; **шпанске шпањолске) чизме** врста мучила која се стављају на ноге; ~ **главу чува, шубара је квари** зими треба утопљавати нарочито ноге.

- 1₁<0 **чизм-ар** м онај који израђује чизме.
 2₁<1₁ **чизмер-ев**, -а, -о = чизмаров.
 3₁<2₃ **чизмаре-ње** с гл. им ← чизмарити.
 2₂<1₁ **чизмар-ија** ж чизмарска радионица.
 2₃<1₁ **чизмар-ити**, -им импф. необ. бавити се чизмарским занатом, израђивати, правити чизме.
 2₄<1₁ **чизмар-ица** ж 1. чизмарева жена. 2. женска особа која израђује чизме.
 2₅<1₁ **чизмар-ка** ж чизмарица.
 2₆<1₁ **чизмар-ов**, -а, -о = чизмарев.
 2₇<1₁ **чизмар-ски**, -а, -о који се односи на чизмаре: ~ мајстор, ~ радња.
 2₈<1₁ **чизмар-ство** с чизмарски занат.
 1₂<0 **чизм-аст**, -а, -о који има облик чизме.
 1₃<0 **чизм-енка** ж покр. овца која има папке налик на чизме.

¹⁰⁹⁷ Именица *чифчија* није забележена у српском језику; исп. СДГ чифчија.

$1_4 < 0$ **чизм-етина** ж аугм. и пеј. ← чизма; фиг. насиље.

$1_5 < 0$ **чизм-еџија**¹⁰⁹⁸ м → чизмар.

$1_6 < 0$ **чизм-ица** ж дем. ← чизма.

СДГ: ЧИЛАШ¹⁰⁹⁹ (**ћилаш**) (тур. **çil at**)

ТО: чил-, чилаш-

0 чилаш м 1. чилатаст коњ, ждрал. 2. несталан, превртљив човек, превртљивац.

$1_1 < 0$ **чил-атаст**¹¹⁰⁰, -а, -о сив, сивкаст; који има шарене пеге по телу (о коњу).

$1_2 < 0$ **чилаш-а** ж чилатаста кобила.

$1_3 < 0$ **чилаш-ица** ж чилатаста кобила.

$1_4 < 0$ **чил-е**, -а м хип. ← чилаш.

СДГ: ЧИМЕН (тур. **çimen**)

ТО: чимен-

0 чимен м покр. бус, бусен; ледина, утрина, травњак.

$1_1 < 0$ **чименџе** с зб. им. ← чимен.

СДГ: ЧИНИЈА (тур. **çini**)

ТО: чиниј-

0 чинија ж посуда за јело, здела. Изр. за **чинију сочива, леће** због материјалне користи (продати се, уступити првенство и сл.).

$1_1 < 0$ **чиниј-ица** ж дем. ← чинија.

СДГ: ЧИРАК (тур. **çirak**)

ТО: чирак-

0 чирак м 1. свећњак.¹¹⁰¹ 2. заст. шегрт, ученик, слуга, момак.

$1_1 < 0$ **чира-че**, -ета с дем. ← чирак.

¹⁰⁹⁸ Тур. çizmesi.

¹⁰⁹⁹ Савремени турски речници не бележе ову лексему, али је бележи *Tarama Sözlüğü*, речник књижевног турског језика од 13. до прве половине 20. века. П. Скок сматра да је реч формирана по моделу *дораџ* (*dogu at*), са напоменом да *чилаџ* није потврђен као облик (више о овоме в. Ђинђић 2009а: 242–243).

¹¹⁰⁰ „Интересантан је придевски наставак *-аџасџ* који указује на то да је некада био у употреби облик *чилаџ*, а не *чилаш*, који је вероватно касније замењен суфиксом *-аш*, по угледу на *кулаш*“ (Ђинђић 2009а: 244, у фусноти).

¹¹⁰¹ Прво значење се изгубило у турском језику. Најкаснија потврда овога значења лексеме *çirak* је из 17. века (исп. *Tarama Sözlüğü*).

СДГ: ЧИТЛУК (тур. çiftlik)**ТО: чийлук-**

0 **читлук** м = чифлук ист. а. сеоски посед, пољско добро које поседник узима у закуп од спахије; селиште, заселак на спахијском имању; кметско село. б. агрикултурна јединица у поседу сељака у старом турском аграрном систему; исп. чивлак.

1₁<0 **читлук-џија**¹¹⁰² м → читлучар.

1₂<0 **читлук-ар** м власник, господар читлука.

2₁<1₃ **читлукче-ње** с гл. им. ← читлучити.

1₃<0 **читлук-ити**, -им импф. претварати слободно земљиште у читлук и подвргавати сељаке читлучким односима.

1₄<0 **читлук-џи**, -а, -о који се односи на читлуке: читлукча села, читлукче куће.

ПР1₁<1₃ **по-читлукити**, -им пф. обрнути, претворити у читлук.

С1₁<0 **читлук-сахибија** м = чифлук-сахибија господар, власник читлука (ага или бег).

С2₁<С1₁ **читлуксахибиј-ски**, -а, -о који се односи на читлук-сахибије: читлуксахибијска насиља.

СДГ: ЧИТМА (тур. çitma)**ТО: чийм-**

0 **читма** ж покр. врста жуте чипке.

1₁<0 **читм-ати**, -ам импф. покр. правити читме.

СДГ: ЧИФЛУК (чивлук)**ТО: чифлук-**

0 **чифлук** м ист. = читлук.

С1₁<0 **чифлук-сахибија** м = читлук-сахибија.

СДГ: ЧИФТА (тур. çiftе)**ТО: чифџи-**

0 **чифта** ж а. ритање (коња, магарца или мазге); ударац (коња, магарца или мазге) стражњим ногама. б. стражња нога (коња, магарца или мазге).

2₁<1₂ **чифта-ње** с гл. им. ← чифтати се.

1₁<0 **чифт-аст**, -а, -о који има на челу два белега као два цветића (о коњу).

1₂<0 **чифт-ати се** (чивтати се), -ам се импф. ритати се, бацати се стражњим ногама.

¹¹⁰² Тур. çiftçi.

1₃<0 **чифт-е** (чивте и чивта), -ета с чифта (б). Изр. **давати** ~ чифтати се, ритати се.

1₄<0 **чифт-етати се**, -ам се импф. → чифтати се.

2₂<1₂ **чифт-нути се**, -нем се пф. ← чифтати се.

СДГ: ЧИФУТ/ЧИФУТИН

ТО: *чифути-*

0 **Чифут/Чифутин** м погрд. → Чивут, Чивутин.

1₁<0 **Чифут-арија** ж зб. погрд. → Чивутарија.

1₂<0 **Чифут-ка** ж погрд. → Чивутка.

1₃<0 **Чифут-киња** ж погрд. → Чивуткиња.

1₄<0 **чифут-ски**, -а, -о → чивутски.

1₅<0 **Чифуч-ад** ж → Чивучад.

1₆<0 **Чифуч-че**, -ета с (супл. мн. Чифучад) → Чивуче.

СДГ: ЧИФЧИЈА (чивчија, чипчија) (тур. *çiftçi*)

ТО: *чифчиј-*

0 **чифчија** м ист. зависни, потчињени сељак, кмет на чифлуку (у турском феудалном систему).

1₁<0 **чифчиј-ски**, -а, -о који се односи на чифчије: чифчијска села.

СДГ: ЧИЧЕК (тур. *çiçek*)

ТО: *чичек-*

0 **чичек** м покр. цвет.

1₁<0 **чичек-ли**¹¹⁰³ прид. непром. који је на цветове, са цветовима.

СДГ: ЧОБАН (тур. *çoban*)

ТО: *чобан-*

0 **чобан** / 0₁**чобанин** м онај који чува стоку на паши, пастир.

1₁<0 **чобан-ац**, -нца м покр. кув. врста јела од јеленског меса.

1₂<0 **чобан-баша** м заст. старешина над чобанима.

1₃<0 **чобан-ија** ж 1. чобанска награда, плата, пастирина. 2. зб. чобани.

1₄<0 **чобан-ина** м аугм. ← чобан(ин).

1₅<0₁ **чобанин-ов**, -а, -о који припада чобанину.

1₆<0 **чобан-ити**, -им импф. чобановати.¹¹⁰⁴

1₇<0 **чобан-ић** м дем. ← чобан.

1₈<0 **чобан-ица** ж 1. она која чува стоку на паши, пастирица. 2. зоол. пастирица. Изр. **бела** ~ зоол. бела пастирица *Motacilla alba*.

¹¹⁰³ Тур. *çiçekli*.

¹¹⁰⁴ В. и *зачобанићи*.

2₁<1₈ **чобанич-ин**, -а, -о који припада чобаници.

1₉<0 **чобан-ка** ж чобаница.

2₂<1₉ **чобанк-ин**, -а, -о који припада чобанки.

1₁₀<0 **чобан-лук**¹¹⁰⁵ м чобанство.

1₁₁<0 **чобан-ов**, -а, -о који припада чобану.

1₁₂<0 **чобан-овати**, -ујем импф. бити чобанин или чобаница, чувати и напасати стоку.

1₁₃<0 **чобан-ски**, -а, -о који се односи на чобане: ~ пас, ~ прут.

2₃<1₁₃ **чобански** прил. као чобанин, на чобански начин.

1₁₄<0 **чобан-ство** с чобански посао, чобанска служба.

1₁₅<0 **чобан-чад** ж зб. им. ← чобанче.

1₁₆<0 **чобан-че**, -ета с млади чобанин.

2₄<1₁₆ **чобанчет-ов**, -а, -о који припада чобанчету.

1₁₇<0 **чобан-чина** м аугм. ← чобанин.

1₁₈<0 **чобан-чић** м дем. ← чобанин.

2₅<1₉ **чобанч-ица** ж 1. дем. ← чобанка. 2. бот. покр. црвени глог.

2₆<1₆ **чобањ-е-ње** с гл. им. ← чобанити.

СДГ: ЧОЈА

ТО: *чој-*

0 **чоја** ж → чоха.

1₁<0 **чој-али** прид. непром. → чохан; исп. чохали (под чоха).

1₂<0 **чој-ан**, -а, -о → чохан.

1₃<0 **чој-анац**, -нца м индив. онај који је одевен у чохано одело.

СДГ: ЧОКАЉ/ЧОКАН

ТО: *чокан-*

0 **чокаљ/чокан** м → чокањ.

1₁<0 **чокан-че**, -ета с дем. ← чокан.

1₂<0 **чокан-чић** м дем. ← чокан.

1₃<0 **чокан-ција** м власник чоканцинице.

СДГ: ЧОКАЊ (чокаљ, чокан) (тур. *çokal*)¹¹⁰⁶

ТО: *чокањ-, чок-*

0 **чокањ** м 1. стаклена бочица од 1/8 литра из које се пије ракија. 2. а. стабљика на којој је купусна главица, кочањ. б. кукурузни окомак.

1₁<0 **чокањ-ић** м дем. ← чокањ.

1₂<0 **чокањ-че**, -ета с дем. ← чокањ.

1₃<0 **чокањ-чић** м дем. ← чокањ.

¹¹⁰⁵ Тур. *çobanlık*.

¹¹⁰⁶ TS наводи *çokal* као застарелу реч у значењу „панцир, жичана кошуља“.

$2_1 < 1_4$ и 1_5 **чок-алија** м онај који држи чокациницу, чокалиницу.

$1_4 < 0$ **чок-алиница** ж чокациница.

$1_5 < 0$ **чок-ациница** ж мала гостионица, крчма.

СДГ: ЧОКОТ (тур. *çotuk*)

ТО: чокоџ-

0 **чокот** (чок) м струк, трс винове лозе саднице; грм винове лозе на једном корену; исп. чок.

$1_1 < 0$ **чокоџ-е** с зб. им. ← чокот.

СДГ: ЧОРБА (тур. *çorba*)

ТО: чорб-

0 **чорба** ж течно јело често с комадићима меса и с поврћем (обично за пржено и зачињено); исп. јуха: кисела ~, кромпир ~, парадајз ~, рибља ~. Изр. **бордовска** ~ агр. мешавина плавог камена и гашеног креча; **варити своју чорбу** радити свој посао; **кусати чију чорбу** бити у чијој служби; **марити (за кога, што) као за фратарску чорбу** слабо или никако се бринути (за кога); **осолити, запаприти, запржити, скувати коме чорбу** довести кога у незгодан, тежак положај; **просути на кога пасју чорбу** оклеветати, оцрнити некога; **(у) свакој чорби бити мирођија** мешати се у свашта; **чорбине чорбе** ~ ир. врло далек или никакав род.

$1_1 < 0$ **чорб-алица** ж покр. здела, чинија за чорбу.

$1_2 < 0$ **чорб-алук**¹¹⁰⁷ м покр. здела, чинија за чорбу.¹¹⁰⁸

$1_3 < 0$ **чорб-арош** м варв. онај који радо једе чорбе, љубитељ чорбе.

$1_4 < 0$ **чорб-аст**, -а, -о који личи на чорбу, који није густ, редак: ~ пасуљ.

$1_5 < 0$ **чорб-аци** м непром. (обично у атрибутској служби) → чорбација.

$1_6 < 0$ **чорб-ација**¹¹⁰⁹ м покр. домаћин, господар; богаташ, газда.

$2_1 < 1_6$ **чорбациј-ин**, -а, -о који припада чорбацији.

$2_2 < 1_6$ **чорбациј-ски**, -а, -о који се односи на чорбације.

$3_1 < 2_2$ **чорбацијски** прил. на чорбацијски начин, као што чине чорбације.

$1_7 < 0$ **чорб-ациница** ж домаћица; господарица, богаташица, газдарица.

$1_8 < 0$ **чорб-етина** ж аугм. и пеј. ← чорба.

$1_9 < 0$ **чорб-ина** ж аугм. и пеј. ← чорба.

$1_{10} < 0$ **чорб-ица** ж дем. ← чорба, ретка или слаба чорба. Изр. **посркао ти је ђаво чорбицу** пропао си.

$1_{11} < 0$ **чорб-уљак**, -ака и **чорбуљак**, -љка м слаба чорба, бућкуриш.

$1_{12} < 0$ **чорб-уљина** ж аугм. и пеј. ← чорба.

$1_{13} < 0$ **чорб-урина** ж аугм. и пеј. ← чорба.

¹¹⁰⁷ Тур. *çorbalık*.

¹¹⁰⁸ Према И. Клајну (2003: 152) основа речи *чорбалук* задржава вокал -а.

¹¹⁰⁹ Тур. *çorbacı*. Основно значење ове лексеме у турском језику је „продавац чорбе“. Једно од секундарних значења је означено као историзам „господин (у ословљавању угледних хришћана)“. У српском језику нема потврде да се овом лексемом именовало занимање продавац чорбе.

$C1_1 < 0$ **чорб-о-лок** м погрд. готован, паразит.

СДГ: ЧОРТАН (тур. *çortan*)

ТО: чортан-

0 **чортан** м покр. млади шаран.

$1_1 < 0$ **чортан-че**, -ета с дем. ← чортан.

СДГ: ЧОХА (чоја) (тур. *çuha*)

ТО: чох-

0 **чоха** ж фабричка, творничка (ређе домаћа) врста меке и чврсте вунене тканине.

$1_1 < 0$ **чох-али**¹¹¹⁰ (чојали) прид. непром. → чохан.

$1_2 < 0$ **чох-ан**, -а, -о (чојан, чошан) који је од чохе.

$1_3 < 0$ **чох-ар** м онај који прави чоху или одећу од ње.

$2_1 < 1_3$ **чохар-ски**, -а, -о који се односи на чохаре: ~ занат.

$1_4 < 0$ **чох-ашија**¹¹¹¹ м кројач или сукнар који израђује одела од чохе; трговац који продаје чоху.

$1_5 < 0$ **чох-аш** м чохар.

$2_2 < 1_5$ **чохаш-ки**, -а, -о који се односи на чохаше: ~ занат.

$1_6 < 0$ **чох-ица** ж дем. ← чоха; танка чоха.

СДГ: ЧОЧЕК (тур. *köçek*)

ТО: чочек-

0 **чочек** м плесач или плесачица који плешући изводе покрете трбухом.

$1_1 < 0$ **чочек-иња** ж женска особа чочек.

$1_2 < 0$ **чочеч-ки**, -а, -о који припада чочецима: ~ дружина.

$2_1 < 1_2$ **чочечки** прил. као чочек, попут чочека.

СДГ: ЧУЛ (тур. *çul*)

ТО: чул-

0 **чул** м коњски покровец.

$1_1 < 0$ **чул-тан** м → чул.

СДГ: ЧУЛА (према тур. *kulak*)

ТО: чул-

0 **чула** ж покр. она која има мале уши (обично о овци).

$1_1 < 0$ **чул-ав** (чуљав), -а, -о = чуласт који има мале или одсечене, осакаћене уши; исп. ћулав (1): ~ ован, ~ овца.

$1_2 < 0$ **чул-аст** (чуљаст), -а, -о = чулав.

¹¹¹⁰ Тур. *çuhalı*.

¹¹¹¹ Тур. *çuhacı*.

СДГ: ЧУТУРА (тур. çotra)**ТО: чуџур-**

0 **чутура** ж 1. а. округла плосната посуда за ношење пића, најчешће од дрвета, обично лепо украшена дрворезом или бојама, која се носи обешена о каиш преко рамена. б. погрд. човек који много пије, пијаница, испичутура. 2. ир. глава, лубања. Изр. **убила га ~ у главу** напио се, опио се.

1₁<0 **чутур-аш** м онај који радо и много пије, пијаница; исп. чутура (16).

1₂<0 **чутур-етина** ж аугм. и пеј. ← чутура.

1₃<0 **чутур-ица** ж а. дем. ← чутура. б. војн. лимена посудница налик на боцу, у којој војници носе воду за пиће. Изр. **драга му је ~ воли пити**.

1₄<0 **чутур-ија** м занатлија који израђује чутуре.

С1₁<0 **испи-чутура** м онај који може испити много алкохолног пића, који је склон пићу.

С1₂<0 **чутур-о-испилац**, -лица м → чутураш.

Ц**СДГ: ЦАБА/ЦАБЕ (тур. çaba)****ТО: џаб-**

0 **џаба/џабе** прил. разг. 1. бесплатно, бадава; по ниској цени, скоро бесплатно. 2. узалуд, низашта. Изр. **~ га (их) било, ~ му било** узречица за изражавање негодовања према некоме или нечему, отресање од некога или нечега односно жеље да се нешто као зло више не понови; **~ ти** још мање, а камоли.

1₁<0 **џаб-ансати**¹¹¹², -ишем пф. покр. I. дати штогод џабе, поклонити; оставити, баталити. II. ~ се опростити се, ослободити се, курталисати се.

1₂<0 **џаб-алук**¹¹¹³ м а. јефтиноћа. б. оно што је добивено џаба, бадава.

2₁<1₂ **џабалуџ-ити**, -им импф. живети лагодно, без рада.¹¹¹⁴

1₃<0 **џаб-ан**, -ана, -ано који се добија џаба, бесплатно; који се даје на дар.

1₄<0 **џаб-ица** прил. → џаба.

С1₁<1₄ **џаб-џабе**¹¹¹⁵ прил. у појачаном значењу: џаба.

С1₂<0 **џаба-лебар***, -ара м (ек.) нар. → џабалебовић.

С2₁<С1₂ **џабалебар-ити***, -ебарим (ек.) импф. нар. настојати да се нешто постигне без рада, труда, ленствовати.

¹¹¹² Творбени формант *-ансати* не бележе консултовани приручници.

¹¹¹³ Према И. Клајну (2003: 152) основа речи *џабалук* задржава вокал *-а*.

¹¹¹⁴ Одредница *џабалуџити* преузета је из Клајн-Шипка (2006).

¹¹¹⁵ У питању је редуплицирани прилог.

$C2_2 < C2_1$ **цабалеб-овић*** м (ек.) / **цабахлеб-овић** ијек. **цабахљесбовић** нар. онај који хоће да добије, постигне све цаба, бадава, онај који хоће да живи на туђ рачун, готован, ленштина.

СДГ: ЦАМ (тур. cam)

ТО: џам-

0 **џам** м заст. стакло, прозорско стакло, окно.

1₁ < 0 **џам-ли**¹¹¹⁶ прил. непром. стаклен.

1₂ < 0 **џам-џија**¹¹¹⁷ м покр. стаклар, стаклорезац.

2₁ < 1₂ **џамџиј-ин**, -а, -о који припада џамџији.

2₂ < 1₂ **џамџиј-ски**, -а, -о који се односи на џамџије.

СДГ: ЦАМБАС (тур. cambaz)

ТО: џамбас-

0 **џамбас** м а. човек који се разуме у коње, познавалац коња. б. препродава(ла)ц коња. в. превејанац, препредењак, варалица.

1₁ < 0 **џамбас-ити**, -им импф. трговати коњима.

1₂ < 0 **џамба-ски**, -а, -о који се односи на џамбасе, својствен џамбасима.

2₁ < 1₂ **џамбаски** прил. на џамбаски начин, као џамбаси.

1₃ < 0 **џамбас-овати**, -ујем импф. понашати се као џамбас.

1₄ < 0 **џамбаш-тво** с џамбаско понашање.

СДГ: ЦАМИЈА (тур. cami)

ТО: џамиј-

0 **џамија** ж муслиманска богомоља.

1₁ < 0 **џамиј-ски**, -а, -о који се односи на џамије.

СДГ: ЦАНФЕЗ (тур. canfes)

ТО: џанфез-

0 **џанфез** м заст. свилена тканина с преливима у две боје.

1₁ < 0 **џанфез-ли** прид. непром. који је од џанфеза.

СДГ: ЦЕВАБ/ЦЕВАП (тур. cevar)

ТО: џеваб-/џевај-

0 **џеваб/џевап** м покр. одговор. Изр. **дати џевап(а) (чему)** изаћи на крај (с чиме), урадити што.

¹¹¹⁶ Тур. camlı.

¹¹¹⁷ Тур. camcı.

1₁<0 **цеваб-ити/цевап-ити**, -им пф. и импф. I. одговорити, одговарати. II. ~ се (пф.) отрести се, отарасити се (кога или чега).

2₁<1₁ **цевабље-ње/цевацље-ње** с гл. им. ← цевабити (се) и цевапити (се).

СДГ: ЦЕВЕР (тур. cevher)

ТО: цевер-, (цевр-)

0 **цевер** м заст. 1. а. челик из Дамаска. б. (у атрибутој служби) металносјајан, шарен. Изр. **показао** ~ показао се какав је (да је рђав).

1₁<0 **цевер-дан/цевер-дар** м → цефердан и цефердар.

1₂<0 **цевер-лија**¹¹¹⁸ ж цефердан.

1₃<0 **цевер-уша** ж цефердан.

1₄<0 **цевр-дан** м → цефердан.

СДГ: ЦЕЗВА (ђезва) (тур. cezve)

ТО: цезв-

0 **цезва** ж посуда са дршком за кување црне кафе.

1₁<0 **цезв-енце**, -ета с дем. ← цезва.

1₂<0 **цезв-ица** ж дем. ← цезва.

СДГ: ЦЕЛАТ (тур. cellat)

ТО: целай-

0 **целат** м а. извршилац смртне казне, погубљења. б. непријатељ, душманин, крвник.

1₁<0 **целат-ов**, -а, -о који припада целату.

2₁<1₁ **целатов-ица** ж целатова жена.

1₂<0 **целат-ски**, -а, -о који се односи на целате; крвнички.

1₃<0 **целат-ство** с а. целатски посао, поступак. б. округност, свирепост.

СДГ: ЦЕЛЕП (тур. celep)

ТО: целей-

0 **целеп** м покр. 1. стадо, крдо стоке. 2. фиг. гомила, хрпа, чопор.

1₁<0 **целеб-џија** м трговац стоком.

2₁<1₁ **целебџиј-ин**, -а, -о који припада целебџији.

1₂<0 **целеп-џија** м → целебџија.

¹¹¹⁸ Тур. cevherli.

СДГ: ЦЕМАТ (тур. cemaat)**ТО: *цемай-***

0 **цemat** м 1. а. муслиманска верска заједница која обухвата подручје једне цамије, једног имама и сл. б. друштво, заједница; општина уопште. 2. група људи који заједнички обављају молитву, који заједно клањају.

1₁ <0 **цемад-баша** м старешина цемата.

1₂ <0 **цemat-иле** прил. заједно, скупно.¹¹¹⁹

1₃ <0 **цemat-лија**¹¹²⁰ м 1. члан цемата, верске заједнице. 2. онај који у групи обавља молитву, клања.

СДГ: ЦЕНЕМ**ТО: *ценем-***

0 **ценем** м покр. → цехенем.

1₁ <0 **ценем-ски**, -а, -о који се односи на ценем, пакао; паклени.

СДГ: ЦЕНЕТ (тур. cennet)**ТО: *ценей-***

0 **ценет** м рај.

1₁ <0 **ценет-ски**, -а, -о који се односи на ценет, рајски.

СДГ: ЦЕП (тур. ser)**ТО: *цей-***

0 **цеп** м 1. прорез са кесицом, врећицом на одећи у којој се носе ситније ствари и новац: ~ на капуту, ~ на хаљини, извући новчаник из цепа, ставити у ~. 2. фиг. а. имовно стање: угрозити нечији ~. б. новац, готовина: не жалити свој ~ за нешто. 3. војн. простор на коме је део непријатељске војске опкољен са свих страна: упасти у ~, извући се из цепа. 4. анат. простор који се ствара у ткиву и пуни нечим: парадентозни ~. Изр. **бити дебелог цепа** → имати пуне цепове; **дирати у нечији** ~ узимати од неког новац за себе; поткрадати некога; **држати, имати некога у цецу** имати некога у својој власти; **дубоко сегнути у нечији** ~, **дубоко захватити из нечијег цепа** и сл. узети доста новца од некога; **имати дубок (дебео) ~**, **имати пуне цепове, бити дубоког (дебелог) цепа** имати пуно новца, бити богат; **имати плитак ~**, **бити плитког цепа** бити мањег, лошег имовног стања, имати мало новца; **имати празне цепове, бити празних цепова** бити без новца, немати новца; **имати своју кесу у свом цецу** бити финансијски независан; **испразнити (олакшати, изврнути и сл.) неко-**

¹¹¹⁹ Суфикс *-иле* везује се за турске именичке основе и гради изведенице са прилошким значењем.

¹¹²⁰ Тур. cemaatl.

ме џепове 1) узети некоме новац, изложити некога великом трошку, огулити некога; 2) покрасти некога; **крз свој** ~ (**посматрати, гледати** и сл.) водећи рачуна само о својој личној користи; **лева рука, десни** ~ каже се кад неко нешто украде; **машити се за ~, сегнути у ~** машити се за новчаник да би се нешто платило; **машити се у државни** ~ покрасти државну благајну, проневерити државни новац; **мени ни из џепа ни у** ~ немам никакве користи од тога, свеједно ми је; **напунити ~ (џепове)** обогатити се; **платити из свог џепа** платити нешто што некоме не доноси личну корист својим новцем; **познавати као свој** ~ одлично, изврсно познавати; **према свом џепу (изабрати, узети** и сл.) према својим новчаним, платежним могућностима (изабрати, узети и сл.); **посматрати политику крз свој** ~ суделовати у политици водећи рачуна само о својој користи; **страдаће му** ~ стајаће га много новца; **то није за мој** ~ то је мени недоступно да купим, то је преко мојих платежних могућности; **то је за свачији** ~ то одговара свачијим платежним могућностима (јер има повољну цену); **треба дубље сегнути у** ~ треба пружити издашнију помоћ; **ударити некога по џепу** стајати некога доста новца, изложити некога великом трошку; **упасти у џеп** упасти у замку.

$1_1 < 0$ **џеп-ар** м = џепарош онај који врши ситне крађе, који краде из џепова, лопов на ситно, кесарош.

$1_2 < 0$ **џеп-арац**, -рца м новац за ситне потребе.

$3_1 < 2_1$ **џепаре-ње** с гл. им. ← џепарити.

$2_1 < 1_1$ **џепар-ити**, -им импф. бавити се ситном крађом, бити џепар.

$2_2 < 1_1$ **џепар-ица** ж 1. жена џепар. 2. мала џепна пушка.

$1_3 < 0$ **џеп-арош** м = џепар.

$2_3 < 1_3$ **џепарош-ки**, -а, -о који се односи на џепароше, својствен џепарошима: ~ занимање.

$2_4 < 1_1$ **џепар-ски**, -а, -о који се односи на џепаре, џепарошки.

$2_5 < 1_1$ **џепар-ство*** с џепарски, џепарошки посао, џепарење.

$1_4 < 0$ **џеп-аш** м 1. → џепар. 2. → џепарац.

$2_6 < 1_4$ **џепаш-лук** м џепарац.

$1_5 < 0$ **џеп-ина** ж аугм. ← џеп.

$1_6 < 0$ **џеп-ић** м дем. ← џеп.

$1_7 < 0$ **џеп-ни**, -а, -о који се односи на џепове; који се носи или може носити у џепу: ~ сат, ~ часовник, ~ ножић, ~ марама. Изр. ~ **издање** штампана књига малог формата (да се може носити у џепу).

$2_7 < 1_7$ **џепи-ица** ж џепна марама.

$1_8 < 0$ **џеп-овина** ж платно од којег се праве џепови.

$1_9 < 0$ **џеп-чић** м дем. ← џеп.

ПРС $1_1 < 0$ **за-џеп-ак**, -пка м унутрашњи џеп на капуту.

ПРС $1_2 < 0$ **над-џеп-ак**, -пка м део којим се покривају, затварају џепови капута, преклапач.

ПР₁<2₁ **о-цепарити**, оцепарим пф. разг. (некога) покрасти извукавши новац из цепа, торбе и сл.¹¹²¹

С₁<0 **цеп-о-крадица** м и ж цепар, цепарош.

СДГ: ЦЕФЕРДАН/ЦЕФЕРДАР (цевердан/цевер дар) (тур. cevherdar)

ТО: цефердан/цефердар

0 **цефердан/цефердар** м ист. врста пушке украшене седефом и драгим камењем; врста старинске пушке уопште.

1₁<0 **цекан** и **цеко**¹¹²², -а и -е м покр. хип. ← цефердар.

СДГ: ЦЕХЕНЕМ (ценем) (тур. cehennem)

ТО: цехенем-

0 **цехенем** м рлг. ад, пакао.

1₁<0 **цехенем-лија** м онај који ће у цехенем, који заслужује цехенем; грешник.

СДГ: ЦИБРА (ђибра) (тур. sibre)

ТО: џибр-

0 **џибра** ж ком, комина; остатак при производњи алкохола: ~ од шљиве, кукурузна ~, меласина ~.

1₁<0 **џибр-аст**, -а, -о који је као џибра, сличан џибри.

1₂<0 **џибр-оња** м нар. погрд. онај који радо пије ракију (нарочито код казана), ракијаш.

СДГ: ЦИГЕРА (тур. sigir)

ТО: џигер-

0 **џигера** ж терм. анат. (нестанд.) → цигерица.

1₁<0 **џигер-ица** ж а. анат. унутрашњи орган, највећа телесна жлезда, која се налази у горњем делу трбушне дупље и има важне функције у вези са разменом материја у организму, јетра. б. (често са атрибутотом: бела) плућа: **бела** ~ цигерица (б); **црна** ~ цигерица (а); **избледела као** ~ изгубила је боју (о некој материји).

2₁<1₁ **џигерич-ар** м 1. онај који радо једе цигерице. 2. онај који продаје цигерице или справља јела од цигерице.

2₂<1₁ **џигерич-аст**, -а, -о који је боје цигерице, као цигерица.

2₃<1₁ **џигерич-ица** ж дем. ← цигерица.

¹¹²¹ Овај глагол не бележе Речник МС и РСЈ, дефиниција је преузета из 19. књиге Речника САНУ.

¹¹²² Лексеме *цекан* и *цеко* могу да буду и деривати од *цевердар*.

$2_4 < 1_1$ **цигерич-ни**, -а, -о који се односи на цигерицу, који је од цигерице.

$2_5 < 1_1$ **цигерич-њак** м бот. (нестанд.) лековита биљка, *Agrimonia eupatoria*, петровац.

$1_2 < 0$ **цигер-ни**, -а, -о → цигерични.

$1_3 < 0$ **цигер-њача** ж кув. кобасица од цигерице.

СДГ: ЦИДА (тур. *cida*)

ТО: *цид-*

0 **цида** ж заст. танко и дугачко копље.

$1_1 < 0$ **цид-нути**, -нем пф. 1. бацити, хитнути. 2. ударити, подбости (ногом).

СДГ: ЦИЛИТ (тур. *cirit*)

ТО: *цилий-*

0 **цилит** м ист. штап са квргом на једном крају или копље без шилка које коњаници бацају у истоименој игри. Изр. **бацати цилите** → цилитати се (2).

$2_1 < 1_1$ **цилита-ње** с гл. им. ← цилитати се.

$1_1 < 0$ **цилит-ати се**, -ам се импф. 1. бацати се, надметати се цилитом. 2. копрцати се, праћакати се, бацакати се.

$1_2 < 0$ **цилит-имице** прил. попут цилита, као цилитом.

$1_3 < 0$ **цилит-имичке** прил. попут цилита, као цилитом.

$2_2 < 1_1$ **цилит-нути се**, -нем се пф. ← цилитати се. 1. потегнути цилит. 2. праћакнути се, ритнути се.

СДГ: ЦИМРИЈА (тур. *çimri*)

ТО: *çимриј-*

0 **çимрија** м и ж заст. разг. тврдица, циција, шкртац.¹¹²³

$2_1 < 1_1$ **çимрија-ње** с гл. им. ← çимријати.

$1_1 < 0$ **çимриј-ати**, -ам импф. = çимрисати шкртарити, тврдичити, цицијашити.

$1_2 < 0$ **çимриј-ски**, -а, -о који се односи на çимрије, својствен çимријама.

$2_2 < 1_2$ **çимријски** прил. на çимријски начин, као çимрија.

$2_3 < 1_3$ **çимриса-ње** с гл. им. ← çимрисати.

$1_3 < 0$ **çимрис-ати**, -ишем импф. = çимријати.

СДГ: ЦИН (тур. *çin*)

ТО: *çин-*

0 **çин** м 1. митолошко биће људског лика, огромног раста и снаге, див. 2. дух, демон, ђаво.

$1_1 < 0$ **çин-ов**, -а, -о који припада çину.

¹¹²³ Део жаргона често постају турцизми који имају статус застареле лексике.

1₂<0 **цин-овит**, -а, -о који је као цин, горостасан.

1₃<0 **цин-овски**, -а, -о = цински који се односи на цина, и на цинове, дивовски, горостасан.

2₁<1₃ **циновски** прил. као цин.

2₂<1₁ **цинов-ство** с особина својствена циновима, огромност, натприродна снага.

1₄<0 **цин-ски**, -а, -о → циновски.

СДГ: ЦИЦА (тур. *сісі*)

ТО: *циц-*

0 **цица** ж 1. дечја играчка која звечи, звечка. 2. а. јевтин накит. б. ситан предмет, драгулија. в. ситан новац. 3. нар. песн. девојка.

1₁<0 **циц-ан**, -а, -о украшен, накићен.

СДГ: ЦУМБУС (тур. *cümbüş*)

ТО: *цумбус-*, *цумбуш-*

0 **цумбус** м весела граја, галама, врева; збрка, неред.

2₁<1₁ **цумбуса-ње** с гл. им. ← цумбусати.

1₁<0 **цумбус-ати**, -ам импф. правити цумбус, веселити се.

1₂<0 **цумбус-ити**, -им импф. правити цумбус, веселити се.

1₃<0 **цумбус-лија**¹¹²⁴ м онај који прави цумбусе, весељак, шалјивција.

1₄<0 **цумбуш-лија** м онај који прави цумбусе, весељак, шалјивција.

1₅<0 **цумбуш-чија** м онај који прави цумбусе, весељак, шалјивција.

ПР1₁<1₂ **про-цумбусити (се)**, -им (се) пф. провести неко време лумпујући, веселећи се, забављајући се.

СДГ: ЦУП

ТО: *цуп-*

0 **цуп** м покр. → цуба (2).

1₁<0 **цуп-а** ж покр. вунена женска кошуља; исп. цуба (2).

1₂<0 **цуп-елета?** ж покр. вунена женска кошуља; исп. цуба (2).

1₃<0 **цуп-ет** м покр. врста женске хаљине.

СДГ: ЦУЦА (тур. *cüce*)

ТО: *цуц-*

0 **цуца** ж вулг. човек малог раста, слабић, човек без икакве вредности, простак.

1₁<0 **цуц-ати**¹¹²⁵, -ам импф. цецати, цоњати.

¹¹²⁴ Тур. *cümbüşlü*.

¹¹²⁵ Глагол *цуцайти* вероватно јесте дериват именице *цуца*.

Ш

СДГ: ШАБАН (тур. *şaban*)ТО: *шабан-*0 **шабан** м покр. глас, вест, новост.

ПР₁ <0 **при-шабан-ити**, -им пф. нар. I. 1. (коме што) утрапити коме нешто (и тиме га преварити). 2. (кога) преварити кога. II. ~ се (коме) прилепити се, пришљамчити се коме.

СДГ: ШАЈАК (тур. *şayak*)¹¹²⁶ТО: *шајак-, шајк-*0 **шајак**, шајка и шајака м покр. чоја домаће израде, слична сукну.1₁ <0 **шајак-ли** прид. непром. → шајачки.1₂ <0 **шајач-ки**, -а, -о који је од шајака.1₃ <0 **шајач-ни**, -а, -о који је од шајака.1₄ <0 **шајч-ав**, -а, -о који је од шај(а)ка: шајчаве чакшире.1₅ <0 **шајч-ан**, -а, -о који је од шај(а)ка: шајчан зубун.1₆ <0 **шајч-ен**, -а, -о који је од шај(а)ка.СДГ: ШАКАЛ¹¹²⁷ (тур. *şakal*)ТО: *шакал-*

0 **шакал** м зоол. а. врста дивљег пса; звер сродник пса *Canis aureus*, чагаљ. б. фиг. крвожедна звер.

1₁ <0 **шакал-ски**, -а, -о који се односи на шакале; сличан шакалу, крвожедан.

СДГ: ШАЛ¹¹²⁸ (тур. *şal*)ТО: *шал-*

0 **шал** м 1. ручно плетен или фабрички израђен већи четвртаст комад вунене или свилене материје као део женске ношње, који служи за огртање преко оба рамена или за увијање главе. 2. дужи али ужи комад материје, који се обично, као део мушке ношње, ставља зими око врата или, у народној ношњи, око главе.

1₁ <0 **шал-ина** ж аугм. и пеј. ← шал.1₂ <0 **шал-ић** м дем. и хип. ← шал.¹¹²⁶ TS наводи грчку етимологију.¹¹²⁷ Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС. II. Скок (Skok 3: 379) наводи да је *шакал* европска и балканска оријентална реч.¹¹²⁸ Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС.

1₃<0 **шал-че**, -ета с дем. и хип. ← шал.

1₄<0 **шал-чина** ж аугм. и пеј. ← шал.

СДГ: ШАЛВАР (тур. şalvar)

ТО: *шалвар-*

0 **шалваре**, шалвара ж мн. дугачке и врло широке чакшире, ногавица скупљених око глежња, као део мушке и женске одеће неких народа.

1₁<0 **шалвар-етине** ж мн. аугм. и пеј. ← шалваре.

1₂<0 **шалвар-ице** ж мн. дем. ← шалваре.

1₃<0 **шалвар-чине** ж мн. → шалваретине.

СДГ: ШАМ (тур. Şam)

ТО: *шам-*

0 **Шам** м 1. Сирија. 2. Дамаск (главни град Сирије).

1₁<0 **шам-ајлија** ж шамско, сиријско седло.

1₂<0 **шам-лијанка** ж сабља турске израде, димискија.

СДГ: ШАМАН (тур. şaman)¹¹²⁹

ТО: *шаман-*

0 **шаман** м врач, чаробњак, маг (у примитивним религијама култа духова).

1₁<0 **шаман-изам**, -зма м примитивна вера која почива на култу природе и духова.

1₂<0 **шаман-ски**, -а, -о који се односи на шамане.

1₃<0 **шаман-ка** ж агр. врста крушке.

СДГ: ШАМАР (тур. şamar)

ТО: *шамар-*

0 **шамар** м 1. ударац шаком, дланом по лицу, ћушка, заушница: опалити некоме ~. 2. фиг. јавни, неугодни укор, увреда. Изр. **делити шамаре** шамарати; **добити шамаре** добијати шамаре, батине.

2₁<1₁ **шамара-ње** с гл. им. ← шамарати (се),

1₁<0 **шамар-ати**, -ам импф. I. ударати шамаре. II. ~ се уз. повр. тући се шамарима.

1₂<0 **шамар-ина** ж → шамарчина.

1₃<0 **шамар-исати**, -ишем импф. → шамарати.

1₄<0 **шамар-ити**, -им импф. → шамарати.

2₂<1₁ **шамар-нути**, -нем пф. ћушнути, ошамарити.

¹¹²⁹ Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

1₆<0 **шамар-чина** ж аугм. ← шамар.

ПР1₁<1₁ **ш-шамарати**, -ам пф. истући, изударати шамарима.

ПР1₂<1₃ **ш-шамарисати**, -ишем пф. → ишамарати.

ПР1₃<1₄ **о-шамарити**, -им пф. ударити неком шамар.¹¹³⁰

СДГ: ШАМИЈА (тур. *şame, şami*)

ТО: *шамид-*

0 **шамидја** ж етн. танка марама разних боја којом жене повезују главу, повезача.

1₁<0 **шамид-ица** ж дем. ← шамидја.

СДГ: ШАП¹ (тур. *şap*)

ТО: *шай-*

0 **шاپ¹** м вет. заразна вирусна болест папкара, за коју је карактеристично обилато цеђење слине, слинавка.

1₁<0 **шاپ-ав**, -а, -о оболео од шапа.

СДГ: ШАРГИЈА/ШАРКИЈА (тур. *şarki*)

ТО: *шаргид-/шаркид-*

0 **шаргидја** / 0₁ **шаркија** ж врста велике тамбуре са 5, 6, 7 (ређе више) жица.¹¹³¹

1₁<0 **шаргид-аш** м свирач на шаргиди.

1₁<0₁ **шаркид-аш** м свирач на шаркиди; исп. шаргидаш.

СДГ: ШАТОР

ТО: *шайор-*

0 **шатор** м покретни, обично привремени заклон од јаког платна, разапетог на отвореном месту, обично у облику купе, који служи за смештај војника, туриста и сл.; исп. чадор.

1₁<0 **шатор-аст**, -а, -о који има облик шатора.

1₂<0 **шатор-ати**, -ам импф. пребивати под шатором, шаторовати, логорувати; постављати шаторе.

1₃<0 **шатор-ић** м дем. ← шатор.

1₄<0 **шатор-иште** с место на коме је био или се поставља шатор.

1₅<0 **шатор-је** с зб. шатори.

¹¹³⁰ В. и *зашамариди*, *ишамариди*, *нашамариди*.

¹¹³¹ Речник МС погрешно дефинише *шаргидју* „велика тамбура са две жице“. Назив *шаргидја* развио се од турске речи *шарки* (тур. *şarki*, песма). Турци су је називали *шамбур шарки*, а народна песма је помиње као *седефли шаргидју* (Енциклопедија 1963: 671).

2₁<1₆ **шаторова-ње** с гл. им. ← шаторовати.

1₆<0 **шатор-овати**, -ујем импф. живети, проводити живот под шатором.

1₇<0 **шатор-ски**, -а, -о који се односи на шатор: ~ крило, ~ платно.

1₈<0 **шатр-а** ж већи или мањи заклон од платна, налик на шатор, начињен на вашару, сајму и сл.

1₉<0 **шатр-ашче**, -ета с заст. такса, кирија која се плаћа за подизање шатре на вашарима.

1₁₀<0 **шатр-ица** ж дем. ← шатра.

1₁₁<0 **шатр-овати**, -рујем импф. необ. проводити живот као шатровци, мангупирати се.

1₁₂<0 **шатр-овац**, -овца м мангуп, скитница, ситан лопов, џепарош.

2₂<1₁₂ **шатровач-ки**, -а, -о који се односи на шатровце. Изр. ~ **говор**, ~ **језик** 1) речи и изрази са улице, из говора мангупа, скитница, лопова; жаргон; 2) говор лончара, зидара и неких других професија, арго.

3₁<2₂ **шатровачки** прил. на шатровачки начин, као шатровци.

2₃<1₁₂ **шатровч-ев**, -а, -о који припада шатровцу.

2₄<1₁₂ **шатровч-ић** м дем. и хип. ← шатровац.

СДГ: ШАФРАН (чафран) (тур. safran)

ТО: *шафран-*

0 **шафран** м а. бот. мирисава биљка *Crocus*, *C. banaticus*, *C. neapolitanus*, *C. sativus* из пор. перуника од којег се добива мирисаво етарско уље. б. зачин од те биљке. Изр. **жут као** ~ боје шафрановог цвета.

1₁<0 **шафран-аст**, -а, -о који је боје као шафран.

1₂<0 **шафран-ика** ж бот. = шафрањика врста биљке из пор. главочика *Carthamus tinctorius*.

1₃<0 **шафран-ити**, -им импф. бојити шафраном.

1₄<0 **шафран-ов**, -а, -о који припада шафрану, који је од шафрана: ~ цвет, ~ боја.

1₅<0 **шафран-ски**, -а, о који се односи на шафран.

2₁<1₅ **шафрански** прил. као шафран.

1₆<0 **шафрањ-ика** ж бот. = шафраника.

СДГ: ШАХ (тур. şah)

ТО: *шах-*

0 **шах** м 1. назив за владоаца у Ирану. 2. назив игре са 16 белих и 16 црних фигура које се помичу на табли од 64 црно-бела поља по строго утврђеним правилима: играти (се) шах(а), партија шаха, првак у шаху. 3. шаховска табла са фигурама. 4. узв.: шах! опомена противнику кад је његов краљ доведен у опасност. Изр. **бити у шаху** бити у опасности; **држати у шаху (кога)** претити (коме) опасношћу, држати у шкрипцу, вршити притисак (на кога).

1₁<0 **шах-ашки**¹¹³², -а, -о необ. који се односи на шахисте.

1₂<0 **шах-иња** ж шахова жена.

2₁<1₃ **шахира-ње** с гл. им. ← шахирати (се).

1₃<0 **шах-ирати (се)**, -ам (се) 1. играти шаха. 2. давати шах, стално нападати краља у игри шаха.

1₄<0 **шах-ист(а)** м играч шаха.

2₂<1₄ **шахист-ички**, -а, -о који се односи ма шах и шахисте: ~ друштво.

2₃<1₄ **шахист-киња** ж женски играч шаха.

1₅<0 **шах-ов**, -а, -о који припада шаху (1): брат, жена.

2₄<1₆ **шахова-ње** с гл. им. ← шаховати.

1₆<0 **шах-овати**, -ујем импф. → шахирати (се).

1₇<0 **шах-овница** ж 1. шаховска табла. 2. а. хрватски грб с црвеним и белом квадратима распоређеним наизменично као на шаховској табли. б. застава са хрватским грбом.

1₈<0 **шах-овски**, -а, -о који је у вези са игром шаха: табла (даска, плоча); потез, партија, мајстор, поље и сл.

С1₁<0 **шах-гарнитура*** ж шаховска гарнитура, шаховска табла са свим фигурама.

С1₂<0 **шах-клуб** м клуб у коме се окупљају шахисти.

С1₃<0 **шах-мат** м и узв. → мат. Изр. **довести у ~ позицију** 1) завршним потезом у игри шаха одузети противнику фигуру краља; 2) довести некога у стање потпуног, дефинитивног пораза.

СДГ: ШАХИН (шаин) (тур. *şahin*)

ТО: *шахин-*

0 **шахин** м соко нарочито дресиран за лов.

2₁<1₁ **шахинци-баша** м заповедник над соколарима.¹¹³³

1₁<0 **шахин-џија**¹¹³⁴ м соколар.

С1₁<0 **шахин-ага** м заповедник над соколарима.

СДГ: ШАШАВ¹¹³⁵ (према тур. *şaşkın*¹¹³⁶)

ТО: *шашав-*

0 **шашав**, -а, -о умно поремећен; будаласт, луд, луцкаст.

1₁<0 **шашав-ац**, -авца м → шашавко.

¹¹³² Овде имамо дериват који је добијен прескакањем једног степена у деривацији, претпостављеног *шахаш*.

¹¹³³ Изведено преко лексеме *шахинци*, која није потврђена у деривационом систему.

¹¹³⁴ Тур. *şahinci*.

¹¹³⁵ Ова лексема није означена као турцизам у Речнику МС.

¹¹³⁶ На турску основу додавањем домаћег суфикса *-ав* (упореди *ћорав*, *ћосав*) (в. Skok 3: 383).

1₂<0 **шашав-ило** с шашавост.

1₃<0 **шашав-ица** ж шашава женска особа.

1₄<0 **шашав-ко** м шашав човек, будала.

1₅<0 **шашав-лук** м → шашавост.

1₆<0 **шашаво** прил. на шашав начин, лудо.

1₇<0 **шашав-ост** ж 1. стање онога који је шашав, умна поремећеност. 2. шашав поступак.

ПРС1₁<0 **по-шашав-ити**, -им пф. постати шашав, неурачунљив, скренути памету.

СДГ: ШЕГА (тур. *şaka*)

ТО: *шег-*

0 **шега** ж шала, подругивање. Изр. **терати (правити) шегу** грубо се шалити (с киме или на чији рачун).

1₁<0 **шег-ати се**, -ам се импф. шегачити се, шалити се.

2₁<1₃ **шегаче-ње** с гл. им. ← шегачити се.

1₂<0 **шег-ачина** ж шегачење.

1₃<0 **шег-ачити се**, -им се импф. а. терати шегу (с ким), ругати се, подругивати се. б. шалити се, забављати се.

1₄<0 **шег-љив**, -а, -о који радо збија, чини шеге, шале (с ким).

2₂<1₄ **шегљив-ост** с особина онога ко је шегљив.

ПР1₁<1₃ **про-шегачити се**, -им се пф. прошалити се.¹¹³⁷

СДГ: ШЕГРТ (тур. *şakirt*)

ТО: *шегр̄т-*

0 **шегрт** м младић или дечак који учи занат, обрт, ученик у привреди, научник (обично коришћен и као бесправна послуга у мајсторској кући).¹¹³⁸ Изр. **није му ни** ~ није му нимало дорастао знањем, вештином, много мање вреди од некога другога.

1₁<0 **шегрт-арија** ж зб. шегрти; група, скуп шегрта.

1₂<0 **шегрт-ић** м дем. и хип. ← шегрт.

1₃<0 **шегрт-ица** ж женска особа, девојчица или девојка шегрт.

1₄<0 **шегрт-лук** м 1. а. време учења заната, обрта, шегртско доба; учење заната, шегртовање. б. → шегртство. 2. шегртски поступак; шегртска неуглађеност, непристојност.

1₅<0 **шегрт-ов**, -а, -о који припада шегрту: ~ алат.

2₁<1₆ **шегртова-ње** с гл. им. ← шегртовати.

¹¹³⁷ В. и *шегачити се*.

¹¹³⁸ Лексема *шегр̄т* је део стандардног српског језика, док у турском језику припада застарелој лексици.

$1_6 < 0$ **шегрт-овати**, -ујем импф. учити занат као шегрт, бити шегрт.

$1_7 < 0$ **шегрт-ски**, -а, -о који се односи на шегрте, који припада шегртима: ~ зарада, ~ посао.

$2_2 < 1_7$ **шегртски** прил. на шегртски начин, као шегрт; својствено шегрти-ма.

$1_8 < 0$ **шегрт-ство** с стање и положај шегрта; доба шегртовања; исп. шегртлук.

$1_9 < 0$ **шегр-чад** ж зб. им. ← шегрче.

$1_{10} < 0$ **шегр-че**, -ета с (супл. мн. шегрчад) дем. и хип. ← шегрт; млад, нејак шегрт.

$1_{11} < 0$ **шегр-чић** м дем. и хип. ← шегрт.

$1_{12} < 0$ **шегра** м = шегро.

шегро, -а, -е м = шегра хип. ← шегрт.¹¹³⁹

СДГ: ШЕЈТАН (тур. *şeytan*)

ТО: шејџан-

0 **шејтан** м ђаво, враг, сотона.

$1_1 < 0$ **шејтан-лук**¹¹⁴⁰ м враголија, ђаволија, обешечаство, несташлук.

$1_2 < 0$ **шејтан-ски**, -а, -о који се односи на шејтане, који припада шејтанима, својствен шејтанима, ђаволски.

СДГ: ШЕЈХ

ТО: шејх-

0 **шејх** м → шеик.

$1_1 < 0$ **шејх-ат** м област којом управља шејх.

$S_1 < 0$ **шејх-ислам**, **шејх-ул-ислам** и **шејхул-ислам** м врховни верски поглавар муслимана у Турској царевини.

СДГ: ШЕН (тур. *şen*)

ТО: шен-

0 **шен**, -а, -о добро расположен, ведар, весео.¹¹⁴¹

$1_1 < 0$ **шен-ли**¹¹⁴² прид. непром. и прил. задовољан, ведар; у добром расположењу, радосно.

$1_2 < 0$ **шен-лук**¹¹⁴³ (шемлук) м весеље, славље уз пуцњаву из пушака.

¹¹³⁹ Хипокористици добијени скраћењем основе нису сегментирани.

¹¹⁴⁰ Тур. *şeytanlık*.

¹¹⁴¹ Речник МС неоправдано *шен* упућује на *шеман*. Исп. *шеман* (стр. 156).

¹¹⁴² Нема овог придева у турском језику, у питању је вероватно творбени процес који се одвијао на нашем терену.

¹¹⁴³ Тур. *şenlik*.

$2_1 < 1_3$ **шенлуче-ње** с гл. им. ← шенлучити.

$1_3 < 0$ **шенлуч-ити**, -им импф. чинити, проводити шенлук, веселити се уз пуцњаву из пушака.¹¹⁴⁴

$2_2 < 1_2$ **шенлуч-қи**, -а, -о који се односи на шенлук, пун шенлука.

СДГ: ШЕРБЕ/ШЕРБЕТ (тур. şerbet)

ТО: *шербе-, шербет̄-*

0 **шербе**, -ета с / **шербет** м слатко пиће од воде с медом или шећером, медовина; слadak напитак од упрженог шећера куваног с водом.

$1_1 < 0$ **шербет-ашче**, -ета с напојница за шербет.

$1_2 < 0$ **шербет-лија**¹¹⁴⁵ ж агр. врста слатке јабуке или крушке.

$1_3 < 0$ **шербет-њак** м покр. суд у коме се греје вода за кафу.

$1_4 < 0$ **шербе-џија**¹¹⁴⁶ м онај који прави и продаје шербет.

СДГ: ШЕРЕТ (ширет) (тур. şirret)

ТО: *шерет̄-*

0 **шерет** м лукав, превејан човек, препредењак; обешењак, враголан, шаљивчина.

$1_1 < 0$ **шерет-лук** (ширетлук) м лукавство, препреденост; подвала; враголија.

$1_2 < 0$ **шерет-ски**, -а, -о који се односи на шерете, препреден, лукав; обешењачки, враголаст, ђаволаст.

$2_1 < 1_2$ **шеретски** прил. на шеретски начин, лукаво; обешењачки, враголасто.

$1_3 < 0$ **шерет-ство** с особина онога које шерет; шеретски поступци, обешењаштво, несташлук, шеретлук.

$1_4 < 0$ **шерет-чина** ж и м аугм. ← шерет.

$S1_1 < 0$ **шерет-будала** ж и м препредена особа која се претвара да је будала, да би смела да каже или некажњено учини оно што хоће.

СДГ: ШЕРИЈАТ (тур. şeriat)

ТО: *шерџај̄-*

0 **шерџат** м муслимански верски прописи, исламски прописи, закони засновани на корану; ислам.

$1_1 < 0$ **шерџат-ски**, -а, -о који се односи на шерџат, на исламско право, исламски: ~ школа, ~ право.

¹¹⁴⁴ В. и *зашенлучит̄и*.

¹¹⁴⁵ Тур. şerbetli.

¹¹⁴⁶ Тур. şerbetçi.

СДГ: ШЕЋЕР (тур. şeker)**ТО: шећер-**

0 шећер м а. хем. у мн.: органска хемијска једињења из групе угљених хидрата, кристалног облика и слатког укуса, растворљиви у води, чести биљни састојци и важни елементи исхране (у јд. такво једињење). б. производ од прерађене шећерне репе или шећерне трске који се користи у исхрани за заслађивање, обични шећер, сахароза: ~ у праху ~, у кристалу, ~ у коцки. Изр. **грожђани** ~ хем. гликоза; **обичан (тршчани)** ~ хем. → шећер (б); **као** ~, **као од шећера** врло слadak; веома леп, љубак, пријатан; **мед и** ~ веома љубазан и благ; **ниси од шећера** разг. немој се бојати да покиснеш.

1₁<0 **шећер-ана** ж фабрика, творница шећера.

1₂<0 **шећер-ан**, -рна, -рно 1. који садржи шећер, од кога се добива шећер и сл.: ~ репа, ~ трска. 2. слadak, пријатан, умиљат. Изр. ~ **болест** поремећај измене шећера у организму, дијабетес.

1₃<0 **шећер-аст**, -а, -о који има изглед и укус шећера, сличан шећеру; присут шећером.

1₄<0 **шећер-ац**, -рца м агр. врста грашка слатког укуса.

1₅<0 **шећер-аш** м нар. болесник од шећерне болести, дијабетичар.

2₁<1₇ **шећере-ње** с гл. им. ← шећерити.

1₆<0 **шећер-ит**, -а, -о заслађен шећером; пошећерен, зашећерен.

1₇<0 **шећер-ити**, -им импф. I. заслађивати, сладити шећером. II. ~ се сазревањем повећавати количину шећера (о воћу); стврдњавати се (о укуваном воћу).

1₈<0 **шећер-ка** ж 1. назив одмила младој женској особи. 2. агр. врста крушке слатког плода.

1₉<0 **шећер-ли**¹¹⁴⁷ прид. непром. 1. заслађен шећером, зашећерен, слadak. 2. који подсећа на шећер, сличан шећеру; сладуњав.

1₁₀<0 **шећер-лија** ж агр. врста јабуке слатког плода.

1₁₁<0 **шећер-ни**, -а, -о који се односи на шећер, од кога се добија шећер: ~ репа, ~ трска.

1₁₂<0 **шећер-ница** ж посуда, кутија у којој се држи шећер.

2₂<1₁₁ **шећерно** прил. као шећер (бео).

1₁₃<0 **шећер-њача** ж шећерница.

1₁₄<0 **шећер-ов**, -а, -о необ. који се односи на шећер, начињен од шећера, шећерни.

1₁₅<0 **шећер-овача** ж агр. врста крушке слатког плода.

1₁₆<0 **шећер-уша** ж вештачка ракија која се пече од млевена жита, мекиња, квасца, шећера и само понеке шљиве или др. воћа.

1₁₇<0 **шећер-че**, -ета с надимак одмила детету, младићу или девојци.

¹¹⁴⁷ Тур. şekerli.

$1_{18} < 0$ **шећер-џија**¹¹⁴⁸ м онај који прави и продаје колаче и др. посластике, посластичар.

$2_3 < 1_{18}$ **шећерџиј-ски**, -а, -о који се односи на шећерџије: ~ занат, ~ производ.

$2_4 < 1_{18}$ **шећерџи-ница** ж радња у којој се израђују и продају шећерлеме, бомбоне; посластичарница.

ПР2₂ < ПРС1₁ **зашећерава-ње** с гл. им. ← зашећеравати.

ПРС1₁ < 0 **за-шећеравати**, -ам (-авају) импф. посипати шећером, заслађивати.

ПР2₂ < ПРС1₂ **зашећерен-ост** ж особина, стање онога што је зашећерено.

ПР2₃ < ПРС1₂ **зашећерива-ње** с гл. им. ← зашећеривати.

ПРС1₂ < 0 **за-шећеривати**, -ујем импф. → зашећеравати.

ПР1₁ < 1₇ **за-шећерити**, -им пф. шећером засладити, ставити шећер у што.

ПРС1₃ < 1₉ **за-шећерл-исати се**, -ишем се пф. покр. ушећерити се, зачинити се шећером.

ПР1₂ < 1₇ **на-шећерити**, -им пф. посути шећером.

ПР1₃ < 1₇ **о-шећерити**, -им пф. посути шећером, пошећерити, зашећерити.

ПР1₄ < 1₇ **по-шећерити**, -им пф. 1. посути, засладити шећером. 2. учинити да што буде допадљиво.

ПРС1₄ < 0 **пре-шећерен**, -а, -о превише, сувише пошећерен.

ПР1₅ < 1₇ **у-шећерити**, -им пф. I. 1. укувати у раствореном шећеру; конзервирати на тај начин. 2. поквасити шећерном водом (косу да би постала чвршћа). 3. експр. испунити претераном разнеженошћу, сладуњавошћу. II. ~ се испунити се зрнцима шећера (о воћу лоше конзервираном у шећеру).

СДГ: ШЕЋЕРЛАМА/ШЕЋЕРЛЕМА (шекерлама) (тур. *şekerleme*)

ТО: *шећерлем-*

0 **шећерлама** / 0₁ **шећерлема** ж врста посластике са шећером, зашећерено воће, зашећерени колачић, слаткиш, посластича, бомбона.

$1_1 < 0_1$ **шећерлем-џија**¹¹⁴⁹ м онај који прави шећерлеме; посластичар.

СДГ: ШЕФТЕЛИЈА (тур. *şefteli*)

ТО: *шефтели-*

шефтелија (шевтелија/шептелија) ж бот. и агр. покр. бресква.¹¹⁵⁰

С1₁ < 0 **шефтели-сокак** м сокак, улица са дрворедом бресака.

СДГ: ШЕХЕР (шер) (тур. *şehir*)

¹¹⁴⁸ Тур. *şekerci*.

¹¹⁴⁹ Тур. *şekerlemesi*.

¹¹⁵⁰ У Речнику МС посебно су дефинисане *шефтелија*, *шевтелија*, *шейтелија*.

ТО: шехер-

0 **шехер** м заст. велики град, велика варош.

1₁<0 **шехер-ли** прид. непром. градски, варошки.

1₂<0 **шехер-лија**¹¹⁵¹ м становник града, грађанин, варошанин.

1₃<0 **шехер-љанин** м становник града, грађанин, варошанин.

1₄<0 **шехер-ски**, -а, -о који се односи на шехер, градски, варошки.

С1₁<0 **шехер-ћехаја** м градски начелник, поглавар града.

СДГ: ШИЈИТИ¹¹⁵² (тур. Şii)**ТО: шијий-**

0 **шијит** м припадник муслиманске верске секте која признаје само Куран, а одбацује усмена предања и верску традицију.

1₁<0 **шијит-ски***, -а, -о који се односи на шијите.

СДГ: ШИМШИР (тур. şimşir)**ТО: шимшир-**

0 **шимшир** м 1. бот. зимзелени украсни шиб или дрво *Buxus sempervirens* из пор. Вухасеае чије тврдо дрво погодно за резбарију. 2. (у придевској служби, у полусложеницама) шимширов.

1₁<0 **шимшир-ика** ж бот. 1. зимзелени грм *Ruscus aculeatus*, дивљи шимшир, веприна, кострика (а). 2. → шимшир (1).

1₂<0 **шимшир-ли** прид. непром. шимширов.

1₃<0 **шимшир-ов**, -а, -о који се односи на шимшир, који је од шимшира.

1₄<0 **шимшир-овина** ж шимширово дрво (као грађа).

СДГ: ШИРЕТ**ТО: ширей-**

0 **ширет** м → шерет.

1₁<0 **ширет-лук** м → шеретлук.

1₂<0 **ширет-ски**, -а, -о који се односи на ширете, шеретски.

2₃<1₂ **ширетски** прил. на ширетски начин, шеретски.

1₃<0 **ширец-ина** ж и м аугм. ← ширет.

СДГ: ШИЋАР (тур. şıkâr)**ТО: шићар-**

¹¹⁵¹ Тур. şehirli.

¹¹⁵² Ову лексему не бележи А. Шкаљић (Škaljić 1973).

0 **шићар** м 1. плен, пљачка, лако остварена добит; добитак, корист. 2. иметак, благо.

2₁<1₂ **шићаре-ње** с гл. им. ← шићарити.

1₁<0 **шићар-ина** ж аугм. ← шићар; шићар, плен.

1₂<0 **шићар-ити**, -им пф. и импф. доћи, долазити до шићара, олако стећи, стицати, зарадити, зарађивати.

1₃<0 **шићар-лук** м шићарцијско, безобзирно, лакомо стицање имовине; имовина стечена шићарењем.

1₄<0 **шићар-ција** м безобзиран човек увек спреман да извуче шићар, лакомац на добит без труда; пљачкаш, гуликожа.

2₂<1₄ **шићарциј-ски**, -а, -о који се односи на шићарције, својствен шићарцијама.

3₁<2₂ **шићарцијски** прил. на шићарцијски начин, безобзирно користећи прилику.

ПР1₁<1₂ **у-шићарити**, -им пф. добити шићар, извући корист из чега, окористити се (нечим).

СДГ: ШИШ¹ (тур. şiş)

ТО: шииш-

0 **шиш** 1. гвозден ражањ. 2. заст. шупаљ штап у коме се као у футроли нешто преноси, штап. 3. заст. ваљкаст пржионик за кафу. 4. заст. а. врста старинског оружја; исп. шишана. б. зашиљен мач, тростран шиљасти бодеж. Изр. **го као** ~ који нигде ничега нема, веома сиромашан; пуки сиромаш.

С1₁<0 **шиш-цеваб/шиш-цевап** м покр. врста јела од комадића меса и главица лука набодених на ражњиће и тако куваних.¹¹⁵³

СДГ: ШИШЕ²

ТО: шииш-

0 **шише**, -ета с покр. шиша, таваница.

1₁<0 **шиш-енце**, -ета с дем. и хип. ← шише.

СДГ: ШКЕМБЕ (тур. işkembe)

ТО: шкемб-

0 **шкембе**, -ета с 1. а. говеђи бураг; јело спремно од бурага, шкембићи. б. подр. трбух, стомак. 2. разг. мало дете.

1₁<0 **шкемб-ав**, -а, -о покр. трбушаст.

1₂<0 **шкемб-ићи** м мн. јело справљено од шкембета, говеђег бурага.

¹¹⁵³ Речник МС и РСЈ не наводе *шииш-ћевай*, који је последњих година често део менија у ресторанима брзе хране, као и ресторанима оријенталних кухиња.

1₃<0 **шкѐмб-о**, -а и -е м пеј. човек с великим трбухом, трбоња.

1₄<0 **шкѐмб-оња** м пеј. човек с великим трбухом, трбоња.

СДГ: ШУВА/ШУХВА¹¹⁵⁴ (тур. *şüpheli*)

ТО: шув-, шух-

0 **шува/шухва** ж покр. сумња; слутња.

1₁<0 **шув-ели/шухв-ели** покр. сумњив; исп. шубхели.

1₂<0 **шув-ељив**, -а, -о покр. непоуздан; покварен, неморалан, неваљао.

С1₁<0 **шув-ртан**¹¹⁵⁵, -тна, -тно сулуд, ћакнут.

СДГ: ШУЋУР (тур. *şükür*)

ТО: шућур-

0 **шућур** 1. узв. хвала, нека је хвала; хвала богу. Изр. ~ **учинити** захвалити Богу. 2. м бот. → шућурица.

1₁<0 **шућур-ица** ж врста бундеве *Cucurbita ovifera*.

1₂<0 **шућур-ка** ж врста бундеве *Cucurbita ovifera*.

¹¹⁵⁴ У Речнику МС посебно су дефинисане *шува* и *шухва*.

¹¹⁵⁵ Вероватно је у питању сложеница од тур. првога дела и нашег глагола *уврїаїи*.

IX. ЗАКЉУЧАК

У уводу смо за основни циљ наше студије одредили семантичко-деривациони опис турцизама, као и утврђивање статуса овог лексичког слоја у савременом српском књижевном језику.

Основни корпус ексцерпиран је из Речника Матице српске и презентован је у форми семантичко-деривационог речника. СД речник турцизама обухвата укупно 1.091 семантичко-деривационо гнездо, затим 1.462 лексема које су без гнезда, што са 4.908 деривата збирно чини 7.461 обрађену реч. Обрада лексема по принципу семантичко-деривационог речника омогућила је извођење бројних закључака о семантичкој и деривационој адаптираности једне лексема. Такође, овако конципиран корпус омогућио је да се провери да ли тип и правац семантичких и деривационих модификација зависе од категорије речи у иницијалном положају, као и да се провери претпоставка о већој склоности именица семантичком и морфолошком варирању од других категорија речи. С друге стране, стекао се увид у адаптираност турских речи, посебно у њихову семантичку и деривационо-семантичку адаптираност. СД речник турцизама представља специјални лингвистички речник који би могао да послужи као основа за даља теоријска истраживања турцизама у српском језику. Модел овако конципираног речника пружа могућност и за компаративна испитивања лексике у српском и турском језику напоредним приказивањем семантичко-деривационих гнезда одређених лексема.

Било је важно утврдити место, тачан број и распрострањеност турцизама у савременом српском језику, јер се у раду пошло од хипотезе да се у последњих шездесетак година статус турцизама у великој мери променио да се доста лексике изгубило из употребе. У поглављу које носи наслов *Стајтус турцизама у савременом српском књижевном језику* констатовали смо да се у последње време често пише о надирању страних речи, док се занемарује питање ишчезавања страних речи из српског језика, између осталих и турцизама. У вези са тим, навели смо да је неопходно одредити статус турцизама на синхронизмом плану. Анализа

грађе СД речника турцизама показала је да су унутрашње лексичке промене код турцизама резултирале стварањем нових значења одређених турцизама, нових деривата и фразеологизама, као и употребним променама. С друге стране, анализа је показала да су турцизми у далеко већем броју застаревали и постајали део пасивног лексичког фонда. У циљу утврђивања статуса турцизама у савременом српском језику извршили смо проверу 815 лексема које бележи РСЈ у *Корпусу* и начинили статистички преглед фреквенције турцизама опадајућим редом, који се базира на укупном броју јављања лексеме. Међу десет најфреквентнијих речи нашле су се две речце (*чак*, *барем*), од којих је речца *чак* на врху фреквенцијске листе. Најфреквентније именице су *саи̇*, *боја*, *џара*, *кревет̇и*, *кайџа*, *кафа*, *џеј*, *башиџа*. Као врло фреквентне издвајају се 65 лексема са преко 1.000 потврда у *Корпусу*. У следећу групу спада 237 лексема које имају 100 до 1.000 потврда, затим група коју чини 442 лексеме које имају од једне до 100 потврда. На крају листе налази се 71 лексема без потврде у *Корпусу*, на основу чега смо закључили да припадају пасивном лексичком фонду. Уочили смо да фреквенцијска листа не представља верну презентацију стања у српском језику, али указује на приближно стање у вези са турцизмима у савременом стандардном језику и послужила је за проверу теоријских претпоставки о губљењу турцизама из српског језика. Најубичајеније су најфреквентније лексеме, али смо уочили и то да међу мање фреквентнима има оних које имају стабилни статус у лексичком систему (*сарма*, *кусур*, *гајџан* и сл.). Из овога је произашао закључак да број појављивања једне лексеме не мора увек да представља апсолутни параметар за убичајеност. Међу најфреквентнијим турцизмима најбројнији су они из следећих тематских група: кућа, покућство, окућница, грађевине, објекти, затим следе турцизми из тематских група одећа, обућа, тканине и јело, пиће и дуван. Посебно смо истакли чињеницу да се о дубини турског лексичког утицаја може доста закључити на основу високе фреквенције одомаћених назива за делове тела, узвика, везника, као и људских особина (*чак*, *бре*, *ама*, *будала*), односно оне лексике која припада вокабулару који остаје ван сфере утицаја материјалне културе. Констатовали смо да чак једна четвртина турцизама данас спада у пасивни лексички фонд, као и то да најмање трећина анализираних турцизама активно живи у српском језику, да су одомаћени и стабилног статуса и да је мало вероватно да им прети ишчезавање из српског језика.

У оквиру поглавља *Семантичка анализа* најпре су испитани турцизми који имају развијену полисемију и анализом је утврђено да око

43% лексема има полисемантичне структуре. Закључено је да међу њима има највише именица. Затим, највише значења поседују просте лексеме које су стожери гнезда и које се односе на човека, док се полисемија ређе јавља код изведеница и сложеница.

Следећи ниво анализе подразумевао је опис семантичке адаптивности турцизама. На репрезентативним примерима приказали смо семантичку адаптацију турцизама, анализирајући турску реч (модел) и српску реч (реплику) на синхронијском нивоу. Анализа је показала да код бројних моносемантичних речи које припадају различитим термилошким системима значење остаје непромењено и одговара моделу, турској речи. До даљег семантичког развитка у највећем броју случајева неће ни доћи, јер највећи број речи припада пасивном лексичком фонду или термилошком фонду. Даље, у вези са семантичком променом сужења значења уочили смо да се најчешће преузима основно значење из турскога језика. Констатовали смо да треба опрезно користити термин сужење значења код семантичке адаптације турцизама, јер они представљају старе позајмљенице, код којих се не могу доносити поуздани закључци о семантичком статусу на основу синхронијског стања, али да се може говорити о посебном акту позајмљивања за свако значење. У вези са семантичком адаптацијом, закључили смо да се одређен, немали број турцизама семантички даље развијао и постајао полисемантичан (нпр. *кашика*, *ђубре*, *казан*, *каши*, *шабор*, *хајдук*, *реза*). Поређењем 60 најфреквентнијих турцизама у српском језику са турским моделом, издвојили смо статистичке податке како бисмо одредили њихов семантички статус. Резултати показују да процентуално највише има лексема које бележе мањи број значења у односу на моделе, турске речи – 38%, затим следи висок проценат лексема које имају исти број значења као у турском – 37% и 15% лексема које имају више значења у односу на турске моделе. У вези са статистичком анализом, закључили смо да су резултати очекивани, јер су анализирани високофреквентни турцизми, код којих висока семантичка адаптираност потврђује њихову стабилност и веома активан статус.

У посебном одељку скренута је пажња на примере код којих долази до губљења семантичке везе између реплике и модела, јер је код таквих посуђеница немогуће утврдити процесе промене значења, односно одредити који су механизми довели до губљења семантичке везе у српском и турском језику (*сијасеџи*, *девир*, *саганак*). Следећа издвојена семантичка промена односи се на турцизме који представљају другу врсту речи у односу на модел. Констатовано је да углавном придеви пре-

лазе у категорију именичких речи у српском језику. У посебном одељку издвојене су речи које су се изгубиле из турског језика, а представљају делом стандардну лексику, а делом су супстандардне речи у српском језику. Сматрамо да је ово и очекивано с обзиром на то да у српском и турском језику речи могу имати различит употребни статус, односно у језику даваоцу, у овом случају турском језику, речи могу и да се временом изгубе из употребе, док у српском језику, као језику примаоцу, оне задржавају првобитно значење.

У одељку посвећеном тематским групама турцизме смо поделили у 42 тематске групе и на тај начин стекли увид у којим је терминолошким системима највећи прилив лексичких јединица. Закључили смо да бројност турцизама у одређеној тематској групи кореспондира са релевантношћу и важношћу лексичког утицаја у датим пољима. Анализа је показала да је велики број лексема ишчезао из употребе заједно са реалијама које су означавале, као и то да статус стандардне лексике има одређени број турцизама из следећих тематских група: одећа, обућа, тканине; јело, пиће, дуван; биљке; кућа, покућство, окућница, грађевине, објекти; као и тематских група: алати, прибор, справе, направе, предмети, лични предмети, анатомија; метали, минерали, драго камење, хемијске супстанце и сл.

У поглављу о творбеној анализи најпре смо анализирали лексеме са најбогатијим деривационим гнездима и закључили смо да ови турцизми припадају општем лексичком фонду и да имају централно место у лексичком систему јер поседују богата деривациона гнезда и имају највећу способност индуковања семантичких процеса у деривацији. У следећем одељку овога поглавља анализирали смо лексеме које немају деривациона гнезда. За турцизме генерално важи да уколико имају богату полисемију имају и богату деривацију. Турцизми који имају највише значења имају и највише деривата. Дошли смо до статистичког податка који указује на то да 57% турцизама из нашег корпуса нема деривацију и њих смо поделили у две групе. Најпре смо издвојили турцизме који немају полисемију и деривацију, а затим смо, будући да то није уобичајена појава, у посебну групу издвојили турцизме који имају полисемију, а немају деривацију. Таквих лексема је око 13%, док око 87% припада онима који немају ни полисемију ни деривацију, који се нису семантички адаптирали, који не поседују богатство семантичких елемената у своме семантичком садржају. Закључили смо да велики број речи више није део стандарда и да углавном припадају пасивном фонду (застареле речи, историзми) и покрајинској лексици. Међу тур-

цизмима који су и даље део стандардног активног фонда највећи је број стручних термина који припадају терминолошким групама: јело, пиће, одевање, биљке, покућство, религија, док термини из области науке нису заступљени. Затим, стабилно место у српском језику има и одређен број непунозначних речи (*ама*, *чак*, *јок* и сл.), док је мали број вишезначних лексема које бележе више од три значења. Анализа је потврдила да турцизми без деривације, уколико нису термини, нису довољно адаптирани, јер немају развијену полисемију и деривацију.

Одељак о именичким сложеницама посветили смо запажању да у српском језику постоји велики број сложеница и полусложеница из турскога језика чија су оба члана именице и чије је главно обележје да немају спојни морфем. Ове сложенице су данас углавном застареле у српском језику и ми смо их поделили у две групе. У прву групу смо сврстали сложенице код којих сваки део има значење и задржава га (*кайишл-ферман*, *ђул-башиџа*), док смо у другу групу сврстали оне сложенице код којих се изгубио композитни карактер, јер су се изгубили саставни делови или бар један део (*ђогаџи*, *џајазјанија*, *лимунџос*). Констатовали смо да су сложенице из друге групе изведене помоћу друге генитивне везе (неодређеног изафета) у турском језику и да се оне не осећају као сложенице, већ просте речи. Оне су, највероватније, из турског примљене као сложенице. Издвојили смо и сложенице које су настале као резултат творбених процеса у српском језику и показало се да су добро адаптиране просте, основне речи најпогодније за формирање сложеница, нпр. *бакар* (*бакрорез*), *боја* (*џиробојка*), *кеса* (*кесокрадица*), *чанак* (*чанколиз*), *чараџа* (*џолучараџа*), *челик* (*елекџирочелик*).

У одељку посвећеном турским суфиксима констатовали смо да није лако утврдити обим позајмљивања лексема изведених турским суфиксима, али да се извесни закључци могу доносити на основу претпоставки да су се најпре преузимале турске основинске речи, као и одређени деривати који су тада представљали немотивисане речи, а да су се затим у следећој фази турски творбени форманти могли издвојити након адаптације у турским дериватима као посебне творбене јединице у односу на немотивисане турске речи. Издвојили смо лексеме са суфиксима: *-лук* (*-алук*, *-анлук*, *-енлук*, *-илук*, *-инлук*), *-џија* (*-аџија*, *-анџија*, *-еџија*, *-енџија*, *-иџија*), *-лија* (*-алија*, *-анлија*, *-ајлија*, *-елија*), *-ли* и *-ана*, за које се са сигурношћу може тврдити да су као немотивисане речи преузете из турскога језика, а то су оне лексеме код којих основински део никада није постојао у српском језику (*ђозлуџи*, *бињаџија*, *ђојлија*, *џурли*, *шешана*). Затим смо код сваког турског суфикса понаособ иста-

кли суфиксални творбени начин, у којем су извођене нове именице с турском основом на основу аналогije, а те именице не постоје у турском језику (нпр. *занатлија*).

Фонд турцизама се увећавао бројним изведеницама насталим српском префиксацијом и суфиксацијом или комбиновано префиксацијом и суфиксацијом. У извођењу деривата од турских основа учествовали су и бројни домаћи суфикси. Богатство именичких, придевских, глаголских и прилошких суфикса указује на изузетан творбени развој турцизама кроз време, што смо поткрепили поређењем стања у вези са турцизмима у *Српском рјечнику* из 1818. године и СД речнику турцизама. У Вуковом речнику забележено је 950 изведеница, док СД речник турцизама броји 4.908 деривата.

У поглављу посвећеном турцизмима у књижевним делима данас најпре смо, анализирајући турцизме у романима савремених српских писаца, закључили да писци углавном користе одомаћене турцизме који су део активног лексичког фонда, док су далеко ређи турцизми као стилски маркирана лексика. Турцизми из пасивног фонда јављају се у малом броју, који не достиже ни 5% од укупног броја ексцерпираних турцизама у сваком анализираном роману.

Досадашња испитивања у поглављима посвећеним семантичкој и деривационој анализи турцизама показала су да семантички процеси у деривацији прате семантичке процесе у полисемији. Највише деривата имају оне лексеме које имају и највише значења. С обзиром на то да су ови турцизми показали највећу способност индуковања различитих семантичких процеса – и у полисемији и у деривацији, изводи се закључак да они припадају општем лексичком фонду: *боја, јасијук, кашш, маказе, шесџера, шаван, креч, шећер, ракија, челик, џеј, кеса, кашика, бадава, ђубре* и сл. Добро адаптирани турцизми често се и не препознају као речи страног порекла захваљујући семантичкој и деривационој асимилацији. Они у највећем броју случајева представљају незаменљиве облике. Оно што је такође заједничко добро адаптираним турцизмима јесте то да су од њих настали и настају фразеологизми са турцизмом као главном компонентом израза, што указује на њихов статус у српском језику, јер је за настанак фразеологизма потребно да реч буде фреквентна по употреби. Фразеологизми који садрже застареле турцизме су неретко и сами застарели и припадају категорији тзв. фразеолошких архаизама. Међу турцизмима највише је, што је и очекивано, именица и ова категорија је и у случају турцизама показала већу продуктивност у семантичком и морфолошком варирању од других категорија речи.

Потврдила се претпоставка да се у последњих шездесет година статус турцизама у великој мери променио. Доста лексике из СД речника турцизама се изгубило из активне употребе или је њихова употреба ограничена, значења су им застарела, док неки од њих настављају да живе у појединим народним говорима. Велики број турцизама данас припада пасивном лексичком фонду, нпр. застареле речи, архаизми (*ћемџа, ајлук, аџија, већил, зенђил, измеџ, џенџер, џармак, џабак, џел, џуфек, џеџенак, узун, бина, дунђер, џумрук*), историзми (*беглербеглук, бимбаша, дахија, ферман, валија, бурунџија, јузбаша, кадија, сараскер*) и сл. Треба још једном истаћи да турцизми који су, како показује наше истраживање, прешли из активног статуса у пасивни статус, не напуштају лексички систем, односно могу бити поново активирани у одређеном функционалном стилу уколико се за тим укаже потреба. Турцизми из пасивног лексичког фонда остају на периферији као мање фреквентни, док су у активном лексикону они који су најфреквентнији.

Истраживањем смо утврдили да у савременом српском језику има око 3.000 турцизама, што би значило да се до данас задржала у стандардном језику само једна трећина турцизама из Шкаљићевог речника. Од 3.000 турцизама више од 50% представља одомаћене и фреквентне турцизме.

Разлози за интензивно повлачење турцизама прецизно се не могу одредити. На губљење турцизама у великој мери утицао је градски живот и свесна или несвесна жеља за туризмом. Тако, на пример, лексема *авлија, дувар* и *џенџер* и даље живе у већини народних говора, до губљења ових лексема није дошло, јер судар са градским животом није био тако јак. Некада су сељаци занатлије и трговци били главна спона између патријархалног села и Оријента, а данас сеоске средине из којих су потекли чувају и бројну лексику оријенталног материјалног и духовног наслеђа, која заслужује да буде систематски обрађена и пописана, јер је неизвесна судбина српских села у будућности. Да бисмо сагледали свеукупну ситуацију у вези са турцизмима, нарочито тенденцију њиховог даљег губљења, неопходно би било створити речник који би укључио турцизме и из књижевног језика, којима смо се бавили у овом раду, и турцизме из народног језика.

ИЗВОРИ

- Албахари, Давид. *Пијавице*. Београд: Стубови културе, 2005.
- АРСЈ: Пипер, Предраг, Рајна Драгићевић, Марија Стефановић. *Асоцијативни речник српскога језика (од стимулуса ка реакцији) (I део: од стимулуса ка реакцији)*. Београд: Београдска књига – Филолошки факултет – Службени лист СЦГ, 2005.
- Велмар-Јанковић, Светлана. *Лагум*. Београд: Студио Моно, 1995.
- Елезовић, Глиша. *Речник косовско-мејтохиског дијалекта* I. Српски дијалектолошки зборник IV (1932); II. Српски дијалектолошки зборник VI (1935).
- ЕРСЈ: *Етимолошки речник српског језика*. Књ. 1–. Београд: Српска академија наука и уметности, Институт за српски језик САНУ, 2003–
- Клајн–Шипка: Клајн, Иван, Милан Шипка. *Велики речник стараних речи и израза*. Нови Сад: Прометеј, 2006.
- Николић, Данило. *Власници бивше среће*. Београд: Нолит, 1997.
- Петровић, Горан. *Ситничарница код срећне руке*. Београд: Народна књига, 2001.
- Пиштало, Владимир. *Миленијум у Београду*. Београд: Народна књига – Алфа, 2000.
- Речник МС: *Речник српскохрватског књижевног језика*. Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска (I–III), Нови Сад: Матица српска (IV–VI), 1967–1976.
- Речник САНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* 1–21. Београд: Српска академија наука и уметности – Институт за српски језик, 1959–.
- РСЈ: *Речник српског језика*. Нови Сад: Матица српска, 2007.
- СДР1: *Семантичко-деривациони речник*. Свеска 1: Човек – делови тела (ред. Гортан-Премк, Даринка, Вера Васић, Љиљана Недељков). Нови Сад: Филозофски факултет, 2003.
- СДР2: *Семантичко-деривациони речник*. Свеска 2: Човек – унутрашњи органи и ткива, психофизиолошка стања и радње, психофизичке особине, сродство (ред. Гортан-Премк, Даринка, Вера Васић, Рајна Драгићевић). Нови Сад: Филозофски факултет, 2006.
- Селенић, Слободан. *Timor mortis*. Београд: Просвета, 2002.

- Српски рјечник 1818. Вук Стефановић Караџић. *Српски рјечник исџумачен њемачкијем и лајџинскијем ријечима*. Беч [Београд: Просвета, 1969, фототипија].
- Српски рјечник 1852. Вук Стефановић Караџић. *Српски рјечник исџумачен њемачкијем и лајџинскијем ријечима*. Беч [Београд, Нолит, 1975, фототипија].
- Корпус (СрпКор): *Korpus savremenog srpskog jezika* 2013. Приступљено 10. 9. 2023.
- DS: *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü* 1–12. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1993.
- Đinđić, Slavoljub, Mirjana Teodosijević, Darko Tanasković. *Türkçe-Sırpça Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1997.
- Đinđić, Marija. *Yeni Türkçe-Sırpça Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2014.
- Eren, Hasan. *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü* (Haz. Şükrü Halûk Akalın). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2020.
- Kekanović, Drago. *Privrženost*. Beograd: Laguna, 2021.
- RJA: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. I–XXIII. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1881–1975.
- Škaljić, Abdulah. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost, 1973³. *Tarama Sözlüğü* I–VIII. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1963.
- Tietze, Andreas. *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati* I–X. Ankara: TÜBA, 2016–2019.
- TS: *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1998, 2005, 2010, 2023.
- TSTD: Tezcan Aksu, Belgin, Abdurrahman Tariktaroğlu, Efrasiyap Gemalmaz. *Türkçe Sözlük'ün Ters Dizimi*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 845, 2004.

ЛИТЕРАТУРА

- Адамовић, Милан. Турске позајмице неосманског порекла. *Наш језик* XVII/5 (1969): 284–298.
- Адамовић, Милан. Неке османске етимологије. *Анали Филолошког факултета* 10 (1970): 61–79.
- Адамовић, Милан. О пореклу српскохрватских османизама. *Јужнословенски филолог* XXX/1–2 (1973): 229–236.
- Ајдуковић, Јован. *Увод у лексичку контактологију. Теорија адапације руси-зама*. Београд: Фото Футура, 2004.
- Ајџановић, Милан. Семантичко-деривациона анализа географских термина домаћег порекла. У: Владислава Ружић, Слободан Павловић (ур.). *Лексикологија, ономастика, синтакса. Зборник у часопису Гордани Вуковић*. Нови Сад: Филозофски факултет, 2011, 327–338.
- Ајџановић, Милан. Називи за шљиву у Речнику српскохрватскога књижевног језика. У: А. А. Лукашанец (ур.). *Славјанска дэрыватаграфія*. Минск: Нацыянальная акадэмія навук Беларусі – Беларускі камітэт славістаў – Камісія па славјанскім словаўтварэнні пры Міжнародным камітэце славістаў, 2020, 103–117.
- Андрић, Драгослав. *Двосмерни речник српског жаргона и жаргону сродних речи и израза* (Друго, знатно допуњено издање). Београд: Zepher Book World, Д. Андрић, 2005.
- Байрамова, Каримовна Луиза. *Ориентализми в лексике и фразеологии болгарского языка (в сопоставлении с татарским языком)*. Казань: Алма-Лит, 2007.
- Бјелетић, Марта. Од белог орла до белих пчела (називи за далеке претке и потомке). *Анали огранка САНУ у Новом Саду* 17 (2022): 81–89.
- Бугарски, Ранко. Стране речи данас: појам, употреба, ставови. У: Јудита Планкош (ур.). *О лексичким њозајмљеницима. Зборник радова са научног скупа Сїрране речи и изрази у српском језику, са осврїом на исїи њроблем у језицима националних мањина*. Суботица: Градска библиотека Суботица – Београд: Институт за српски језик САНУ, 1996, 17–25.
- Васић, Вера. Речи страног порекла у Речнику српскохрватскога књижевног језика. У: Јудита Планкош (ур.). *О лексичким њозајмљеницима. Зборник радова са научног скупа Сїрране речи и изрази у српском језику, са осврїом на исїи њроблем у језицима националних мањина*. Суботица:

- Градска библиотека Суботица – Београд: Институт за српски језик САНУ, 1996, 89–95.
- Васић, Вера. Семантичко-деривационом анализом до социокогнитивног концепта (на примерима основних лексема лексичко-семантичке групе ‘особа’ у српском језику). У: Рајна Драгићевић (ур.). *Пућевима речи. Зборник радова у часи Даринки Горџан Премк*. Београд: Филолошки факултет, 2017, 345–374.
- Влајић Поповић, Јасна. Грецизми у српском језику (осврт на досадашња и поглед на будућа истраживања). *Јужнословенски филолог* LXV (2009): 375–403.
- Вуловић, Наташа, Марија Ђинђић. О морфолошко-семантичкој вредности турског придева *кара* у српском лексичком систему. *Српски језик* XVII (2012а): 411–418.
- Вуловић, Наташа, Марија Ђинђић. О лексици из сфере православне духовности у савременом турском језику. У: Богољуб Шијаковић (ур.). *Српска теологија данас 2011. Зборник радова њрећег годишњег симпозиона одржаног на Православном богословском факултету 27–28 маја 2011*. Београд: Институт за теолошка истраживања ПБФ, 2012б, 734–738.
- Вуловић Наташа, Марија Ђинђић. Божић у Цариграду. *Језик данас* 11/3–4 (2015): 16–18.
- Глибановић-Вајзовић, Ханка. О турцизмима у српскохрватском језику са социолингвистичког становишта. *Књижевни језик* 15/2 (1986): 141–147.
- Гортан-Премк, Даринка. О семантичком односу деривата према творбеној основи. *Научни састанак слависти у Вукове дане* 16/1 (1987): 101–107.
- Гортан-Премк, Даринка. *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 1997.
- Гортан-Премк, Даринка. Семантичко-деривациони речник српског језика. У: *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе*. Нови Сад: Матица српска – Београд: Српска академија наука и уметности, 2002, 103–110.
- Гортан-Премк, Даринка. О квалификатору фигуративно у српским (српскохрватским) дескриптивним речницима. У: Владислава Ружић, Слободан Павловић (ур.). *Лексикологија, ономасија, синтакса. Зборник у часи Гордани Вуковић*. Нови Сад: Филозофски факултет, 2011, 27–57.
- Гочанин, Мирјана. Семантичко-деривационо гнездо лексеме *радији*. *Наш језик* XXXVI/1–4 (2005): 104–125.
- Грицкат, Ирена. О неким проблемима негације у српскохрватском језику. *Јужнословенски филолог* XXV (1961–1962): 115–136.
- Грицкат, Ирена. Стилске фигуре у светлу језичких анализа. *Наш језик*, XVI/4 (1967): 217–235.
- Десницкая, Агния Василевна. Типы лексических взаимосвязей и вопросы образования балканского языкового союза У: И. И. Толстой (ур.). *Славен-*

ское языкознание, X Международный съезд славистов. Москва: Наука, 1988, 131–150.

Дмитриев, Константинович Николај. *Этюды по сербско-турецкому языковому взаимодействию*. Москва: Доклады Академии Наук СССР. Серия В., 1928, Бр. 2, 17–22, Бр. 12, 268–275; 1929, Бр. 5, 89–95, Бр. 6, 103–108.

Драгићевић, Рајна. О неким парадигматским лексичким скуповима. *Наш језик* XXXI/1–5 (1996): 96–106.

Драгићевић, Рајна. Прилог Семантичко-деривационом речнику српскога језика (Деривационо гнездо придева *добар*). *Наш језик* XXXIV/1–2 (2001): 145–151.

Драгићевић, Рајна. Придеви са значењем људских особина као део Семантичко-деривационог речника српског језика. У: *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе*. Нови Сад: Матица српска – Београд: Српска академија наука и уметности, 2002, 111–117.

Драгићевић, Рајна. Механизми настајања секундарних значења лексема. *Српски језик* VIII/1–2 (2003): 221–231.

Драгићевић, Рајна. Деривациона гнезда чланова антонимског пара. У: Божо Ђорић (ур.). *Србистички њрилози: зборник у часој ѡрофесора Славка Вукомановића*. Београд: Филолошки факултет, 2005, 93–98.

Драгићевић, Рајна. *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике, 2007.

Драгићевић, Рајна. Лексика квалификована као индивидуална у српским дескриптивним речницима. У: Владислава Ружић, Слободан Павловић (ур.). *Лексикологија, ономасиика, синиакса. Зборник у часој Гордани Вуковић*. Нови Сад: Филозофски факултет, 2011, 47–57.

Дражић, Јасмина. Семантичко-деривациона гнезда лексема *браји* и *сесира*. *Књижевности и језик* XLIX/3–4 (2002): 247–255.

Дражић, Јасмина. Семантичко-деривационо гнездо лексеме брат и његове културолошке импликације у Српском рјечнику Вука Ст. Караџића. У: Рајна Драгићевић (ур.). *Пућевима речи. Зборник радова у часој Даринки Горѡан Премк*. Београд: Филолошки факултет, 2017, 415–426.

Ђинђић, Славолуб. Ка турцизмима Боре Станковића. *Анали Филолошког факултетиа* 11 (1974): 113–120.

Ђинђић, Славолуб. Оријентализам у поезији Јована Илића. *Уѡредна исираживања* I. Београд (1976): 547–560.

Ђинђић, Марија. Позајмљенице словенског порекла у савременом турском језику. *Јужнословенски филолог* LXII (2006): 281–289.

Ђинђић, Марија. Турцизми у седамнаестом тому Речника САНУ. У: Срето Танасић (ур.). *Шездесет година Инсијитиуиа за српски језик САНУ. Зборник радова* II. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2007, 45–51.

Ђинђић, Марија. Терминологија коњарства у српском језику с посебним освртом на турцизме. У: Анђелка Митровић (ур.). *Исиоци и уѡоци. Сећање*

- на Славолуба Ђинђића. Зборник радова. Београд: Филолошки факултет, 2009а, 229–352.
- Ђинђић, Марија. О покрајинској лексици турског порекла у Речнику САНУ. У: Радмила Жугић (ур.). *Дијалекат̄ – дијалекат̄ска књижевност̄* (зборник радова са научног скупа одржаног у Лесковцу 25. и 26. септембра 2008. године). Лесковац: Лесковачки културни центар, 2009б, 110–114.
- Ђинђић, Марија. Турцизми у савременом српском књижевном језику. *Riječ (časopis za slavensku filologiju)* 16/1 (2010): 57–63.
- Ђинђић, Марија, Данијела Радоњић. Улога турцизама у обликовању света Андрићевих приповедака (1925–1941). У: Branko Tošović (Hg./ur.). *Ivo Andrić – Literat und Diplomat im Schatten zweier Weltkriege (1925–1941). Ivo Andrić – književnik i diplomata u sjeni dvaju svjetskih ratova (1925–1941)*. Graz: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Београд: Београдска књига, 2012, 461–468.
- Ђинђић, Марија. Семантичко-деривациона анализа турцизама у савременом српском књижевном језику. У: Миодраг Стојановић (ур.). *Митолошки зборник* 29 (Зборник са научног скупа „Професор доктор Гордана Јовановић“, Деспотовац, 15. јун 2013. године). Рача: Центар за митолошке студије, 2013, 233–244.
- Ђинђић, Марија, Данијела Радоњић. О лексици пописа. У: Вера Филиповић, Александар Рафаиловић (прир.). *Срби у Будимској доњој вароши Табан: љрема љојисима из 18. века*. Београд: Архив Србије, 2014, 55–63.
- Ђинђић, Марија. Освештана грешка или турцизам. У: Рајна Драгићевић (ур.). *Речи љод луљом* (зборник радова о лексици српског језика). Београд: Тенеси, 2016, 43–45.
- Ђинђић, Марија. Семантичко-деривациони речник српскога језика – модел за семантичко-деривациони речник турцизама у српском језику. У: Рајна Драгићевић (ур.). *Пућевима речи. Зборник радова у часћ̄ Даринки Горћан Премк*. Београд: Филолошки факултет, 2017, 427–440.
- Ђинђић, Марија. Глаголски полукалкови турскога порекла у српском књижевном језику. *Наш језик* XLVIII/3–4 (2017): 31–37.
- Ђинђић, Марија. Турцизми у 20. тому Речника САНУ. *Наш језик* L/2 (2019): 441–448.
- Ђинђић, Марија. Дуван – турцизам са српским држављанством. *Језик данас* 15 (2020): 30–34.
- Ђинђић, Марија. Вишевековно путовање делија кроз језик, књижевност и историју. *Прилози за књижевност̄, језик, исћ̄орију и фолклор* LXXXVIII (2022): 3–17.
- Ђинђић, Марија. Поредбене фразеолошке јединице у српском и турском језику. У: Милош Ковачевић (ур.). *Акћ̄уална љић̄ања лексикологије и лексикографије срћ̄скога језика*. Андрићград: Андрићев институт, 2022, 165–176.

- Ђуровић, Сања. Деривационо гнездо лексеме кућа – творбено-семантичка анализа. *Наслеђе* 1/1 (2004): 83–103.
- Иванић, Мирела. Семантичко-деривационо гнездо лексеме земља. *Прилози њроучавању језика* 46 (2015): 57–72.
- Ивић, Павле. О Вуковом Рјечнику из 1818. године. У: Павле Ивић (прир.). *Српски Рјечник (1818)*. Сабрана дела Вука Караџића, књ. друга. Београд: Просвета, 1966, 17–188.
- Ивић, Милка. Општи поглед на проблем туђица. У: Јудита Планкош (ур.). *О лексичким њозајмљеницима. Зборник радова са научног скуђа Сђиране речи и изрази у српском језику, са осврђом на исти њроблем у језицима националних мађина*. Суботица: Градска библиотека Суботица – Београд: Институт за српски језик САНУ, 1996, 11–16.
- Илић, Мирђана. Деривационо гнездо придева *бео* у српском језику. У: Рађна Драгићевић (ур.). *Пућевима речи. Зборник радова у часћи Даринки Горћиан Премк*. Београд: Филолошки факултет, 2017, 441–459.
- Историја ислама: *Оксфордска историја ислама* (приредио Џон Л. Еспозито; превод с енглеског Ђорђе Трајковић). Београд: Сlio, 2002.
- Јашар Настева, Оливера. Македонските калки од турскиот јазик. *Македонски јазик XIII–XIV/1–2* (1962–1963): 109–172.
- Јовановић, Владан. Семантички калкови у структури вишезначних речи. *Научни састђанак у Вукове дане* 43/1 (2014): 329–342.
- Клајн, Иван. Лексика. У: Милорад Радовановић (Ред.). *Српски језик на крају века*. Београд: Институт за српски језик САНУ, Службени гласник, 1996, 37–86.
- Клајн, Иван. *Творба речи у савременом српском језику. Први део: слагање и њрефиксација*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ – Нови Сад: Матица српска, 2002.
- Клајн, Иван. *Творба речи у савременом српском језику. Други део: суфиксација и конверзија*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ – Нови Сад: Матица српска, 2003.
- Клајн, Иван. Туђице и пуризам. У: Павле Ивић, Иван Клајн, Митар Пешикан, Бранислав Брборић. *Српски језички њриручник*. Београд: Београдска књига, 2004, 172–183.
- Коњик, Ивана. „Семантичко-деривациони речник“, Свеска 2: Човек – унутрашњи органи и ткива, психофизиолошка стања и радње, психофизичке особине, сродство : [Приказ]. *Наш језик XXXVII/1–4* (2006): 97–102.
- Лазић-Коњик, Ивана, Наташа Вуловић. Семантичко-деривациона анализа броја пет. *Наш језик XXXVIII/1/4* (2007): 43–64.
- Лекомцева, М. И. К типологији фонологических систем језиков Балканског полуострова и Средиземноморя. *Балкански лингвистически сборник*. Москва, 1977, 243–274.
- Марков, Борис. О наставцима *-ана*, *-лија*, *-лук* и *-џија*. *Наш језик VIII/5–6* (1957): 151–170.

- Миланов, Наташа. *Српски лексички фонд из угла йолисемије: глаголи, именице, йридеви*. Београд: Институт за српски језик, 2021.
- Митровић, Анђелка. Транскрипција и адаптација имена и назива из арапског језика у српском. *Научни састјанак славистија у Вукове дане* 41/1 (2012): 59–71.
- Недовић, Вељко. *Семантичко-деривациона гнезда лексема: рог, реј, сурла, њушка, йајак и койијо* (мастерски рад). Нови Сад: Филозофски факултет, 2016.
- Николић, Мирослав. Непроменљиви придеви у српском језику. *Наш језик* XXXI/1–5 (1996): 35–54.
- Николић, Мирослав. *Обрајни речник српскога језика*. Београд: Институт за српски језик САНУ, Палчић – Нови Сад: Матица српска, 2000.
- Оташевић, Ђорђе. *Нове речи и значења у савременом сјандардном српском језику (лингвистички аспект)*. Београд: Алма, 2008.
- Петровић, Снежана. Историјат и стање проучавања турцизама у српскохрватском језику. *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* XXXVI/2 (1993): 71–127.
- Петровић, Снежана. Значај дијалекатског материјала за проучавање турцизама у српском језику. У: *Зборник радова са научног скуја Говор йризренско-йтимочке обласи и суседних дијалекати* [редакциони одбор Павле Ивић ... и др.]. Ниш: Филозофски факултет у Нишу – Београд: Институт за српски језик САНУ – Ниш: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, 1994, 427–432.
- Петровић, Снежана. Етимолошке белешке (сх. бага, баглама, баге, багља). *Наш језик* XXXI/1–5 (1996): 137–140.
- Петровић, Снежана. Сх. бага „обољење зглобова код коња и људи“ и сродне речи. *Јужнословенски филолог* LIV (1998): 175–185.
- Петровић, Снежана. Првослав Радић. Турски суфикси у српском језику са освртом на стање у македонском и бугарском. Библиотека Јужнословенског филолога, нова серија књ. 17, Београд 2001: [Приказ]. *Јужнословенски филолог* LVIII (2002): 132–136.
- Петровић, Снежана. *Турцизми у српском йризренском говору: на мајеријалу из рукописне збирке речи Димитрија Чемеркића*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2012.
- Петровић, Снежана, Марија Ђинђић, Културна позајмљеница – српски јогурт између истока и запада. *Јужнословенски филолог* LXXI/3–4 (2015): 251–265.
- Петровић, Снежана. Две ране турске позајмљенице у словенским језицима – јарак и јаруга. *Јужнословенски филолог* LXXVIII/2 (2022): 255–268.
- Пецо, Асим. Утицај турског језика на фонетику штокавских говора. *Наш језик* XVI/3 (1967): 127–145.
- Пецо, Асим. Творбени процеси у области српскохрватских оријентализама. *Научни састјанак славистија у Вукове дане* 16/1 (1987а): 83–92.

- Пецо, Асим. *Турцизми у Вуковим рјечницима*. Београд: Вук Караџић, 1987б.
- Прохорова, Валентина Николаевна. *Русская терминология (лексико-семантическое образование)*. Москва: Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова, Филологический факультет, 1996.
- Радић, Првослав. О деривационом аспекту речничког богађења (нормативистички приступ). *Језик данас* 1 (1997): 22–24.
- Радић, Првослав. *Турски суфикси у српском језику (са освртом на стање у македонском и бугарском)*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2001.
- Радић, Првослав. *Творба речи и миксоглопија. Прилози о суфиксацији у српском језику*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2018.
- Радовић-Тешић, Милица. Архаизми и њихова обрада у речнику САНУ. У: Даринка Гортан-Премк, Драго Ђупић (ур.). *Лексикографија и лексикологија* (зборник реферата). Београд: Српска академија наука и уметности, Институт за српскохрватски језик, Филолошки факултет – Нови Сад: Институт за јужнословенске језике Филозофског факултета, Матица српска, 1982, 257–262.
- Радовић-Тешић, Милица. Првослав Радић, Турски суфикси у српском језику са освртом на стање у македонском и бугарском, Библиотека Јужнословенског филолога, н.с. 17, Београд 2001 : [Приказ]. *Наш језик XXXIV/1–2* (2001): 162–165.
- Радовић-Тешић, Милица. *Именице с њрефиксима у српском језику*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2002.
- Радовић-Тешић, Милица. Семантичко-деривациони речник, Свеска 1: Човек — делови тела, ед. Лингвистичке свеске 3, изд. Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику, Нови Сад 2003, 373 стр. : [Приказ]. *Наш језик XXXV/1–4* (2004): 169–173.
- Ристић, Стана. *Експресивна лексика у српском језику (теоријске основе и нормативно-културолошки аспекти)*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2004.
- Ристић, Стана. *Раслојености лексике српског језика и лексичка норма*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2006.
- Ристић, Стана. *Модификација значења и лексички модификациони у српском језику*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2009.
- Спасојевић, Марина, Марија Ђинђић. Деривациони потенцијал глагола турског порекла у српском и македонском језику. У: *VIII међународна научна конференција „Крстије Мисирков и македонски јазик – извор на научни исцртажувања“* (Скопје, 28–29 јуни 2023. г.) (рад у штампи).
- Станојчић, Живојин, Љубомир Поповић. *Грамаџика српскога језика – уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2005.
- Стевановић, Михаило. *Савремени српскохрватски језик (грамаџички системи и књижевнोजезичка норма). I: увод, фонетика, морфологија*. Београд: Научно дело, 1964.

- Стефановић Бановић, Милеса. *Беседе, слова и њоуке на Благовесџи у ѡреводу и ѡреради Гаврила Сџефановића Венџловића* [необјављена докторска дисертација]. Београд: Филолошки факултет, 2015.
- Сурдучки, Милан. Именичке сложенице без спојног вокала у српскохрватском језику. *Научни сасџанак слависџи у Вукове дане* 7 (1981): 189–197.
- Танасковић, Дарко. Писање арапских речи у српскохрватском језику. *Наш језик* XXI/4–5 (1975): 240–254.
- Ђорић, Божо. *Творба именица у срџском језику (одабране џеме)*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2008.
- Фекете, Егон. Отпор према туђицама. У: Јудита Планкош (ур.). *О лексичким ѡзајмљеницима. Зборник радова са научног скуџа Сџиране речи и изрази у срџском језику, са осврџом на исџи ѡроблем у језицима националног мањина*. Суботица: Градска библиотека Суботица – Београд: Институт за српски језик САНУ, 1996, 53–57.
- Хасанагић, Снежана. *Семантичко-деривационо гнездо лексема цвџи и цвџи*. (мастерски рад). Нови Сад: Филозофски факултет, 2017.
- Шипка, Данко. Унутрашња и спољна лексичка динамика и њена лексикографска обрада. У: *Дескрипџивна лексикографија сџандардног језика и њене џеоријске основе*. Нови Сад: Матица српска – Београд: Српска академија наука и уметности, 39–47.
- Шипка, Данко. Лексичка динамика деведесетих: бројке и слова. *Јужнословенски филолог* LX (2004): 99–111.
- Штасни, Гордана. Деривати на -ица од назива делова људског тела. *Прилози ѡроучавању језика* 38 (2007): 93–106.
- Штасни, Гордана. Семантичко-деривациони потенцијал именица из лексичке групе животиња. У: Владислава Ружић, Слободан Павловић (ур.). *Лексикологија, ономасџика, синџакса. Зборник у часџи Гордани Вуковић*. Нови Сад, 2011, 307–317.
- Штасни, Гордана. Деривати са суфиксом -ина мотивисани соматизмима. *Књижевност и језик* LXIII/3–4 (2016): 243–252.
- Штрбац, Гордана. Деривациони потенцијал придева у српском језику – ономасиолошки и когнитивни приступ. *Зборник Мџице срџске за филологију и лингвистџику* LXI/1 (2018): 85–99.
- Штасни, Гордана, Гордана Штрбац, Милан Ајдановић. Иновирана концепција семантичко-деривационог речника српског језика на примеру гнезда лексеме *руно*. *Славистџика* XXV/2 (2021): 53–69.
- Adamović, Milan. Razvitak vokalizma kod nekih osmanskih sufiksa. *Prilozi za orijentalnu filologiju* XXII–XXIII (1972–1973): 281–299.
- Aksan, Doğan. *Her Yönüyle Dil – Ana Çizgileriyle Dilbilim*, 3. Cilt, 2. Baskı. Ankara: TDK, 1995.
- Aksan, Doğan. *Türkçenin Sözcükleri*, Ankara: Engin Yayınları, 1996.
- Aktunç, Hulki. *Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü*, İstanbul: YKY, 2000.

- Akcaṡaṡ, Ahmet. Türkiye Türkçesinde Birleşik İsim ve Yarı-Birleşik İsim Üzerine Karşılaştırmalı bir İnceleme. *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 5/3 (Summer 2010): 705–714.
- Babić, Stjepan. *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*, treće, poboljšano izdanje. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Nakladni zavod Globus, 2002.
- Banguoğlu, Tahsin. *Türkçenin grameri*, 9 bsk. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.
- Baryaktar, Nesrin. Kara ve Siyah Renk Adlarının Türkçedeki Kavram ve Anlam Boyutu Üzerine. *Dil Dergisi* 125, Temmuz–Ağustos–Eylül (2003): 56–76.
- Başdaş, Cahit. Türkçe Organ Adlarında Kelime Sonu -k Ünsüzü ve Çokluk. *İlmi Araştırmalar* 0 (2006): 45–57.
- Başkan, Özcan. *Lengüistik Metodu*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1967.
- Byrd, Roy J., Nicoletta Calzolari, Martin S. Chodorow, Judith L. Klavans, Mary S. Neff, Omneya A. Rizk. Tools and Methods for computational lexicology. *Computational Linguistics* 13/3–4 (1987): 219–240.
- Bjeletić, Marta. Turcizmi u srpskohrvatskoj terminologiji srodstva. *Јужнословенски филолог* LI (1995): 203–221.
- Bloomfield, Leonard. *Language*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1933.
- Boretzky, Norbert, Birgit Iгла. Interferenz und Sprachwandel. In: Benedikt Jeßing (ed.). *Sprachdynamik. Auf dem Weg zu einer Typologie sprachlichen Wandels*. Aus dem Projekt „Prinzipien des Sprachwandels“. Berlin/Bochum/Essen/Leipzig. Band III: Interferenzlinguistik. Bochum: Brockmeyer (= Bochum-Essener Beiträge zur Sprachwandelforschung; 23), 1994, 7–138.
- Brown, Cecil H. *Lexical acculturation in Native American languages*. New York: Oxford Univeristy Press, 1999.
- Čaušević, Ekrem. *Gramatika suvremenoga turskog jezika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 1996.
- De Klerk, Vivian. How taboo are taboo words for girls. *Language in Society* 21/2 (1992): 277–289.
- Dešić, Milorad. *Iz srpskohrvatske leksike*. Nikšić: NIO „Univerzitetska riječ“, 1990.
- Dursunoğlu, Halit. Türkiye Türkçesindeki Farsça Sözcükler ve Kullanım Şekilleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13/1 (2009): 131–142.
- Đinđić, Slavoljub. *Udžbenik turskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2012.
- Đinđić, Marija, Jelena Petrović. (Ne)prevodivost kulture-pogrdne reči i izrazi. U: Biljana Mišić Ilić i Vesna Lopičić (ur.). *Jezik, književnost, vrednosti. Jezička istraživanja*. Zbornik radova. Niš: Univerzitet u Nišu, Filozofski fakultet, 2013, 405–417.
- Đinđić, Marija, Senka Ivošević-Ipek. Sırçadaki deyim birimlerin bileşeni olarak eski Türkçe alıntılar. U: Mustafa Özkan i dr. (ur.). *VIII. Milletlerarası Türko-loji Kongresi* (30 Eylül – 04 Ekim 2013 – İstanbul), *VIII. International Turko-logy Congress* (30 September – 04 October 2013 – Istanbul), Bildiri Kitabı,

- Book of papers. Istanbul Üniversitesi Yayın No.: 5197, Edebiyat Fakültesi Yayın No.: 3454, 2014, 341–350.
- Đinđić, Marija. Çağdaş Sırp Yazarlarda Türkçe alıntılar. In: *Materials of International Scientific Conference Interdisciplinary Integration: Linguodidactic, Linguocultural and Psycholinguistic Aspects (19–20 december)*. Sumqayıt: Сумгаитский Государственный Университет, 2019, 39–41.
- Đinđić, Marija. Çağdaş Sırp Dilinde Türkçe Alıntılarının Anlam Bilimsel-Türevsel Analizi. *VII. Uluslararası Türk Dili Kurultayı 24–28 Eylül 2012*, I. Cilt. Ankara: TDK yayınları, 2020, 1153–1159.
- Đinđić, Marija. Türkçe Kökenli Anatomiyle İlgili Adların Sırpça Üzerine Sözcüksel Etkisi, *14. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu (20–22 Ekim 2022/ Alanya)*, Bildiri Kitabı. Alanya: ALKÜY, 2022, 908–912.
- Enciklopedija: *Muzička enciklopedija*. Zagreb: Naklada Jugoslovenskog leksikografskog zavoda, 1963².
- Ergin, Muharrem. *Türk Dil Bilgisi*. Istanbul: Boğaziçi Publications, 1989.¹⁸
- Erten, Münir. +Siz eki olumsuzluk eki midir?. *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 2/4 (2007): 1168–1173.
- Ercilasun, Ahmet Bican. Günay Karaağaç. *Türkçe Verintiler Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları : [Prikaz]. *Dil Araştırmaları Dergisi* III (2008): 147–149.
- Fahlman, Scott E. *NETL: A System for Representing and Using Real-World Knowledge*. Cambridge, MA: The MIT Press, 1979.
- Filipović, Milenko. Orijentalna komponenta u narodnoj kulturi Južnih Slovena. *Prilozi za orijentalnu filologiju XVI–XVII* (1970): 101–116.
- Filipović, Rudolf. *Teorija jezika u kontaktu. Uvod u lingvistiku jezičnih dodira*. Zagreb: Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti – Školska knjiga, 1986.
- Filipović, Rudolf. *Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku: porijeklo, razvoj, značenje*. Zagreb: Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti – Školska knjiga, 1990.
- Glibanović-Vajzović, Hanka. *Orijentalizmi u djelima pisaca između dva rata na srpskohrvatskom jezičkom području (sa posebnim osvrtom na bosansko-hercegovačku situaciju)* [одбрањена докторска дисертација]. Beograd: Filološki fakultet, 1990.
- Glibanović-Vajzović, Hanka. Semantička adaptacija posuđenica (analizirano na primjerima orijentalizama). *Naša škola* 43/1 (1996): 3–16.
- Glibanović Vajzović, Hanka. Sufiksi orijentalnog porijekla u bosanskome jeziku – adaptacija, funkcionalnost, značenje, frekvencija, plodnost. *Prilozi za orijentalnu filologiju XLVI* (1997): 39–59.
- Glibanović Vajzović, Hanka. *Orijentalizmi u književnom djelu: lingvistička analiza*. Sarajevo: Institut za jezik, Orijentalni institut, 1999.
- Halilović, Senahid. Turcizmi u „Dervišu i smrti“ Meše Selimovića (semantičke i stilske vrijednosti). *Književni jezik* IX/4 (1980): 25–30.

- Haspelmath, Martin, Uri Tadmor. *Loanwords in the World's Languages: A Comparative Handbook*. Berlin – New York: De Gruyter Mouton, 2009.
- Hatiboğlu, Vecihe. *Kelime Grupları ve Kuralları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1964.
- Hatiboğlu, Vecihe. *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü* 2. baskı. Ankara: TDK, 1972.
- Haugen, Einar. *The Norwegian Language in America*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1953.
- Haugen, Einar. *Bilingualism in the Americas: a Bibliography and Research Guide*. Alabama: University of Alabama Press, 1956.
- Hazai, György. Remarques sur les rapports des langues slaves des Balkans avec le turc-osmani. *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* VII (1961): 97–138.
- Hazai, György. Prilog istorijatu morfeme -luk. *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* VII (1964): 59–62.
- Hengirmen, Mehmet. *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Engin Yayınevi, 1999.
- Karaağaç, Günay. *Türkçe Verintiler Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2008.
- Karahan, Leyla. *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Publications, 2012.
- Kaşgarlı, Mahmud. *Divanü Lügati't-Türk* I. Ankara. 1989.
- Klajn, Ivan. *Uticaji engleskog jezika u italijanskom*. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, 1971.
- Knežević, Antun. Die Turzismen in der Sprache der Kroaten und Serben. *Slawisch-Baltisches Seminar der Westfälischen Wilhelms Universität Münster*. Meisenheim am Glan: Verlag Anton Hain, 1962.
- Korkmaz, Zeynep. *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007.
- Krstev, Cvetana, Ranka Stanković, Duško Vitas, Ivan Obradović. The Usage of Various Lexical Resources and Tools to Improve the Performance of Web Search Engines. In: *6th LREC International Conference on Language Resources and Evaluation*. Marrakech. Marocco, 2008.
- Matešić, Josif. Das Suffix -ana (< neupers. hane) im Südslavischen. *Zeitschrift für Balkanologie* 4 (1966): 78–88.
- Miklosich, Franz. *Über die Einwirkung des Türkischen auf die Grammatik der südosteuropäischen Sprachen*. Wien: Buchhändler der kais. Akademie der Wissenschaften, 1889.
- Milroy, James. On the role of the speaker in language change. In: Raymond Hickey (ed.). *Motives for Language Change*. Cambridge etc.: Cambridge University Press, 2003, 143–158.
- Muftić, Teufik. Prilog semantičkom izučavanju arabizama u srpskohrvatskom jeziku. *Prilozi za orijentalnu filologiju* XVIII–XIX (1968–69): 59–87.
- Muftić, Teufik. *Arapsko-srpskohrvatski rječnik* I. Sarajevo: Orijentalni institut, 1973.
- Nosić, Milan. *Rječnik posuđenica iz turskoga jezika*. Rijeka: Maveda, 2005.
- Özçelik, Saadettin. *Türkiye Türkçesi Dilbilgisi*. Diyarbakır, 2000.

- Petrović, Snežana. Some problems of Balkan Turcisms. *Balkanistik-Synchronie und Diachronie*. Thessaloniki, 2000, 175–187.
- Petrović, Snežana. O rečima persijskog porekla u srpskom jeziku. *Persijska kultura na prostoru Jugoslavije*. Beograd, 2001, 72–80.
- Petrović, Snežana. On some Serbian Dialectal Turcisms. *Съпостави телно езикознание / Contrastive linguistics XXVIII/2* (2003): 70–77.
- Petrović, Snežana. Turkish loanwords in Serbian: Sorting out missing and misplaced parts of a still growing puzzle. In: Chr. Tzitzilis, G. Papanastassiou (eds.). *Ελληνική ετυμολογία / Greek etymology. Ελληνική γλώσσα: συγχρονία και διαχρονία / Greek language: synchrony and diachrony*: 1. Thessaloniki, 2017, 448–461.
- Popović, Miodrag. *Pamtivek, Srpski rječnik Vuka St. Karadžića*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1983.
- Pravopis turskog jezika: *Yazım Kılavuzu*, 27 bsk. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 859, 2012.
- Putanec, Valentin. Dva naša sufiksa turskog porijekla: -alija/-ajlija, -ahija/-aija. U: Mate Hraste, Ljudevit Jonke, Milan Ratković (ur.). *Zbornik u čast Stjepana Ivšića*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 1963, 295–302.
- Ravin, Yael, Claudia Leacock. Polysemy: Theoretical and Computational Approaches. In: Y. Ravin, C. Leacock (eds). *Polysemy. Theoretical and Computational Approaches*. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- Robins, Robert Henry. *A Short History of Linguistics*. Bloomington: Indiana University Press, 1967.
- Sav, Bahattin. Anlam Değişmeleri Üzerine Artzamanlı Bir İnceleme. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* 23/I (2003): 147–166.
- Sapir, Edward. *Language. An Introduction to the Study of Speech*. New York: Harcourt, Brace and Company, 1921.
- Simeon, Rikard. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, II. Zagreb: Matica hrvatska, 1969.
- Skok, Petar. Restes de la langue turque dans les Balkans. *Revue internationale des études balkaniques*. Beograd, 1935, 247–258.
- Skok, Petar. Prilozi proćavanja turcizama u srpskohrvatskom jeziku. *Slavia* XV (1937–1938): 166–190, 336–366, 481–505.
- Skok 1–4: Petar Skok. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. 1–4. Zagreb: JAZU, 1971–1974.
- Skok, Petar. Turski sufiks -li u epitetima. *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 272 (1948): 39–48.
- Snoj, Marko. *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1997.
- Stachowski, Stanislaw. *Przyrostki obcego pochodzenia w języku serbsko-chorwackim*. Kraków: nakł. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1961.
- Stachowski, Stanislaw. *Studia nad chronologią turcyzmów w języku serbsko-chorwackim*. Kraków: nakł. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1967.
- Stachowski, Stanislaw. *Fonetyka zapożyczeń osmańsko-tureckich w języku serbsko-chorwackim*. Wrocław, 1973.

- Swadesh, Morris. Towards greater accuracy in lexicostatistic dating. *International Journal of American Linguistics* 21/2 (1955): 121–137.
- Şahin, Hatice. Terimlerin genel dile yansımalarına dair bazı gözlemler. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 20/1 (2006): 123–129.
- Šito, Daria. Semantička pomjeranja pri upotrebi turcizama u savremenom govoru i uticaj sociolingvističkih faktora na njih. *Književni jezik* 17/3 (1988): 159–168.
- Schmaus, Alois. Zur Lautgestalt der türkischen Lehnwörter in den südslavischen Sprachen. *Münchener Studien zur Sprachwissenschaft* 6 (1955): 104–123.
- Schmaus, Alois. Gramatički rod turskih imenica u južnoslovenskim jezicima. *Зборник Мајмиче српске за филологију и лингвистику* IV–V (1961–1962): 300–308.
- Tafra, Branka. Jednost semantike i tvorbe – Semantičko-derivacioni rečnik, sveska 1: Čovek – delovi tela (red. Darinka Gortan-Premk, Vera Vasić i Ljiljana Nedeljkov). Filozofski fakultet. Novi Sad 2003, 372 str. : [Prikaz]. *Filologija* 41 (2003): 192–199.
- Tan, Nail. *Kuruluşunun 70. Yıl Dönümünde Türk Dil Kurumu*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 787, 2001.
- Tanasković, Darko. Sociolingvistički aspekti ideologizacije pozajmljenica. U: Dobrica Vulović, Zoran Stojiljković (ur.). *Jezik u savremenoj komunikaciji (Tribina)*. Beograd, 1983, 96–115.
- Tanasković, Darko. *Islamsko u književnosti i kulturi balkanskih naroda* (tekstovi sa projekta STAREL) http://www.verazanjanjemir.bos.rs/index.php?page=inicijativ_%20za_pomirenje&lang=srp&subaction=showfull&id=1307694102&archive=&start_from=&ucat=10&lang=srp&page=inicijativ_%20za_pomirenje, 2011. Приступљено 22. 5. 2023.
- Thomason, Sarah Grey, Terrence Kaufman. *Language contact, creolization, and genetic linguistics*. Berkeley: University of California Press, 1988.
- Thomason, Sarah Grey. *Language Contact. An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2001.
- Topaloğlu, Ahmet. *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. Istanbul: Ötüken Neşriyat A. Ş, 1989.
- Tulum, Mertol. *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.
- Vennemann, Theo. Zur Entstehung des Germanischen. *Sprachwissenschaft* 25 (2000): 233–269.
- Vitas, Duško, Cvetana Krstev, Ivan Obradović, Ljubomir Popović, Gordana Pavlović-Lažetić. An Overview of Resources and Basic Tools for the Processing of Serbian Written Texts. In: *Workshop on Balkan Language Resources and Tools*. Thessaloniki, Greece, 2003.
- Weinreich, Uriel. *Languages in Contact, Findings and Problems*. New York: Linguistic Circle, 1953.

A SEMANTICO-DERIVATIONAL ANALYSIS OF TURKISMS IN THE CONTEMPORARY SERBIAN LANGUAGE

Summary

This book deals with semantico-derivational description of Turkish loanwords (i. e. Turkisms) in the contemporary Serbian language, as well as with establishing their status on the synchronic plane.

The aims of this research are the following: investigating the semantic differences between Turkish loanwords and their equivalents in the Turkish language on the synchronic plane, identifying the thematic groups of words that contain Turkish loanwords, investigating the obsolescence of Turkish loanwords and establishing the status of Turkish loanwords so as to ascertain which of them are assimilated and belong to the active lexical stock, and which of them are part of the passive lexical stock.

Turkish loanwords are systematically and comprehensively described in the *Semantico-Derivational Dictionary*, which provides the basis for drawing conclusions regarding the semantic and derivational degree of adaptation of a lexeme. Free morphemes (single words) and their derivatives are presented in the form of derivational networks which include the derivative's code, as well as the derivational degree and semantic transformation. Each base word is accompanied by all the words that are produced from it through the process of derivation – suffixation, prefixation, combined (prefixal-suffixal) word formation, compounding and conversion. The treatment of lexemes according to the principles underlying the semantico-derivational dictionary enables us to draw numerous conclusions concerning the semantic and derivational degree of adaptation of Turkish loanwords, which represent a significant lexical layer in the contemporary Serbian language. Furthermore, thus defined, the corpus enables us to verify whether the type and direction of semantic and derivational modifications depend on the word class of the word in the initial position, as well as to check the validity of the assumption that there is a stronger tendency towards semantic and morphological variation in nouns than in other word classes. On the

other hand, insight is provided into the adaptation of Turkish loanwords, especially regarding their semantic and derivational degree of adaptation. *Semantico-Derivational Dictionary of Turkish Loanwords* is comprised of 1,091 semantico-derivational networks in total, which contain 4,908 derivatives, 1,462 lexemes that were not further developed in derivational terms, featuring 7,461 words in total. The essential material for building the corpus for the *Semantico-Derivational Dictionary of Turkish Loanwords* is provided by the six-volume *Dictionary of Serbo-Croatian Literary Language*.

Semantic and derivational analysis of Turkish loanwords has shown that semantic processes in derivation are positively correlated with semantic processes in polysemy, that is to say, the lexemes that have the greatest number of distinct meanings also have the most derivatives. A conclusion is drawn that these Turkish loanwords belong to the general lexical stock, with regard to the fact that they showed the highest productivity in inducing various semantic processes – in polysemy and derivation alike (e.g., *boja* ('colour'), *čarapa* ('sock'), *čorba* ('soup'), *jastuk* ('pillow'), *česma* ('tap'), *kaiš* ('belt'), *makaze* ('scissors'), *testera* ('saw'), *tavan* ('attic'), *kreč* ('whitewash'), *šećer* ('sugar'), *rakija* ('fruit brandy'), *čelik* ('steel'), *džep* ('pocket'), *dugme* ('button'), *kesa* ('bag'), *kašika* ('spoon'), *đubre* ('rubbish'), *duvan* ('tobacco'), *badava* ('for free'), etc.).

The analysis of Turkish loanwords demonstrated that, over the last sixty years or so, a great many of them had been undergoing the process of becoming obsolete and thereby constituting a part of the passive lexical stock. However, a certain number of Turkish loanwords was subjected to internal lexical changes which led to the creation of new meanings, new derivatives and phraseologisms, as well as various changes in their usage.

With a view to establishing the status of Turkish loanwords on the synchronic plane, we created a word frequency list of Turkish loanwords that showed that at least one third of 815 investigated lexemes represent assimilated Turkish loanwords which have a stable status, while as much as a quarter of them belong to the passive lexical stock. Turkish loanwords related to the topics such as *house, household items, craft, buildings, facilities, clothes, shoes, textiles* and *food, drink* and *tobacco*, are the most numerous among the frequent Turkish loanwords. Listed among the top ten most frequent words in the Serbian language are the following nouns: *sat* ('clock'), *boja* ('colour'), *para* ('coin'), *krebet* ('bed'), *kapija* ('gate'), *kafa* ('coffee'), *džep* ('pocket'), *bašta* ('garden'), and two particles (*čak* ('even'), *barem* ('at least')), with the particle *čak* holding the first place on the word frequency list.

The works of contemporary Serbian writers also mostly contain the assimilated Turkish loanwords, which are part and parcel of the active lexical stock.

The analysis confirmed our initial hypothesis in this research that the status of Turkish loanwords has greatly changed over the last sixty years. Research findings suggest that presently there are around 3,000 Turkish loanwords in the literary language, which represent one third of the total number of Turkish loanwords recorded in Škaljić's dictionary. Out of the 3,000 Turkish loanwords, more than 50 per cent represent assimilated and frequent Turkish loanwords.

Translated by Tatjana Ružin Ivanović

СЕМАНТИКО-ДЕРИВАЦИОННЫЙ АНАЛИЗ ТУРЦИЗМОВ В СОВРЕМЕННОМ СЕРБСКОМ ЯЗЫКЕ

Резюме

Предметом исследования данной монографии является семантико-деривационное описание турцизмов в современном сербском языке, а также обоснование их статуса на синхронном уровне.

Было поставлено несколько целей: обнаружение семантических различий между турцизмами и их эквивалентами в современном турецком языке на синхронном уровне, выделение тематических групп слов, в которых появляются турцизмы, анализ исчезновения турцизмов и определение их статуса, при помощи которого можно установить, какие турцизмы адаптировались и тем самым стали частью активного лексического фонда, а какие относятся к пассивному. Турцизмы систематически и всеобъемлюще описаны в форме «Семантико-деривационного словаря». На основе анализа данных словаря приходим к выводу о семантической и словообразовательной адаптированности определенной лексемы. В словаре простые слова и их производные даются в форме словообразовательного гнезда, в рамках которого у производных слов показана словообразовательная степень и семантическая трансформация. К каждому простому слову даются все словоформы, образованные от него в процессе деривации путем суффиксации, префиксации, смешанного словообразования, сложения и конверсии. Обработка лексем по принципу семантико-деривационного словаря позволяет прийти к многочисленным выводам о семантической и словообразовательной адаптированности турцизмов, составляющих важный лексический слой в современном сербском языке. С одной стороны, организованный таким способом корпус позволяет проверить, зависят ли тип и направление семантических и словообразовательных изменений от категории слова в исходном положении, а также проверить предположение о большей склонности существительных к семантическому и морфологическому варьированию по отношению к остальным частям речи. С другой стороны, корпус дает

представление об адаптированности турецких слов, особенно об их семантической и словообразовательно-семантической адаптированности. «Семантико-словообразовательный словарь турцизмов» состоит из 1091 семантико-словообразовательного гнезда, в которых наблюдается 4908 производных слов, и еще 1462 лексемы, не получивших дальнейшего деривационное развитие. Таким образом, корпус состоит из 7461 слова. В качестве основного материала для формирования «Семантико-словообразовательного словаря турцизмов» послужил шеститомный «Словарь сербскохорватского литературного языка».

Семантический и деривационный анализ турцизмов показывает, что семантические процессы в словообразовании соответствуют семантическим процессам в полисемии, т.е. лексемы с самым большим числом значений обладают большим числом дериватов. Мы пришли к выводу о том, что данные турцизмы относятся к общему лексическому фонду, учитывая факт, что они показали самую большую способность к обобщению различных семантических процессов как в полисемии, так и в словообразовании (например, *боја*, *чарана*, *чорба*, *јастук*, *чесма*, *каши*, *маказе*, *тестера*, *таван*, *креч*, *шећер*, *ракија*, *челик*, *цеп*, *дугме*, *кеса*, *кашика*, *ђубре*, *дуван*, *бадава* и т.п.).

Анализ турцизмов показывает, что за последние примерно 60 лет они устаревают и становятся частью пассивного лексического фонда. С другой стороны, у определенного числа турцизмов внутренние лексические изменения привели к образованию новых значений, новых производных слов и фразологизмов, а также к различным изменениям в их употреблении.

В целях определения статуса турцизмов на синхронном уровне был составлен список турцизмов по частотности, который показал, что не менее одной трети из 815 проанализированных лексем представляют собой адаптированные турцизмы со стабильным статусом, в то время как четверть относится к пассивному лексическому фонду. Турцизмы из тематических групп «дом», «домашняя утварь», «придомовой участок», «сооружения и постройки», «одежда», «обувь», «ткань», а также «еда», «напитки» и «табак» самые многочисленные среди частотных турцизмов. Свое место среди десяти самых частотных слов в сербском языке нашли существительные *сат*, *боја*, *пара*, *кревет*, *капија*, *кафа*, *цеп*, *башта* и две частицы (*чак*, *барем*), из которых частица *чак* находится на первом месте списка частотности.

В произведениях современных сербских писателей в большей степени присутствуют адаптированные турцизмы, являющиеся частью активного лексического фонда.

В нашей работе было подтверждено исходное предположение о том, что статус турцизмов в большей степени изменился за последние 60 лет. Результаты исследования показывают, что сегодня в литературном языке около 3000 турцизмов, что представляет собой треть числа турцизмов, зафиксированных в словаре Шкалича. Из 3000 турцизмов больше 50% представляют собой адаптированные и частотные турцизмы.

Перевод Стефана Милошевича

ÇAĞDAŞ SIRP DİLİNDE TÜRKÇE ALINTILARIN ANLAM BİLİMSEL-TÜREVSEL ANALİZİ

Öz

Çağdaş Sırp dilindeki Türkçe alıntılarının anlam bilimsel-türevsel açıdan betimlenmesi ve alıntılanan sözcüklerin eş zamanlı kullanım durumunun tespiti, bu kitabın araştırma konusunu oluşturmaktadır.

Belirtilen araştırma konusu doğrultusunda; Türkçe alıntılar ile Türk dilindeki karşılıkları arasındaki anlam bilimsel farklılıkların eş zamanlı olarak incelenmesi, alıntılarının ortaya çıktığı tematik sözcük gruplarının tespit edilmesi, alıntılarının kullanım durumunun incelenmesi veya başka bir ifadeyle bu sözcüklerin dildeki yok oluşlarının yanı sıra hangilerinin dile yerleşip aktif sözcük hazinesine, hangilerinin ise pasif sözcük hazinesine dahil olduğunun tespiti amaçlanmaktadır.

Türkçe alıntılarının, *Anlam Bilimsel-Türevsel Sözlük* biçiminde sistematik ve kapsamlı bir şekilde betimlenmesi sayesinde bir sözcük biriminin bu sözlüğe dayalı olarak anlam bilimsel ve türevsel adaptasyonu hakkında sonuçlar çıkarmak mümkündür. Yalın sözcükler ve türevleri, türev kodunun yanı sıra türevsel derece ve anlam bilimsel dönüşümün gösterildiği türevsel yuva biçiminde verilmiştir. Her yalın sözcük ile birlikte bu sözcükten – önüne veya sonuna ek koyma, karma türetimi, birleştirme ve dönüştürme gibi türetme süreçleriyle – elde edilen tüm sözcükler belirtilmiştir. Sözcük birimlerinin anlam bilimsel-türevsel sözlüğü yöntemi kullanılarak incelenmesi, çağdaş Sırp dilinde önemli bir sözcük katmanını temsil eden Türkçe alıntılarının anlam bilimsel ve türevsel adaptasyonu hakkında çok sayıda sonuç çıkarmayı mümkün kılmaktadır. Ayrıca bu şekilde tasarlanan derlem; anlam bilimsel ve türevsel değişikliklerin tipi ve yönünün kök sözcüğün kategorisine bağlı olup olmadığının ve adların diğer sözcük kategorilerine göre anlam bilimsel ve biçim bilimsel değişikliklere daha yatkın olduğu varsayımının doğrulanmasını mümkün kılar. Bunun yanı sıra söz konusu yöntem Türkçe alıntılarının genel anlamdaki adaptasyonu, özellikle de anlam bilimsel ve türevsel-anlam bilimsel adaptasyonu hakkında fikir vermektedir. Türkçe alıntılarının *Anlam Bilimsel-Türevsel Sözlüğü*, 4.908 türevinin kaydedildiği toplam 1.091 anlam bilimsel-türevsel yuva ve türetimin gerçekleşmediği 1.462 söz-

cük birim dahil olmak üzere toplam 7.461 incelenmiş sözcükten oluşmaktadır. *Türkçe Alıntılarının Anlam Bilimsel-Türevsel Sözlüğü*'nün derlemi, altı ciltlik *Standart Sırp-Hırvat Dili Sözlüğü* temel alınarak oluşturulmuştur.

Türkçe alıntılarının anlam bilimsel ve türevsel analizi; türetmedeki anlam bilimsel süreçlerin çok anlamlılıktaki anlam bilimsel süreçleri takip ettiğini; bir diğer ifadeyle en çok anlama sahip olan sözcük birimlerinin aynı zamanda en fazla türeve de sahip olduğunu göstermektedir. Hem çok anlamlılık hem de türetme açısından farklı anlamsal süreçleri harekete geçirme konusunda en büyük ağırlığa sahip olan bu Türkçe alıntılarının genel sözcük hazinesine ait olduğu sonucuna varılmıştır. Bahse konu Türkçe alıntılarının tipik örneklerinden bazıları şunlardır: *boja* (boya), *čarapa* (çorap), *čorba* (çorba), *jastuk* (yastık), *česma* (çeşme), *kaiš* (kayış), *makaze* (makas), *testera* (testere), *tavan* (tavan), *kreč* (kireç), *šećer* (şeker), *rakija* (rakı), *čelik* (çelik), *džep* (cep), *dugme* (düğme), *kesa* (kese), *kašika* (kaşık), *đubre* (gübre), *duvan* (duhan), *badava* (bedava) vb.

Türkçe alıntılar analiz edildiğinde; son altmış yılda çok sayıda Türkçe alıntının, güncelliğini yitirip pasif sözcük hazinesinin bir parçası haline geldiği görülmektedir. Öte yandan Türkçe alıntılarının bir kısmında görülen iç sözcük değişikliklerinin; çeşitli kullanım değişikliklerinin yanı sıra yeni anlamların, türevlerin ve deyimlerin oluşmasına yol açtığı sonucuna varılmıştır.

Türkçe alıntılarının eş zamanlı düzeydeki durumunu belirlemek amacıyla analiz edilen 815 sözcük biriminin en az üçte birinin istikrarlı bir statüye sahip, dile iyice yerleşmiş Türkçe alıntıları temsil ettiğini, dörtte birinin ise pasif sözcük hazinesine ait olduğunu gösteren sıklık listesi hazırlanmıştır. *Ev, mobilya, evin etrafı, bina, yapı, giyim, ayakkabı, kumaş, yiyecek, içecek* ve *tütün* gibi tematik gruplara ait Türkçe alıntılar, en sık rastlanan alıntılar grubudur. Sırp dilinde en sık kullanılan on Türkçe alıntı arasında *sat* (saat), *boja* (boya), *para* (para), *krevet* (kerevet), *kapija* (kapı), *kafa* (kahve), *džep* (cep), *bašta* (bahçe) gibi adların yanı sıra *čak* (çak) ve *barem* (bari) gibi iki belirteç de bulunmakta hatta *čak* belirteci sıklık listesinde ilk sırada yer almaktadır.

Aktif sözcük hazinesinin parçası olan yerleşmiş Türkçe alıntılar çağdaş Sırp yazarlarının eserlerinde de sık sık karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmamızda Türkçe alıntılarının kullanım durumunun son altmış yılda büyük ölçüde değiştiği yönündeki ilk varsayımımız doğrulanmıştır. Araştırmanın sonuçları, bugün standart dilde yaklaşık 3.000 Türkçe alıntının kullanıldığını ve bu sayının, Abdulah Şkaljiç'in *Sırp-Hırvat Dilinde Türkçe Alıntılar Sözlüğü*'nde kayıtlı toplam Türkçe sözcük sayısının üçte birini temsil ettiğini göstermektedir. 3.000 Türkçe alıntının %50'sinden fazlası yabancılığını yitirmiş, sık kullanılan Türkçe alıntılarını temsil etmektedir.

ПОЈМОВНИ РЕГИСТАР

А

адаптација 169, 199, 477, 557
– морфолошка 186
– примарна 20, 70, 77, 78, 80–82
– секундарна 20, 70, 76–78, 80–82,
174, 189, 191, 202
– семантичка 16, 69–70, 75, 105,
202, 555
– фонетска 306
акултурација 105
анализа
– семантичка 73, 91, 554
– творбена 556
англицизам 27, 28
антоним 161
– антонимичност 161
апсолутни суперлатив 119, 200, 244
арабизам 25, 89, 238, 409
архисема 91, 107
асоцијативна веза 67, 83, 294, 324
аугментатив 191, 291

В

варирање
– граматичко 107
– морфолошко 553, 558
– морфолошко-семантичко 211
– семантичко 107, 208, 553, 558
везник 59, 91, 103, 106, 125, 152, 164,
165, 218, 554
вишелексемни спој 294

Г

глагол 23, 57, 60, 91, 111, 116, 119, 127,
152, 164, 167, 169, 189, 191–194,
199–204, 214, 244, 254–256, 267,
273, 278, 279, 320, 322, 335, 342,
355, 361, 375, 392, 398, 408, 412,
420, 425, 429, 451, 463, 479, 490,
498, 511, 513, 537, 539, 552
– глаголски полукалк 200–202
– префиксирани 68, 203, 230
– помоћни 202
– сложени 202
глаголске именице 64, 140, 167, 198, 490
глаголски израз 18, 67, 68, 151, 200–204
глаголска основа в. основа
гнездо
– семантичко-деривационо 11–15,
91, 105, 107–111, 161, 163, 165,
174, 194, 198, 199, 211, 214,
243, 244, 255, 256, 278, 280,
297, 303, 320, 324, 357, 361,
377, 394, 398, 481, 487, 497,
503, 553, 555, 556
– микрогнездо 107
граматичка трансформација 110
деминутив 110, 138, 184, 191, 218,
291, 404

Д

дериват 12–16, 30, 57, 58, 61, 64, 68,
69, 105, 107–110, 146, 157, 163,

- 166, 174, 176, 191, 194, 212, 214, 217, 221, 223, 253, 310, 335, 339, 357, 377, 435, 503, 518, 537, 539, 544, 553, 554, 556–558; *исй.* изведеница
 – богатство деривата 194
 – глаголски 335, 503
 – другостепени 107, 110, 174
 – именички 68, 107
 – полисемантични 68, 69
 – првостепени 68, 107, 110
 – префиксирани 192
 – придевски 68, 107
 – с основном оријенталног порекла 15
 – суфиксни 107, 167, 253
 – трећестепени 110, 174
 деривација 64, 68, 78, 107, 108, 110, 157, 161, 162, 165–167, 176, 191, 192, 199, 206, 212, 214, 221, 314, 321, 423, 435, 462, 544, 556–559; *исй.* творба
 – изворна/алоглотска 221
 – ланчана 110
 – радијална 110
 детерминатор 67, 188
 дисперзија
 – деривациона 161
 – полисемантична 161
- Е
- еквивалент 11, 19, 23, 28, 29, 70, 77, 85, 86, 106, 178, 183, 203, 204, 335
 експресив 79, 209, 418
 експресивна лексика *в.* лексика
 екстензија
 – нулта семантичка екстензија 70
 еортоним 22
 етимон 86, 89, 111, 112, 114, 116, 117, 119, 121, 122, 124, 126, 127, 131, 134, 137, 141, 146, 150, 155–157, 198, 214, 238, 241, 248, 272, 309, 320, 322, 349, 374, 375, 421, 426, 427, 441, 454, 483, 487, 510
 етимологија 12–14, 17, 24, 31, 85, 87–89, 112, 113, 115, 117, 119, 122–124, 126, 129, 130, 134, 136, 137, 138, 143, 146, 150, 152, 153, 173, 188, 214, 215, 238, 255, 272, 280, 286, 303, 324, 331, 345, 367, 376, 392, 394, 462, 481, 486, 497, 510, 512, 515, 540
 етноним 198
 еуфемизација 105
- Ж
- жаргон 78, 79, 103, 129, 189, 200, 253, 264, 294, 420, 471, 472, 503, 538, 543
 жаргонизам 521
- З
- замршене хијерархије 91
 значење 64, 65, 76, 78, 120, 126, 140, 142, 164, 188, 256, 294, 350
 – експресивно 78, 163, 197, 380
 – категоријално 188, 196
 – лексикализовано 198
 – метафоричко 65, 67, 161, 163, 164, 166, 212, 379
 – основно (примарно) 58, 59, 65, 74, 76, 81, 82, 83, 106, 164, 197, 254, 256, 420, 530
 – проширење броја 70, 76, 77, 83
 – секундарно 64, 65, 67, 68, 74, 83, 84, 106, 120, 161, 163, 166, 188, 213, 350, 379, 530
 – сужење 70, 72, 75, 76, 83, 85, 555
 – термилошко 24, 66, 68, 140, 163, 164, 184
- И
- изведеница 15, 61, 69, 107, 117, 167–171, 174–179, 182, 185–187, 190,

- 193, 194, 199, 214, 347, 377, 456, 535, 555, 558; *исј.* дериват
именица 58, 65, 69, 91, 96, 107, 167, 169, 171, 174, 176, 181, 182, 184, 186, 189, 193, 194, 195, 198, 200, 202, 206, 554, 555, 557, 558
– атрибутивна 64
– именичка компонента 335
источњачки елемент 24
- Ј
- јединица
– паремиолошка 60
– фразеолошка 60, 124, 213, 414
језик
– језик давалац 20, 70, 72, 88, 90, 556
– језик прималац 20, 70, 72, 74, 78, 88, 90, 556
језичка универзалија 63
- К
- калк 67, 201, 204
– калкирање 200, 201, 203
квалификатор 13, 21, 89, 103, 104, 121, 171, 212, 294, 351, 379, 389, 462
– експр. 212
– етим. 12, 238
– заст. 13, 89, 103, 171, 212, 462
– инд. 171
– ист. 212
– пеј. 379
– покр. 21, 171, 212
– разг. 121
– рус. 351
– тур. 12, 238
– фиг. 212, 379
комполит 12, 14, 196, 201, 202, 557
композиција 198, 199
контакт
– језици у контакту 19
– језички контакт 21–23, 213
– међујезички контакт 21, 106, 200
- корпус 11, 12, 14, 16–18, 21, 27, 31, 56–59, 70, 79, 121, 157, 174, 181, 190, 192, 193, 200, 203, 205, 206, 209, 225, 273, 389, 423, 463, 472, 553, 554, 556
- Л
- лексема
– иницијална 110
лексика 20, 27, 84, 90, 104, 105, 209, 210, 212 558
– експресивна 78, 79, 163, 197, 200, 209
– лексичка празнина 91
– лексички систем 16, 31, 57, 60, 105, 107, 108, 110, 161, 206, 211, 554, 556, 559
– лексички слој 24, 27, 206, 211
– лексички трансфер 27
– лексичко нормирање 103, 181, 211
лексикографска обрада 60, 238
лема 63
- М
- метонимија 64, 65, 84, 161, 171, 212, 470
метафора 64, 67, 80, 83, 106, 212
– метафоризација 84, 164, 253, 256, 301, 472, 521
– метафоричка индукција 65, 84
– метафорична трансформација 380
модел 11, 18, 70, 72, 73, 76, 77, 83–85, 87, 167 171, 185–187, 194, 197, 201–203, 212, 221, 526, 553, 555
мотивациона база 192
- Н
- назализација 243
народни говор 18, 21, 58, 106, 124, 173, 174, 183–187, 202, 559

- немотивисаност 168, 178, 194, 198, 280, 557
 номинациона јединица 107, 161
- О
- одредница 17, 18, 21, 63, 86, 88, 116, 139, 150, 203, 213, 214, 238, 280, 292, 294, 477, 487, 532
 основа 12, 14, 15, 16, 57, 174, 181, 186, 189, 221, 255, 267, 317, 368, 414, 479, 490
 – глаголска 175, 192, 425
 – домаћа 15, 182, 185, 193, 198
 – именичка 169, 182, 185, 191, 535
 – инфинитивна 191, 192, 392
 – перфекатска 192, 267, 355
 – придевска 169, 182
 – творбена 17, 91, 107, 109, 195, 217, 279, 339, 404, 511
 – турскога порекла 12, 15, 168, 178, 179, 186, 190, 221, 557
 оријентализам 24, 103
 османизам 24
- П
- пејоратив 78, 79, 156, 334, 400, 426
 пејоративизација 105
 перспектива *исј.* приступ
 – дијахронијска 19, 23, 24, 79, 85
 – синхронијска 24, 168, 205
 платисемија 212
 позајмљеница 11, 13, 18, 19, 21, 23, 24, 27, 70, 75, 88, 90, 104, 106, 151, 161, 176, 181, 182, 185, 200, 206, 207, 266, 270, 420, 477, 523, 555
 – предосманска 106, 270
 позајмљивање 19, 24, 72, 75, 105, 168, 201, 555, 557
 – дијалекатско 19
 – интимно 19, 106
 – културно 19, 106
 – лексичко 20, 21, 23, 24, 70, 72
- лингвистичко 19
 – непосредно 20
 – посредно 20
 покрајнизам 178
 полисемија 11, 12, 63, 107, 157, 161, 162, 166, 199, 206, 286, 554–558
 – граматикална 65
 – ланчана 64, 65
 – лексичко-граматичка 65
 – радијална 64, 65, 69, 87
 – радијално-ланчана 65
 – ситуациона 65
 пословица 213, 335
 потенцијал
 – деривациони 11, 110, 192
 – семантички 109
 предлог 244, 436
 – предлошко-падежна конструкција 67
 предложак
 – турски дијалектски 202, 257
 префикс 193, 194
 придев 68, 87, 91, 102, 107, 116, 117, 124, 128, 151, 152, 164, 167, 168, 174, 182, 183, 186–188, 191, 193, 194, 197–202, 214, 219, 221, 224, 228, 235, 239, 243, 244, 254, 266, 279, 286, 304, 313, 314, 319, 327, 355, 423, 435, 436, 486, 497, 511, 546, 555
 прилог 18, 65, 74, 87, 102, 107, 109, 121, 143, 164, 170, 189, 191, 193, 199, 200, 219, 223, 224, 327, 497, 532
 – редуплицирани 532
 – сложени 200
 приступ *исј.* перспектива
 – дијахронијски 70
 – синхронијски 85
- Р
- реалија 30, 59, 85, 92, 103, 106, 161, 174, 181, 556
 реализација *в.* семантика

- реплика 11, 70, 73, 85, 555
- реч
- аутосемантична 91
 - еквивалентна реч *в.* еквивалент
 - моносемантична 64, 78, 82, 161, 555
 - непунозначна/синсемантична 91, 102, 164, 166, 557
 - полисемантична/вишезначна реч 63–66, 69, 91, 162, 166, 557
- речник
- дескриптивни речник 134, 212, 215
 - Речник МС 12, 13, 21, 28, 74, 111, 119, 120, 124, 129, 131, 132, 137, 143, 146, 152, 155, 181, 186, 194, 199, 230, 266, 278, 303, 318–320, 335, 342, 345, 354, 357, 367, 376, 380, 392, 405, 418, 429, 453, 479, 481, 512, 537, 542, 546, 551
 - Речник САНУ 12, 17, 21, 74, 113, 115, 117, 120, 123, 124, 132, 196, 225, 279, 281, 304, 312, 380, 402, 451
 - Речник српскога језика МС 12, 28, 31, 57, 60, 66, 68, 89, 128, 130, 132, 133, 135, 137, 139, 146, 164, 165, 166, 172, 177, 183, 187, 196, 204, 206, 213, 226, 238, 240, 256, 266, 273, 278, 294, 303, 318, 319, 339, 342, 345, 367, 380, 381, 389, 394, 401, 404, 453, 456, 462, 477, 479, 480, 503, 537, 551, 554
- речца 57, 59, 65, 102, 106, 107, 112, 114, 116, 117, 122, 25, 164, 165, 244, 454, 498, 554
- С
- сегментација 215, 221, 229, 266, 268, 279, 329, 412, 423, 436
- сема 84, 107
- сема нижег ранга 107
- семантика 114, 213, 225
- секундарна семантичка реализација 212
 - семантичка компонента 84, 213,
 - семантичка позиција 67, 83,
 - семантичка промена 70, 78, 82, 87, 555
 - семантичка реализација 58, 60, 63–65, 77, 79, 81, 83, 84, 87, 91, 197, 201, 203, 470
 - семантички садржај 84, 86, 107, 109, 110, 161, 556
 - семантичко поље 82, 90, 91
 - семантичко проширење 364, 521
- синеглоха 64, 161
- синоним 29, 84, 90, 103, 104, 110, 170, 177, 181, 200, 206, 207, 208, 496
- домаћи 28, 207, 208, 477
 - синонимски пар 28
- синонимија 63
- синонимичност 161
- систем
- језички 19, 204
 - лексички 16, 31, 57, 60, 70, 105, 107, 108, 110, 161, 206, 211, 554, 556, 559
 - термилошки 30, 70, 92, 104, 110, 161, 212, 555, 556
- сложеница 18, 69, 78, 123, 128, 180, 181, 187, 194, 196–199, 200, 209, 217, 221, 222, 255, 256, 304, 304, 330, 365, 366, 370, 388, 389, 421, 430, 444, 457, 469, 550, 552, 555, 557
- двоименичка 146, 195, 197
 - ендоцентрична 197
 - именичка 188, 194, 195, 197, 199, 557
 - императивна 199
 - хибридна 199
- статус турцизама 11, 12, 15, 16, 21, 23, 27–31, 57, 60, 61, 553, 559
- стимулус 250
- суфикси 14, 15, 17, 18, 107, 110, 141, 144, 146, 167–193, 196, 198, 199, 212, 221, 229, 253, 266, 267, 278,

- 283, 304, 315, 318, 337, 347, 355,
364, 392, 398, 402, 411, 422, 423,
425, 471, 511, 526, 535, 544, 557,
558
- глаголски 191–193, 267, 558
 - деноминални 182, 186, 392
 - домаћи 17, 167, 173, 177, 180–182,
187, 189, 544, 558
 - именички 168, 179, 182, 186, 189–
191, 558
 - конкурентни 172, 177, 180–182, 193
 - придевски 168, 189, 191, 558
 - прилошки 189, 193, 558
 - страни 189
- Т
- творба
- именичка творбена основа 107, 182,
185, 279, 535
 - комбинована 192, 212
 - префиксална 193, 194
 - префиксално-суфиксална 193
 - придевска творбна основа 182, 279
 - слагање 212
 - сложени творбени формант 339,
392, 451
 - суфиксална 176, 193, 558
 - творба речи 11, 18, 167, 203,
 - творбена јединица 168
 - творбена основа 17, 91, 279
 - творбени елемент 188, 199, 214
 - творбени модел 167, 171, 185, 194,
212, 221
 - творбени морфем 146, 182, 183, 188,
214, 218, 313
 - творбени начин 167, 169, 193, 558
 - творбени процес 17, 69, 134, 143,
168, 176, 178, 184, 198, 199, 275,
303–305, 546, 557
 - творбени систем 175, 176, 187
 - творбени тип 168, 172, 193
 - творбени формант 12, 17, 109, 143,
168, 190, 229, 253, 279, 304, 314,
321, 331, 402, 404, 407, 459, 496,
532, 557
- тематска група 11, 59, 90, 91, 103, 104,
105, 554, 556
- термин 15, 18, 19, 21, 23–25, 29, 30,
59, 64–68, 70, 72, 73, 75, 76, 90,
103, 105, 106, 110, 146, 161, 163,
166, 184, 197, 318, 457, 555, 557
- топоним 31, 58, 184, 198
- трансформација
- граматишка 110
 - метафоричка 379, 380
 - семантичка 212
- турцизам
- адаптирани 12, 19, 69, 76, 85, 151,
166, 167, 171, 206–208, 214, 221,
363, 398, 553, 555, 557, 558
 - активан 11, 16, 31, 57, 61, 554, 557,
558, 559
 - балкански 117, 161, 169, 270
 - губљење 11, 22, 30, 60, 554, 559
 - одомаћен 11, 29–31, 60, 61, 205, 206,
209, 210, 338, 554, 558, 559
 - пасиван 57, 60, 166, 171, 203, 206,
294, 418, 554–556, 558, 559
 - предосмански 106, 270
 - функционално раслојавање 30
- У
- узвик 59, 65, 91, 102, 106, 111, 117,
122, 125, 127, 132, 150, 164, 165,
219, 234, 340, 327, 454, 455, 463,
467, 498, 554
- Ф
- фактор 20, 24, 59,
- екстралингвистички 20, 78, 85, 423,
 - нелингвистички 24, 84
- фарсизам 25, 185
- флексивни наставак 225
- фонд

-
- активни 11, 31, 57, 60, 61, 161, 165, 166, 210, 557, 558
 - лексички 11, 12, 14, 22, 27, 30, 31, 57, 59, 60, 63, 67, 72, 73, 88, 90, 110, 161, 163, 171, 203, 209, 210, 212, 291, 294, 418, 462, 554, 556, 558, 559
 - општи лексички 12, 22, 60, 67, 104, 110, 161, 209, 210, 462, 558
 - пасивни 31, 57, 60, 72, 90, 166, 171, 203, 206, 294, 418, 554–556, 558, 559
 - фонетска варијанта 12, 106, 214, 270
 - фразеологизам 30, 124, 163, 201, 202, 213, 292, 294, 454, 558
 - поредбени фразеологизам 157, 414
 - фреквенција 11, 31, 56, 57–61, 477, 554,
 - субјективна 29
 - фактичка 29
 - функција 78, 87, 102, 116, 146, 164, 184, 188, 194, 197, 206, 209, 335, 537
 - семантичка 183
 - синтаксичка 64
- X
- хибрид 14, 15, 6, 167, 168, 173, 183, 184, 199
 - хибридна реч 15, 167
 - хибридни облик 347
 - хипокористик 219, 546
 - хомоним 31, 86, 120, 324, 452, 470, 481, 497
 - хомонимни однос 87
 - хомонимија 87
 - хомофон 405
- Ч
- члан 188, 196, 198, 209, 251, 557
 - одредбени 195, 198
 - управни 188, 195, 198

ИМЕНСКИ РЕГИСТАР

- Адамовић, Милан 18, 21, 106
 Ајдуковић, Јован 19
 Ајџановић, Милан 211
 Албахари, Давид 205–207
 Андрић, Драгослав 394
 Андрић, Иво 57, 134, 209, 210, 373
 Бабић, Стјепан *v.* Babić, Stjepan
 Байрамова, Луиза Каримовна 103, 105
 Бјелетић, Марта 14, 18
 Бугарски, Ранко 23, 29
 Васић, Вера 13, 211, 212
 Велмар-Јанковић, Светлана 205, 206, 208, 209
 Витас, Душко 31 [Krstev et al.]
 Влајић-Поповић, Јасна 24
 Вуловић, Наташа 23, 128, 197–199, 211
 Глибановић-Вајзовић, Ханка *v.* Glibanović-Vajzović, Hanka
 Гортан-Премк, Даринка 63, 67, 87, 91, 107, 109, 161, 163, 195, 211, 212, 380
 Гочанин, Мирјана 211
 Грицкат, Ирена 65, 194
 Десницкая, Агния Васильевна 106
 Дешић, Милорад 69, 106
 Дмитриев, Николай Константинович 18
 Драгићевић, Рајна 60, 63, 64, 91, 166, 211–213
 Дражић, Јасмина 211
 Ђинђић, Марија 16–19, 21–25, 60, 73, 78, 88, 89, 91, 104–106, 128, 131, 134, 161, 163, 167, 188, 192, 197–202, 205, 209–211, 213, 232, 256, 286, 292, 300, 363, 373, 400, 414, 426, 462, 477, 523, 526
 Ђинђић, Славољуб 16, 18, 22, 119, 169, 176, 196, 209
 Ђуровић, Сања 211
 Елезовић, Глиша 86, 184
 Иванић, Мирела 211
 Ивић, Милка 27
 Ивић, Павле 186
 Ивошевић-Ипек, Сенка 213, 458
 Илић, Мирјана 211
 Јашар-Настева, Оливера 201, 203
 Јовановић, Владан 200
 Караџић, Вук Стефановић 11, 15–17, 30, 167, 194, 214, 477, 558
 Кекановић, Драго 205–207
 Клајн, Иван 28, 75, 120, 139, 142, 146, 152, 167, 170, 173, 177, 178, 185, 188, 189, 192, 195, 197–200, 203, 266, 267, 270, 304, 314, 318, 319, 321, 331, 337, 402, 408, 414, 422, 423, 425, 466, 467, 471, 530, 532
 Кнежевић, Антун *v.* Knežević, Antun
 Кочић, Петар 210
 Крстев, Цветана 31
 Лазаревић, Лаза 114, 210
 Лазић-Коњик, Ивана 211
 Лекомцева, Маргарита Ивановна 16
 Марков, Борис 18, 178
 Матеша, Јосип *v.* Matešić, Josip
 Миланов, Наташа 108

- Митровић, Анђелка 18
Муфтић, Теуфик *в.* Muftić, Teufik
Недовић, Вељко 211
Николић, Данило 205–209
Николић, Мирослав 186, 187, 304
Носић, Милан *в.* Nosić, Milan
Обрадовић, Иван 31 [Krstev et al.; Vitas et al.]
Оташевић, Ђорђе 338
Павловић-Лажетић, Гордана 31 [Vitas et al.]
Петровић, Горан 205–207
Петровић, Јелена 78, 105, 400, 426
Петровић, Снежана 14, 17–19, 21, 91, 106, 119, 124, 137, 161, 167, 201, 202, 214, 225, 243, 270, 524
Пецо, Асим 15, 18, 91, 167, 275
Пиштало, Владимир 79, 206–208
Поповић, Љубомир 31 [Vitas et al.], 195
Поповић, Миодраг 30, 104, 194
Прохорова, Валентина Николаевна 201
Путанец, Валентин *в.* Putanec, Valentin
Радић, Првослав 15, 18, 68, 146, 167, 171–175, 177–179, 182–186, 188, 189, 192, 199, 221, 253, 304, 347, 364,
Радовић-Тешић, Милица 13, 167, 193, 194, 211, 212
Радоњић, Данијела 18, 104, 134, 209, 210, 373
Радуловић, Јован 210
Ристић, Стана 79, 103, 105, 194, 209, 394
Селенић, Слободан 79, 205–207, 209
Селимовић, Меша 205, 210
Симеон, Рикард *в.* Simeon, Rikard
Скок, Петар *в.* Skok, Petar
Сној, Марко *в.* Snoj, Marko
Спасојевић, Марина 192
Станковић, Борисав 16, 209, 210
Станковић, Ранка 31 [Krstev et al.]
Станојчић, Живојин 195
Стевановић, Михаило 191, 193
Стефановић-Бановић, Милеса 168
Сурдучки, Милан 195
Танасковић, Дарко 18, 24, 28, 73
Тафра, Бранка *в.* Tafra, Branka
Теодосијевић, Мирјана 73
Ћорић, Божо 15, 167, 168, 171, 199, 479
Фекете, Егон 27
Филин, Федот Петрович 63
Филиповић, Миленко 105
Филиповић, Рудолф *в.* Filipović, Rudolf
Халиловић, Сенахид *в.* Halilović, Senahid
Хасанагић, Снежана 211
Чаушевић, Екрем *в.* Čaušević, Ekrem
Шипка, Данко 28, 29, 31
Шипка, Милан 120, 139, 142, 146, 152, 318, 319, 408, 532
Шито, Дариа *в.* Šito, Daria
Шкаљић, Абдулах *в.* Škaljić, Abdulah
Штасни, Гордана 211
Штрбац, Гордана 211
Акматаш, Ahmet 195
Aksan, Doğan 68, 72, 76
Aktunç, Hulki 129
Atatürk, Mustafa Kemal 88–90, 182
Babić, Stjepan 170, 173, 185, 186, 188, 337
Banguoğlu, Tahsin 169, 173, 175, 176, 183, 184, 195
Baryaktar, Nesrin 198
Başdaş, Cahit 106
Başkan, Özcan 60
Bloomfield, Leonard 19
Boretzky, Norbert 20
Brown, Cecil H. 105
Byrd, Roy J. 63
Calzolari, Nicoletta 63 [Byrd et al.]
Chodorow, Martin S. 63 [Byrd et al.]

- Čaušević, Ekrem 167, 169, 176, 184, 196, 201, 202
 De Klerk, Vivian 79
 Dursunoğlu, Halit 185
 Ercilasun, Ahmet Bican 18
 Eren, Hasan 214, 361
 Ergin, Muharrem 176, 195
 Erten, Münir 182
 Fahlman, Scott E. 91
 Filipović, Rudolf 20, 70, 72
 Gemalmaz, Efrasiyap 188 [TSTD]
 Glibanović-Vajzović, Hanka 15, 18, 19, 28, 70, 178, 210
 Halilović, Senahid 18, 205
 Haspelmath, Martin 201
 Hatiboğlu, Vecihe 72, 76, 195
 Haugen, Einar 19, 201
 Hazai, György 18
 Hengirmen, Mehmet 167
 Iгла, Birgit 20
 Karaağaç, Günay 17, 18
 Karahan, Leyla 195
 Kaşgarlı, Mahmud 77
 Kaufman, Terrence 20
 Klavans, Judith L. 63 [Byrd et al.]
 Knežević, Antun 19
 Korkmaz, Zeynep 23, 72, 76, 195
 Leacock, Claudia 63
 Matešić, Josip 181
 Miklosich, Franz 18
 Milroy, James 20
 Muftić, Teufik 19, 86
 Neff, Mary S. 63 [Byrd et al.]
 Nosić, Milan 15, 17, 118, 121, 122, 134, 143, 148, 153, 155, 214, 303, 349, 441, 462, 515
 Özçelik, Saadetin 195
 Putanec, Valentin 411
 Ravin, Yael 63
 Rizk, Omneya A. 63 [Byrd et al.]
 Robins, Robert Henry 63
 Şahin, Hatice 60
 Sandfeld, Kristian 203
 Sapir, Edward 19
 Sav, Bahattin 84
 Schmaus, Alois 18
 Simeon, Rikard 201
 Skok, Petar 18, 21, 74, 78, 86, 113, 117, 118, 120, 122, 126, 130, 136–138, 141, 187, 214, 243, 256, 272, 363, 367, 408, 416, 420, 447, 460, 461, 510, 511, 523, 526, 540, 544
 Snoj, Marko 129
 Stachowski, Stanislaw 18, 170, 267
 Swadesh, Morris 59
 Šito, Daria 70, 84
 Škaljić, Abdulah 14–19, 60, 61, 84, 85, 91, 111–131, 133–148, 150–157, 168, 173, 212, 214, 223, 229, 231, 241, 248, 263, 272, 280, 285, 303, 309, 320, 322, 349, 361, 363, 367, 370, 374, 375, 377, 416, 417, 420, 421, 426, 427, 429, 431, 434, 441, 453, 454, 456, 458, 460–462, 483, 486, 487, 489, 494, 510, 511, 513, 515, 541, 550, 559
 Tadmor, Uri 201
 Tafra, Branka 211
 Tan, Nail 90
 Tariktaroğlu, Abdurrahman 188 [TSTD]
 Tezcan Aksu, Belgin 188 [TSTD]
 Thomason, Sarah Grey 20
 Tietze, Andreas 88, 113, 114, 214, 512
 Topaloğlu, Ahmet 72, 76
 Tulum, Mertol 88
 Vennemann, Theo 90
 Weinreich, Uriel 19, 20

О АУТОРУ

Марија Ђинђић, виши је научни сарадник Института за српски језик САНУ. На Филолошком факултету Универзитета у Београду дипломирала је на Групи за турски језик и књижевност (1995), а на истом факултету је из уже научне области *Српски језик* одбранила магистарски рад под насловом „Турцизми у српској терминологији коњарства“ (2002), као и докторску дисертацију под насловом „Турцизми у савременом српском књижевном језику (семантичко-деривациона анализа)“ (2014).

Од 1999. године ради у Институту за српски језик САНУ, на одсеку (раније пројекту) Лингвистичка истраживања савременог српског језика и израда Речника САНУ. Од децембра 2001. године до краја јануара 2006. године радила је у Амбасади Србије и Црне Горе у Анкари. Од фебруара 2006. године поново ради у Институту за српски језик САНУ. Данас је један од уредника Речника САНУ.

Бави се проучавањима контактолошких питања која се тичу турског и српског језика, првенствено турцизмима. Аутор је монографије *Yeni Türkçe Sırpça Sözlük* (2014), до сада најобимнијег турско-српског речника, и коаутор монографије *Саборно гробље у Сенијандреју: прошлости и напјисци* (2012).

Члан је Комисије за лексикологију и лексикографију Одбора за стандардизацију српског језика (2014–), као и члан Управног одбора Института за српски језик САНУ (2017–).

Марија Ђинђић је изабрана 2020. године за дописног члана Турског лингвистичког друштва (*Türk Dil Kurumu*), највише лингвистичке институције у Турској.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

811.163.41'373.45

811.163.41'373.611

811.163.41'37

ЂИНЂИЋ, Марија, 1972-

Семантичко-деривациона анализа турцизама у савременом српском језику / Марија Ђинђић. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 2023 (Београд : Бирограф). – 594 стр. : табеле, граф. прикази ; 24 см. – (Едиција Монографије / Институт за српски језик САНУ ; књ. 37)

На спор. насл. стр.: A Semantico-Derivational Analysis of Turkisms in the Contemporary Serbian Language / Marija Đinđić. – „Ова књига представља прерађену и допуњену верзију докт. дисерт. под насловом ‘Турцизми у савременом српском књижевном језику (семантичко-деривациона анализа)’, одбрањене 2014. год. на Филол. фак. Универзитета у Београду ...“ --> Реч аутора. – Тираж 300. – О аутору: стр. [595]. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија: стр. 561–575. – Summary ; Резюме ; Öz. – Регистри.

ISBN 978-86-82873-98-3

а) Српски језик – Турцизми б) Српски језик – Лексика в) Српски језик – Семантика

COBISS.SR-ID 132234761